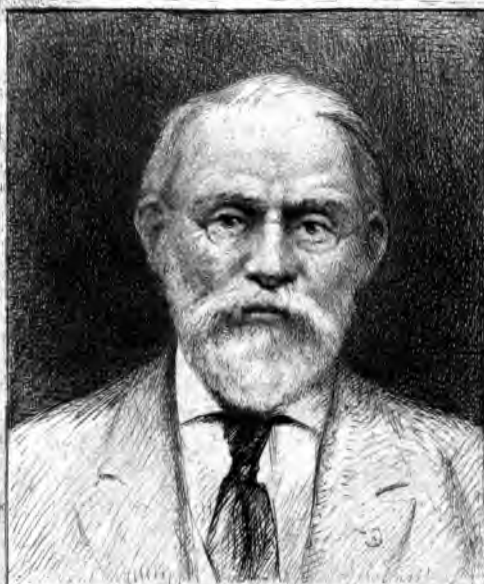

Geijers
SAMLADE
SKRIFTER

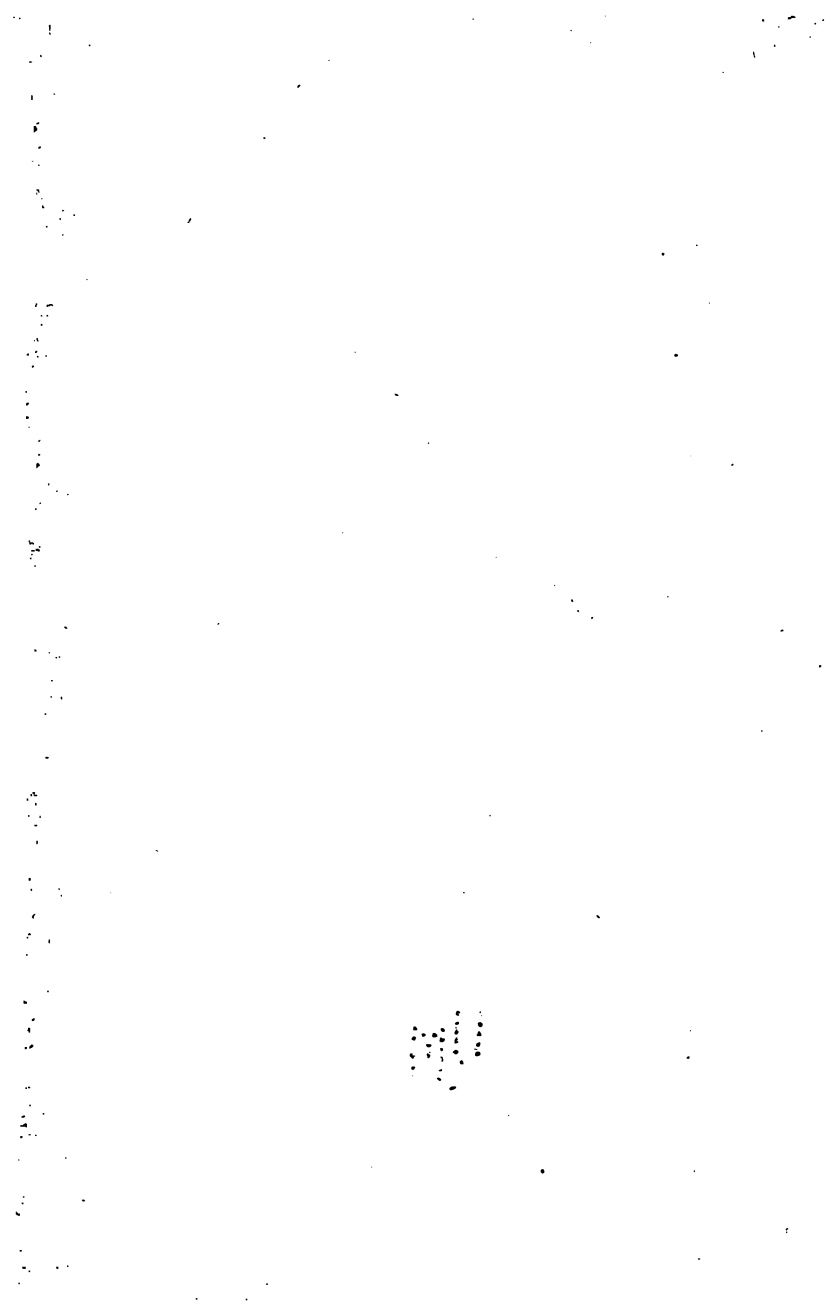
ERIK GUSTAF GEIJERS

SAMLADE SKRIFTER.

FJERDE BANDET.

STOCKHOLM, 1874.
P. A. NORSTEDT & SÖNER
KONGL. BOKTRYCKARE.

SVEA RIKES HÄFDER.

FÖRSTA DELEN.

FÖRORD.

Början till detta arbete i Sveriges häfder öfverlemnar jag härmed åt mina landsmän, villrådig och tveksam om det i någon mån kan svara mot ämnet och afsigten, säker endast på denna. Jag hade ämnat spara det till en framtid, — om Försynen skulle gifva mig den — öfvertygad, att man svårligen kan komma till ett sådant verk nog förberedd, och erkännande mina brister. Men banan är mödosam och lång, dagen endast vår, nattens och det slocknande ljusets timme oviss, helsa och krafter gåfvor, som af ingen vilja bero. Så har jag lagt hand vid verket, underkastande mig hellre att lemna det i ofullkomligare skick, än att det skulle lemna mig. Dess fortsättning och, om möjligt, fullbordan fordrar minst ett tiotal af år. Jag skall ej underlåta att dertill använda den tid, som andra pligter icke redan upptaga.

Närvarande del — egentligen *inledningen* — till medlet af nionde århundradet och den tid, då historien i Norden löser sig ur sagans älskande armar, innehåller mest kritiska undersökningar. Allmänheten skall kanske bedragas i sin väntan att finna den nöjsam, i fall den hyst en sådan. Men jag har funnit mödan värdt att efter min yttersta förmåga äfven göra full rätt åt *denna* tid, allt för vigtig att lättsinnigt behandlas; och jag är säker att finna deltagare i detta tänkesätt. Mitt *första* syfte har varit *saken*, har varit att lemna ett arbete, ej ovärdigt vetenskapens närvarande ståndpunkt; mitt *andra* ögonmärke har varit att skrifva en allmänneligen läsbar bok. Mycket af det specielt kritiska är

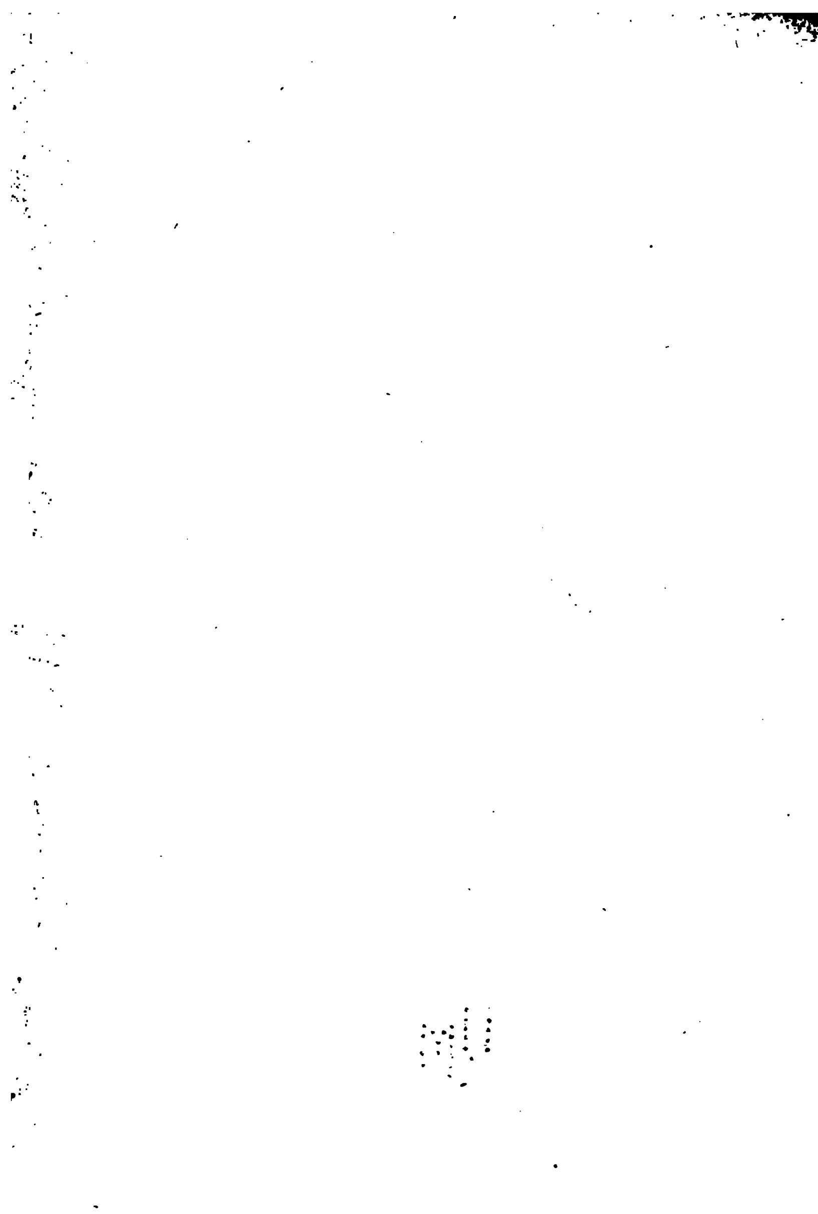
ERIK GUSTAF GEIJERS

SAMLADE SKRIFTER.

FJERDE BANDET.

STOCKHOLM, 1874.
P. A. NORSTEDT & SÖNER
KONGL. BOKTRYCKARE.

ERIK GUSTAF GEIJERS

SAMLADE SKRIFTER.

FJERDE BANDET.

STOCKHOLM, 1874.
P. A. NORSTEDT & SÖNER
KONGL. BOKTRYCKARE.

FÖRORD.

Början till detta arbete i Sveriges häfder öfverlemnar jag härmed åt mina landsmän, villrådig och tveksam om det i någon mån kan svara mot ämnet och afsigten, säker endast på denna. Jag hade ämnat spara det till en framtid, — om Försynen skulle gifva mig den — öfvertygad, att man svårligen kan komma till ett sådant verk nog förberedd, och erkännande mina brister. Men banan är mödosam och lång, dagen endast vår, nattens och det slocknande ljusets timme oviss, helsa och krafter gåfvor, som af ingen vilja bero. Så har jag lagt hand vid verket, underkastande mig hellre att lemna det i ofullkomligare skick, än att det skulle lemna mig. Dess fortsättning och, om möjligt, fullbordan fordrar minst ett tiotal af år. Jag skall ej underlåta att dertill använda den tid, som andra pligter icke redan upptaga.

Närvarande del — egentligen *inledningen* — till medlet af nionde århundradet och den tid, då historien i Norden löser sig ur sagans älskande armar, innehåller mest kritiska undersökningar. Allmänheten skall kanske bedragas i sin väntan att finna den nöjsam, i fall den hyst en sådan. Men jag har funnit mödan värdt att efter min yttersta förmåga äfven göra full rätt åt *denna* tid, allt för vigtig att lättsinnigt behandlas; och jag är säker att finna deltagare i detta tänkesätt. Mitt *första* syfte har varit *saken*, har varit att lemna ett arbete, ej ovärdigt vetenskapens närvarande ståndpunkt; mitt *andra* ögonmärke har varit att skrifva en allmänneligen läsbar bok. Mycket af det specielt kritiska är

derför förvist under texten i *noter*. De kunna beqvämligen eller obeqvämligen behandlas, allt efter olika läsares godtycke; och skola ej beklaga sig.

Innan andra delen af detta större verk utkommer, ämnar författaren allmängöra ett redan till största delen utarbetadt *Sammandrag af Fäderneslandets Häfder* intill nyare tider.

Emottag emellertid, älskade landsman och läsare, benäget början af detta verk! Emottag det med välvilja för uppsåtet, med sträng och ärlig granskning öfver utförandets brister! Både saken och jag skola dervid vinna.

Upsala den 10 Juni 1825.

Författaren.

INLEDNING.

I.

Landets natur.

Emellan femtiofemte[1] och sjutioförsta[2] gradens polhöjd utsträcker sig, från norr till söder, den stora *skandinaviska halfön*, inbegripande de nu förenade rikena Sverige och Norge. Den är i ytligt innehåll öfver 6,600 svenska qvadratmil[3]; ifrån Torneå till Nordkyn, Europas yttersta landfasta spets, sammanhängande med fasta landet; för öfrigt omgifven af Östersjön, Nordsjön, Ishafvet; från Seland skild genom Öresund. Sverige, som till ofvan om femtionionde graden[4] upptager dess hela sydliga rymd, utgör derifrån till den sextionionde[5] halföns östra, större, öppnare del; det mera bergiga Norge, den vestra och slutligen äfven den nordligaste. Sveriges vestligaste trakt omkring Strömstad är vid tjuguåttonde graden 49½ minuter; dess östligaste, enligt rikets nuvarande gränser, vid utloppet af Torneå elf fyratioen grader 49 minuters längd från Ferrö[6].

---

[1] Det sydligaste af Skåne 55° 20′ latitud.

[2] Nordkyn 71° 6′ lat. Det närbelägna Nordkap, yttersta udden af Magerö, 71° 11′ 40″, eller enligt en annan beräkning 71° 10′. Jfr *Hällström*, Förteckning på orters geogr. bredd och längd i Vesterbotten. Stockholm 1803.

[3] 6,699 sv. qv. m. (enligt *Hagelstams* geografiskt-statistiska karta öfver Sverige och Norge, Stockh. 1820); hvaraf 3,871 anses komma på Sverige, insjöarne samt Gotland och Öland inbegripna, 2,828 på Norge.

[4] 59° 7′ lat.; *Schultén*. Vet. Akad. Handl., 1806.

[5] Det nordligaste af svenska gränsen 69° 4′.

Granberg, Utkast till en Svensk Statistik, 1 afd., Stockh. 1816.

Berg och vatten bilda ett lands naturliga grundritning. Hufvudstammen af Skandinaviens berg ligger i Norge. Man kan knappt säga, att de så kallade norska fjällen dela halfön i tvänne olika hälfter. De bilda snarare hela dess vestliga kust och följa hafvet, hvars vågor fylt fjällsträckningens förundransvärda djupa inskärningar och så skapat denna mängd af långt in i landet gående fjordar, hvilka utmärka Norge. Emellan sextioandra och sextiotredje graden böjer sig den mäktiga fjällryggen med sjelfva landet åt öster; och ungefär midt på denna tvärsträckning, kallad *Dofre*, har man äfven ansett den nå sin största höjd. Nyare undersökningar ha visat, att de högsta berg på halfön här ligga närmare hafvet[7]. Dofre förenar sig på svenska gränsen med *Dalfjällen*. Den stora fjällryggen, af ålder kallad *Kölen*[8], tar sedermera sin riktning åt nordnordost, gör på sin vestra, branta sida af Norge nästan blott en ofantlig skärgård och sänker sina sidogrenar inåt Sveriges Lappmarker och öfriga norra landskap, hvilkas dalöppningar vattnas af de stora från fjällen strömmande norrländska elfvarna, som i Bottenhafvet söka sitt utlopp. Oaktadt denna vattnens riktning, skiljes likväl så väl Vesterbotten från Lappmarkerna, som Medelpad från Jämtland af en jämt med Bottniska viken löpande höjdsträckning, hvilken af de norrländska floderna genombrytes. Den utmärker en af de vildaste och ofruktbaraste trakter äfven i denna nordliga del af landet. Bortom den blir sjelfva Lappmarken mildare, och sedan man öfverfarit den bergshöjd, som gör Medelpads vestliga gräns, sänker sig Jämtland, omkring Storsjön till en af de vänligaste och bördigaste slätter, som någonstädes under en så nordlig bredd gifvas. — Man dömer ej alltid säkert till beskaffenheten af ett lands höjdyta utaf vattnens lopp. Så har man förestält sig, att äfven i högsta norden gränsen emellan Sverige och Norge bildas af sjelfva

---

[7] Vid öfra ändan af den från söder till norr gående fjällkedja, som skiljer Aggershus och Bergens stift. *Magazin for Naturvidenskaberne*, Kristiania 1823, 1 h.

[8] Namnet förekommer på flera ställen hos *Snorre Sturleson*, oftast om de fjäll, som skilja Jämtland och Trondhiem. Det utsträcktes äfven till Dalfjällen, och Kölen sades då vidtaga ofvan om Edaskog i Vermland och sträcka sig allt intill Finmarken. *Heimskringla*, ed. Peringsk., I: 443. — Höga fjäll, hvilka kallas *Kölar* (Kilir), sägas i *Egils Saga* (Havn. 1809, c. 14) gå ända längs norska Finmarken; benämningen tillhörde således äfven den nordligaste delen af fjällryggen.

fjällryggen. Men denna, söndersplittrad i Finmarkens öar, fjordar och näs, sjunker vid Europas nordligaste spets i hafvet och har äfven närmast hafvet den största höjden[9]. Altens och Tana elfvar taga väl äfven här sitt lopp mot samma haf, men genom allt djupare, trängre pass och dalöppningar. Det är en ej fullt riktig föreställning, att en bergsrygg öfver allt skiljer Norge och Sverige. Nedan om Dalfjällen gäller det i allmänhet ej mera. Vermland hör till samma flodgebit med det tillgränsande Norge, hvarest Klarelfven, med flera Vermlands elfvar, äfven har sitt ursprung. Den norska Glommen öfversvämmar ännu alltid vid hög flod den ganska låga vattenskilnaden vid Kongsvinger och afbördar då genom flera större och smärre vattendrag sitt öfverflöd åt Venern[10].

Den på Sveriges och Norges gräns belägna höga fjällbygd, der Dalfjällen förena sig med Dofre, — kanske den högsta *bebodda* på halfön, och endast genom grufdriften vid Rörås af sin nuvarande folkmängd beboelig, — utsänder de flesta af halföns stora floder: Glommen, Klarelfven åt Kattegat; Dalelfvarna, Ljusnan, Ljungan åt Östersjön; Nea elf och Gulelfven åt Vesterhafvet. Härifrån utgå äfven fjällryggens mäktigaste sidogrenar; af hvilka den, som emellan Jämtland och Herjedalen går ned åt hafvet, synes vara den största. Den betydligaste bergsträckning i mellersta Sverige är den, som, sänkande sig från Dalfjällen i sydost, med sin ena gren skiljer Vestmanland och Dalarne, med den andra Vermland och Nerike. Den kan således sägas i norr och vester omfatta det mellersta Sveriges största *slättland* kring sjöarne Mälaren och Hjelmaren. I söder begränsas åter detta af en från Vetterns norra ända till Östersjön gående bergsträcka (Kolmården), hvars i vester intill Venern fortsatta, skogbeväxta höjder (Tiveden) delade det gamla Svearike i *Nordanskog* och *Sunnanskog*. Landthöjden nedan om Tiveden, förlorande sig i smärre kullar och åsar, har midt för sjön Viken i Skaraborgs län blott 310 fots höjd öfver hafvet. Den följer derefter Vetterns vestra strand, höjer och grenar sig söder

---

[9] *L. v. Buch*, Reise durch Norwegen und Lappland, Th. II: 184.

[10] Att sjelfva Glommen, eller en gren af densamma, en gång haft detta lopp, derom har författaren haft tillfälle att på stället öfvertyga sig. Jfr Anteckningar i physik och geognosi af *W. Hisinger*, 3 h. Det måste ock förvåna den, som blott tänker sig berg emellan Norge och Sverige, att allmänna vägen till Kongsvinger går, just vid gränsen, öfver den största *slätt* i denna del af landet.

om denna sjö och bildar *småländska* bergstrakten, den betydligaste i Götaland. Begränsande halföns sydligaste, fordom under Danmark lydande kustländer, skiljer den, såsom invånarne i dessa landskap ännu uttrycka sig, det gamla och det nya Sverige.

I höjd öfverträffa det södra Europas berg vida Skandinaviens. Deremot ega dessa i sin beskaffenhet en dem egen märkvärdighet. Den uråldriga hälleart, som i sydligare länder, ur djupet af en med yngre lager helt och hållet betäckt grund, endast uppstiger blottad i bergens högsta, skarpa spetsar, — *graniten* eller, om man så vill, *granitartade* hällearter träda deremot i Skandinavien öfver allt i dagen, bilda, merendels i afplattade kullriga former, bergen och dessutom i jämnare utsträckning nästan hela landets yta [1]. Endast vid hafskusterna, likasom till strid med böljan, bryter den sig i dessa skarpare kanter, som göra våra stränder till *skär* — efter utseendet, af vågorna liksom genomskurna och i otaliga öar, uddar och vikar splittrade klippmassor. Norges kuster visa denna skärgårdsnatur i jättestort mått; Sveriges i mindre. Likväl igenkännes den nästan öfver allt; men försvinner vid halföns sydligaste spets i Skånes jämnare, af en yngre bildning utmärkta strand. Den uråldriga granitgrunden synes äfven ha med sig fört en i vidden större utsträckning af våra så rika *jernmalmer;* ej här, såsom annorstädes, sammanträngda i de egentliga bergens sköte (ehuru hela jernberg på vissa orter resa sig i dagen, såsom Taberg i Småland och Gellivare m. fl. i Lappmarkerna), utan utbredande sig äfven under det jämnare landet. Så bildar jernmalmen, genom Uplands, Vestmanlands och Vermlands bergslager, liksom ett bredt bälte kring midjan af Svea. Om vårt lands jämna uråldrighet härigenom öppnat oss en lättare tillgång till rikedomen af dess innandömen, så torde man deremot ej kunna säga, att den i samma mån befordrar den fruktbarhet, som frodas i dagens strålar. Det stora inflytande, som *grundens* beskaffenhet öfvar på växtligheten, blir af naturforskaren allt mer erkändt; och Sverige företer flera exempel, att ombyten i detta afseende, hastigt och inom en liten rymd, kunna förorsaka förvånande skilnader i alstringsförmåga. En föga djup, på uråldrig hällegrund hvilande jord, sjelf ofta mest en gru-

---

[1] *Wahlenberg,* Om svenska jordens bildning. *Svea,* 1 h. Andra upplagan. Upsala 1824.

sad granit, skall i allmänhet förgäfves i naturlig fruktbarhet täfla med den, som betäcker en grund, hvilken med växternas näringsämnen lättare sig förenar. Från denna svenska jordens allmännaste beskaffenhet göra visserligen våra bördigaste bygder undantag. Också hvila dessa på de närmast i ålder gående så kallade *öfvergångsbildningarna*, kalk, lerskiffer o. s. v., hvilka beteckna trakterna kring Sveriges största sjöar. Af de *yngsta*, för växtligheten äfven mest gynnande bildningar erbjuder i hela riket nästan endast Skåne spår. Dock visar sig en gammal odlings stora inflytelse på fruktbarheten äfven i många af naturen mindre lyckligt begåfvade nejder. Denna fädernejordens egna beskaffenhet bidrager, ej mindre än luftstrecket, att af svenska åkerbrukaren jämförelsevis fordra större möda för en mindre skörd; ehuru till belöning denna skörd erhålles *renare* än i de länder, der en på samma gång lätt arbetad och bördigare grund drifver ogräset jämte hvetet. — Skola vi kalla denna lott nedslående? Nej, vi skola lära oss värdera och fullfölja våra fäders arbeten på denna jord; vi skola glädja oss öfver de redan så rik frukt bärande eröfringar, hvilka svensk idoghet på den gjort och fortfar att göra; och om vi skulle inse, att den moraliska kraft, hvilken är säkraste borgen för ett folks sjelfständighet, hos oss mer än hos de flesta andra nationer utgör sjelfva medlet för fysiskt bestånd, så skola vi ej deröfver beklaga oss.

Vi ha nämt, att Skandinaviens stränder mest äro *skär*. Dessa äro likväl under Vesterhafvets höstliga nordveststormar för seglaren ofta en ej ovälkommen syn. De bryta vågornas raseri och bjuda honom inom sina klippor trygga hamnar; då han deremot med fasa ser sig drifven mot Jutlands låga kuster, omkransade med trefaldiga, af skeppsvrak betäckta sandreflar. Efter genomfarten af Öresund — der under Östersjövattnet, som flyter ut ofvanpå, Nordsjöns fyrdubbelt saltare vatten inströmmar — öppnar sig Östersjön, en af de större bland alla hafsvikar, till hela sin yta öfver 3,400 svenska qvadratmil[2], och hvars kortare, snabbare vågor, hvars mildare stränder erbjuda mindre faror. Detta vatten har ingen ebb och flod, hvilken äfven i Nordsjön först utom Kattegat blir tydlig. Deremot har det i den stormiga årstiden föränderliga strömdrag, ehuru mindre starka än Vesterhafvets,

---

[2] *Schultén*. Vet. Akad. Handl. 1806.

samt då äfven ett oregelbundet fallande och stigande, ända till två fot på dygnet.

Man har på svenska kuster, både i Östersjön och Nordsjön, velat finna bekräftelse på tanken om en fortfarande *vattenminskning*. Anders Celsius förmente sig till och med af jämförda rön kunna bestämma den till 2¼ aln på århundradet[3]. Dalin slöt deraf, att vid Kristi födelse vattnet i Nordens haf och sjöar flödat omkring 13 famnar högre än nu, och lade denna sats till grund för hela den äldre svenska historien; men fick derför erfara mycket motstånd både af våra teologer och häfdaforskare[4]. Den beräkning, på hvilken Dalin grundade sin förslagsmening, behöfver ej mera vederläggas. Men ännu tyckas i sjelfva hufvudfrågan tankarne vara delade. Mest, synes oss, har den blifvit förvirrad derigenom, att man slöt till ett ännu fortfarande förhållande ifrån forntida stora förändringar, af hvilka vårt land ej mindre än andra bär spår: förändringar, hvilka ej blott gå långt bortom allt menniskominne, utan leda den häpna tanken in i en urtid, då jorden, ännu menniskotom, under helt olika vilkor och på helt olika sätt mot nu, först liksom försökte de krafter, hvilka i henne voro nedlagda och genomgick de äldsta stora bildningsperioder, hvilka den Heliga Skrift utmärker under bilden af den begynnande tidens första *dagar*. De på *förstenade*, nu utdöda snäckdjur så rika lagren kring Sveriges största sjöar ha ostridigt blifvit bildade i ett flytande ämne, hvilket i dessa trakter högt betäckte hvad sedermera blef *land*. Urtidens kännemärke tyckes ha varit ännu *oåtskilda* element, ett ännu i dessas sammanfattning verkande blott elementariskt och derför kaotiskt lif. I Skriftens sublima skapelsehistoria följer derför på det första *varde!* ett *åtskiljande* af ljuset från mörkret, af det vattenaktiga ofvan fästet från det vattenaktiga under fästet, slutligen af det våta från det torra, och dermed af haf från land. I den mån denna söndring försiggick, *fördelte* sig äfven under *ljusets* inflytelse det förut allmänna elementariska lifvet i *särskilda*

---

[3] Vet. Akad. Handl. 1743.

[4] Presteståndet förkastade i ett eget betänkande vid 1747 års riksdag den Dalinska vattenminskniugs-teorien, såsom stridande mot Skriften. *Björner*, *Wilde*, *Bring* uppträdde emot den. Grundligast blefvo motskälen anförda och i allmänhet ämnet utredt af biskop *Brovallius*: Betänkande om vattuminskningen, pröfvad efter den Hel. Skrift, naturens lagar och förfarenheten; Stockh. 1755.

yttringar och slutligen *gestalter*, hvarmed den organiska naturen äfven allt mer skilde sig från den oorganiska eller jämförelsevis så kallade liflösa[5]; tills, liksom i skapelsehistoriens första *början*, äfven i dess *slut* skaparen omedelbarast framträder, nämligen i frambringandet af *menniskan*, hvilken såsom ett blott naturalster *icke* är förklarlig och derför i skapelsens fulländning hänvisar oss på dess verkande urkraft tillbaka. — Att ofantliga hvälfningar föregått i dessa urtidens utvecklingsperioder; att de äldsta elementariska krafterna med de framträdande organiska kämpat de häftigaste strider; att en början de organisation på jorden flera gånger blifvit öfverväldigad och förstörd af de förra, hvilka skoftals återtagit sitt välde under stora och hastiga förändringar af haf och land, köld och hetta, stillhet och de våldsammaste skakningar, innan naturen antog ett mera regelbundet skick och blef för menniskan beboelig; — om allt detta bära ännu jorden, bergen, deras lager, deras försteningar af fordom lefvande alster vitnesbörd. Man upptäcker tillika en *följd* i dessa sistnämda, ifrån de lägsta, i de så talrika och stora snäcklagren, upp till de fossila lemningarna af ofantliga däggande djur, alla betäckta, inneslutna uti elementariska massor, samt tillhörande slägten och arter, hvilka ej mer på jorden finnas[6]. Det är först i de yngsta af dessa lemningar, som man återfinner likhet med närvarande natur.

Sverige, härutinnan motsatt Sibirien och Norra Amerika, så rika på lemningar af fornverldens största djur, har af *försteningar* nästan endast de uråldrigaste, minst utbildade att framvisa: men dessa i vida större mängd än något annat bekant land. Öfvergångsbergen i Jämtland, Dalarne, Nerike, Vester- och Östergötland, Gotland, Öland, Skåne lemna bevisen derpå[7]. Myckenheten af de till en del förundransvärdt stora förstenade skaldjuren, hvilka t. ex. på Kinnekulle

---

[5] Ett blott komparativt uttryck. Ty de så kallade den liflösa naturens bestämmande krafter, gravitation, magnetism, elektricitet o. s. v. synas snarare vara verldssystemets lifsfunktioner, och äfven uteslutande ha beherskat jorden i hennes första elementariska tillstånd, förr än hon vann en inom sig sluten, sjelfständigare organisation. Dessa krafter förefalla såsom yttre och döda, emedan de gå utom vår jord, tillhöra universum och först i det ha sin återgång i sig sjelfva.

[6] *Cuvier*, Discours préliminaire till Recherches sur les ossements fossiles. Sv. öfversättningen.

[7] *Wahlenberg*, l. c. och i *Petrificata telluris Svecanæ*. Nova Acta Soc. Sc. Upsal.: Vol. VIII.

förekomma så tätt, som om hela lager af berget en gång varit lefvande, väcker förvåning. Men utan allt tvifvel tillhöra de en tid äldre än menniskan. — Af den omständigheten, att nästan inga fossila menniskoben blifvit funna[8], ha flera velat draga den slutsats, att menniskoslägtet är yngre än någon af jordens stora förändringar. Men att åtminstone *en* stor naturhvälfning, och den *sista* före jordens närvarande tillstånd, träffat en redan af menniskor bebodd verld och bibehållit sig i deras erinring, visa ej blott Skriftens underrättelser om en stor flod, utan Kaldeers, Egyptiers, Grekers, Persers, Indiers, Kinesers, Amerikaners äldsta sagor[9]. Äfven den skandinaviska myten låter verlden dränkas i verlds-jätten Ymers *blod*, af hvilket gudarne gjorde *vattnet*. Ett menniskoslägte har således erfarit denna förstörelse och till en del undgått den; den skulle eljest ej ha funnits i dess minne. Hvar och huru vidsträckt det lefvat (troligen under helt olika klimatförhållanden), måste bli obekant; kanske betäcker djupets vatten en stor del af dess forna hemvist. Denna hvälfning, som i Sibirien och det mellersta Europa begrafvit söderns växter och djur, samt varit åtföljd af en hastig förändring från värme till köld i jordens nu nordliga trakter[1], synes i Skandinavien ha träffat en vida mindre utbildad, äfven på högre djur blottad natur[2]. De tydligaste minnesmärken af en stor flod i *vårt* land visa sig i de öfver hela det slätare landet kringkastade, lösslitna granitblocken, hvilka äfven blott från Skandinavien kunnat sprida sig till det nedra Tyskland. Endast en våldsam flod tyckes, med tillhjelp af is, så vidt ha fört dem omkring[3]. De stora från norr till söder gående sandåsar, hvilka genomskära det mellersta Sverige; de ryggar af liksom ihopsqvalpad kullersten, som utmärka sidorna af

---

8 Åtminstone inga, mot hvilkas uråldrighet ej invändningar göras.

9 Jfr *Cuvier*, l. c., s. 121 ff. De nyaste geologiska undersökningar bestyrka detta och sammanstämma i att floden kommit *från norden*. *W. Buckland*, Reliqviæ Diluvianæ; London 1823.

1 Det är bekant, att man funnit i Sibirien vid Lena-flodens mynning en med hud, hår, kött *fullkomligt* bibehållen, af isen omgifven elefant (mammut-djur); och detta exempel är ej det enda. Om ej dessa kroppar infrusit lika hastigt som de blifvit dödade, så hade förruttnelsen upplöst dem. *Cuvier*, s. 13.

2 Af fornverldens större djur märkas i Skandinavien inga lemningar. I Skåne, i sandstenen vid Hör och i Höganäs stenkol, har man funnit några aftryck af en sydligare vegetation.

3 *Wahlenberg*, Om sv. jordens bildning, s. 33.

flera bergsträckningar, äro visserligen äfven qvarstående vitnen af vågornas forna välde. Att dessa åtminstone i en del af Europa härjat redan bebodda länder är högst sannolikt. I det sydostliga Krims branta klippväggar, hvilka bildade Svarta Hafvets gamla rand, såsom de ännu här och der vid dem hängande ostronskalen bevitna, ses några hundra fot öfver nu varande vattenyta flera stora *jernringar* inslagna; ögonskenligen, såsom invånarnes mening äfven är, för att vid dem en gång ha kunnat fästa fartyg, den tid hafvet gick så högt. Man finner i lodräta klippor på berget Hæmus, mot sidan af Donaudalen, dylika ringar[4]. De äro vitnen — och ej de enda, ty geologiska iakttagelser bestyrka detta vitnesbörd[5] — om en aflägsen forntid, då Svarta Hafvet stod vida högre, sammanhängande med Kaspiska Hafvet, med Aral, och sträckte sig djupt in i Ungern; innan dess vågor, genombrytande Bosporen, förente sig med Medelhafvet, och med detsamma dettas utbrott genom sundet i Atlantiska oceanen skedde: händelser, hvilkas dunkla hågkomst till en del bibehållit sig i ålderdomens sägner[6]. Från alla dessa spår till de gamla vattnens makt kan likväl alldeles ingenting slutas till en *fortfarande* vattenminskning. Allt sammanstämmer tvärt om i att visa, det dessa uråldriga förändringar af haf och land ingalunda skett genom någon långsam tillväxt och aftagelse; de ha tvärt om varit *hastiga*, öfvergående, framkallade af okända orsaker, åstadkomna genom krafter, hvilka i naturens närvarande skick äro bundna och ej mera verkande[7]. — Nu synes en vattenminskning blott vara märkbar i endera helt och hållet eller till största delen från hafvet skilda

---

[4] *Hermes*, Kritisches Jahrbuch der Litteratur, 1821, N. X. s. 133; 1823. N. XVIII, s. 101.

[5] *Pallas*, Reise durch verschied. Provinzen des Russischen Reichs, T. III. ss. 569—576.

[6] Se dessa hos *Ukert*, Geographie der Griechen und Römer, II Th. 1 Abth., Weimar 1821, ss. 192—194, 208 ff. Så skulle landet *Lyktonien* i Medelhafvet försvunnit, och öar vara dess lemningar: så den stora ön *Atlantis* i Atlantiska hafvet. Flera gamla författare tillskrefvo dessa genombrott ej blott vattnets makt, utan äfven jordbäfningar. Många af de gamle trodde, att den nordliga delen af jorden *först* blifvit beboelig. Den tidens *Vulkanister* sade, att jorden i norden först blifvit afkyld; *Neptunisterna*, att vattnet der först vikit undan.

[7] *Cuvier*, l. c., ss. 13, 20, 142.

vatten[8], om hvilka man äfven snarast kunde antaga, att de ej återfå lika mycket som de genom utdunstning förlora. I Kaspiska hafvet lär denna minskning vara obestridlig[9]. I Östersjön är den genom de senaste iakttagelser på gamla märken bestyrkt; men dessa ha tillika ledt till den slutsats, att hafsytans sänkning vore störst i Bottniska viken, minskades mot söder, ej långt nedan om Kalmar upphörde att vara märkbar, och alldeles ej kunnat förspörjas vid Blekinges, Skånes och Hallands kuster, under det man i Bohusländska skärgården åter trott sig igenfinna den[10]. Fenomenet, så vidt det hos oss är kändt, blir således ändå någonting helt annat än en jämn vattenminskning; och de meddelade uppgifterna visa, äfven inom denna jämförelsevis inskränkta rymd, afvikelser, som bekräfta osäkerheten af enskilda märken. Ännu mer måste slutsatser till ett allmänt förhållande ifrån enskilda

---

[8] I Sverige visar den sig inom landet uti igengångna segelleder, såsom den gamla män ännu visste omtala i *O. Rudbecks* tid (*Atlant.* I: 175) genom Danmarks socken vid Upsala, Funbo, Lagga, Närtuna, Garn till Östersjön, och om hvilken *Dalin* (T. II: 734) citerar ett bref af Karl Knutsson den 3 Maj 1455. Likväl är det svårt att i detta och flera dylika fall åtskilja vattenminskning från uppslamning och uppgrundning genom en växande gräsbädd.

[9] Jfr *Pallas*, l. c., T. III, sid. 573. Den är bekräftad genom *Engelhardts* och *Parrots* nyare undersökningar (Reise in die Krim und den Kaukasus; 2 B:de, Berlin 1815—18), hvilka också satt utom tvifvel, att Kaspiska och Svarta Hafven fordom haft lika höjd, och det Kaspiska en gång med en vidlyftig utsträckning stått vid pass 234 meter högre än nu. För det närvarande är det omkring 100 meter lägre än Svarta Hafvet. Märkligt är, att afvägningar, gjorda under franska expeditionen till Egypten, skola visat, det Medelhafvets yta vid ebb är 8, vid flod 9 meter lägre än Röda Hafvet. Och likväl stå bägge i gemenskap med verldshafvet. (1 meter = 3 sv. fot 3 dec.-tum 6,8 linier.)

[10] Se Anmärkningar och uppgifter rörande vattenminskningen vid Sveriges kuster af *N. Bruncrona*; men i synnerhet *Hällströms* upplysande tillägg till denna afhandling i Vet. Akad. Handl. för förra hälften af 1823. Samma skiljaktighet i observationer visar sig på Skandinaviens vestra kust. *Kalm* i sin resa på 1740-talet berättar sig oaktadt alla forskningar ej kunnat finna minsta spår till vattnets aftagande vid Kristiansand och Norges sydligaste kuster. *v. Buch* (l. c., T. II, s. 291) träffar åter sägner om vattenminskning högre upp i Söndmör och Nordmör. *Marklin*, som på Vetenskaps-Akademiens bekostnad år 1822 gjorde en resa till norska Nordlanden och Finmarken, fann der inga berättelser om en fortfarande vattenminskning, men väl på flera ställen tydliga naturliga spår, att hafvets höjd någon gång varit omkring 20 fot lodrätt större än nu.

erfarenheter vara osäkra om stora hafvet. Eller hvilka följder skall man väl draga af iakttagelser öfver Nordsjöns *aftagande* i Bohusläns skärgård, som motsvaras af andra öfver dess *stigande* på skotska, engelska och nederländska kusterna[1], under det man vid Frankrikes i allmänhet förmärkt *intetdera*[2]? Anser man det anmärkta både stigandet och fallandet på olika orter för undantag, så skulle det mest gällande beviset för vattenminskningen kunna hemtas af den erfarenheten, att hafvet *i allmänhet icke stigit;* då likväl allt hvad i årtusenden blifvit i detsamma afsatt bort höja dess botten. Det säkra är, att ej alla orsakerna till hafsytans förändringar äro oss kända; det sannolika är, att hvarken dessa eller atmosferens förändringar af endast mekaniskt verkande orsaker bestämmas[3].

Skandinaviens haf äro rika på olika fiskslag. I Östersjön är strömmingsfisket betydligt. Sillen går i härar till de vestra kusterna, i forna dagar såsom nu, ombytande under

---

[1] *Hermes,* 1821, N. X. s. 133, med åberopande af *Stevenson,* Observations upon the alveus or general bed of the German Ocean and British Channel, and on the encroachments of the sea on the land, Edinb. 1817, som vill bevisa, att hafvet sedan ungefär 300 år vid Englands och Skotlands kuster *stigit.* Redan vår landsman prof. Kalm berättade för biskop Brovallius sig hafva hört detta försäkras genom trovärdiga intyg i England. Om nederländska kusterna förmäles detsamma; äfven om Adriatiska hafvets östra kust (*Fortis,* Resa i Dalmatien). Rykten om Nordsjöns inkräktningar funnos redan hos de gamle. Jfr *Strabo,* lib. VII. p. 293, ed. Casaub.; *Florus,* lib. III: 3. Medeltidens annalister omtala öfversvämningar i 13:de seklet, hvilka betydligt förminskat omkretsen af ön Helgoland och gjort stora förödelser på frisiska kusterna. *Arnkiel,* Cimbr. Heyden-Religion, Hamburg, 1691, s. 116; *Grupen,* Origines Germaniæ, T. I. s. 340. För öfrigt förekomma just på *samma* kuster flera exempel af nya *tilllandningar. Cuvier,* l. c., s. 112.

[2] *Cuvier,* l. c., s. 28.

[3] Striden om vattenminskningen fördes i ålderdomen liksom i nyare tider, och äfven då framdrogos enskilda bevis *för* och *emot.* Jfr *Ukert,* l. c., T. II: 203—216. *Aristoteles,* som anser vattnets tillökning och aftagande periodiskt på särskilda trakter af jorden, tillägger emot dem, som anförde hafvets tillbakavikande på flera orter såsom ett bevis på vattenminskningen: »att det vore till en del sant, till en del falskt. På många ställen, der förr varit haf, vore nu visserligen land; men på andra hade ock hafvet vunnit.» Meteor., lib. I. c. 14.

obestämda tidrymder sitt lopp[4]. Vestfjordens skärgård i norska Nordlanden har i synnerhet en ofantlig fångst af torsk och allt slags saltsjöfisk, i Nordens häfder omtalad från gamla tider. Otaliga sjöfoglar välja på skärens branta klippor, i synnerhet vid Vesterhafvet, sina bo under den tid de kläcka sina ungar, lemnande då stora hafvet, dragande från södern åt norden. Deras ankomst bådar våren, deras aftåg den nalkande hösten.

Sverige, på tre sidor af hafvet omgifvet, är äfven i sitt inre ett af de vattenrikaste land; 200 svenska qvadratmil af dess yta upptagas af insjöar, bland hvilka Venern ensam innefattar öfver 40. Ifrån den stora fjällryggen utströmma Sveriges största elfvar, och de bära i hela sitt lopp vitne om detta ursprung. Jämförda med det södra Europas floder, som hvälfva sin djupa och grumliga våg genom myllan af växtrika länder, visa sig de flesta vara *fjällelfvar*, hvilkas *klara*, grundare vatten med strid fart, täta, ofta häftiga fall framskyndar öfver en merendels sandig bädd mellan bergshöjder, som åt hafvet allt mer öppna sig.

Till luftstrecket är skandinaviska halfön af alla länder öfver hela jorden under lika nordlig bredd det mildaste, och till den fruktbarhet, som deraf beror, i jämförelse med det motsvarande Asien och Amerika utmärkt gynnadt. I svenska Lappmarken skördas korn och trädgårdsväxter vid Enontekis under 68½ grads polhöjd[5], i norska Finmarken ännu under

---

[4] »Här har nästan alltid varit ett öfverflödigt sillfiske under Norges kuster, endera i södra eller norra delen, stundom på båda ställen, och stundom vid Viksidan (bohuslänska sträaderna). Intill 1560 gick sillen till emellan Stavanger och Bergen, och lät så af. — Då blef ett herrligt sillfiske vid Viksidan intill 1587, så att många tusen skepp af Danmark, Tyskland, Holland, Frankrike, England, gingo dit till köps och fingo öfverflöd nog. — Förde då Vikboarne för sin rikedom skull ett ogudeligt lefverne, så att välsignelsen af Gud blef tagen ifrån dem, och kommo många fiskare och köpmän i elände», säger *Peder Claussön*, Norriges Beskriffuelse, Kjöbenh. 1632, s. 24—26.

[5] Der hade på 30 år från 1769 till 1800 varit 9 goda skördar, således ungefär hvart tredje år. Frih. *Ehrenheim*, Om Klimaternes rörlighet, Stockh. 1824, s. 19. Qvickjocks fjälldal under 67° 20′ i Luleå Lappmark, 30 mil från hafvet och blott en half mil från fjällryggen, har ordentligt åkerbruk. Korn har någon gång gifvit 48:de kornet. Potatesodlingen drifves med fördel. Rofvor växa ända till halfpunds vigt; och af hvitkål har man ett år fått 5 markers hufvuden. Om uppodlingar i Lappmarken, af *L. L. Læstadius*, Stockh. 1824, s. 90 ff. Från Qvickjocks och andra fjälldalars vegetation får

den 70:de, då deremot i Sibirien allt åkerbruk upphör litet ofvan om Tobolsk under 60:de graden, och i Canada äfven under den 51:sta ingenting sås. Peking under samma bredd med Neapel, och med lika varma somrar, har vintrarne kallare än Upsala[6]. Att vårt land så mycket närmar sig till ö, medverkar, jämte en gammal odlings inflytelse, utan tvifvel till detta företräde; ty hafvet, som året om bibehåller nästan samma värme, emedan solen ej verkar på djupet, bidrager i synnerhet att mildra vintrarne. Den starkaste vinterkölden inträffar ofta i öfra Sverige med nordvestvind; i Jämtland förändrar den om två timmar sommarvärmen till höst- och vårköld och gör hvad Jämtlänningen kallar *grön-år*, eller att säden ej mognar; om vintern medför den grufligt yrväder. Å norska sidan förer denna vind merendels tö. Men den kommer till Norge från hafvet, till Sverige från fjällen. Af samma orsak plägar starkaste kölden i trakten af Nordkap infalla med sunnanväder[7].

Kortheten af vår sommar ersättes till någon del genom solens längre vistande öfver synkretsen, hvilket i Norrland ger kornet mognad inom sju till åtta veckor. Denna ljusa sommar, hvars morgon- och aftonrodnad hör till vår himmels egna obeskrifliga skönheter, framkallar då hela prakten af Nordens flora, ej öfverflödande på *arter*, men så mycket rikare i *dem*, som tillhöra landet och luftstrecket. I täthet och grönska öfverträffar den nordiska vårens blomstrande tapet vida den sydliga. — Den rena, friska kölden af en nordisk vinter höjer deremot menniskans lefnadsmod och verksamhet, och kännes, åtminstone för nordbon, vida mindre besvärlig än den genomträngande, fuktiga kylan under samma årstid i sydligare länder. Den egentliga vinterkölden plägar börja i slutet af December, är starkast i början af Februari, och håller fort om nätterna med föga lindring till Mars månads slut. Under den långa vintern har vår jord intagit så mycken kyla, att solen, sedan hon börjat stiga, knappt hinner öfvervinna den på de första fyra månaderna. Derför infaller ej största värmen vid sommarsolståndet, utan fyra till sex

man likväl ej döma till Lappmarkens klimat i allmänhet: och blott en klarnad himmel mot norden i Augusti månad hotar öfver allt skörden med frost.

6 Frih. *Ehrenheim*, l. c., s. 19, 20.

7 *Wargentin*. Vet. Ak. Handl. 1757.

veckor senare. Man har under de senaste 70 åren förmärkt en småningom stigande förändring af våra årstider, hvarigenom vintern allt mer inkräktat på vårens, sommaren åter på höstens område, en eftervinter allt mer samlat sig i April, en eftersommar i Oktober. Att allt detta äfven varit åtföljdt af en afkylning i det hela, hvilken skall nedsatt medeltemperaturen och försämrat klimatet[8], är likväl en slutsats, som fordrar flera och långvarigare iakttagelser än man hittills derför åberopat. Luftens medeltemperatur är i Lund 7°,13 öfver fryspunkten på Celsii hundragradiga termometer; vid Upsala[9] + 5°,51; i Stockholm[10] + 5°,76; vid Umeå[1] + 1°,90; vid sjelfva Nordkap dock ej lägre än + 0°,07, hvilket kommer af stora hafvets mildrande grannskap[2]. Det är dock tydligt, att en sådan temperatur, hvars värme ej öfverstiger den som herskar i luften vid ett starkt vintertö, skulle, om den vore beständig, finnas mycket för låg för något slags växtlighet.

---

[8] Frih. *Ehrenheim*, l. c. Författaren har äfven en gång yttrat denna mening i den uppsats, hvaraf den närvarande är en omarbetning. *Iduna*, 6 h., s. 87. Att större ytterligheter i köld, troligen ock i värme, fordom synas egt rum, är allt hvad man kan inhemta af de äldsta torftiga anteckningar i dylika ämnen. Men tempererar ej odlingen i allmänhet klimatet och dermed äfven dess ytterligheter? — Odlingen, mera än klimatets förändring i sig sjelft, får man väl ock tillskrifva försvinnandet af flera vilda djur, hvilka de gamle omtala, t. ex. uroxen, bisonoxen, elgen, renen i Tyskland. *Adam från Bremen* (De situ Daniæ, ed. Lindenbr., p. 63) omtalar ännu i 11:te årh. två slags vilda oxar i Skandinavien (Uri, Bubali). Ben af alla de nämda djuren finnas i skånska torfmossar. *Nilsson*, Skandinaviens Fauna, Lund 1820, T. I.

[9] Lunds medeltemperatur är tagen af observationerna för 30 år från 1774 till 1803 i *Forsanders* dissertation: De vegetatione Scaniæ, Lund 1820; Upsalas medeltemperatur ur observationer för *samma* 30 år i *v. Buchs* Resa, T. II: 322. Utdrag af de i Upsala hållna meteorologiska dagböcker från och med 1774 till och med 1823 ha visat, att medium för hela denna tid af 50 år är + 5°,30 Celsii termometer. Medeltemperaturen under hvarje decennium af detta halfva århundrade har förhållit sig på följande sätt: åren 1774—1783 inclusive + 5°,62; 1784—1793 + 4°,99; 1794—1803 + 5°,76; 1804—1813 + 4°,81; 1814—1823 + 5°,33.

[10] För 50 år eller från 1758 till 1807, enligt *Wargentin* och *Öfverbom*. Vet. Akad. Handl. för 1778 och 1808.

[1] För 9 år, 1796—1804, enligt *Næzén*. Fem års medeltemperatur, äfven efter Næzéns observationer, gaf v. Buch + 0°,77 för Umeå. — Efter observationer från 1809 till 1823 har åter frih. Ehrenheim uppgifvit Umeås medeltemperatur till + 2°,26.

[2] *v. Buch.*

En temperaturens vexling under olika årstider på ömse sidor om medlet, då den ej är allt för stark eller allt för hastigt öfvergående, bidrager här tvärt om till luftstreckets alstringsförmåga: ty det är gifvet, att en vinter med vederbörlig snöbetäckning icke så nedsätter växtligheten, som sommarens värme uppsätter den. Hos oss höjer sig sommarvärmen betydligt öfver medeltemperaturen, utan att likväl till varaktigheten vara allt för *kort*. I Upsala öfverstiger den varmaste månadens medeltemperatur (som är vid pass 17°,5) hela årets med 12 grader. Närmare stora hafvet, i Lund, är denna skilnad med en något längre sommar, 10°. Tvärt om mot öster blir den väl större än hos oss, men sommarvärmen varar så kort tid, att förhållandet i det hela ej mera blir så förmånligt. Till luftstreckets mildring bidrager äfven hos oss sjelfva jordens temperatur. Den är, ju längre i norr, desto högre än luftens medeltemperatur. Denna jordens egna värme är för det nordligaste Skandinavien 2 grader, för det sydliga ungefär 1 grad högre än luftens medelvärme[3]: ett förhållande, som ingenstädes störes af några varma källor och andra märken till underjordisk eller så kallad vulkanisk hetta, hvarifrån landet, liksom ifrån jordbäfningarnas förödelse, synes vara befriadt[4]. Skandinaviens källor ha icke ens någon större kemisk halt, utom af det i mer och mindre användbar upplösning allestädes rådande jernet. Allt visar således, att uti den till största delen uråldriga svenska jorden de elementariskt bildande, men derjämte så ofta förstörande krafterna länge sedan upphört att märkbart verka. Hela denna beskaffenhet, jämte hafvets inflytelse, har Sverige att tacka för sin jämnare väderlek; hvilken i förening med den ljusa sommaren (allt för kort likväl för sent mognande växter, såsom vinet) gör klimatet till ett af de för menskliga naturen mest välgörande och helsosamma. Derför ingifver äfven sjelfva landet, fast det ej kan prunka med bördighetens förmåner, sina bebyggare en trefnad, kanske större än i de flesta andra länder. Den naturliga kärleken för fosterbygden är i synner-

---

[3] Jordtemperaturen är vid Nordkap + 2°, Umeå + 2°,9, Upsala + 6°,6, Söderköping + 7°,7, Söderåsen inuti Skåne + 8°,1, Sölvesborg + 8°,8. För alla dessa uppgifter, liksom för så mycket annat i denna öfversigt, har författaren sin vän *Wahlenberg* att tacka.

[4] De så kallade jordskalf, som ej sällan blifvit försporda, ha likväl varit så obetydliga, att de aldrig lemnat något förstörande spår efter sig.

het i svenskens bröst djupt inplantad. Han lemnar ogerna sitt fädernesland. Han återvänder nästan alltid, dragen af längtan till hemmet, af hvars osynliga band han allestädes omfattas[5].

Ett land, som utsträcker sig under så olika polhöjder, måste dock äfven inom sig visa många olikheter. Skåne gör till utseende och luftstreck en öfvergång till det gent emot liggande nedra Tyskland, men har ännu mildare vintrar än detta[6]. Äkta kastanien, mulbärsträdet, planteradt, komma i Skåne ännu fort. Hemdjuren äro större och frodigare. Rågsädet behöfver blott halffemte månad att mogna, ej längre än i Tyskland och öfra Italien; då det deremot i Lappmarkerna (der endast kornet brådmognar) behöfver halfannan sommar dertill, med fara att innan bergningen bortfrysa[7]. En hastigare förändring i naturlig beskaffenhet och alstringsförmåga finnes ej i Sverige, än emellan Skåne och Småland[8]. Det kommer af det senares betydliga höjd öfver hafvet, som gör den småländska bergstrakten nästan till ett Norrland midt i Götarike. Den från söder resande mötes här först af verklig nordisk natur. Följer han från Skåne den vestra hafsstranden, så inträder han i Halland, nu till en stor del ett kalt hedland, der hafsvindarne förstöra träden, men i elfte århundradet, enligt Knytlinga-sagan, utmärkt genom sina ek- och bokskogar[9]. Derefter vidtager Bohuslän med ofta fruktbara, angenämt grönskande dälder mellan klippor och skär, som bli allt brantare och tätare ju närmare Norge. Följes åter östra kusten, så visar sig i Blekinge det vackraste beviset på Östersjöns mildare skärgårdsnatur, och från Karlskrona till Kalmar

---

5 Författaren känner en berömd fosterländsk konstnär, hvilken, redan tidigt skild från fäderneslandet, så länge dröjde i främmande land, tills han slutligen glömde sitt modersmål. Märkligt är, enligt hans egen berättelse, att just då detta sista band syntes slitet, han begynte öfverfallas af en oemotståndlig längtan till fosterjorden, som vid hvarje fenomen, hvarigenom han påmintes om den nordiska naturen, lockade tårar i hans ögon.

6 Berlin, till och med Wien, ha haft strängare köld, än någonsin Lund, enligt de sista 70 årens observationer.

7 *Wahlenberg.* Vet. Ak. Handl. 1811.

8 »Profundi saltus montesque asperrimi, per quos a *Sconia* in *Gothiam* necessario iter agitur», säger Adam från Bremen i 11:te århundradet. *De situ Daniæ,* p. 57. — På hela meridian ända upp till Enontekis lära ej två orter finnas, emellan hvilka köldens intensitet så hastigt stiger, som emellan Lund och Vexiö. Frih. *Ehrenheim,* l. c., s. 75.

9 *Suhm.* Kiöbenh. Vid. Selsk. Skrift. IX: 110.

en strand, som på sina ställen i skönhet knappast har sin like i Norden. Ofvan Kalmar växer ej bokskogen mera; smärre lundar och enstaka träd gå högre. Vetterns klara, men oroliga böljor skilja Vester- och Östergötland, tvänne af Sveriges fruktbaraste landskap, det senare likväl utmärkt genom stora skilnader i bördighet[10]. I anseende till sjelfva landets bildning hör Vestergötland till Venerns, Östergötland till Vetterns dalbotten.

Kring sjöarne Hjelmaren och Mälaren är det mellersta Sveriges största slättland, med herrliga sädesbygder, dessutom gynnade genom en lycklig blandning af åkerbruk och bergsrörelse; hvilkas förening äfven sträckt sin välgörande inflytelse till Vermland och Dalarne, utan att likväl i dessa båda bergigare landskaps öfra delar ha kunnat besegra naturens började vildhet. Likväl närer ännu kalkgrunden kring sjön Siljan (t. ex. i Rättvik) en växtlighet, som förvånar[1].

Ofvan Dalelfven växer ej ekskogen mera[2]. Härifrån utgöras de stora skogarne endast af det högre Nordens inhemska träd, bland hvilka furan också uppnår en styrka och höjd, som man söder om Skandinavien hos samma trädslag ej återfinner. Norrland vidtager, med detsamma en vildare natur, och boskapsskötseln, jagten, fisket eller andra näringar allt mera i bredd med eller i stället för åkerbruket. Linsädet är

---

10 Vestergötlands öfvergångstrakt, högst fruktbar på sina ställen, är det ej alltid. *Kalkslätten* utmärker sig genom sin fruktbarhet, härrörande af den lösa mergel, som uppkommit af lera från lerskifferlagret blandad med kalklagrets söndersmulade yta. *Trappslätten* deremot är utmärkt genom sin ofruktbarhet och otjenlighet att nära annat än barrskog, hvilket kommer af dess till en skarp sand sönderfallande krystalliniska massa. *Wahlenberg*, Svea, I. h. 2:dra uppl., s. 54.

1 Denna sjö gaf fordom namn åt en del af Dalarne. Landet kring Siljan kallades *Siljes-* eller *Siglisdalarne* (troligen detsamma som sjödalarne); landet ofvanför kring elfven kallades *Elfvedalarne. Hülphers*, Om Dalarne, sid. 127. Den förra benämningen förekommer i *Gånge-Rolfs Saga*, utg. af Liljegren, kap. 9. I Dalspråket heter sjön ej *Siljan* utan *Silen*. Att *sil*, *sel*, *sal*, fordom betydt en ansenligare vattensamling, visa många vattens och ställens namn i Sverige. *Sel* kallas ännu i Norrland sådana ställen, der vattnet under en trög, knappt märkbar rörelse liksom öfvergår till hvila på ett horisontelt planum, mellan tvänne forsar. Derifrån leda namnen *Lycksele*, *Åsele* o. s. v. sitt ursprung, hvilka egentligen utmärka de fördjupningar och dalar i Lappmarkerna, der de stora elfvarna samlat sig till sjöar. Förhållandet är detsamma i Dalarne.

2 Särskilda omständigheter, såsom ännu uppom Gefle, kunna göra undantag.

för de norrländska landskapen vigtigt. Spånaden blir på dessa orter för man och qvinnor den långa vinterqvällens sysselsättning, och det norrländska lärftet täflar i styrka och finhet med det bästa utländska. Ängar och dalar, [illegible] [illegible] för odling, ge boskapen ett frodigt bete; laxen stiger i [illegible] hafar uppför de stora, strida norrländska elfvarna, och de vidsträckta skogarne fyllas med djur och villebråd, som belöna jagarens mödor. Vid Helsinglands södra gräns mognar ej mera rågen så tidigt, att man af samma års skörd kan så. I vester vidtager Herjedalen, en mellan fjällen inklämd trång dal, kanske näst Lappland det härdaste af Sveriges norra landskap. Man skulle ej vänta sig att öfver dess gräns i norr, i Jämtland omkring Storsjön, träffa en ibland de skönaste och vänligaste trakter i riket. I denna herrliga natur härja likväl nattfroster ofta skördarne, hvarigenom den i sig sjelf bördiga grunden mer lockar än belönar åkerbrukarens arbete. Mer odeladt åt boskapsskötseln egnadt skulle det, vid en öppnad lifligare inrikes gemenskap, kanske bringa större fördel. Ofvan Ångermanelfven komma ej fruktträd mera fort. Det sandiga, skogiga Vesterbotten kan ge ett exempel i smått på den allmänneligen anmärkta egenhet, att alla *mot öster* sig vändande hafskuster äro oblidare. Det gent emot liggande Österbotten är mildare, fruktbarare, och Uleåborg, öfver en grad nordligare än Umeå, har föga kallare luftstreck. Vesterbottens hedar och skogshöjder bilda i vester och norr gränsen mot Lappmarkerna, uppom hvilken, efter en *sänkning*, i allmänhet utmärkt genom de stora norrländska elfvarnas utvidgning till sjöar, landet sedermera höjer sig, tills fjällryggen vidtager.

Resande ha liknat fjällen vid ett haf i högsta uppror, hvars ofantliga vågor plötsligt stelnat. Betäckta af is och en bländande hvit snö, kasta de vid klart väder en glänsande blånad rundt omkring sig. Man ser öfver molnen i den blå luften fjällspetsarne, hvilka derigenom för ögat få en omätlig höjd, och, från sina glatta sidor återkastande solstrålarne, tyckas nå sjelfva himlen. Ännu vid midnattsstunden flamma deras snöiga toppar af solens från horisonten flödande strålar, och denna så kallade *isblink* gläuser som eld i de nedanför liggande dalarnes djupa skymning. Då man längst norrut nalkas fjällen, råkar man först gränsen der granen

upphör att växa[3]. Den har redan förut antagit ett ovanligt utseende; fullsatt ända från marken med svartaktiga qvistar och med liksom bränd topp, ger den ett bedröfligt skådespel i de ödsliga skogarne. Åkerbären ha med detsamma upphört att mogna. De sista bäfverhusen synas vid bäckarne, gäddan och aborren försvinna ur sjöarne. Granens växtgräns är i Lappmarkerna vid pass 3,200 fot nedom gränsen för den eviga snön. Sedan återstår tallskogen, men ej reslig såsom vanligt, utan med låg stam, grofva, vidt utsträckta grenar, fordrande århundraden för att uppnå äfven en medelmåttig höjd[4]. Kärren antaga ett högst ödsligt utseende. Sik och harr saknas i vattnen. Blåbären komma ej väl fort. Högre går ej björnen. Kornet har upphört att mogna; men små gårdar, hvilkas invånare lefva af fiske och boskapsskötsel, finnas ända till 2,600 fot nära snögränsen[5]. Tallen upphör 2,800 fot nedom denna gräns; och björken utgör derefter ensamt den låga skogen. Med en kort, vresig stam och stela, knotiga grenar tyckes den sätta sig till motvärn mot den häftiga fjällblåsten. Dess ljusgröna, lifliga färg fägnar väl ännu ögat, men är tillika ett bevis på växtlighetens vanmakt. Snart blir denna skog så låg, att man, uppstigen på en tufva, kan öfverse den hel och hållen. Den glesnar allt mer och mer, och då derigenom solvärmen får obehindradt verka mot fjällsidorna, finner man ofta på dem en stor ymnighet af fjällväxter. Torrare fält höljer renmossan. Vid 2,000 fot nedom snögränsen upphör äfven den låga björkskogen, och längre upp finnes ej fisk i något vatten. Rödingen (salmo alpinus) är den sista[6]. Alla berg, som hinna

---

[3] Detta gäller ock egentligast om sjelfva uppstigandet mot fjällen längst norrut. I Lappmarkerna omvexla för öfrigt tall- och granskogar enligt olika jordmån, och då de förra älska sandig mark, finnas äfven de största tallskogar omkring den upphöjning mot Vesterbotten, som är gräns för de många sjöar och träsk, hvaraf Lappmarken öfverflödar. I dessas fuktiga granskap är granskogen mest rådande, kring fjällarnes baser björkskogen. *Læstadius,* Om uppodlingar i Lappmarken, s. 8 ff. — I Herjedalen stiger granen högre än tallen. *Hisinger,* l. c., 2 häft. — Granen går i allmänhet högre söderut. I sydliga länder gå barrträden högst; hos oss björken.

[4] 250 års gammal tall på östra sidan om Fämund-sjön var 12 tum i diameter med endast 28 fots höjd. *Hisinger,* l. c., s. 49.

[5] Såsom t. ex. ofvan Enontekis. Om allt detta se *Wahlenberg,* Berättelse om mätningar och observationer för att bestämma Lappska fjällens höjd och temperatur vid 67 gr. polhöjd. Stockh. 1808.

[6] Den finnes i Sverige mest sydligt i Vettern.

uppöfver den gräns, der något träd kan växa, kallas egentligen *fjäll*. Ännu 400 fot längre upp gå buskar, svartaktigt ris af dvergbjörken (betula nana); hjortron mogna, men ej högre. Jerfven eller filfrasen besöker ännu dessa höga trakter. Så högt stiga Dalfjällen vid Transtrand. Derefter upphöra äfven alla buskar; backarne betäckas af mera bruna än gröna fjällörter; de enda bär, som mogna, äro kråkbär. Högre än 800 fot nedom snögränsen sätter ej gerna *Lappen*, dessa obygders vandrande invånare, sina tält; ty äfven betet för renarne saknas. — Nu vidtager den eviga snön, betäckande först marken i fläckar, mellan hvilka ur den bruna, svampaktiga jorden glesa fjällörter ännu uppsticka. Äfven inom den jämnare utbredda snögrunden ser man ett och annat stånd af sådana uppskjuta i springorna af någon ur snön uppstickande klippa; och ända till 200 fot ofvan snögränsen kunna några lafvar bibehålla sitt arma lif. Men nu upphör också all växtlighet. Snösparfven är den enda lefvande varelse, som kommer så högt, — näst den vetgiriga menniskan.

Det hör, äfven bland dessa naturens förskräckelser, till vårt lands mildare beskaffenhet, att snögränsen eller den höjd i atmosferen, uppom hvilken snö och is ej förgå, ehuru den med en allmän, fast ej jämn sänkning från eqvatorn faller mot polerna, likväl af alla polarländer i Skandinavien sänker sig långsammast. Vid Grönlands östra kust råkar den redan hafvet och gör ett ishaf vid 65:te gradens polhöjd; i hafvet norr om Skandinavien ej förr än ofvan den 80:de graden. Gränsen för den eviga snön infaller på Qvickjocksfjällen i Luleå Lappmark vid 4,100 fots höjd öfver hafvet; men på den motsvarande, *här* kallare norska sidan går den ännu 1,000 fot lägre. Vid snögränsens nedra kant bilda sig på fjällen de stora isfälten, eller hvad norrmannen kallar *isbræer* (glaciererna). Den veterligen största glacier i Skandinavien, ej eftergifvande de största af Alpernas, är den af Wahlenberg besökta och beskrifna på fjället Sulitelma. Till en half mils längd och flera hundra fots höjd ser man den utsträcka sig såsom en öfverhängande och fjällets sidor betäckande isvägg, här och der med ofantliga hvalf, omgifna af stora, spetsiga ispyramider, och mellanåt remnor så vida och djupa, att stundom Lappar med hela deras renskara i dem för alltid försvunnit. Hela denna ofantliga ismassa är i oupphörlig skridning nedåt. Beständigt underskuren vid

sin nedra brädd af det ned i remnorna och ur de djupa hvalfven strömmande isvattnet, äfvensom af jordens egen värme (ty den sträcker sina utskott hela 700 fot nedom snögränsen), tryckes den med sin egen tyngd utföre och uppskjuter derigenom framför sig höga, gytjiga jordryggar — glacierens bålverk, hvilka göra dess kant svart och ohygglig och smutsa det derifrån nedbrusande vattnet. Man kan göra sig begrepp om den ofantliga kraft, hvarmed ett sådant isfält skrider, då dessa ryggar, som utmärka dess kant, ofta kunna bestå af tusentals stora stenblock, hvardera till flera famnars diameter, underskjutna och hopade på hvarandra till ansenlig höjd. Man hör denna glacierens rörelse. Den knakar och brakar oupphörligt. De stora ispyramiderna störta ständigt med dån tillsammans och ned öfver de djupa hvalfven, som synas vara öppningar till sjelfva underjorden. Det mörka vattnet sorlar och brusar i afgrunden. Ingen lefvande varelse vågar nalkas en sådan brädd, och all beskrifning kan af detta fasans skådespel blott ge en ofullkomlig afbild[7]. Finner man något ställe, der glacieren är snöbetäckt och tillgänglig, och vågar bestiga den (då flere följeslagare måste gå på något afstånd från hvarandra med ett rep emellan sig, för att frälsa den som kunde nedfalla i någon af snön dold spricka), återstår en half mils väg uppför en brant snösida till fjällets topp; der den stora höjden dock gör, att allt utom närmaste fjällspetsar nedsjunker i en ödslig och omätlig dunkelhet. — Is är ej ännu bilden af den största köld. Än högre upp fuktas snön aldrig af någon regndroppe, mjuknar aldrig för solens strålar och blir genom sin ålder blott sammanpackad till en oerhörd hårdhet. I dalarne nedanför Sulitelma växa dock örter, som i Sverige eljest ej finnas förr än på Kinnekulle. Så kraftigt verka solstrålarne på de med gles björkskog beväxta fjällsidornas fot.

Intill polarcirkeln kan man säga, att norska kusterna genom granskapet med sjelfva oceanen bibehålla företrädet af ett mildare luftstreck, framför de gent emot liggande Östersjökusterna. Derifrån omvändes förhållandet genom somrarnes större kyla, som verkas af fjällryggen, hvilken allt härifrån omedelbart gränsar till hafvet, och i fjällmassan Sulitelma — på lappska *högtidsberg*, emedan Lapparne här fordom skola

---

[7] *Wahlenberg*, l. c.

offrat åt fjällens förskräckliga guddom[8] — emellan Salten i Norge och Luleå Lappmark äfven når sin största höjd, näst Dofre[9]. Öfver 67:de graden kommer på norska kusten ej granskogen mera fort, ehuru den under samma bredd i Sverige, vid Torneå elf och Kengis, väl trifves och går ännu en grad högre[10]. Norska Finmarken, halföns nordligaste del, njuter ännu i det inre af sina många och stora fjordar ett mildare luftstreck, än man skulle vänta. Vid Alten, under 70:de gradens polhöjd, är det sista åkerbruk, åt norden, på jordklotet[1]. Det är der infördt af Finnar, som drogo dit öfver fjällen under Finlands förödelse i Karl XII:s tid[2]. Ej långt ofvan Alten upphör tallen att växa, och snart allt träd. Den lefvande naturen dör ut. Likväl är i sjelfva nejden af Nordkap, på Magerö, som har en kyrka och några invånare, fiskare och fiskhandlare, vintern mindre fruktansvärd för sin köld än för sina stormar, hvilkas raseri här öfvergår all beskrifning. Och vid denna yttersta punkt åt norden, dit mensklig odling kunnat sträcka några blifvande verkningar, stannar vår blick.

Vi ha i denna öfversigt egentligen haft afseende på Sverige; ehuru vi ej kunnat undgå att tillika betrakta den skandinaviska halfön såsom *ett helt.* Dertill gjorde den naturen. Till ett politiskt helt har i våra dagar en stor furstes statskonst gjort den; och det vackraste man kan säga om denna förening är, att den uppfylt hvad natur och historia

[8] Nu mera är det ej föremål för en sådan vidskepelse. De anse det dock för ett *förbannadt* berg; liksom *Montblanc* i de kringboendes föreställning är en *montagne maudite.*

[9] Sulitelma, enligt Wahlenbergs mätning, 5,541 pariser-fot öfver hafvet. Snöhättan på Dofre, efter nyare mätningar, 7,050 eller 7,100 pariserfot. *Hisinger,* l. c., 3 h. Men de så kallade *Hurungerne* vid öfra ändan af den fjällkedja, som skiljer Aggershus och Bergens stift, äro ännu högre. Keilhau besteg en af deras spetsar *(Skagatöls-tinderne)* och fann den 7,100 fot öfver hafvet, men i söder derifrån en spets, som syntes vara ännu 5—600 fot högre. Dr Naumann besteg en annan spets *(Bärstöls-tinderne)* och fann 6,644 par.-fots höjd omkring 100 fot under högsta toppen. *Magazin for Naturvidenskaberne,* Kristiania 1823, 1 h. Montblanc (15,000 par.-fot) på de Penniniska Alperna är likväl ungefär 2 gånger, Chimborazo (20,148 f.) på Cordillererna nära 3 gånger, Himalaya-bergen (28,000 f.) i norden af Indien nära 4 gånger högre än dessa Skandinaviens högsta berg.

[10] *v. Buch,* l. c., I. s. 313.

[1] *v. Buch,* l. c. II. s. 13.

[2] De kommo först till Alten omkring 1708.

menat. Med lyckligare hopp om en för framtiden försäkrad förening kan i detta ögonblick hvarje svensk och norsk patriot instämma uti norska ständernas och allmogens ord i brefvet af år 1449, der de efter valet af en svensk konung, emedan Norge och Sverige, af Gud så landfast sammanfogade, af ålder i kärlek och sämja sammanvarit, tillägga: »ty är ther ingen vån til, at thesse tu Rijke skole någon tijdh i tweedrecht åthskillies med wår willie»[3].

Det är, för att förstå ett folk, väl värdt att äfven betrakta den natur, hvari det lefver. Det är så mycket nödvändigare, ju mer denna natur eger någonting utmärkt, outplånligt af menniskohand och derigenom yttrar en så mycket mäktigare inflytelse, med hvilken menniskan har att kämpa eller hvilken hon måste underkasta sig. I de måttliga luftstreck eger naturen inom sig den största mångfaldighet och går genom sin bildsamhet mest menniskans konst och flit till mötes. I polar- och eqvatorialländer återtar den deremot sitt eget välde och herskar med en sträng, ofta förskräcklig spira, under hvilken menniskan måste böja sig; hvarjämte allt här tillika får en mäktigare enformighet. Den heta sandöknen är ej mer beboelig än den eviga snön; och om äfven en lågande sol framkallar ett öfvermått af det fysiska lifvet, så är detta i de varmaste länder ej sällan lika hinderligt för menskliga odlingens framsteg, som naturens förskräckliga fattigdom och vildhet i de kallaste. Den skandinaviska halfön är redan till en del ett polarland, ehuru tillika det mildaste och bäst begåfvade på jorden under en så nordlig bredd. Om härutinnan naturen varit oss bevågen, så påminner hon oss likväl, att vi äro grannar till de nejder, der hon ensam herskar och föraktar all menskligt konst och allt främmande herravälde.

Det egna i ett lands beskaffenhet och utseende undflyr lätt den inföddes uppmärksamhet, ehuru mycket det verkar på honom, utan att han vet deraf. Förtroliga med vår natur, äro vi det äfven med dess stränghet, hvilken för söderlänningen, van att vara naturens skötebarn, förefaller än afskräckande, än majestätisk, men likväl alltid öfvar ett hemligt

[3] »Norske Ständernes och Allmogens Nordan och Sunnan Fiels Breff til K. Christiern om Konunga valet i Norige, at dhe icke wilia hafwa honom, för åthskillige Skiäl som dhe uptälia, men wilia wara med Swerige om en Konung &c. Trondhem måndagen näst effter Clementzmesso (den 24 Nov.) 1449». *Hadorph*, 2 del. til Rijm-Crönikorne, Stockh. 1676, sid. 166.

välde öfver sinnet. Det är äfven derför en Italienares omdöme jag väljer att anföra, så mycket mer som det härrör från det nyare Italiens berömdaste skald, en man, lika utmärkt genom sin stränga, egendomliga karakter, som sitt snille. *Vittorio Alfieri* besökte under sina oupphörliga ungdomsresor äfven Norden 1770. »Sverige — säger han i de efterlemnade anteckningarna om sin lefnad[4] — behagade mig, liksom dess inbyggare af alla klasser, ganska mycket, endera emedan jag finner mera behag i ytterligheter, eller eljest af en orsak, för hvilken jag ej kan göra mig räkning; men visst är, att, om jag ville välja mig en boningsplats i Norden, jag skulle föredraga detta yttersta land framför alla andra mig bekanta. Den vilda, majestätiska naturen af dessa oändliga skogar, sjöar och branter hänryckte mig, och, ehuru jag ej ännu läst Ossian, föddes likväl i mig många af hans bilder, sådana jag återfann dem, då jag flera år derefter lärde känna honom». — Och på ett annat ställe: »Sverige är i sin råa vildhet ett af de europeiska länder, som mest behagat mig och hos mig väckt de mesta fantastiska, melankoliska och tillika höga ideer; en viss onämnbar tystnad herskar i denna atmosfer, i hvilken man tror sig liksom vara utom jordkretsen». Det är en söderlänning, som talar. Men Nordens klara, ofta norrskenslysta vinternatt, då stjernorna här tyckas ha fördubblat sitt antal och sin glans, medan det hvita snödoket rundt omkring insveper allt i enformighet, kan för oss sjelfva återkalla något af detta intryck. — Nöjet af slädfarten genom de dunkla skogarne, öfver de islagda sjöarne hänryckte Alfieri; men ännu mer den otroliga snällhet, hvarmed i slutet af April all is smälte, den djupa snön försvann, den friska grönskan framsköt. — »Ett i sanning sällsamt skådespel, — utropar han — som skulle uppfordrat mig att dikta, om jag då ännu förstått det».

Mot vinterns stränghet gör också årets blomningstid så mycket större afbrott och helsas derför här med en vida lifligare känsla än i de länder, för hvilkas inbyggare denna hastiga öfvergång ej finnes; liksom den moderliga kärlekens varma blick mer bevcker det barn, öfver hvilket den ej alltid sväfvar. Våren, som rör alla varelser, synes i Norden mer än annorstädes liksom röra naturens eget hjerta, och ger, särdeles i bergstrakter, der öfvergången är hastigare, ett skåde-

[4] I del. s. 174, 178. Tyska öfversättningen.

spel, som äfven måste genomtränga det dunklaste, mest nedtyngda bröst med en stråle af tillvarelsens ljufva lycka. Den för solens värme smältande snön, som i otaliga bäckar störtar från bergen ned öfver dalarnes svällande grönska; de ur isens fängsel lossade mäktiga vattnen, som med ökad fart framskynda på sina banor; de nästan med ens löfvade träden, ur hvilka de åter Norden helsande sångfoglarne, liksom druckna af förtjusning, fylla den spänstiga, skära vårluften med sitt qvitter; den i ett haf af ljus simmande himmelen, som snart ej mer vet af någon natt; den fröjd, som bemäktigar sig allt lefvande: — allt sammanstämmer i den nordiska våren att ingifva en öfversvämmande känsla af ett på en gång ur långvarig dvala åter vaknande lif. Om denna första öfvergång gör ett starkare intryck, så har den stilla blommande förkofring, som omedelbart följer derpå, ett eget mer rörande behag, genom dess afbrott mot den eljest så ofta *ofruktbara storheten* i den nordiska naturen och genom den skugga af snar förgänglighet, som lägger sig öfver vårens egen skönhet. All naturens skönhet har i Norden ett visst spädt tycke. Det gäller om den utsprickande rosens skära färger, intill den rodnad, som blommar på den nordiska flickans kind; det gäller om det ljusare färgspelet på Nordens himmel, jämfördt med Söderns dunkelblåa luft; det gäller om gräsens och löfvens här mera lifliga, ljusare grönska, hvilken, så sällsamt afbrytande mot vinterns oförändradt qvarstående vitnen, våra dunkla, dystra barrskogar, egentligen är ett bevis på en växtlighetens svaghet, hvilken i Söderns mognare natur och liksom fullblodiga alster ej finnes. Så liknar skönheten i Norden nästan alltid ett spädt och ljuft barn, hvars rörande, oskyldiga täckhet redan i vaggan tyckes bedja om förskoning för den hårda lott, hvaraf det en gång skall till förgängelse dömas; och den skarpa motsats mellan stränghet och mildhet, liflighet och dvala, hvilken röjes i det nordiska årets skiften, gör på detta sätt sin närvarelse känbar äfven midt i dess mest blomstrande vår. Dessa och så många andra utmärkande egenheter, som ljuft eller smärtsamt ingripa i menskliga lifvet, tyckas äfven derför mer i Norden draga menniskans deltagande och uppmärksamhet till naturen och göra en närmare frändskap till henne och hennes hemligheter, ett både djupare och mer omfattande natursinne, till ett grunddrag hos utmärktare nordiska själar. Redan i Nordens äldsta gudalära och skaldekonst är det detta anlag, som i dunkla

bilder och toner uttalar sig; det är ock detta, som, genom odlingen renadt, sedermera i nordisk vetenskap och konst blifvit mest utbildadt.

Om natur och historia äro källorna för att lära förstå ett folk, så är den förras inflytande märkligare på folket i gemen, den senares på de högre klasserna, som, satta i beröring med en större verld, af den erhålla en mångfaldigare bildning. Det är arbetaren, i sin svett sträfvande att afvinna naturen fylnaden af lifvets första, enklaste behof, som också mest får erfara, att hon i Norden, ehuru belönande omtanken och fliten, likväl aflagt alla dragen af en klemande mor, som ger mycket och fordrar litet. Blott ett härdadt, arbetsamt, förståndigt slägte kunde bebo Skandinaviens dalar och berg, eljest vore det förloradt; och äfven vår historia återför tanken till den moraliska spänstighet och kraft, som sjelfva det nordiska lefnadssättet utvecklar och underhåller. Så blef allmogens frihet till person och egendom, då den i det öfriga Europa nästan öfver allt utplånades af feodalsystemet, i Skandinavien oförstörlig; ty den kraft, som i Norden fordras till att kunna förvärfva, är mer än tillräcklig för att också kunna försvara. Å andra sidan kan man ej påstå, det svårigheten att förvärfva i samma mån lärt nordbon att spara. Ännu, i allmänhet taget, ger han gerna ut hvad han genom sin idoghet förvärfvat, såsom han i fornåldern förtärde hvad han i härnad eröfrat, älskande ej mindre njutning än arbete, hellre färdig till ständigt nya mödor, än att spara sig dem genom omtanke, och, om han någon gång slår sig på egentlig vinning, merendels viljande vinna för snart och för mycket, sökande njuta för snart och för mycket. Det kommer ej af brist på förstånd. Svensken visar, både genom arbetskraft och förmåga att umbära, den största skicklighet att fylla sina behof och vara sig sjelf allt i allom: det finnes ingen nöd, som han icke är öfverlägsen; han har stora tillgångar inom sig sjelf, då han uppfordras att använda dem; och hos intet folk torde en naturlig uppfinningsgåfva vara allmännare än bland Sveriges allmoge, som dessutom, genom en uråldrig frihet och deraf följande deltagelse i fäderneslandets angelägenheter, ostridigt i bildning öfverträffar mängden i andra länder. Men sällan brukas dessa naturgåfvor, äfven der de finnas till en förundransvärd höjd, för annat än fyllandet af ögonblickets behof, eller ock förslösas de i försök, hvari man mera förmärker en lek af stora förmögenheter än afsigten på någon

varaktig båtnad. Med en utomordentlig rikedom af enskilda krafter, svara derför framstegen i det hela ej deremot. I allmänhet skulle man kunna säga, att anlagen i Norden oftast äro större, mer omfattande än annorstädes, men att, ej mindre i den moraliska än fysiska verlden, den bildande värme saknas, hvilken drifver en rik, lycklig, inom sig fulländad natur till full mognad. Af så mycket större vigt är derför hos oss de *moraliska* driffjädrarnes förmåga att kunna höja menniskan öfver både naturliga förmåner och brister. Om denna deras kraft må Sveriges häfder tala; må de odödliga namn, som dem pryda, bära vitne! Deremot, så snart ej fosterlandets öden eller stora konungars exempel lifvat en allmän anda, som ej sällan visat sig i de största företag och äfven, sedan statens politiska betydenhet minskats, så ofta utöfver närmaste behofvet påtryckt offentliga anstalter en stämpel af nationel storhet, visar ock historien, att de högre stånden hos oss lätt äro utsatta för faran att nedsjunka i yttre söndring och inre obetydlighet. Den arbetande mängden måste i Norden värja sitt lif med sina händer. Den gör det med mod, skicklighet och stor kraft; och genom ansträngningens höjd blir *hvilan* dess nöje; hvarför man ock hos den allt för ofta saknar den omsorg för hvad som förljufvar och förskönar lifvet, hvilken eljest plägar vara den vackraste frukten af genom arbetsamhet fylda behof; ehuru en betydlig skilnad häruti märkes emellan slättbon och bergsbon. De högre, befriade från det omedelbara arbetet för de kroppsliga behofven, ega ej samma uppfordran till kraftyttring ur första handen. Den fiende de ha att bekämpa är ej en öppen fysisk, utan en dold, och derför farligare, moralisk. Den låter känna sig i den förlamande tyngd Nordens stränga natur lägger på hvarje sinne, som ej med allvarlig verksamhet upprätthåller sig sjelf. Lätjan förstör hos Söderns eldiga naturer genom utbrott af våldsamma oordningar; i Norden långsammare, säkrare, eländigare, och är egentligen den nesliga strådöd, för hvilken våra förfäder bådo sina gudar bevara sig. Denna inre dvala är under vår hårda himmel en lätt undfången sjukdom, som döfvar alla högre förmögenheter, och under hvilken den inneburna oron i det nordiska lynnet blott yttrar sig i ett famlande efter sken, en förlust på allt begrepp om väsende, en deraf följande afund mot yttre företräden, och en inbördes söndring; till hvilken dessutom det nordiska lynnet både genom sina

fel och sina dygder är benäget. Derför hörer ock allt hvad som väcker, förenar och sammantränger de i djupet hvilande moraliska krafterna — såsom en strängt rättvis, en kraftfullt sammanhållande borgerlig ordning — egentligen till Nordens helsa. — Så tyckes hos menniskan samma motsägelse framträda emellan kraftyttring och hvila, liflighet och tröghet, som visar sig i den nordiska naturen: en motsägelse, som dock mildras och öfvervinnes genom ett naturligen allvarligt och genomträngande förstånd, en djup, men, liksom tankekraften, helst inom sig sluten känsla, framför allt genom ett sinne, som är mäktigt af stora uppoffringar, i afgörande ögonblick aldrig känner fruktan, och lätt höjer sig öfver det förgängliga. Denna *tapperhet*, i ordets bästa bemärkelse, har varit vårt folks ädlaste arfvedel, är den gedigna metall i själen, hvilken ur olyckornas slipning alltid framgått lika hvass och ren.

II.

De gamles Norden.

Den äldsta föreställningen om *Norden* var *sinnebildlig* eller *mytisk*, alstrades af en ungdomlig inbillningskrafts bemödande att ur de naturliga tingen uttyda deras orsaker och förlorade aldrig hos de gamle, äfven vid en småningom mer utbredd jordkunskap, denna sin första karakter, emedan den sammanhängde med ålderdomens naturdyrkan. Norden var mörkrets region. Men liksom ur natten dagen föddes, så hade äfven Norden, sinnebild af den urgamla natten, först födt ljuset och dess välgörande gudamakter. I Norden, i berget *Meru*, är, enligt den indiska gudasagan, Guds urkraft förborgad. Latona, Natten, — så lärde Greken — hade i *Hyperboreernas* land födt Apollo och Artemis, de båda himlaljusen[5]. För Romaren var gudarnes hemvist *uti Norden;*

---

[5] På detta sätt uttydde Eustathius, Homeri gamle förklarare, fabeln. Se härom *Creuzer*, Symbolik und Mythologie, 2 Aufl., II: 123, not., äfvensom i allmänhet om äldsta betydelsen af Apollo och Artemis, eller Latinernas Diana (Dea Jana, månen, liksom Janus var den gamla italiska himmels- eller solguden). Enligt en annan berättelse hade den hyperboreiska Latona på ön *Delos* födt sjelfva gudaparet. Äfven för denna uppgift låg en gammal fysisk saga till grund. I den första *Ogygiska* floden (»post primum diluvium Ogygii temporibus») skal

derifrån riktade de sin blick öfver verlden[6]; och derför tillägger ännu den germaniska nordens beskrifvare *Tacitus:* att i det orörliga hafvet ofvan *Suionerna,* hvilket omsluter jordkretsen, och der den nedgående solens ljus varar till dess uppgång, »man tror sig höra ljud[7], se *gudarnes* gestalter och strålarne kring deras hufvuden»[8]. Ursprungligen förlades denna *mytiska nord* alldeles ej på så långt afstånd; ehuru, äfven med en vidgad synkrets, föreställningen blef densamma. »Ofvan om nordanvinden» bo *Hyperboreerna,* de rättfärdigaste bland dödlige, i en oafbruten fred och gudarnes gemenskap, under den lyckligaste himmel, på evigt grönskande ängar, i ett land, der jorden bär tvåfaldig skörd och ålderdomen efter århundraden först når menniskorna[9], hvilka då, mätta af lefvande, kransa sina hufvuden och efter glada fester störta sig från klippor i hafvet[10]. Men nordanvinden kom från de *Riphæiska* bergen, hvilka till sitt första *bestämda* läge äro *Alperna* med deras fortsättningar[1]; ofvan om dessa, såsom man trodde, i den yttersta *vestern* och *norden* (och i den äldsta

---

efter ett mer än 9 månaders *mörker,* ön Delos först blifvit beglänst af *solens* strålar (»Delon ante omnes terras radiis solis illuminatam») och fått namn deraf, att den först blef *synlig* (δῆλος). *Solinus,* c. 17.

[6] *Varro* ap. *Festum,* v. Sinistræ. *Gothofredi* Auctores Lat. Lingvæ, p. 437. Förmodligen en *etruskisk* föreställning, då den förekommer i läran om auspicierna. *Niebuhr,* Röm. Gesch., II: 383, 385.

[7] Har afseende på det fräsande ljud, hvarmed solen troddes sänka sig i oceanen. *Strabo,* lib. III. p. 138, ed. Casaub.

[8] »Sonum insuper audiri, formasque Deorum et radios capitis adspici, persuasio adjicit». *Tacitus,* Germania, c. 45.

[9] Ställen hos de gamle om Hyperboreerna finnas samlade i *Cluverii* Germania Antiqua, lib. I. p. 11 seqq., och i *Rudbecks* Atlantica, I delen, i synnerhet kap. 9. — Hesiodus nämner dem först; men redan ett poem, som tillskrefs Homerus, skall ha omtalat dem. *Herodotus,* IV: 32.

[10] Vid detta tillägg hos de senare, *Pomp. Mela* (III: 5) och *Plinius* (Hist. Nat., IV: 12), påminnes man derom, att ett liknande dödssätt var verkligen gammal nordisk sed; och ej blott i Skandinavien. De hedniska Friserna kastade de menniskor, som offrades åt gudarne, *i hafvet.* (*Viarda,* Alt-Friesisches Wörterbuch, Vorr. s. XV.) Så, i den mån kunskapen om Norden tillväxte, inskötos dunkla historiska traditioner i den ursprungliga myten och omkläddes i dess drägt.

[1] Beviset hos *Cluverius,* l. c., p. 9. Rykten om de vestliga ländernas, om Spaniens rikedom på ädla metaller sammanblandades med föreställningen om de höga bergen, som norr om Italien drogo sig emot den obekanta vestern, och födde fabeln om de på Riphæiska bergen guldbevakande griparne.

föreställningen hörde hela det vestliga Europa till Norden)[2], satte först sagan Hyperboreerna. Derifrån hade heliga jungfrur tillika med Apollo och Artemis kommit till ön Delos, uppstämt tempelhymner och der stiftat den helgedom, hvilken, enligt Herodotus, Hyperboreerna länge sedermera hedrade med sändebud och skänker[3]. Om denna berättelse af historiens fader synes ge fabeln en historisk halt, hvilken den i fråga om religionernas historia äfven visserligen eger, så visar den sig snart på längre afstånd åter iklädd hela sin mytiska drägt. Ty en annan saga[4] förtäljer: midt emot Kelternas land, på en ö i högsta norden, der månen är så nära jorden, att man kan se upphöjningar på dess yta, bo i en herrlig, mild och fruktbar nejd Hyperboreerna, hvilka äro liksom Apollos prester, emedan de dyrka honom framför andra gudar och Latona hos dem är född; med Grekerna, i synnerhet Athenarne och Delierna, äro de genom gammal vänskap, förvandtskap och ömsesidiga skänker förbundna; hvart 19:de år, då stjernorna fullbordat sitt omlopp, besöker Apollo dem åter och anför sjelf med dans, spel och sång nattliga fester ifrån vårdagjämningen till Plejadernas uppgång; sty-

---

[2] Det gemensamma begreppet af dunkelhet, mörker förenade i allmänhet de vestliga och nordliga länderna i den äldsta geografiens föreställningar. Äfven räknades de vestliga vindarne till nordanvindens region.

[3] *Herodotus*, lib. IV. c. 33—35. Man visade honom i Delos de hyperboreiska jungfrurnas grafvård. — Af den väg, på hvilken dessa tempelskänker sägas ha kommit, nämligen ifrån Hyperboreerna genom flera folk till Adriatiska hafvet *i yttersta vestern* (så talar ännu Herodotus) och vidare till Dodona och Delos, synes tydligen, att Grekerna tänkte sig den Hyperboreiska Apollo-dyrkan ha kommit till dem från *nordvest:* hvilket strider emot Creuzer, som vill bevisa att den kommit på *nordostlig* väg, från Asien till Grekland. Vägen för dessa hyperboreiska tempelskänker hos Herodotus påminner om den så kallade *Herculis heliga väg*, hvilken i en långt aflägsen forntid säges ha gått öfver Alperna ifrån Italien till Keltika eller Gallien, och på hvilken det var religionspligt för de närgränsande folken att skydda vandraren. Om den se *Ritter*, Vorhalle Europäischer Völkergeschichten vor Herodotus, Berlin 1820, s. 361.

[4] *Diodorus Siculus*, T. II. lib. II. p. 134. ed. Wesseling. Denne författare var samtidig med Cæsar, men anför såsom sin källa *Hecatæus* (Abderites), som lefde vid Alexanders tid. — Flere af de gamle satte *heliga öar* i Nordsjön. (Jfr *Rudbeck*, Atlant., I: 410, 571). Det kan anmärkas, att ön *Helgoland* ännu bär namnet. Den ansågs af sjöfarande ännu i 11:te århundradet för *helig*. *Adam. Brem.*, De situ Daniæ, p. 56. — *Arnkiel*, Cimbr. Heyden-Relig., p. 115, omtalar der gamla, helgade ställen.

relsen öfver den heliga staden och templet på ön tillhör *Boreaderna*, afkomlingar af *Boreas*. Ty till dessa nejder »vid jordens ända öfver Pontus, vid nattens källor, himmelens pol och solens gamla lustgård» hade han undanfört sin röfvade brud Orithija[5]. Somliga förlade äfven till Hyperboreerna de af natten födda *Hesperiderna*, deras gyllene trädgårdar[6], och Titanen Atlas (föreställningar, som påminna om fabelns äldsta, vestligare riktning); ja Hyperboreerna sjelfva omtalas såsom *Titanernas* afkomlingar och voro således ej af mensklig ätt. Nära vid äro det *Kimmeriska* mörkret, Plutos obrutna portar och skuggornas folk[7]; eller, såsom senare författare uttrycka dessa föreställningar, hos Hyperboreerna var sex månaders dag och lika lång natt; hvarför de ock sades så om morgonen, skörda om middagen, föra i ladorna om qvällen[8].

Så blanda sig fysiska begrepp om Nordens långa skiften af ljus och mörker med barnsliga föreställningar om ett lyckligt land uppom nordanvinden, der ett äldre, mer än menskligt slägte bodde, — kosmogoniska ideer om dagens födelse ur den gamla natten med halft utplånade historiska drag, utmärkande *nordiska länder* såsom hufvudsätet för *solens* dyrkan, tillsammans i denna fabel; hvilken sjelf flyttas allt längre undan verkligheten, ju mer dennas synkrets vidgas: allt längre åt *norden*, då det ljusnar i *vestern;* slutligen, då allt hvad man lärde känna af nordiska länder ej erbjöd någonting mot sagan svarande, längst bort i *nordost* vid jordens ända. Der finna vi sist dessa Riphæiska berg[9] med deras vidunder och guldbevakande gripar, hvilka man först satte i den då dunkla *vestern*, nu endast öfverblifna i den obekanta *östliga* Norden[10],

---

[5] *Strabo*, efter Sophocles, lib. VII. p. 295.

[6] Här hade Hercules hemtat de gyllene äpplena, öfvervunnit jätten Geryon och (enligt *Pindarus*, Pyth. X: 72) slagit den förskräckliga Gorgo: allt fabler, som ha afseende på solens seger öfver vintern och natten. *Creuzer*, l. c., II: 434.

[7] *Mannert*, Geographie der Griech. und Röm., IV: 35, 51.

[8] *Plinius*, Hist. Nat., IV: 12.

[9] Hos de senare, såsom hos *Plinius* (IV: 12), har floden Tanais, som skiljer Europa och Asien, sitt ursprung i Riphæiska bergen.

[10] Enligt den äldre föreställningen, t. ex. hos Homerus, var jordytan i allmänhet upphöjd åt de yttersta ränderna, särdeles i norden, och på jordrandens högsta berg hvilade himlahvalfvet. *Voss* hos *Ukert*, l. c., I: 2, s. 316. — Öfver allt vid ändan af jorden satte de gamle *lyckliga* folkslag: i yttersta vestern *de saligas öar*, i nordvest och i norden *Hyperboreer*, längst i öster de dem liknande *Attacorerna (Pli-*

blott hos den ende Herodotus med häntydning på det verkliga *Ural* eller *Altai*[1], för öfrigt i ostörd, fabelaktig natt begränsande synkretsens yttersta rymder hos de yngre bland de gamle författarne, liksom hos medeltidens kronister, och ännu igenkänneliga hos Snorre Sturleson, hvilken på *dem* har afseende, då han talar om »de berg mot norden, som äro utanför alla bebygda orter», och från hvilka den å, som kallas Tanais, löper genom det *stora Svithiod* till Svarta Hafvet[2]. Bortom dessa nordostliga Riphæiska berg[3] hade ock det rättfärdiga och sälla folket, hvilket af dem skyddades, för alltid dragit sig ur menniskors åsyn (fast dess namn ofta brukades såsom en beteckning af nordiska folk i allmänhet); och på *det* sannades således sist hvad en gammal skald redan tidigt sjöng: »hvarken på skeppen eller till fots spanar du vägen till Hyperboreernas beundransvärda fester — det heliga folket, som, fritt från mödor och slagtningar, fjärran bor»[4].

Tydningen af den gamla *mytiska* föreställningen om Norden, efter bokstafven mer än efter andan, har sysselsatt flere författare. Olof Rudbeck fann i den öfver allt *Sverige;* och en kort framställning under en riktigare synpunkt af dessa gamla, emellan verklighet och dikt sväfvande sagors innehåll och gång må derför ej anses alldeles öfverflödig. — Långsamt veko dessa föreställningar för en mer utvidgad jord-

---

nius, Hist. Nat., IV: 12. VI: 17), ytterst i söder de rättfärdiga *Æthioperna*, gudarnes älsklingar.

[1] Herodotus, då han omtalar den väg, på hvilken de hyperboreiska tempelskänkerna kommo till Grekland och Delos, följer den grekiska sagan, som ger den en nordvestlig riktning, i hvilken man först tänkte sig Hyperboreerna och Riphæiska bergen. I beskrifningen om Skythien i 4:de boken, der han visar en kännedom af den pontiska och kaspiska norden, som ingen af de gamla författarne *före* eller *efter* honom uppnått, sluta hans underrättelser vid stora berg i det inre af det nordöstliga Asien, der sagan om de guldbevakande griparne åter vidtager. *Heeren*, Ideen, 3 Aufl. I. 2 Abth. s. 263, 265, finner i de nämda bergen *Ural* och *Altai* antydda.

[2] *Heimskringla*, kap. 1. Enligt *Adam från Bremen* (De situ Daniæ) når Sverige i öster till Riphæiska bergen.

[3] »Pone eos montes, ultraque aquilonem, gens felix (si credimus), quos Hyperboreos appellavere, annoso degit ævo, fabulosis celebrata miraculis». *Plin.* l. c., IV. c. 12.

[4] *Pindarus*, Pyth. X. vv. 46—48, 65—67. Likväl förlägger skalden, på ett annat ställe, deras land bortom *Alperna* vid Donaus källor (Olymp. III: 25), således uti samma riktning, i hvilken Herodotus låter Hyperboreernas skänker komma. Jfr anmärkn. till detta ställe af *Thiersch* i hans ed. af Pindarus, Leipzig 1820, s. 87.

kunskap; men äfven denna bands tidigt hos de gamle inom skrankorna af ett visst geografiskt system, hvars stora ursprung liga fel äfven med växande erfarenhet till en del doldes; emedan man beständigt sköt dem undan sig i mörkret af den okända Norden. De gamles kunskap var hufvudsakligen inskränkt till länderna omkring det så kallade *inre hafvet:* hvarför de ock, dömande till det hela efter hvad de kände, förestälde sig den bebodda delen af jorden längs i sträckningen af Medelhafvet, eller från öster till vester, och denna *längd* dubbelt så stor som, hvad man i sträckningen från norr till söder kallade, *bredden*[5]. Länge var likväl ännu kunskapen begränsad inom de östliga Medelhafs-länderna. *Mindre Asien,* i så många afseenden vetenskapers och konsters moder, hade ock födt de första geografiska begreppen. Man kände i vester Grekland; man lärde i norr känna länderna kring Svarta Hafvet[6]. De voro det nordligaste man visste af; och deras granskap med den *yttersta norden* blef en stående föreställning i den gamla geografien[7]. Man hörde om andra länder i vester, som voro en fortsättning af dem man redan kände och sedermera inbegrepos under det allmänna namnet *Europa*[8]; och detta förekom i allmänhet Asiaten såsom ett nordligt land[9]. Hela dess vestliga del böjdes i tanken uppåt norden; deraf det vestliga och nordliga Europas förblandning i den äldsta geografien; dess okända nordliga kust förkortades i samma mån[10]. Då de vestra Medelhafs-länderna blefvo

---

[5] *Strabo,* lib. II. p. 113, ed. Casaub. Från denna gamla föreställning härleda sig ännu benämningarna *longitud* och *latitud.*

[6] Det kallades *Pontus* eller *Haf* företrädesvis, och ansågs för större än Medelhafvet. Ännu i Strabos tid hade man denna föreställning; lib. I. p. 21.

[7] Om den äldsta geografiens naiva obekantskap med den nordiska naturen vitnar sagan, att i landet norr om Skytherna ingen kunde framtränga, emedan luften vore full af *fjädrar.* Herodotus, som anför den, säger dock sin tanke vara, att dermed menas den fallande snön. Lib. IV. c. 31. Han skämtar ock med den fabeln, att det skulle finnas folk ofvan om nordanvinden.

[8] Namnet användes först på fasta landet af Thracien och Grekland, i motsats mot Peloponnesus och öarna. *Hermann* hos *Ukert,* l. c. I. 2. p. 211.

[9] Den arabiske geografen *Abulfeda* räknar i allmänhet till *Norden* Frankernas och Turkarnes länder, och det första ibland de nordiska rikena, som han nämner, är *Bulijah* (Apulia) i Italien. *Reiskes* öfversättn. i *Büschings* Magazin, T. V. p. 357.

[10] Jfr *Schlözer,* Allgemeine Nordische Geschichte, I: 64.

bättre kända, rättades väl föreställningen om *dessa*, men ej om *Norden*. Europas yttersta nordvestliga länder, såsom de britanniska öarna, lades alltid i föreställningen mycket för långt åt nordost. *Strabo*, hvars geografiska verk kan anses såsom inbegreppet af Grekers och Romares jordkunskap vid Augusti tid, anser ön *Ierne* eller Irland för det nordligaste bebodda land och sätter den norr om Britannien[1]. *Ptolemæus* föreställde sig sedermera den östligaste spetsen af Britannien nära en half grad mer i öster än Elbens utlopp[2], och hans efterföljare *Agathemerus* säger, att ön Albion, hvilken är ganska stor och lång, sträcker sig mot öster nästan till midten af Germanien[3]. Skandinavien var obekant eller blott i dunkla, missförstådda rykten omtaladt. Östersjön kände de gamle aldrig såsom en vik, i den gestalt den har, utan tänkte sig det nordliga hafvet på föga afstånd från Svarta Hafvets norra kust, Mæotis eller ock Kaspiska Hafvet med oceanen sammanhängande, och denna derifrån böjd åt Indien[4]. Så sammanflöto lätt i de gamles föreställning den *pontiska* och den *baltiska* Norden. Man får äfven hos de bäst underrättade författare vara på sin vakt emot bägges förvexling. Åsigten fortplantades till medeltiden, ja sträckte sin inflytelse ända till Isländare och skandinaviska krönikeskrifvare, så snart de mer hemtade sina begrepp ur ett ofullkomligt lärdomsförråd, än ur egen kännedom om den nord de bebodde.

Vid ett sådant föreställningssätt, hvars största fel drabbade Norden, må det ej förundra oss, att de rykten, som genom *Fenikiers* och *Kartaginensers* med flit i dunkelhet höljda skeppsfart till *Tennöarna*, till *Bernstenskusten*[5] först

---

[1] Lib. II. p. 115. Irlands inhemska namn är *Eirin* eller *Erin*, som betyder *vest-ö;* deraf bildade Greker och Romare deras *Ierne, Iuerna, Hibernia*. *Adelung*, Mithridates, II: 84.

[2] Geogr., lib. II. c. 3.

[3] *Hudson*, Geogr. vet. scriptor. Græci minores, lib. II. p. 39.

[4] *Plinius*, Hist. Nat., lib. II. c. 67, omtalar *Inder* stormdrifna till *Germaniens* kust. — Strabo säger, lib. II. p. 126, om Europa i allmänhet, att det är helt och hållet beboeligt, utom en *liten del*, hvilken för kölden ej kan bebyggas och gränsar till de nomadiska nationerna kring Borysthenes, Tanais och Mæotiska sjön Strax ofvan Pontus var således ännu för honom den yttersta norden.

[5] *Heeren*, Ideen, T. II. s. 176 ff. Redan Herodotus (lib. III. c. 115) visste, att *tenn* och *bernsten* kommo från det yttersta Europa. Tennöarna äro väl de Sorlingiska öarna eller ock Britannien. Bernsten har af ålder funnits ymnigast på preussiska kusten. Den förekom-

ynas ha blifvit spridda om stora öar och länder i norden af Europa, dels misstroddes, dels missförstodos, i synnerhet selan bägges handel upphörde. Detsamma blef fallet med de esor, som *Pytheas*, en borgare i det gamla Massilia (Mareille), omkring 300 år före Kristus skall hafva gjort i den ordliga oceanen, om hvilka hos flere gamla författare fragnentariska berättelser förekomma[6]. Pytheas hade besökt och ände Britannien. Han meddelar underrättelser om det ännu ordligare *Thule*, hvilket han säger sig ej sjelf ha besökt. Sex dagsresor norr om Britannien i den yttersta norden, nära let isiga hafvet, låge Thule; der funnes intet af de frukter och föga af de djur, hvilka tillhöra de måttligare luftstreck; nan födde sig der af ett slags korn (κέγχρος), af flera växter, af frukter och rötter; der säd och honing funnes, gjordes deraf en dryck; säden sammanfördes i stora hus, der axen utröskades[7], eljest skulle den i brist på sol och af regn ha blifvit förderfvad, emedan man der har få klara dagar[8]. I Thule vore vid sommarsolståndet ingen natt[9]. Till dessa underrättelser sluta sig andra, till utseendet mera vidunderliga, såsom att vid Thule funnes ett väsende, hvilket hvarken vore haf, luft eller jord, utan af alla tre sammansatt, likasom en hafs-lunga[10]. Något dylikt hade Pytheas sjelf sett, men förtäljer, att den nämda blandningen af de tre elementen mot högsta norden upphöjde både jord och haf, gjorde dem otillgängliga och vore liksom verldens yttersta band[1]. För öfrigt, tillägger Strabo, nämner Pytheas hvarken om Thule är en ö[2],

mer också på svenska, pommerska, danska och jutländska stränderna. Om den gamla bernstenshandeln se *Schlözer*, l. c., I: 34.

[6] De finnas samlade, men ej alltid väl öfversatta, i *Schönings* Abhandl. von den Begriffen und Nachrichten der alten Griechen und Römer von den nördlichen Ländern, besonders von dem sogenannten Skandinavien, uti *Schlözers* Allg. Nord. Gesch., I: 13 ff., 193 ff. — Vi meddela hufvudställena ur *Strabo*.

[7] Således ej i fria luften, som var det söderländska och österländska bruket.

[8] *Strabo*, lib. IV. p. 201, ed. Casaub.

[9] *Plinius*, lib. IV. c. 16. — På andra ställen säges der vara 6 månaders dag och lika lång natt. *Plinius*, lib. II. c. 75.

[10] Ett slags *Medusa*, ett gelé-aktigt sjökräk, som finnes i Nordsjön och Östersjön, kallas *hafs-lunga*. *Schlözer*, l. c., s. 14.

[1] *Strabo*, lib. II. p. 104. — Förmodligen en förvirrad berättelse om ett isigt hafs fenomen.

[2] L. c., p. 114. Sjelf kallar dock Strabo nyss förut Thule en ö.

eller om det är bebodt så långt upp, att solen vid sommarsolståndet ej går ned[3].

Den gamla geograf, som meddelar oss berättelsen, angriper väl på det högsta trovärdigheten af dessa uppgifter, hvilken af flere i ålderdomen betviflades, och anser Pytheas i obekanta saker så mycket mindre förtjena vitsord, som han äfven i de bekanta skall visat opålitlighet. Äro likväl de så kallade misstagen i det allmänt bekanta alla af samma beskaffenhet med dem, som Strabo *sjelf* hos honom vill uppvisa och enligt förment bättre kännedom rätta; så följer af detta omdöme ingenting annat, än att den sistnämde, som i allmänhet är en mer afgörande än rättvis domare öfver sina föregångare[4], ännu mindre kände norden af Europa, men dock tror sig berättigad att förkasta uppgifter, hvilka ej passade in med hans eget geografiska system. Hans förnämsta skäl är, att det land Pytheas omtalar skulle ligga *utom* den beboeliga verlden. I sjelfva verket, då de gamle geograferna bestämde redan 17½ timmars längsta dag för Germaniens norra kust[5], d. v. s. lade den under 56 graders bredd, och läto britanniska öarna åt nordost sträcka sig framöfver denna kust, så fans hos dem för den skandinaviska norden föga rum öfrigt[6]. Det hufvudsakliga är, om Pytheas' berättelse i sig

---

[3] *Ibid.* Jfr Schönings anmärkning till detta ställe hos *Schlözer*, l. c., s. 195, not b.

[4] Så sätter han, lib. XI. p. 507, 508, Homeri och de gamla poeternas trovärdighet framför Herodoti; och detta sedan han nyss förut gjort Kaspiska Hafvet till en vik af oceanen, hvarom likväl redan historiens fader visste bättre besked.

[5] *Ptolemæus*, lib. I, c. 23. Det är bekant, att de gamle delade jorden ifrån eqvatorn åt norr, eller tvärt om, i klimat efter den längsta dagens olika längd. Det nordligaste klimat, med 17 timmars längsta dag, börjar hos Strabo (lib. II. p. 135) ofvan Byzans 6,300 stadier, hvilket i hans tanke inträffade vid pass under samma bredd med det sydliga Britannien.

[6] Exempel derpå, huru Strabo rättar Pytheas i det så kallade *bekanta*, må följande vara. Pytheas' uppenbara lögner ha nu kommit för en en dag, säger han; Pytheas uppger Britanniens längd till 20,000 stadier, då den likväl från vester till öster (i denna riktning var således Britannien *längst*, enligt Strabo) ej är öfver 5,000 stadier; Pytheas säger, att man behöfver några dagar att segla från Kelternas land till Cantium (Kent), som är Britanniens östligaste kust, då likväl afståndet i sjelfva verket ej vore längre, än att man derifrån *kan se* Rhenflodens mynning; Hipparchus hade, förledd af Pytheas, utsträckt den bebodda verlden för långt åt norr och uppgifvit afståndet från floden Borysthenes till Thule för stort, då det likväl vore *bekant*, att

sjelf innebär något orimligt och mot verkligheten stridande. Den gör det icke, om man undantar en och annan underlig, men likväl ej oförklarlig omständighet[7], som så lätt förekommer i rykten om okända länder, i synnerhet i en ännu föga med naturen bekant tid.

Thule är utan tvifvel i den första, ehuru dunkla underrättelsen ett verkligt land i norden af Europa. — Men hvilket? — Hela den följande tiden hos de gamle lemnar oss föga upplysning. Thules sedermera hos skalderna ofta genljudande namn blef för dem blott en obestämd beteckning för den yttersta, fabelaktiga norden[8], och i detta fall skedde såsom i flera, att hvad som hade en bestämd verklighet i de första underrättelserna, förlorade den i följden, om föremålet var aflägse. Så var äfven Herodoti Skythien hos honom bestämdt; hos de följande ett obestämdt namn för nordiska folk och länder[9]. De nyares gissningar om Thule ha slutat med att nästan sätta hela undersökningen, såsom anginge den ett fabelland, i vanrykte. Den äldsta berättelsen utmärker

---

Borysthenes vid Svarta Hafvet låge under *samma bredd* med Britannien, och att Ierne (Irland), som är ännu nordligare, *knappast* kan bebos, hvaraf följer, att ett land så långt i norden, som Pytheas sätter Thule, *alldeles ej* skulle kunna bebos. *Strabo*, lib. I. p. 63. På ett annat ställe tillägger han: om det finnes beboeliga länder uppom Irland, derom behöfver man ej bekymra sig; för kännedomen af geografien vore det *nog*, att den bebodda verlden der slutades, och för statsmannen hade det föga intresse att känna folk och öar, af hvilka man hvarken kunde ha skada eller gagn, o. s. v. Lib. II. pag. 115.

7 Hit hör äfven Pytheas' berättelse, att han ifrån Gades farit omkring hela nordkusten af Europa till *Tanais* (*Strabo*, lib. II. p. 104), hvarvid man ej behöfver tänka på den verkliga Don-floden. Det var en temligen allmän tanke hos de gamle, att Svarta Hafvet genom denna flod stod i gemenskap med nordliga oceanen; Pytheas, som kände Bernstenskusten, har kunnat anse Weichseln eller någon annan af Östersjö-floderna för denna Tanais. Att *tan*, *don*, *dun* i något gammalt språk måtte betydt *flod*, då så många europeiska floders namn innehålla dessa ljud, är en länge sedan gjord anmärkning. Ordet är nu återfunnet uti *Osseternas* språk på Kaukasus, i hvilket *don* betyder vatten, flod. *Lehrberg*, Untersuchungen über die ältere Geschichte Russlands, Petersburg 1816, s. 400. Ännu kalla Donska Kosackerna Donfloden, den gamla *Tanais*, för *Donaets* eller *Tanaets*, och märkligt är, att den egentliga hufvudarmen af Weichseln heter *Dunajets*.

8 »Thule — Grajis et nostris celebrata carminibus». *Pomponius Mela*, lib. III. c. 6.

9 »Schytarum nomen usquequaque transit in Sarmatas atque Germanos». *Plinius*, lib. IV. c. 25.

det likväl ej såsom sådant; och jag är ibland dem, som här i ålderdomens natt se den första ljusstråle kastad på *Skandinavien*. En tillräcklig uppmärksamhet på den första underrättelsen, och det sätt hvarpå den, enligt de gamles geografiska system, sedermera förstods eller missförstods, samt jämförelsen med allmänt bekanta och ännu gällande naturförhållanden göra åtminstone denna mening afgjordt till den sannolikaste. — Pytheas hade besökt Britannien, ehuru han sade sig ej kringseglat den; att han under en nordisk sommar seglat ännu högre upp, så långt att solen synts uppgå blott få timmar efter hennes nedgång, kan slutas af en annan äfven bibehållen underrättelse. Barbarerna i Norden hade visat honom stället hvar solen *lägger sig;* ty natten varade här blott två eller tre timmar[10]. Thule hade han ej sett, men hört omtalas att det låge norrut från Britannien, vore bebodt och ej utan all odling, ty invånarne kände åkerbruk. Om det vore bebygdt ännu så högt upp, att solen om sommaren alldeles ej gick ned, om det vore fast land eller ö, derom saknar Strabo hos Pytheas underrättelser; hvilket tillsammantaget visar, att berättelsen gaf det en ansenlig storlek. En ö blef emellertid alltid detta yttersta Thule i de gamles föreställning, som trodde Germaniens kust sköljas af den nordliga oceanen; och före Strabo, som nekade dess tillvarelse, hade Eratosthenes utmärkt Thule såsom en stor ö norr om Britannien. Geografen Ptolemæus, i andra århundradet efter Kristus, sätter Thule norr om Orkadiska öarne. Flere nyare ha deri velat igenkänna Island; ehuru föga den första berättelsen passar på denna långt mer än Skandinavien aflägsna och intill 9:de århundradet obefolkade ö; ty de spår efter irländske kristne, som de första bebyggarne funno på ett par ställen af ön[1], synas härrört af tillfälliga besök. Det synes ej heller varit från de *nordvestliga*, åt isländska sidan belägna delarne af de britanniska öarna, som de gamle hört Thule omtalas, då ibland Strabos skäl att betvifla hela berättelsen det äfven är, att af de resande, som i hans tid besökt Irland, ingen hört någonting om Thule utan endast om några *små* kring Britannien liggande öar[2]. Men Thules läge hos Eratosthenes och Ptolemæus får ej förklaras efter våra,

---

[10] *Geminus* (Rhodius), in Uranologia *Petavii*, Paris 1630, p. 22.
[1] *Islands Landnáma-bók.* Prolog.
[2] *Strabo,* lib. I. p. 63.

utan efter forntidens geografiska begrepp. Vi ha redan nämt, att deras Britannien sträckte sig vida mer åt nordost än i verkligheten. Förutsatt nu, att någon del af Skandinaviens kust kommit till deras kunskap, så skulle denna under bilden af ett särskildt land eller ö i deras tanke nödvändigt komma att ligga ungefär rakt i norr från Britannien i stället för i nordost. Men att detta yttersta Thule, hvars första rykte spordes från Britannien, var troligast den vestra eller nordvestliga delen af skandinaviska halfön, visar ännu hafvets gamla ström i Nordsjön. Den går *ifrån* Britannien upp *åt* Norge, hvarför för dem, som besegla Englands och Skotlands kuster, ingenting är vanligare, än att drifvas åt de norska, om vindens makt kommer till hafsströmmens[3]. Fans derför redan i ålderdomen en sjöfart åt britanniska öarna och ifrån dessa ut i Nordsjön[4]; besökte redan Fenikier, och andra i deras spår, tennets och bernstenens länder, så vore det snarare undransvärdt, om under sådana förhållanden ej någon, fastän dunkel kunskap om den skandinaviska norden skulle till dem ha kommit. Äfven om Bernstenskusten har Pytheas lemnat den äldsta bibehållna underrättelsen[5]. Guttonerna, ett folk i Germanien, bebodde en för hafvets öfversvämningar utsatt kust[6], 6,000 stadier lång, kallad *Mentonomon;* en

---

[3] I Norge ha stundom små skotska skutor landat, hvilka af paktare på landet voro skickade ej öfver hafvet, utan till närmaste stad. *v. Buch*, Reise durch Norwegen und Lappland. Han anser äfven derför de gamles Thule vara Skandinaviens nordvestliga kust. Enligt *Pomponius Mela*, som säger (lib. III. c. 6), att Thule låg midt emot belgiska kusten (»Belgarum littori opposita»), synes man äfven dermed menat det sydliga Norge.

[4] De gamle tillskrefvo de infödda i Britannien en segelfart, ehuru i små fartyg, som kunde gå till flera dagsresor från kusten. *Plinius*, lib. IV. c. 16.

[5] Hos *Plinius*, lib. XXXVII. c. 2.

[6] »Æsturarium Oceani». *Mentonomon* synes betyda just detsamma. *Menn tonn man*, locus aquarum brevium, på walesiska språket. *Wachter*, Gloss. Germanicum, Præf. XLV. De 6,000 stadierna lemna vi derhän, i anseende till olikheten af detta mått hos de gamle och det högst ungefärliga af alla dylika uppgifter. — Den anförda benämningen är ej den enda från Norden hos de gamle, som kan härledas från Britanniens gamla språk. Plinius anför (lib. IV. c. 12) efter Greken Philemon, att *Ishafvet* kallades *Mare Cronium*, äfven *Morimarusa* eller *döda hafvet*. *Muir-Chroinn* betyder ännu på iriska det sammangrodda eller frusna hafvet. *Adelung*, Mithridates, II: 54. *Morimarusa* betyder, enligt en otvungen härledning, i iriska och walesiska språken det *döda hafvet*. *Schlözer*, Allg. Nord. Gesch., I: 114.

dagsresa derifrån till sjös låge ön *Abalus* eller *Bassilia*[7], på hvars stränder bernstenen af vårfloden uppkastades. Andra kalla denna af Pytheas omtalta ö för *Baltia*, säga den vara *af ofantlig storlek* och *nästan lik ett fast land*, samt ligga tre dagsresor till sjös från skythiska kusten[8]. Oaktadt de gamle nämna flera öar i Norden, der bernstenen erhölls, och mer än *en* möjligen också under de anförda namnen bör förstås, utmärker likväl detta sista tillägg om landets storlek tydligen Skandinavien; hvars *sydliga* del här för första gången träder i dagen, liksom i Thule den *vestliga:* båda såsom särskilda öar, och redan bebodda.

Romarnes krig i Britannien, i norra Tyskland, der de likväl aldrig framträngde bortom Elben, gåfvo dem först underrättelser, hvarigenom de i forntidens dunkelhet höljda, töckniga bilderna af den skandinaviska norden litet uppklarnade, utan att likväl i det nya, svaga ljuset igenkännas för de samma, om hvilka en äldre tids sägner hade talat. Derjämte bibehölls föreställningen, att i hafvet uppom Germanien blott kunde finnas *öar;* det inbillade granskapet med den pontiska och kaspiska norden[9], med de ännu obekantare nordöstliga länderna, som fabeln fortfor att befolka med vidunderliga väsenden, förblef. *Pomponius Mela* (omkring 50 år efter Kristus) känner ofvan om Elbe en ganska stor vik, som han kallar den *Codaniska*[10], uppfyld med större och mindre

---

Hos Plinius härledas dessa benämningar från *Cimbrer* (läs Kimbrer, såsom Strabo skrifver). Invånarne i Wales, lemningar af Britanniens gamla befolkning, kalla sig *Kymreck.*

[7] Bägge namnen förekomma. Plinius (IV: 13), efter Timæus, omtalar äfven en bernstens-ö *Raunonia* (i äldre upplagor *Bannomanna*) på föga afstånd från skythiska kusten. Den rätta bernstenskusten i Preussen lärde Romarne, annorlunda än genom berättelser, först känna i Neros tid, då en romersk riddare sändes att utforska den. *Plinius*, lib. XXXVII: 13.

[8] Xenophon Lampsacenus hos *Plinius*, IV. c. 13: »Baltiam *insulam immensæ magnitudinis;* eandem Pytheas *Basiliam* nominat». Och hos *Solinus*, c. 30: »Autor est Xenophon Lampsacenus, a littore Schytarum in insulam Baltiam petentibus triduo navigari; ejus magnitudinem immensam et *pœne similem continenti*».

[9] Så talar Eustathius om Skyterna, som bo vid Kaspiska Hafvet *nära Ishafvet* (»mari Cronio vicini»). *Dalechamp*, not. ad *Plinium*, lib. IV. c. 12.

[10] *Pomp. Mela*, De situ Orbis, lib. III. c. 3: »super Albin Codanus ingens sinus, magnis parvisque insulis refertus». — Cap. 6: »Ex iis Codanonia, quam adhuc Teutoni tenent, ut magnitudine aliis ita foecunditate antestat».

öar, ibland dem *Codanonia* den största och fruktbaraste och ännu bebodd af Teutoner; längre åt öster hade han hört talas om ett folk, som blott lefde af sjöfogelägg och vildhafre, och om andra med hästfötter, eller öron så stora att de täckte hela kroppen[1]. Thule försätter han likväl så långt i vester, att det skulle ligga midt öfver emot belgiska kusten (och således vara det sydliga Norge); men öfvergår ifrån denna förmenta högsta nordliga ö genast till en ö i *Kaspiska* Hafvet. — *Plinius den äldre* (dog år 79 efter Kristus), som sjelf besökt Nordsjöns kuster[2], är den förste, hos hvilken Skandinaviens namn tydligen förekommer. »Jag har fått underrättelse», säger han, »om omätliga öar, ej längesedan ifrån Germanien upptäckta»[3]. Om deras belägenhet har han likväl blott förvirrade begrepp. Han låter *Jutland* (promontorium Cimbrorum), genomskuret af en stor bergsrygg *Sevo*, ej mindre än den Riphæiska, bilda en ofantlig vik, hvilken han, liksom Pomponius Mela, kallar den *Codaniska*[4]; den vore uppfyld af öar, ibland dem den ryktbaraste *Scandinavia*, af ännu okänd storlek; den delen, som vore bekant, beboddes i 500

---

[1] Både hos Plinius och Tacitus vidtaga dylika sägner om det mest obekanta *östliga* Norden. De höra till hvad den senare kallar: »cetera jam fabulosa». — Föreställningarna om den okända Nordens vidunder voro så allmänna, att, när Germanici flotta vid frisiska kusten af storm förströddes, de till en del på okända öar och kuster kastade romerska soldaterna, sedan de återkommit till de andra, berättade idel under: »miracula narrabant, vim turbinum, et inauditas volucres, monstra maris, ambiguas hominum et belluarum formas: visa, sive ex metu credita». *Tacitus*, Annal., lib. II. c. 24. Till berättelserna om folk med menniskoansigten, men vilddjursskapnad (»ora hominum vultusque, corpora atque artus ferarum», *Tacitus*, Germ., c. 46), synas djurshudar, brukade till kläder af nordiska nationer, först ha gifvit anledning. Pelsverk kände och brukade Romarne först temligen sent, efter umgänget med Barbarerna. *Beckmann*. Gesch. der Erfindungen, T. V.

[2] Han beskrifver såsom åsyna vitne de frisiska, lib. XVI. c. 1.

[3] Lib. II. c. 108.

[4] »*Sevo* mons immensus, nec Riphæis jugis minor, immanem ad Cimbrorum usque promontorium efficit sinum, qui *Codanus* vocatur, refertus insulis: quarum clarissima *Scandinavia* est, incompertæ magnitudinis, portionem tantum ejus quod sit notum, *Hillevionum* (al. *Hellevionum*) gente D incolente pagis, quæ *alterum orbem terrarum* eam appellat». *Plinius*, l. c., IV. c. 13. *Pagus*, som betyder ett *visst distrikt*, ha vi öfversatt med *härad;* öfversättningen *by* eller *bylag* är alldeles otjenlig. *Cæsar* säger, att *hela* Helvetien var delad i fyra *pagi* och Sveverna i hundra. De bello Gall., lib. I. c. 2, 37.

härad af folket *Hillevioner*, som kallade den en annan verld[5]; ej mindre, tillägger han, anses *Epigia*[6]. Detta är således den kunskap Plinius härom inhemtat från Germanien. Då han beskrifver de britanniska öarna, möta honom der andra sägner om den skandinaviska norden, hvilka han anför utan att misstänka det fråga är om samma stora land. Ibland öar, som ligga midt emot Britannien i germaniska hafvet, nämnas nu *Scandia*, *Nerigon*, den största af alla, ytterst *Thule*[7]. Man igenkänner i allt detta: 1:o en förblandning af jutländska halfön, på hvilken ingen bergsrygg finnes, med den skandinaviska, om hvilken ett rykte nått Plinius, hvilket han missförstått; 2:o Skandinaviens delning i flera öar, hvilka i sjelfva verket äro dels *särskilda* trakter af dess kuster, dels blott olika benämningar af *samma*. Så äro *Scandia* och *Scandinavia* troligen bägge från början benämningar för halföns sydliga del, der man ännu återfinner dem i namnet *Skåne*. I *Nerigon* framträder för första gången *Norges* namn; och Thule är nu dess nordligaste del, såsom en egen ö[8]. Folket *Hilleviones*, som bebodde Skandinavien så långt den var känd, är troligen det samma med de *Levoni* (*Λευῶνοι*) Ptolemæus sedermera sätter midt i den största af de skandiska öar eller,

---

[5] Så yttrar sig äfven *Adam från Bremen* i 11:te århundradet. »Transeuntibus insulas Danorum *alter mundus* aperitur in Sveoniam vel Nordmanniam, quæ sunt duo latissima Aquilonis regna, et nostro orbi adhuc fere incognita». De situ Daniæ, p. 60, ed. Lindenbrog.

[6] Man har gissat *Feningia*. *Gatterer* (De Sarmatica Letticor. populor. origine: Comm. Gotting. 1793, 1794, Vol. XII. p. 207) läser *Finia*, af diplomatiska skäl. I alla fall får det ej sökas i det nu varande Finland; då för det land, som Plinius omtalar, Weichseln uppgifves vara gräns i vester. Detta Finland låg således, der äfven Tacitus sätter sina Finnar, öster om Weichselfloden. Att Finnar fordom innehaft Kurland och sträckt sig ännu sydligare, har *Thunmann* bevisat. Untersuch. über die alte Gesch. einiger Nordischen Völker, s. 24 ff.

[7] Om de öfriga här anförda, såsom det synes, ej den skandinaviska norden tillhöriga öar, *Dumna*, *Bergos* o. s. v. jfr *Schlözer* och *Schöning*, l. c., s. 93, 121.

[8] Huru lätt dylika misstag på afstånd upprepa sig, visar den arabiske geografen *Edrisi* (år 1153 e. K.). Då han beskrifver Europas nordliga länder, som äro belägna i öster från Britannien, nämner han ön *Darmarscha* (enligt Frähn, *Danimarka*), ön *Norvagha* eller *Norbagha* (äfven enligt Frähns läsning) samt *Finnmark*; och urskiljer således detta sista (liksom Plinius *Thule*) från Norge. Se *Ibn Foszlan's* und anderer Araber Berichte über die Russen älterer Zeit, Text und Uebersetzung mit kritisch-philologischen Anmerkungen und Beylagen, von *C. M. Frähn*, St. Petersburg 1823, s. 53.

såsom han äfven kallar den, det egentliga *Scandia*. Namnet är knappast förklarligt; läsningen af *Sevoni* (Sueoni) i stället för *Levoni* en gissning; men hvad Plinius anför om inbyggarne, att de *sjelfva* kallade Skandinavien en *annan verld*, påminner om Sveriges benämning *Manhem* i den nordiska myten. I Skandinavien känner Plinius genom berättelse ett djur, hvilket både till namn och beskrifning temligen noga svarar mot *elgen*[9].

Svenska namnet igenkännes först hos *Tacitus*, som vid år 98 efter Kristus skref sin bok om Germanien. Såsom i allmänhet för de gamle, är äfven för honom Östersjön ett öppet haf, hvilket han kallar det *Sveviska*. Detta begränsas i vester af den jutländska halfön, hvilken i Taciti såsom i Plinii tanke går i en ofantlig böjning högt åt norden[10], å den östra sidan åter af *Æstyernas* land[1], hvilket i synnerhet utmärkes såsom bernstenens hem, och i hvilket man återfinner den sydöstliga Östersjö-kusten. I denna stora mot norden öppna vik af oceanen sätter Tacitus *Svionernas* samhällen[2], hvilka, utom sin folkrikhet, äro mäktiga genom vapen och skepp. Skapnaden af deras fartyg, utmärker sig derigenom, att framstam och bakstam äro lika, så att man med bägge kan landsätta[3]. De bruka ej segel eller fästa årorna i ordning efter sidorna, på det deras rodd må vara fri att genast drifva fartyget i hvad riktning som helst, såsom somligstädes brukas i flodfart. Förmögenhet är hos dem äfven i anseende; hvarför *en* regerar utan undantag och med ovilkorlig rätt. Ej heller äro vapnen, såsom hos de öfriga Germaner, fria till allmänt bruk, utan de lemnas i en väktares vård, som sjelf är träl; emedan oceanen hindrar fiendens hastiga inbrott, och vapen i sysslolösa händer lätt missbrukas; ty är det konunga-

---

[9] Han kallar det *achlin* eller *alchin* (machlin är en förderfvad läsart), Solinus *alces* (läs alkes): hvilket är det tyska *Elch* (vanligare Elend), det svenska *elg*. *Conr. Gesner* (Hist. Animal) anser namnet ursprungligt för skandinaviskt.

[10] Derpå har han afseende då han säger: »Hactenus in occidentem Germaniam novimus: *in septentrionem ingenti flexu redit*». *Germ.*, c. 35.

[1] »Dextro Svevici maris littore Æstyorum gentes alluuntur». Ibid., c. 45.

[2] »Svionum civitates ipso in Oceano». *Germ.* Jfr hela det 44 kap.

[3] Tacitus berättar på ett annat ställe (*Annal.*, lib. II. c. 6), att Germanicus, vid sitt sjötåg till mynningen af floden Ems, under Tiberii regering, lät göra flera skepp med styre i båda stammarne, för detta ändamål.

maktens fördel, att vården om dessa ej anförtros åt en fri eller ens åt en frigifven. Ofvan Svionerna är ett annat haf, trögt och nästan orörligt, hvilket tros sluta och ytterst omgifva jordkretsen, emedan der den nedgående solens glans ännu varar till uppgången, så klar, att stjernornas ljus för den bleknar[4].

I andra århundradet efter Kristus nämner den alexandrinske geografen *Ptolemæus* på östra sidan om kimbriska halfön de *skandiska öarna*, tre smärre, den fjerde och östligaste störst. Den senare kallades egentligen *Skandeia*. Ptolemæus tror den ligga midt emot Weichselns utlopp. Han utsätter på denna ö sex folkslag[5], hvilkas till en del för oss främmande benämningar så mycket mindre alla löna mödan af en förklaring, som man fordom i Ptolemæi verk här har läst både andra namn och flera nationer, än vi nu der finna[6].

---

[4] Tacitus tillägger, c. 45, sedan han likväl redan med sin beskrifning öfvergått till *östra* sidan af sveviska hafvet, att efter Svionerna vidtaga *Sithonernas folk* (»Suionibus Sithonum gentes continuantur»): ett ställe, som varit underkastadt många uttydningar. Grotius och Cluverius vilja i dem igenkänna Norrmännen; Schöning, som förkastar denna tanke, gör dem till Göter och läser *Gythones*. Kunde en dylik gissning tillåtas, så vore ändringen till *Suithones* mindre våldsam och sannolikare; ty Tacitus hade då af tvänne likljudande namn på *samma* folkslag gjort *tvänne*, liksom sedermera Jordanes med sina *Suethans* och *Suethidi*. Äro de åter ett särskildt folk, så är af sammanhanget tydligt, att Tacitus tänkt sig dem i *öster* från Svionerna, och *ytterst* af alla Germaniska folk åt detta håll (»Hic Sueviæ finis». c. 46). Man ihågkommer då, att ett folk *Sithones*, *Sidones* omtalas af flere författare: de voro en gren af *Bastarnerna*, en stor och krigisk stam emellan Donau och Dnieper (*Strabo*, lib. VII. p. 306), sedan boende vid Weichseln. Men bortom denna flod tänkte sig Romarne genast de högsta *nordöstliga* länder. Deraf *Sithonernas* förmenta granskap med *Suionerna*; och denna förklaring är så mycket sannolikare, som Tacitus ifrån Sithonerna, hvilka Ptolemæus sätter vid Weichselns källor, öfvergår till *Peuciner*, *Veneder*, *Finnar*. De förstnämda, *äfven* en gren af *Bastarnerna*, finner Ptolomæus vid Karpatiska bergen, Finnar på östra sidan Weichseln, Veneder vid dess utlopp. Att Tacitus i dessa för honom längst bort belägna nordöstliga trakter fann dunkelhet, synes af hans tillägg strax efter Finnarne: »Cetera jam fabulosa.»

[5] *Chædini*, *Phavonæ*, *Firæsi*; i södra delen af Skandien *Gutæ* och *Daukiones*; i den mellersta *Levoni*. *Geogr.* lib. II.

[6] *Rodericus Toletanus* (från medlet af 13:de århundradet), De reb. Hispaniæ, lib. I. c. 8, säger, att Ptolemæus nämner *sju* nationer på ön Scandia, näml. *Gothi*, *Visigothi*, *Ostrogothi*, *Dani*, *Rugi*, *Arothi*, *Thanii*: helt andra namn än man nu i Ptolemæi verk finner. Redan *Jordanes*

Vi nämna blott dem, om hvilka alla öfverensstämma, och anmärka, att *Göter* och *Danskar*[7] först hos Ptolemæus igenkänneligt framträda såsom bebyggare af Skandinaviens sydliga del[8].

Sådan är öfversigten af allt hvad den klassiska álderdomen, på höjden af sin odling, genom dunkla rykten kände om den skandinaviska norden. Den påminner om tragikern Senecas profetiska, nu i rikt mått uppfylda ord: »Det skall komma tidehvarf efter sena år, då oceanen skall lossa tingens bojor, då den omätliga jorden skall ligga öppen, sjömannen upptäcka nya verldar, och *Thule* ej mer vara det yttersta af länder»[9].

Med *andra* århundradet efter Kristus upphöra alla ytterligare underrättelser om Skandinavien på läng tid. Ju mer Romarne blefvo föremål för de germaniska folkens anfall, desto mer förstummade sägnerna om Europas yttersta nord, och det är först sedan Rom sjelf fallit för Barbarernas vapen, som vi i *sjette* århundradet åter få höra talas om Skandinavien på ett sätt, som röjer nya källor. *Procopius*[10], som författat historien om de krig, genom hvilka under kejsar Justiniani regering det vandaliska riket i Afrika, det götiska i Italien förstördes, och som under bägge var Belisarii följeslagare, kände Göter, Vandaler, Gepider af eget umgänge. »De skilja sig blott till namnet», säger han[1], »ha alle hvita kroppar, rödlätta hår, reslig växt, vackra ansigten, samma lagar, äfven samma religion, då de nu omfattat den arianska kristendomen. Deras språk är ett och samma, hvilket kallas

---

i medlet af 7:de seklet (De reb. Geticis, c. 3) säger, att Ptolemæus namngifver *sju* nationer i Skandien. Men Jordanis egen uppräkning af de skandiska nationerna afviker åter uti ganska mycket från Ptolemæus; både sådan Rodericus Toletanus läste honom, och sådan han nu läses.

7 *Γοῦται καὶ Δαυκίωνες.*

8 »*Sconia* prominet regio *Danorum* et supra eam tenso limite *Gothi* habitant, — postea longis terrarum spatiis regnant *Sveones*». *Adam. Brem.*, De situ Daniæ, p. 58. I midten af Skandien sätter deremot Ptolemæus sina *Levoni*.

9 »Venient annis sæcula seris,
Quibus Oceanus vincula rerum
Laxet, et ingens pateat tellus,
Tiphysque novos detegat orbes,
Nec sit terris ultima Thule». Medea, Act. II. Sc. 3. v. 375—379.

10 *Procopii* Opera, ed. Maltret, Paris 1662, 1663.

1 De bello Vandalico. lib. 1. c. 2.

det *götiska;* och jag anser dem alla vara af samma ursprung, samt endast genom sina anförares namn ha urskilt sig från hvarandra». I boken om det götiska kriget[2] ledes hans berättelse till Norden af följande anledning. Sedan *Herulerna*[3], hvilka förut bodde ofvan Donau, i kejsar Anastasii tid (491—518) blifvit slagna af Longobarderna och måst rymma sitt land, hade en del gått öfver Donau och af kejsaren fått tillstånd att nedsätta sig i Illyrien; en annan del ville åter ej gå öfver floden, utan hellre begifva sig till den bebodda verldens yttersta delar. Under befäl af flera, som ibland dem voro af kungligt blod, hade de genomtågat de *sklavonska* folkens länder, och efter en ytterligare vandring genom ödemarker kommit till *Warnerna*, ett folk, som sträckte sig till norra hafvet och Rhen-floden, hvilken skilde dem från *Frankerna*[4]. Derpå ha dessa Heruler, utan att erfara något våldsamt hinder, äfven genomgått *Danernas* folkslag, slutligen begifvit sig till sjös och kommit till ön *Thule*, der de blefvo qvar. — Thule är en ofantlig ö, väl tio gånger större än Britannien, men på stort afstånd derifrån åt norden; till största delen obebodd; den bebodda delen skiftad emellan tretton stammar, hvar under sin konung. Der sker en förunderlig sak alla år. Vid sommarsolståndet går solen på 40 dygn icke ner; tvärt om efter sex månader, vid vintersolståndet, är den under lika många dygn icke synlig, utan natten är beständig. Jag har frågat »dem som derifrån kommit till oss», säger Procopius, huru de vid denna tid räkna dygnen. De ha svarat mig i sanning, att under den ständiga dagen solen lyser än från öster, än från vester, och att, då hon på sin rund kring synkretsen återkommer på samma ställe der de först sett henne uppgå, de då veta att ett dygn är förlidet. — Under den långa natten räkna de dygnen efter månens lopp. Men då de lefvat 25 dagar i mörkret. pläga de efter gammalt bruk skicka på de högsta bergen spejare, hvilka, så snart de ifrån höjderna märka solen, förkunna det

---

[2] De bello Gothico, lib. II. c. 14, 15.

[3] Äfven ett götiskt folk, såsom *Thunmann* ur Cassiodorus bevisat. Untersuchungen über die alte Geschichte einiger Nord. Völker, s. 152.

[4] Jfr l. c., lib. IV. c. 20. Folkets namn är ännu bibehållet i floden *Warne* i Mecklenburg. Warnerna äro samma nation som *Thüringarne*, hvilka i 6:te årh., på höjden af sin makt, egde land från Elbens utlopp till Rhen och djupt in i Tyskland. Jfr *Thunmann*, l. c., s. 121, 122.

för de längre ned boende, hvarpå dessa glade, ehuru ännu i mörkret, göra gästabud; och är detta den största högtid hos Thule-boarne. Utaf alla nationer, som bebo Thule, äro *Skridfinnarne*[5] de enda som föra ett lif ej olikt djurens, utan ordentlig klädnad och föda. Jagten gör till fyllest för båda könen, då skogarne, här större än någonstädes, och de ganska höga bergen erbjuda en ofantlig mängd djur. De lefva af deras kött och kläda sig i hudar, som, hopfästade med djursenor, kastas omkring kroppen. Ej heller ge de sina barn di, utan då qvinnan går på jagt, hänger hon det nyfödda barnet, uti hudar inveckladt, i ett träd och ger det ett stycke djurmärg i munnen. — Men de öfriga Thule-boar ha seder ej mycket olika andra folkslags. De dyrka många gudar och andar[6], i himmelen, i luften, på jorden, i hafvet, och äfven några som sägas bo i källors och floders vatten. De offra flitigt alla slags offer; men det förnämsta offret är menniskan, den första som uti krig faller i deras händer. Denna offra de åt Mars, hos dem den störste guden; och krigsfångarne offras ej blott på vanligt sätt, utan de upphänga dem på träd eller kasta dem på törnetaggar eller förgöra dem på annat ömkligt sätt. Ibland Thules nationer är *en* folkrik, nämligen *Gauterna*[7]; och bredvid dem fingo de nykomna Herulerna boningsplatser.

Att Procopii *Thule* är *Skandinavien*, derom kan väl intet tvifvel uppstå. Hans *Gauti* äro *Göterna*, hvilka Ptolemæus redan finner i Skandien; och hans *Skrithfinni* kunna ej heller misskännas. De nämnas af flere författare; och vid pass två hundra år efter Procopius förklarar Longobarden *Paulus Warnefridi* sjelfva namnet, då han beskrifver den skandinaviska norden. »*Scritovinni*», säger han[8], »kallas så af ett ord, som betyder *hoppa*, enligt dess härledning i det barbariska språket; ty medelst en konst att hoppande springa med

---

[5] *Σκριθίφινοι.*

[6] *Δαίμονες*, demoner, hos våra hedniska förfäder *vættir*. Offer åt dem kallades *álfablót*. *Heimskringla*, Olof den Hel. Saga, kap. 92. Den hedniska lagen på Island stadgade, att intet skepp, hvars framstam var prydd med ett gapande hufvud, skulle få nalkas ön, på det ej *landvætterna* deraf måtte skrämmas. *Islands Landnáma-bók*, P. IV, c. 7.

[7] *Οἱ Γαυτοί.* Grotius i sin latinska öfversättning af Procopii *Vandalica et Gothica* har här läst *οἱ γ' αὐτοί*, hvarigenom folknamnet försvinner.

[8] *De gestis Longobardorum*, lib. I. c. 5.

ett krokigt träd, böjdt såsom en båge, förfölja de vilddjuren». — Det är en tydlig beskrifning på *skidlöpandet;* och det ord, som åsyftas, är *skrida*, hvilket väl nu betyder gå långsamt, men fordom utmärkte en hastigare rörelse, hvarför man ock i gamla språket sade: *skrida på skidor*[9]. — Paulus tillägger: »hos detta folk finnes ett djur, temligen likt hjorten, af hvars hud, luden som den var, jag sett en tröja, gående till knäet, sådan som Skridfinnarne nytja». Man igenkänner ännu af denna beskrifning *Lappen* i sin drägt, och *renen*, det djur af hvilket han klädes och födes; och man vet tillika, att Lappens äldsta namn hos våra förfäder är *Finne*. Märkvärdigheten af en flera dygns dag vid sommar-, och natt vid vintersolståndet tillskrifver Paulus Warnefridi de nejder, hvilka Skridfinnarne bebo, hvarest äfven under sommaren snön ej alldeles bortgår. De 40 dygnens ständig dag eller natt kan först infalla vid 67° 23′ polhöjd, således i det gamla norska Halogaland, hvars berömda, sedan 1,000 år omtalta fiskerier[10] utan tvifvel hänvisa på en gammal befolkning i dessa trakter. Procopius har gjort gemensamt för Skandinavien hvad som blott gäller för dess öfversta del; hvilken dock måste varit bekant för dem, som meddelat honom underrättelsen, i fall ej dygnens antal af desse blifvit ökadt för att öka undret. För honom sjelf hade en ännu större uppgift säkert ej synts betänklig. Sägnerna om en längre tids dag eller natt sysselsatte af ålder söderlänningen såsom en nordens märkvärdighet, och de gamle, utom det att de ej kände refraktionens verkan och inberäknade nordens långa gryning och skymning i dess *dag*, voro vid deras obestämda begrepp om nordiska länder ingalunda geografiskt noggranna i angifvandet af de trakter. om hvilka denna märkvärdighet skulle gälla. I den allmänna högtid, hvarmed Thule-boarne firade solens återkomst, kan man ej misskänna den gamla nordiska *julen*, hvilken till sitt ursprung är vida äldre än kristendomens införande, och hvars hedniska betydelse uttryckte glädjen öfver det med växande dagar återvändande ljuset[1]. Norske konun-

---

[9] *Hallenberg*, Anmärkningar till Lagerbrings Hist., II: 364.

[10] De prisas redan i *Ottars* och *Ulfstens* Reseberättelser från 9:de århundradet.

[1] »*Jul*, festum Julense, tempore ethnicismi in honorem Solis, brumale tempus emensi, celebratum». *Hallenberg*, Disquisitio de nominibus in Lingua Sviogothica Lucis et Visus, Cultusque Solaris in eadem Lingua vestigiis, Stockh. 1816, II: 520.

gen Håkan den gode, Harald Härfagers son, var den förste som förordnade, att denna hedniska jul skulle firas på samma tid som den kristna, sökande, sjelf kristen, att derigenom vänja de ännu hedniska Norrmännen vid kristlig sed; »men förut — säger Snorre Sturleson — var julen hållen vid *höknatten*, det är *midvintersnatten*, och hölls då tre nätter jul»[2]. Hvad som anföres om Thule-boarnes gudalära öfverensstämmer med våra hedniska förfäders. Äfven berättelsen om de grymma bruken vid offren är till största delen fullkomligen enlig med allt hvad om dessa är eljest bekant, och kan ur nordiska källor ytterligare förklaras. En kristen berättade för kristendomens förste historieskrifvare i Norden, Adam från Bremen, att han i en helig lund vid Upsala tempel sett en mängd offer, menniskor och djur, upphängda[3]. Man sänkte äfven offren i källor[4]; man krossade dem mot stenar[5], eller kastade dem utför klippor[6], hvilket äfven var ett sätt att offra sig sjelf åt gudarne[7].

Procopius är också den förste författare, som uttryckligen om landet åberopar inhemska underrättelser; han hade erhållit dem af personer, *som kommit derifrån*. Redan detta bevisar någon gemenskap vid denna tid emellan Skandinavien och det södra Europa, och Procopii ytterligare berättelse bestyrker den. Han tillägger: de i Illyrien qvarblifna Heruler sände, sedan de afdagatagit sin konung, till Thule att derifrån hemta sig någon af kungligt blod. De utskickade funno och utvalde en sådan; han dog under vägen; de återvände än en gång och valde en annan, som åtföljdes af sin bror och 100 unga män af de i Thule boende Heruler. Emellertid hade den del af detta folk, som affärdat beskickningen,

---

[2] *Heimskringla*, Saga Hákonar Goda. kap. 15 Jfr *Hallenberg*, Dissertatio de nocte accipitris, Höknatt, lib. cit., II: 542. — Den hedniska julen firades i början af Februari månad, enligt *Hervarar Saga*, kap. 14.

[3] *Adam. Brem.* De situ Daniæ. p. 62. — *Hánga-god*, de hängdas gud, var ett af Odins tillnamn.

[4] Också vid det gamla Upsala-templet var en källa, i hvilken menniskooffret kastades lefvande. *Scholiasten* till Adam från Bremen i *Lindenbrogii* Script. Rer. Germ., p. 61. Denne lefde äfven i 11:te århundradet.

[5] Flera exempel förekomma i isländska sagorna. Jfr *Suhm*, Om Odin og den Hedniske Gudelære og Gudstieneste udi Norden, Kiöbenh. 1771, s. 329, 334.

[6] *Kristni-saga*, Hafniæ 1773, p. 92. Likväl mest missdådare; *ibid.*

[7] *Götriks och Rolfs Saga*, ed. Verelius, p. 15.

besinnat sig och emottagit en af sina landsmän till konung, af kejsar Justinianus. Då beskickningen återkom, förenade sig alla Herulerna med dem som kommit från Thule, öfvergåfvo sin i Byzans nämde regent och afföllo från förbundet med kejsaren. Detta exempel på gemenskap emellan de folkslag, som förstörde det romerska väldet, och den skandinaviska norden är ej det enda.

Vi komma till en författare, som haft det vigtigaste inflytande på föreställningen om vår äldsta historia. *Jornandes* eller rättare *Jordanes*, sjelf *Göt*[8], är den förste som öppnar oss en utsigt i denna stora, mot söder vandrande folkstams inhemska minnen; och dessa minnen knyta sig till Skandinavien.

Från den stora ön *Scandia* eller *Scanzia* skola Göterna under sin konung Beric[9] öfverfarit hafvet, samt kallat det ställe, der de först landstego, *Gothiscanzia*[10]. De ha derpå intagit *Ulmerugernas* land vid sjökusten samt underlagt sig deras grannar *Vandalerna*[1]. Derpå, när folkets myckenhet

8 »Nec me quis in favorem gentis prædictæ, quasi *ex ipsa trahentem originem*, aliqua addidisse credat», säger han i slutet af sin götiska historia, och omtalar utförligare sin härkomst c. 50. Senare författare kalla honom Göternas biskop. Hos honom sjelf förekommer intet derom, men väl att han omfattat det andliga ståndet, hvilket han menar med sin *conversio*. *Muratori*, Rer. Ital. Script., I: 189, nekar att han varit biskop i Ravenna. Hans arbete är ett sammandrag af *Cassiodori* götiska historia, med egna tillägg.

9 Hos *Rodericus Toletanus*, De reb. Hisp., som meddelar ett utdrag af Jordanis berättelse, läses detta namn än *Verio* (Veric?) än *Teric*.

10 Al. *Gothiscandza*. Enligt en tradition hos de gamla preussiska Letterna, skola de redan i äldsta tider haft krig med Tyskarne, hvilka flugo sig till hjelp från Sverige nio konungar, som kallas *Gampti*. Dessa, mäktiga genom skepp och manskap, hade underkufvat Preussarne och vid Weichsel-floden, der de vid sin ankomst slagit läger, bygt en borg, som kallades *Sveza*. *Petri de Duisburg* Chronic. Prussiæ (från början af 1300-talet), P. II. c. 7, och utförligare hos *Krantz*. *Stella*, Antiq. Boruss., lib. II. — Ännu i senare tider fans eljest vid Weichsel-stranden en ort *Guttland* eller *Gootland*. *Hartknoch*, Dissertationes de reb. Prussicis, p. 30.

1 *Ulmerugi*, troligen en del af Rugierna. Jordanes nämner ännu en stam af dessa, näml. *Ethelrugi*. Redan Tacitus sätter i det östliga Tyskland vid sjökusten *Rugier*, och i deras granskap *Gotoner*. Att *Vandaler* äfven fordom funnits vid sjökusten, bekräftas af den berättelse Jordanes, c. 22, efter en äldre författare anför, att en vandalisk stam behöfde ett år på vandringen *från hafvet* t[illegible] [illegible]erska gränsen. Den sökte bostäder i Da[illegible] [illegible]en blef t[illegible] [illegible]etta

tillväxte, ha de under Filimer, Gadarics son[2], ungefär den femte konungen efter Beric, fattat det råd att söka nya bostäder, inträngt i Skythien, öfvervunnit *Spalerna*[3] och såsom segrare kommit till länderna vid Svarta Hafvet. »Detta — tillägger Jordanes — blir också af Göterna i deras gamla sånger nästan på historiskt sätt allmänneligen erinradt»[4]. I de nya hemvisten vid Svarta Hafvet skola de delt sig under särskilda regerande slägter[5]: *Östgöterna*, som innehade *östra* delen af landet, under den *Amaliska*, *Vestgöterna*, i den *vestra*[6], under den *Balthiska* ättens välde. Sina förstar tillskrefvo Göterna sin lycka i kriget och kallade dem *Anses*[7], hvilket öfversättes med *halfgudar*[8]: deras sagor[9] förvarade denna gudaslägts ättledning, och sånger firade i hofven bedrifter af forna hjeltar, hvilkas likar knappt den beundransvärda klassiska ålderdomen haft att uppvisa[10].

Sådan är i sin första upprinnelse sägnen om Göternas utgång från Skandinavien, fordom allmänneligen antagen, nu nästan lika allmänt betviflad och förkastad. Man har förnekat Jordanes all trovärdighet i frågan om äldre tider och förebrått honom att ha lagt för mycken vigt på ovissa sagor

omtalas af flere författare och skedde i senare hälften af 2:dra seklet.

2 »Filio Gadarigis». Så har Rodericus Toletanus läst detta namn hos Jordanes. Den vanliga läsarten *Filogud Arigis* är tydligen förderfvad och bör vara *Filio Gadarigis*, hvartill en af Gruterus anförd läsart ur ett MS äfven föranleder. Filimers far kallas af Jordanes på ett annat ställe, c 24, *Gandaric*.

3 Ett asiatiskt folk, hvars öfvergång öfver Tanais till trakterna norr om Svarta Hafvet *Plinius* känner; lib. VI. c. 7.

4 »Quemadmodum et in priscis eorum carminibus pene historico ritu in commune recolitur»; c. 4.

5 Cap. 5.

6 Af denna uppgift, c. 14, synes tydligen, att det latinska *Vesegothi* är *Vestgöter*. Den Amaliska slägten skall haft sitt namn af en gammal konung *Amala*. Den Baltiska (»cui post Amalorum secunda nobilitas») af götiska ordet *balth*, som Jordanes öfversätter med *audax*. Det är det svenska *båld*.

7 Enligt en annan läsart: *Ansis*.

8 Cap. 13. Hos de Göter, som kallades Vandaler, hette den förnämsta ätten *Asdingi*. Jordanes öfversätter detta med: *genus bellicosissimum;* c. 22.

9 »Uti ipsi in fabulis suis referunt», säger Jordanes, då han, c. 14, anför konung Theoderics genealogi; förmodligen från början poetisk, såsom Ynglinga-sagans.

10 »Quales vix heroas fuisse miranda jactat antiquitas»; c. 5.

och fabler. Detta senare är ej hans fel. Tvärt om, det hade varit önskligt, att han meddelat oss mer af dessa så kallade fabler, hvilka, ibland Göterna inhemska, för folkets tänkesätt och minnen varit upplysande och i stället mindre litat på Greker och Romare, hvilka han, för att visa sin lärdom, helst följer[1]; ehuru just *de* förledt honom till hans största misstag. Det är af hans egna uppgifter klart, att man har några af de gamla författarne[2] att tillskrifva den förblandning af *Göter*, *Geter* och *Skyter*, som mest vanställer hans arbete; hvarigenom åt de förre tillskrifves allt hvad de gamle vetat att berätta om dessa sistnämde, vid Svarta Hafvet från uråldriga tider boende folk, och med detsamma Göternas utvandring från Östersjöns kuster uppflyttas i den mest aflägsna forntid. — Samma förvirring herskar i hans geografiska underrättelser om Norden. Jämför man dem med verkliga förhållandet, så visa de ovedersägligen nya källor, innehålla uppgifter, hvilka hos ingen af de gamle eljest förekomma, och ha derför endast kunnat grunda sig på hans eget folks kännedom om nordiska länder; ehuru denna varit blandad med fabler och i synnerhet af författaren sjelf missförstådd. Jämför man dessa underrättelser med Grekers och Romares geografiska system, så röjer sig tydligen, att *detta* bestämt den synpunkt, hvarur Jordanes *sjelf* betraktat dem: hvarigenom hans framställning sjunker tillbaka i ett haf af oreda och oupplösliga motsägelser. — Af Ptolemæus har han lärt, att *Scandia* eller *Scanzia* vore en stor ö i nordliga oceanen midt emot Weichsel-flodens utlopp. Men denna föreställning, som tillhör den gamla geografien, motsäges åter af hans egen strax derpå följande beskrifning, efter hvilken Skandien *icke* är en ö, utan, enligt verkliga förhållandet, sammanhänger med det nordostliga Europa. Den har mot *öster*, säger han, en ganska stor sjö i sjelfva midten af jorden, hvarur en flod *Vagi* vatturik hvälfver sig i oceanen[3]; mot *vester* och *norr*

---

[1] »Nos potius lectioni credimus, quam fabulis anilibus consentimus», säger han sjelf. c. 5.

[2] Josephus, Dio, Ablabius, Orosius m. fl.; jfr c. 4, 5. *Procopius*, De bello Goth., lib. IV. c. 5. Troligen fans samma förvirring redan i Cassiodori verk, som Jordanes följer; ehuru denne ur andra gamla författare gjort tilläggningar. (»Nonnulla ex historiis Græcis ac Latinis addidi convenientia, initium finemque et plura in medio mea dictatione permiscens». *Præf.*)

[3] »Habet ob oriente vastissimum lacum in orbis terræ gremio: unde Vagi fluvius, velut quodam ventre generatus, in oceanum undosus

er det stora verldshafvet, hvilket liksom med en *utgående* m här gör germaniska hafvet till en vidsträckt vik. Den in nordliga och vestliga oceanen utgående hafsarmen är lligen Östersjön, hvilken således ej kan menas med den ıtalta *stora insjön*, utan måste denna sökas längre åt öster let nuvarande Ryssland. Föreställningen om Ryssland såm ett vidsträckt land *med en stor sjö i midten* återfinnes s arabiska geografer[4]. De trodde, att den genom Dnieperden stod i förbindelse med Svarta Hafvet. Jordanes tänr sig denna förbindelse på ett annat håll. Han låter denna ora sjö sammanhänga med oceanen genom en flod, hvars mn dock för oss ej är igenkänneligt; men denna bild är ıad af den gamla geografien, som användt den så väl på n *Mæotiska sjön* som på *Kaspiska Hafvet*, hvilka af många oddes sammanhänga med norra verldshafvet[5]. Bägge för-

---

evolvitur. Ab occidente namque immenso pelago circumdatur: a septentrione quoque innavigabile *eodem* concluditur oceano, ex quo, quasi quodam brachio exeunte, sinu distento, Germanicum mare efficitur»; c. 3.

[4] *Ibn-el-Wardi*. Se öfversättningen och förklaringen af detta ställe hos *Frähn*, Ibn-Foszlands und anderer Araber Berichte über die Russen älterer Zeit, St. Petersburg 1823, s. 51, 52. Efter de sista strimmorna af den gamla literaturens ljus tände kunskapsbegäret hos Araberna ett nytt vetenskapernas lif. Deras genom vidsträckta eröfringar, religions- och handelsförbindelser förvärfvade geografiska och historiska kunskaper sprida ljus öfver den första dunklaste perioden af medeltiden. Föreställningen hos arabiske författare i 10:de, 11:e och följande seklerna om *Varengiska* hafvet såsom en från det nordvestliga verldshafvet, »hvilket Grekerna kallade Okeanos», *utgående stor arm* öfverensstämmer med Jordanis föreställning om Östersjön. I *Dschihan-numa*, en turkisk geografi från 17:de seklet, heter det: »Det alamanniska hafvet kallas i våra astronomiska och geografiska böcker *Warengerhafvet*. Den höglärde Schirasy (i slutet af 13:de och början af 14:de årh.) säger i sitt verk *To'hfe*, att vid Warengerhafvets kust bor ett folk af högväxta, stridbara män, och förstår under dessa *Warenger* det *svenska* folket. Nu (fortfar Dschihan-numa) heter detta haf i de närgränsandes språk det *Baltiska*. Omkring detsamma ligga Pommern, Danmark, Sverige, Lifland, Preussen. Äfven det till Germanien hörande *Alamannia* (så kalla Turkarne det nordliga Tyskland) ligger i granskapet, hvarför hos oss detta haf är bekant under namn af det *Alamanniska*.» Se *Frähn's* för Nordens historia vigtiga afhandling: *Die Warenger und das Warenger-Meer der Arabischen Geographen*, i nyss anförda verk, s. 182, 196.

[5] »*Mare Caspicum* ut angusto ita longo etiam freto primum terras *quasi fluvius* irrumpit». *Pomp. Mela*, lib. III. c. 5. Jordanes känner och citerar denne författare. Om *Mæotis* se *Plinius*, lib. II. c. 67. Författaren till *Orphei Argonautica* låter Mæotis genom en lång och smal mynning förbindas med oceanen.

blandades ej sällan af de gamle[6]; och då Jordanes sjelf sedermera beskrifver Kaspiska Hafvet, såsom beläget *ytterst* vid Asiens gränser och genom en smal öppning sammanhängande med nordöstliga oceanen[7], så synes i hans egen oredіga föreställning detta ha sammanflutit med den förr nämda stora sjön i öster af Skandien, antingen då denna i sjelfva verket varit *Hvita Hafvet* eller, kanske sannolikare, *Ladoga*[8]. Att denna förvexling verkligen skett, att *Skandien* blifvit förblandad med *Skytien* och med detsamma utsträckt till hela det nordostliga Europa, visar tydligen Jordanis barbariske efterföljare, den anonyme *Geografen från Ravenna*, som icke dess mindre gör det till en ö. »Bakom Roxolanerna långt bort i oceanen finnes den stora, gamla ön *Schytia*, — säger han — hvilken flere vise häfdatecknare omtalat och den högvise jordbeskrifvaren Jordanes kallar *Scanza*, hvarifrån de vestliga folken äro utvandrade; ty vi hafva läst, att Göter, Daner och äfven Gepider derifrån utgått»[9]. Det är utan allt tvifvel, att Isländarne tagit sitt *stora Svithiod* (Svithiod hin mikla), äfven omfattande länderna norr om Svarta Hafvet, från denna under medeltiden gängse föreställning; för hvars upphofsman man således får helsa Jordanes.

Så har en af Jordanes först antydd sanning, nämligen att Skandinavien sammanhängde med det nordöstliga Europa, gifvit anledning till ett nytt missförstånd, som deraf skapade ett *Skytien* och det *stora Svithiod*[10]. Från detta håll kommo de folkströmmar, som störtade romerska riket, och en sådan föreställning har utan tvifvel föresväfvat Jordanes,

---

[6] *Strabo*, lib. XI. p. 509, som tadlar detta.

[7] »In extremis Asiæ finibus ab Oceano *Euroboreo* in modum *fungi*, primum tenui, deinde latissima et rotunda forma, exoritur». c. 5.

[8] Att han låter denna sjö sträcka sig i sjelfva midten af jordkretsen (»in orbis terræ gremio»), återkallar helt och hållet de gamles falska föreställning om Kaspiska Hafvets läge. Man må rådfråga en karta efter Eratosthenes eller Strabo.

[9] »Octava ut hora noctis Roxolanorum est patria; cujus post terga inter Oceanum procul magna insula antiqua Schytia reperitur. Quam insulam plerique philosophi historiographi conlaudant, quam et Jordanes sapientissimus cosmographus *Scanzam* appellat, ex qua insula pariterque gentes occidentales egressæ sunt. Nam Gothos et Danos, imo sime (simul) Gepidas ex ea antiquitus exisse legimus». *Anon. Ravennatis* Geographia, lib. I. p. 26, ed. Porcheron. Författaren är från 7:de eller början af 8:de århundradet.

[10] Den *Gamla prosaiska Svenska Krönikan* kallar ock det egentliga Svearike ofvan Tiveden och Kolmorden *Schythia*. Den berättar om en

då han kallar Skandien »folkslagens qved och verkstad»[1], då han talar om »den svärm af olika nationer«[2], som der bodde; men hvilka just derför ej alla med säkerhet tillhöra det verkliga Skandinavien. Redan den första nation, som han der nämner, måste man kanhända söka ofvan Svarta Hafvet[3]. Det torde vara fallet med flera[4]; och det saknas ej exempel, att, på samma sätt som åtskilliga af hans skandinaviska folk igenfinnas vid Pontus, han tvärt om försatt pontiska folk till Östersjöns stränder[5]. Under all denna oreda i hans egna geografiska föreställningar har han likväl äfven meddelat otvifvelaktiga underrättelser om Skandinaviens bebyggare, och flera omständigheter visa, att han erhållit sådana nyare än någon på hans tid. — Så känner han, att Herulerna, hvilkas invandring i Skandinavien hans samtiding Procopius omtalat, åter blifvit fördrifna af *Danskarne*[6]. *Svenskar, Göter, Finnar*

---

fabelaktig konung Goderik, att han »drogh in j *sithia* (Schythia), som ær *swidia* offwan thywedh och colmardh.» *Script. Rer. Suec.*, T. I. Sect. I. p. 241.

[1] »Officina gentium, vagina nationum». c. 4.

[2] »Multæ et diversæ nationes» — »diversarum turba nationum». c. 3.

[3] Folket *Adogit* eller *Adegit* med 40 dygns ständig dag om sommaren och lika lång natt om vintern. Jag känner intet försök att förklara det. En underrättelse af *Klaproth* (Reise in den Kaukasus, I: 557), att *Tscherkesserna*, ett gammalt folk på vestra Kaukasus, men *fordom* också ofvan Svarta Hafvet, kalla sig sjelfva *Adigé*, förtjenar uppmärksamhet. De 40 dygnens ständig dag och natt äro intet hinder De gamle voro ej noggranna med dylika bestämningar om nordiska länder. Pytheas hade hört att i Thule var 6 månaders dag och lika lång natt; men Plinius tillägger, att just detsamma berättades om ön Anglesey (Mona) vid Wales (lib. II. c. 77), och Skyterna ofvan Kaspiska Hafvet troddes bo nära Ishafvet.

[4] Man hör i Jordanis Skandia omtalas folkslag, som heta *Arochi, Ranii* (så läser Gruterus efter MSS, not. ad *Histor. Lat. min.*, II. p. 147, ej *Arochiranni*, såsom Grotius och Muratori ha), *Aganziæ, Evageræ, Othingi* eller, enligt en annan läsart, *Evagreo Tingi*. Slår man upp Plinius, lib. VI. c. 5, 7, så finner man ibland folkslag på Kaukasus och ofvanför kring Mæotis: *Arechi* (Mela och Ptolemæus: *Arichi*), *Rani, Agandei, Epageritæ, Zingi*. Namnet *Ranii* skulle kunna påminna om det gamla *Ranarike* i Bohuslän. Dock bör anmärkas, att Rodericus Toletanus, l. c., lib. I. c. 8, i stället för *Arechi, Ranii* hos Jordanes läst *Arothi, Thanii*. En konung öfver dessa folk, Rodulf, besökte ej långt före Jordanis tid konung Theoderic i Italien.

[5] T. ex. *Chazarerna* (hos Jordanes *Acatziri*), ett kaukasiskt folk, förläggas af honom till Baltiska hafvet i granskapet af *Æsterna*; c. 5. Jordanes utsträcker likväl ej sina *Acatziri* till sjelfva Baltiska hafvet, hvars kust *Esterna* innehade, utan sätter dem *söder* om dessa.

[6] Cap. 3.

framträda hos honom omisskänneligt, ehuru under flerdubbla benämningar[7]. Från folket *Svethans* i Skandien kom pelsverk genom många nationer ända till Romarne[8]. Flera andra Jordanis uppgifter synas röra det sydliga Sverige och Norge. I det hela bekräftar sig så väl i afseende på folk som land, att hans underrättelser i många afseenden varit bättre än hans förstånd om dem.

Vi anse oss derför ingalunda berättigade att helt och hållet förkasta hans berättelse om Göternas utvandring från *Scanzia*. Att den skett till sjös hänvisar på det verkliga Skandinavien. Göter nämnas långt *före* Jordanes vid Östersjön. De folkslag, med hvilka han både der och under vandringen till Svarta Hafvet sätter dem i beröring, äro kända af de gamle. Ännu den store Östgöta-konungen Theoderic[9] i Italien emottog sändebud och skänker af bernsten från Æsterna på preussiska kusten, ett folk som fordom varit Göterna underdånigt[10]. Slutligen förtjenar berättelsen äfven derigenom uppmärksamhet, att den hvilar på en bland Göterna sjelfva inhemsk öfverlemning; och den kan äfven emottaga en sannolik förklaring. — *Göter* (Gutæ) äro, sedan geografen Ptolemæi tid och andra århundradet, kända i Skandinavien. *Göter* (Guttones, Gotones, Gytones) äro, sedan ännu äldre tider och så långt tillbaka som historiska underrättelser gå, kända på andra sidan Östersjön, der Pytheas, Plinius, Tacitus omtala dem och Ptolemæus utmärker deras plats på östra sidan Weichseln. Bodde nu verkligen *samma* folkstam på båda sidor om Östersjön, så är väl en gemenskap dem emellan, hvilken äfven kunnat sträcka sig till ömsesidiga ut-

[7] Göterna i Skandien förekomma hos Jordanes under tre, om ej fyra namn: *Gautigoth*, »acre hominum genus et ad bella promptissimum», *Ostrogothæ*, *Vagoth* (Vestgothi?); Svenskarne under tvänne: *Svethans*, *Suethidi*, »reliquis corpore eminentiores»: Finnarne också under flera: *Crefennæ*, som utgjorde tre stammar (enligt Jordanis beskrifning desamma som Scritfinni), *Finnaithe* (Finnheden? — såsom en del af Småland kallades), *Finni*. De sistnämde kallas »mitissimi». Åtskilliga af dessa namn ha olika läsarter.

[8] »In usus Romanorum Sapphirinas pelles, commercio interveniente, per alias innumeras gentes transmittunt: famosi pellium decora nigredine». Hvilket slags pelsverk dessa *pelles Sapphirinæ* egentligen varit, kunna vi ej afgöra.

[9] *Thiodrek* i Edda, *Theodericus* hos Jordanes, *Tidrekr* i Vilkina Saga.

[10] Det bref, hvarmed konung Theoderic besvarade denna beskickning, finnes hos *Cassiodorus*, Variar., lib. V. Jfr *Jordanes*, c. 23.

flyttningar, ej osannolik. En sådan utflyttning från Skandinavien synes det vara som Jordanes omtalar [1]. Förbunde de af honom åberopade historiska sånger, i hvilka Göterna firade sina gamla konungar och hjelteslägter, dessas *härkomst* med en sådan händelse, så vore äfven sagan om hela folkets skandinaviska ursprung med detsamma förklarad. Hvarifrån konungaslägten är, derifrån är för sagan och sången äfven folket. Att den förra verkligen var af skandinavisk upprinnelse kan visserligen ej bevisas; men åtskilliga öfverensstämmelser erbjuder verkligen den utländska götiska sagan i detta afseende med den inhemska nordiska. Ej utan anledning förer hos Jordanes förklaringen af benämningarna *Anses*, *Asdingi* tanken tillbaka på Nordens *Asar;* och vester om Weichseln, i de nejder dit utvandringen gått, finner Ptolemæus i andra århundradet ett *Asburg* [2]. I spetsen för den götiska konungaslägten sätter han en *Gapt* [3]: troligen blott ett annat skrifsätt eller uttal af namnet *Gaut;* i hvilket fall vi här skulle se ett upprepadt exempel af den sed, hvarigenom nästan alla folkslag främst bland sina minnen ställa en stamfader med folkets eget namn. Ofta är denna tillika sjelfva nationalguden, eller sättes, såsom ättling och dyrkare, med denne i nära gemenskap. Så förklarar äfven den prosaiska Eddan [4] Göta-namnet. *Gotnar*, säger den, heta så af en konung *Gote* och han åter af Odens namn *Gaut*, så att Gotland eller Gautland är af Oden så kalladt [5]. Man kunde igenkänna den götiske Oden i den krigsgud (Mars), hvilken de utländske Göter, enligt Jordanes, lika med Geterna förnämligast tillbådo, åt hvilken de offrade krigsfångar och upphängde förstlingen af bytet, och hvars dyrkan, tillägger han, var dem så

---

[1] Ej särdeles talrik, då, såsom traditionen berättade, den skett på blott *tre* skepp, *Jordanes*, c. 17; i fall man i allmänhet skall lägga någon historisk vigt på detta uppgifna antal. Äfven Angler och Saxer sägas, hos Beda, först till Britannien ha kommit på tre skepp.

[2] Berget *Asciburg*, *ἀσκιβούργιον ὄρος*, lib. II. c. 11. Se försvaret för detta dess läge i *Wiener Jahrbücher der Lit.* 1824, I. H. — För öfrigt sätter Ptolemæus äfven ett *Asciburg* vid nedra Rhen. Det senare heter nu *Asburg*, en liten by ej långt från Xanten på venstra Rhen-stranden.

[3] Cap. 14.

[4] Ed. Rask, Stockh. 1818, s. 195.

[5] *Witichind*, Rer. Saxon. lib. I, menar ock, att Göterna fått sitt namn af en gammal anförare.

mycket kärare, som den syntes egnas åt en *stamfader*[6]. Den förnämsta grenen af den götiska konungastammen kallades af *Amal* eller *Amala*, den tredje från Gapt, den *Amaliska*. Från denna härstammade den store Theoderic; och i den saga, som bär hans namn[7] och under medeltiden kringspridde och vanstälde minnet af hans bedrifter, igenkännes ännu namnet i *Aumlunga-* eller *Humblungaland*, såsom i den gamla svenska handskrifna sagan Theoderics rike kallas.

Den äldsta inhemska sägen vår medeltids krönikor veta omtala, är en *Göternas utvandring*[8]. De skola intagit ett land, som kallas *Viternas slätt*[9], och en *Humel* eller *Humble* der blifvit deras första konung. Krönikorna förklara det med danska öarna, hvartill äfven sjelfva namnet ger anledning; ty *Viter*, *Juter*, *Gjoter* är samma benämning och omvexla hos medeltidens annalister[10]. Men äfven Bernstenskusten i Preussen kallades *Vitland*[1]. I Skandinavien var kusten öster om Weichsel-floden uti 9:de århundradet bekant under be-

---

6 »Eratque illis religionis præter ceteros insinuatus affectus, quum *parenti* devotio *nominis* (al. numinis) videretur impendi». c. 5.

7 *Thidriks af Bern saga*, af Peringskiöld utgifven och från isländskan öfversatt under namn af *Vilkina Saga*.

8 Den skall skett i en Eriks tid, förste konungs i Götaland. *Chron. Pros.*, *Script. R. Suec.* I. 1: 240. *Johannes Magnus*, Gothor. Suecorumque Hist., lib. I. c. 8, efter en gammal svensk folkvisa. Men redan Saxo begynner i 12:te århundradet sin danska historia med traditionen om *Humble* och hans söner, ehuru han förtiger att Humble var Svensk; hvilket deremot den så kallade *Chronicon Erici Regis*, från slutet af 13:de århundradet, omtalar.

9 *Withesleth* i Chronicon Erici Regis. *Langebek*, Scriptores Rer. Dan., T. I. p. 149. I svenska krönikorna *Vetalahed:* ett slarfaktigt uttal af *Vitanahed*, d. ä. Viternas hed. *Vitana* är den gamla genitivus plur. af *Vitar*. I den gamla svenska folkvisan hos *Verelius* (annot. ad *Hervarar Saga*, p. 113) kallas landet *Vitalum* (Vitalaund? Viternas land?).

10 Beda och andra äldre engelska annalister kalla Jutarne *Gjoter*. »Anglia vetus sita est inter *Saxones* et *Gjotos*, habens oppidum capitale, quod sermone Saxonico *Sleswic* nuncupatur». *Chronic. Ethelverdi* hos *Savile*, Rer. Angl. Script., Francof. 1601, s. 833 (omkring år 950). En gammal saxisk annalist från 12.te årh kallar Jutland för *Vitland* och tillägger, att inbyggarne sjelfva kallade det så (*Eccardus*, Corp. Hist. Med. Ævi, I: 282).

1 I ett diplom af tyska Ordens-riddarne år 1264 hos *Bayer*, Opuscula, p. 267.

nämning af *Vitland*[2]; och folknamnen *Vidivarier*[3], *Vider* eller *Viter* förekomma redan i 6:te och 7:de seklerna uti dessa trakter. Letterna norr om Düna kalla ännu sitt land för *Vitland* (Vidsemme); och man har äfven velat igenkänna namnet i de gamla preussiska Letternas äldste konung, religions- och lagstiftare, den såsom gud dyrkade *Widewut*, — troligen Witernas *Woda*[4] eller *Oden*, hvilken till Preussen, enligt någras sägen, skall kommit från Skandinavien. Vår lärde landsman Thunmanns[5] mening, att *Letterna* sjelfva först uppstått genom en blandning af Göter, Slaver och Finnar i kustlandet öster om Weichsel, lemna vi derhän. Men säkert är, att, enligt Jordanis egen berättelse, en del af Göterna stannade qvar på Östersjö-kusten, då de öfriga drogo sig längre i sydost åt Svarta Hafvet[6]; och att dessa sammansmälte med Letterna, är så mycket sannolikare, som dessa senare både af tyska och polska författare sedermera under medeltiden kallades *Göter*, och samma benämning (*Gudai* eller *Guddai*) ännu i senare tider fans hos Letterna sjelfva i Preussen och Lithauen[7].

Så står Jordanes ej ensam. Flera andra spår i Norden, hvilka åtminstone vitna om *liknande* händelser, sluta sig till hans berättelse. För öfrigt tillhör den af honom omtalta

2 *Ottars och Ulfstens Reseberättelser*, öfvers. med anmärkn. af Rask, Kiöbenh. 1815.

3 Ändelsen *ware* i folknamn är den anglosaxiska, *veriar* den nordiska. *Videvarier*, *Vidveriar* äro Viter, Vider, liksom *Romveriar* Romare, o. s. v. *Thunmann*, Nord. Völker, s. 41. *Rask*, lib. cit., s. 73. Folket *Vidivarii* förekommer redan hos *Jordanes*, c. 5, *Viter* hos *Geografen från Ravenna*, lib. I. p. 26.

4 Enligt Rasks mening, l. c. Om Widewut eller Waidewut se *Hartknoch*, som på otillräckliga skäl förkastar sagan såsom en ny; då *Simon Grunows* otryckta krönika, fast ej äldre än reformationen, likväl åberopar de erkändt äldsta, men nu förlorade preussiska krönikeskrifvare, enligt Hartknochs eget intygande.

5 Lib. cit. Han anser dem för dessa *Vidivarier*, hvilka Jordanes (c. 15) sätter vid Weichselns utlopp, »qui ex diversis nationibus collecti *gentem* fecisse noscuntur.»

6 Han kallar det folk, som under Filmer dit utvandrade, *pars Gothorum*, c. 4; berättar dessutom, c. 17, att *Gepiderna*, en götisk stam, stannade någon tid vid Weichseln och drogo derpå, men likväl ej *alla*, efter Göterna åt södern. *Rask*, Om det Nord. Sprogs Oprindelse, vill i sjelfva namnet *Gepider* igenkänna *Guider*, *Wider*.

7 Jfr *Thunmann*, l. c., s. 32, 67.

utvandringen ingalunda den aflägsna forntid, i hvilken den genom missförstånd blifvit tillbakaflyttad. I medlet af 2:dra århundradet deltogo redan *Victovalerna*, en götisk stam, mot Romarne i markomanniska kriget [8]; troligen ej långt efter utvandringen från Östersjö-kusten. Denna skedde under den *femte* konungen efter uttåget ifrån Skandinavien [9]. Ungefär vid början af den kristna tideräkningen har således *detta* inträffat.

III.

Öfvergång till inhemska häfder.

Genom det inflytande Jordanes haft på föreställningarna om fäderneslandets äldsta historia bildar han öfvergången till våra gamla häfdatecknare. Det är likväl blott i motsats med de tre sista seklernas som de förtjena detta namn. Inhemska bemödanden att ge Sveriges forntid en historia äro ej äldre än 15:de århundradet. För tiden efter kristendomens införande funnos då visserligen flera tillförlitliga källor; om den äldre, hedniska tiden i allmänhet blott dunkla, ovissa sägner. Äfven dessa talade om götiska nybyggen och utvandringar. Föreningspunkten med Jordanes var derigenom gifven, och hans götiska konungar och hjeltar blefvo så mycket välkomnare till att fylla tomheten i fornålderns mörka rymder. Göta-namnets ålder i Sverige var otvifvelaktig; men det är med afseende på Jordanes som uti inledningen till konung Kristofers Landslag af år 1442 tillägges, att af Svea-rike »utspriddes Göta namn i annor land». Den ej långt derefter författade korta *Gamla svenska krönikan* [10], som slutar med år 1449, anför Jordanes — »en dyr wijs mestare Ardan biscop» — till bevis, att »Erik het första konung i Götalandom», hvilken, tillägger krönikan, först skall låtit upptaga det land, som kallas *Skåne*, och derifrån besätta *Vetalahed*, hvilket förklaras med danska öarna. Den inhemska källa, hvarur denna sägen troligen flutit, är en gammal svensk

---

8 År 166 under Marcus Aurelius. *Jul. Capitolinus*, In vita Marci, c. 14, 22.

9 *Jordanes*, c. 4.

10 *Then Gamble Swenske Crönica*, gemenligen kallad *Chronicon Prosaicum Script. R. Suec. Med. Ævi*, T. I. Sect. 1. p. 240.

folkvisa, hvilken Johannes Magnus omkring 100 år derefter i latinsk öfversättning upptog i sin historia, och hvilken ännu erinrades och sjöngs i 17:de århundradet[1]. Der säges ock, att utvandringen skett till *Söderland*. I den omtalta konung *Erik* vill kröuikans författare igenkänna Jordanis *Beric*. Han anför sedan *Goderich* och *Filmer* såsom Göternas konungar, bägge efter Jordanes. Han åberopar tillika Adam från Bremen, Rodericus Toletanus och danska krönikor, men har dessutom, liksom den Mindre Rimkrönikan, äfven rådfrågat en annan källa; om hvilken strax mera.

Den *Mindre Rimkrönikan*, äfven från medlet af 15:de århundradet, liksom den förra af okänd författare, men något äldre[2], är ännu rikare på konungar, som både för Sverige

---

[1] *Verelius* (annot. ad *Hervar. Saga*, p. 113) anför trenne strofer deraf, så lydande:

»Enn Erikur fyrste Konungur var
I Gauta landinu vida,
I bragd oc i hugi sniallr madr,
I vigi (krig) sua auk i fridi.
Han var auk er (som) fyrst i *Vitalum* ærdi (skördade).

Eig var i Vitalum nokorn til,
Er plugin mundi þar vænda,
Gautana giustan Erekr mild
þoch utan Konunge utsendir.
Han var auk er fyrst i *Vitalum* ærdi.

Sua sendi han þem i *sudurlaund*
Er fyrst þar byriadu bua,
Auk med þeim margan sniallan man
Er þeim skylldi hallda i rua.
Han var auk er fyrst i *Vitalum* ærdi.»

Sudurlaund, dit utvandringen äfven skall gått, betyder *Tyskland* och andra åt söder belägna länder; *Suderman*, i de gamla lagarne, en invånare derifrån. Verelius har känt flera strofer af visan, hvilka han dock ej anför. Af Johannis Magni öfversättning ser man åtminstone, att i det följande omtalas, huru en Humel eller Humble (Humelus) blef de utvandrande Göters förste konung. Af dennes son Dan skall Danmark fått sitt namn. *Hadorph* (anmärkn. till Chron. Pros.) säger, att visan ännu i hans tid sjöngs af folket i Vestergötland och Dalsland.

[2] Denna prosa bibehåller någon gång den Mindre Rimkrönikans rim; och dess polemik mot dem, som i svenska konungalängden uppföra så många främmande konungar, synes vara riktad mot den Mindre Rimkrönikans författare. Första stycket af Mindre Rimkrönikan slutar med Karl Knutssons konungaval. Den har blifvit fortsatt till Sten Sture den yngre. *Script. R. Suec.*, T. I. S. 1. s. 252.

långt i tiden tillbaka, flera kunna med säkerhet [illegible] minstone till 9:de århundradet, så i Tyskland [illegible] i Norden [4], äro således i sig sjelfva [illegible] sig slutligen i den tidsålder, hvilken deras [illegible] med sannolikhet äfven måste tillskrifvas. Det är [illegible] som närmast följde den *stora folkvandringen* [illegible] men dunkla och orediga minnen, [illegible] ning fortplantade, genom folksång och [illegible] vandlade, utgöra grunden i dessa [illegible] Detta är också deras enda allmänna [illegible] sprungna från en i sig sjelf kaotisk tid [illegible] folks och slägtens inbillningskraft [illegible] sagans art, som växer med åldrandet [illegible] samtidiga och kläder forntiden i det [illegible] de i det enskilda förlorat all historisk [illegible] ningar blifvit genomträngda af diktningen [illegible] närvarande gestalt troligen från medlet af 14 [illegible] framställer dem i deras mest omfattande [illegible] och mest förändrade skick. En [illegible] tat den efter tyska sånger och sagor [illegible] förut i Norden varit bekanta och [illegible] *kämpevisorna* om Thidrik af Bern [illegible] hvarken *dessa* eller den *isländska* [illegible] de svenska krönikorna öst; ehuru [illegible] lemningar funnits om flera till [illegible] soner och händelser [6].

---

[4] Vi hänvisa till *P. E. Müllers* undersøgelse [illegible] *bibliothek*, Kiöbenh. 1818.

[5] *Müller*, l. c., s. 299 ff. Peringskiölds [illegible] Saga, om tiden och sättet för sagans [illegible] ett misstag och angår ej *Vilkina* [illegible]

[6] Ej blott i kämpevisorna af [illegible] vissamlingar, utan i de ostridigt [illegible] den *Veland* och hans son *Vidrik* [illegible] *Niflunga-skatten*, på hvilken redan [illegible] äldsta nordiska sånger, har [illegible] strof guldet kallas *Niflungarnes* [illegible] sägen, hvilken jag af muntlig berättelse [illegible] i Nerike. Äfven traditionen om [illegible] borg *Filmhus*, hvaraf man ännu vill [illegible] och prestgård, hör hit. *Suhm*, [illegible] I. 1. p. 241. Alla spår af denna [illegible] krets äro märkvärdiga. Huru vida [illegible] mest blifvit hemmastadda i Norden [illegible]

Det finnes en gammal *svensk* bearbetning af konung Thidreks saga. Den handskrift jag haft tillfälle att rådfråga [7] synes vara från senare hälften af 15:de århundradet, men åberopar sjelf en äldre. Allt hvad den Mindre Rimkrönikan af den lånat, jämte det ordagrant afskrifna stället ur denna saga, som i en handskrift af den Prosaiska Krönikan förekommer [8], visar, att den är tidigare än båda dessa, och den måste redan i 14:de århundradet i Sverige varit välbekant, då den äldsta kodex af Stora Rimkrönikan, i *företalet*, på densamma har afseende [9]. Denna svenska saga är fullkomligt

---

eller Völundr (i Vilkina Saga: Velint), om hvilken redan ett Eddiskt qväde finnes, som bär alla tecken af hög ålderdom, kan ses deraf, att han under mede' en omtalas såsom allmänt bekant i England, Frankrike, Tyskland, Italien, uti skrifter, hvilkas ålder till en del går upp till 9:de århundradet, såsom i konung Alfreds öfversättning af Boethii *Consolatio Philos.*, och i den gamla latinska dikten: *De prima expeditione Attilæ regis Hunnorum in Gallias.* En tidigt så vidt bekant saga måste till sitt första ursprung vara långt äldre. Också anser jag den lärde och skarpsinnige Müllers förmodan alldeles ej för osannolik, att den berömde *Videke* eller *Vidga*, Velands son, är den hjelte *Vidicula* eller *Vidigoia*, som Jordanes redan (c. 5) omtalar såsom ämne för götiska sånger, och om hvilken han (c. 34) anför ett ställe ur Prisci berättelse om legationen till Attila (men hvilket ej mera återfinnes i *Excerpta ex Prisci Hist. Goth.*). Man hade i Ungern visat Priscus det ställe, »ubi Vidigoia Gothorum fortissimus Sarmatum dolo occubuit.» Vilkina Saga låter honom omkomma i en Hunnernas strid mot götiske konungen Ermenrek och tillägger, att man mindes stället. Hunnernas tåg mot Hermanaric (i hvilken sagan, efter vanligheten mot all tideräkning, äfven låter konung Thidrik deltaga) omtalas af Jordanes, c. 24. Den nordiska traditionen återförer Vidike Velandsson till Norden. Den gamla svenska bearbetningen af Vilkina Saga låter honom på ön *Femern* uppsökas och ihjälslås af Thidrik, som på vägen derifrån dör af sina sår. Häruti afviker denna bearbetning af sagan från alla andra.

7 En papperskodex i 4:o ur Skoklosters bibliotek, hvars lån egaren, H. Exc. grefve Brahe, haft ynnesten mig tillåta. Af G. W. Gumælius, som först gjort mig på densamma uppmärksam, har man i 10:de häftet af *Iduna* en uppsats öfver denna hittills obekanta svenska saga. — En annan handskrift finnes på kongl. biblioteket i Stockholm. Se *Iduna*, X. H. s. 282.

8 Cod. 3. Om konung Philmer eller, såsom han i sagan heter, Vilkinus. *Script. R. Suec.*, T. I. 1. p. 250.

9 Der heter om Sverige:

»Goda tiägna (hofmän) finder man thär.
Ridderskap och helade (hjeltar) goda
The Didrik af Bernen wäl bestode.»

Dermed menas det fabelaktiga krigståg, hvilket sagan låter Attila och Thidrik företaga mot Sverige.

oberoende af den isländska, som Peringskiöld utgifvit, ehuru den i det hela med den öfverensstämmer. Den iakttager stundom en annan ordning i berättelsen, är i allmänhet kortare, men har äfven tillägg, som hvarken finnas i den tryckta eller i isländska handskrifter af sagan [10]. Hufvudsakligen synes den vara hemtad från tyskan; den åberopar *sägner*, men äfven *böcker* [1], och utger sig sjelf för en öfversättning [2]. — Sagans *Vilkinaland* är ett nytt fabelaktigt *Svithiod hin mikla*. Det säges innefatta Sverige, Götaland, Skåne, Vinland (Venden) och flera länder. Det gränsar i söder till Attilas rike och har fått sitt namn af en konung *Vilkinus*, i hvilken den Prosaiska Krönikan ser Jordanis *Filimer*. Den Mindre Rimkrönikan, som äfven uppför honom under detta namn, riktar med flera hans fabelaktiga efterträdare [3], hemtade ur samma saga, den gamla svenska konungalängden [4]. Så fick man flere konungar redan före den *förste*, hvilken den i sjelfva verket äldsta inhemska konungalängd för hedniska tiden vet att anföra. Denna konungalängd, som slutar vid år 1333 och således vid den tiden är skrifven [5], begynner med *Inge*, fader till *Neork* [6], farfader till *Froy* [7], hvilka bägge, säges det, af efterkommande blefvo dyrkade såsom *gudar* [8]. Man igenkänner häri öfverensstämmelsen med det isländska *Ynglingatalet*, hvilket hos Are Frode [9] begynner med *Ingvi, Niordr, Frajr;* och denna öfverensstämmelse melian bägge bibehåller sig äfven i det följande, om man undantar någon olikhet i skrifsättet af namnen. De svenska krönikornas författare ha känt denna äldre inhemska konungalängd; men

---

10 Så vidt dessa genom *Müllers* Sagabibliothek blifvit bekanta.

1 Om Niflungarnes fall säges: "her æro flere böker aff scripne ok holla alth thet sama." Att den isländske författaren af Vilkina Saga äfven haft en skrifven tysk saga för sig, är efter jämförelsen med den svenska högst sannolikt.

2 Handskriften slutas med dessa rim:

"hær didriks bok haffuer nw ændha
gudh maa honum sina nade sændha
them som hona a swænska wendhe."

3 Dessa förekomma äfven i *en* kodex af den Prosaiska Krönikan. *Script. R. Suec.*, l. c.

4 *Script., R. Suec.*, T. I. 1. p. 253.

5 L. c., T. I. Sect. I. *Catal. Reg.* N:o II. Jfr N:is III och VI.

6 Skrifves äfven *Neroch*.

7 Skrifves äfven *Froyer, Froe, Frode*. *Stroy* är ett tydligt skriffel.

8 »Hos ambos tota illorum posteritas ut Deos venerati sunt».

9 *Schedæ*, Havn. 1733, p. 76.

utom de för den obekanta konungar, som Jordanes och sagan om Thidrik af Bern gifvit dem, lyssna de äfven till en annan berättelse om en svensk konung *Urbar* [10], hvilken också kallas än *Humble* [1], än *Ypper* [2], hvars söner *Dan* och *Nore* skola blifvit Danmarks och Norges första konungar, men sonen *Östen* efterträdt fadern i Sverige. — Äldst förekommer denna sägen i danska krönikor och är tydligen, ehuru mera utsmyckad, densamma som redan blifvit anförd om konung *Erik* [3]. Efter Östen, Urbars son, följer i de svenska krönikorna *Sjolm* [4], i den gamla konungalängden *Fjolm*, Ynglingatalets *Fjolner*, hvarefter de i allmänhet öfverensstämma med dessa äldre källor. Ericus Olai [5], den förste utförligare svenske häfdatecknare, har ofta blott afskrifvit denna gamla konungalängd, men börjar med flere i hans tanke äldre konungar, om hvilka de svenska krönikorna, Vilkina Saga eller Saxo talat. Vi bifoga en öfversigt af Erici Olai och de båda krönikornas konungalängder, med uppgift af deras källor, intill

---

10 *Script. R. Suec.*, T. I. S. I. p. 242, 253. *Chronicon Pros.* citerar här danska krönikor.

1 MS vetustum codicis Legum Danicarum, cit. a Peringskiöld in annot. ad *Cochlæi* Vitam Theoderici, p. 256. Här anföres, jämte bröderna Snorä (Nore), Östen och Dan, äfven en fjerde *Angull*, af hvilken *Ängland* (det gamla *Anglia* i Slesvig) skall fått namn. Saxo nämner blott *Dan* och *Angul* (»a quibus Danorum coepit origo») såsom Humbles söner, *Chronicon Erici Regis* endast *Dan.*

2 »*Jutia, Feonia, Sialandia, Mön, Falster, Laland, Scania* non dicebantur *Dania* vel *Dacia*, sicut postea docebimus, quia nullo regebantur imperio. Sed *ad regem Svethie habuerunt respectum.* Fuit enim in Upsala, civitate Svethie, rex quidam, *Ypper* nomine, tres filios habens, quorum unus *Nori*, alter *Östen*, tertius *Dan* dicebatur. Quem pater suus misit in has partes, quæ nunc dicuntur *Dacia*, ad regendum insulas quatuor, scilicet *Sialand, Mön, Falster* et *Laland*, quæ omnes uno vocabulo nuncupabantur *Withesleth*. *Annal. Esrom.* (från början af 14:de årh.) hos *Langebek*, Script. Dan., T. I. p. 223.

3 Öfversättningen af den gamla svenska visan hos Johannes Magnus förenar *bägge*, då den säger, att Erik först utsände Göterna, men att Humel från Götarike blef dessa utvandrade Göters förste konung, och att Dan var hans son.

4 *Chron. Pros.* Sælingh.

5 *Chronica Erici Olai, Decani Upsaliensis.* Först utgifven af Messenius 1615, men med uteslutningar och förändringar. En ny upplaga, efter jämförda handskrifter, är tryckt i 2:dra delen af *Script. Rer. Suec. Med. Ævi.* — Ericus Olai skref sin krönika, som går till 1464, på konung Karl Knutssons anmodan. Han dog den 24 Dec. 1486.

den tidpunkt, då de bli ense med den *gamla* konungalängden eller, såsom en senare afskrift af denna gemenligen kallas, *Registrum Upsaliense* [6].

Man ser af denna sammanställning, huru stort inflytande Jordanes och Sagan om Thidrik af Bern haft på föreställningen om fäderneslandets äldsta historia. Till en del sammanhänger visserligen denna sistnämdas så vidt utbredda fabelkrets med gamla nordiska sagor, t. ex. med Volsungasagan och de Eddiska sånger, som med denna ha gemenskap. Men dessa beståndsdelar äro ej de, som i vår medeltids föreställningar förbundit sig med svenska historien, utan tvärt om de söderländska götiska sagorna, ounderstödda af några andra inhemska minnen än dem, som kunna tillskrifvas dessa sagors egen inflytelse, och förblandade med Jordanis berättelser om de utländske Göter. Afsöndrar man dessa främmande beståndsdelar, så återstår blott en enda inhemsk öfverlemning: om en *götisk utflyttning* i en *Eriks*, Götalands förste konungs tid, och om en *Humble*, från hvilken dessa utvandrade Göters konungaätt troddes härstamma. Det i besittning tagna landet kallas *Viternas hed*, eller *slätt*, äfven i allmänhet *Söderland*. Krönikorna förklara det förra med danska öarna; men ännu äldre äro de intyg, som bevitna, att Jutland och den sydostliga Östersjö-kusten verkligen kallades *Vitland* [7]. Äro nu *Viter* och *Göter*, såsom redan är visadt, i grunden samma namn, så är detta *Vitland* blott ett nytt *Götaland;* och här komma oss *isländska* underrättelser till mötes, hvilka verkligen omtala mer än ett Götaland och bekräfta den i Skandinavien inhemska sägen, på hvilken vi här fästat uppmärksamheten. Isländarne delte Götaland i allmänhet i fasta landet och i öarna. Det förra kallades *Reidgotaland* (och i denna bemärkelse hette äfven Sverige så); det senare *Eygotaland* [8]. Men också Jutland kallas i Edda uttryckligen Reidgotaland [9], och Hervarar Saga förlägger ett Reidgotaland på södra och sydostliga Östersjö-

---

[6] *Catal.* N:o VI. *Script. R. Suec.*, T. I. S. 1. p. 14. Se tabellen I. vid slutet.

[7] Jfr s. 65.

[8] »På den tiden kallades allt det fasta land, som han (Oden) egde, *Reidgotaland*, men alla öarna kallas *Eygotaland*. Detta allt kallas nu *Danavälde* och *Sveavälde*». *Edda*, ed. Rask, Stockh. 1818, s. 195.

[9] *Ibid.*, s. 14. Danmark i allmänhet säges i äldsta tider ha hetat *Gotland;* s. 146.

kusten[10]. Striden emellan flere lärde om Reidgotalands rätta belägenhet upplöser sig således deruti, att denna benämning i allmänhet utmärkte det af Göter bebodda fasta landet; men tillfälligt kan det ej vara, att detta Isländarnes *Götaland* både på jutländska halfön och på södra Östersjö-kusten inträffar med det *Vitland*, som andra underrättelser i samma trakter utmärka. Både inhemska och isländska underrättelser instämma således deri, att det fans ett Götaland på *båda sidor om hafvet.* Först mot slutet af 7:de och 8:de århundradet nämnas *slaviska* eller *vendiska* folk i norra delen af Tyskland och på Östersjö-kusterna[1]. *Äldre* än dessas välde måste både det götiska väldet i dessa orter och erinringarna derom vara; och dermed är ur gamla nordiska minnen ett förhållande uppdagadt, hvilket både i afseende på tid och omständigheter otvunget förbinder sig med hvad Jordanes i 6:te århundradet berättade. Ty äfven han och med honom hela ålderdomen, så långt några underrättelser gå, fann Göter på *båda* sidor om Östersjön. Så väl hos honom som i den inhemska öfverlemningen förenar sig dermed sagan om götiska utflyttningar från Skandinavien. Till riktningen synas de skilja sig, då en skall ha gått åt trakterna kring Weichseln, en annan åt danska öarna. Det äfven omnämnda *Söderland*, hvarmed i den tidens språk tyska länderna utmärktes, och det reidgotiska riket på andra sidan Östersjön skulle väl kunna förmedla denna olikhet; men det är för öfrigt alldeles ej nödvändigt, att dessa utflyttningar varit en och samma eller samtidiga. — Ett lärdt missförstånd har väl till en del föranledt flere gamla danska annalisters så bestämdt yttrade tanke om det danska både folkets och rikets ursprung från Sverige. Hos Isidorus, en författare från 7:de århundradet, hade de läst, att Dakerna (Daci) voro af

[10] En skog skilde detta *Götland* från *Hunaland* (*Herv. Saga*, kap. 18) och det låg i närheten af *Gardarike* (kap. 13). Den köpenhamnska upplagan efter ett annat fullständigare, men yngre MS af Hervarar Saga säger, att Reidgotaland och Hunaland nu är kalladt *Tyskland.* — Avarer och Vender kallades *Hunner* i Norden. *Thunmann*, Nord. Völker, s. 130. »*Avares*, qui et *Huni.*» *Radulphus de Diceto*, ad an. 804, ap. *Twysden*, Hist. Angl. Script. Namnet *Huner* är för öfrigt mångtydigt. Hvad fabelaktiga isländska sagor och åtskilliga andra berättelser från medeltiden förmäla om *Huner* (namnet skrifves äfven *Chuner*) i sjelfva Skandinavien, har troligen blifvit föranledt af det dermed likljudande folknamnet *Qvener.*

[1] *Thunmann*, l. c., s. 128—131.

götisk härkomst[2]. Att *Daker* och *Daner* voro samma folk, antogs för afgjordt; ehuru de förra bodde i östra Donauländerna. Göterna voro lika otvifvelaktigt de svenske Göter; och detta anfördes till att styrka, det Danskarne från Götaland utgått. Men att dessa annalister häruti endast sökte bekräftelse på en äldre *inhemsk* sägen, är äfven tydligt. Saxo, som ej känner Isidorus, har redan berättelsen om Humble och hans söner. Det *danska* namnet höres först i 2:dra århundradet, och Ptolomæus finner det då i det sydliga Skandinavien. I det 6:te finnes det redan på andra sidan hafvet, hos Procopius, men *tillika* inom sjelfva Skandinavien, hos Jordanes. Detta bekräftar verkligen den inhemska sagan om först Skånes, derpå danska öarnas besittningstagande (om också ej första befolkning) genom samma utflyttning, från hvilken annalisterna sedermera härledde danska rikets ursprung. En svensk eller götisk konungastam, en derigenom i en del af danska länderna först införd regering styrkte, vid sagoålderns allmänna benägenhet att göra konungarnes stamtafla till folkens, tanken om detta ursprung, och sagan utvidgades af denna anledning. Det tillägg, som ger åt Dan en Nore, en Angul till bröder, men åt alla ett svenskt ursprung, är blott en dylik efter sagu-art uttalad föreställning om folkens gemensamma härstamning och synes, ehuru i en annan gestalt, i grunden vara densamma som gör svenska, danska, norska, anglosaxiska konungaätter till *Odinska*, men Sverige till hufvudsätet för Asarnes makt[3].

De isländska källorna för Nordens äldsta häfder voro intill senare hälften af 17:de århundradet nästan helt och hållet obekanta, och emellertid hade det allt lifligare bemödandet att ur de högst torftiga underrättelserna om fädernes-landets fornålder bilda en sammanhängande historia en lång

---

[2] »Daci sunt Gothorum soboles.» *Isidorus Hispalensis*, Origin. lib. IX. c. 2. *Thomas Gheysmer*, som skref vid år 1431, citerar stället (Compend. Hist. Dan. hos *Langebek*, II: 289). Men redan Chronicon Erici Regis, hvilken Thomas Gheysmer här följer, synes stödja sig på en slik missförstådd lärdom, då den åberopar *veteres historiographi* till bevis för samma mening.

[3] Sjelfva traditionen om *Erik*, Götalands förste konung, under hvilken den utflyttning skall skett, som gaf danska riket sitt upphof, erinrar om Isländarnes *Rik* eller *Rig*, hvilken, härstammande från en af Asarne, *först* i Norden skall burit *konunganamn*. Ynglinga-sagan härleder från honom *Dan Mikilláti*, efter hvilken Danmark skall blifvit uppkalladt.

besinningstid och gissningarna fritt spelrum. Äfven med allt hvad man ur Jordanes och Thidriks saga lånat, blefvo dock stora luckor i sjelfva konungalängden; och det var Jordanis egen, på god tro antagna berättelse, som vållat dem. — Genom den föreställningen, att allt hvad de gamle förmäla om Skyter och Geter angick hans från Skandien utgångna Göter, flyttades dessas utvandring upp i sjelfva uråldern. För denna hade man ingen annan hjelpreda än *bibeln*, hvilken kristliga latinska författare begynt använda på den verldsliga historien. Att Göterna härstammade från *Magog*, Japhets son, hemtade man af den nämde Isidorus, som derför åberopar profeten Hesekiel till bevis[4]. Man sökte jämförelsepunkter uti den bibliska tideräkningen och trodde sig förmodligen ha funnit sådana, emedan uti Mindre Rimkrönikan följande underrättelse förekommer angående den förste Götakonungen Erik:

»Tha liffde Saruch goder Mader,
Abraham Patriarchas Faders Faderfader»[5].

Huru skulle nu en så ofantlig tidrymd, tills fäderneslandets historia först fick något innehåll och kunde få någon tideräkning, fyllas[6] med svenska konunganamn och götiska bedrifter; Sveriges siste katolske ärkebiskop *Johannes Magnus* företog sig denna uppgift och löste den — såsom den kunde lösas[7]. Redan hans närmaste man, efter reformationen i embetet, och äfven på den historiska banan, Laurentius Petri, beskyller honom för uppenbar dikt i många stycken[8]. Emellertid hade hans arbete ett afgjordt inflytande på alla följan-

---

[4] *Isidori* Chronicon Gothorum i *Grotii* Hist. Goth., p. 708. Satsen, som genom Johannes Magnus blef namnkunnig i Sveriges historia, men ingalunda har honom till upphofsman, förekommer i Norden först hos författaren till Chronicon Erici Regis, som åberopar *Papias*, en lexikograf i 11:te århundradet.

[5] Äfven detta finnes först i Chronicon Erici Regis hos *Langebek*, l. c.

[6] Albertus Krantzius från Hamburg († 1517) som i sin *Chronica Regnorum Aquilonarium* efter Jordanes och Saxo sammansatte den äldsta sveo-gotiska historien, klagar öfver dessa luckor.

[7] Han utarbetade under sin landsflykt sin *Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus* i Venedig 1540, och verket blef efter hans död af hans bror *Olaus Magnus* år 1554 i Rom utgifvet.

[8] Om *tjugu* konungar, som Johannes Magnus infört emellan Ingemar och Brattemundus (Ynglingatalets Yngvar och Braut-Anund) säger Laurentius Petri: "hvilken som lust hafver at villia vetta, huru han thessa sina Konungar beskrifver, han må läsat hoos honom; ty effter thet hvarken Ericus Upsaliensis i sine Chröniko, eller någon an-

de framställningar af Sveriges äldsta historia; tills Erik Benzelius och Jacob Wilde först i dess dunkelhet införde granskningens fackla.

Under det Johannes Magni verk i förnyade upplagor spriddes kring Europa, förblef äfven inom fäderneslandet den utmärkte svenske häfdatecknare, som först betraktat vår forntid med fördomsfri pröfning, intill våra dagar outgifven. *Olaus Petri*, jämte sin bror Laurentius svenska kyrkans reformator, skref sin Svenska Krönika[9] före Johannes Magnus. Med skäl säger han om sina föregångare: »i våre Svänske Chrönikor finnes ganska lijten rättelse huru här i Rijket hafver tillstått förre än Christendomen hijt kom. — The som först begynte skrifva Svänske och Danske Chrönikor hafva tagit begynnelsen af gammul ryckte, vijsor och andre sådane blommerade dickter, som i landene gånget hafver; ty är thet ock ganska ovisst om så skiedt eller ey. — Allmänneliga Historier gifva nog före om Göta rijket, huru gammalt thet är. Men thet kan ingalunda vara förståendes om the Göther, som här i Sverige äre. — Man kan ju icke räkna them för Sveriges Konungar, som i fremmande land hafva Konungar varit öfver the Göther? — Thet som är uthdragit utaf Tijderik van Berns Fable kommer icke Sverige vid. — Hvarken Svänska, Tyska eller Danska hafva så vissa Chrönikor som väl behöfdes, om thet som i theras land skiedt är, förr än Christendomen ther kom, men sedan hafver något vordet skrifvit, ändock ganska lijtet, besynnerliga här när oss.

---

nan then jagh sett hafver, om samma Konungar något röra, låter jagh them här beståå, ehuru thet ock medh them vara kan; dock är fahra värdt, om alt skall ock så hafva varit som han skrifver". Det är bekant, att Johannes Magnus riktat vår äldsta historia med åtskilliga grufliga tyranner, merendels skildrade med tydlig hänsigt på konung Gustaf I, och stundom äfven med liknande namn, t. ex. hans så kallade *Gostagus*, hvilken han säger fått namnet af *godstagning*. Såsom en dylik tyrann och i samma afsigt utmålar han äfven den gamle konung Visbur, som innebrändes af sina söner. Laurentius Petri anmärker: "effter våra gambla Chrönikor platt intet tala om hans regemente, antingen ondt eller godt, kan man intet annat säija, än at samme Johannes sådant ju hafver spunnit af sigh sielf, såsom han ock elliest offta uthi samma sin Chröniko giordt hafver. Dock hörer thet ingen redeligh Scribent till, sådana skändeligh tingh af sigh sielf dichta, när och på hvem honom synes, hälst på Herrar och Förstar". *Laurentii Petri* Svenska Krönika är tryckt i andra delen af *Script. Rer. Suec.*

9 Tryckt 1818 i första delen af *Script. Rer. Suec.*

Thet mästa som finnes när oss skrifvit vara, thet är skrifvit i näst förleden 300 åhr, hvilket som med gammal register och besegladt Breff ju mäst bevijsas kan. — Och ändock then Danska Chrönikan[10] mycket föregifver hvad fordomdags skal hetas i thesse Tre Rijken skiedt vara, och räknar långt tillbaka, så kan man dock föga mackt gifva henne. Ty att i Danmarck hafver varit samma felet, som när oss är, om gamble Historier, och ther utöfver seer man väl att allestädes sökes stor ähra och prijs»[1]. — Öfver en sådan ärelystnad i historien, äfven hos oss, klagar Olaus Petri nog. «Våre Chrönikor (säger han) läggia våre Svenska män en stor ähro till theraf, att the Göther, som effter theras mening här uthgångne äro, hafva så mycket bedrifvit i fremmande land; Men när vij sakena rätt besinna villje, är thermed föga ähro inlagdt; man lägger ju föga ähro in ther med att man far med öfvervåld och orätt i annars land, som oss inthet ondt giordt hafva, skinnar och bränner, dräper och förhärjar them som gerna vilja sittia med frijd. — Prijse Göthers mandom hoo ther vill; the som såto för theras hand, prijsade them inthet, uthan sade them vara en hop med skalckar och tyranner».

Oaktadt all Olai Petri predikan fortgick dock denna ärelust, ju mer den blef moder till nya bragder, att i dessas glans äfven betrakta gamla tider. Odödliga bedrifter, som skulle göra samtidens beundran, syntes fordra en ej mindre lysande forntid. Vid den store Gustaf Adolfs kröning tornerade riddare till försvar för den satsen, att de verldsstormande Göter från Sverige utgått[2]. I den första ofullständiga ljusning, som derefter bekantskapen med Islands häfder spridde öfver den gamla Norden, sökte man blott ny bekräftelse på svenska historiens höga ålder och ära; och den snillrike *Olof Rudbeck* kröute slutligen verket, då han, genomvandrande alla lärdomens områden för att förherrliga sitt fäderneslaud, på Sverige lämpade hela innehållet af de gamles mytologiska fabler om den för dem okända norra delen af jorden.

[10] Saxos danska historia.

[1] Dessa här sammanställda yttranden finnas i inledningen och till en del i sjelfva början af krönikan.

[2] *Stockholms Magazin*, 3. B. s. 404.

IV.

Runorna.

Vi ha afskilt de lånta prydnader, hvarmed man utsmyckade vår dunkla forntid, men äfven derunder upptäckt en och annan inhemsk öfverlemning, vid hvilken dessa främmande beståndsdelar hade fästat sig. Det återstår att i allmänhet tillse, hvilka tillgångar Norden sjelf verkligen erbjuder för kännedomen af sin fornålder; hvarvid undersökningen, huruvida våra förfäder redan före kristendomen kände bokstafsskrift, såsom det förnämsta medlet till minnenas förvarande, först måste väcka uppmärksamheten.

Om runorna är så mycket skrifvet, att det är svårare om dem säga litet än mycket. I stället för att öka gissningarna om deras ursprung och ålder med nya, sammanfatta vi hellre det *historiska* om dessa Nordens äldsta skriftecken. *Rún, Runa*[3] — bägge formerna finnas — som i det gamla språket betyder både *sång* eller *tal*[4] och *bokstaf* eller *skrift*[5], men hvars första bemärkelse synes ha varit en dels med ord,

---

[3] *Rún* har i pluralis *rúnir* och *rúnar; runa*, egentligen streck, linea (*Björn Haldorsens* Islandske Lexikon), har i plur. *runor*, hvilken pluralis äfven stundom förekommer på runstenar.

[4] Egentligen i hemlig, förtrolig mening; deraf *rúni*, i feminin. *rún* eller *rúna*, på isländska en förtrogen samtalare eller vän. Det gamla svenska verbum *att runa*, som brukas i Stora Rimkrönikan, betyder att mumla, tyst utsäga något. Substantivum *runa* utmärker äfven ett oafbrutet, med vigt och känsla framfördt tal (»sermo non intermissus et affectuosus», *Björn Haldorsen*, l. c.), således ett slags deklamation, hvari ligger öfvergången till betydelsen af sång. I denna är *rún* egentligen trollsång, besvärjning, som ock kallades *galldr*. *Ynglinga Saga*, kap. 7. I de gamla folkvisornas språk äro *runor* och *runeslag* sånger, men äfven skrifna besvärjningar. Se *Svenska Folkvisor*, I del. s. 33, 36.

[5] Äfven här möter oss tillika bemärkelsen af *hemlighet*. *Run* är på anglosaxiska både bokstaf och hemlighet. *Rúnar, rúnir* betyder för öfrigt på isländska både bokstäfver och vetenskaper, äfven berättelser, bedrifter. Om ordets bemärkelser jfr *Ihre*, Glossarium Svio-Goth.; Periculum Runologicum a *Gislio Brynjulfi*, Fil. Islando, Havniæ 1823, p. 142; *Finn Magnusen*, Öfversättning af den äldre Edda, T. III. s. 76; Glossarium till den stora köpenhamnska upplagan af den äldre Edda; *W. C. Grimm*, Ueber Deutsche Runen, Göttingen 1821, s. 67.

dels med ristade tecken[6] verkställd *besvärjning*, förekommer tidigast i Ulfilas' götiska bibelöfversättning från fjerde århundradet (360—380); och *runa* betyder der *hemlighet*[7]. Det götiska alfabetet, som tillskrifves Ulfilas, visar flera tydliga runor; men i bemärkelsen af *bokstaf* finna vi ordet först i 6:te århundradet, då en biskop i Frankrike omtalar runor såsom en barbarisk skrift på trätaflor eller släta kaflar[8]. I 8:de århundradet förekommer i Tyskland ordet *runstaf*[9] nytjadt i betydelse af *skrift*, och från det 9:de har Hrabanus Maurus, ärkebiskop i Mainz († 859), förvarat oss ett helt run-alfabet, »bokstäfver (säger han) hvilka nytjas af Markomannerna, dem vi kalla *Nordmän*, och från hvilka de som tala det tyska språket härstamma; med dem beteckna dessa, som ännu äro tillgifna hedendomen, sina sånger, trollqväden och spådomar»[10]. *Markmänner* äro *gränsfolk*, här Saxarne

---

6 Bäggedera förenas uti *Runesången* (Runatals-þattr Odins) i den äldre Edda, och alltid i magisk mening.

7 Äfven råd, hemligt rådslag, Luc. 7: 30; Marc. 4: 11. *Ihre* i sitt Glossarium Svio-Goth., II. p. 472, och äfven i sina Analecta Ulphilana, Ups. 1779, p. 88, läser det götiska ordet i nomin. sing. *run*; *Jacob Grimm* derimot i sin Deutsche Grammatik, Göttingen 1819, I: 9, i anförandet af de götiska deklinationerna: *runa*.

8 Venantius Fortunatus, bördig från Italien, biskop i Poitiers i senare hälften af 500-talet, skrifver till Flavius Enodius, att om han ej ville svara honom på latin, så kunde han betjena sig af ett annat språk eller skrift, och tillägger:

»Barbara *fraxineis* pingatur *runa tabellis*,
Quodque papyrus agit, *virgula plana* valet».

Poemat., lib. VII. c. 18. Enligt flera andra hos denne författare förekommande ställen, betyder *barbarus* här *tysk* eller *frankisk*.

9 *Runstab*, i en öfversättning af Benediktiner-regeln af *Kero*, munk i St. Gallen (omkring 729), anfördt af *Schilter*, Thesaur. ant. Teut., T. I. c. LIV.

10 *Hrabanus Maurus*, De invent. Lingvarum, hos *Goldast*, Rer. Alamann. Script., T. II. p. 67: »Litteras, quibus utuntur Marcomanni, quos nos Nordmannos vocamus, infra scriptas habemus: a quibus originem, qui Theodiscam loquuntur linguam, trahunt. Cum quibus carmina sua, incantationesque ac divinationes significare procurant, qui adhuc paganis ritibus involvuntur». Detta är ej det enda gamla tyska run-alfabet; tvänne andra ha blifvit funna i handskrifter, i St. Gallen från 10:de århundradet, i München från 8:de århundradet. I en handskrift af Isidori verk *de accentibus, de posituris et litteris* från 9:de århundradet finnes både det *nordiska* och det *anglosaxiska* run-alfabetet. *Montfaucon* (Palæogr. Græca, p. 292) har äfven ur en i Frankrike år 1022 skrifven kodex anfört *bägge*. Det nordiska kallas der *alphabetum Norvagicum*. Jfr *W. C. Grimm*, Ueber Deutsche Runen.

norr om Elben, de så kallade *Nordalbingerna*, hvilka af Frankerna äfven kallades Nordmän [1]. Men tillägget om Tyskarnes *härkomst* ifrån dessa utvidgar äfven på detta ställe bemärkelsen till den mer vanliga, i hvilken *Nordmän* på dessa tider utmärkte invånarne i de skandinaviskt-nordiska rikena [2]; ty utan tvifvel hade den frankiske författaren här afseende på sagan om *Frankernas* härstamning derifrån [3]; och hvad som ytterligare anmärkes, att nämligen de här omtalade Nordmän voro *hedningar*, visar så mycket mera, att ej förnämligast Nordalbingerna blifvit åsyftade, som dessa, ehuru möjligen hedniska plägseder bland dem ännu bibehållit sig, likväl redan i Ansgarii tid voro *kristna* och i hans gamla lefvernesbeskrifning sägas bo *näst* till *hedningarne* [4]. — Det meddelade alfabetet är mer öfverensstämmande med de anglosaxiska fullständigare runorna, än med de skandinaviska, hvilka genom sjelfva sin fattigdom, stora enkelhet och egna ordning röja en högre ålder och lika otvifvelaktigt ligga till grund för de anglosaxiska runorna, som dessa i allmänhet för de tyska [5]. Likväl förekomma äfven stundom tyska

[1] *Ihre*, de Runarum patria et origine, Upsal. 1770, p. 34.

[2] »Dani et Sveones, quos *Nordmannos* vocamus», säger *Eginhardt* i sin välgörare Karl den stores lefverne (Vita Caroli Magn., c. 12).

[3] — — — — — — — — »*Deni*
Nort quoque Francisco dicuntur nomine *Manni*,
Unde genus Francis adfore fama refert».
Nigellus, De baptismo Haraldi regis. Denne förf. lefde under kejsar Ludvig den fromme. *Langebek*, I: 400.

[4] *Rimberti* Vita S. Anscharii, c. 32. Att runorna kommit till Norden från Tyskland och från dessa nordalbingiska Markomanner, påstod Ihre, hvars förkärlek för den Ulfilanska literaturen gjorde honom böjd att nedsätta runornas ålder i Norden. Han sökte i synnerhet styrka denna hypotes genom anmärkningen om de 16 runornas otjenlighet och otillräcklighet att uttrycka det gamla sveo-gotiska språket. Men om runorna ej kunde vara från den skandinaviska norden, emedan de äro otillräckliga att uttrycka ljuden i dess gamla språk, så skulle de ännu mindre kunna vara från Tyskland, emedan de äro ännu otillräckligare att uttrycka det gamla tyska. Att benämningen *Nordmanni* egentligen och företrädesvis tillades Nordalbingerna, strider mot all historisk auktoritet. Tvärt om följer blott af det anförda stället, att äfven de *inbegrepos* under en benämning, som eljest oftast och derför *egentligast* nytjades om de skandinaviska folken.

[5] Att de tyska bibehållna run-alfabeten härstamma från de anglosaxiska, har Grimm bevisat, l. c., s. 131, men erkänner tillika, att de *sexton fornnordiska runorna* äro grunden för både de tyska och anglosaxiska, s. 128. Om Anglosaxerna, såsom troligt, i 5:te seklet

runor på svenska runstenar[6]. En gammal anglosaxisk författare, som äfven upptecknat ett run-alfabet, tillägger: »dessa bokstafsformer berättas först vara uppfunna bland *Nordmännernas folk*, hvilka *ännu* sägas nytja dem till bibehållande af deras sånger och till besvärjningar. De ha kallat dem *rimstafvar* (runstafvar), troligen emedan de derigenom meddelade hvarandra hemliga saker»[7]. Man ser, att både detta och det nyss anförda intyget angår en tid, då hedendomen med dess vidskepelser icke ännu försvunnit ur Norden. De bestyrka således runornas kännedom i hedniska tiden; och tanken om deras skandinaviska ursprung bevisar åtminstone, att runornas bruk i synnerhet tillskrefs de skandinaviska folken och hos dem ansågs gå uppöfver all erinring. Så instämma dessa intyg hos våra stamförvandter med Nordens egen gamla tro och minnen. Att Skandinavien är lika rikt på runminnesmärken, scm dessa utom den skandinaviska Norden sällan träffas, är bekant. Sjelfva deras *mängd* är det bästa beviset, att det skrifsätt, som på dem nytjades, en gång varit våra förfäder välbekant; och det har säkerligen behöft en lång tidrymd att till den grad blifva det. Också tillskrefs i Norden runornas upphof Oden och gudarne[8]: ett bevis, att man ej kände deras ursprung; och att de från

---

medförde runorna till England från sina forna hemvist, så visar detta runornas ålder hos dem. Och likväl ansågo just *de* dem vara af skandinaviskt ursprung.

6 På tvänne i Upland (*Bautil*, N. 361, 581), på en i Norge och på tvänne i Blekinge (*Wormii* Monumenta Dan., p. 478, 215, 219). Grimm, som upptagit dem i sitt arbete, har äfven lyckats att till en del läsa dem. Se s. 172.

7 »Hæ litterarum figuræ in gente Nortmannorum feruntur primitus inventæ. Quibus ob carminum eorum memoriam et incantationum uti adhuc dicuntur. Quibus et *Rimstafas* nomen imposuerunt, ob id, ut reor, quod his res absconditas vicissim scriptitando aperiebant». Vetus Scriptor Anglosaxo ap. Humphrey Wanley in Catalogo Codd. Anglosax. *Hickes*, Thesaurus, T. II. p. 247. Att *Rimstafas* står i stället för *Runstafas*, blir tydligt genom författarens egen förmodan om orsaken till benämningen; ty *run* är på anglosaxiska både *bokstaf* och *hemlighet*. (Glossarium till den stora köpenhamnska upplagan af den äldre Edda, T. II. p. 764.) Olaus Petri i sin Svenska Krönika kallar de till kalendarier nytjade runstafvar äfven *rimstafvar*. Men detta ord kommer af *rim*, räknetal, numerus.

8 *Hávamál*, str. 81; *Runatals-þattr Odins*, str. 2, 5, 6; *Brynhildarqvida I*, str. 13, — i *den äldre eller poetiska Edda*, utg. af Rask och Afzelius, Stockh. 1818. *Ynglinga-sagan*, kap. 6, 7.

början varit ett slags presterlig *hemlighet*, synes sjelfva ordets betydelse äfven bestyrka. Den i den äldre Edda så kallade *Odens Runesång*, ur hvilken författaren till Ynglinga-sagan synes tagit hvad han förmäler om Asarnes trolldom genom denna konst, visar oss ännu detta runornas hemlighetsfulla och magiska bruk. Att det är en presterlig skald, under Odens namn, ehuru urskiljande sig sjelf från den gud han föreställer, som här uttalar runornas hemligheter, derom vitnar sjelfva det gamla qvädet[9]. Både sjungna ord och ristade tecken kallas här *runor;* i den senare bemärkelsen heta de äfven *stafvar*, endera emedan *staf* kallades det raka streck, som utgör alla runors första beständsdel, eller emedan de inskuros på *stafvar*, hvilka sedan brukades till spådom, gudasvar och magiska konster: en sed, som återfinnes hos många nationer. Grekerna kände ett slags spådom med grenar, qvistar eller stafvar, hvilken äfven deraf hade namnet[10]. Romarnes *sortes* voro detsamma: tärningar eller små stafvar af ek, märkta med forntida bokstäfver[1]. Cæsar nytjar detta samma ord för att beteckna en liknande sed hos Germanerna[2]; enligt Tacitus, som beskrifver den[3], voro de dertill brukade grenar eller stafvar utmärkta med *vissa tecken*. En spådom med tenar eller stafvar, som skakades eller utkastades, tillskrifves i ett Eddiskt qväde gudarne sjelfva[4]. Det är samma slags heliga *lottkastning*, hvilken Ansgarius, Nordens förste apostel, så ofta fann våra hedniska förfäder använda till att utforska

---

9 »Gifven Odin,
Sjelf åt *mig sjelf* (helgad),» säger skalden om sig strax i begynnelsen.

10 Ῥαβδομαντεία. *Herodotus* omtalar den hos Skyterna, lib. IV. c 67; *Ammian. Marcellinus* hos Alanerna, lib. XXXI. c. 7.

1 »Sortes — in *robore* insculptæ *priscarum litterarum notis*». *Cicero* om de så kallade Sortes Prænestinæ. De Divinat., lib. II. c. 41.

2 *De bello Gallico*, lib. I. c. 50.

3 *Germania*. c. 10: »virgam frugiferæ arboris decisam, in *surculos* amputant, eosque, *notis quibusdam* discretos, super candidam vestem temere ac fortuito spargunt». Att dessa tecken voro runor, vilja vi ej påstå; men visst är, att Taciti eget yttrande om Germanernas obekantskap med skrift, enligt sammanhanget, blott kan ha afseende på en *allmännare* kännedom af skrifkonsten. Att Venantii Fortunati intyg om runornas bruk såsom bokstäfver i 6:te seklet endast kan angå tyska folk, synes ock säkert.

4 *Hymis-qvida*, str. 1.

gudarnes vilja[5]. — Det betydningsfulla i runornas benämningar, af hvilka så många utmärka ting, som i det dagliga lifvet voro af vigt, de vid runorna fästade tänkespråk, synas ha egnat dem åt ett sådant bruk[6]. För öfrigt ritades de ej blott på stafvar och telningar, utan på vapen, på stäfven eller styret af skepp, i bark, i vax, på dryckeshorn, på fiskben[7], på nageln, i handen eller på handleden o. s. v., för olika ändamål och under gudars och gudinnors anropande[8]. Det är en *Valkyria*, som i en Eddisk sång undervisar en berömd hjelte och konung[9] om denna deras magiska användning; ty runorna, som lärde »att frälsa män, döfva vapen, lugna sjön, dämpa elden, stilla sorger», voro en *konungslig* vetenskap[10]. De nytjades således till ett slags amuleter eller talismaner, och såsom sådana synas äfven de med öglor försedda och med oformliga figurer märkta, stundom med runor tecknade guld-brakteater, hvilka både i Sverige och Danmark blifvit funna i jorden, varit ämnade att bäras.

Hrabanus Maurus och den anglosaxiske författaren, som intyga runornas bruk under hedendomen i Norden och bägge meddela run-alfabet, tillägga, att dessa *bokstäfver* nytjades till *besvärjningar* och till *sångers upptecknande*. Om det senare vitnesbördet skola vi snart ytterligare påminna; det förra säger oss, att runorna äfven i deras vidskepliga användning voro *bokstafsskrift*, ej tillfälliga tecken, ej heller hieroglyfer i detta ords vanliga bemärkelse; ehuru betydelsen

---

5 *Rimberti* Vita S. Anscharii, c. 16, 23, 24, 27. *Heimskringla* nämner seden i kristna tider, I: 736; II: 58, edit. Peringsk. Lotterna voro under hedendomen äfven stundom märkta med bilder eller beläten. *Finni Johannæi* Hist. Eccl. Isl., I: 29.

6 W. C. Grimm har anfört och öfversatt ett af Hickes först meddeladt gammalt anglosaxiskt qväde om *runenamnens betydelse*, hvilket så väl för sin ålderdomliga, om Eddiska sånger påminnande anda, som genom flera öfverensstämmelser med de nordiska vid runorna fästade tänkespråken, är märkvärdigt.

7 *Egils Saga*, p. 566, 567.

8 Vid runristning på svärd skulle guden Tyrs namn två gånger åkallas. Runan ᚾ, som het *naud* (nöd, nödvändighet), ristad på nageln, troddes tvinga till kärlek. I barnsnöd skulle *biarg-runor* (frälsrunor) inristas i handlofven och gudinnorna åkallas o. s. v. Se *Brynhildar-qvida I* i den äldre Edda. Runan þ *thurs* (jätte, ond demon) var särdeles skadlig för fruntimmer (se *Skirnisför*, str. 38), och denna vidskepelse har länge bibehållit sig på Island, enligt *Finn Magnusen*, Öfvers. af den äldre Edda, T. III. s. 86.

9 Sigurd Fafnisbane i *Brynhildar-qvida I.*

10 *Rigsmál* i den äldre Edda, str. 40, 41, 42. Stockh. uppl.

af runornas *namn* äfven gjorde dem tjenliga till ett slags hieroglyfiskt bruk [1]. Deremot synas de till besvärjning nytjade runorna efter hand, och troligen i den mån kunskapen om de *vanliga* blef mera utbredd, ha skilt sig såsom en konstigare, hemlig skrift ifrån dessa, hvilkas enkla element också lätt tillåta en ganska konstfull sammansättning. En af de mest historiska isländska sagor, hvars händelser äro från 9:de och 10:de seklen, visar att de magiska runorna voro svårare att rista och tyda, hvarför de kallas *mörka stafvar, lönstafvar* [2]. Derom vitna äfven Eddiska sånger [3]; hvilka likväl också känna runornas bruk i lifvets allmännare angelägenheter. Då Gudrun ville varna sina bröder Gunnar och Hogne, att de ej borde emottaga hennes gemål Atles bjudning, ristade hon runor [4], hvilka den förrädiske budbäraren ändrade och förvände; men Hognes hustru, som var runkunnig [5], uttydde ordstafvarne [6], såg att runorna voro villade och anade sveket. Det bref »med bokstäfver efter landets sed» [7], hvilket Ansgarius berättade sig ha emottagit af konung Björn i Sverige till kejsar Ludvig den Fromme, var sannolikt med runor skrifvet. Att det ej kunnat förstås af den, till hvilken det ämnades, är en invändning som förfaller, då runorna voro bekanta för flera germaniska folk [8]. Saxo omtalar

---

[1] Runor, med afseende på deras *namn* brukade till dunkla, poetiska omskrifningar eller bilder, hvaraf den nordiska skaldekonsten öfverflödade, kallades af Isländarne *dylgiur*.

[2] *Egils Saga*, p. 567. Den bekante isländske biskopen *Brynolfus Svenonius* säger, 1648 i bref till Worm, sig hafva hört af gamla män, att ett *dubbelt* slags runor fordom varit nytjade, det ena, de *vanliga*, det andra, de *hemliga*, med hvilka på ett kompendiariskt sätt hela sånger kunnat uttryckas; att dessa senare likväl blott varit en konstigare sammansättning af de enkla och äldre runorna; att danske konungen Valdemar först inrättat runornas ordning och antal efter latinska alfabetet, hvarmed de gamla runorna haft intet att göra, m. m. *Worm*, Litt. Run., p. 42. Den här nämde Valdemar kallas i isländska handskrifter ej, såsom Worm antager, den *andre*, utan den *förste* (✝ 1182). *Gisle Brynjolfsson*, Peric. Runolog., p. 133.

[3] Jfr *Godrunar-qvida II*, str. 22.

[4] »Rúnar nam at rísta,» *Atlamál*, str. 4. Jfr *Volsunga-sagan*, c. 42.

[5] »Kunni hon skil rúna,» str. 9.

[6] »Inti orðstafi.» *ibid.*

[7] »*Literis* regia manu *more ipsorum deformatis*». *Rimbertus*, Vita Anscharii, c. 11.

[8] Venantii Fortunati intyg om runorna är ifrån Frankrike. Runan ᚦ förekommer i namn på gamla frankiska mynt, äfvensom på vestgotiska i Spanien. *Keder*, Runæ in nummis vetustis.

skrift med nordiska språkets bokstäfver[9] både i sten och trä, hvilket senare varit forntiden i stället för papper[10]. *Kafle* i stället för bref förekommer i isländska sagor[1], af hvilka flera vitsorda runornas bruk före kristendomen[2]. Seden att skära dem på kafle bibehöll sig in i den kristna tidsåldern. En runkafle, i följd af sitt innehåll ristad strax efter år 1200, finnes ännu qvar[3]; och Sturlunga-sagan[4] berättar, att den berömde Snorre Sturleson blef oberedd öfverfallen och mördad, emedan hvarken han sjelf eller någon af de närvarande kunde tyda de på ett eget konstigt sätt tecknade[5] runor, genom hvilka en vän velat varna honom för sammansvärjningen.

[9] »Linguæ suæ litteris, saxis ac rupibus». *Saxō*, p. 2. ed. Steph.

[10] »Litteras ligno insculptas, nam id celebre quondam genus chartarum erat». *Saxo*, p. 52.

[1] Den tryckta *Thorsten Vikingssons Saga* har (kap. 2) *bref;* men handskrifter *kefli*, enligt *Müller*, Sagabibliothek, II B. s. 589. Ehuru ohistorisk denna saga än må vara, visar den dock hvilka begrepp man i detta afseende gjorde sig om hedniska tiden. Det gäller ock om *Sturlaugs Saga*, der detsamma förekommer. I *Olof Tryggvasons Saga*, p. II. s. 21, ed. Skalh., ristar Oddny runor å kafle för att uttrycka sin mening, ty hon var stum.

[2] Ställena åberopas af *Gisle Brynjolfsson*, Periculum Runolog., p. 127.

[3] Funnen uti Vinje kyrka i Öfra Telemarken i Norge och beskrifven i *Skandinav. Museum* 1803, I B. s. 303. Inskriften är: »Sigurþr Jalsun ræist runar þesar lougardagen æftir Botolfs mæso er (h)an farþi hingat oc vildi ægi ganga til sætar viþ Sværri foþurbana sin ok bræþra.» d. ä. Sigurd Jarlsson uppsatte dessa runor lördagen efter Botolfsmessan, när han for hit, och ville ej ingå förlikning med Sverre, sin faders och bröders baneman. — Sigurd var den bekante Erling Skackes son. Han hade förlorat ett slag mot Sverre år 1200. Denne konung dog år 1202. Under mellantiden har således troligen det misslyckade försöket till förlikning skett.

[4] Þáttr 6. kap. 30.

[5] De kallas *stafkalla-letur* och voro ett bland de konstiga, hemliga runalfabet, af hvilka Isländarne omtala öfver 30 slag. Jfr *Gisle Brynjolfsson*, Periculum Runologicum, p. 134. Stafkalla-letur (som egentligen betyder tiggarebokstäfver) hade sitt namn deraf, att endast *stafven* eller strecket i dem nyttjades; liksom tvärt om våra Helsinge-runor utmärka sig derigenom, att stafven i dem är bortlemnad. De gamla 16 runorna deltes i *tre* afdelningar (þrideilur) eller *ätter*, hvilka hade sitt namn af den runa, med hvilken de begynte. Sattes nu ättemärket *främst*, och *efteråt* ordningsmärket, som utvisade hvilken plats inom ätten den utmärkta runan hade, så kunde hvarenda runa nyttjas i stället för hela run-alfabetet. Ytterligare upplysning härom lemnar Liljegrens af Kongl. Vitt. Hist. och Antiqvitets Akademien i Stockholm år 1821 belönta prisskrift: *Om runor och runska minnesmärken i Norden*, hvilken författaren haft den god-

Äfven runornas användning till skaldeqvädens upptecknande finnes någon gång uttryckligen nämnd. Saxo omtalar trollsånger, ristade i trä[6]. Den bekante skalden och kämpen Egil hade förlorat sin son Bödvar och ville af sorg genom hunger ge sig sjelf döden. Hans dotter afvände honom från detta uppsåt genom uppmaning att dikta ett arfqväde efter sonen, hvilket hon erbjöd sig *att rista på kafle*[7]. I Gretters Saga[8] ber en far sin dotter göra sig samma tjenst, då han dödligt sårad besjunger sina bedrifter; och, ehuru ohistorisk den så kallade Örvar Odds saga må vara, så förtjenar dock det draget uppmärksamhet, att den döende hjelten befaller en del af sitt folk rista efter på *träskifvor*[9] hans sång

heten att i handskrift meddela mig. Dylika runetecken förekomma på runstenar i Södermanland. *Bautil* 742, 743, 767, 817, 819, 824. — Huru gammalt detta runornas bruk såsom chiffer är, ses äfven deraf, att det redan finnes uppgifvet uti en handskrift i St. Gallen från *tionde* århundradet, anfördt af *W. C. Grimm*, Ueber Deutsche Runen, s. 110. Ur inre skäl blir ock med detsamma otvifvelaktigt, att runorna, med hvilka redan så tidigt de konstigaste förändringar kunnat företagas, långt förut måste ha varit bekanta och brukade såsom egentlig alfabetisk skrift, och denna tidrymd måste utsträckas i samma mån som en längre tid behöfts för öfvergången från det enkla till det konstiga hos folkslag, bland hvilka ännu för skrifkonstens användning funnos så få tillfällen och i allmänhet så oviga materialier som trä eller bark. Venantius Fortunatus, som i 6:te århundradet omtalar runorna såsom skrift på trä, uppmanar sin vän i ett poem (troligen äfven med afseende på hvad han kallar »Barbarernas» bruk), att i brist på det främmande papperet (»charta peregrina») eller papyrus skrifva på *bark* utaf *bokträdet;* lib. VII: 18. *Bokrunor*, som nämnas i *Brynhildar-qvida I*, str. 20, härledas gemenligen deraf, att de inskuros i bokträ; men det hette *beiki*, och bokrunor äro här runor sydda eller målade på *duk* (på gammal isländska *bók*). Jfr Glossarium till den äldre Edda.

6 Lib. I. p. 11, ed. Steph.

7 »Nú vilda ek fadir at vid leingdim líf ockart sva at þu mættir yrkia erfi-qvæði eptir Bödvar, enn ek mun rista á kefli». *Egils Saga*, p. 605.

8 Kap. 65. Der omtalas dessutom, att Gretter i en bergshåla på Island fann tvänne menniskors ben och bredvid dem en runkafle med påristade verser, kap. 69. Härmed kan jämföras *Sturlunga Saga*, 3 þáttr, 7 kap., som berättar, att vid år 1185 presten Ingemund dog jämte 6 andra, som blifvit drifna till *Grönlands obygder*. Fjorton år derefter funnos deras kroppar der i en bergshåla. Bredvid voro *runor ritade i vax*, med underrättelse om deras ändalykt.

9 »á speldi»; *Örvar Odds Saga*, kap. 40. *Skandinaviska fornålderns Hjeltesagor*, utg., af Liljegren, 2 D. s. 192, Stockh. 1819. Jfr Örvar Odds saga i *Rasks* Synishorn, s. 121, Stockh. 1819. Stället finnes ej så i upplagan af 1697.

om sina öden, medan den andra delen tillagar hans graf. Slutligen äro i flera inskrifter på våra runstenar gamla versslag igenkänneliga[10], och ibland runristare nämnas på dem äfven *skalder*[1].

Intet land är så rikt på runminnesmärken som Sverige[2]. Men runstenarnes ålder har varit föremål för många lärda, ej ens alltid med lärdomens vapen förda, strider[3]. Den äldsta omtalta runristning är den, som Saxo nämner. »I Blekinge — säger han — ser man förunderliga bokstäfver på en häll, öfver hvilken en gångstig löper sunnan ifrån hafvet till Värends ödemarker. Bergstigen synes liksom infattad af tvänne i hällen inhuggna, ej mycket åtskilda, men långt utdragna linier; emellan dem ses de ristade tecknen, och ehuru belägenheten är genom höjder och dalar ojämn, kan man dock öfver allt följa bokstäfvernas spår». Konung Valdemar I i Danmark, som ville veta deras bemärkelse, hade ditsändt män för att undersöka hällen och efterrista tecknen på trätaflor. De utskickade kunde ej af dem få någon mening[4], emedan uthuggningen var dels af jord uppfyld, dels af gångstigen förnött. Konung Harald Hildetand skall genom detta minnesmärke ha velat förvara minnet af sin faders bedrifter[5]. — Ännu

[10] Jfr *Liljegren*, Anteckningar rörande versar, skrefne med runor, i *Skand. Litt. Selsk. Skrifter*, 17 B., Kjöbenh. 1820, och samme författares prisskrift *Om runor och rune-minnesmärken i Norden*, hvilken jag i allmänhet har att tacka för många upplysningar i detta ämne. En kort *rimmad* inskrift med runor å en liggande senare grafsten på Kumla kyrkogård i Vestergötland ses i *Bautil* 977.

[1] *Bautil* 245, 291, 405, 972.

[2] Af mellan 14- och 1500 i Norden bekanta runstenar tillhöra omkring 1300 Sverige, och af dessa finnas i Upland öfver hälften eller nära 700. Ofvan Medelpad är i Norrland ingen runsten bekant, och ingen i Finland. *Sjöborg*, Samlingar för Nordens Fornälskare, Stockh. 1822, T. I. s. 34. De af *Strahlenberg* (Das Nord- und Ostliche Theil von Europa und Asia) omtalta runstenar i Permien uti Ryssland, de af *Pallas* (Neue nordische Beyträge, V. B. s. 237) från Sibirien meddelade lemna vi derhän, då deras inskrifter ej äro runiska, om de ock med sådana ha någon likhet.

[3] För Verelius och Rudbeck var allt hvad som var skrifvet med runor urgammalt och hedniskt. Peringskiöld, som tviflade, fick *befallning* att ej skrifva mot den senare. Handlingarna till denna tvist finnas Peringskiölds manuskriptsamling. *Liljegren*, l. c.

[4] »Nihil ex eis interpretamenti comprehendere potuerunt». *Saxo*, Præf. p. 3.

[5] *Saxo*, lib. b. VII. p. 138.

ses i Blekinge[6] en berghäll, kallad *Runamo*, der, inom tvänne till 36 alnars längd synliga linier, tecken förekomma, i hvilka man velat igenkänna runor, under det andra ansett dem för en naturens lek. Den må vara densamma som Saxo omtalar eller ej, så är likväl den sägen, som i 12:te århundradet tillskref Harald Hildetand ett sådant minnesmärke, märkvärdig. På ett annat ställe nämner Saxo, att Ragnar Lodbrok, efter en seger i Bjarmaland, i ett berg skall låtit inhugga underrättelse om sina bedrifter[7]. Flera runinskrifter i berg finnas i Sverige och Norge[8]. Att de flesta af våra, till aflidnas åminnelse uppresta, så talrika runstenar äro från redan kristna tider, är klart af inskrifternas innehåll, om äfven det korsmärke, hvilket så många föra, i sig sjelft vore ett tvetydigt kristendomsmärke[9]. Deremot är lika ostridigt, att flera äro

---

6 Bräkne härad, Hoby socken. *Sjöborg*, Blekings historia, I: 20; II: 330.

7 Lib. IX. p. 173.

8 *Linné* i sin Vestgöta-resa, s. 144, omtalar en runristning i ett berg vid Kallebäck nära Göteborg, ej långt från den så kallade kungsgrafven. Han fann tre ristade rader, som sträckte sig vid pass 100 alnar i längden. Bokstäfverna, som syntes vara runor, ehuru ovanliga och 2 eller 3 qvarter långa, stodo inom linier, som sträckte sig längs åt en flat och sluttande bergsklippa. Torf låg på flera ställen öfver skriften till 2 eller 3 fingers tjocklek. — Tham, som lät genom Hilfeling häröfver göra ritning och beskrifning, liksom öfver en dylik ristning vid Holasjö nära Göta elf, ehuru ingendera är allmängjord, säger (Bref till lektor Luth i *Bihang till Skara Stifts Tidn. för 1794*, N. 51), att tecknen synas ha varit runor. Biskop Wallin har i *Acta Societ. Upsal.* 1750, p. 132, meddelat en kort runinskrift på ett berg i Bro socken på Gotland. I Södermanland finnes det så kallade *Runberget* vid Sunbyholm i Jäders socken. Flera runinskrifter i Upland äro tecknade på liggande berghällar. *Klüwer* har i sina Norske Mindesmærker aftecknat en runristning på en klippvägg i Stördalen i Norge.

9 Korstecknet är för öfrigt så litet uteslutande kristligt, att det går upp till den äldsta hedendom. De så kallade kummelgrottor och kummelgrafvar äro de åldrigaste monument Norden och det vestra Europa kunna uppvisa. (De finnas i Skandinavien, dock ej ofvan Götarike, på danska och britanniska öarna, Jutland, i norra Tyskland och Holland, der man kallar dem *Hünenbetten, Hunebedden*, i Frankrike, norra Spanien, och ha funnits äfven i Portugal) Man träffar ofta i dessa urgamla vårdar, jämte urnor, ben, stridshamrar och kilar af flinta, äfven små, liksom glattslipade runda stenar, dels i midten genomborrade, dels hela och äggformiga, med flera *korstecken* i dem ingrafna. Jfr *Götting. Anzeigen*, 1824, St. 70, 71. På en sten i den år 1805 förstörda märkvärdiga kummelgriften på Axvallahed i Vestergötland, hvilken hör till samma klass, fans äfven ytterst vid förvården en

från kristendomens första tider i *Norden*[10], *och att andra stå* på gränsen emellan hedendom *och kristendom och röja spår* af bägge[1]; och är runornas bruk *under hedendomen* för öfrigt intygadt, så *kunna* åtminstone *runstenar* vara *hedniska*, som ej röja några slags spår *af kristendom*. Men runstenar med verkliga märken af hedendom saknas ej helt och hållet; och runor på stenar, hvilka blifvit funna *inuti* ättehögar,

sten, hvari *korstecknet* var inhugget. Att korstecknet i den Odinska hedendomen kunde tydas till *Thors hammarsmärke*, derpå visar *Håkon Adalstensfostres Saga*, kap. 18, i *Heimskringla* ett ostridigt exempel. Det är för öfrigt äfven hos flera icke kristliga folkslag i Asien heligt, såsom hos Tibetanerna, Hinduerna. Den japaniske Xaca har korsmärket på bröstet. *Münter*, Die Odinische Religion, 1821, s. 55, efter *Georgi*, Alphab. Tibetan., p. 460, 725.

10 Inskrifterna på konung Gorm den Gamles och drottning Thyra Danabots stenar vid Jellinge i Jutland äro från senare hälften af 900-talet. En annan i nejden funnen runsten förvarar ännu namnen på tre män, som gjorde drottning Thyras hög. *Efterretning om Mindesmærkerne vid Jellinge*, af Finn Magnusen och Thomsen, Kiöbenh. 1823. En runsten efter Kjartan Olofson, om hvars dop genom Olof Tryggvason *Heimskringla* berättar (I: 308), en man väl bekant af flera isländska sagor, är rest på Island strax efter kristendomens införande på ön år 1000; ty Kjartan dog få år derefter. Runstenar finnas resta efter Svenskar, som omkommo i danske konungen Knut den Rikes anfall på England. *Den gamla Anglosaxiska Krönikan* (ed. Gibson, Oxon. 1692, p. 147) utsätter detta till 1016, och man vet af norrmanniska annalister (*Duchesne*, Hist. Norman. Scriptores, p. 252), att *Svenskar* deri deltogo. — Frösö-stenen i Jämtland omtalar en Östmader Gudfastson, som lät kristna Jontaland (Jämtland?). *Bautil* 1112.

1 Flera svenska runstenar äro resta efter personer, som dött i *hvita vadum*, d. v. s. i sina hvita dopkläder, hvilka de nydöpta ikläddes och någon tid buro efter dopet. (Jfr *Heimskringla*, I: 308). Dessa stenar äro således vårdar efter omvända hedningar, hvilka ofta plägade uppskjuta dopet till sista stunden, för att få dö i dopkläderna, såsom antydes i *Rimberti* Vita Anscharii, c. 21. Runstenar finnas resta efter personer, som blifvit begrafna i *hög*: ett tydligen hedniskt begrafningssätt, äfven om ej lagmans-längden vid gamla Vestgötalagen uttryckligen gåfve till känna, att detta begrafningssätt utmärkte en hedning. Likväl finnas bevis, att högningen äfven någon tid fortfor efter kristendomens införande, af brist på nära tillgång till vigd jord. På Vrigstads kyrkogård i Småland finnes till och med en runristad grafsten, som säger att den döde blifvit *högad*. *Liljegren*, l. c. *Brocman*, Om runstenars ålder, p. 233.

2 *Skandinav. Litt. Selsk. Skrifter* 1807, s. 277, meddelar en runstensinskrift, i hvilken förekomma orden: *þor uiki þesi runar* — Thor vige (helge) dessa runor.

tillika med grafurnor, som vitna om brännålderns begrafningssätt, kunna visserligen för hedniska anses[3].

Att resa stenar efter de aflidna var i Norden en så gammal sed, att dess införande, liksom begrafningssättet att brännas och högas, tillskrefs Oden[4]. Att begrafva de döda — äfven den obekante, som träffades ute på marken, den drunknade, den ihjälslagne — var i allmänhet i hedendomen en helig pligt[5]. Naturligen uppfyldes all heder, som borde ske den aflidne, noggrannast, om han varit ansedd och aktad, liksom denna pligt i allmänhet var dyrbarast för närmaste anförvandter; hvarför Hávamál säger: »sällan stånda bautastenar vid vägen, om ej frände dem reste åt frände»[6]. De restes vid *vägen*, i allmänhet på besökta ställen, voro således minneshällar, erinringsmärken, ej alltid uppsatta på begrafningsplatsen; hvarför man finner bautastenar stundom vid eller på ättehögar, stundom utan. Företrädesvis sattes de utan tvifvel öfver män, slagna i strid, hvarpå sjelfva namnet *bautasten* synes häntyda[7]; emedan de i mängd finnas på gamla valplatser. Men troligen restes de, vid våra fäders ständiga härfärder, och den helgd hedendomen fäste vid pligter mot de aflidna, äfven ofta öfver män, fjärran fallna långt från de sina, såsom den enda gärd de hemmavarande och efter-

---

[3] Tvänne sådana stenar, tecknade med några runor, hvilka synas utmärka ett namn, ha blifvit funna inuti ättehögar, tillika med grafurnor i Norge 1810—13, och ses beskrifna och aftecknade i *Norske Mindesmærker* af Klüwer. Efter en berättelse af prosten Tiburtius i *Svenska Magasinet* för November 1766, skall i Vreta Klosters socken i Östergötland vid en gräfning en murad grift funnits och deruti en metallurna, betäckt med en sten, som haft runinskrift. Men då den genast förkom och förstördes, har den ej blifvit undersökt.

[4] *Ynglinga Saga*, kap. 8.

[5] *Brynhildar-qvida I*, str. 34, 35.

[6] Str. 73. Äfven *grafhögarne* lades vid vägen. *Vatnsdæla Saga*, kap. 41. I en sång i *Hervarar Saga* omtalas en »gröf — er stendr á götu þiódar»: en graf, som står vid folkvägen. Seden fans äfven hos de gamle; hvaraf de vanliga uttrycken i romerska epitafier: »Siste Viator!»

[7] *Bauta* slå, fälla. *Bauti* (genitiv. *bauta*), den som slår, fäller, kan äfven ha afseende på banemannens skyldighet att begrafva en slagen fiende. *Bartholinus*, Antiq. Dan., p. 120, härleder ordet af *bauti* (böti), märke; hvilket kommer öfverens med *kumbel*, som har samma betydelse, hvadan i *Uplands-lagen*, Widh. B. B. Fl. 27, bo-kumbel och bomärke äro ett. *Bötavard* kallas i *Upl.-lagen*, Kon.B. Fl. 12 den, som vaktade ett på strand eller skär för skeppen utsatt märke.

lefvande kunde skänka dem och såsom en ersättning för grafningens pligt, då denna för fränderna var omöjlig uppfylla.

Dessa drag af hednisk sed i de åldriga, oskrifna ba stenarne återfinna vi på de yngre runstenarne i kristlig n ning. Äfven runstenen är »minneshäll», kallar sig sjelf st dom så[8], eller tillägger någon gång: »hällen skall till min mana, medan män lefva»[9] — eller »skall stånda på tin staden till ett märke»[10]. Äfven den runristade minneshälle uppresning var en i och för sig sjelf religiös handlin Äfven runstenen är ingalunda nödvändigt förbunden med sjel begrafningsstället; ehuru runstenar ock finnas vid och på ät högar och begrafningsplatser. Äfven den står ofta, sås den sjelf stundom säger, »vid vägen»[2], nämner ännu oft anläggningen af *bro* eller *väg*[3]: i ett ännu obanadt land handling af den enklaste och allmännaste välgörenhet ansedd båtande för den aflidnes själ, som ihågkoms i lisade vandringsmannens böner. Äfven runstenen intygar

---

[8] »Min il.» *Bautil* 198.

[9] »Il (hällen) skal at minum mana miþan min lifa.» På hällen Runby, Eds socken, Upland. *Bautil* 165.

[10] På en runsten vid Aspa bro i Södermanland (*Bautil* 807), rest ö Ubbe, en vesterleds vaktkarl (d. ä. en viking och vaktkarl på skep af Thyra, hans hustru, som tillägger, att stenen må stånda åt U på tingsstaden till ett märke (»stain sir si stanr at Ubi o þiks at miriki»). Den nämda Tingshögen finnes ännu nära i grannska Stenen har intet kristendomsmärke, och Sjöborg anser den för e de äldsta svenska runstenar. *Saml. för Nordens Fornälskare*, I:

[1] »Ranfaster lit kera marki þisun fir sial ikifatar auk kulifs» — I fastr lät göra detta märke för Ingefasts och Gulifs själ. Inskrift en runsten i Upland. *Bautil* 214.

[2] »Hir mun stanta stain ner brautu» etc. — på en runsten vid R Nysätra socken, Upland. *Verelius*, Notæ in Hervarar Saga, p. Samma uttryck på en annan i Södermanland. *Bautil* 780.

[3] »Raknilfr lit kirva bru þisi iftir Anunt sun sin kuþan — — M kirþi iftir sun sin ainika» — Raguilfr lät göra denna bro efter An sin goda son — — Modern gjorde bro efter sin en[illegible] son. På runsten i Upland. *Bautil* 146. — »Holfast lät [illegible] och bro efter Hame sin fader, som bodde i Viby. [illegible] efter Igul i Ed och Ura sin väna och snälla [illegible] Södertelje. *Bautil* 829. [illegible] äro talrik Funbo i Upland om[illegible] som [illegible] (d. ä. brolagt ett vad [illegible] *Vereli* [illegible] 45), hvarpå äfven [illegible] en till vägfarandes [illegible] läggning, hvarmed [illegible]

merendels vara rest af närmaste fränder, ofta öfver män, som fallit, vådligt omkommit eller dött i vikingafärd och krigståg till aflägse länder[4]; hvarvid, i stället för hedningens välönskning eller vidskepliga bruk vid uppresandet af den stumma bautastenen[5], med hvilken han endast kunde visa en fallen vän eller frände den sista tjensten, den kristliga runstenen tillägger en kort bön för den aflidnes själ, såsom: »Gud hjelpe hans ande» — »Gud hjelpe själen»[6]. Runstenarne vitsorda våra förfäders vidsträckta härfärder och krigståg. Sådana nämnas både i öster- och i vesterled, till Finland, Holmgård, Gardarike, Lifland, Estland, Semgallen, England, Lombardiet[7], Grekland[8], Asien[9]. Sten restes ej blott öfver de i sådana

[4] »Han förgicks i fjärran land — ute med alla skeppen — De vordo döde med alla skeppen — i vester — i vesterväg i viking — i konungs ledung» o. s. v. äro uttryck, som förekomma på runstenar, ofta med tillägg af landet, der de aflidna fallit. Jfr *Brocman*, Om runstenars ålder, efter *Ingvars Saga*, Stockh. 1762.

[5] Huruvida bruket att uppresa bautastenar sammanhängde med den vantro, hvarigenom de nordiska hedningar stundom ansågo stenar såsom hemvist för skyddsandar och offrade åt dem (*Kristni-saga* kap. 2), hvarför äfven I. Fl. Kyrkobalken *Uplands-lagen* förbjuder att tro på *lundar* och *stenar*, är svårt att säga, men visst är, att äfven stenar, liknande bautastenar (skyddshällar, enl. *Sjöborg*), varit föremål för smörjning och annan vidskepelse. *Brocman*, l. c., s. 76, fann ännu spår deraf på sin tid.

[6] Kristus och Guds moder nämnas ock på runstenar. På senare, *lagda* och med runor tecknade *grafstenar* förekommer att bedja *Pater noster*. På en runskrift å ett kyrkogolfsbräde (*Worm*, Monum. Dan., p. 514) heter det om en qvinna: »Hvar man som ser dessa runor, han säge Pater noster för hennes själ.»

[7] En runsten i Malm i Södermanland omtalar en man, som slogs tappert i öster och dog i *Lakbarþilant*. *Bautil* 787. En dylik finnes i Upland, *Bautil* 133, der namnet stafvas *Lankbarþalant*.

[8] Annalister under medeltiden, såsom Adam från Bremen, Helmold, Saxo, innefatta äfven Ryssland under namnet *Græcia*. Men då Skandinavers krigstjenst i det grekiska kejsardömet från 11:te århundradet af andra historiska intyg är väl bekant, så ser jag intet skäl, hvarför ej *detta* skulle äfven kunna utmärkas genom det på runstenar ofta omtalta Grekland; i synnerhet då både *Holmgård* och *Gardarike* (Holmkarþ, Karþariki) förekomma på runstenar, *Bautil* 816, 151; äfven *Österrike* (Austri riki), *Bautil* 780, såsom Ryssland också kallades. »*Rutia* a Danis *Ostragard* vocatur.» Incerti auctoris Chronica Sclavica, c. 2. *Lindenbrog*, Script. Septentr. p. 189; cfr *Adam. Brem.*, l. c., p. 58. Först ifrån det verkliga Grekland blef namnet utsträckt äfven till Ryssland, i följd af den gamla handelsväg, som öfver Gardarike bragte byzantinska varor till Norden.

[9] *Asfara*, som förekommer på runstenar (*Bautil* 681; *Act. Lit. Sueciæ* 1736), betyder Asia-farare, liksom *Inglantsfari*, *Krikfari* (*Grikfari*)

färder omkomna, utan äfven någon gång till minne af lycklig återkomst[10]; ja man finner ock runor ristade i häll på eget föranstaltande af personer, som ämnade företaga en vallfart[1]. Oftare förekomma dock runstenar, som hafva afseende på personer och händelser inom landet; ehuru dessa nästan alltid äro för våra häfder okända och de flesta äfven af den enskilda beskaffenhet, som ej faller inom häfdernas område, fast det stundom tillägges: »att stenen är ett stort märke, efter godan man»[2]. Till namnet fogas de enklaste underrättelser, såsom att den aflidne bott der eller der, och att stenen står vid gården[3], att han varit en god bonde — skicklig, rådvis[4] — gästfri — ofeg — en som ej flydde i striden[5] — utan slogs så länge han hade vapen — en anförare, styrman, vaktkarl på skeppen — en höfding — en

nämnas på andra. På en Gotlands runsten omtalas en man, som försåtligen blifvit slagen af *Blåmän* (Morer). *Acta Societ. Ups.* 1750, p. 147. På en runsten i parken vid Dagsnäs, förd från Saleby kyrkotorn, der den varit inmurad, synes ett slag vid Accon, Acre eller Ptolemais under korstågsperioden åsyftas. *Sjöborg* (Samlingar för Nordens Fornälskare I: 28) läser: *Atark Kriusten gardi kubl thausi eftir Thuru kunu sino, su* (vart) *tutir i Akit mith allum vi barthih Tiraka auk kunu kier jak hauk* — hvilket väl så bör öfversättas: Atark, kristen, gjorde detta kumlet (märket, stenvården) efter Thura, hustru sin. Hon (vart) död i Accon (Acre) med alla. Vi (bägge; *Vid* är dualis) slogo (slogos med) Turkarne, också den kära hustrun. Jag högg (runorna). — Acre blef intaget af de kristne 1191. *Chronicon Conradi Urspergensis* nämner, att nordiska folk, *Daci, Norrmanni, Gothi,* under belägringen kommo till hjelp på runda fartyg, som kallades *Hilnachiæ.* Ordet skrifves äfven *Ilnechiæ, Isnechiæ;* på gammal franska *Esneches. Du Cange* in v. Det är det gamla nordiska *snäckor.* Den anonyme författaren *De profectione Danorum in terram sanctam* (omkring 1190) säger, att uttåget då skedde »piraticis navibus, quas *Sneckas* appellamus». *Langebek,* T. V. s. 348.

10 På stenen i Kjula socken i Södermauland, som står på åsen vid Tingshögarne (*Bautil* 753), läses: »Alrik reste stenen, Sigrids son, åt sin fader Spjut, som hade varit vesterleds omkring i förd, nedbrutit borgar och hållit slagtningar. Han lofvar Gud all år.» — Detta sista uttryck skulle dock äfven kunna förstås om faderns död.

1 »Isgrun, Hardes dotter, lät rista runor åt sig sjelf. Hon vill öster fara och ut till Jerusalem (Hon vil austr fara auk ut til Jursala).» Runeberget vid Vesterstäkes färjestad i Upland, Näs socken. *Peringskiöld,* Annot. in vitam Theod., p. 495.

2 *Bautil* 43.

3 »Hier mun stanta stan midli bua». *Bautil* 684.

4 »Snialr — raþspaki».

5 »Han flydde ej vid Upsala» — nämnes på två runstenar i Skåne. *Bautil* 1169, 1172. Ovisst, hvilket slag menas.

god hofman eller krigsman[6] — en rask dräng, som farit vida om i verlden[7] — en kär son, fader, moder, broder, hustru o. s. v. Ofta tjenar *en* sten till minnesvård för flere. Stundom ha flere varit tillsammans att resa sten åt en anförvandt, någon gång äfven huskarlar (frie tjenare) åt sin husbonde[8], ja man finner att äfven trälar låtit uthugga runstenar[9]. Ej sällan träffas vårdar resta af lefvande personer öfver sig sjelfva, med tillägg af någon berömlig egenskap eller gerning, och att minnet skall vara »medan stenen lefver»[10], eller ock är minnesvården gemensam för döda och ännu lefvande[1]. Utom de vanligast nämda bro- och väganläggningar, förekomma på runstenar äfven *hvalf, likhus, själahus* gjorda för den döde[2]; under tiden äfven att de aflidna först bygt gårdar[3], eller varit rätta arfvingar till dem[4]. Ibland är denna sista underrättelse så utförlig, att runristningen kan anses såsom ett slags eganderättsintyg[5]. Slägtledningar ses också på runstenar[6]. Någon gång äro uttrycken af enskild tillgifvenhet rörande, såsom: »sina vänner var han bäst under himmelen»[7].

Med högst få undantag förvara runstenarne blott obekanta namn, och tiden, som skonat dessa enkla minnesvårdar, har öfver de minnen, hvilka derigenom skulle återkallas, öfvat samma förstörande makt, som utplånat erinringen af upphofsmännen äfven till verldens största och beundransvärdaste

---

6 »þiaku, þiagn, þegn.»

7 »Var farin viþa um alfar heimsins». *Peringskiöld,* Annot. in vitam Theod. 498.

8 *Bautil* 1139.

9 *Abrahamson,* Mærkeligheter paa Runestene; Antiqvariske Annaler, II B. 1 H. s. 101.

10 T. ex. *Worm,* Mon. Dan., p. 252. En Jarlabaki har i Täby socken, Danderyds skeppslag, låtit resa 4 stenar åt sig sjelf lefvande (»at sik kvikvan»), med tillägg på alla, att han egde hela Täby.

1 *Bautil* 644.

2 *Bautil* 223, 541, 725.

3 *Bautil* 886.

4 *Bautil* 221, 9.

5 *Liljegren,* l. c. Exempel är Runberget i Kyrkobyn, Hillershögs socken, Färentuna härad i Upland, *Bautil* 291. Jfr *Brocman,* l. c., p. 216.

6 På en runsten i Helsingland finnes en genealogi ända till 12 led. *Brocman,* l. c., s. 218.

7 *Bautil* 306. Ej alltid äro likväl epiteten berömmande, — såsom på runstenen 489 i *Bautil,* der det säges, att två bröder låtit hacka stenen efter sin fader, men hustrun åt *bondan sin lata* (»bunta sin lata»).

monument. Likväl äro de för Nordens, för fäderneslandets häfder af vigt, då de ännu tillåta oss att genom afståndet af hänsvunna århundraden kasta så mången blick in i forntiden. De gå åtminstone upp till kristendomens allra första, ännu med hedendomens spår blandade tider i Norden. De flesta synas dock vara från 11:te, 12:te århundradet; men *de* finnas äfven, som med säkerhet kunna hänföras till det 13:de[8]. Deras *mängd* bevisar mer än allt annat runornas inhemska ålder; ty dessas så tidigt och så ofta förekommande användning till inskrifter, nödvändigt ämnade att af en större allmänhet begripas, röjer, att runorna under kristendomens första tider i Norden varit *folkets*, varit de olärdas skrift[9]. Men den långa tid, som i ett ännu obildadt samhällsskick fordrades för att bringa någon kunskap om denna konst till folket, visar bäst, att runorna i Norden voro ett hedniskt arf och uråldriga. Endast långsamt hade de kunnat upphöra att vara en åt få förbehållen kunskap, de högres och visares egendom. Att deras offentligare, ej mera af en hemlighetsfull vantro helgade bruk var samtidigt med hedendomens aftagande och fall, måste synas lika naturligt som det är troligt, att de förste kristne lärare uppmuntrat detta bruk, enligt en af dem ofta iakttagen grundsats att genom en kristlig användning göra medlen för hednisk vidskepelse oskadliga. Men detta är också den enda del man kan tillägga dem i runorna; och den grundlösa mening, enligt hvilken runornas uppfinning tillskrifves samme män, som just införde ett annat skrifsätt, behöfver blott nämnas, ej vederläggas. Det latinska var tvärt om länge ensamt de andliges, de lärdes skrift; medan runorna stannade hos folket. Man ser tydligen, huru bägge skrifsätten först blandat sig och det nya slutligen utträngt det gamla, af hvilket dock det förras skriftecken lånade namnet; ty sjelfva ordet bok-*staf* är utan tvifvel en från runorna härledd benämning. Den yngsta kända runsten anses

---

[8] *Sjöborg*, Samlingar för Nordens Fornälskare, I: 28.

[9] I de grammatikaliska tilläggen till Edda kallas runorna det *norska* alfabetet — »*Norræna* stafrof» (såsom bekant, den benämning hvarmed Isländaren utmärkte sitt eget och de skandinaviska rikenas språk) — till skilnad från det *latinska*. *Edda*, utg. af Rask, Sth. 1818, s. 301. Runorna hade på Island först Are Frode och Thoroddr Runemästare jämfört med latinska alfabetet (»sett í móti Látínumanna stafrofi»); *ibid.*, s. 274.

vara från förra hälften af 1300-talet[10]. Sedermera träffas oftare liggande likstenar med dubbla inskrifter, en med runor, en annan med munkstil[1]. Nordiska mynt med runinskrift finnas, med säkerhet, från 11:te århundradet, och flera af dem visa redan sådana dubbla inskrifter. Ytterligare exempel på bägge skrifsättens blandade bruk lemna *latinska* inskrifter med runbokstäfver[2]. Slutligen användes runorna någon gång äfven till egentlig handskrift på pergament. Skånelagen, sålunda skrifven med runor, eges qvar från det 14:de århundradet[3], och i det 16:de vitnar Olaus Petri, att man fann uti »gambla Lagböcker och andre skrefne Svänska Böcker några Runobokstäfver insatte ibland de Latiniske»[4]. Sedan dessa långt för detta voro ur bruk, bibehöll likväl folket både de gamla bokstäfverna och deras ristning i sten och trä för allmänna och enskilda ändamål; hvarför man finner runor ristade ej blott på minnesvårdar, utan på gränsstenar[5], på gamla vapen[6], på kaflar, husgeråd, dryckeshorn, kyrkokäril,

---

[10] På Aspö i Mälaren. *Sjöborg*, Samlingar för Nordens Fornälskare, I. s. 29.

[1] L. c., s. 30. Likväl finnas ännu liggande grafstenar blott med runor från 15:de århundradet på Gotland. En sådan på Lye kyrkogård nämner årtalet 1449. En annan dylik sten i sjelfva kyrkan har året 1444, med tillägg, enligt run-kalendarium, att då var ᚠ gyllentalet, ᚱ söndagsbokstafven.

[2] Sådana finnas på klockor från 13:de seklet. Äfven lagda grafstenar ha latin med runor. *Worm*, Monum. Dan. p. 176.

[3] En pergamentskodex på akademiska biblioteket i Köpenhamn. Den är åtföljd af tvänne med runor skrifna konungalängder, upptagna af *Langebek*, Script. Rer. Dan., T. I. Det af *J. F. Peringskiöld* utgifna Fragmentum Runico Papisticum anses ock vara från 14:de århundradet. Berättelsen om den i träskifvor ingrafna Helsinge-lagen, som ännu 1364 skall funnits i Själångers kyrka i Medelpad, beror på ett missförstånd, hvarom se *Rabenius*, De fatis litteraturæ juridicæ in Suecia, p. 93.

[4] *Olai Petri* Svenska krönika. *Script. Rer. Suec.*, T. I. Sect. 2. p. 218. Bruket af runan þ har i sjelfva verket qvarblifvit i flera handskrifter af våra gamla lagar, äfvensom den ses i diplom från Folkungaättens tid. Den hade med sitt aspirerade ljud ej i det latinska alfabetet något motsvarande tecken och bibehölls derför äfven af Isländare och Anglosaxer.

[5] En sådan med runinskrift finnes i Ringerige i Norge; en annan i Soguedal i Bergens stift anföres hos *Worm*, Monum. Dan., p. 465.

[6] På en liten stridshammare af sten, funnen i jorden i Upland och förvarad i Upsala akademis samlingar (hvarom jfr en uppsats af J. H. Schröder i *Iduna*, X h.), ses ett med runor ristadt namn, hvaraf

ja äfven sydda på duk[7]. Man har ännu ett slags sockenstämmoprotokoll[8], ristadt på stentafla med runor. Först 17:de århundradet aflades de kalendariska runstafvarne bland svenska allmogen. Ännu i medlet af det sistförflutna nytjade Dalkarlarne i sina enskilda angelägenheter ett med latinska bokstäfver tillökt run-alfabet[9], och än i dag kunna i deras bomärken ofta tydliga runor igenkännas[10].

Under det runorna sålunda fortforo att nytjas såsom folkets skrift till flera behof, bibehöll sig likväl, äfven in i kristna tider, hemligen deras vidskepliga bruk. Underrättelsen om den bulla, hvarigenom påfven Sylvester II år 1001 skall förbjudit dem i Sverige, hvilar väl på svaga grunder[1]; men i en gammal norsk lag finnes, vid straff af landsflykt och egendoms förlust till tveskiftes mellan konung och biskop, stadgadt, att ingen måtte fara med »*runor*, spådom, trollsånger, hexeri, smörjelser och annan sådan villfarelse»[2]. Folkvisor från medeltiden tala om *rune-*

---

blott tillnamnet *Digre* kan läsas. Vore denna inskrift lika gammal som vapnet, kunde säkerligen inga äldre runor uppvisas.

[7] En sådan af blått kläde, med åtskilliga främmande bilder och sömmerskans namn, från ett kapell i Hadeland i Norge, fans i Worms samlingar och ses aftagen i hans *Monum. Dan.*, p. 474.

[8] Så kallar det Liljegren med rätta. Det finnes i Fole kyrkodörr på Gotland, och inskriften, enligt *Wallin*, Runographia Gotlandica i *Acta Societ. Upsal.* 1750, p. 135, lyder: »þeta ier vitni kirkiur prester ok sokna manna et Halvis boar aigu kauptan meþ einn kirkiur faveh ginum litlu Folboa garda», d. ä detta är kyrkoprestens och socknemännens vitne, att Halvisboarne ega med köp få en kyrkoväg genom lilla Folebo gårdar.

[9] Det ses hos *Ihre*, De Runarum in Suecia occasu, P. II. p. 20, och liknar de run-alfabet, som Johannes och Olaus Magnus på sin tid anföra.

[10] Enligt berättelse af J. H. Schröder, efter en år 1823 gjord resa i Dalarne. I ett diplom af 1615 finnes ännu bomärke tecknadt med runor. *Liljegren*, l. c. Under konung Gustaf Adolfs polska krig nytjade fältherren Jakob De la Gardie runorna såsom chiffer. Schröder har i en gammal kopiebok, tillhörig Nyköpings östra kyrka, sett tvänne bref från fältherren till Verdelet de Furnoi, öfverste i svensk tjenst och kommendant på Kockenhusen, dat. Riga den 15 Jan. och 14 April 1628. De voro på svenska; men alla hemliga instruktioner deri skrifna med runor. *Södermanlands Fornlemningar*, mskr.

[1] Den nämnes först i företalet till *E. J. Schroderi* Lexicon Latino-Scondicum, Stockh. 1637. Författaren säger sig ha tagit underrättelsen ur ett forntida fragment (»e vetustatis quodam fragmento»).

[2] »Ef madr foer met Spaadom, *Runum*, Galdrum, Gierningom, Lifiom, edr adrom thvilikom lutom, sem domizt fyri villa, fare utlægr en

böcker och skildra på ett högst poetiskt sätt runesångernas förtrollande makt[3]. Ännu i 16:de århundradet betydde i Sverige *runokarl* detsamma som trollkarl[4]. På Island är tron

kongr oc biscop skifti fe hans». Ur en gammal norsk lagbok anfördt af *Keysler*, Antiquitates Septentr., Hannover 1720, p. 463.

[3] Om dvergens dotter, som satt ute med sin gullharpa, under de grönskande lindar för att locka den jagande riddaren till sig, heter det:

»Det första slag hon på gullharpan slog,
Så ljufligt det månde klinga,
De vilda djur i mark och skog
De glömde hvart de ville springa.
I styren väl de runor!

Det andra slag hon på gullharpan slog,
Så ljufligt det månde klinga,
Den lilla grå falk på qvisten satt
Han bredde ut sina vingar.
I styren väl de runor!

Det tredje slag hon på gullharpan slog,
Så ljufligt det månde klinga,
Den lilla fisk i floden gick
Han glömde hvart han ville simma.
I styren väl de runor!

Här blomstrade äng, här löfvades allt:
Det månde de *runeslag* vålla.
Riddar Tynne sin häst med sporren högg,
Han kunde honom mera ej hålla.
I styren väl de runor!»

Riddaren, lockad in i berget, föll der i dvala. Men dvergens hustru säger visan, som också »var född af kristet folk och stulen i berge, in», hade medömkan med honom.

»Och det var Thora, lilla dvergens fru,
Hon tager fram de *runeböcker* fem;
Så löser hon honom af runorna ut,
Hennes dotter honom bundit i dem.
I styren väl de runor!»

Se *Svenska Folkvisor*, I. del. N:o 7. Många drag röja en hög ålder i denna visa. Så är namnet på dvergens runkunniga dotter *Ulfva*, (detsamma som *Völva, Vala*) — spåqvinna i den äldre Edda. I *Udvalgte Danske Viser fra Middelalderen*, T. I. s. 235, talas om dylik *rune*-skrift.

[4] Det nytjas i denna bemärkelse af Laurentius Petri i hans Svenska krönika.

på runornas magiska kraft ej ännu fullkomligen utplånad[5]; och ehuru i Finland, der eljest inga runminnesmärken förekomma, *runo* är namnet på sång i allmänhet, så visa dock de äldsta bland dessa finska runor, att första bemärkelsen varit *besvärjning*[6]: en konst, för hvilken Finnarne voro af ålder i Norden beryktade[7]. Ännu påminner det finska ordet för *skald*, nämligen *runesmed* (runoseppä), om en liknande benämning, hvarmed Asarne utmärkas i Ynglinga-sagan[8].

Sammanfatta vi nu det *historiska* om runorna, så är det följande: I. Mängden af runmonument så väl som deras ändamål visar, att de företrädesvis nytjades till sådana inskrifter, som för en större allmänhet borde vara begripliga. De voro *folkets skrift*, i motsats mot den af de andlige införda latinska. Den egentliga runstenstiden, så vida den genom monumenten *säkert* kan bestämmas, sträcker sig ifrån och med det 10:de och något öfver det 13:de århundradet. II. Denna tidrymd går således å ena sidan upp till kristendomens första ljusning i Norden; men å andra sidan fortsätter den sig genom åtskilliga slags runminnesmärken under medeltidens senare århundraden, och vi se ett *blandadt* bruk af bägge alfabeten, tills de latinska bokstäfverna fullkomligt utträngde de gamla, af hvilkas nytjande likväl ända till senaste tider spår hos folket bibehållit sig. III. Men de äldsta, ehuru redan kristliga, nordiska häfder omtala runinskrifter i sten och trä ifrån hedniska tiden; hvilket bestyrkes af vitnesbörd från Tyskland i det 9:de århundradet, medan hedendomen ännu beherskade Norden, från England, innan den ännu här försvunnit. Runor omtalas såsom *bokstäfver* i 6:te århundradet. Ordet *runa* i bemärkelsen af *hemlighet* förekommer hos Göterna i det 4:de; men i gamla nordiska språk betyder

---

5 Se Isländaren *Gisle Brynjolfssons* Periculum Runologicum. Havn. 1823, p. 9.

6 Jfr *v. Schröter*, Finnische Runen, Upsala 1819.

7 »Incantationum studiis incumbunt». *Saxo*, lib. V. p. 93, ed. Steph. Lapparne, hvilka i gamla tider kallades Finnar, voro väl i synnerhet beryktade för sådana konster; men Saxo, som nyss förut särskildt nämt Lappland (Lappia), p. 89, synes här mena egentliga Finnar, hvilka han sätter i Bjarmaland.

8 *Lióda-smidir*, *galldra-smidir*, kap. 6, 7. *Galldr* är trollsång. I samma bemärkelse kallades Oden i det gamla skaldespråket för *Runhufvudet* (Rúnhöfdi).

ordet både *bokstaf* och *hemlighet*, och i Norden sjelf gick runornas ålder uppöfver all erinring, hvarför deras upphof tillskrefs gudarne.

Vi ha i denna framställning sorgfälligt afhållit oss från alla förslagsmeningar, genom hvilka detta i sig sjelft dunkla fält i allmänhet blifvit mer skuggadt än upplyst. Vi kunna äfven nu om runornas ursprung blott tillägga, att de visa likheter med alla gamla vesterländska alfabet[9] och troligen med dessa flutit ur en gemensam källa. — Men ännu återstår en för vår äldsta historia vigtig fråga att besvara, i anledning af den granskning vi underkastat detta ämne. — Om runornas bruk under hedendomen är bevisadt, månne detta bruk äfven var sådant, att egentliga minnesmärken för historien derigenom från den hedniska tiden öfvergått till den kristna? Eller var all kännedom om den förra endast på muntlig öfverlemning grundad? — Rådfråga vi i detta afseende de äldste skandinaviske häfdatecknare, så möter oss väl Saxo i senare hälften af 12:te århundradet med den försäkran, att Danskarne ej blott firat förfädrens hjelteväirf i sånger, utan äfven dragit försorg, att dessa med nordiska språkets bokstäfver blifvit ristade i stenar och klippor; dessas spår hade han följt, liksom vore de böcker från ålderdomen, och vers för vers öfversatt dem på latin[10]. Men då han, i fortgången af sitt arbete, blott nämner tvänne sådana stenskrifter, af hvilka den ena, i Blekinge, enligt hans egen uppgift redan i hans tid ej mera kunde läsas, den andra, i Bjarmaland, af honom sjelf hvarken var sedd eller läst; så är hans egen och hans samtidas *öfvertygelse*, att runorna

---

[9] Det celtiberiska, det etruskiska, det latinska, det grekiska, med de från det sistnämda (liksom de sklavonska) till större delen härledda, moeso-götiska, det gamla preussiska. — Isländarne nämna bland åtskilliga slags runor äfven *utländska*, såsom engelska (anglosaxiska) runor (Ensku-runir), irländska (Ira-letur), vendiska (Vinda-runir). — Största likhet ha ostridigt de gamla runorna både till form, betydelse och antal med det äldsta grekiska alfabetet, hvarifrån, efter *Erik Benzelius*, också flere af de nyare härledt dem. Men så väl runornas afvikande ordning, som att de sakna flera bokstäfver, hvilka finnas bland de äldsta grekiska, såsom *Γ*, *Δ*, *E*, göra äfven denna härledning mindre tillfredsställande, ehuru bägges nära slägtskap är omisskännelig.

[10] »Quorum vestigiis, seu (ceu) quibusdam antiquitatis voluminibus, inhærens, tenoremque veris translationis passibus æmulatus, metra metris reddenda curavi». *Saxo*, præfat.

ännu i hedendomen brukades till inskrifter i sten, det enda anmärkningsvärda i denna uppgift, och allt det öfriga kan, lindrigast sagdt, räknas till de oratoriska prydnader, hvilka i hans verk öfverflöda. Ty osannolikheten af hela sångers äldre uthuggning i sten, jämförd med de bibehållna runstenarnes allmänna fåordighet, behöfver ej bevisas; och Saxo låter äfven i sina latinska vers den gamle Starkother helsas såsom *skribent af fosterländska poesier*[1], ehuru han nyss förut erkänt, att samme Starkothers qväde om Bråvalla-slaget, hvilket han i sin berättelse följt, var snarare åt *minnet* än *skrift* anförtrodt[2]. På de i *hans* tid bland folket gängse sagor och sånger om fornåldern är tydligen hela hans historia om denna grundad, och *deruti* har den äfven sin märkvärdighet; ehuru mycket dessa folksägner förlorat, så väl genom det förvända bemödandet att af dem skapa en sammanhängande dansk konungahistoria, som genom en ofta godtycklig anordning och en retorisk behandling i ett lånadt och konstladt språk. För öfrigt åberopar han uttryckligen *Isländarne*[3], såsom de *kunnigaste* om forntiden, men synes tillika, då han oupphörligt från dem afviker, ej stort mer ha begagnat denna källa än sina runstenssånger. Likväl förvara Edda och Heimskringla ännu stycken af några gamla qväden, hvilka han öfversatt[4]. — Saxos landsman och samtiding *Sven Åkesson*[5], så fattig i sin berättelse

---

[1] »Unde venis patrias solitus scriptare poëses?» Lib. VIII. p. 151.

[2] »Memoriæ magis quam litteris». Lib. VIII. p. 143. Att för öfrigt Saxo om detta slag verkligen följt en gammal sång, visar hela berättelsens mytiska och poetiska karakter. Att namnlistan på de många deltagande kämparne är, såsom *Grundtvig* anmärkt, ännu hos Saxo ordnad efter rimbokstäfver eller den för den gamla nordiska skaldekonsten gällande alliterationen, är en qvarstående lemning af den gamla poetiska formen. Det isländska sagubrottet om Bråvallaslaget har nästan samma namn och i det hela samma berättelse, men är oberoende af Saxo, hvarför bägge vitna om samma källa.

[3] I hans språk *Tylenses*. »Haud parvam præsentis operis partem ex eorum relationibus imitatione contexui; nec arbitros habere contempsi, quos tanta vetustatis peritia callere cognovi». *Præf.*

[4] Så är den vexelsång, som *Saxo*, lib. I. p. 17, 18, lägger i munnen på Hadding och hans hustru, bildad efter den mellan Niord och Skade, hvaraf Edda anför början. *Dæmis.* 23. (*Torfæus*, Series Reg. Dan., p. 253). Af det gamla *Biarkamál*, hvilket Saxo på sitt sätt meddelar, finnes begynnelsen i Heimskringla, *Olof den Hel. Saga*, kap. 220, och 3:ne strofer i *Skálda*, ed. Rask, sid. 154.

[5] *Sveno Aggonis* Compend. Reg. Dan. Hist. a Skioldo ad Canutum VI; *Langebek*, T. I. p. 42. Han skref, såsom *Dahlmann* (Forschungen

om den forntid, i hvilken Saxo sammanfört så många sägner, aflägsnar ännu mer tanken på äldre nordiska skriftliga källor. »Efter gamla mäns berättelser» hade han sammansatt sin korta danska konungahistoria[6], och utur *Isländarnes sånger*[7] hade han lärt, att af *Skjöld* Danmarks konungar kallades *Skjöldungar*. Munken *Theodoric*, Norges förste inhemske häfdatecknare (omkring 1160—70), åberopar sådana sånger såsom sin förnämsta källa. »Jag har ansett mödan värdt — säger han — att i korthet uppteckna detta lilla om Norges gamla konungar, såsom jag kunnat utforska det af dem, hos hvilka erinringen härom tros i synnerhet lefva, nämligen *Isländningarne*, hvilka minnas detta i sina *gamla sånger*, och om hvilka det är afgjordt utan allt tvifvel, att de framför andra nordiska folk om sådana saker varit mest både kunniga och vetgiriga»[8]. Att han efter Isländarne, såsom han sjelf erkänner, till tiden bestämt Harald Hårfagers epok, synes hänvisa på bekantskap med Are Frodes bemödande för den nordiska tideräkningen. *Före* denna tidpunkt finner han blott dunkelhet. »Ej emedan jag tviflar — tillägger han — att också före denne hela Norges konung utmärkte män och tappre krigshjeltar i vårt land funnits; men brist på skriftställare har utplånat deras minne»[9].

Så möter oss redan i 12:te århundradet, från flera håll, hos de förste häfdatecknare den öfvertygelse, att hos Isländarne bibehållna *sånger* voro en hufvudkälla för forntidens kännedom. Uti Islands egen historiska literatur, hvilken i samma århundrade begynner, förhåller det sig på samma sätt; på *sånger* var, enligt Snorre Sturlesons eget intyg, kunskapen om de gamla tider hufvudsakligen grundad. Frågan blir således: kan man af *dessa* antaga något slags skriftlig öfverlemning från hedendomen, och, om vi måste uppgifva tanken på Saxos fullskrifna stenar och klippor, ha sångerna möjligen

auf dem Gebiete der Geschichte, Altona 1822, p. 180) bevisar, före år 1187 och *före* Saxo (»contubernalis meus Saxo», säger han sjelf), hvars beslut att skrifva danska historien han omnämner, c. 5.

6 »Ne fabulose videar historiam enarrare, quantum ab annosis et veteribus certa valui inquisitione percontari, compendiose perstringam». *Proem.*

7 »Modis Islandensibus», c. 1.

8 *Theodoricus Monachus*, De regibus vetustis Norv., Prolog. et c. 1. *Langebek*, T. V. p. 312, 314.

9 »Illorum memoriam scriptorum inopia delevit».

blifvit bibehållna på annat sätt, ristade i trä, på kaflar? — Det är visserligen *möjligt*. Runorna äro ostridigt i Norden äldre än kristendomen, och äfven trovärdiga isländska berättelser omtala sånger, på sådant sätt upptecknade. Samma omsorg kan äfven ha sträckt sig till slägtledningar; och då ännu på runstenar enskilda slägtregister någon gång ända till 12:te led finnas, så vore det visserligen ej en för djerf förmodan, att konungsliga ättleder och konungalängder genom runor blifvit bevarade. Deremot är det *osannolikt*, att dylika anteckningar, om de funnits, öfvergått till den historiska tiden i sådant antal eller skick, att historia på dem kunnat grundas. Den isländska literaturen skulle i sådant fall ej så helt och hållet hvila och beropa sig på *muntlig öfverlemning*, att, mig veterligen, inom hela dess område intet enda exempel förekommer på anförandet af något slags skriftlig *historisk urkund*, hvilken med minsta skäl kunde tillskrifvas *hedniska tiden*[10]. — Men det är ej heller företrädesvis i bibehållandet af *historiska* underrättelser och sånger, som runornas gamla bruk bör sökas. Snarare bör det förmodas, i de med den gamla *gudaläran* sammanhängande ämnen. Allt visar runornas äldsta gemenskap med denna: deras trodda gudomliga ursprung, deras förmenta magiska kraft, deras första egenskap af en hemlighetsfull kunskap; hvarför äfven, i den mån de upphörde att vara det, en mera konstlad runskrift till vidskeplig användning uppkom. De af oss anförda främmande intyg, som vitsorda runornas bruk i den hedniska Norden till upptecknande af sånger, synas, då de förena detta uttryck med *spådomar*, med *besvärjningar*, äfven tillräckligt visa, *hvilka* slags sånger företrädesvis så tecknades. Men uti den äldre Eddas mytiska eller, rättare sagdt, mystiska qväden förekomma ej otydliga spår af ett dylikt runornas bruk. Om än uttrycken *fornrunor*[1], *gudarnes*

---

[10] *Hervarar-sagans:* »Svo finst ritad i *fornum bokum*» kan visserligen ej göra något undantag, då detta är ett bland de flera bevisen, att denna saga är skrifven sedan den isländska literaturen redan frambragt flera alster; hvarför äfven i 20 kap. Konungasagorna citeras. Dock visar den enkla och utmärkt ålderdomliga tonen af denna sagas sånger, att vi i den ha en senare bearbetning af ganska gamla traditioner.

[1] Asarne skulle ännu i en ny verld erinra sig Fimbultyrs (den mäktige eller höge gudens) *forna runor*. *Völuspá*, str. 60. Stockh. uppl.

runor[2], hvilka i Eddiska qväden nytjas att utmärka hela omfånget af den gamla gudalärans hemligheter, skulle synas tvetydiga, då runor i gamla språket betydde både *vetenskaper* och *bokstäfver*, så lemna likväl orden *stafvar, fornstafvar* (stafir, fornstafir), nytjade i alldeles lika mening, ingen sådan ovisshet; emedan (benämningen må nu vara tagen af runornas skapnad eller af det ämne, hvari de vanligen skuros eller ristades) dermed otvifvelaktigt skriftliga tecken mentes. Om Nornorna, som »för verldens barn tälja ödets domar», säger *Vōluspá*, »att de skuro på staf eller kafle»[3]. »Jag har uttalat mina forna stafvar»[4], heter det om jätten Vafthrudner, hvilken Oden öfvervunnit i mytisk visdom. Att »säga sanna stafvar« förekommer på ett annat ställe i meningen om en trovärdig berättelse om Odens gamla runor[5]. Ett qväde, som meddelar undervisning om åtskilliga tings olika benämningar i olika verldar, hos gudar, menniskor samt andra väsenden, visar, att äfven ett hemligt, af vidskepelsen helgadt språkbruk fans. Det slutar med följande ord: »aldrig såg jag i ett bröst flera fornstafvar»[6]. Sådana ställen häntyda på en ej blott åt minnet anförtrodd kunskap, utan på en öfverlemning understödd genom skrift, sådan den i dessa tider kunde finnas; och runornas betydelse af verkliga skrifttecken, i den äldre Edda, skulle ej blifvit betviflad eller förnekad, om man i allmänhet dervid fästat tillbörlig uppmärksamhet, att ordet *stafvar* der förekommer i alla de samma bemärkelser, som tilläggas *runorna*[7]. Att sånger om hedendomens guda-

---

[2] »*Rúnar allra goþa*» — *Vafthrudnismál*, str. 42, 43. Man ser af det följande i detta qväde, att dermed betecknas kunskapen om gudarnes och verldens både ursprung och undergång. I samma bemärkelse nytjas der »*jötna rúnir*».

[3] »Skáro á skiþi». Str. 20.

[4] »Mælta ek mína forna stafi». *Vafthrudnismál*, sista strofen.

[5] *Brynhildar-qvida I*, str. 15.

[6] *Alvismál*, sista strofen.

[7] *Stafvar* brukas i allmänhet för runor i magisk mening. Se *Vegtamsqvida*, str. 9. — »Voro i horni hverskyns *stafir ristnir ok roþnir*» (på hornet voro alla slags stafvar ristade och blodfärgade), *Godrúnarharmr*, str. 22. Jfr *Egils Saga*, s. 211, och *Brynhildar-qvida I*, str. 7. Merendels förekommer ordet i sammansättning, såsom *liknstafir*, läkande stafvar (eljest kallade *lim-runor*; *Brynhildar-qvida I*, str. 5, 11), äfven blida ord (*Hávamál*, str. 9); *stadlausir stafir* (*ibid.* str. 30), ostadigt tal: *lasta-stafir* (*Ægis-drecka*, str. 10), smädeord, nidvisa; *mein-stafir*, *leiþ-stafir* (*ibid.* str. 28, 29), menliga, skadliga

lära och dess användning till divinatorisk och magisk vidskepelse genom runor funnos förvarade, anse vi således både genom främmande intyg och Nordens eget vitnesbörd troligt. Vi vilja ej dermed påstå, att sådana sångers bibehållande genom muntlig öfverlemning icke låter tänka sig. Cæsar omtalar Gallernas Druid-skolor, i hvilka en stor mängd religionssånger inlärdes; emedan Druiderna ansågo olofligt att anförtro dem åt skrift, ehuru de eljest i allmänna och enskilda angelägenheter nytjade grekiska bokstäfver[8]. Men hos våra förfäder, liksom i allmänhet hos germaniska nationer[9], fans ej ett så afsöndradt prestestånd; den andliga myndigheten var här snarare med den verldsliga genom alla grader förenad, och enda undantaget från denna regel visade sig i den egna vördnaden för spående, läkande och, såsom man trodde, af gudarne betagna och ingifna *qvinnor*, i gamla språket *valor*, *völvor*, om hvilka Tacitus äfven hos Germanerna talar. För öfrigt får man jämväl under hedendomen söka den egentliga, lärdare religionskunskapen hos ett mindre antal. Det utmärkta värde som sattes derpå visar, att den ej kunde vara hvars mans lott; och qväden, hvari denna kunskap fortplantades, runsånger, hvilka utmärkas såsom en *konungslig vetenskap*, voro redan genom sitt dunklare innehåll mindre tjenliga att blott i minnet förvaras, mindre egnade åt folkets läppar, på hvilka eljest fornsagan och sången om förfäders bedrifter lefde. Att inga sådana skriftliga minnesmärken af hedendomens troslära i Skandinavien öfverblefvo[10], kan ej förvåna, vid åtanken af de kristna lärarnes naturliga intresse att förstöra dem, och deras lättare åtkomst dertill under en genom konungsliga maktens medverkan snarare stadgad kyrka. Annorlunda var, vid den frivilliga öfvergången till kristendomen, förhållandet på det från hierarkiens inflytelse och

stafvar; *flærdar-stafir* (*Brynhildar-qvida I*, str. 33), falskheter, ränker, *baul-stafir* (*ibid.* str. 31) och *feikn stafir* (*Grimnismál*, str. 12), olycksstafvar. Hit höra ock *qvein-stafir*, *grát-stafir*, klagovisor.

[8] *Cæsar*, De bello Gallico, lib. VI. c. 14. Möjligen ett slags runor.

[9] »Germani multum ab hac (Gallorum) consuetudine differunt: — neque Druides habent, qui rebus divinis præsint.» *ibid.* c. 21.

[10] Att de enda gamla qväden, hvilka Saxo nämner såsom ristade (ehuruväl ej i den mening, att de så kommit till honom), äro *besvärjningssånger*, lib. I. p. 11; lib. III. p. 44, äfvensom att i folkvisor från medeltiden *rune*-böcker, såsom innehållande sådana sånger, nämnas, förtjenar likväl, jämte förbuden mot runornas bruk till trolldom, uppmärksamhet.

konungamakten lika aflägsnade Island. Ibland dess obestridliga rikedom på hedniska öfverlemningar skulle man derför äfven snarast kunna förmoda skriftliga qvarlefvor af hedendomens hemligare lära. Den äldre Eddas mytiska qväden, af hvilka så många synas ämnade att derutinnan meddela egentlig undervisning, tillhöra *denna* genom hela sin beskaffenhet. Att de som vi ännu ega qvar blifvit öfverflyttade rakt från runkaflen på pergamentet, vilje vi ej med äldre fornforskare påstå; men att dessa qväden sjelfva vitna, det den gamla gudaläran ej utan all tillhjelp af skrift bibehölls, och att detta egna vitnesbörd bestyrkes af främmande intyg, är hvad vi tro oss ha visat. — Men det är tid att nogare granska den rikedom af fornnordiska minnen, som ibland Islands klippor fann en fristad.

V.

Isländarne.

Högt i Atlantiska hafvet, ungefär 80 svenska mil från Trondhjem, ej fullt 20 från Grönland, emellan 63° 24′ och 66° 30′ nordlig bredd, mellan 13° 15′ och 24° 40′ vestlig längd från Greenwich[1], ligger *Island*. Ön är uppfyld af stora berg, som i synnerhet sträcka sig från öster till vester och göra det mellersta landet obeboeligt. Is betäcker deras toppar, eld rasar i deras inre. Mot hafvet, i dalar och sluttningar, som gifva frodigt bete, har Isländaren sin ensliga boning. Skog finnes ingen, endast smärre björkar här och der; och att de skogar, som omtalas i äldre tider, ej frambragt träd, nog stora till fullkomligt bygnadsvirke, synes deraf, att redan öns första bebyggare ofta hemtade hustimmer från Norge[2]. Säd mognar svårligen, hvarför åkerbruk föga

---

[1] *Henderson*, Iceland, 1814—15. Tyska öfvers. Ön når således jämnt till polarkretsen. Äldre kartor, såsom de i *Olafsens* og *Povelsens* Reise, Soröe 1772, samt *Olavii* Reise, Kiöbenh. 1780, låta Islands nordligaste del uppstiga öfver 67:de graden; liksom de äfven sträcka dess sydligaste del för långt i söder. Islands hela storlek angifver *Thaarup* (Statistik der Dänischen Monarchie, s. 59) till 1405 geografiska (vid pass 936 sv.) qv. mil.

[2] *Vatnsdæla Saga*, kap 16. Flera dylika exempel förekomma. Detsamma gäller om skeppsvirke. *Större* skepp köptes från Norge.

varit idkadt och blott på försök; ty dertill inskränka sig äfven alla de spår af jordbruk, som man funnit från forna tider[3]. Näringsfång ge boskapsskötseln, fisket och sjöfoglarne, som i otrolig mängd besöka kusterna. Somrarne äro varma; vintrarne, under hvilka hästen och fåret gå ute, mindre kalla än af det nordliga läget kunde väntas, så vida ej drif-isen ökar kölden. Ty så snart denna kommer i ovanlig mängd, då den i synnerhet på Islands norra och östliga sidor täcker alla kuster, fyller alla vikar, så långt man kan se till hafs, och någon gång ligger sommaren öfver, är luften ständigt kall och töcknig; det fryser och snöar äfven midt i sommaren; gräset kan ej växa; kreaturen lida och fälla håren, menniskorna få utslagssjukdomar; hvita björnar från Grönland komma med isen, äro farliga gäster och följa den bort. För öfrigt medför den en mängd driftimmer, hvaribland amerikanska och sibiriska träd igenkännas. Ingen fläck på jorden visar så många verkningar af underjordisk eld. I ofantliga sträckningar har *sten-ån*[4] (så kallar Isländaren den ur de eldsprutande bergens smältugn sig hvälfvande lavaströmmen) öfvergjutit landet. Sjudande källor kasta vattenstrålar till öfver 100 fots höjd[5]; skyhöga pelare af heta ångor stiga upp ur grundens hål och remnor. Af det stora antalet vulkaner voro nio under loppet af sistlidna århundradet i rörelse. De synas stå i gemenskap både med hvarandra och med hafvet, kasta än eld, än vatten, stundom båda ömsevis[6], och då de flesta vulkanerna tillika äro af evig is höljda, så förenar sig under utbrotten merendels vattuflodens förstörelse med

---

Landnáma-bók, s. 29, berättar såsom en sällsamhet, att en af de första bebyggarne bosatte sig på en plats, der så stor skog fans, att *hafsskepp* deraf kunde byggas.

[3] Det anföres såsom någonting utmärkt, att på Reikholt, Snorre Sturlesons gård, säden ej slog felt på åkrarne, utan att man ständigt hade färskt mjöl, som brukades till *läckerheter* (»til ágætis»). *Sturlunga Saga*, I. kap. 13.

[4] »Steiná». *Henderson*, I: 197.

[5] *Geiser* och den efter jordbäfningen 1789 uppkomna *Strockr* äro de bekantaste. I de varma källorna i Reikiadal döptes Isländarne år 1000. *Kristni-Saga*, kap. 11. Lemningarna efter ett af Snorre Sturleson der inrättadt bad, som bär hans namn, ses ännu.

[6] Det säges äfven ha händt med Hekla, som för öfrigt är ibland Islands mindre berg och ej har någon ständig is. *Olafsens* og *Povelsens* Reise, s. 865. Man har stundom märkt, att det ur Islands vulkaner uppkastade vattnet är salt, och vid Hekla är någon gång verkligt salt till stor mängd funnet efter utbrotten. *ibid.*

eldströmmens. — Så bor Isländaren midt ibland naturens förskräckelser; och likväl säger ett inhemskt ordspråk: »Island är det bästa land, på hvilket solen skiner»[7]. Så mycket han älskar sitt land, så tillgifven är han gamla seder. I vetgirighet, i kunskaper, i omsorgen för sina barns undervisning öfverträffar han vida mängden i många andra af naturen lyckligare begåfvade länder. Hans språk, utbildadt och stadgadt genom en egen literatur, tidigare rik på inhemska alster än någon annan i Europa, är ännu detsamma som fordom i Skandinavien talades, på hvilket Snorre Sturleson skref; och läsning af de gamla sagorna, ofta ur vackra, af bonden sjelf gjorda afskrifter, är under den långa vinterqvällen hans och hans hushålls käraste ro.

I den tid, då från Norge Island fans och bebygdes, säger den gamla boken om dess besittningstagande[8], då var Harald Hårfager konung öfver Norge, Erik Emundsson och hans son Björn öfver Sverige, och Gorm den Gamle i Danmark, och den sommar, när Ingolf och hans följeslagare först foro att bebygga Island, då hade Harald Hårfager varit tolf år konung i Norge, och från Kristi börd voro lidna 874 vintrar[9]. Ingolf var den förste Norrman, som bosatte sig på Island. Stormdrifna vikingar hade några år förut upptäckt det och derom bragt första kunskapen till Norge. En Naddod, som skulle fara till Färöarna, hade blifvit kastad på Islands östra kust och kallade det obebodda landet, der alla bergtoppar voro snöbetäckta, för *Snöland*. Gardar Svafarsson, en Svensk, som på Hebriderna skulle hemta sin hustrus fädernearf, hade haft samma öde. Han kringseglade först ön, nämde den efter sig *Gardarsholm*, och meddelade efter sin återkomst derom en förmånligare beskrifning. Floke, en tredje äfventyrare, hade i deras spår sökt den, tillbragte der en vinter och gaf, af drif-isen, ön det namn, hvilket den behöll, eller *Island*. — Särskilda omständigheter gjorde, att Island blef en eftersökt tillflyktsort. Harald Hårfager bröt i Norge småkonungarnes välde. Många, hellre än att underkasta sig hans ok, lemnade sitt fädernesland, och ifrån Norge skedde stora utflyttningar. »Då bygdes», säger Snorre Sturleson, »stora ödeländer och utländer»[10]. Många drogo öfver fjällen och

[7] *Henderson*, I: 32.
[8] *Landnáma-bok*, kap. 1.
[9] Kap. 6. — *Are Frode*, Schedæ, c. 1, har 870.
[10] *Heimskr.* Harald Hårf. Saga, kap. 20.

ökade deras antal, som redan börjat bebygga Jämtlands och Helsinglands ödemarker. Andra gåfvo sig till sjös, till Hjaltland[1], Färöarna, Orkney-öarna, Söderöarna[2], bekanta vikinganästen, hvarifrån hvarje sommar härjades på Norge, så att Harald måste företaga ett eget krigståg till dessa öar, för att underlägga sig dem. Emellertid hade Island redan blifvit upptäckt. Ryktet spridde sig, att landet var godt, att boskapen kunde fodra sig sjelf om vintern, att skog ej fattades, att vattnen voro rika på lax och allt slags fisk, och kusterna gynnande för hvalfiskfångst[3]; och det nya landet, der man kunde lefva »fri från konungars och våldsmäns förtryck»[4], blef i synnerhet ett mål för alla sådana missnöjdes utvandring, som tillika voro mäktiga nog att bestrida kostnaderna för en så lång flyttning. Ty ingen sammanrafsad hop af flyktingar, endast män af förmögenhet, härförare och egare af skepp, kunde utrusta sig till en fart, som ofta borttog hälften af året, och på hvilken anföraren medtog sina gudar[5], sitt husfolk, sin boskap. Blodsfränder, vänner, andra fria män slöto sig till sådana anförare, och snart växte utflyttningarna till Island så, att Harald Hårfager förgäfves genom en egen pålaga sökte hämma dem. — Ej endast Norrmän, utan äfven Svenskar, ibland dem flere af kunglig börd, genom nordisk äfventyrsanda, missnöje eller landsflykt skilda från sitt fädernesland, begåfvo sig till dessa fjärrbelägna stränder; hvarför åtskilliga af öns namnkunnigaste slägter och män[6] räknade svenska anor. Så hafva vise män sagt, berättar Are Frode[7], att efter 60 vintrar var Island fullbygdt, så att det icke mer varit sedan.

På detta sätt blef denna ö ett skandinaviskt nybygge, befolkadt af ansedda och mäktiga nordiska slägter, hvilka,

---

[1] Det gamla nordiska namnet på Shetländska öarna.
[2] Hebriderna.
[3] *Vatnsdæla Saga*, s. 47. *Egils Saga*, s. 116, 134. *Laxdæla Saga*, kap. 2 (utgifven i öfversättning af J. Aall i norska tidskriften *Saga*, 3 B.).
[4] *Vatnsdæla Saga*, l. c.
[5] Thorolf Mostrar-skägg, som efter ett Thors orakel flyttade från Norge till Island år 884, tog äfven med sig större delen af timret i Thors tempel och sjelfva jorden, på hvilken gudabilden stått. *Eyrbyggia-Saga*, kap. 4. Ett annat dylikt exempel i *Landnáma*, s. 294.
[6] Man finner dessa anförda i *Hallenbergs* Anmärkningar till Lagerbrings S. R. H., I: 269; II: 40.
[7] *Schedæ*, c. 3.

medförande sina förfäders gudalära, minnen, seder, språk, här i nya hemvist sökte en fristad för gammal sjelfrådighet. Allt sammanstämde att af det gamla nordiska lifvet här framställa liksom ett efterspel, som lifligare och fullständigare skulle bringa dess bild till efterverlden; ty en af de största svårigheterna i begagnande af en förgången tids minnesmärken, nämligen att de förutsätta för mycket såsom *bekant*, blir i en berättelse om det gamla, som åter upplefver på en *ny* skådeplats, afhjelpt De äfventyr, faror och mödor, som voro oskiljaktiga från besittningstagande af ett nytt land, hvilket från en hård natur skulle eröfras, bidrogo på en gång att hos dessa nybyggare uppöfva personlig kraft och genom besegrade svårigheter af alla slag göra dem rika på lifligt inpräglade minnen. Det nya hemmet kunde endast ordnas efter de begrepp och seder, hvilka de från det forna öfverfört. Så se vi gammal lag och rätt pröfvade på nya föremål; vi se den fornnordiska författningens grunddrag liksom för våra ögon framstå i bildandet af en mängd smärre, sinsemellan förenade samhällen, och vi se dem så mycket tydligare, som ingen konungamakt här undanskymmer folkets inre förhållanden för vår blick. Vi se moderlandets gudar flytta, bosätta sig med folket; och sjelfva besittningstagandet af nya hem, som hos alla folkslag var förenadt med handlingar af gudstjenst, framställer för oss högst lifliga drag af den gamla gudalärans inflytelse på sinnena. Gudarne rådfrågades angående boningsplatsen. Då den förste nybyggaren nalkades Island, kastade han sina högsätespelare[8] i hafvet, med löfte att bosätta sig hvar de landade; och denna sed, hvarigenom husgudarne först sändes att taga det nya hemmet i besittning, omtalas ofta i berättelserna om Islands bebyggande[9]. Sedan boningsplatsen sålunda var

---

[8] *Öndvegis-súlur* eller *setstockar* kallades tvänne pelare, som stodo på hvar sin sida om husfaderns säte. De synas ofta varit prydda med gudarnes beläten. Så nämnes Thors bild i *Eyrbyggia-Saga*, kap. 4, på Thorolfs högsätespelare.

[9] På många ställen i *Landnáma*, der det (s. 354) säges ha skett efter *gammal sed* (»at fornum sid»). Då Helge Magre, en af Islands berömdaste nybyggare och af svensk härkomst, såg landet, frågade han Thor, hvar han derstädes skulle taga sig bostad, och fick genom ett orakel anvisning (l. c., s. 229). Denna Helge, som åkallade Thor, berättades dock tillika ha varit döpt och trott på Krist, hvarför om honom anmärkes, att han var »miöc blandinn í trúnni» (mycket blandad i tron). Skallagrim kastade, då han nalkades Island, i sjön en kista, som inneslöt hans faders lik (hvilken dött under vägen), och bosatte sig der den stannade. *Egils Saga*, kap. 27.

bestämd, förde vanligen de isländska nybyggarne *eld* omkring den landsträcka de ämnade intaga[10], hvilket kallades att *helga* landet åt sig[1]; hvarjämte man finner exempel, att en sådan trakt uttryckligen blifvit helgad åt vissa gudar, såsom åt Thor, åt Frej[2]. Derefter skiftade anföraren det intagna landstycket emellan sina förvandter, vänner och andra följeslagare, öfverlät eller sålde äfven stundom delar deraf åt senare ankomlingar[3]. Det anseende han egt på skeppet bland sin besättning följde honom i land[4] och blef ärftligt bland hans efterkommande[5]. Utur hans krigiska, nu kring honom bosatta skara[6] uppstod *häradet*[7]; vid det uppbygda gudahuset, som underhölls genom gemensamma afgifter, blef *tinget*[8]; vid den med offerdjurets blod färgade ringen på altaret aflades den lagliga eden, med anropande: »så hjelpe mig Frejr, Niordr och den allsmäktige bland Asarne»[9]; höfdingen bar i församlingen denna ring på handen, och ur hans presterliga värdighet uppkom hans titel af *godordsman*, talare i gudarnes namn, och derigenom förlikare, domare[10]. För öfrigt, då han omgafs af frie män, berodde hans anseende förnämligast på personlig kraft och makt, och föreningen utbildades efter nordiska rätts-

---

10 »Fóru ellde um landnám sitt». *Landnáma*, s. 207. Detta sätt var det vanligaste, men ej det enda. Se *Landnáma*, s. 269, 307. Slutligen stadgades, att ej större land måtte intagas än som med eld kunde kringgås på en dag.

1 L. c., s. 212.

2 L. c., s. 327. I synnerhet om ett gudahof eller tempel bygdes på stället. *Viga-Glums Saga*, kap. 19.

3 *Landnáma*, s. 231, 315.

4 *Eyrbyggia-Saga*, kap. 4. *Vatnsdæla S.*, kap. 15. *Egils S.*, s. 132.

5 *Vatnsdæla Saga*, kap. 27, 41. Denna ärftlighet blef dock sedermera ej utan all tillsats af *val*.

6 Den kallades *sveit*, samling, följe; på gammal svenska *svet*. *Östg. Lagen*, B. B. Fl. 8. En medlem af en sådan skara kallades *sveitarman*.

7 »þar setti hann heradsþing med rádi allra sveitarmanna», säger *Landnáma* (s. 93) om nybyggaren Thorolf Mostrar-skägg, sedan han bygt templet.

8 *Eyrbyggia-Saga*, kap. 4. *Landnáma*, l. c.

9 »Hiálpi mer sva Freyr ok Niördr ok hinn allmáttki Ás» m. m. Se hela denna hedniska ed i *Landnáma*, s. 300. Jfr *Eyrbyggia-Saga*, kap. 4. Eden kallades *ring-ed* (baugeid), *Hávamál*, str. 112; äfven *tempel-ed* (hofs eid): »jag aflägger tempeleden på ringen och säger det *Asarne*» (ek vinn hofs eid at baugi ok segi ek þat Æsi). *Viga-Glums Saga*, k. 25.

10 *Godi* (prest) eller *godordsmadr* var häradshöfdingens titel. *Godord* het sjelfva värdigheten.

begrepp, genom öfverenskommelse, som gaf det lilla samhället *lag*[1]. I strid och frid förbundos småningom dessa smärre samhällen och gåfvo slutligen grunden till öns politiska indelning, då de enskilda lagarne veko för en *allmän lagstiftning* ungefär 54 år efter bebyggelsen[2]. Från denna tid blef *alltinget* årlig nationalförsamling, och dess ordförande, den genom val utkorade *lagmannen*, den isländska republikens högste embetsman[3], som der tillika med häradshöfdingarne[4] dömde, tolkade lagen och ledde öfverläggningarna.

Täta offentliga sammankomster hörde således till Isländarnes lif. Sådana höllos för gemensamma angelägenheter, men äfven för gemensamma nöjen. Offergillen och gästabud, tingen och offentliga lekar[5] församlade dem. Slägt-, värdskaps-, vänskapsförbindelser höllos efter forntidens sed i stor helgd och verkade, oaktadt landets hindrande svårigheter[6] och de enstaka boningarna, en gemensamhet och sällskaplighet, hvarigenom ett ständigt utbyte af kunskaper och underrättelser,

---

1 Ingemund med sina följeslagare nedsatte sig i Vatnsdalen. »þá gérdust margar sveitir bygdar, tókust þá upp *lög ok lands-réttr*». *Vatnsdæla Saga*, kap. 15.

2 »Då blef landet skiftadt i fjerdingar, och skulle vara tre ting i fjerdingen och tre i hufvudhof (tempel) i hvar tingssocken (eller härad), der blefvo förståndige och rättrådige män valda till gudahofvens föreståndare. De skulle döma på tingen och styra sakförandet och kallades *Godar*, och hvar man skulle gifva afgift till gudahofvet». *Landnáma*, s. 300, 301. Man ser, att det är blott en reglering af den gamla inrättningen.

3 Ulfliot, 60 år gammal, for till Norge och sammansatte tillika med sin morbror Thorleif hin Spake, efter den norska Gulatings-lagen, den lag, som sedan kallades Ulfliots lag. Då han kom tillbaka, »var sett alþíng, oc höfdo menn sídan ein lög á landi her». *Landnáma*, s. 299. Det s. 19 i *Landnáma* förekommande *allsheriar-godi* (öfversteprest) synes ha varit detsamma som lagman (lögsögu-madr), ehuru den senare benämningen blef den vanliga.

4 Tolf från hvarje af öns *fjerdingar*, af hvilka åter hvar och en borde ha två *bönder* i följe att rådföra sig med. *Jon Arnesen*, Islandske Rættergang. s. 381.

5 Sådana voro brottande (man brottades naken), bollspel, skjutning m. m. Att släppa hingstar till strids ihop var äfven ett offentligt nöje och kallades *hestaþing*, *hestavig*. *Arngrim. Jonæ*, Crymogæa, sive rerum Island. lib. I. p. 56.

6 »Stor omväg är det
Till svekfull vän,
Fast han i vägen bor;

af egna och förfäders erinringar befordrades. Ännu ett fullt århundrade efter Islands bebyggande herskade der hedendomen, och föga längre tid förgick efter kristendomens frivilliga antagande tills den isländska sagan begynte öfvergå i skrift. Nästan hvar enda isländsk bekantare slägt fick *sin*, som gick upp till öns första bebyggande. Men deras erinringar inskränktes ej dertill, utan hade liksom folket sjelft sin rot i Skandinavien. Dit räknade dessa slägter sin härkomst, många till Nordens konungar, och de bibehöllo med yttersta omsorg hågkomsten deraf, liksom för att visa det forna hemlandet, att de ej voro föraktliga landsflyktingar, utan härstammade af det ädlaste nordiska blod. I sånger och sagor lefde hos dem Nordens gamla minnen; i sånger och sagor firade de Nordens samtida konungar. Med sitt moderland förblefvo Isländarne i ständig förbindelse. Utom en naturlig slägt- och landsmannakärlek, förmådde flera af lifvets första behof — såsom säd och byggnadsvirke — dem ofta att åter mäta det haf, som de tillryggalagt för att söka sig nya boningar. Sjön blef deras element. Vikingafärder och, då dessa snart upphörde, ännu mer handel, vetgirighet, krigs- och hoftjenst förde dem vidt omkring och blefvo dem medel att på en gång förvärfva förmögenhet och ära; ehuru hvarken konungagunst, gåfvor, eller någon af de retelser och beqvämligheter andra länder erbjödo, kunde förhindra dem att slutligen återvända till sitt hemlands fjälldalar[7]. Men omkring 100 år efter ankomsten af öns första bebyggare öfvergingo andra derifrån till *Grönland*[8] och stiftade nybyggen både på dess östra och vestra

Men genvägar ligga
Till trofast vän,
Fast han bor fjärran», —

sjöng Isländaren i *Hávamál*, str. 35. *Sämunds Edda*, öfvers. af Afzelius, s. 13.

[7] »Ljuf blifver led,
Som länge sitter
På annans bänkar.
Ett bo är godt,
Fast det är litet.
Hvar man är herre hemma,
Fast tvänne getter endast
Och stråtäckt sal han eger». *Hávamál* str. 36, 37.

[8] »Det var 15 eller 16 vintrar innan kristendomen kom här på Island», säger *Are Frode* (Schedæ, c. 6), — således 984—985; ty Island blef kristet år 1000.

kust[9]. De träffade derefter i *söder* från Grönland andra kuster, till en början fulla af kala fjäll, längre ner mera lågländta, slutligen ett godt land vid ett sund med en ö i norr. Der voro strömmar rika på lax, ett slags säd växte vild, och frukter, som liknade vindrufvor[10]; hvarför första upptäckaren[1] kallade landet *Vinland det goda*. De som efter honom besökte det råkade äfven infödingar, lika dem man förut funnit på Grönland[2], och tillbytte sig af dem pelsvaror. Ingen varaktig förbindelse uppkom för öfrigt med detta land, hvilket likväl af en grönländsk biskop år 1121 besöktes[3]; men utan

---

[9] Då de trovärdigaste isländska källor, *Are Frode*, *Heimskringla* (ed. Peringsk., T. I. s. 337, såsom af sammanhanget synes) och *Landnáma* (P. II. c. 14) intyga detta; så anse vi oss ej berättigade att med *Eggers* (hvars prisskrift i detta ämne, införd uti *Danske Landhush. Selskabs Skrifter* 1794, vi likväl ej haft tillfälle att se) inskränka det gamla nybygget endast till Grönlands vestra kust, der de nyare danska finnas. Med den *gamla* kolonien upphörde all gemenskap i 15:de århundradet. Då i senare tider Grönland åter besöktes, funnos i den forna så kallade *Vesterbygden* ruiner efter hus och kyrkor (*Cranz*, Grönl. Hist., D. I. s. 377, 380); men Grönlands *Österbygd*, dit Isländarne förlägga den gamla *hufvudkolonien*, har man, oaktadt alla försök, länge ej kunnat nalkas. Först i nyaste tider synas dessa hinder genom polarisens förändringar blifvit minskade. År 1817 såg hamburgske skepparen Olof Ocken det *östra* Grönlands kust vid 79° n. lat.; 1821 sågo Manby och Scoresby den vid 74° 30′; 1822 lyckades det kapt. Scoresby (*Journal of a voyage to the northern whale-fishery*, Edinb. 1823) att besegla Grönlands östra kust ifrån 69° till 75°. Invånare sågos inga, men väl flera spår, att kusten ej längesedan varit besökt. Hettan var i Juli månad stark, och gräset på sina ställen så frodigt, att de resande ej funno opassande det gamla namnet *Grönland*, hvilket, enligt *Are Frode*, den förste nybyggaren gaf det för att ditlocka flera.

[10] *Vinber*. Se *Heimskringla*, I: 333. — *And. Rudman*, hvilken år 1697 utsändes såsom prest till Nya Sverige vid Delaware-floden i Norra Amerika, skrifver i bref till professor Jakob Arrhenius i Upsala s. å., att *vindrufvor* och *vinbär* der växte vilda. *Palmsk. Saml.*

[1] *Leif*, son af Erik Röde, som först hade öfvergått från Island till Grönland, der Leif införde kristendomen. Han tillbragte i Vinland en vinter, som var ovanligt mild, så att betet föga skadades. De isländska uttrycken angående den i berättelsen (*Heimskringla* I: 331) omnämda dagens kortaste längd på detta ställe, som skulle kunna bestämma polhöjden, ha varit underkastade flera uttydningar. Schönings förklaring motsäges af Torfæi, och denne är ej ense med sig sjelf.

[2] *Are Frode*, c. 6. De kallades för sin klena, *skrala* växt *Skrälingar* af Isländarne, och beskrifningen om deras utseende påminner om Eskimoerna.

[3] *Torfæus*, Vinlandia Antiqua, p. 71. Vid mynningen af den stora St. Laurens-floden i Norra Amerika finnes på södra sidan en landsträcka,

tvifvel är det någon del af Norra Amerikas kuster, som i dessa gamla isländska berättelser framträder, — 500 år före Columbus[4].

I 400 år bibehöll den isländska fristaten sin sjelfständighet, tills den år 1261, utmattad af inre oroligheter, underkastade sig Norges herrskap. En frukt af denna frihetsålder var en egen literatur, som redan derigenom ådrager sig uppmärksamhet, att den på en tid, då latinet eljest var det allmänna skriftspråket i Europa, helt och hållet är på *modersmålet*. Detta, såsom vi redan anmärkt, var detsamma som fordom talades i de tre skandinaviska rikena[5]. Isländarne

---

som kallas *Gaspé* eller *Gaspésie*, fordom bebodd af en indiansk stam, som tillbad solen och var utmärkt genom mera bildade seder. En del af denna stam dyrkade *korset* före missionärernas ankomst och förvarade en gammal muntlig öfverlemning om en vördig man, som en gång skall till dem öfverfört detta heliga tecken och dermed befriat deras land från en smittosam sjukdom. Man vore frestad att i detta land igenkänna det gamla Vinland och i dess apostel den grönländske biskopen. *Malte-Brun*, Neuestes Gemälde von Amerika, aus d. Französ., Leipz. 1819, s. 145. Medeltalet af de försökta förklaringarna utaf stället i *Heimskringla* om den kortaste dagens längd i Vinland utsätter den till 8 timmar (*Torfæi* Vinlandia Ant., mot slutet). Detta läge under 49° instämmer med den nyssnämda traktens. Den beskrifves såsom fruktbar, och de hafstöcken, hvarför det anmärkes vara utsatt, skulle der kunna mildra vintrarne.

[4] *Eyrbyggia-Saga*, kap. 64, berättar, att en Gudleif Gunlaugson mot slutet af Olof den Heliges regering på en sjöresa vester från Irland af en stark storm blef drifven långt ut i hafvet i sydvest. Han kom slutligen till ett obekant land, der han och hans följeslagare blefvo bundna af invånarne, hvilka talte ett okändt språk, som tycktes ha likhet med iriskan. En gammal ansenlig man, som alla inbyggarne emottogo med vördnad, befriade dem. Han tilltalte Isländarne på nordiska språket, frågade efter Thurida, den på Island mäktige Snorre Godes syster, sände henne en gullring och ett svärd till hennes son. Sitt namn ville han ej säga och förbjöd sina landsmän att uppsöka sig, emedan invånarne voro trolösa och grymma, och kusten hade brist på hamnar. Gudleif hemförde skänkerna; och man slutade på Island, att mannen var Björn Breidvikingakappe, en berömd skald, som älskade Thurida, derför förföljdes af hennes broder och man, och hade lemnat Island år 998. — Denne Björn hade förut äfven någon tid följt svenske prinsen Styrbjörn på dennes krigståg och först efter prinsens död lemnat hans tjenst, hvarför han troligen var med i Styrbjörns slag mot sin farbror Erik Segersäll på Fyrisvall.

[5] Den isländska lagboken *Grágás*, skrifven år 1118, säger (*Vigslóþi*, kap. 37): »Ef útlendir menn verþa vegnir á landi her, *danskir* eþr *sönskir* eþr *norrönir*, or þeirra konga veldi þriggia, er var túnga er; þar eigo frændr þeirra þær sakir, ef þeir ero út her; en af öllum

sjelfva kallade det än *norsk*[6], än *dansk tunga*, men innefattade under denna benämning så väl sitt *eget* språk som det *svenska*, hvilket ännu i 13:de århundradet dermed öfverensstämde[7] och äfven sedermera af de nyare skandinaviska systerspråken förblifvit det *gamla språket* trognast. I isländskan har detta fortfarit att bibehålla sig. Orsaken är tydligen den, att det genom en egen literatur der så tidigt blef stadgadt; men detta leder äfven tanken till den frågan, *huru* denna tidiga bildning förbereddes och vans. Den är ej *endast* förklarlig genom rikedomen af den föregående muntliga öfverlemningens *innehåll*, ehuru så många omständigheter bidrogo att göra Isländaren rik på minnen. Äfven Saxo hade en hel forntids sägner för sig; och detta hindrade honom ej att i latinsk retorik omkläda dem. Det måste till denna rikedom på innehåll, hos Isländarne mer än annorstädes, ha förut funnits någonting i den muntliga öfverlemningens *form*, som förvarade den åt modersmålet och äfven i skrift bibehöll den vid dess ursprungliga skaplynne.

Den hade erhållit denna form först och främst genom *skaldekonsten*. Äfven i Skandinavien ansågos Isländarne företrädesvis vara i besittning af Nordens gamla sånger; och att en stor rikedom af sådana, hvarigenom skaldekonsten tidigt fått en bestämd utbildning, till dem öfvergått från hedniska tider, skulle, i fall inga dylika sånger verkligen ännu funnes, redan kunna slutas deraf, att denna skaldekonst äfven på kristna skalders läppar ej förmådde skilja sig från det gamla sammanhanget med de hedniska myterna, utan i sina sista

---

túngum öþrom enn af *danskri túngo*, þá á engi maþr her vigsök at sökia af frændsemis sökom, nema faþir eþr sonr eþr broþir, ok þvi at eino þeir, ef þeir höfþo her áþr viþkennz»; d. ä.: Om utländske män varda dräpne här i landet, *Danskar* eller *Svenskar* eller *Norrmän*, ur de *tre konungariken*, der som *vårt språk* är, då ega fränder deras de saker (nämligen att åklaga och hämna eller taga böter), om de äro här; men af alla andra tungomål än det *danska* eger ingen man här att dråpsmål åklaga för slägtskaps sak, om ej det är fader eller son eller broder, och äfven *de* endast om de förut här ha varit kända.

[6] *Norræna, Norrænn túnga.* »Ari prestr hinn fródi - - ritadi fyrstr manna her á landi at *Norrænu máli* frædi, bædi forna oc nya»; d. ä.: presten Are den Vise skref först af alla män här i landet på *norskt* mål både gamla och nya berättelser. *Snorre Sturleson* i företalet till Heimskringla.

[7] T. ex. *Uplands-lagen* skiljer sig nästan blott i afseende på ortografien från hvad nu kallas isländska. *Rask*, Anvisn. till Isländskan, Stockh. 1818. Föret. s. XVIII.

ljud förblef sitt ursprung trogen[8]. Bevis på våra förfäders höga aktning för en konst, hvars ursprung tillskrefs gudarne[9], och hvilken konungar idkade, finnas långt före Isländarne. Starkother den Gamle var en ej mindre namnkunnig skald än hjelte, och i den beskrifning Saxo efter ett hans qväde gör om Bråvalla-slaget sägas flere skalder följt Harald Hildetand i striden[10]. Ragnar Lodbrok, hans gemål Aslög, hans söner voro berömda skalder. I svenska konungen Eisten Belis hof nämnas ej mindre än nio skalder, ibland dem Brage den Gamle. Skalden Erpur hos konung Björn på Håga frälste sitt hufvud med en sång[1]. I Harald Hårfagers hof sutto skalderna i högsätet midt emot konungen och aktades af honom framför alla hans hofmän[2]. Hos Olof Skötkonung, som älskade deras frimodighet, hade de samma hedersplats[3].

Efter Islands bebyggande finna vi mest Isländare såsom skalder i de nordiska hofven, hvilkas gamla sed att hysa sådana kristendomen blott långsamt kunde förändra. I Sverige nämnes den förste isländske skald hos Erik Segersäll. Efter segern på Fyrisvall öfver Styrbjörn steg konung Erik Segersäll upp på Upsala backe. Han frågade, om någon kunde qväda en sång för lön af hans egen hand. Thorvald Hjalteson steg fram, qvad tvänne strofer, och emottog af konungen en gullring. Det anmärkes, att han hvarken qvädit förr eller senare; men de tvänne i konungens och härens närvaro då diktade och framförda stroferna ha blifvit bibehållna till våra dagar[4].

---

[8] Ogerna lemnade ock skalderna den gamla tron, hvars fabler de likväl, äfven som kristne, fortforo att nytja till poetiska prydnader. »All *Odens ätt* har skipat sånger till allas välbehag, och väl minnes jag våra fäders gamla sed. Nu är jag tvungen (ty väl behagade skalden Odens välde) att hata Friggs man (Oden); ty vi tjena Krist» — klagar Hallfred Vandrædaskald, som konung Olof Tryggvason tvungit till dopet. Och på ett annat ställe: »Nu nödgas vi, de fleste, att undfly nornornas förr hållna skick; nu öfvergifva alla Odens ätt för korset». *Jon Olafsen,* Om Nordens gamle Digtekonst, s. 3, och *Syntagma de Baptismo,* p. 187, 188.

[9] *Ynglinga-Saga,* kap. 6.

[10] *Saxo,* lib. VIII. p. 143. Jfr *Sagubrot om Bråvalla slag.*

[1] *Skaldatal* i *Heimskringla,* ed. Peringskiöld, T. II. s. 479.

[2] *Egils Saga,* kap. 8.

[3] *Heimskringla,* Olof den Hel. Saga, kap. 69.

[4] *Thattr om Styrbjörn. Müller,* Sagabibl., III: 142. Thorvald Hjalteson omtalas i *Landnáma,* s. 217.

I Olof Skötkonungs hof träffa vi fyra skalder[5], och en berättelse om en poetisk täflan emellan tvänne af dessa inför konungen finnes än[6]. Isländska skalder uppträda sedermera nästan i ordentlig följd hos konungarne Anund Jakob, Inge Stenkilsson, Sverker[7], Knut Eriksson, Sverker Karlsson, Erik Knutsson, Erik Eriksson; ja äfven hos flere svenska jarlar[8]. Den siste isländske skald i Sverige, en brorson till Snorre Sturleson, var Sturle Thordson, på sin tid både i Islands och Norges historia väl bekant. Han diktade en sång till Birger Jarls ära[9]. Ännu oftare uppehöllo sig isländska skalder hos Norges konungar. Olof den Helige, hvars nit för kristendomen synes ha aflägsnat honom från de med hedniska bilder uppfylda skaldesångerna, hvarför han ock sade till Sigvatr skald, »att han ej ville höra några visor»[10], gaf likväl åt denne skald ett utmärkt rum bland sina hofmän, hedrade honom med sitt förtroende, brukade honom i beskickningar[1]; och konungen

---

[5] *Halfd. Einari*, Hist. Litt. Isl., p. 51. *Skaldatal* i *Heimskringla*, ed. Perinsk., nämner blott tre. Äfven Hallfred, kallad Vandrædaskald hos Olof Tryggvason, har besjungit Olof Skötkonung, och blef derför frikostigt belönad. *Heimskringla*, I: 309.

[6] *Saga af Gunnlaugi Ormstungu ok Skalld-Rafni*, Hafn. 1775, kap. 9. Sedan bägge framsagt sina qväden, blef Rafu förebrådd af Gunnlaug, att han blott gjort ett mindre skaldestycke (flock) om konungen, liksom han ej vore värd ett större (drapa). — Konung Knut den store i Danmark tog så illa, att Isländaren Thorarinn Loftunga hade diktat en kort och liten sång om honom, att han hotade skalden med döden, om han ej försonade det med ett qväde af minst 30 strofer. *Bartholinus*, Ant. Dan., p. 167, 168, efter *Knytlinga-sagan*. Jfr *Heimskringla*, I: 712. Den större dikten blef gjord, kallades *hufvudlösen*, och skalden fick 50 mark silfver.

[7] I *Skaldatal* uti *Heimskringla*, ed. Peringskiöld, står äfven här Sörkvir Carlsson, läs: Sörkvir Kolsson, såsom det isländska *Langfedgatalet* i *Script. Rer. Suec.*, T. I. S. 1. p. 6, *Skaldatalet* hos *Worm* (Append. Litt. Run.) och hos *Halfdan. Einari* (Hist. Litt. Isl.) ha.

[8] Nämligen hos Jon Jarl Sverkersson (troligen Johan, konung Sverkers son, hvilken *Saxo*, lib. XIV, p. 263, omtalar), Sune Jarl Ivarsson och Karl Jarl Suneson (om hvilken se *Heimskr.*, T. II. ss. 317, 318), slutligen hos Birger Jarl till Bjälbo.

[9] *Halfd. Einari*, l. c., p. 47. *Finni Johannæi* Hist. Eccl. Isl., I: 210. Sturle Thordson är författare, åtminstone till en stor del, af *Sturlunga-sagan*, som innehåller hans egen slägts och Islands historia i 12:te och intill medlet af 13:de århundradet.

[10] *Heimskringla*, Olof den Hel. Saga, kap. 41.

[1] Såsom i giftermåls- och fredsunderhandlingar med Sverige, då Sigvatr sändes till Ragvald Jarl i Vestergötland; l. c., kap. 92.

sjelf kunde likväl ej qväfva begäret att genom sången fortlefva i menniskors minne, hvilket så djupt var inplantadt i nordiska sinnen[2]. I hans sista slag vid Stiklarstad, der Olofs fall gjorde tapperheten hos de Norrmän, som blifvit honom trogne, och hos de Svenskar, som följt honom, fruktlös, voro trenne skalder i hans sällskap. Han kallade dem inom den sköldborg, hvilken hans starkaste och modigaste män slutit omkring honom, och sade till skalderna: »här skolen I vara och se hvad märkvärdigt som händer, så att I ej dertill behöfven andras sägen; ty eder tillhör sedan att härom *förtälja* och *qväda*»[3]. De verser de före slagets begynnelse på stället diktade lärdes genast af hären och ha blifvit bibehållna till våra dagar[4]. Tvänne af skalderna stupade vid konungens sida; den tredje bad att ej få öfverlefva honom[5]. Det var Thormoder Kolbruna-skald, så kallad af sina visor om en svartlockig flicka på Island. Dödligt sårad qvad han ännu till Olofs ära, innan han ryckte pilen[6] ur hjertat och dog. De voro alla Isländare. Harald Hårdråde var sjelf skald[7] och domare öfver skalders förtjenster. »Väl

---

2 »Rikdom dör,
Fränder dö,
Sjelf du dör desslikes;
Men ej *ryktet*
Nånsin dör,
Hvem sig ett *godt* förvärfvat.

Rikdom dör,
Fränder dö,
Sjelf du dör desslikes;
Ett jag vet
Som aldrig dör:
Domen om hvar dödan»,

heter det i det gamla *Hávamál,* som tillskrefs Oden.

3 *Heimskringla,* Olof den Hel. Saga, kap. 218.

Ibid.

Fostbrædra-Saga. *Müller,* Sagabibliothek, I: 157.

6 Han såg på den och sade: »väl hafver konungen födt oss, efter fetman sitter än på mina hjertrötter». *Heimskringla,* Olof den Hel. Saga, kap. 247.

7 Berömdast äro hans så kallade *gammanvisor.* *Heimskringla,* Harald Hårdr. Saga, kap. 15. Dessa, i hvilka han på en gång besjunger sina bedrifter och klagar öfver sin ryska älskarinnas förakt, ha mycken poetisk förtjenst. Första strofen finnes (men oriktigt öfversatt) i *Heimskringla,* ed. Peringsk., l. c. Så många som äro öfriga ses anförda hos *Bartholinus,* Ant. Dan., p. 155 seq.

ser jag» — sade han till Isländaren Arnor Jarla-skald, hvilken gjort tvänne qväden, ett öfver konung Magnus den Gode, ett annat öfver Harald sjelf, och i konungarnes närvaro framsade[8] dem — »väl ser jag skilnaden mellan dessa qväden: de som lära sig *mitt* skola snart glömma det; men qvädet om Magnus skall lefva i menniskors minne, så länge Nordlanden varda bebodda»[9]. Efter ett offentligt föredrag af en skaldedikt lärdes den af några bland de närvarande utantill, och man har exempel, att en konung nekade en skald dess belöning, så framt han ej stannade nog länge qvar, att hofmännen kunde lära den sång han diktat till konungens ära[10]. En genom bokstafsrimmet starkt betonad, slående och liksom krigisk rytm, ett eget poetiskt språk, med många i prosan obrukliga ord, täta hänsyftningar på myterna samt de djerfvaste omskrifningar och bilder utmärka denna gamla nordiska skaldekonst, och om den, till väsendet hednisk, blef med försvinnandet af den tro, hvarigenom den lefde, allt mera konstlad, så hänvisar likväl äfven detta urartande på en från början bestämd form, som med den så sammanväxt, att de ej mer kunde åtskiljas.

Men äfven den prosaiska berättelsen måste på visst sätt ha blifvit stegrad till *konst*, och den muntliga öfverlemningen derigenom fått en så bestämd utbildning, att den sedermera mindre författades än redan fullkomligt färdig öfvergick i skrift. — En ung Isländare Thorstein Frode hade anmält sig vid norske konungen Harald Hårdrådes hof, såsom skicklig berättare, och blifvit emottagen med vilkor, att han skulle visa sin konst så ofta konungen det befalte. Sedan han ofta på detta sätt roat konungen och hofvet, begynte han mot julen bli tyst och bedröfvad och ville ej heller omtala orsaken. Konungen gissade, att hans förråd af berättelser vore slut, och på tillfrågan erkände han sig blott ha en enda saga qvar, hvilken han dock fruktade att omtala, oviss om han rätt fattat den: den anginge konungens egna bedrifter i främmande land.

---

8 Att *qväda*, det ord, hvarmed ett sådant föredrag betecknades, betyder både *sjunga* och *tala*. Troligen framsades skaldeqvädena med ett slags sjungande deklamation.

9 Fem strofer af detta finnas i sjelfva verket ännu bibehållna. *Torfæus*, Hist. Norv., P. III. lib. 4. cap. 13.

10 Det skedde hos konung Harald Godvinsson vid engelska hofvet; hvilket också besöktes af isländska skalder. *Snegle Halls Thattr* hos *Müller*, Sagabibliothek, III: 347.

Uppmuntrad dertill af Harald sjelf, förtäljde han dem under julen, och temligen till konungens nöje. På tillfrågan huru han lärt detta, svarade han sig årligen ha plägat besöka *alltinget* eller Isländarnes nationalförsamling; der hade han flera år hört särskilda delar af denna saga, tills han inhemtat den helt och hållet; berättaren hade varit Haldor, en annan Isländare[1], som följt Harald på alla hans tåg, till Ryssland, Grekland, Afrika, Sicilien, Palæstina, och, ehuru han slutligen skilts från honom i ovänskap, likväl vid återkomsten till sin ö för Isländarne firat konungens bragder[2]. Äfven de aflidna troddes ej vara känslolösa för efterlefvandes omsorg om deras minne. En köpman förtäljde, under det han seglade utefter norska kusten, för sina följeslagare sagan om en konung Vatnar, hvars hög syntes på stranden, och sade att denne varit en namnkunnig man. Då han sedan låg vid Vatnars hög, drömde han, att konungen kom till honom och sade: »du har berättat *min saga:* jag vill löna dig det med all den rikedom, som finnes i min hög»[3]. Så var *berättelse* ett offentligt nöje, vid konungahofvet som i folkförsamlingen, och ämnen gåfvo både forntid och samtid. Så synas vid allmänna och enskilda sammankomster sagorna om de förnämsta isländska slägter, så sagorna om de nordiska rikenas, i synnerhet Norges, konungar ha uppstått. Skaldernas så ofta åberopade sånger lemnade stödjepunkter åt berättelsen, som fick ett slags borgen för sin trovärdighet genom ett offentligt föredrag i närvaro af många, för hvilka ämnet ej var obekant; såsom alltid inträffade, då händelserna rörde Island, och åtminstone ofta då de angingo de nordiska rikena. Under sådana förhållanden fordrade berättelsen en egen skicklighet. Denna

---

[1] Om denne Haldor Snorreson, hvilken omtalas i *Heimskringla*, Harald Hårdr. Saga, kap. 9, 37, finnes en egen isländsk berättelse. *Müller*, Sagabibliothek, III: 330. Tvänne Isländare nämnas bland Haralds följeslagare på dessa tåg.

[2] *Torfæus*, Hist. Norv., P. III. lib. 5. c. 11. *Müller*, l. c., I: 347.

[3] *Landnáma*, s. 386. En liknande berättelse om denne konung Vatnars söner, hvilkas högar sågos i *Halland*, förekommer på samma ställe. Flera drag visa denna tro i allmänna tänkesättet. En herde låg vid Thorleif Jarlaskalds hög och försökte, okunnig i skaldskap, förgäfves att dikta ett qväde öfver den döde. Han drömde slutligen, att en stor man kom ut ur högen och gaf honom, genom en sång, skaldegåfvan. Herden gjorde sedan ett lofqväde om *högboen* (»orti sidan lofqvædi um haugbuann») och blef en berömd skald. *Bartholinus*, Ant. Dan., p. 186, efter *Thorleif Jarlaskalds Saga.* Jfr *Sagabibliothek.*

värderades så högt, att äfven den ära bedrifter, resor, erfarenhet gåfvo ansågs ofullständig utan förmågan att *förtälja* dem[4]; hvaremot denna, merendels förenad med sångens ännu högre aktade gåfva eller minne, äfven i och för sig sjelf gaf ett ej ringa anseende. Redan i Eddiska qväden omtalas den utmärkta plats hvilken en sådan offentlig *talare* vid allmänna sammankomster innehade[5], och *Hávamál* råder att aldrig le åt den gråhårige talaren, äfven om han går för hvars mans dörr[6]. — Man kan väl säga, att dessa drag till de gamla sedernas historia voro gemensamma för hela den skandinaviska norden. De tillhöra i sjelfva verket all tid, som ännu ej skrifver. En sådan tid vårdar och värderar i samma mån den muntliga öfverlemningen, såsom en egen konst och skicklighet, och man har ej rätt att bedöma dennas natur, medan den ännu är bildningens enda eller förnämsta medel, efter dess vårdslösade beskaffenhet sedan den längesedan upphört att vara det[7]. Men hos Isländaren medverkade många orsaker att liksom göra honom till arfvinge af Nordens minnen. —

---

[4] När den berömde Isländaren Kjartan Olofsson återkom från Norge, *berättade* han intet; hvilket hans fader tyckte illa om, säger *Laxdæla Saga*, kap. 45.

[5] Talaren kallades *þulr*, hvilket ord i den äldre Edda ofta förekommer i presterlig bemärkelse och lämpas på Oden sjelf, som kallas *Fimbulþulr* eller den *store talaren*. Talarestolen het *þularstóll*. Jfr *Loþfafnismál* (en afdelning af Hávamál), str. 1. Berättelsen eller qvädet, som föredrogs, kallades *þula*, deraf *þylia* förtälja, framsäga, i synnerhet tala och bedja till gudarne. *Jon Olafsen*, Nordens gamle Digtekonst, s. 7, 8.

[6] L. c. str. 24. En i berättelser väl förfaren kallades äfven *sagnamadr*, *frædimadr*. Sådana åberopar sig Snorre Sturleson i företalet till *Heimskringla:* »Somt är skrifvet — säger han — efter forna sånger och saguqväden, hvilka män hafva haft till sin förnöjelse, och ehuru vi ej veta sanningen deraf, så veta vi dock att gamla *frædimenn* ha sådant för sant ansett». — Ännu på Island berättas ofta de gamla sagorna af personer, som lärt sig dem utantill, och vandrande *berättare*, som genom sin konst under vintern skaffa sig uppehälle, äro ej ovanliga. *Henderson*, I: 385.

[7] Ett exempel huru rikt skaldernas minne var. Den blinde skalden Stuf sjöng för konung Harald Hårdråde på en afton 60 sånger (flockar), och svarade på tillfrågan, att han kunde en half gång så många *längre* skaldeqväden (drapor). *Thattr om Stuf Skald; Müller*, Sagabibliothek, III: 377. Egna omständigheter kunna länge bibehålla denna den lefvande traditionens rikedom. Ännu i nyaste tider har man upptecknat hjeltesånger, ända till 1200 versers längd, ur folkets mun i Servien. *Götting. Anzeigen*, 1824, St. 83.

På detta sätt blefvo dessa i sång och saga så utbildade, att deras öfverflyttande i skrift kan förliknas vid afplockandet af en redan mogen frukt[8]. Trädet, som hade sina rötter i hedendomen, blef med dennas upphörande ej afhugget; ty öfvergången till en ny tro skedde bland dessa öboar långsammare än annorstädes, utan våldsamheter eller religionskrig[9]; och aflägsenheten af den inflytelse, som eljest öfver allt och äfven i sjelfva Skandinavien gjorde romerska kyrkans språk nästan till literaturens enda, bidrog dertill att öfverlemningarna från gamla tider här bibehöllos och framträdde mer i sin ursprungliga gestalt; ehuru det för öfrigt ej fattades på Island män, som voro invigda i hvad deras samtid kallade lärdom[10].

---

8 Derför medför den isländska sagan så sällan en författares namn; ehuru ofta den nämner de personer, på hvars *berättelser* den grundar sig, och merendels, då den anför verser, äfven nämner *skalden*. Sagan var nämligen genom upprepad berättelse så färdig förut, att uppskrifvandet ej var något författarskap. Derför skiljes emellan en saga såsom *gjord* och såsom *skrifven;* t. ex. i *Sturlunga Saga*, þáttr II. kap. 38, der det heter: »De flesta sagor, som ha blifvit *gjorda* på Island (er hér hafa giörst á Islandi) blefvo *skrifna* (voru rítadar) förr än biskop Brand Sæmundsson dog (år 1201); men af de sagor, hvilka sedan *gjordes*, blefvo få *skrifna*, förr än Sturle Thordson skald dikterade (sagdi fyrir) Isländingasagorna» (näml. *Sturlunga-sagan*, hvilken ock kallas *Isländinga-Saga hin mikla*). *Granskning*, t. ex. för kronologiska bestämmelser, eller *samling* och *ordnande* af sånger och sagor ha mest gifvit isländska literaturen namn sådana som *Are*, *Sæmund*, *Snorre Sturleson;* och likväl dölja äfven dessa namn flera okändas medverkan.

9 Då kristendomen antogs på Island, stadgades, att män måtte offra gudarne hemligen om de ville, men varda landsflyktige, om det skedde i vitnens närvaro. Med åtskilliga hedniska seder, såsom barns utsättande, hästkötts ätande m. m., måste äfven i början öfverses. Se vilkoren för kristendomens antagande, i *Kristni-Saga*, kap. 11.

10 Flere Isländare besökte för studiers skull England, Tyskland, Frankrike. De bägge förste isländske biskopar hade studerat i Erfurt, presten Sæmund Frode i Paris. Han inrättade efter sin återkomst en skola, och flera sådana funnos tidigt på Island. Lärdom var ej inskränkt till de andlige. Gissur Hallson, lagman på Island 1131, kände latin och flera språk, hade gjort stora resor och beskrifvit dem. Ingunna, en Isländska, gaf lektioner i grammatik och latin. *Halfdan. Einari*, l. c., p. 32. *Finni Johannæi* Hist. Eccl. Isl., T. I. p. 190 seq. Men så öfverlägsen var inflytelsen af det *inhemska* i vitterheten, att äfven de få historiska skrifter, hvilka ursprungligen blifvit författade på latin, såsom munkarne Oddurs och Gunlaugs lefvernesbeskrifningar öfver Olof Tryggvason, blott i öfversättning och bearbetning på isländska bibehållit sig.

Något mer än två hundra fyratio år voro från Islands bebyggande förflutna, då sagorna begynte *skrifvas*[1], och då nästan alla de äldre äro genomflätade af skaldeqväden och styckevis anföra sådana, så har sångernas upptecknande åtminstone ej skett senare. Någon gång i nyare sagor kunna väl dessa vers vara diktade af sagoskrifvaren; men sjelfva *ändamålet* dermed visar oss bäst den *gamla* skaldekonstens ärliga förhållande till sagan. Detta skedde nämligen för att ge berättelsen en större *trovärdighet;* emedan skaldernas sånger voro, såsom Snorre Sturleson sjelf intygar, de mest ansedda historiska vitnesbörd. Också äro de isländska sagorna fulla af historiskt bekanta, med händelserna samtida skalders vers allt ifrån Harald Hårfagers tid och medlet af 9:de århundradet. *Före* denna tidpunkt visste man blott anföra några få qväden af *kända* skalder. Men redan *dessa* utmärka sig, liksom alla deras efterföljare, genom oupphörliga hänsyftningar på de gamla myterna. *Mytiska sånger* måste således ha varit ännu *äldre.* Också kände man för dem, som ännu äro bibehållna, *ingen författare.* Med sagornas och sångernas uppskrifning följde snart *granskning* och *samling;* och sådana bemödanden ha vi att tacka för Isländarnes mest omfattande, i historiskt, mytologiskt och poetiskt hänseende vigtigaste verk[2]. Slutligen, i den mån den lefvande öfverlemningens källa sålunda tömdes, begynte med afsigt *diktade* sagor skrifvas, ettdera bildade efter de inhemska gamla, eller härmade efter utländska mönster, ofta också satta i verser, hvilka genom sjelfva sin form påminna om en senare tid[3]. Då sagan och

---

[1] »Þat var meir enn CC vetra tolfræd er Island var bygt, ádr menn toko her saugur at rita». *Olofs Saga*, Præf., cit. af *Verelius,* Not. ad Herv. Saga, p. 168. Ett hundrade *tolfræd* är tio tolfter eller 120, hvilket fordom i Sverige och ännu i några landsorter kallas *storhundrade.*

[2] Såsom *Eddorna;* för kronologiens grundläggning i allmänhet *Are Frode;* dessutom för Islands allmänna historia författarne af *Sturlunga-sagan;* för Skandinaviens, särdeles Norges historia de särskilda samlingarna af *Konunga-sagorna,* i synnerhet Snorre Sturlesons redaktion af dessa i *Heimskringla;* för Danmarks historia den äfven till ett helt samlade *Knytlinga-sagan,* hvars författare anses vara Olof Thordson, kallad Hvita-skald, liksom Sturle Thordson haft största delen i *Sturlunga-sagan* eller den stora Islands-sagan. Bägge voro brorsöner af Snorre Sturleson. Till ingen slägt har således Nordens gamla historia större förbindelser.

[3] De så kallade *rimur* (hvaraf ses ett exempel i de af Björner införda *Rimur af Karl og Grym* i hans *Nordiska kämpadater*), hvilka till största delen bestå af yngre, afsigtligt diktade isländska sagor.

sången sålunda fullkomligt skilt sig från det *historiska*, förtorkade detta i register-lika, torra, kronologiska *annaler*; och dessa, ehuru redan under gransknings- och samlingsperioden började, utgöra dock i allmänhet de sista historiska minnesmärken af Isländarnes gamla literatur, hvars egentliga tidrymd inneslutes inom 12:te, 13:de och till en del 14:de århundradet.

Sedan vi sålunda framstält den isländska literaturens gång, kunna vi angifva dess förnämsta beståndsdelar. De äro:

1:o **Mytiska sånger och sagor.**

De hit räknade *sånger* tillhöra den mytiska tidsåldern så väl genom sitt innehåll som derigenom, att de äro äldre än den historiska erinringen och derför alla utan känd författare. Deras ämnen äro dels gudarne och den gamla gudaläran, dels ock »de hjeltar, som från gudar kommo», för att uttrycka sig i den gamla sångens ord[4]. Den samling af de mytiska *sångerna*, som återstår, tillskrifves, efter en bland Isländarne gängse sägen, *Sæmund*, kallad *Frode* (den lärde)[5], och nämnes äfven derför *Sämunds Edda*, eljest den *Poetiska* eller *Äldre Edda*. Mytiska *sagor* med åberopande af sångerna innehåller den *Prosaiska* eller *Yngre Edda*, som bär Snorre Sturlesons namn; emedan han anses haft del i dess författande[6]. Till den yngre Edda hörer äfven *Skálda*, en afhandling om skaldespråket eller de af skalderna brukade omskrifningar, bilder och benämningar, samt slutligen en öfversigt af isländska skaldekonstens alla versslag[7], jämte flera grammatikaliska uppsatser. Allt detta visar oss den yngre

---

[4] *Hyndlu-ljód*, str. 8. Märkvärdig såsom ett slags poetiskt sammandrag af de gamla mytologiska genealogierna.

[5] Född i början af 1050:talet, död 1133. *Vita Sæmundi Multiscii*, auctore *Arna Magnæo*, i den köpenhamnska editionen af den äldre Edda, P. 1.

[6] Huru stor denna del varit, är obestämdt; men att flera delar af Edda blifvit tillökta och bearbetade efter hans tid, och att det hela i sin *närvarande* gestalt tillhör 14:de årh., är säkert.

[7] Efter en äredikt om konung Håkan den Gamle och Skule Jarl i Norge af Snorre Sturleson i 100 särskilda versslag, derför kallad *Háttalyckil* (clavis rhythmica).

Edda såsom en isländsk poetik[8], hvilken egentligen behandlar mytologien i afsigt att upplysa det bruk skalderna af den gjorde. Till de gamla mytiska sångerna sluta sig för öfrigt äfven flera andra mytiska eller halft mytiska sagor.

2:o **Historiska sånge och sagor.**

Denna afdelning innefattar sånger af historiskt bekanta, med händelserna samtida skalder, och de sagor, som åberopa sådana samt i öfrigt bära en historisk prägel. Dessa sagor äro dels *särskilda,* såsom om isländska slägter och berömda män ifrån öns bebyggande, med deras skandinaviska anor, sagor om åtskilliga andra nordiska nybyggen, Färöarna, Orkneyöarna, Grönland, samt om enskilda nordiska konungar eller konungaslägter; dels åter *samlade* och bearbetade i *större* verk om Islands egen eller Skandinaviens historia.

3:o **Diktade och romantiska sånger och sagor,**

hvilka Isländarne endera tillegnat sig ur det öfriga Europas poetiska och romantiska literatur, eller sjelfva, efter bekantskapen med denna, ur inhemska anledningar utbildat. Denna del af isländska literaturen, i allmänhet den talrikaste, är för den egentliga häfdaforskaren endast vigtig så vida den ger bidrag till tänkesättens, sedernas, språkets historia, och någon gång äfven, upptager äldre nordiska öfverlemningar. För öfrigt visar den, att intet bekantare ämne för sång och saga under medeltiden fans, som ej dessa öboars vetgirighet omfattat och användt.

VI.

Den nordiska gudasagan.

Frågan om den nordiska mytologiens äkthet kan, efter de nu fullständigt bekanta källorna för dess kännedom och de undersökningar dessa föranledt, i *det hela* anses afgjord; ehuru mycket i detta ämne återstår att närmare bestämma.

---

[8] I isländska sånger af 14:de årh. betyder *edda* poesi i allmänhet, *eddulist* skaldekonst, *eddu-reglur* skaldekonstens regler. *Arnas Magnæus,* Vita Sæmundi, p. XXI.

Deras åsigt, som i denna mytologi endast velat finna sysslolösa munkars dikt, en plump härmning efter Grekers och Romares gudasagor, med inblandade kristliga föreställningar, behöfver i sjelfva verket ej mera vederläggas[9]. Om den gjorde sig gällande hos några äldre lärde, emot den antiqvariska öfverdriften hos andra, hade bägge ytterligheterna sin ursäkt i en ännu högst ofullkomlig kännedom af källorna. Då den likväl äfven i senare tider, med någon förändring, funnit försvarare; så torde det vara i sin ordning att, innan vi meddela en öfversigt af den nordiska gudasagans innehåll, förutskicka några anmärkningar i detta ämne.

Bevisen, att de *gudar* mytologien firar, att *Asarne*[10] i Isländarens tro före kristendomen njöto gudomlig vördnad, och att denna tro följt honom från moderlandet; de af Isländarne fullkomligt oberoende gamla intygen, att de förnämsta af dessa gudar verkligen i Skandinavien dyrkades och i Upsala hade ett präktigt tempel[1], synas väl tillräckliga att i allmänhet åt den nordiska gudasagan försäkra en historisk grund. Deremot inskränkes detta medgifvande — om man är benägen att göra det — till några få de förnämsta gestalterna, under det allt det öfriga förklaras för senare tillverkning, lån och härmning af kristendom, af de gamles mytologi, munkdikt o. s. v.[2]. Striden, som från början fördes

---

9 Vi hänvisa till *P. E. Müllers* afhandling: Ueber die Aechtheit der Asalehre und den Werth der Snorroischen Edda; aus der dänischen Handschrift übersetzt von Sander. Kopenh. 1811.

10 Att *Ás*, plur. *Æsir*, i allmänhet betydde *gud, gudar* uti den skandinaviska norden (liksom fordom *Æsi*, *Æsar* hos Etruskerna: *Αἰσοί, θεοί ὑπὸ τῶν Τυῤῥηνῶν. Hesychius*, in v. — »*Æsar*, Etrusca lingua Deus». *Suetonius*, in Octav., c. 97), ses äfven af ordets bruk i sammansättning, såsom *land-áss:* ett särskildt lands eller trakts gud. »Må gudarne straffa honom för den egendom han beröfvar mig! Må de taga sitt skydd från konungen; må Oden och makterna vara honom vrede! Frejr och Niordr, låten tyrannen fly från sin jord! Må *landets gud* (landáss) blifva led mot folkfienden, som bryter helgade rättigheter», — sjunger Egil Skallagrimsson, flyende från Norge, emot norske konungen Erik Blodyxa, hvilken i en arfstvist förhållit honom hvad han ansåg för sin rätt. *Egils Saga*, s. 365.

1 *Adami Bremensis* vitnesbörd derom är äldre än någon isländsk skrift. *De situ Daniæ*, ap. Lindenbrog, l. c. p. 61.

2 Den eljest af Sveriges historia så förtjente Rühs var af denna tanke, hvilken finnes i hans *Geschichte Schwedens*, T. I. s. 34 ff., och dess-

nästan med uteslutande afseende på en enda, länge blott ofullständigt känd urkund, den under Snorre Sturlesons namn bekanta *yngre Edda*, har äfven i sin fortsättning, med upprepande af gamla inkast, å motståndarnes sida föga öfverskridit denna gräns; ehuru Edda endast i sammanhang med isländska literaturens *hela* är begriplig. Det är derför i detta ljus som den förnämligast måste betraktas. Man finner då, att den, långt ifrån att vilja skapa ett mytologiskt system, tvärt om *förutsätter* både mytologien och hela den nordiska skaldekonsten. Endast bägges redan gifna förbindelse i en stor mängd äldre skaldedikter har slutligen födt afsigten att genom sjelfva gudasagornas innehåll påminna ett senare slägte om betydelsen af de bilder skalderna ur dem oupphörligt hemtat; och denna afsigt har gifvit oss Edda[3]. Derför anför den, jämte sjelfva myterna, flera hundra särskilda verser af inemot 80 namngifna skalder såsom poetiska exempel. Dessa skalder äro till största delen eljest historiskt bekanta; de fleste ha sjungit vid nordiska konungahof; deras qväden, hvilka funnits *skrifna* före samlingen af Edda[4], åberopas i andra äldre isländska skrifter, der stundom ur dem anföras samma verser med samma ord, under det några igenkännas i latinsk öfversättning hos Saxo; de äldsta tillhöra hedendomen, Skandinavien och tiden före Islands bebyggande; alla äro uppfylda af mytiska bilder och göra den i sig sjelf föga rimliga antagelsen af en blott

---

utom utförd i andra skrifter; se: *Die Edda, nebst einer Einleitung über nordische Poesie und Mythologie*, Berl. 1812. Den besvarades i en afhandling af *P. E. Müller:* Ueber den Ursprung und Verfall der isländischen Historiographie, nebst einem Anhange über die Nationalität der altnordischen Gedichte, aus dem Dän. übers. von Sander. Kopenh. 1813. Senast har hos oss *P. A. Wallmark* uppträdt mot den nordiska mytologiens äkthet, i sitt inträdestal i kongl. Vitt. Hist. och Antiqvitets-Akademien år 1819, men utan allt afseende på de Müllerska skrifterna.

3 »Nu är att säga unga skalder, som önska känna skaldespråket och samla sig ordförråd af de gamla benämningar, eller begripa hvad som i sångerna förefaller dem mörkt, att de skola förstå och begagna denna bok till sin underrättelse och sitt nöje. Icke bör man förgäta eller neka dessa berättelser, så att man skulle borttaga poesiens gamla omskrifningar, hvilka de förnämsta skalder hafva brukat, men icke skola de kristne tro på hedna gudar, ej heller på dessa berättelsers sanning *annorlunda*, än såsom i förespråket till denna bok är anmärkt, huru det tillgick, när menniskorna förvillades från den rätta tron.» *Efterspråk till Edda.* Svenska öfvers., s. 87.

4 Se bevisen hos *Müller*, Ueber die Aechtheit der Asalehre.

såsom en antiqvarisk sällsamhet i några sysslolösa hjernor hopspunnen mytologi här äfven historiskt omöjlig. Dertill kommer, att, om man ur Edda sjelf gör sig reda för hennes sammansättning, hon befinnes vara hvarken en *endas* eller ens några få *samtidiga* författares verk, utan en samling, under fleres händer småningom uppkommen. Hon saknar äfven derför den fullständighet i anförandet af sjelfva gudasagorna, som skulle varit följden af en förut genomtänkt plan, utan hänvisar i alla riktningar på en grund utom sig. Derför förutsätter hon åtskilligt såsom bekant, nämner uttryckligen mytiska berättelser såsom väl kända, utan att upptaga deras innehåll[5], samt åberopar de *mytiska sångerna*[6], hvilka åter å sin sida göra oss bekanta med flera i den yngre Edda ej vidrörda sagor och läror, eller häntyda på andra, om hvilka all ytterligare upplysning saknas.

Hvad de förmenta främmande inflytelserna på Eddaläran angår, så skulle de förnämligast härröra endera från Isländarnes, ehuru inskränkta, bekantskap med klassiska literaturen, eller från kristliga källor. Bäggedera kunde vid första påseende tyckas antagligt, om man blott rådfrågade *företalet* till Edda, der bibliska historien, romerska mytologien och den trojanska fabeln på ett vidunderligt sätt sammanmängas, för att derigenom åstadkomma ett slags förklaring af den nordiska gudasagan. Men i sig sjelft är detta af en senare hand tillagda företal, som med Edda ej står i något nödvändigt sammanhang, ett ibland bevisen för hennes äkthet. Redan behofvet, att genom en sådan *förklaring* utplåna det underbara, visar en tid, vida skild från den som skapade det; och sjelfva förklaringens beskaffenhet röjer dessutom tydligt en författare, hos hvilken det är omöjligt att förutsätta den lärdom och skarpsinnighet i att *inveckla* kristliga eller klassiska

---

5 T. ex. i *Gylfaginning* (*Dæmisaga*) 20 säges om *Odens resor*, att de omtalas i gamla sagor (fråsagnir) och att ingen må kallas en vis man, som ej vet berätta de stora tidender, hvilka derom finnas. Men dessa nämnas för öfrigt ej. *Ynglinga-sagan*, innan den omtalar tåget till Norden, har derpå afseende, kap. 2, 3; äfven *Grimnismál*, str. 48. Saxo förmäler derom ur sin synpunkt, p. 13, 45.

6 De åberopade sångerna af detta slag äro *Hávamál*, *Völuspá*, *Hyndluljód* eller *Völuspá hin skamma*, *Ægis-drecka*, *Grimnismál*, *Vafthrúdnismál* och *Alvismál*. De ur dessa qväden anförda verser återfinnas (några afvikande läsarter oberäknade) uti sångerna i den äldre Edda. Dessutom citeras *Heimdalls-galldr*, ett förloradt qväde, samt några strofer ur okända dikter.

föreställningar uti nordisk drägt, som nyare tviflare och förklarare användt att *utveckla* sådana ur Eddiska myter. Med de gamles mytologi har visserligen den nordiska ej blott vissa allmänna likheter, hvilka återvända i alla, äfven de råaste folkslags försök att föreställa sig menniskans och naturens förhållande till det gudomliga, utan en verklig frändskap, hvarom framdeles mera. Men denna frändskap ligger ej på *ytan*[7], hvilken dessutom i Grekernas gudar hunnit skönhetens mått och form, hvarifrån de nordiska ännu i flera afseenden synas aflägsnade[8]. Denna frändskap hör fast mer till en dunklare, mindre känd sida af de gamles gudalära, till det som i denna, enligt Grekerna sjelfva, var af ett barbariskt och äfven nordiskt ursprung. — Till kristliga föreställningar i den yngre Edda har man räknat benämningarna *Hár*, *Jafnhár*, *Thridi* (den höge, den jämnhöge, den tredje)[9]; och om vi än kunna uppvisa dessa samma ibland Odens många namn i de mytiska qvädena[10], der de likväl på intet sätt utmärkas; om det *första* och *sista* äfven möta oss i Heimskringla hos *hedniska* skalder[1]; om uttrycken äfven kunde ha afseende på de nordiska hufvudgudarne, som voro *tre*[2]: så måste dock med-

[7] Redan Saxo, som följer inhemska sägner och föga kände Isländarne, fann, med all sin kärlek till Latiniteten, likväl detta, och förkastar de nordiska gudarnes härledande ur de romerska och grekiska. Han sluter det deraf, att Mercurius, som jämföres med Oden, var Jupiters son; Thor tvärt om, som jämföres med Jupiter, säges vara Odens. »Restat ut — Thor alium quam Jovem, Othinum quoque Mercurio sentiamus exstitisse diversum». *Saxo*, lib. VI. p. 103.

[8] Vi hänvisa till uppsatsen i *Iduna*, VII h., om *de nordiska myternas användande i skön konst*. Ingenting är eljest vanligare, än att nu för tiden höra de orientaliska mytologiernas djupsinnighet upphöjas på den grekiskas bekostnad, liksom uttryckte de förras ofta vanskapliga och afskyvärda monstra, man vet ej rätt hvilka höga ideer, om hvilka den senare knappt skall ha haft någon aning. I vår tanke en helt och hållet förvänd åsigt. Gudomlighetens uppgående för Grekerna i *mensklig*, till *skönhet* förädlad form var tvärt om äfven i *religiöst* hänseende ett stort steg *framåt*. De hade derigenom höjt sig öfver det mytologiskt monströsa, som ytterst har sin grund i föreställningen af gudomligheten såsom en rå, omoralisk naturkraft.

[9] *Finni Johannæi* Hist. Eccl. Isl., I: 23.

[10] *Grimnismál*, str. 46—50.

[1] Thiodolfr af Hvine, *Ynglinga-Saga*, kap. 52; Einar Skålaglam i *Harald Gråfälls och Håkan Jarls Saga*, kap. 6.

[2] *Tre* voro de hufvudgudar, som dyrkades i Gamla Upsala tempel: Wodan, Thor, Fricco. *Tre* få i Edda namn af de *förnämsta* bland Asarne:

gifvas, att dessa benämningar eljest ingenstädes förekomma i *denna* förbindelse och sammanställning. Deremot kunna vi anmärka, att allt detta blott hör till den *yttre* infattningen af de Eddiska sagorna, hvilken ock har sin fabel[3], men för öfrigt på sjelfva innehållet ej synes ha yttrat något inflytande. — Gå vi till de mytiska sångerna, hvilka den yngre Edda åberopar, måste vi erkänna, att, så vigtiga dessa urkunder än äro, de likväl ej *ensamma* kunna afgöra hvad i mytologien är äkta eller oäkta. Af den äldre Eddas qväden är *ett* afgjordt kristligt[4], ehuru blandadt med hednisk vidskepelse. Det är också det enda, om hvars författare åtminstone en *sägen* finnes; hvilket styrker förmodan om de öfrigas högre ålder. Ty vi känna från och med det 9:de århundradet ett så stort antal, så ofta åberopade skalder, att svårligen allt ifrån denna tidpunkt, tills den gamla skaldekonsten förstummade, något vigtigare qväde fans, hvars författare ej tillika var bekant. En annan af den äldre Eddas sånger visar sig till tiden stå i brytningen mellan kristendom och hedendom; ty *kristne* nämnas der, ehuru i ett fiendtligt förhållande[5], så att just derigenom qvädet röjer sig vara *hedniskt*. I de öfriga, om hvilka man vore benägen att antaga detsamma, framstå,

---

Oden, Thor, Frejr. *Edda, Dœmis.* 20, 21, 24 *Thorlacius* (Ant. Boreal. Spec. III) invänder, att namnen Hár, Jafnhár, Thridi alltid blott tilläggas Oden. Men om Oden i dessa tre personers namn skulle vara i Edda den *ende svarande*, så kan tilläggas, att *han* också är den *frågande*; ty *Ganglere*, såsom Gylfe kallar sig i *Gylfaginning*, är också ett af Odens namn. *Grimnismál*, str. 46. Men *Skáldа* säger (sid. 91. sv. öfvers.), att hvar och en af Asarne kunde utmärkas med de andras namn, om någonting tillika betecknade skilnaden; och kanske kallades just för denna *förbindelse* gudarne för *band*, såsom i den hedniska dikten *Velleklo. Heimskringla*, Håkan Gråfälls och Håkan Jarls Saga, kap. 6.

3 Den är, att konung Gylfe i Sverige for till Asgård under en gammal mans skepnad och namnet Ganglere, för att pröfva Asarnes visdom och konster. Han fann der trenne höfdingar i trenne högsäten, det ena öfver det andra; de kallade sig Hár, Jafnhár, Thridi. Hans spörsmål och deras svar utgöra den del af Edda, som kallas *Gylfaginning*.

4 *Sólar-ljód* eller solsången. En isländsk tradition tillskrifver detta sjelfva samlaren af den så kallade *Äldre Edda*, presten *Sœmund*. Den isländska folksagan känner honom tillika såsom en stor trollkarl.

5 I *Gróu-galdr* (str. 13) omtalas ibland andra besvärjningar äfven en, hvarigenom *kristen* qvinna skulle hindras att gå igen efter döden och göra någon skada.

oaktadt den äkta ålderdomlighet i ton, språk och innehåll, som utmärker dem, likväl någon enda gång uttryck, hvilka måste härröra från en kristen eller från bekantskap med kristendomen[6], och vi finna äfven eljest, ehuru högst sällan, nya ord, hvilka förråda en senare hand[7]. Den äldre, såsom den yngre, Edda fordrar således sin bekräftelse af isländska literaturens *hela*, af jämförelsen med *skaldernas* bruk[8] och med allt hvad *för öfrigt* om Nordens tro och gudasaga är oss bekant. Hvad som består detta prof måste vara äkta. Det finnes dessutom äfven i detta ämne vissa allmänna ledande grundsatser. Så bevisar t. ex. härledningen från kristendomen *intet*, öfver allt der den bevisar *för mycket;* och detta är fallet med de läror, hvilka mer och mindre äro för all gudalära gemensamma.

Gud är ett begrepp, i sjelfva verket så ensamt i sitt slag, att det ej från falska och förgängliga gudar småningom kan ha blifvit öfverfördt på den sanna[9]. Tvärt om, det

---

[6] I sjelfva *Völuspá* (str. 24) kallas Valkyriorna, hvilka i Edda nämnas *Odens mör* (*Skálda*, s. 212), *Odens nunnor* (nonnor Herjans); *Sæmundar Edda*, Stockh. uppl., s. 4. Likaså i Resenii edition af *Völuspá*. *Finn Magnusen*, i sin öfversättning af den äldre Edda, del. I. s. 43, har »Odins möer» och lemnar stället utan all anmärkning. *Afzelius* öfversätter »Odens tärnor»; men har utmärkt stället såsom ett tillägg, hvilket det också sannolikt är, då de rader, i hvilka det förekommer, blott innehålla ett öfverflödigt upprepande af det nyss föregående. Dock måste jag erkänna, att detta (redan af *Mone*, Geschichte des Heidenthums im nördl. Europa, I: 332, anmärkta) uttryck är, utom de nyss nämda, de enda spår af kristendom jag i alla den äldre Eddas sånger kunnat upptäcka. Ty ännu ett ställe, hvilket af flera i detta hänseende blifvit anfördt, nämligen *Atla-mál*, str. 101 (eller 106 i stockh. upplagan i den äldre Edda), der ordet *kista* synes förekomma i den kristliga bemärkelsen af *likkista*, är icke bevisande, då kistan här förenas med begrafning i *skepp*. Att sätta den döde i ett fartyg in i högen var ostridigt ett hedniskt bruk. Jfr *Landnáma*, s. 72.

[7] De ord vi i detta afseende funnit anmärkningsvärda äro *kalkr* (*Hýmisqvida*, str. 27, 29; *Skírnisför*, str. 39, Stockh. uppl.), ett nyare ord, bildadt af det latinska *calix*, anglosax. *calic*, *cælc;* — *skillingr*, skilling (*Tryms-qvida*, str. 34), af det anglosaxiska *scylling* eller *scilling*, — samt *töflur* (*Völuspá*, str. 61), af *tafla*, anglosax. *tæfl*, det latinska *tabula*. Alla synas från anglosaxiskan vara inkomna i det nordiska språket, men *kunna* i detsamma vara äldre än kristendomens införande i Norden.

[8] Förstås i synnerhet de *äldres*, från hvilka Edda uttryckligen förmanar de yngre skalderna att ej aflägsna sig.

[9] - - »opinio est, nativos esse deos, longis intervallis *orientes occidentesque*, eosque innumerabiles esse mundos. Sed nos *Deum*, nisi *sempi-*

sanna begreppet måste ha varit det ursprungliga: det har urartat till ett falskt; och i all mytologi ligger en sjunken religion; i all hedendom, som just består i förgätenheten af skaparen för det skapade, frambryter dock någon ljusblick af denna allt förnufts eviga sol genom molnen. Om de vendiska Slaverna, ett folk, bekant för blodiga offer, och så litet våra förfäder öfverlägsna i bildning, att snarare det motsatta med skäl kan antagas, säger ett samtida vitne: »Ibland mängden af deras olika afgudar — ty de ha egna gudomligheter för åkrarne, för skogen, för sorgen, för glädjen — bekänna de dock *en* Gud i himmelen, herskande öfver de andra; allsmäktig bekymrar han sig blott om det himmelska; de öfriga, lydande i anvista göromål, härstamma från honom och äro förträffligare ju närmare de äro beslägtade med gudarnes Gud»[10]. Nästan all hedendoms innehåll och historia ligger i dessa ord. Äfven Amerikas vildar känna den *store anden*[1]; hvarför skulle ingen stråle af hans ljus inträngt i den gamla Nordens mörker? — *Allfader*, såsom han af den nordiska hedningen helsades, är för honom ett ej ovärdigt namn[2], ehuru det äfven öfverflyttades på en gud, förgänglig såsom verlden; och om äfven den *klarhet*, hvarmed den sent författade yngre Edda utmärker detta väsende, hvilket de gamla mytiska qvädena säga sig »ej våga

---

ternum, intelligere quî possumus?» *Cicero*, De natura Deorum, lib. I. c. 10.

[10] *Helmold*, Chronica Slavorum, lib. I. c. 84: »Inter multiformia vero Deorum numina, quibus arva, sylvas, tristitias atque voluptates attribuunt, non diffitentur *unum Deum in coelis* cæteris imperitantem, illum præpotentem cœlestia tantum curare: hos vero distributis officiis obsequentes de sanguine ejus processisse, et unum quemque eo præstantiorem, quo proximiorem illi Deo Deorum».

[1] Jfr i synnerhet: Memoirs of a captivity among the Indians of North America from childhood to the age of nineteen, by *John Hunter*. Lond. 1823. Jag känner denna intressanta bok blott af ett tyskt utdrag.

[2] »Han heter på vårt språk *Allfader;* i det gamla Asgård hade han 12 namn. — Han lefver genom alla åldrar och beherskar hela sitt rike och råder öfver allt, både stort och smått. Han smidde (skapade) himlen, jorden, luften och allt hvad dem tillhörer. — Det är störst, att han skapade menniskan och gaf henne ande, som lefva skall och aldrig förgås, ehuru lekamen ruttnar till mull eller brännes till aska». *Edda*, Dæmisaga 3. — Att kristliga föreställningar kunna haft inflytande på *denna* beskrifning, neka vi ej; likväl angår den läror, som äfven för hedendomen ej voro främmande, och det kristliga ligger mest i drägten och uttrycket.

nämna», eller blott dunkelt omtala, skulle vara lånad från kristendomen och stå i för skarp motsats med denne Oden, som en gång tillika med verlden skulle förgås[3]: så saknas likväl ej helt och hållet bevis ifrån andra håll på upplystare religionsbegrepp äfven hos nordiska hedningar. Harald Hårfager svär »vid den Gud, som skapat honom och öfver allting råder»[4]. Isländaren Thorstein gör löfte »till den Gud, som hade skapat solen», hvilken han anser för den mäktigaste[5]; den dygdige Torkel Måne låter i sin dödsstund sig bäras ut i solskenet och anbefaller sig »åt den Gud, som skapat solen»[6]. — *Ett lif efter detta* är en i menskliga själen så djupt rotad tanke, att den, med minsta ljusning af något slags gudalära, framstår öfver allt. De gamle funno styrka för detta hopp »i alla folkslags sammanstämmande mening»[7]. Men hos *nordiska* nationer framför alla andra erkände de denna tro vara inhemsk; liksom *midnattssolen* i de eleusinska mysterierna var odödlighetens sinnebild[8]. En dom efter döden var, enligt en skrift som tillegnades Plato, hos Grekerna en *hyperboreisk* lära[9]. Cæsar säger, att de galliska Druider lärde i synnerhet själarnes odödlighet[10]. Lucanus prisar i allmänhet de nordiska folken lycksaliga för denna »villfarelse», i håns tanke, hvilken med krigiska dygder gaf dem en själ, mäktig öfver döden[1]; —

---

[3] Alla *Allfaders* benämningar i den yngre Edda återfinnas bland Odens, som sjelf kallas Allfader. Det är ock ett ibland hans många namn i *Grimnismál*. Jfr str. 19.

[4] *Heimskringla*, Harald Hårfagers Saga, kap. 4.

[5] *Vatnsdœla Saga*, kap. 37.

[6] *Landnáma*, p. 19. Han var lagman, och får det loford att af alla hedniske män på Island ha varit bekant såsom den dygdigaste. — Ibland Odens namn är ock det af *solens skapare* (*Skálda*, s. 94), och *han* var således i sin högsta bemärkelse den gud, hvilken visare hedningar tillbådo såsom den der skapat solen.

[7] »Permanere animos arbitramur consensu nationum omnium». *Cicero*, Tuscul. Quæst. lib. I. c. 16.

[8] »Accessi confinium mortis et, calcato Proserpinæ limine, per omnia vectus elementa remeavi. *Nocte media vidi solem* candido coruscantem lumine». *Apulejus*, Metamorph., lib. XI.

[9] Axiochus sive de Morte. *Platonis Opera*, ed. Bipont., XI: 198; — lär vara författad af Sokratikern Aeschines. Om *Geternas* odödlighetstro jfr *Herodotus*, IV: 94, 95.

[10] »Inprimis hoc volunt persvadere, non interire animas». *Cæsar*, De bello Gal., lib. VI. c. 14.

[1] — — »Certe populi, quos despicit Arctos,
Felices errore suo, quos ille timorum

och det vore således ingenting ovanligt, om en sådan lära äfven i våra förfäders sinne varit lifligt inplantad.

Ej aningen eller öfvertygelsen om ett högsta väsende, ej tanken om straff och belöning efter döden, hvilka tillhöra hvarje gudalära, utan *renheten* af dessa eviga ideer är hvad som utmärker den *rena* religionen; och det lof, hvilket man här i några afseenden skulle vilja tillägga den nordiska gudaläran, fördunklas åter allt för mycket i andra. Väl framlyser i densamma ej otydligt aningen om ett högsta väsende; men liksom i de vendiska Slavers tro detta väsende blott kunde sysselsätta sig med det *himmelska*, så har det äfven synts våra förfäder allt för aflägsnadt från jordiska angelägenheter. En lägre gud, men den högste bland de många andra, företräder för verlden dess ställe, men är förgänglig som den. Äfven *gudarnes dag* har sin skymning och qväll, i Ragnaröks nattliga lågor försvinna verld och gudar: — »få månde längre framåt skåda, än Oden går att ulfven möta»; men öfver en ny himmel och jord herskar ej *han*, utan en *mäktigare*[2]. Så låter äfven den gamle Aeschylus den af Olympens gudar fängslade Prometheus förutsäga den dag, »då Zevs, så full af öfvermod hans själ nu är, skall förödmjukad störtas»[3]. Det ena af dessa drag är ej mer kristligt än det andra; ehuru märkvärdig den profetia om egen förstörelse är, som genomgår mer än en hedendom. En sådan lära är tvärt om genom sjelfva sin karakter afgjordt hednisk; och tron på verlds-

Maximus haud urget leti metus. Inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæque capaces
Mortis; et ignavum rediturae parcere vitæ».
Lucanus, Pharsalia, lib. I. v. 458—462.
»Ej är döden att sörja —
Lidna äro lifs stunder
Leende skall jag dö»,
sjunger Ragnar Lodbrok i ormgården.

2 »Då kommer en annan
Än mera mäktig;
Dock honom icke
Jag nämna vågar.
Få månde längre
Framåt skåda,
Än Odin går
Att ulfven möta».
Hyndlu-ljód, str. 41. Afzelii öfversättning.

3 *Aeschyli* Prometheus, v. 906 ff. Jfr v. 956—8.

branden återfinnes äfven hos flere af de gamle[4]. — Ett lika omdöme måste vi fälla om den nordiska gudaläran, i afseende på straff och belöning efter döden.

Väl förkunnar denna våra fäders lära, att »den rike, den starke ofvanefter» en gång skall sämja domar, lägga saker och sätta det värde, som blifva skall[5]. Väl inskärper hon för de onda straff efter lifvet, »på likstranden från solen fjärran, i den borg som flätad är af ormaryggar, der i etterströmmar lönmördaren, förföraren, menedaren skola vada»[6]. Väl förutsäger hon en ny jord, »der skördar månde osådda växa och all nöd förgå», och ser den »gulltäckta borgen», fägre än solen, der de »ordhållnes[7] skaror» skola bygga[8];

[4] Verldsbranden samt jords och himmels förnyelse derefter var egyptisk, persisk, orphisk, heraklitisk, stoisk, och är indisk lära. Jfr *Creuzer*, Symbolik und Mythologi, I: 369, 603, 708; III: 317. 2:te Ausg.

[5] Uttryck, hemtade af den gamla nordiska rättegången. *Völuspá*, str. 65. *Finn Magnusen* försvarar äktheten af denna strof, ehuru den saknas i några handskrifter.

[6] Så heter det i *Valas spådom:*

»Borg såg hon stånda
Från solen fjärran
Å likstranden
Med nordvända portar;
Falla etterdroppar
In genom gluggarna;
Borgen är flätad af
Orma-ryggar.
Der såg hon vada
I tunga strömmar
Menedige män
Och mordvargar
Och de som lockat
Rättmätigt köpta hustrur.
Der sög Nidhögg
Framlidnas kroppar,
Slet vargen liken.
Förstån I än, eller hvad?

Völuspá, str. 44, 45. Stockh. uppl.

[7] *Dyggr*, ordhållen, trofast.

[8] »Borg ser hon stånda,
Fägre än solen,
Täckt med gullet
Å Gimle det höga.
Der skola ordhållna
Skaror bygga
Och i alla dagar
Sällhet njuta». *Völuspá*, str. 64.

hvarvid straffet, i synnerhet uttaladt öfver ett menedigt, förrädiskt sinne, lönen åter för ordhållighet och trofasthet, förtjena uppmärksamhet, både för det kraftiga uttrycket af all sedlighets form, som deri ligger, och för den öfverensstämmelse med de *gamles* religionsbegrepp, hvilken äfven här på flera sätt framträder[9]. Men å andra sidan (ehuru flera både goda och onda hemvist för de aflidna antogos)[10] visa likväl många drag, — såsom att trälarne efter döden ej fingo dela sina herrars eller de förnämares vilkor[1], — visar Valhalls glädje förbehållen åt den friborne, helst ädle och rike krigaren, — visar i allmänhet föreställningen om gudarne mera såsom *mäktiga* än såsom *moraliska* väsenden, under hvilka hårda, jordiska

---

[9] Man jämföre följande ställe hos *Pindarus* (Olymp., II. v. 64—74), hvilken säkert ingen Isländare läst: »Hvad som *oförsont* blifvit under *Zevs' välde på jorden* skall *en* slita, med sträng nödvändighet förkunnande domen. Men lysta af solen, lika under nätter och dagar, se de ädle för sig ett mödolöst lif, hvarken plöjande jorden med handens kraft eller hafvets bölja för fåfängligt uppehälle; utan hedrade af gudarne skola de, som glädt sig att *hålla ed*, njuta ett lif utan tårar, då de andra erfara outsägligt lidande». I det följande säger skalden om de rättfärdiga själarne, att de efter trefaldig pröfning komma till »*Kronos borg*» på de saliges öar, der under svalkande flägtar *guldet* brinner i blommor från de lysande träden. Denna lära var ur mysterierna, om hvilkas invigda Pindarus i ett bibehållet fragment säger, att »de känna väl lifvets utgång». Jfr *Thiersch* till detta ställe, s. 25.

[10] Den *yngre Edda*, s. 75. Sv. öfvers.

[1] Trälarne voro uteslutna från Valhall och vistes till Thor.

»De jarlar eger Oden,
Som å valplats falla;
Thor eger träla-slägten».

Harbards-ljód i den äldre Edda, str. 24. *Landnáma* (s. 72) låter en Isländare, som i sitt skepp blifvit högsatt, efter döden gå igen och i drömmen beklaga sig för sin hustru, för det hans träl, som beröfvat sig sjelf lifvet för att följa husbonden, hade blifvit honom i högen gifven till följeslagare. I *Götreks* och *Rolfs Saga* (kap. 1) tviflar bonden i Vestergötland, hvars slägt brukade kasta sig utför ättestupan och så *fara till Oden*, att trälen skulle af Oden emottagas, om ej derför att han vore i husbondens sällskap. — Allt detta synes häntyda derpå, att Thor äfven varit gud för äldre, fiendtliga stammar, af hvilket förhållande hela den anförda Eddiska sången tyckes vara en återklang; ty *Harbard* (så kallas den som här ordvexlar med Thor och oupphörligt hånar honom) är ett af Odens mytiska namn. Se *Grimnismál*, str. 49. Att *Suhm* (Om Odin, s. 153) låter Eivind Skaldaspiller kalla Thor sjelf för en *Jötun*, beror likväl på en felaktig öfversättning af verserna i *Heimskringla*, s. 170, ed. Peringskiöld.

former de för all religion gemensamma sanningar i denna uppenbarade sig. Derför vitna ock de grymma offren[2] hos våra förfäder om den själens förskräckelse, som så ofta är en fördystrad, från Gud affallen läras andakt.

Vi ha redan nämt, att den stora mängd af bekanta skalder, som åberopas i den nordiska mytologien, är ett historiskt bevis för hennes äkthet. Men antagom ett ögonblick, att denna mytologi först efter kristendomens införande genom lån och härmning fått sin egentliga utbildning. Man skulle då i skaldernas sånger, ju åldrigare dessa vore, också sparsammare finna mytiska ämnen och bilder. Det förhåller sig ej så. Utom den äldre Eddas namnlösa qväden ega vi ännu historiskt kända skalders sånger om de hedniska gudarne styckevis bibehållna, och dessa skalder äro, såsom man kunde vänta, alla från hedniska tiden, några äfven äldre än Isländarne. *Thiodolf* af Hvine, som vid Harald Hårfagers hof sjöng *Ynglingatalet*, har diktat flera mytiska sånger[3]. I allmänhet är de äldsta kända skaldernas språk utmärkt af den största rikedom på bilder, hemtade ur mytologien. Det gamla *Bjarkamál* har inom trenne strofer ej mindre än femton mytiska benämningar på *guldet*[4], af hvilka hvar och en förutsätter kännedomen af en hel fabel, och man behöfver blott uppslå *Ynglinga-sagan*

---

[2] Att af dessa inga spår skola förekomma i den yngre Edda eller de mytiska qvädena, har blifvit anfördt såsom skäl mot dessas äkthet. Det är ej sant. I *Hymis-qvida* (str. 1) göra gudarne sjelfva *blodiga* offer. I *Rune-sången*, str. 1, nämnes seden att med spjut märka sig åt Oden, och i str. 20 är den *hängande döde* tydligen ett menniskooffer. Brynhild befaller, att på hennes och Sigurds bål både manliga och qvinliga tjenare skola offras. *Brynhildar-qvida II*, str. 62, 64, 65. Thor kastar en dverg på Balders bål. *Edda*, Dæmis. 49.

[3] En om Thors bedrifter, kallad *Höstlånga;* en annan om Idunas bortröfvande. Fragment af bägge, bibehållna i *Skálda*, äro särskildt utgifna af *Skule Thorlacius* (Ant. Boreal. Spec. VI). Eilif Gudrunsson, skald hos den hedniske Håkan Jarl i Norge, har äfven diktat ett qväde till Thors ära, kalladt *Thors-drápa*, hvaraf ett ansenligt fragment, som finnes i *Skálda*, särskildt blifvit utgifvet af Thorlacius. Ulf Uggeson, som lefde vid år 997 (*Halfdan Einari* Hist. Litt. Isl., p. 49), har besjungit myten om Balder (»qveþit eptir saugu Balldrs»), äfven om Heimdall och Loke (jfr *Skálda*, s. 103, 105, 106).

[4] *Skálda*, s. 154. I Saxos parafras på latinsk vers, hvari han sjelf säger sig gifvit *meningen*, ej *orden* af detta gamla i hans tid ännu erinrade qväde (»earundem sententiarum intellectus, Danici cujusdam carminis compendio digestus, a compluribus antiquitatis peritis memoriter usurpatur»; *Saxo*, lib. II. p. 38), förekommer också detta

hos Snorre Sturleson, för att i Thiodolfs verser finna en så stor mängd dylika, att de ej ens alla genom Edda äro förklarliga[5]. — Men det är ej *endast* på Isländarnes intyg, i fall andra finnas, som sanningen i detta ämne kan och bör hvila. Dels kunde de på visst sätt anses såsom vitnen i egen sak, dels kunde grundade tvifvelsmål uppstå, om en mytologi, så rik på fabler som den de oss öfverlemnat, någonsin varit folkets religion. En jemförelse emellan mytologien och folktron, så vidt den är möjlig, fordras således; och helst önskade man utan tvifvel att den kunde ske ur andra än isländska källor, eller att dessas vitnesbörd genom andra intyg pröfvades.

Det finnes ett annat vitne, väl redan från kristna tider, men den första utförligare häfdatecknare inom de skandinaviska rikena, ett vitne, som, om det ej är tillräckligt att besvara frågan i hela dess vidd, likväl omisskänneligt bestyrker, att mytologien och folktron hvilade på samma grund och voro samma lära. Detta vitne är *Saxo*. Huru litet han *följt* och äfven *känt* Isländarne, ehuru han i allmänhet åberopar dem, det visar bäst hans arbete, liksom det tillika obestridligen röjer, att han så mycket mer begagnat sig af en annan källa, nämligen *inhemsk* muntlig öfverlemning[6]. Af hans verk ega

ställe om Rolf Krakes gifmildhet, ehuru ej ordagrant. Oaktadt den uppenbara godtyckligheten, hvarmed qvädet af Saxo blifvit behandladt, stöter man dock på flera ställen och uttryck, i hvilka en *öfversättning* framlyser. Så äro orden: »qui *Sirtvallinos* (*Fyrisvallinos?*) auro conseverat agros» en häntydning på Rolfs hos skalderna namnkunniga äfventyr vid Upsala (*Skålda*, s. 153; *Ynglinga Saga*, kap. 33), hvaraf guldet kallades *Fyrisvalds säd;* så igenkännes det Eddiska uttrycket om Oden: »Friggs enögde man» äfven i de latinska verserna, som också omtala »Odens häst» (*Saxo*, p. 37). Orden:

— — »certamina prima
Fronte gerunt aquilæ» — —

innehålla en öfversättning af det gamla krigiska ordspråket: »Öndverdir skulu ernir klóaz», d. ä. bröstgänges skola örnarne klösas. Jfr *Stephanii* notæ in Saxon., p. 76. De i *Heimskringla*, I. s. 771, ed. Peringsk., anförda strofer af *Bjarkamál* äro temligen troget gifna af Saxo; äfvensom ett annat ställe af denna gamla sång, hvilket saknas i *Rasks* edition af Edda och Skálda, men åberopas af *Müller*, Critisk Undersögelse om Troværdigheden af Saxos og Snorros Kilder, Kiöb. 1823, s. 31.

[5] T. ex. att *elden* kap. 47 kallas *Fornjots son*, och kap. 16 *vattnets broder*, har afseende på den i Edda vidrörda, men ej upptagna myten om Fornjotr och hans ätt.

[6] Derför finner den, som hos Saxo söker åberopade källor, i stället: »*veteres tradunt*» — »*antiquitas perhibet*» o. s. v., eller väl ock: »*vul-*

vi således ett prof, huru den skandinaviska hedendomens både mytiska och historiska minnen sågo ut i dansk *folksång* och *folksägen* under 12:te århundradet. Att författaren sjelf var en andlig; att han i kyrkans språk, i latinet, uteslutande såg all lärdom[7]; att han eljest i alla afseenden var en ifrig patriot: allt detta var för honom lika många skäl att föredraga denna senare, inhemska kristliga källa framför den på hednisk sång och saga rikare isländska, äfven om han bättre känt denna sistnämda än han i sjelfva verket gjorde[8]. Om hedendomens gudar är han i allmänhet ett ovilligt vitne. Troligen hade

---

garis opinio», »*vulgaris sententia*». Lib. VI. p. 103. Åberopas någon gång en enskild urkund, så hör den likaledes till den muntliga sagan eller sången, såsom qvädet om Bråvalla slag, hvilket tillskrefs Starkother. För öfrigt förekomma blott *tre* författares namn, och mer, som det synes, för namnet än gagnet: *Dudo, Beda* strax i början, och *Paulus Warnefridi* om Longobardernas utvandring; derjämte anför Saxo runstens-qväden, — som ej blifvit sedda eller lästa, — Isländarnes historiska skatter (»thesauros historicarum rerum pignoribus refertos»), hvilka, om man går till sjelfva verket, måste ha varit lika litet begagnade som kända, — och om senare tider ärkebiskop *Absalons* berättelser.

7 Af brist på *latin* hade Danmark ej haft äldre historieskrifvare, enligt Saxo. »Quis enim res Daniæ gestas litteris prosequeretur? Quæ nuper publicis initiata sacris, ut religionis, ita *Latinæ* quoque *vocis* aliena torpebat». *Præfat.*

8 Huru litet Saxo kände af Islands egen historia ses deraf, att han låter Isländare (i hans språk *Tylenses*) deltaga i Bråvalla-slaget långt förr än Island var kändt och bebygdt. Müller, i nyss anförda verk, har sökt fritaga honom från detta misstag, hvilket redan Torfæus anmärkt och Suhm erkänt. Men äfven om de i Saxos berättelse temligen tydligt förekommande *isländska* namnen *Skagefjord* och *Midfjord* (Scahafyrchi, Mithfrithi) skulle annorlunda kunna förklaras, strider likväl i allmänhet mot denna förklaring: 1) att Saxo sjelf i företalet kallar Island (»insula glacialis») »*obsoletæ admodum habitationis tellus*», der *hans* mening om öns *uråldriga* befolkning, i vår tanke, är för klart uttryckt att kunna annorlunda tydas; 2) att Bråvalla-slaget ej är det *enda* tillfälle, der Saxos *Tylenses* framträda *före* Islands bebyggelse. Jfr lib. VIII. p. 160 och p. 166. — Då han nu ostridigt om detta slag följt ett gammalt qväde, hvilket bestyrkes af jämförelsen med det af Saxo fullkomligt oberoende isländska sagobrottet om Bråvalla slag, som naturligtvis ej vet af några deltagande Isländare, men der både omständigheterna och nästan alla kämparnes namn med Saxo öfverensstämma, så återstår blott att antaga, det Saxo här (såsom bevisligen flerestädes) missförstått det gamla qvädet, eller att detta, fortplantadt genom den muntliga öfverlemningen, fått en nyare tillsats. Likväl nämner Saxo sjelf en med sig samtidig Isländare *Arnold* vid konung Valdemar I:s och ärkebiskop Absalons hof.

äfven i hvilket annat af de skandinaviska rikena som helst skörden af hedniska minnen för en upptecknare varit rikare, än i Saxos fädernesland. Der var den längsta tiden förfluten sedan kristendomens införande; och Danmark var redan genom sitt läge i allmänhet mest öppet för inflytelsen af det öfriga Europas odling. Man måste erkänna, att om, oaktadt allt detta, Saxo lemnar de ostridigaste bevis på den nordiska mytologiens lif i folkets minne ännu på hans tid, dessa bevis ha en dubbel vigt. — Men hans historia är full af sådana; ehuru de måste betraktas ur hans egen och hans samtidas synpunkt. Med en förändrad tro hade de gamla gudarne måst nedstiga från sin höjd. De äro *menniskor*, såsom hos författaren till Eddas företal och hos Snorre Sturleson; menniskor, »mera like gudar»[9], af ovanliga egenskaper och stor magisk förmåga[10], säga desse. Saxo vill likväl ej medgifva afguderiets upphofsmän hedern att stå i spetsen för sitt fäderneslands historia. Han synes benägnare att lemna denna vanära åt Sverige, hvilket han så gerna emot Danmark nedsätter. Men förgäfves skjuter han dessa förhatliga väsenden undan, för att först låta dem framträda, sedan han fått vederbörligen grunda sin danska konungatron. De gripa tydligen allt för mycket in i alla de äldsta nordiska sagor, för att ej genast igenkännas. Så är den *enögde gamle*, som på ett så underbart sätt skyddar danske konungen Hadding, tydligen Oden, innan Oden af Saxo blifvit nämd[1], och en skarpsinnig lärds förmodan, att *Lother*, fader till den *Sköld*, af hvilken danska konungaätten uppkallades, åter är Oden och blott bär ett annat af denne guds namn, är ej osannolik[2]. Hos Saxo äro de gamla gudarne stora trollkarlar, onda demoniska väsenden,

---

9 *Företalet* till *Edda*.

10 *Ynglinga Saga*, kap. 6, 7.

1 *Saxo*, lib. I. p. 12. Såsom en gammal, enögd man med sid hatt och kappa uppenbarar sig gemenligen Oden. Jfr *Volsunga-sagan*, kap. 6. Kappan fattas ej heller hos Saxo. Att vi här befinna oss helt och hållet på gudasagans grund, ses redan af den omständigheten, att det är från *Loke* (hos Saxo en utländsk tyrann *Lokerus*) som Hadding räddas.

2 *Thorlacius*, Antiqu. Borealium Spec. III. § XXVII. *Lodinn*, med *Lodur* (också en af Asarne) närbeslägtadt, är ett ibland Odens namn (i *Resenii* Edda; finnes ej i *Rasks*). Thorlacius påminner härvid om *Loda*, sannolikt Odens namn hos Ossian, samt om guden *Lyter* (Löter), hvilken konung Erik Emundsson i Sverige berättas ha dyrkat, uti

som dåra hopens sinnen; och *trenne* slag af sådana hade efter hvarandra bebott och beherskat Norden. De *första* voro jättarne; de *andra*, stora offrare och spåmän, de förra lika öfverlägsna i snille som underlägsna i kroppsstyrka, förde stora krig med jättarne, tills de vunno både högsta väldet och gudomligt namn; det *tredje* slaget, menniskor, som uppstått genom de bägge förstnämda slägternas blandning, liknade dessa hvarken i kroppsstorlek eller konster, men vunno likväl genom sitt gyckleri gudomlig heder af förvillade sinnen[3]. På den tiden, säger Saxo, uppehöll sig en viss *Oden* (Othinus), hvilken i hela Europa vunnit ett falskt gudomsnamn, som oftast i *Upsala*, endera för inbyggarnes dumhet eller ställets behaglighet[4]. Nära vid Upsala hade *Frö* (Froe, Frej), hvilken kallas än gud, än gudarnes ståthållare, sitt säte[5]. Han hade först infört menniskooffer. Åt honom firades i Sverige årligen

---

Hauk Habroks Saga. (Jfr *Müller,* Sagabibliothek, III del. s. 157). Saxos Lotherus är en tyrann. Äfven af den Eddiska guden *Hödur* hade folksagan i hans tid gjort en konung *Hotherus*, och låter honom kriga med Balder. *Münter* (Leire i Sjelland i Begyndelsen af det nittende Aarhundrede, Kjöbenh. 1806) finner troligt, att den gamla danska konunga- och offerstaden *Hlethra* har sitt namn af gudanamnet *Hlodur*, hvars feminina ändelse *Hlódyn* är ett namn på *jorden*, Odens brud, i det gamla nordiska skaldespråket. (*Skálda*, s. 178; *Völuspá*, str. 56, Stockh. uppl.) Denna är, enligt *Thorlacius*, l. c., den *Dea Hludana*, hvilken en i cleveska landet funnen inskription omtalar såsom dyrkad af Tyskarne; således densamma som *Hertha*, *Isis*, *Terra Mater* hos Germanerna (*Tacitus*, Germ., cap. 9, 40), af hvars gudstjenst Münter ännu i trakten af det gamla Ledre finner många spår, såsom *Herthedal*, *Vithesö* (den heliga sjön), en helig skog m. m., som erinrar om beskrifningen på Herthas germaniska dyrkan hos Tacitus.

[3] *Saxo*, lib. I. p. 9.

[4] »Sive ob incolarum inertiam, sive locorum amoenitatem». p. 13.

[5] »*Frö* Deus». Lib. I. p. 16. — »*Frö* deorum satrapa sedem haud procul Upsala cepit, ubi veterem litationis morem tot gentibus ac seculis usurpatum tristi infandoque piaculo mutavit. Siquidem humani generis hostias mactare aggressus, foeda superis libamenta persolvit». Lib. III. p. 42. — Saxo skiljer sig deruti från Ynglinga-sagan, att denna låter Oden stifta offren i Sigtuna, men Yngve Frej flytta dem till Upsala. Att Frej i Sverige blef särdeles dyrkad, och att äfven menniskor till honom offrades för god årsväxt, är bekant af Ynglinga-sagan. *Frö*, *Froe*, *Frej* är det forntyska *Fro* (hos *Otfried*, lib. I. c. 5, v. 69. Jfr *J. Grimm*, Deutsche Grammatik, XL), det moeso-götiska *Frauja*, herre; och har utan tvifvel äfven i Norden ursprungligt betydt detsamma. Det ses deraf, att *Ynglinga-Saga*, kap. 13, och *Edda*, Dæmis. 24, härleda *fru*-namnet från *Freja*. »Med *Frejas* namn skulle alla

en offerhögtid, som bar hans namn[6]. De tappraste ibland Svenskarne voro *Frejs ättlingar*, tillika ifriga afgudaprester[7]. Oden är den förnämste af gudarne[8]. Men *Thor* sades vara hans son[9] och hade genom trollkonster, liksom fadern, af de enfaldiga blifvit ansedd för gud[10]. Thor och Oden anföra gudarnes här i striden för Balder. Thor nedslår allt framför sig med sin klubba[1], och med hans styrka trodde man ingenting i himmelen eller på jorden kunna jämliknas[2]. Det är Oden som lärt Hadding och Harald Hildetand den *kilformiga*

---

förnäma qvinnor kallas, som nu heta *fruar*. Så heter ock hvar *freja* öfver sitt eget, och den *husfreja*, som har eget bo.» *Ynglinga Saga*, ibid. I anglosaxiskan betyder *frea* herre. Äfven detta hänvisar derpå, att Frej och Freja i sjelfva verket voro samma gudomlighet, tänkt än som qvinlig, än som manlig. — Man säger i svenskan *Frej*, ehuru detta är den isländska ackusativen af *Frejr;* liksom *Oden* eller *Odin* egentligen också är en ackusativ och i nominativen heter *Odinn*.

6 »*Fröbloth* Sveones vocant». Lib. I. p. **16**. »I hans dagar begynte Frode-freden. Då var god tid i all land. De svenske tillegnade det Frej, och blef han derför mer dyrkad än andra gudar.» *Ynglinga Saga*, kap. **12**. I Olof Tryggvasons saga berättas, att en Gunnar kom till Sverige på en tid, då ett stort offer hölls. Man hade länge der mest offrat åt Frej. Gudens bild fördes omkring på en vagn, och en ung prestinna, som kallades Frejs hustru, åkte med honom. Gunnar vann hennes kärlek, föreställde en tid sjelf Frejs person och rymde slutligen med Frejs hustru till Norge. *Olof Tryggvasons Saga*, ed. Skalholt., P. II, s. **121** ff. Frej hade äfven flera tempel på Island. *Finni Johannæi* Hist. Eccles. Isl., I. p. **12**. Om hans dyrkan i Norge, dit den från Sverige blifvit införd, se *Olof Tryggvasons Saga*, ed. Reenhjelm, kap. **43**.

7 »Sveonum fortissimi - - *Frö dei necessarii* erant et fidissimi numinum arbitri». *Saxo,* lib. VIII. p. **144**, i beskrifningen af Bråvalla-slaget.

8 »Othinus deorum præcipuus», lib. III. p. **44**. Enligt Tacitus var hos Germanerna *Mars* »deorum præcipuus» *Historiar*. lib. IV. c. **64**; och då han på ett annat ställe, *German.*, c. **9**, säger: »Deorum *maxime Mercurium* colunt», så påminnes man derom, att *båda* dessa gudars begrepp i den nordiske Oden voro förenade.

9 »*Thor* Othino genitus vulgari sententia perhibetur». Lib. VI. p. **103**.

10 *Ibid.*

1 »Inusitato clavæ libratu.» Lib. III. p. **41**. Thors *hammare.*

2 Lib. I. p. **23**. Hos Germanerna var *Hercules* (tydligen också ett romerskt namn för en inhemsk gudomlighet), hvars klubba ej är mindre namnkunnig än Thors hammare, »*primus virorum fortium.*» *Tacitus*, Germ., c. **3**. Man offrade åt honom, jämte Mars, såsom gud: »Herculem ac Martem concessis animalibus placant». *Ibid.*, c. **9**. Åt Mercurius föllo menniskooffer, säger Tacitus.

slagtordningen[3], hvilken, enligt Tacitus, äfven Germanerna iakttogo[4], och åt Oden lofvar Harald Hildetand alla af sig i strid fälda män[5]. Hadding föres lefvande till underjorden för att skåda de ställen, der han efter döden skulle vistas. Genom mörker och töcken kommer han till ljusa och grönskande nejder; en bro förer öfver en flod, hvars strida, blåa böljor hvälfva med sig åtskilliga slags vapen; på andra sidan kämpa tvänne krigshärar; han får veta, att de som stupat i strid här oupphörligen förnya sina lefnads bedrifter[6]. — Hvem igenkänner ej i denna beskrifning *Valhall?* Hvem ej i allmänhet öfverensstämmelsen med denna mytologi, hvilken man velat göra till Isländarnes uteslutande egendom och för Skandinavien nära främmande? Hvem ej likheten med Edda, med Ynglinga-sagan? Under det Saxos framställning likväl i flera afseenden är så skiljaktig, att man ej kan tänka på något lån.

Men det är ej blott hedendomens *förnämsta* gudar och läror, om hvilka Saxo sålunda vitnar. En mängd drag, tydligen tillhörande Edda-läran, förekomma, merendels på ett sätt som visar omklädningen till kristlig folksaga, men tillika stundom röjer nogare bekantskap med flera för oss blott ofullständigt bekanta myter. Så nämner Edda endast i förbigående, att gamla »sagor om Odens resor» funnos[7]. Ynglinga-sagan

---

[3] »Digestis in *cuneum* catervis», lib. I. p. 17; »in *coni* sive *pyramidis* acumen», lib. VII. p. 138, der man finner en utförlig beskrifning af denna slagtordning, hvilken äfven, lib. VIII. p. 146, kallas »acies *corniculata*». Utaf formen af en vigge eller tryne hette detta i Norden att *svinfylka* hären. *Sögubrot om Bråvalla slag*, s. 23.

[4] »Acies per *cuneos* componitur.» *Germania*, c. 6.

[5] *Saxo*, lib. VII. p. 138.

[6] Lib. I. p. 16. Stridsöfningarna utmärka *Valhall*, om hvilket det också heter i *Grimnismál*, str. 9, att det har

»Tak af spjutskaft räfftadt,
Sal med sköldar täckt,
Brynjor å dess bänkar bredda.»

Afzelii öfvers., s. 39. För öfrigt öfverensstämmer Saxos beskrifning nästan drag för drag med beskrifningen i *Edda*, Dæmisaga 49, af Hermods fart till Hel för att söka Balder. Han rider genom mörka och djupa dalar och ser ej något ljus, förr än han kommer till *bron*, som går öfver *Giallar-ån* (af *giöll*, klang). Derpå synes Saxo haft afseende, då han låter den hvälfva *vapen* med sig.

[7] *Dæmisaga* 20.

berättar, att han reste ofta långt bort från Asgård och dröjde många år; att hans bröder då styrde riket; att Asarne en gång tviflade på hans återkomst, då bröderna delte hans arf och togo båda hans hustru Frigga till äkta[8], tills Oden kom tillbaka och förändrade allt detta. Saxo har tvänne berättelser om en dylik händelse. I den ena säges Oden ha dömt sig till frivillig landsflykt af blygd och harm öfver sin drottning Frigga, hvilken brutit sin äkta tro och tillika låtit stjäla guld af ett kostbart, med många ringar prydt beläte, hvilket Nordens konungar till hans ära låtit förfärdiga. En med-regent eller *Med-Oden*[9], såsom han kallas, kommer till väldet och herskar med gudomlig myndighet, tills den rätte återvänder och fördrifver honom[10]. I den andra berättelsen kallas inkräktaren *Oller*[1]; Asarne gifva honom Odens värdighet och *namn;* Oden drifves här i landsflykt af *gudarådet,* till straff för den nesa han måst underkasta sig under sitt frieri till *Rinda,* men återvinner efter tio år hela sin makt[2], får sin gudom erkänd af alla folkslag och förjagar inkräktaren, som först tar sin tillflykt till Sverige och der söker grunda ett välde, men slutligen ihjälslås af Danskarne. — Dessa bägge berättelser afvika i åtskilligt både från hvarandra och från Ynglinga-sagan, men påminna deremot till en del om andra sagor, hvilka med denna ej synas stått i det sammanhang, i hvilket de här framställas. Hos Saxo är det *Frigga,* som genom några *smeder* låter borttaga guld af en med många smycken prydd bildstod och, för att erhålla ännu mer, bryter sin äkta tro; hos Isländarne är det *Freja,* som uppoffrar sina behag åt några *dvergar,* för att vinna ett af dem smidt guldsmycke, hvilket Oden vid underrättelsen låter fråntaga henne[3].

8 Loke förebrår Frigga detta i *Ægis-drecka,* str. 26, uti den äldre Edda.

9 *Mitothin.*

10 *Saxo,* lib. I. p. 13. Med-Oden skall blifvit ihjälslagen på Fyen.

1 Lib. III. p. 45. *Uller* är i Edda en af Asarne, den bäste bågskytt och skidlöpare; men ingenting, som liknar Saxos berättelse, förmäles om honom. För öfrigt kan anmärkas, att i det mytiska qvädet *Vegtams-qvida,* str. 3, Oden sjelf kallas Uller. Likaledes, som det synes, i *Grimnismál,* str. 42. Stockh. uppl.

2 Saxo har någon misstanke, att det skett genom *mutor,* och säger, skämtsamt på sitt vis, att, om någon frågar hur mycket som blifvit gifvet, han ej vet huru mycket en gudom kostar att köpa.

3 Han brukade dertill Lokes list. Se *Rasks* tillägg till sin Edda, s. 354, om *Brisinga-smycket* (Um Brísinga-men) ur den isländska edi-

Hos Saxo berättas vidlyftigt, och med de för den hedniske guden mest förnedrande omständigheter[4], om Odens frieri till Rinda, en rysk prinsessa, hvars gunst han ifrigt sökte, emedan *finska* spåmän föresagt honom, att endast en son af Oden och Rinda skulle kunna hämnas Balders död. I Edda är Rinda en af Asyniorna eller gudinnorna; den nämda spådomen är ämne för *en egen Eddisk sång*[5], i hvilken Oden rider till Hel och med besvärjning uppväcker en spåkunnig *jätteqvinna*[6], enligt hvars utsago en son af honom och Rinda skall bli Balders hämnare[7]. Denne son, *Vale*[8], är sjelf en af Asarne, men om den kärlekshandel, hvars frukt han var, berättas intet. För öfrigt erinra här flera drag om Ynglingasagan. Oden är äfven hos Saxo både *prest*, *höfding* och *gud*[9], står äfven här i spetsen för ett *gudahof*[10], och vi kunna således ej misskänna, att med *honom* äfven de *öfriga* Asalärans gudar, ibland hvilka flere dessutom af Saxo nämnas, äro gifna. För *Asgård*, hvilket författaren af Eddas företal förlägger till *Troja*, har Saxo också funnit ett lärdt namn. Han gör *Byzantium*, det i hela Norden bekanta Miklagård[1], till gudarnes hufvudsäte[2]. I båda dessa lärda fabler framlyser dock föreställningen, att Asa-läran från Asiens gränser kommit till Norden; och denna mening möter oss från flera håll. Paulus Warnefridi, som intygar att *Wodan* och hans

---

tionen af Olof Tryggvasons saga. *Skálda* har afseende på denna fabel, s. 105, och nämner dervid andra omständigheter (såsom att Heimdall stridt med Loke om smycket), men anför ej sjelfva berättelsen.

4 Saxo låter Oden under flera förklädningar oupphörligt undfägnas med örfilar af sin älskarinna, tills han med våld och list vinner sitt ändamål.

5 *Vegtams-qvida* i den äldre Edda.

6 *Vegtams-qvida*, str. 8.

7 *Ibid.*, str. 16.

8 Hos Saxo heter han *Bous*.

9 »*Deus, antistes publicæ religionis*», eger han [illegible] *infulas*». Lib. III. p. 45.

10 »*Collegium deorum*». Till Oden hör att [illegible] *gerens*». Ibid.

1 *Skálda*, s. 145. Sv. öfversätt[illegible]

2 »Dii, quibus præcipua apud [illegible] III. s. 45. Schöning och [illegible]

gemål *Frea*[3] åkallades af Longobarder och Vandaler, och att Wodan[4] dyrkades af alla tyska folk, tillägger, att denne Wodan *fordom* säges ha varit i *Grekland*[5]. Men en särskild förklaring till Saxos byzantinska Asgård kan dessutom anföras. Från Österlandet hemkomna Norrmän hade i de på rännarebanan i Konstantinopel uppstälda metallbilder trott sig igenkänna *Asarne* och flera gamla nordiska hjeltar, samt berättade derom i Norden[6]. Det var i samma århundrade, mot hvars slut Saxo skref sin historia. Från denna sägen, hvilken nordiska *Väringar* redan tidigare troligen med sig hemfört, har sannolikt berättelsen hos Saxo både om gudarnes säte i Byzantium

tium ett nyare Asgård vid Dunafloden i Lifland. *Suhm*, Om Oden, s. 93. Visst är, att Saxo talar om en *hellespontisk* konung i en stad *Duna* åt ryska sidan (lib. I. p. 12; II. p. 22) och om *hellespontiska* skepp, som komma i Östersjön (eller detta »mare *Ruthenum*, quod brevi in *Græciam* transmittit». *Helmold*, lib. I. c. 1.) Man ser således, att hos Saxo *Grekland* omfattar Ryssland. Men om han deri rättade sig efter ett i hans tid vedertaget språkbruk, så har likväl Byzantii och Hellespontens rätta belägenhet varit honom bekant, såsom ses af hans uttryck lib. IX. p. 175. Martianus Capella, efter hvilken Saxo mest bildat sin latinska stil, har ock kunnat lära honom detta, då *han* t. ex. säger: »Illic Hellespontus angustior - - ab *Europa Asiam dividit*». *Mart. Capellæ* Satyricon, ed. Grotii, p. 212. Jfr *Dahlmann*, l. c., s. 205. Huru vidsträckt det *hellespontiska* eller *grekiska* namnet (egentligen det obestämda *Austurvegr*, »orientis imperium», lib. I. p. 22) tages hos Saxo, ses deraf, att han på ena sidan låter Ragnar Lodbrok slås med hellespontiska konungar i *Ryssland*, och på den andra låter samme Ragnar segla till Hellesponten genom *Medelhafvet*, lib. IX. p. 174, 175.

[3] *De gestis Longobardorum*, lib. I. c. 8 (från 9:de århundradet). Vid ett förestående slag emellan Vandaler och Longobarder anropade Vandalerna *Wodan* om segern; modern till Longobarderna eller Vinilernas anförare stälde samma bön till *Frea*, Wodans hustru, — således till Frigg eller snarare Freja; ty om Frigg enligt nordiska mytologien är Odens gemål, så är Freja deremot hans frilla, och *hon* delar med Oden de slagna i striden. *Edda*, Dæmis. 24.

[4] »Woden kalla vi Oden» (Woden þan kollum ver Oden). *Langfedgatal*, *Script. R. Suec.*, T. I. S. 1. p. 1. Jfr *Företalet* till *Edda*.

[5] »Qui non circa hæc tempora, sed longe *anterius*, nec in Germania, sed in *Græcia* fuisse perhibetur». L. c., c. 9.

[6] þat seigia menn, þeir er verit hafa i Miklagarþi — — eru þar skiput margskonar fornþitindi: *Aesir*, Volsungar oc Gjukungar, steift af kopar oc malmi med sva miklum hagleik, at þat þykir all kvikt vera. »Det säga män som varit hafva i Miklagård — — att der (nämligen i *Hippodromen*, hvilken de nordiske kallade *Padreimur*)

och om dit från Norden försända *bilder* sitt ursprung. Den bekanta myten om *Balders död*[7] förekommer hos Saxo i form af historisk berättelse. Den Eddiska guden *Hödur* är här en svensk konung *Hother*, som täflar med Balder, Odens son, om Nannas hand. *Valkyriorna* eller ock de tre *Nornorna*[8] uppenbara sig för den förre och egga honom, under låtsad afrådan, till en strid, i hvilken gudarne, Saxarne och slutligen Danskarne[9] på Balders sida deltaga. Hother vinner segern och med den Nanna, samt får derigenom stor vördnad i Sverige, der han brukade sitta på ett högt berg och ge svar åt det rådfrågande folket[10]. I det fortsatta kriget är han olycklig mot Balder. Denne har nu blifvit konung i Danmark, men trånar bort af kärlek till Nanna[1], under det Hother ej

---

voro föreställda mångsköns forntidende: *Asar*, Volsungar och Gjukungar, stöpt af koppar och malm med så mycken konst, att det tycktes allt vara lefvande». — Detta berättas af Snorre Sturleson i anledning af konung Sigurd Jorsalafars besök i Konstantinopel (år 1111). Se hans saga, kap. 12, i *Heimskringla*, II. D. — Stället har orätt blifvit förstådt om teatraliska föreställningar. Frågan är tydligen om de gamla konstverk och kolossala bilder af brons, med hvilka man vet att Hippodromen i Konstantinopel var prydd. Jfr *Müller*, Sagabibliothek, II: 392 ff.

7 Jag anhåller, att läsaren ville jämföra *Edda*, Dæmisaga 49.

8 Saxo kallar dem »*skogsjungfrur*, som råda för krigens utgång» (virgines silvestres — suis ductibus auspiciisque maxime bellorum fortunam gubernari testantur). Lib. III. p. 39. På ett annat ställe, p. 43, säger han, att de voro *tre;* hvilket påminner om Nornornas antal. I *Skálda*, (ed. Rask, p. 212) uppräknas ibland »Odens jungfrur» både *Valkyrior* och *Nornor*. Ett slags Nornor bestämde vid menniskans födelse dess lifstid. De goda Nornor beskärde då lycka, de onda olycka. *Edda*, Dæmisaga 15. *Fafnismál*, str. 12. Hos Saxo förekommer äfven detta, lib. VI. p. 102.

9 I de gamla anglosaxiska genealogierna är *Bældeg* (enligt företalet till Edda densamme som *Balder*) också Odens son. Några bevis för hans dyrkan hos Saxer och Angler finnas väl ej; men osannolik är den ej, då bägge, såsom bekant, dyrkade Oden och härledde sina konungar från *hans* ätt: »illius *antiquissimi Woden*, de quo omnium pæne barbararum gentium regium genus lineam trahit, quemque gentes *Anglorum* Deum esse dilirantes, ei quartum diem septimanæ et sextum uxori ejus *Freæ* perpetuo ad hoc tempus consecraverunt sacrilegio». *Willielm. Malmesburiensis*, De gestis reg. Angl., lib. I. c. 1. Om Balders dyrkan i Norge vitnar *Frithiofs Saga*.

10 »Consueverat in editi montis vertice consulenti populo plebiscita depromere». *Saxo*, lib. III. p. 42.

1 Han plågades i synnerhet af rysliga föreställningar om nätterna; *Saxo* p. 42. Äfven *Edda* och *Vegtams-qvida* tala om Balders »svåra drömmar»

blir bättre till mods, man vet ej rätt om af misstroende till Nanna eller af sorg öfver krigslyckans ombytlighet. Nornorna vilja trösta honom med den försäkran, att lika mycket blod flutit på båda sidor. Efter det sista slaget mot Balder, hvilket natten slutar, förmår han dem slutligen genom list att meddela sig en trolldryck, och lyckas då att med ett dertill enkom utkoradt svärd dödligt såra Balder, hvars kropp eljest var *helig*, så att den ej ens af jern kunde skadas. *Hel*[2] uppenbarar sig för Balder och hembjuder honom till sig; han dör och begrafves i en hög, hvilken folket i Danmark ännu i Saxos tid kallade Balders hög[3]. — Ingenting är mer upplysande för öfvergången från hednisk myt till den kristligt-nordiska folkvisan och till det romantiska äfventyret, än denna berättelse. Den står just på gränsen af denna öfvergång: ännu till hälften vid jorden fästad genom *kärleken*, den eviga lidelse, som all folksång företrädesvis firar; till hälften ännu hemmastadd i de dunkla rymder, der Nornorna skifta öden, Oden kallar de slagna, Thor förer hammaren. Men det *menskliga* öfverväger likväl redan, och Saxo förundrar sig sjelf så ärligt öfver denna underliga sammanställning af *gudar* och *menniskor*[4], att man tydligen ser det han tagit berättelsen sådan den hos folket fans.

---

[2] Underjordens gudinna, hos Saxo *Proserpina*.

[3] På begrafningen, då Balder lades på bål i alla gudarnes närvaro, finnes en präktig beskrifning i Edda. Några hade i Saxos tid försökt att öppna Balders hög för att finna skatter, men blifvit, såsom det troddes, genom en öfvernaturlig händelse, hvilken Saxo tillskrifver de gamla afgudarnes trolleri, afskräckta; lib. III. p. 43. Balders hög i Danmark, hvars läge nu ingen vet (*Baldersbrönd* heter en by i nejden af Köpenhamn), bevisar ej mer än att Balder der lefvat i folkets sång eller saga; ty denna brukar att genom dylika omständigheter lokalisera sig öfver allt. I *Chronicon Erici Regis* säges Balder såsom konung i Danmark ha efterträdt sin fader Othen, Frithlæfs son, »hvilken var en stor trollkarl och dyrkades såsom gud, hvarför *Grekerna* emottogo från Danskarne en hans gyllene bild med stor vördnad». — Om denne Oden berättas här detsamma, som Saxo förmäler om Mitothin. Han säges nämligen hastigt ha dött på Fyen (vid Odense) och der blifvit begrafven. *Langebek*, l. c., T. I. p. 152.

[4] Det vore otroligt, säger han, om ej sagan vore så *gammal*. Han frälsar sitt samvete genom tillägget, att han här blott brukat gudanamnet i *inbillad* bemärkelse, såsom hedningarne. (»Inimicum opinioni esset, nisi fidem antiquitas faceret, deos ab hominibus superari. Deos autem potius opinative quam naturaliter dicimus. Talibus namque non naturâ, sed gentium more, divinitatis vocabulum damus». L. c., p. 41.)

I hans tid var en vändningspunkt för den nordiska sagan och sången redan inne, och utan tvifvel hade förändringen *först* i Danmark blifvit märkbar. Hedniska sånger med deras gamla versmått, bokstafsrim och mytiska bilder erinrades väl ännu[5], och ännu funno återljuden af denna gamla skaldekonst, som påminte om förfäders ära, ingång i konungahofven; men den redan började ombildningen af den hedniska sagans och sångens *innehåll* hade utan tvifvel också sträckt sig till *formen*. En ny anda hade äfven i detta afseende begynt upplösa det gamla, under det hos de aflägsnare Isländarne de gamla skaldernas mönster, trognare bibehållna, slutligen öfverlefde sig i former utan anda. Vi se ett senare och med den kristliga verlden närmare förbundet slägte än närma de gamla gudarne till sig såsom blotta menniskor, än stöta dem ifrån sig såsom onda varelser, för att slutligen lemna dem åt glömskan. Äfven i hjeltesagan sväfvar Saxos framställning ännu emellan den äldre hedniska och den nordiska folkvisans under medeltiden. Hjeltesagan låg denna närmare, ombildningen var lättare, glömskan skulle inträda senare. Men af hedendomens erinringar stannade slutligen nästan endast det, som uttryckte ett allmänt menskligt intresse och derför tillhörde ej en utan alla tider, hos

[5] Vi påminna om hvad ofvanför blifvit anmärkt angående Starkothers qväde, hvilket Saxo följde i beskrifningen om Bråvalla-slaget, der ännu namnen på kämparne äro ordnade efter bokstafsrim i fornyrdalag, samt om Saxos öfversättning af Bjarkamál. I en mängd nordiska ordspråk och lagspråk igenkännes ännu alliterationen, som tillhörde den gamla skaldekonsten. Jfr *Burman*, Afh. om Province-lagarne, *Kongl. Vitt. Hist. Ant. Akad. Handl.*, D. VI. s. 198, 207. Spår till alliteration förekomma äfven i de nordiska kämpevisorna. — I de *färöiska* folksångerna, som äro högst märkvärdiga, ej blott till innehållet, emedan de ännu i folkets mun äro en återklang af gamla Eddiska hjelteqväden, utan äfven i anseende till formen, som visar oss öfvergången från den gamla till den senare folkvisans, finnas tydliga spår af alliteration. (Se *Færöiske Qvæder om Sigurd Fofnersbane og hans Æt*, med et Anhang, samlede og oversatte af *H. C. Lyngbye*, med en Indledning af *P. E. Müller*. Randers 1822). Att alliterationen äfven tillhörde den gamla *anglosaxiska* skaldekonsten, är bekant; men den förekommer ock eljest i den äldsta *tyska*, t. ex. i den gamla sången om Hildebrand och Hadubrand från slutet af 8:de århundradet. I de färöiska folksångerna återfinnas många af de forna poetiska benämningar. Att det gamla skaldespråkets benämningar och bilder ännu i Saxos tid ej upphört i Danmark, ses äfven deraf, att han finner mödan värdt att förklara åtskilliga; så finnes lib. I. p. 6 en förklaring, hvarför *Gramr* »in vetustissimis Danorum carminibus» betydde *konung* i allmänhet, och lib. I. p. 27, hvarför *guld* kallades *Frodes mjöl*.

folket; och så kan det förklaras, huru sådana hedniska minnen, som om Hagbards och Signes kärlek och död hos Saxo[6], genom många århundraden i alla händelsens hufvuddrag troget kunnat blifva bibehållna och besjungna och ännu lefva på svenska allmogens läppar, under det de i veckodagarne bibehållna gamla gudanamnen ej mer väcka någon erinring, under det af Oden såsom en *ond ande*[7], af Thor uti *åskan*[8], eller

---

[6] Lib. VII. p. 128—132. Folkvisan om Hagbor och Signild, ehuru kortare, påminner ännu troget om den gamla berättelsen och Saxos latinska verser, ehuru vissa hårdare drag, såsom att Hagbard dräpt sin älskarinnas bröder och berömmer sig deröfver inför hennes mor, i visan försvunnit. Hagbard och hans bror Hake, bägge namnkunniga sjökonungar, nämnas i *Ynglinga-sagan,* kap. 25, äfven i *Skálda* bland sækonúnga-heiti, p. 208. Det gamla skaldespråket hade hemtat flera bilder af sägnen om hans öde. Huru vidt spridd den var, hur hemmastadd den gjort sig öfver hela Norden, visa de många ställen, hvilka traditionen uppgifver såsom skådeplats för de älskandes död, och som förvara deras namn, såsom på *Seland* (hvilket Saxo synes åsyfta), i södra och norra *Jutland,* i *Halland,* i *Nerike,* i *Upland,* i Aggerhus vid *Stavanger.* Jfr *Svenska Folkvisor,* I: 137. *Landnáma,* s. 256, omtalar *Hagbardsholm* och *Signes* bostad i Halogaland, och utmärker hände'sen såsom äldre än Islands bebyggelse.

[7] *Burman,* Afhandl. om Province-lagarne, s. 203. *Far till Oden!* är en ed, som man väl ännu får höra i några landsorter i Sverige; *Worm* omtalar den i Danmark (»hodie Oden pro *Diabolo* usurpari cœpit, ut in imprecandi formulis: *Oden eige dig! Far du til Odens!*» — *Mon. Dan.,* p. 11), *Bartholin* på Island (*Ant. Dan.,* p. 377). Eden påminner än om ordalagen i den hedniska invigningsformeln åt Oden, jfr *Götreks och Rolfs Saga,* kap. 1. *Loccenius,* Ant. Sveogoth., lib. I. c. 3, berättar att i hans tid folket brukade säga om en *girig,* att *»han tjente Oden»:* en erinring om den gamla Odinska lära, att med lika mycken rikedom, som hvar och en hade med sig på bålet, skulle han komma till Valhall, *Ynglinga Saga,* kap. 8. Äfven sades vid något okändt buller liksom af hästar och vagnar om nätterna, att *Oden far förbi* (ibid). I Skåne kallas ännu ljud i luften, hvilka man stundom hör i November och December månader om aftnarne, för *Odens jagt,* enligt *Nilsson,* Skandinavisk Fauna, II: 106, som härleder dessa läten, temligen liknande ljudet af en stöfvarejagt, från någon mot södern flyttande sjöfogelart. Bland bönderna i Mecklenburg funnos ännu i medlet af sistförflutna århundraden många sagor om Odens jagt; särdeles skrämde de barnen dermed om julen. De brukade fordom att låta en liten del af sädesgärdet stå oskuret, dansade deromkring och sjöngo: »Wode! Wode! hohl dienen Rosse nu Voder» m. m. (tag åt din häst nu foder). *Franck* (Alt und Neues Mecklenburg, lib. I. s. 57) berättar sig ännu ha känt gammalt folk, som i sin ungdom deri deltagit. — Oden omtalas i färöiska sånger och skall äfven lefva i folksagor på Hebridiska öarna.

[8] *Thordön* af Thor. I *Laurentii Petri* Postilla, s. 44, kallas thordön för *thoren:* »lika som *thoren* hade slagit them ned». I gamla tyskan

af bägge i mångfaldiga ställens benämningar, hos folket knappt återfinnes en dunkel föreställning, och i riddarevisor, bland hvilka man någon gång igenkänner en meningslös förklädning af gamla Eddiska qväden, gudinnan *Freja* framträder som jungfru *Fröjenborg*[9].

betydde *Thoren* åskan (*Adelung*, Älteste Gesch. der Deutschen, s. 337). Svenska ordspråket »godgubben eller gofar åker» om åskan har sin grund i Thors namn *Åke-thor*. *Ihre*, Glossarium Sviog, II: col. 926 I Vermland kallar allmogen sydvest eller den trakt på himmelen, hvarifrån om sommaren åskväder mest kommer, för *Thorshålan*. I Worms tid hörde man ännu sväras: »Nej Thore Gud!» (*Monum. Dan.*, p. 13), liksom eden: »Dat dik de Hamer!» (må [Thors]hammaren träffa dig!) ännu är bruklig i Slesvig och Holstein. *Finn Magnusen*, Bidrag til Nordisk Archæologi, s. 139. Att Thors hammare var en symbol af åskviggen, ses af Saxo, som berättar, att danske prinsen Magnus Nilsson, hvilken blifvit vald till Götarnes konung, hade på en ö i Svea rike förstört ett Jupiters tempel, hvilket af ålder hölls ganska heligt, och såsom segertecken hemfört stora der funna *hammare*, hvilka kallades Jupiters hammare (»qvos *Joviales* vocabant»); ty ålderdomen, fortfar Saxo, sökande att med någon liknelse förklara sig åskans orsak, bildade sådana hammare af malm, hvarmed man trodde bullret i himlen uppväckas. Svenskarne kallade ännu i Saxos dagar Magnus *helgerånaren* (»vargr i veum», enligt det nordiska uttrycket) för denna gerning. (»Magnus vero christianæ disciplinæ studio paganam perosus, et *fanum* cultu et *Jovem insignibus* spoliare sanctitatis loco habuit. Ed adhuc quidem eum *Sveones*, perinde ac *coelestium spoliorum* raptorem, sacrilegum autumant».) *Jfr. Saxo*, lib. XIII. p. 236. Det skedde vid pass år 1130. Att Thor är den som af Saxo här helsas med namn af Jupiter, är tydligt. Ett gammalt anglosaxiskt glossarium, anfördt af *Junius* (Etymologicum Anglic. in v. *Thunder*), säger att Jupiter kallades »ðunor oððe ðor» — Dunder eller Thor; hvarför *Thorsdag* äfven hos Anglosaxerna het både *Thurs-day* och *Thunres-day*, liksom hos Tyskarne *Donnerstag*. Jfr *Ihre*, Gloss. in v. I den hedniska sången *Höstlånga*, fragm. 1, str. 1 (*Thorlacius*, Ant. Bor. Spec. VI) kallas Thors hammare »klippans söners (trollens) eldfiende» (Hyriar baugr hellis baurva). Ännu benämnas släta, i båda ändar tillspetsade flintstenar, hvilka ofta träffas i jorden, helst i ättehögar, för *Thorviggar*.

[9] I en svensk, norsk och dansk folkvisa, i hvilken under förklädningen man likväl drag för drag igenkänner det Eddiska qvädet *Hamarsheimt* eller *Thryms-qvida*, som besjunger huru Thor af jätten Thrymer återfick sin förlorade *hammare*. I den svenska visan heter Thor »Thorkar» (Thorkarl); i den danska »Thor af Hafsgaard» (Asgård); af jätten »Thrymer» har blifvit en »Trolletram» (eller i den danska en Tossegrefve — af *thuss*, jätte, troll); af Loke Laufeyarson i Edda en »Loke Lejemand»; af Freja »jungfru Fröjenborg». Den svenska visan är med en inledning meddelad af J. H. Schröder i *Iduna*, 8 h.; den danska redan af Vedel och Syv, samt ytterligare af Nyerup i fort-

En särskild uppmärksamhet förtjenar hos Saxo det ställe, der han talar om de *förändringar*, hvilka den nordiska hedendomen undergått. Den så kallade jätteätten hade blifvit störtad af ett annat i kroppsstyrka underlägset, men i snille öfverträffande slägte, hvars välde åter öfvergått till en *tredje* ätt — vanliga menniskor, af de bägge föregående ursprungna, men hvilka äfvenledes förvärfvade sig gudomlig dyrkan. Också i de isländska källorna finnas dessa religionsperioder nämda eller antydda. Äfven Asa-läran i Eddorna hänvisar i djupet på en uråldrig *fornjotisk* lära. Jätteblod rinner äfven i Asarnes ådror[10]; emellan bådas ätter hade förbindelser i forntiden egt rum[1]; af Mimers hufvud hemtar Oden sjelf råd[2], och jättarnes äldre vishet och trolldom, ehuru besegrad af

sättningen af *Danske Viser*, Kjöbenh. 1821, 2. D. s. 188. Af den norska har Syv endast lemnat början. Den finnes ock på tyska i bröderna Grimms samling. — Att i Saxos tid flera myter om Thor varit allmänt bekanta, ses vid jämförelsen emellan hvad *Saxo*, lib. VIII. p. 163, och *Skálda* (s. 113, efter *Thors-drápa*) berätta om Thors strid med jätten Geirröd. — De förr nämda färöiska qvädena visa, huru länge på aflägsna, för främmande föga tillgängliga orter gamla traditioner kunna bibehålla sig. Hela den Eddiska cykeln om Sigurd Fafnisbane, till en del fullständigare än i sjelfva den äldre Edda, har ej längesedan i qväden, af hvilka somliga äro öfver 200 strofer, blifvit upptecknade ur *folkets mun på Färöarna* (jfr ofvan s. 203), hvilka, såsom bekant, från Norge först blefvo bebygda. *Oden ur Asgård* (Ouin úr Aasgörum), *Frigga*, *Loke*, *Häner* förekomma i andra färöiska folksånger. Alla dessa sånger afsjungas under och till dans. I den yngre Edda, *Dæmis.* 22, säges, att »en ört finnes som är så ljus, att den liknas vid *Balders ögonbryn* (»Balldrs brár»). *Anthemis cotula* kallas ännu så i Skåne, enligt *Wahlenberg* (Balderbrå, *Sv. Botanik* 429, korrumperadt *Ballingsbro* i *Linnés* Skånska resa, s. 210). I Vendsyssel på Jutland kallar folket björnmossan (Polytrichum commune) för *Lokes hafre*, och Loke är ännu ett namn på hin onde i vissa trakter af Norge. *Münter*, Kirchengeschichte von Dänemark und Norwegen, Leipzig 1823, I: 97, 99; *Lyngbye*, l. c.

10 Oden sjelf är på mödernet af jätteslägt (*Edda*, Dæmis. 6), Loke, den elake Asen, äfven på fäderne. *Dæmis.* 33. Skade, Niords hustru, och enligt *Ynglinga Saga* äfven en af Odens, samt Gerda, Frejs hustru, voro jättedöttrar, o. s. v.

1 »Förr än Turkar och Asiemän kommo till Nordlanden, bygdes jordens norra del af resar och halfresar. Gjordes då mycken sammanblandning af folken. Resar fingo sig qvinnor ur Manhem, och somliga gifte dit sina döttrar». *Hervarar Saga*, kap. 1.

2 *Ynglinga Saga*, kap 4. *Völuspá*, str. 47. Mimer är en jätte, bor hos Rimthussarne och eger Mimersbrunn. *Dæmis.* 15. Jfr Glossarium till köpenh. uppl. af Edda.

gudarnes, genomgår alla de mytiska sångerna. *Fornjotr* finnes bland gamla jättenamn[3]. Han är sjelf *den gamle jätten*[4], men elden, vinden, vågen kallas af skalderna hans söner[5]. En konung af Fornjots ätt dyrkades af *Qvenerna* för snö och godt skidföre[6], och en »Jötun» eller jätte framträder äfven hos Saxo såsom gud och hjelpare i kriget[7]. Men dessa äro ej de ende äldre gudar, som Asa-läran besegrat. Att Thor,

---

»I Mimers brunn,
Den klara, döljes
Menniskornas vishet».

Hrafnagaldur Odins, str. 5. Afzelii öfversättning.

[3] *Müller*, Sagabibliothek, II: 435, ur Olofsens bearbetning af Edda. Jätten Hymer kallas i *Hymis-qvida*, str. 13, *forn-jötunn*.

[4] *Müller*, l. c., s. 430, vill dock förklara namnet af *forn*, gammal, och *niotr*, njutare, brukare. Det kunde då ock betyda en som brukar *trolldom* och gör eller erhåller *offer*; ty *forn* betyder bäggedera i gamla språket, hvaraf *fyrnsca* (det isländska *forneskia*) trolldom och hednisk vidskepelse i *Gotlands-lagen*, kap. 4. I *Björn Haldorsens* Isl. Lexicon förklaras *Fornjótr* både med *gigas* och *primus occupans vel utens*.

[5] *Skálda*, s. 126. *Ynglinga Saga*, kap. 47. *Hrafnagaldur Odins*, str. 17. *Fundinn Noregur* i *Björners* Nord. Kämpadater, s. 6.

[6] Thorre. *Fundinn Noregur*, l. c., och hos Rask, tillägg till Edda: »Um Fornjót ok hans ætt», s. 358. Finnarne kallas ännu *Qvæner* af Norrmännen (hvilka deremot ge namnet *Finne* åt Lapparne). *Ihre*, Quenlandia Antiqua, § IX; *v. Buchs* Reise durch Norweg. u. Lappland. I Björners edition af *Fundinn Noregur* säges, att Fornjot sjelf var konung öfver »*Jotland*, som är kalladt *Finland* och (eller) *Qvenland* (hann redi fyrer *Jotlande* er kallad er *Finnland* ok (eþur) *Kvennland*) och ligger östan för *Helsingebottn*» (Bottniska viken). I 9:de århundradet bodde *Qvener* i det nuvarande svenska Norrland, enligt *Ottars* och *Ulfstens* Reseberättelser (ed. Rask, s. 25, 41), hvilket också bestyrkes af *Egils Saga*, kap. 14, der Qvenland säges ligga norr om Helsingeland.

[7] *Vagnoftus* (Lib. I. p. 14), okänd för Isländarne; men namnet synes komma af *vagn* och *höft* (*Skálda*, s. 176; *Björn Haldorsens* Isl. Lexicon), ett Eddiskt namn på gudarne i allmänhet (*häften*, qvasi vincula rerum, hvarför gudarne äfven kallades *band*). *Hofregin hógreidar*, »vagnarnes tempelgud», och *Reidityrr*, »vagngud» eller »vagnens krigsgud», kallas Thor af Thiodolf från Hvine i *Höstlånga*, Fragm. I, str. 2, 7, hos *Thorlacius*, Ant. Boreal. Spec. VI. För öfrigt kan *vagn* uti namnet Vagnoftus äfven vara *vaugn*, plur. *vagna* (egentligen *hvalfisk*: trollen kallades »bergens hvalfiskar» i det gamla poetiska språket), ett poetiskt namn på jättarne. Jätten Hrungner, hvilken Thor öster i Jötunhem öfvervann, kallas i *Höstlånga* (jfr *Thorlacius*, l. c., p. 17) *vættr myrkvagna*, »de mörka eller ljusskygga jättarnes gud». *Vagnhoft* kunde då i allmänhet betyda en jättegud, en jötnisk gudomlighet.

hvilken hedniska skalder kalla »omstörtare af de fornjotiska gudars altaren»[8], »fjällgudens besegrare»[9], — han »klöf minnets bro på fjällens *finska* herskare»[10] och nedslog »konungen för jordhålornas folk»[1]; — att »fjällvargarnes»[2], »bergfolkets»[3], »klippans söners»[4], »jättarnes förkrossare och baneman»[5], den i åskan framrullande *»gamle Åke-Thor»* åtminstone ansågs äldre än den historiske Oden, derom vitna uttryckliga intyg[6]. Det synes i sjelfva verket aldrig lyckats den sistnämde, att i

[8] »Fellir stalla Fornióts goþa». *Thorsdrápa; Skálda*, s. 115. Thorlacii behandling af detta qväde har jag ej fått se.

[9] »Fellir fiall-gautz». *Skálda*, s. 102. *Fiallgautr*, fjällens beskyddare, af *gautr*, custos, conservator. Glossar. till den äldre Edda.

[10] »Kleif minnis brú á fialla finnstilia». Om Thors strid med jätten Thiasse: *Höstlånga*, Fragm. II, str. 13, hos *Thorlacius*, l. c., p. 45. Hjessan kallades *minnets bro* i det poetiska språket. *Finnstilie*, af *stillir*, styrare, herskare, är *Finnhöfding*. Den gud *Torden* (Thordön), hvilken Lapparne frukta såsom en vred gud, hvilken i sin ondska slår stora stycken af bergen, nedfäller trän och slår få och menniskor ihjäl (*Ganander*, Mythol. Fennica, p. 91), är tydligen den skandinaviske Thor. Såsom sådan är han (hvilket det lånta namnet äfven visar) af Lapparne *upptagen*, ehuru i grunden densamma med deras egen gud *Tiermes*.

[1] »Gramr grundar gilia». Jordhålornas konung (*grundar gil*, hiatus sive fissura terræ) kallas den af Thor fälda jätten Hrungner. *Höstlånga*. Fragm. I, str. 5.

[2] *Fiallgyldir*, fjällvarg, kallas jätten Thiasse i *Höstlånga*, Fragm. II, str. 4. *Gyldr*, egentligen förgyld, gyllene, ett poetiskt namn på *varg*. Ännu kalla bönderna, hvilka ofta ej nämna skadedjur vid deras rätta namn, vargarne för *gullfötter*. Så besynnerligt det kunde synas, ha likväl bägge benämningarna en gammal mytologisk grund. Tvänne vargar af jätteslägt förfölja ständigt solen och vilja uppsluka henne. *Edda*, Dæmisaga 12. Derför är *solens* ban också *vargens* ban, och vargens fötter lysande, gyllene. Deraf äfven *solvargen* i ett bekant svenskt ordspråk. En *vädersol* kallas ock solvarg. Märkligt är, att solårets äldsta namn hos Grekerna var *vargbana* (*λυκάβας*, *Macrobius*, Saturnal. I: 17). Jfr *Creuzer*, Myth. und Symb., II Th. s. 130, 133, zweyte Auflage, der flera myter hos de gamle, hvilka förbinda *solen* och *vargen*, omtalas.

[3] »Brióter bergdana», bergfolkets förkrossare, kallas Thor i *Höstlånga*, Fragm. I, str. 5. »Brattra borda byggvendor», de höga bordens (fjällens) bebyggare, kallas ock Jötnarne. *Ibid.* Fragm. II, str. 10.

[4] »Hellis baurvar», klippans söner.

[5] Jotadólgr — »dólgr oc bani iötna oc tröllqvenna». *Skálda*, s. 101.

[6] Den gamle Thor är *Åke-Thor* (hinn gamle sá er Öku-Thorr), heter det i *Efterspråket* till *Gylfaginning* i Edda, der det säges, att *Asa-Thor* upptagit *Åke-Thors*, liksom Asarne i allmänhet *äldre* gudars namn; hvaraf man likväl äfven skulle kunna sluta till en äldre Oden.

folktron fullkomligt underordna sig denne gud. Äfven i Upsala, hufvudsätet för Odens dyrkan, innehade dock Thors bild, på ett slags tron, emellan Oden och Frej det förnämsta rummet[7]. Han utmärktes med sin hammare[8], troddes herska i luften, öfver ljungelden och väderleken[9]. En senare inhemsk uppgift säger, ovisst på hvad grund, att han i Upsala tempel sågs afbildad såsom ett naket barn, sittande på karlavagnen med sjustjernorna i handen[10]. I Norge dyrkades bland alla gudar Thor mest[1]; på det af Norrmän i synnerhet bebygda

---

Ehuru Asa-läran gör Thor till Odens son, funnos likväl traditioner, som gjorde Oden till Thors afkomling (*Företalet till Edda*) eller son (*Rymbegla*). I *Olof Tryggvasons saga*, kap. 55, ed. Reenhjelm, berättas Thor ha uppenbarat sig för denne konung och omtalat, att resar först bebott Norge, men fått en bråd död, så att endast två qvinfolk blifvit öfriga. Då kommo »mensklige män» (menskir menn) ur östra verldens del och bygde landet, men ledo mycket af jätteqvinnorna, tills de fingo det råd att påkalla »detta röda skägget», säger Thor; hvarpå han med sin hammare ihjälslagit jättinnorna.

7 »In hoc templo, quod totum ex auro paratum est (Scholiasten till Adam von Bremen säger blott, att en *gullkedja* omgaf gudahuset och lyste på långt håll), statuas *trium deorum* veneratur populus, ita ut potentissimus eorum *Thor* in *medio* solum habeat triclinium. Hinc et inde locum possident *Wodan* et *Fricco*». — *Adamus Brem.*, De situ Daniæ, c. 233, ed. Lindenbrog. Så satt uti ett isländskt tempel äfven Thors bild i midten bland de andra gudarne och var mest prydd. *Kialnesinga-saga*, cit. af *Suhm*, Om Odin, s. 161.

8 Så i Norge, der Thors bild var mycket stor. *Heimskringla*, Olof den Heliges saga, kap. 118. Troligen var ock i Upsala hammaren det *sceptrum*, som påminte Adam från Bremen om Jupiter. Isländarne gjorde sjelfva jämförelse emellan dessa gudar, och isländske biskopen *Brand* († 1201) kallar det romerska Capitolium för *Thorshof*. *Finni Johannæi* Hist. Eccl. Isl., I: 7.

9 *Adam Brem.*, l. c.

10 Chronic. Pros., *Script. Rer. Suec.*, I. 1: 242. Wodan, hvilken Adam från Bremen förliknar med Mars, föreställdes, säger han, i Upsala beväpnad och dyrkades för seger. Fricco (»cujus simulacrum ingenti Priapo fingunt», *Ad. Brem.* ibid.), i den Prosaiska Krönikan guden Frigg, Saxos Fro, Isländarnes Frejr, berättas blifvit åkallad för fred, lycksalighet och äfven vid giftermål. Detta sista, hvilket Edda tillegnar åt Freja (»á hana er gott at heita til ásta») visar, att *bägges* dyrkan förentes. Manliga och qvinliga gudomligheter sammansmälta finner man ofta hos de gamle. Så talar *Macrobius*, Saturnal. III: 8, äfven om en *deus Venus*. »Signum etiam est hujus Cypri barbatum corpore, sed veste *muliebri*, cum sceptro et statura *virili*». Så fans hos Grekerna en gud *Ἀφρόδιτος*. *Ibid.*

1 *Heimskringla*, Olof Tryggvasons Saga, kap. 75. Olof den Hel. Saga. kap. 118.

Island likaledes[2]. På båda ställen nämnas gudahus *förnämligast*, om ej uteslutande, helgade åt Thor; under det sådana åt Oden hvarken i Norge eller på Island, men väl i Sverige, omtalas[3]. Man finner under hedendomen i Norden män, som *icke trodde på gudarne*, utan på sin egen kraft och styrka, såsom det heter; och likväl synas just desse ha egnat Thor ett slags dyrkan[4]. Till denna tyckes läran om *Valhall* ursprungligen ej hört[5]. Odens älsklingar kunde vara Thor förhatliga[6]; hvaremot den förre unnade honom endast trälarne efter döden.

I den gamla nordiska folktron fans för öfrigt Thor till alla sina attribut sådan han i mytologien framställes[7]; och äfven i Edda är Thor »den starkaste af gudar och menniskor»[8],

---

[2] *Finn. Johann.*, Hist. Eccl. Isl. I: 8.

[3] Upsala tempel kallas, oaktadt den hedersplats Adam från Bremen der anvisar åt Thor, uttryckligen Odens. *Thattr om Styrbjörn; Müller*, Sagabibliothek, III: 142.

[4] De *signade* vid offergillen sin skål åt Thor genom *hammarsmärke* öfver hornet. *Heimskringla*, Håkan Adalstens Fostres Saga, kap. 18. Att hammarsmärket, hvilket hedningarne förliknade vid korstecknet, var *heligt*, synes deraf, att Thor *vigde* Balders bål med sin hammare Mjöllner (»þá stóð þórr at, oc vígþi bálit með Miöllni»). *Edda*, Dæmisaga 49.

[5] Thorolf Mostrar-skägg, som förr är nämd, trodde, att han med alla de sina skulle efter döden bo i ett berg, hvilket han kallade det *heliga* (»Helgafell»), inom omkretsen af det land, hvilket han helgat åt Thor, och der han åt honom bygt ett tempel. *Eyrbyggia-Saga*, kap. 4. *Landnáma* anför flera exempel af en dylik tro på Island. Jfr p. 110. Hit synes ock höra hvad *Nials Saga*, kap. 79, berättar, att Gunnar af Hlidarenda, som likväl fallit i strid (men efter en dom, som gjorde honom landsflyktig), troddes bo *i sin hög*, der ha ljus, vara glad och sjunga. En mängd exempel, att de döda troddes bo i sina högar, skulle kunna anföras.

[6] Thor lade ett *ondt* till hvarje *lycka*, som Oden beskärde Starkother. *Götreks och Rolfs Saga*, kap. 7.

[7] I afgudahuset på Möre (Nordanfjälls i Norge) voro en mängd utskurna gudabeläten. Thor, som mest dyrkades och var öfver allt smyckad med guld och silfver, satt i midten på en grann kärra, för hvilken voro spända tvänne af trä bildade bockar, med en silfverkedja lindad kring hornen. *Olof Tryggvasons Saga*, ed. Skalholt. Ur templet på Rödsö fördes Thors bild på detta sätt rundt omkring ön; l. c., P. II: 69, 75. Stundom föreställdes ock Thor utan vagn och bockar. Jfr *Finn Magnusen*, Bidrag til nord. Archælogi, s. 121. Om Thors hammare är förr taladt.

Edda, Dæmis. 21. Adami Bremensis uttryck »*potentissimus*», om Thor, påminner härom. Troligt utmärka ock orden »*hinn almáttke ás*» i

ja gudarne sjelfva kalla på hans hjelp i nöden[9]. Den dyrkan, som åt honom företrädesvis på flera ställen egnades, motsäger således i och för sig sjelf icke mytologien, hvars många gudar delade väldet öfver folkets sinnen[10]. Denna *gudamängd* nämnes uttryckligen i beskrifningen af nordiska tempel[1]; den kunde ej der finnas, utan att myter om alla dessa gudar äfven varit hemmastadda bland folket. Gudasagan var således äfven i *folktron* ingalunda så enkel och fattig, som de föregifva, hvilka derutinnan söka ett skäl att såsom oäkta misstänka mytologiens rikedom. Med denna mångfald och rikedom, är det lika förklarligt, att våra förfäders gudstjenst visar olika sidor, som att Oden sjelf — han må nu ursprungligen varit eller seder-

---

den förr nämda hedniska eden på Island ej Oden utan Thor; ehuru detta epitet synes ha blifvit brukadt om *bägge*. *Matthæus Westmonasteriensis*, Flores Historiar. (ad. an. 870), Lond. 1573, säger, att (Ragnar) Lodbroks söner svuro vid sina »allsmäktiga gudar» (per Deos omnipotentes suos) att hämnas sin faders död. I *Historia St. Cuthberti* (efter *Simeon Dunelmensis*, Historia Eccl. Dunelm., hos *Twysden*, Hist. Angl. Script.) anföres en dansk hednings ed sålunda: »Jag svär vid mina mäktiga gudar Thor och Othan» (Juro per deos meos potentes Thor et Othan).

9 *Edda*, Dæmis. 42.

10 Flera brukade att föra en liten bild af den gud, de mest dyrkade, med sig i en pung. Så anklagades Hallfræd Vandræda-skald inför Olof Tryggvason, att, äfven efter sitt dop, ha Thors bild af ben hos sig och offra hemligen, men beviste sin oskuld. *Müller*, Sagabibliothek, III: 276. I *Vatnsdæla Saga* omtalas en på samma sätt förvarad silfverbild af Frej, kap. 10. Ej sällan anmärkes om personer, hvilken gud de mest dyrkade. Så säges om Hrafnkel Gode, att han älskade ingen annan gud än Frej. *Müller*, l. c., I: 103.

1 I ett tempel, som kallas det *förnämsta* i Götaland och var helgadt åt Thor, skola varit ej mindre än 100 gudabilder (*Olof Tryggvasons Saga*, ed. Reenhjelm, s. 59), hvaraf stället troligen blifvit kalladt *Gudheim* eller gudarnes boning. Det plundrades af Håkan Jarl på 980-talet. — Afgudahusen voro ej sällan af ansenlig storlek. Det som norske höfdingen Ingemund, dotterson åt jarlen Ingemund i Götaland, bygde åt Frej i Vatnsdalen på Island var 120 fot långt. *Vatnsdæla Saga*, kap. 15. I ett isländskt tempel på Österlandet sutto Frej och Thor tillsammans i högsätet, dernäst Niord och många andra manliga gudar. Gent öfver dem sutto Frigg och Freja samt en mängd större och mindre gudinnor. *Helges och Grims Saga* hos *Müller*, I: 92, 93. Jfr *Finn Magnusen*, l. c, s. 26. I Thors-templet, som omtalas i *Eyrbyggia-Saga*, kap. 4, stodo i det inre gudarne i halfrund kring altaret. I templet på Möre, hvilket nyss omtalades, liksom i Håkan Jarls eget afgudahus, funnos *många* afgudabilder. *Færeiinga-Saga* hos *Müller*, I: 179.

mera blifvit föreningsbandet i denna gudaskara — ej alltid framträder i denna högsta egenskap, utan stundom synes stå tillbaka för andra gudar, än åter dyrkas mera enskildt såsom krigsgud. Äfven i den isländska folktron var likväl Oden *gudarnes fader*[2], och offer samt löften åt honom omtalas[3], ehuru hvarken bilder eller tempel. Likaså i Norge, der Thor dyrkades såsom landets gud[4], men likväl vid offergillen[5] *första* skålen helgades åt Oden, till seger och välde för konungen. Dernäst tömdes skålar åt andra gudar, säger Snorre Sturleson, såsom åt Niord och Frej för godt år och fred; många drucko också Bragebägaren[6] eller Brages skål, samt en skål för hängångna ansedda fränder, hvilket allt kallades *minne*: ett ord, som fordom också betydde *kärlek*[7]. Den mäktige Håkan Jarl i Norge, ehuru för sin person mest tillgifven en *jötnisk* gudadyrkan[8] och sjelf på mödernet af dylik ätt[9], offrar dock åt

[2] »Här sitten I, Odins *söner* (Herians synir)», säger Helge åt gudarne i det uti *Helges och Grims Saga* beskrifna templet på Island.

[3] *Thattr om Hallfred Vandræda-skald. Müller*, l. c., III: 27?.

[4] Thor synes just vara den *landets gud* (landáss), hvilken förekommer i Egils förr anförda förbannelsesång mot norske konung Erik Blodyxa, der flere gudars namn eljest, men ej Thors, anföras.

[5] Se beskrifningen på Throndernas offergillen hos *Snorre Sturleson*, Heimskringla, Håkan Adalst. Saga, kap. 16.

[6] *Bragafull.* Jfr *Ynglinga Saga*, kap. 40, och *Helga-qvida Hatingaskada* i den äldre Edda, hvaraf synes, att *Bragafull* var den bägare, vid hvars tömmande man gjorde löfte om någon *manlig* bedrift.

[7] *Hallenberg*, Anmärkningar till Lagerbrings S. R. H., II: 223. Ordet förtjente att upptagas i denna gamla vackra bemärkelse. »Det hafver varit sed i dessa landen att gifva *minne* åt Thor eller Oden eller andra af Asarne vid gästabud». *Bartholinus*, Ant. Dan., p. 129, ur *Olof Tryggvasons Saga*, der stället finnes, edit. Skalholt., p. II. kap. 18, något utförligare.

[8] Derför låter sagan *trollen* berömma sig af hans vänskap. *Olof Tryggvasons Saga*, ed. Reenhjelm, s. 192. Håkan Jarl dyrkade i synnerhet tvänne trollsystrar, Thorgerd Hölgabrud och Yrpa. Åt den förra offrade han under slaget med Jomsvikingarne sin egen son. *Jomsvikinga Saga*, kap. 35. Denna Thorgerd nämnes i *Skálda*, s. 154, såsom dotter af en konung Hölge i Halogaland (hvilken lika med henne blifvit dyrkad såsom gud); men utan någon genealogi, som fäster dem vid Asarne. I *Nials Saga*, kap. 89, och i *Færeiinga Saga*, hos *Müller*, l. c., I: 179, beskrifves Håkan Jarls åt dessa systrar uppresta gudahus: det hade glasfönster; man såg der ibland flera afgudabilder äfven Thors, prydd med gullringar och stäld på en vagn.

[9] »Thiasses afkomma»: så kallas hans far, jarlen Sigurd, af skalden Kormak, *Heimskringla*, Håkan Adalst. Saga, kap. 16. Sagan härledde

sin stamfader Oden[10] för seger, och tror på Valhall[1]. Då dess belöningar, ehuru alla de i strid fallna kallas »Odens utkorade söner»[2], likväl i synnerhet lofvas åt de storättade, de mäktiga, de rika, så skulle man tro, att Odens dyrkan också mest varit de herskandes, de förnämas. Ty »de jarlar eger Oden, som i strid falla», framför andra[3]. Endast för en ädelboren hjelte, en konung, helst om han »många land härjat och vidt omkring burit bloddrypande svärdet»[4], prydas Valhalls bänkar, skuras dess bägare, bringa Valkyriorna vin, — eljest endast förbehållet åt Oden sjelf. För en sådan förste dånar Valhalls väg, »liksom en här af tusende framskrider», och forntidens gudaburna hjeltar stå upp att emottaga honom[5]. Att komma i stort och ansenligt följe till Valhall var hedrande[6]; så att vid höfdingars död stundom deras vänner beröfvade sig sjelfva lifvet, för att upptagas i deras sällskap[7]. Att komma med stora egodelar var lycksaligt; ty lika mycken rikedom man haft med sig på bålet, eller nedgrafvit i jorden, skulle man efter lifvet njuta[8]; och då ej *ärfda*, utan endast

---

de norske Lade-jarlarnes härkomst på mödernet från Skade, Thiasses dotter, på fädernet från Oden. *Ynglinga Saga*, kap. 9.

10 *Heimskringla.* Olof Tryggvasons Saga, kap. 27. Han tog då ett orakel genom *blotspån* eller *offerspån* (jfr *Torfæus*, Hist. Norv., II: 285); hvilket är ännu ett exempel af den förr nämda seden att genom ett slags helig lottkastning utforska gudarnes vilja.

1 *Nials Saga*, kap. 89.

2 *Edda*, Dæmis. 20.

3 Saxo uttrycker samma fornnordiska tanke i öfversättningen af *Bjarkamál:*

»Non humile obscurumve genus, non funera plebis
Pluto rapit, vilesque animas, sed fata potentum
Implicat et claris complet Phlegethonta figuris».

Lib. II. p. 36. — Här såsom flerestädes kallas Oden *Pluto* af Saxo. *Drauga-drott*, »skuggornas herre», var också verkligen ett af Odens namn. *Ynglinga Saga*, kap. 7.

4 Se det gamla öfver norske konungen Erik Blodyxa diktade qvädet, öfversatt af Finn Magnusen, hos *Müller*, l. c., II: 374.

5 *Ibid.*

6 *Brynhildar-qvida II*, str. 64.

7 Då Eivind Sörkver fick veta, att höfdingen Ingemund var mördad, sade han till sin fosterson: »gå och förtälj min vän Gautur hvad jag gör och hvad jag äfven tror vara hans pligt», — och kastade sig på sitt svärd. Då Gautur förnam budskapet, följde han exemplet, sägande: »ej höfves Ingemunds vänner längre att lefva». *Vatnsdæla Saga*, kap. 23.

8 En af Odens troslärор. *Ynglinga Saga*, kap. 8.

i krig förvärfvade skatter följde den döde i högen[9], var det denna tro, som eggade de nordiske store till dessa ständiga härnader, hvilka fordom voro alla europeiska kusters förskräckelse. Deremot »var ej godt fara arm till Oden»[10]; så att med skäl kan tviflas, om den fattige ansågs värdig ett rum i hans salar[1], i fall han ej kom i en stor herres blodiga följe från slagtfältet. Också troddes Oden till de ädlaste nordiska slägter stå i närmare förhållande såsom *stamfader*[2]. Ynglingarne i Sverige, Ladejarlarne i Norge, Sköldungarne i Danmark räknade till honom sina anor. Saxo synes sjelf på ett sådant förhållande ha afseende, då han talar om Odens ständigt *faderliga* omvårdnad för de danske[3]. Upsala-konungar dyrkade honom såsom sin skyddsgud, och om Styrbjörn, före slaget på Fyrisvall, blir rådd att helga sitt offer åt Thor, vänder sig deremot Erik Segersäll till Oden, hvarefter Thor endast uppenbarar sig för att spå olycka åt sin dyrkare[4]. Såsom *gud, konung* och *konungafader* nämnes äfven Oden af gamla utländska författare. Han är, säga de, »den *uråldrige Woden*, hvilken Anglerna dyrkade såsom gud, och från hvilken nästan alla de barbariska folkens konungaslägter leda sitt ursprung»[5]; han är »*Vuothen*, konung öfver Barbarernas mängd, hvilken de

---

[9] »Det var rike mäns sed, konungars och jarlars, våra jämlikars, att de tågade i härnad och skaffade sig rikedom och heder, och gingo sådana egodelar icke i arf från fader till son, utan blefvo lagda i högen med egaren», säger den nyssnämde Ingemunds fader till sin son. *Vatnsdæla Saga*, kap. 2. — Derför ledo de förnämas grafhögar, såsom rika på skatter, äfven ej sällan åverkan.

[10] »Ey gott at fara snaudr til Oþins». *Götr. och Rolfs Saga*, kap. 2.

[1] »Sic soli divites beatitudinis Valhallianæ participes credebantur». *Bartholinus*, Ant. Dan., p. 498. Jämväl den grekiska folktron tilldelade *heroerna* (de från gudarne härstammande hjelte- och konungaslägterna) en högre lott efter döden (jfr *Creuzer*, l. c., III: 19, 38, 69, 84); till och med *Pindarus* säger, att den som förenar *rikedom* och *dygd* vet hvad honom förestår efter döden, nämligen de saligas lön. *Olymp.*, II. v. 58 ff.

[2] »*Gudarne* hafva länge haft särdeles vård om sina *ättlingar*, ehuru många nu ej bry sig om denna tro», säger hedningen Arnvidr till Olof Skötkonung. *Heimskringla*, Olo den Heliges Saga, kap. 96. Såsom *sådana* kommo konungarne till Valhall, äfven utan att dö på stridsfältet. Se Thiodolfs vers om konung Vanland. *Ynglinga Saga*, kap. 16.

[3] *Saxo*, lib. VIII. p. 157.

[4] *Thattr om Styrbjörn*. *Müller*, Sagabibliothek, III: 142.

[5] *Will. Malmesburiensis*, De gestis regum Anglorum, c. 1.

bedragna nordiska hedningar, *Danskar, Norrmän, Svenskar,* tillbedja såsom gud *ännu i denna dag»*[6], och från hvars ätt, såsom den »allmännaste» källan för konungablod, äfven Anglosaxernas konungar räknade sin härkomst[7]. Påminner man sig nu de redan anmärkta spåren af en Odinisk lära hos de utländske Göter[8], och intyget att Wodan dyrkades af alla germaniska nationer såsom gud; ihågkommer man, att detta dess-

[6] »*Vuothen,* qui et rex multitudinis barbarorum. In tanta enim seductione oppressi Aquilonares increduli ut *Deum* colunt usque in hodiernam diem, videlicet *Dani, Northmanni* quoque et *Sueui.*» *Chronicon Ethelwerdi* (från 10:de årh.), lib. 1. *Savile,* Rer. Angl. Scriptores, Francof. 1601, p. 833.

[7] »Quorum genus usque ad generalissimum adscendit, id est, ad *Vuothen».* *Ibid.* p. 834.

[8] Jfr ofvanför sid. 63, 64. Att Göternas *Anses* äro, detsamma som *Asar,* kan bestyrkas genom följande anmärkning. *Ass,* i det gamla nordiska språket *gud,* äfven *heros,* eller en med *gudomliga egenskaper utrustad menniska,* betydde ock *ås* (såsom i ordet *kroppås* på ett hus) samt *bjelke,* stod, stötta (*Björn Haldorsen,* Isl. Lexicon, och Glossarium till den äldre Edda), hvarvid förbindelsen synes ha legat endera i begreppet af det *högsta,* eller af *stöd,* eller kanhända deruti, att gudarne dyrkades i tempel och stoder; hvaraf hos Grekerna Heracliti förebråelser mot dem, »som *så* bedja till gudarnes bilder, liksom man kunde tala till bjelkar eller hus, utan att veta hvad gudar eller halfgudar (heroer) i sjelfva verket äro». (*Origenes* contra Celsum, lib. VII. p. 373, ed. Spencer). — Man påminner sig härvid äfven det gamla nordiska bruket att utskära gudarnes bilder på de *bjelkar,* som innefattade högsätet i huset. Men just dessa bemärkelser återfinnas äfven i det moesogotiska ordet. *Anza,* i bemärkelse af *bjelke,* förekommer hos *Ulfilas* tvänne gånger, Luc. VI: 42, enligt *J. Grimm,* Deutsche Grammatik, I: 2, i dativen; i hvilket fall nominat. sing. skulle vara *Anz,* och nominat plur. *Anzos* eller *Anzeis;* men detta är ock det *Anses,* hvilket Jordanes säger hos Göterna ha betydt *halfgudar* eller den gudaslägt, till hvilken deras konungar räknade sin ätt. *Anz* är således detsamma som *áss* (i accus. *ás*), så mycket mer som elisionen af bokstafven *n* i det nordiska språket ej är ovanlig: t. ex. det götiska *ansts,* nåd, kärlek, hos *Ulfilas* (Luc. II: 40) het i Norden *ást.* Flera andra benämningar röja slägtskapen med Asaläran, t. ex. det götiska namnet på hexor och spåqvinnor hos *Jordanes,* kap. 24 (ed. Gruteri): *Haliurunæ,* mulieres magæ; *Alyronicæ* hos Germaner, Kimbrer och Kelter (jfr *Thorlacius,* Ant. Boreal. Spec. I. p. 51, 52); hos våra förfäder Völor, Valkyrior, af hvilka en också i den äldre Edda (*Völundar-qvida*) kallas *Aulrún* — en benämning, i hvilken ordet *rún* eller *runa* i bemärkelsen af *hemlig vetenskap* är omisskänneligt. *Midjungard* hos *Ulfilas,* Luc. II: 1, betyder detsamma som *Midgård* (menniskoverld) i den nordiska mytologien. Att uppkalla barn efter gudarne var ett nordiskt bruk. Så är enligt Snorre Sturleson (*Ynglinga Saga,* kap. 7) mansnamnet *Auden* kommet af

utom särskildt berättas om Sveverna[9], om Vandaler och Longobarder[10], om Saxer, Angler och Friser[1], ja om vendiska[2] och

Oden; *Thorer*, *Thorarin* af Thor — ännu ett brukligt namn i vestra Vermland, hvilket hos våra förfäder dessutom förekommer i nästan otaliga sammansättningar. — Ej annorlunda hos våra utländska stamförvandter. *Audoin* är ett longobardiskt konunganamn (*Paul. Warnefridi,* De gestis Longob., lib. I. c. 22); *Thur* (Thor), *Thorismund* (Thors beskärmelse), *Thurismod*, *Torimuth* (Thors mod, det nordiska *Thormodr*), *Turisend* (Thors följeslagare eller tjenare) äro namn på götiska konungar eller anförare. *Jordanes*, De reb. Get. cap. 14, 20. *Paul. Warnefridi*, I: 23. *Procopius*, De bello Goth., p. 330, 402, ed. Grotii. Till hvad som är anmärkt om sammanhanget emellan begreppen *gud* samt *stod* eller *bjelke* hos våra förfäder kan läggas, att hos de gamla Saxerna gudomligheten föreställdes både under namn och bild af en *bjelke* eller *trädstam*, som uttyddes såsom den allt *uppehållande*. »Truncum ligni non parvæ magnitudinis sub dio colebant, patria eum lingua *Irminsul* appellantes, quod latine dicitur *universalis columna*, quasi *sustinens omnia*». *Adam. Bremensis*, Hist. Eccl., lib. I. c. 6.

9 Då den helige Columbanus kom till Sveverna vid Züricher-sjön i början af 7:de århundradet, fann han dem i begrepp att offra »åt sin gud Wodan, som andra kalla Mercurius» (Deo suo Wodano, quem Mercurium vocant alii), och de hade dertill i beredskap en stor tunna öl. *Vita S. Columbani* af munken *Jonas* (en samtida författare). *Du Chesne*, Hist. Franc. Script., I: 556. Underrättelsen öfverensstämmer bokstafligen med den nordiska i *Olof Tryggvasons Saga*, edit. Skalholt., P. II. c. 18, oaktadt flera århundraden äro emellan dem: »Det hafver varit sed har i landet, liksom vidt omkring annorstädes der som hedniskt folk ar, att åt Thor och Oden hafver *öl* blifvit gifvet, och åt Asarne skålar egnade» (sa hefer verit hattr her i landi, sem vidar annarstadar þar sem heidit folk er, at þor oc Odni er *öl* gefit oc Asum eru full eignud). Orden läggas i munnen på den helige Martin af Tours, som föreställes ha uppenbarat sig för Olof Tryggvason.

10 *Paul. Warnefridi*, De gestis Longobard., lib. I. c. 9.

1 *Suhm*, Om Odin, s. 59., *Finn Magnusen*, Edda, I: 13.

2 *Ordericus Vitalis* (från senare hälften af 11:te årh.) säger, att uti *Leutecia* ett talrikt folk dyrkade *Guodeuen*, *Thur* och *Frea*. (*Du Chesne*, Hist. Norman. Script., p. 513. *Guodeven* är *Guoden*, *Gwodan*, såsom namnet äfven läses hos *Paulus Warnefridi*, l. c., I: 9. *Leutici* eller *Lutici*, som ock kallades *Wiltzi*, voro ett vendiskt folk vid Östersjön, deladt i 4 stammar, af hvilka tvänne, *Kyzini* och *Circipani*, bodde vester om Peene-floden, tvänne andra, *Tolenzi* och *Rhedarii*, emellan Peene och Oder, och hos dessa senare var den bekanta staden *Rhetra* sätet för deras afgudadyrkan (sedes idolatriæ). Jfr *Helmold* (lib. I. cap. 2), hvilken är ett samtida vitne. *Rhetra* förstördes sist år 1150 eller 1157, så att endast *Rhetra-berget*, en kulle vid byn Prilwiz och Neu Brandenburg, påminte om läget och namnet. Der funnos mot slutet af 17:de årh. ett antal vendiska afgudabilder, hvilkas äkthet bestyrkes af sammanhanget med både Orderici Vitalis och

lettiska[3] folkslag vid Östersjön, hvilka synas tillegnat sig åtskilliga gudar af de skandinaviska folken och haft andra med dem af ålder gemensamma; tillägger man, att bevisen om de nordiska gudarnes vidsträcktare dyrkan ej äro inskränkta till Odens egen, att man återfinner *Thors* namn hos Kelter, Germaner, Vender, Finnar, Tartarer, Lappar[4], hans gemål *Sif* hos både vendiska och tyska folkslag, *Frea*, *Freja* hos Vandaler, Longobarder[5], Saxer, Angler[6], *Balders* dyrkan i

---

Helmolds berättelser. Dessa bilder äro af metall med påskrifter af ett slags runbokstäfver, som erinra oss, att Isländarne äfven tala om *vendiska runor* (Vinda-rúnir). De på bilderna skrifna gudanamnen äro förklarade af flera, sist af *Arendt*, Grossherz. Strelitzisches Georgium nordslavischer Gottheiten, Minden 1820, 1 ark i qv. Man finner ibland dem, jämte åtskilliga rent slaviska gudomligheter, äfven *Tara* (Thor), *Sieba* (i nordiska mytologien *Sif*, Thors gemål), *Othin*, *Voda*, (två särskilda bilder), *Balduri* (Balder), *Hela* (*Hel*, underjordens gudinna hos Skandinaverna). Äfven *Odens korp* förekommer afbildad under namnet *Gestrab*, hvilket förklaras med *andans tjenare*, och hvarvid man ihågkommer *Hugin* och *Munin* (håg och minne), såsom Odins korpar heta i nordiska mytologien. Ibland de vendiska gudanamnen finnes ett (Opora) skrifvet med grekiska bokstäfver, hvartill anledningen förklaras af *Thunmann*, Nord. Völker, s. 301.

3 Oden med sin korp (i Norden kallades han också *korpagud*: *Edda*, Dæmis. 38) dyrkades, enligt de nämda inskrifterna, äfven i *Romowe*, hufvudorten för de preussiska Letternas gudstjenst. Vi ha ofvanför, s. 65, nämt hypotesen, att Waidevut eller Widevut var Viternas Wodan.

4 Thors dyrkan synes ha varit ganska vidt utbredd. Han påminner om *Taranis*, den keltiske *Jupiter Tonans* (*taran*: *åska* på armoriska eller språket i Bretagne; *Ihre*, Gloss., Proem.), om de estniska Finnarnes *Thara* eller *Thara-pyhha* (den heliga Tara), som råder för åskan och väderleken (*Mone*, Gesch. des Heidenthums im nördl. Europa, T. I. s. 74), Lapparnes *Tiermes* och *Torden* (*Ganander*, l. c.), Vogulers och Ostiakers *Tarom* eller *Torom*, Tschuvaschernas *Tora*, Turkmannernas *Täri* (*Klaproth*, Sprach-Atlas till Asia Polyglotta, Paris 1823, Tab. XIV, XXIX). *Münter* (Kirchengeschichte von Dänemark und Norwegen, I: 14) berättar sig ha erhållit från Petersburg en afbildning af Tschuvaschernas Thor. Den liknar en indisk afgudabild och har ingen af den nordiske Thors attribut. Hos Saxarne kallades Thor ock *Thunær* (Donner), såsom *Eccard.*, Orig. Germ., p. 401, läser den gamla saxiska afsvärjningsformeln; hos Anglosaxerna *Thunder* eller *Thor* (*Ihre*, Gloss. in v.). En gammal anglosaxisk predikan (cit. af *Suhm*, Om Oden, s. 76) säger, att Anglosaxerna dyrkade både *Thor* och *Eowthen* (Oden). — Om *Sifs* dyrkan hos Venderna jfr ofvanför not. 2, — hos Tyskarne, *Thorlacius*, Ant. Boreal. Spec. III. p. 36.

5 *Paul. Warnefridi*, l. c., I: 8.

6 *Matthæus Westmonasteriensis* (Flores Historiar. ad an. 449) låter den anglosaxiske anföraren Hengist svara konung Vortigern i Britannien,

norska och vendiska tempel[7], och *Forsetes* (äfven en af Asarne) i 8:de århundradet på ön Helgoland[8]: så inser man ock, att här är fråga om en fordom djupt rotad, vidt utspridd och derigenom mångfaldigt utbildad gudalära.

Liksom asken *Ygdrasils* rötter genomgingo afgrund, jord och himmel, så är denna lära ej blott till innehållet lika gränslös som i allmänhet hvarje den menskliga inbillningskraftens försök att på en gång omfatta »det heliga *djupet*» — »det heliga *höga*» (för att nytja en skalds uttryck) och tillika den förgängliga verld, som sväfvar mellan bägge; äfven betraktadt i sin historiska begränsning och yttre utbildning har detta gamla, fordom Norden öfverskyggande träd ej blott ur *ett* slags jordmån hemtat sin näring. Det har sträckt sina rötter och skott vidt omkring genom många tider och folkslag; det bär spår af flera utvecklingsperioder; det har äfven i sin fulla växt säkerligen visat sig olika ur olika synpunkter. Ty så rå är näppeligen någon gudalära, att ej trenne hufvudsakliga beståndsdelar i den skulle kunna urskiljas; men dessa äro *tro, lära* och *bild.* Den första, grundad på det beroende af en högre makt, hvars känsla är hos alla menniskor lika inplantad, yttrande sig i vissa heliga handlingar, böner, offer, är i religionen det rent allmänna. Denna tro, som utan ett högre ljus drifver den naturliga menniskan att dyrka Gud i de naturliga tingen, allt efter som dessa väcka hennes tacksamhet, fruktan eller beundran, får sitt bestämdare innehåll genom en *lära,* i hvilken man merendels igenkänner några spår af en

---

att hans folk näst Woden mest dyrkade gudinnan Frea. Folket i Sachsen visste ännu i medlet af förra århundradet att tala om *Fru Freke* (Frigga, Freja). *Eccard.*, Orig. Germ., p. 398. »Gifve det Frigge, Fru och Thor!» heter det i en gammal dansk visa. (*Danske Kjempeviser*, nya uppl., T. IV. s. 259).

[7] Jfr ofvanför not. 2, och *Frithiofs Saga* i *Björners* Nord. Kämpadater.

[8] *Alcuinus* (+ 804) berättar (Vita Willibrordi, lib. I. cap. 10), att en ö, som låg emellan Danskarnes och Frisernas gränser, hade sitt namn af *Fosete*, hvilken af hedningarne dyrkades såsom gud och hade tempel på ön. Å en gammal karta öfver ön *Helgoland*, funnen på ön och visande dess genom hafvets åverkan förundransvärdt minskade vidd och förändrade utseende allt ifrån 9:de årh., såsom det heter, finnes utsatt ett *Templum Fostæ vel Phosetæ* med årtalet 768. Af kartan, funnen och först meddelad af *Clarke* (Travels, Vol. 3), är en afteckning bifogad till *v. Hoff's* Geschichte der durch Ueberlieferung nachgewiesenen natürlichen Veränderungen der Erdoberfläche, Gotha 1822: ett arbete, som jag till första afdelningen af denna inledning ej hade tillfälle att rådfråga.

för folkslagen en gång gemensam helig öfverlemning; och läran kunde ej i lika grad vara allas. Äfven der ej ett afsöndradt presterstånd gjort den till sin utmärkande egendom, måste den dock egentligast tillhöra ett mindre antal, de jämförelsevis mest upplysta och tänkande. Men *tänker* menskliga tanken ej ännu i begrepp, utan i *bild*, så bemäktigar sig den diktande inbillningskraften så mycket snarare läran, och ur skaldernas hand emottager i mer och mindre grad folket den åter, utbildad i en mytologi[9], åt hvars mångformade yttre endast prester eller vise söka att bibehålla den inre betydelsen, och derigenom äfven att ge sig sjelfva större vigt. Derför är all hedendom så gerna förenad med till en del *hemliga* läror; under det allt sådant för dem, som vandra i ljuset af den sanne Gudens kännedom, är främmande.

Äfven den nordiska mytologien, här tagen i sin vidsträcktaste bemärkelse, framställer sig under dessa trenne olika synpunkter; hvilka redan de gamle antogo om sin naturreligion, då de skilde emellan det *civila*, det *mytiska* och det *fysiska* sättet att betrakta gudaläran, och tillegnade det första åt *folket*, det andra åt *skalderna*, det tredje åt *filosoferna*[10]. Norden egde hvarken en Homerus eller filosofer, ej heller framträda der så *bestämdt* som hos de gamle dessa mysterier, i hvilka en hemlig lära, äldre än filosofien, meddelades[1]. Men en gammal presterlig lärdom, som ej var allmänhetens egendom, fans äfven hos våra hedniska förfäder. Vi ha redan anmärkt, att i Eddiska sånger ett särskildt, af vidskepelsen helgadt språkbruk[2] i flera slags benämningar förekommer; och vi räkna dertill äfven en stor del af gudarnes, i synnerhet Odens, många namn[3], hvilka ej kunna ha varit utan bety-

9 Så säger Herodotus, att Pelasgerna, af hvilka Grekerna fått sina gudar, hade öfvat en ännu *namnlös* dyrkan. Bestämda gudanamn hade de lärt af Egyptierna; men Hesiodus och Homerus hade först diktat Grekerna deras teogoni, gifvit gudarne attribut, utmärkt deras rang och göromål samt betecknat deras gestalter. *Herodotus,* II: 52, 53. Om de inskränkningar, under hvilka detta yttrande bör förstås, jfr *Creuzer*, l. c., II: 451; III: 140.

10 *Varro* hos *Augustinus*, De civit. Dei, lib. VI. cap. 5.

1 Om mysterier i den Odinska religionen jfr *Münter*, Kirchengeschichte von Dänemark und Norwegen, T. I. s. 157: en bok, som jag först sedan detta var skrifvet har lärt känna.

2 Jfr ofvanför s. 105.

3 Jfr i synnerhet *Grimnismál*, der Oden säger, str. 48 (Stockh. uppl.): »med ett och samma namn jag aldrig nämdes se'n jag for bland

delse. De uttryckte utan tvifvel för de kunnige sammanfattningen af den mångfaldige gudens egenskaper; och flera af dessa namn anföras på sådant sätt, att de måste ha hört till ett *presterligt* språkbruk[4]. Den högre kunskapen om gudarnes och verldens upphof kallas sjelf *forna stafvar*, *gudarnes runor*[5]; och om det förra af dessa uttryck bestyrker den förmodan, att gudaläran ej utan all tillhjelp af skrift bibehölls och fortplantades, så påminner oss det senare derom, att *runorna* från början utmärkte en *hemlig* vetenskap. Detta följde redan af sjelfva lärans öfvervägande *magiska* karakter. »Genom *runor* och *sånger* lärde Oden ut sina konster; i de flesta af dessa *underviste* han *offerpresterna*, som voro honom närmast i vishet; af dem lärde många andra, och deraf spriddes denna trolldom vidt och hölls länge», heter det i Ynglingasagan[6]. *Vissa* delar af den nordiska gudaläran voro således till sin natur *hemliga* eller innefattade en blott af de invigde öfvad vidskepelse. *Andra*, genom sitt mer teoretiska innehåll och sin aflägsenhet från praktisk inflytelse, framträdde utan tvifvel mindre i folktron, än de tillhörde den presterliga lärdomen; och dertill räkna vi läran om gudarnes ursprung och undergång, samt de meningar om tingens grund, verldens upphof och slut, hvilka återfinnas i den nordiska, såsom i all gammal gudalära. Det fans slutligen en mängd *benämningar* på gudar och på heliga ting, hvilkas tydning öppnade mytologiens djupare, doldare rymder, och hvarigenom man sökte sammanföra till ett slags helt de drag af gudarnes egenskaper eller ömsesidiga sammanhang, hvilka i folktrons mångfald förekommo spridda. Föreståndarne för gudstjensten voro företrädesvis i dessa kunskaper invigda. Vi ha redan anmärkt,

---

folken». Odens *alla* i mytologien och hos skalderna förekommande namn gå till nära ett par hundrade.

[4] Nämligen de namn, hvilka Oden säger sig föra »meþ *goþom*», ibland *gudarne* eller *presterna:* ty ordet betyder *bäggedera*. *Grimnismál*, str. 49, 54. Stockh. uppl.

[5] *Vafthrudnismál*, str. 1, 42, 55.

[6] Kap. 7: »Allar þessar íþróttir kendi han med *rúnum oc lióđum* — Enn hann kendi (undervisade) flestar íþróttir sínar blótgodunum; voru þeir næst hönum um allan fróđleik oc fiölkyngi. Margir adrir námu þó mikit af; oc hefir þadan af dreifz fiölkyngin víđa oc halldiz lengi». I den trollkonst, som kallades *seid*, hvilken Freja först lärt Asarne, undervistes blott *prestinnorna* (»var gydiunum kend sú íþrótt»), säger Sturleson; emedan den var åtföljd af så mycken arghet, att män skämdes dervid. *Heimskr.*, l. c., kap. 4, 7.

att i gamla Norden den *andliga* och den *verldsliga* myndigheten funnos förenade. Det förhåller sig så; likväl med den skilnad, att i äldsta tider den *förra* synes öfvervägande, längre fram åter den *senare:* en förändring, som i Sverige finnes utmärkt genom ombytet af de styrandes titel från det presterliga *drott* till *konung* eller anförare. Men om Odiniska prester först voro konungar, förblefvo likväl sedermera konungarne tillika prester; och derför kallades Upsala konung »*det heliga altarets vårdare*»[7]. Så nämnas ock runorna, hvilka från början endast voro för *gudarne kunniga*[8] och med detsamma en *presterlig* hemlighet och de *vises* egendom, äfven en *konungslig* vetenskap. Konungar och jarlar, föreståndare för gudstjensten, voro också runkunniga framför andra; och från de högre utgick allt hvad af sådana kunskaper spridde sig till folket.

I *skaldekonstens* utveckling förmärkes samma gång. Med gudaläran hade den börjat. Gudarne sjelfva och deras prester hade ju varit de första skalder[9]. De gamla namnen på sång och skaldedikt betyda tillika *besvärjning* eller *bön*[10]. Skaldespråket och dess egenheter ha troligen utvecklat sig ur det *presterliga*[1]; och det förras så bestämda skiljaktighet från prosan, dess talrika, så ofta dunkla bilder, omskrifningar och benämningar, den mängd af eljest ej brukliga, föråldrade, till en del främmande ord, hvilka utmärka det skaldiska språket, allt hänvisar på detta ursprung, äfven sedan skaldekonsten blifvit *verldslig* och ur tempelgårdarne inträdt i konungarnes salar. Men *här* fullbordades utan tvifvel *den* mytologiens utbildning, hvilken man förnämligast får tillskrifva *skalderna*. Ty omisskänneligt är, att vi i Nordens gamla gudar — ur-

---

[7] »Vördr vestallz», uti Thiodolfs vers om Alf och Yngve. *Yngl. Saga*, kap. 24.

[8] *Hávamál*, str. 80, 81. Jfr *Rigsmál*, str. 42.

[9] »Sú íþrótt hófz af þeim í Nordrlöndum». *Yngl. Saga*, kap. 6.

[10] T. ex. *rún* eller *runa*, hvarom se ofvanför; *galldr*, egentligen *sång*, af *gala* sjunga; *ljód* likaledes, men äfven *trollsång* (*Yngl. Saga*, kap. 7; *Brynhildar-qvida I*, str. 5); *þula* gästabudssång, sång vid offergillen, af *þylia*, som i allmänhet betyder *tala*, *framsäga*, men i synnerhet *bedja till gudarne*. *John Olafsen*, Om Nordens gamle Digtekonst, sid. 7, 252. Likaså hos Romarne *carmen*, *cantio;* hos Grekerna ἐπαοιδή eller ἐπῳδή.

[1] Att det *Ásamál* Oden och Asarne i Norden sägas ha infört (*Företalet* till *Edda; Rymbegla*, P. III. cap. 1) var det gamla presterliga skaldespråket, är sannolikt.

sprungligen personifierade naturkrafter[2] — tillika se urbilden af ett *nordiskt konungahof;* och grunden till denna föreställning var redan lagd af de äldsta presterliga skalder. Så hade Oden, sade man, vid Mälarens stränder efterbildat alla det gamla *Asgårds* inrättningar[3]. Men det gamla Asgård låg ej blott på jorden, utan i himmelen[4]. Mot *Allfaders högsäte,* omgifvet af de tolf gudarne, svarar den *jordiske herskarens högsäte* och hans lika många *drottar* eller *Diar*, med honom föreståndare för offren och domare bland folket[5]. *Valhall, Hlidskialf* kallas af skalderna äfven *konungars* palats och salar[6]. De *ting*, som der höllos; de *offer*, som skedde vid sådana bestämda allmänna sammankomster; de *gästabud*, hvaraf dessa åtföljdes; den *fred*, som vid dylika tillfällen utlystes; de *sagor*, med hvilka gästerna roades: allt detta återfinna vi hos *gudarne*, hvilka äfven hålla ting, offer och gästabud[7] på helgade, fridlysta orter[8], vid bestämda tider, särdeles skördetiden[9], dricka öl och mjöd och tala om fornsagor, strider och vapen[10]. Det ligger i sakens natur, att dessa likheter förnämligast blifvit utbildade af hofskalderna, hvilkas gamla plägsed det är, säger Snorre Sturleson, »att berömma den mest, inför hvilken de

---

2 *Raugn*, *Regin*, såsom *gudarne* kallas i de mytiska qvädeu, betyder i allmänhet *krafter*, *makter*, äfven naturens. Se *Thorlacius*, Om Thor og hans Hammer, i *Skand. Museum* 1802, 4 H. s. 18. *Glossar* till den köpenh. *äldre Edda*, II: 754, 757.

3 *Yngl. Saga*, kap. 5, 8.

4 I *Edda* säges bäggedera. *Asgård* är gudarnes borg *midt i verlden*. Der år *Hlidskiálf*, Odens högsäte, hvarifrån han ser ikring verlden. *Dæmis*. 9. Der är ett hof eller tempel, det präktigaste *på jorden*, hvilket menniskorna kalla *Gladsheim* (*Dæmis*. 14), hvarest också *Valhall* finnes. Men å andra sidan heter det, att Odins *boning* och således äfven Asgård var *i himlen*, och att *der* är hans högsäte *Hlidskiálf* (*Dæmis*. 17), och *dit* förlägger Edda uttryckligen gudarnes särskilda boningar, såsom Niords, Balders, Heimdalls, Frejas, Forsetes m. fl., som i *Grimnismál* uppräknas.

5 *Ynglinga Saga*, kap. 2.

6 *Atla-qvida*, str. 2, 14 i den äldre Edda.

7 *Hýmis-qvida* str. 1, 38; *Vegtams-qvida*, str. 1.

8 *Ægis-drecka*, Formáli; *Edda*, Dæmis. 49.

9 *Hýmis-qvida*, str. 38.

10 *Ægis-drecka*.

stå»[1], och som nu dertill funno en egen anledning i den antagna mening, att Nordens konungar härstammade från gudarne, hvarför de äfven i seder och omgifning borde återkalla sina anor. Dessa anspråk öfvergingo äfven till de förnäma isländska slägterna, bland hvilka så många voro af kungligt blod[2]. Hela det gamla skaldespråkets mytiska rikedom användes nu till konungars och höfdingars förherrligande, och utan tvifvel spridde sig denna skaldernas mytologi äfven till folket. Fullkomligt och i hela sin utbildning synes den likväl aldrig varit dess egendom; likasom den poetiska gudaläran hos de gamle ej helt och hållet var den borgerliga; ehuru bägge hvilade på samma grund. Om de *presterliga skaldernas* qväden, ämnade att meddela en i sig sjelf icke allmän lärdom, voro aflägsnade från folket genom sitt syfte, så visar oss deremot i *hofskaldernas* sånger hela behandlingen, äfvensom språket, hvilket redan i de äldsta röjer mycken konst, att ej heller dessa egentligen varit folkets, utan mera hofvens poesi. Af de *förra* möter oss i den äldre Eddas didaktiska qväden[3] ännu en återklang; af de *senare* äro *Thiodolfs Ynglinga-tal* och sedan hela hopen af mest isländska hofskalders sånger exempel. Emellan bägge stå de *berättande* qväden, som ur gudasagan hemtat sitt innehåll, och af hvilka flera synas varit ämnade att vid gudstjenst och offergillen föresjungas. Likväl fans en poesi af ännu större offentlighet, gemensam för de högre som för de lägre, och äfven af denna hedendomens *folksång* ega vi högst dyrbara lemningar qvar. Vi mena dermed den äldre Eddas *heroiska* qväden[4]. Vi ha redan vidrört dessa sagors höga ålder och de undersökningar,

---

[1] *Heimskringla*, Företalet.

[2] Då de isländske höfdingarne Thorvard och Thord Hjaltesöner kommo på tinget, voro de så präktigt utrustade, att »män tyckte, det *Asarne* voro der komne». *Landnáma*, p. 218. — Det var under hedendomen. Men ännu Snorre Sturlesons far förebråddes att vilja »likna Oden», och Snorre Sturleson sjelf kallade en sin sal *Valhall*. *Sturlunga Saga*, I. s. 101; II. s. 126.

[3] Mest populära bland dessa voro utan tvifvel de, som innehöllo *sederegler*, såsom första delen af *Håvamål*, som ännu lefver i så många nordiska ordspråk. Qvädet, som förer Odens namn, bär sjelf vitne, att det är från bränneåldern, str. 72.

[4] Om Sigurd och Brynhilda, Volsungar och Niflungar, Völund och Helge, se hela andra delen af *Sämunds Edda*. Utförligare finnas samma ämnen prosaiskt behandlade i *Volsunga-sagan*, *Norna Gests Saga*, *den yngre Edda* och *Vilkina Saga*.

som gjort sannolikt, att de till en del gå upp till eller utöfver den stora folkvandringen[5], sedermera blifvit tillökta, utspridda, på flera sätt behandlade, ifrån södern af Europa till högsta norden, och växt med många folk och slägter[6]. De äro lemningar af den *äldre hjeltesången*, som bestod *jämte* den gamla presterliga skaldekonsten, utan att ha ännu sökt tillegna sig och ännu mindre att öfverdrifva alla de dunkla egenheterna af dennas språk. Detta bemödande är senare, ehuru det redan utmärker de äldsta till namnet kända nordiska hofskalder ifrån 9:de århundradet. Dessa och deras efterföljare ha genom denna konst sökt förvara *sina* namn, under det den äldre, enklare sångens skalder, för efterverlden namnlösa, diktat liksom ur folkets bröst och mun, men derför också företrädesvis lefvat på dess läppar. Ty det är i synnerhet ur dessa qväden, som lemningar öfvergått till oss i den nordiska medeltidens kämpevisor[7]. Poesien i dessa gamla

[5] Se ofvanför s. 139 ff.

[6] Äfven den Eddiska bearbetningen af dem bär derom vitne. I dessa sånger förekomma näml. Finnar, Svenskar (i *Völundar-qvida*), Norrmän, Danskar, Franker, Hunner (flerestädes), Saxer (*Godrúnar-qvida III*, str. 6 — *Godrúnar-harmr*, str. 50. Stockh. uppl.), Longobarder (*Godrúnar-harmr*, str. 19), Burgunder (*Atla-qvida*, str. 20), utländska Göter (*Godrúnar-hvata*, str. 16 och på flera ställen). I qvädet om Völund (Verland, Velint) är scenen i *Svithiod* på gränsen till *Finnarne*. Betänker man nu, att en del af Småland fordom kallades *Finnheden* eller *Finnveden* (jfr Underrättelser om det gamla Fylkes-Konungariket Finnheden i Småland, innefattande Östbo, Vestbo och Sunnerbo härader, af *B. A. Ennes*, Jönköping 1809) och att traditioner om Verland eller Völund i synnerhet ännu finnas i Värend, Blekinge och Skåne, så synes den trakt i Svithiod (denna senare benämning tagen uti vidsträcktare bemärkelse) äfven vara bestämd, om hvilken det gamla qvädet talar. Der säges, att Völund sattes på en holme för att smida kostbarheter åt konungen, som ock kallas *Niara* drott, hvilket genom en gissning blifvit öfversatt med *Nerikes*-drotten. I Värend, der ännu ej länge sedan folksånger om Völund funnits, kallar allmogen än i dag en stor sten på en holme i sjön nära Alletorp i Kinnevalds härad för *Verlehall*, och säger det vara *Verlands smedja*, enligt *J. H. Wallmans* intressanta anteckningar om *Värend*, hvilka han haft den godheten att i handskrift meddela mig. — Qvädena om Helge synas äfven till en del röra Sverige. De bägge sångerna om Atle äro från Norge.

[7] Dessa heroiska qväden skulle också af kristendomen mindre undanträngas än de hedniskt-mytiska. Likväl finnas af dessa *senare* på Färöarna lemningar, om hvilka man påminner sig, att de fordom af munkarne varit *förbjudna* att sjungas. *Lyngbye*, Färöiske Qvæder, s. 481.

sånger ligger också ej i en ytlig, barbarisk ståt af bilder och gåtlika omskrifningar; den ligger i ämnet, besjunget i en rå, men hög enkelhets språk. Hjeltekraft och lidelser, dygder och brott finnas här tecknade i vilda, nästan öfvermenskliga drag, hvilka inga århundraden kunnat utplåna. Ännu tränger Sigurds död och Gudruns sorg och klagan[8] till djupet af hvarje hjerta; ännu inger den halft demoniska Brynhilds kärlek och hat ett oemotståndligt deltagande; ännu ryser man för brottets sjelfvedergällning och hämdens omåttligt förstörande verk i dessa gamla dikter, som förutsäga om sig sjelfva, »att de skola efterlefva i alla land»[9], och att vid jämförelsen med de öden, hvilka de besjungit, »alla männers bröst skola lättas, alla qvinnors sorg blifva mindre»[10]. — Ehuru de intyga sin egen ålder[1], ha de utan tvifvel i behandlingen, i Norden såsom i Södern, med tiden undergått flera förändringar; hvarför man fåfängt i dem söker historia och tideräkning[2]. De se endast på den *poetiska* sanningen; i den *historiska* öfverträffa dem de senare nordiska skalder, som brista i den förra. Hvad i Edda af dessa hjeltesånger *ofullständigt* finnes bibehållet, är likväl sannolikt äldre än alla oss kända nordiska hofskalders dikter från hedendomen. Derom vitnar i synnerhet det sätt, hvarpå den nordiska gudaläran i dem behandlas. Den *naturdyrkan,* som för densamma låg till grund och som är dess äldsta gestalt, hvilken den väl alltid i folktron förnämligast behöll, framträder i dessa gamla hedniska hjeltesånger vida tydligare än hos senare skalder. Solen[3], dagen, ljusets gudamakter, natten, nattens dotter, den mångnärande jorden[4], heliga vatten,

---

[8] Se i synnerhet den herrliga *Godrúnar-qvida I.* (N. XII i Afzelii öfversättning af Sämunds Edda). Detta är poesi, så länge natur och menniskor äro desamma.

[9] *Atla-mál,* str. 108.

[10] *Godrúnar-hvata,* str. 21.

[1] *Hamdis-mál,* str. 2.

[2] Så göres Sigurd Fafnisbane på en gång samtida med Attila och Theoderik och derjämte till Ragnar Lodbroks svärfar. Detta sista förekommer likväl ej i sjelfva sångerna, utan i de på dem grundade sagorna. — De enda *historiska* personer ur Sveriges forntid, som i hela den äldre Edda förekomma, äro *Harald Hildetand,* hans mor *Auda* och morfader *Ivar* (Vidfamne). *Hyndlu-ljód,* str. 27.

[3] I *Atla-qvida,* str. 32, sväres vid *solen,* hvilken i en annan Eddisk sång (*Grimnismál,* str. 38) kallas den *skinande gud.*

[4] *Brynhildar-qvida I,* str. 3, 4.

stenar[5], foglar[6] förekomma, jämte *Asar* och *Asynior*[7], såsom föremål för löften, böner eller dyrkan. — Berömda konungaätters och hjeltars *bedrifter*, *skuld* och *fall* äro hufvudämnet; dock hinner ännu i den gamla nordiska framställningen det menskliga öfver allt upp i gudasagans dunkla rymder. Såsom hjeltarne härstamma från gudarne, så ingripa äfven de senare i sina ättlingars öden, i hvilka öfver allt det underbara synes hemmastadt. *Valkyrior*, *Nornor*, *Fylgior* (varelser af samma slag) omgifva hjelten, spinna vid födelsen hans ödes gyllne trådar och fästa dem under »månens sal» eller himlen[8]. De gullprydda sköldmör, som »rida genom luft och haf», vakta hans skepp för trolls och jättinnors försåt[9]. Ett fladdrande sken bebådar Valkyriornas ankomst i slagtningen, och ljusstrålar utbryta af deras spjut[10]; men af deras hästars manar »flyger dagg i dalar djupa, hagel i de höga träden, dädan komma goda år på jorden»[1]. Så de *goda*. Men *förderfliga troll* finnas äfven ibland Valkyrior och i Allfaders sal[2]; ty från Oden kommer också det onda och brottet[3]. De rida på vargar med ormar till tömmar; och visa de sig, tror hjelten, att hans onda *följe-ande* (fylgia) har synts, och anar döden[4]. Före blodiga slagtningar *väfva* Valkyriorna under *krigisk sång*; väfven är af menniskoinelfvor, vigterna, hvarmed den uppehålles, äro menniskohufvuden, den sammanslås med svärd, pilar äro skottspolar och blod rusar öfver väfnaden[5]. — Men äfven menniskodöttrar äro *Valkyrior*, räknas bland Odens

---

[5] *Völsunga-qvida*, str. 18. *Godrúnar-harmr*, str. 47.

[6] *Helga-qvida Hatinga-skada*, str. 2.

[7] *Brynhildar-qvida I*, str. 4, i allmänhet. Särskildt nämnas Oden och offer åt honom (*Völsunga-qvida*, str. 16), Thor (åtminstone i ställens namn; *Helga-qvida Hundings-bana I*, str. 39), Frej (*Brynhildar-qvida II*, str. 24), Frigg och Freja (*Oddrúnar-grátr*, str. 8), dessutom Uller, Loke, Häner, Ägir, Ran, Nornorna, Surtur.

[8] *Helga-qvida Hundings-bana I*, str. 3.

[9] *Helga-qvida Hatinga-skada*, str. 26.

[10] *Helga-qvida Hund. I*, str. 15.

[1] *Helga-qvida Hat.*, str. 28.

[2] *Helgaqv. Hund. I*, str. 38.

[3] *Völsúnga-qvida*, str. 21.

[4] *Helgaqv. Hat.*, str. 30, 34.

[5] *Niáls Saga*, kap. 107.

Disor eller äro hans *prestinnor*[6] och deltaga då i de förras öfvernaturliga egenskaper. Likväl älska de dödlige män. Men hvem Valkyrian har kär, han stupar i slagtningen: och då den fallne hjelten om natten besöker sin hög och derinne i eldsljus med sina män ses rida om, går den älskande Valkyrian honom till mötes i »andehuset». Hon sofver i den dödes famn, tills morgonen gryr och hjelten utbrister:

»Tid är att rida
Röda vägarne,
Låta hästen bleka
Luftstigen trampa;
Skall vestan vara
För Vindhjelms-bron[7]
Förr'n hanen i Valhall
Segerfolket väcker»[8].

Så sjöng ålderdomen om *Helge* och hans fästeqvinna Valkyrian *Sigrun*, hvilken dog af sorg öfver Helges fall. — Att dö kallas sköut: »att fara till det andra ljuset»[9]. Själavandringen förekommer såsom en äldre, fordom trodd lära[10].

Denna urskilning af den gamla nordiska skaldekonstens olika slag visar oss ock mytologiens olika användande för olika ändamål. Strängt kunna gränserna så mycket mindre uppdragas, som här är fråga om samma hela. Äfven den äldsta *presterliga skaldekonsten* framlyser stundom i hvad dessa forna hjeltesånger anföra om magiens kraft och runornas hemliga vetenskap. De voro icke heller *folksång* i den mening, som skulle de ej tillika varit konungarnes och hofvens lust. Men deri skilja sig dessa äldre, namnlösa hjelteqväden från de kända *hofskaldernas*, att de förra både genom sin ålder,

---

6 »*Herians Disir*». Detta är den *hedniska* benämning, som i det förr anmärkta stället af *Völuspá* blifvit förbytt med »*Herians Nonnor*» (kan ock läsas *Nornor*).

7 *Bäf-röst*, himmelsbron, regnbågen.

8 *Völsúnga-qvida*. Jfr *Helga-qvida Hat*. Man ser häraf, att äfven Valhalls invånare troddes besöka sina högar.

9 *Atla-mál* str. 89.

10 Helgi ok Svava er sagt at væri *endrborin*. »Det er sagdt, att Helge och Svava blefvo återfödda». *Helga-qvida Hatinga-skada* vid slutet. — Þat var trúa í forneskjo, at menn væri *endrbornir*, en þat er nú kaull. þ kerlinga villa. »Det var tron i ålderdomen, att män blefvo återfödde, och det är nu kalladt käringe-villa». Det prosaiska tillägget till *Völsúnga-qvädet det forna*.

sin märkvärdigt vidsträckta utspridning och sitt innehåll mer visa sig såsom uttryck af hela folks och slägtens känslor och minnen, än såsom prof af en enskild, för en inskränktare krets beräknad konstfärdighet, och att de utan tvifvel lika mycket öfverträffat de senare i allmännelighet, som de verkligen öfverträffa dem i poetisk kraft. — Och efter dessa förberedande betraktelser gå vi till en kort öfversigt af den nordiska gudasagans, ej enskilda gestalter, utan *handling:* — ett drama, som omfattar tingens upphof och blickar fram mot deras undergång. De sällsamma bilder, som möta oss i denna våra förfäders lära, skola redan i sig sjelfva vara bevis nog, att vi här inträda i en för oss och all nyare odling främmande, länge sedan försvunnen den menskliga tankens verld, hvars hieroglyfer äro lika undransvärda som ofta svåra att tyda.

VII.

Fortsättning.

Så heter det i *Valas spådom:*

»Morgon var tidens,
Då Ymer bygde[1];
Ej sand var, ej sjö,
Ej svala böljor.
Jord fans icke,
Ej himlen ofvan.
Ett sväljande djup[2] var,
Men gräs ingenstädes».

Men många tider förr än jorden var *Nifelhem* skapadt. Var ock förut i söder den verld, som *Muspellshem* hette. Den är brännande ljus och het, och *Surtur* dess herskare, som med eld en gång skall förstöra verlden. Ur brunnen *Hvergelmer* i Nifelhem falla tolf floder, som kallas *Elivågar.* Då de kommo så långt ifrån sitt ursprung, att det lefvande gift[3], som dermed följde, stelnade, blef derutaf is. Deröfver göt

[1] Enligt en annan läsart i Rasks ed. af *Yngre Edda*, Gylfaginning, s. 4: »Då intet var». Jfr *Völuspá*, str. 3.

[2] Ginungagap.

[3] *Eitrqvikia*, egentligen »etterlif».

sig den dagg, som kom af giftet, och frös till rimfrost, och det ena rimfrostlagret efter det andra ökades i *Ginungagap*. Så blef den trakten af Ginungagap, som vänder sig mot norden, fyld af tung is och rimfrost, och inifrån kom regn och blåst; men den södra delen lättades upp af de gnistor och strålar, som kommo ur Muspellshem. Der blef rymden så lätt som vindlös luft; och då värmens flägt mötte rimfrosten, att den smälte och dröp, blef lif af de lifsdroppar, genom *dens* kraft, som hettan utsände, och vardt en mans liknelse, som kallas *Ymer*[4]. Så säges i den gamla sången:

»Ur Elivågor
Sprungo etterdroppar.
De växte tills deraf vardt en jätte.
Men gnistor flögo
Ur söderverlden.
Eld gaf rimfrosten lif»[5].

En gud var ingalunda Ymer. Ond var han och alla hans ättlingar. Han sof och föll i svett. Då växte under hans venstra hand en man och en qvinna; och foten aflade med foten en son, som hade sex hufvuden[6]. Dädan äro *Rimthursarnes* (frost-jättarnes) slägten komna. Näst Ymer danades af isens droppar kon *Audhumbla*. Fyra mjölkströmmar runno ur hennes spenar och närde Ymer. Sjelf födde hon sig med att slicka de med rimfrost belagda saltstenar. Deraf uppkom första dagen om qvällen manshår, andra dagen en mans hufvud, tredje dagen en hel man. Han kallas *Bure*, var fager till utseende, stor och stark. Hans son het *Börr*[7], som gifte sig med en jättedotter och fick tre söner,

[4] Jfr *Edda*, Dæmisaga 5.

[5] *Vafthrudnismál*, str. 31.

[6] *Vafthrudnismál*, str. 33. Jag föredrar denna läsart framför den, som Rask, Finn Magnusen och köpenhamnska uppl. af den äldre Edda här upptagit i texten. En sådan vanskaplighet tillhörde jätte-slägten. I *Skirnisför*, str. 31, förekommer en trehöfdad jätte; i *Hymis-qvida*, str. 7. en jätteqvinna med 109 hufvuden. Starkother, som var af jätteätt, har i *Hervarar Saga* och hos Saxo åtta armar. Likväl funnos å andra sidan vackra jätteslägter. Loke var fager till utseende. Gerda, Skade med flera jättedöttrar, som gifte sig med gudar, voro sköna.

[7] *Bure* och *Börr* eller *Burr*, i sig sjelf samma namn, betyder i nordiska skaldespråket *son* i allmänhet; här tillika en son utan fader, ty den förste uppstod ur jorden. Så äfven, enligt Tacitus, *Tuisco*, Germanernas stamgud och stamfader, hvars son var *Mannus* (Man), hvilken åter liksom Börr hade tre söner (*Tacitus*, Germ., c. 2). Om my-

Oden, *Vile* och *Ve*, hvilka äro styrande för himlen och jorden[8]. Men Oden heter *Allfader*, ty han är alla *gudarnes fader*[9]. *Jorden* är hans dotter och hans maka, och med henne aflade han sin förste son *Asa-Thor*, hvilken äro gifna kraft och styrka, hvarmed han besegrar allt lefvande[10]. Asaslägten är ljus och skön[1]. Tolf äro de gudomlige *Asar*[2]; ej mindre heliga äro *Asyniorna*[3]. Börrs söner dräpte jätten Ymer. Af blodet ur hans sår uppkom en *flod*, som dränkte hela Rimthursa-slägten utom en, *Bergelmer* kallad, som undkom med sitt husfolk. Från dem härstammade sedan nya jätteslägter. Men af Ymers kropp gjorde »de blida makter» den *ordnade* verlden.

»Af Ymers kött
Blef jorden skapad,
Af blodet hafvet,
Af benen bergen,
Träden af håret,
Af hufvudskålen himlen.
Utaf hans ögonbryn
Gjorde blide gudar
Midgård åt menniskornas söner.
Men af hans hjerna
Blefvo de tunga
Skyar alla skapta»[4].

Derpå togo gudarne de strålar och gnistor, som foro lösa och blifvit kastade från Muspellshem, och satte dem i rymden ofvan och nedan att upplysa himmel och jord. Ty förut

»Solen det ej visste
Hvar hon salen egde;
Stjernorna ej visste
Hvar de stad egde;
Månen det ej visste
Hvilken kraft han egde».

---

tologiernas egenhet, att på en gång innehålla föreställningarna om *verldens* och *nationens* första historia, mer framdeles.

[8] *Edda*, Dæmis. 6.

[9] *Dæmis*. 20. Således begynner med honom gudadynastien; men en *äldre* hade likväl funnits i två föregående generationer.

[10] *Dæmis*. 9.

[1] *Dæmis*. 10.

[2] *Ibid*. Oden ingår stundom i detta antal, stundom icke.

[3] *Dæmis*. 20.

[4] *Vafthrudnismál*, str. 21; *Grimnismál*, str. 40, 41; *Edda*, Dæmis. 8.

»Då gingo alla makter
Till de upphöjda säten;
De helige gudar
Höllo derom råd:
Natt och *nedan*
Namn de gåfvo,
Morgon de nämde
Och *middagsstund*,
Undorn[5] och *afton*,
Åren att tälja»[6].

Då »kastade Solen högra handen öfver de himmelska hästar» och begynte sitt lopp.

»Sol sken sunnan
På svala stenar[7];
Då grodde å grund
Gröna örter».

Natt är af jätteslägt, enligt sin härkomst svart och mörk; *Jord* är hennes dotter. Natt var tre gånger gift, sist med *Delling* af Asa-slägten. Deras son var *Dag*, ljus och skön enligt sin fädernehärkomst. Allfader tog Natt och hennes son Dag, gaf dem två hästar och två kärror och satte dem på himmelen, att de skulle fara hvarje dygn omkring jorden. Natt far förut med den häst, som heter *Rimfaxe*, och hvarje morgon daggstänker han jorden med skummet af sitt betsel. Dags häst heter *Skinfaxe*; hela luften och jorden lyser af hans man. *Sols* och *Månes* gång styres af *Mundilförs* dotter och son, hvilka fadern hade uppkallat efter de bägge himlaljusen och gudarne derför fråntogo honom och satte upp på himmelen. Månen tog från jorden två barn, *Bil* och *Hjuke*, som kommo från en brunn och buro en så på sina skullror. Man ser dem än i månen[8].

Jorden är flat och rund. Deröfver hvälfver sig himmelen, under hvars fyra hörn gudarne satte fyra dvergar. som heta *Öster*, *Vester*, *Norr* och *Söder*. Vid nordliga ändan af

---

[5] Detta ord, förloradt i isländskan, finnes än i flera svenska provincialdialekter, såsom *dagermåls-* eller ock *aftonvards-tid:* det förra i Jämtland och Vermland, det senare äfven i Vermland samt Småland. Enligt *Ihre* (Glossar. in v. *Under*) betyder det *tredje* timmen, antingen på förmiddag eller eftermiddag.

[6] *Völuspá*, str. 5, 6.

[7] »Á svala steina»; enligt en annan läsart: »á salar steina» — på salens stenar. *Völuspá*, str. 4, 5.

[8] *Dæmis.* 10, 11.

himmelen sitter jätten *Hräsvelg* (lik-slukaren) i en örns skepnad. När han flägtar med vingarne, utgår vinden öfver menniskorna[9]. Utomkring jorden är »den djupa sjö» eller verldshafvet. Ytterst utmed dess stränder fingo jättarne land; emot dem upprestes innanför en vall rundt omkring till värn[10]. Det är *Midgård;* utanför är *Utgård.* Det förra gudars och menniskors verld; det senare, i synnerhet åt norden, jätteslägternas. *Der* under verldsträdets yttersta rot, i mörkrets och köldens rike, hvarur bedöfvaren *sömnen* uppstiger hvarje natt och nedslår folken på jorden[1], hvila ock *dvergarne*[2], hvilka först hade qvicknat såsom maskar i Ymers kött, men sedan med gudarnes vilja fått förstånd och menniskoskapnad[3]; der bo med dem *Svart-alferna*[4] och de profetiska jättinnor, *Gygior, Völor,* hos Hel i underjorden, hvarur de genom besvärjning kunna uppkallas[5]. Men *Ljus-alferna,* skönare än solen, bebo den höga himlen, »den vidtblånande»[6], hvarest palatset *Gimle* ej af Surturs låga skall skadas. Ty det gifves *nio* himlar[7]. Det gifves *nio* verldar[8], bebodda af särskilda varelser. I den nedersta herskar *Hel* och har dödens välde öfver dem alla[9].

Men ännu funnos ej *menniskor,*

»Tills trenne kommo
Ur församlingen,
Mäktiga, kärleksrika
Asar till huset.
Funno på landet
Litet förmående

---

[9] *Vafthrudnismál,* str. 37. *Edda,* Dæmis. 18.

[10] *Dæmis.* 8.

[1] *Hrafnagaldr Odins,* str. 13.

[2] *Hrafnagaldr Odins,* str. 25. De vistas eljest nere i jorden och i stenar.

[3] *Dæmis.* 14.

[4] *Hrafnagaldr Odins,* l. c.

[5] *Vegtams-qvida,* str. 8, 9, 10.

[6] »Vídbláinn». *Dæmis.* 17.

[7] I *Völuspá* sägas *himlarne* vara *nio,* str. 2, och så många uppräknas äfven i *Skálda,* s. 222.

[8] *Völuspá,* l. c.; *Vafthrudnismál,* str. 43; *Alvismál,* str. 9.

[9] Om henne säges i *Edda,* Dæmis. 34, att *elände* heter hennes sal, *hunger* hennes fat, *svält* hennes knif, *senfärdig* hennes träl och trälinna, *förräderi* och *fall* hennes tröskel, *tvinsot* hennes säng, *bleknande qval* hennes omhänge. Hon är till hälften blå och har till hälften menniskofärg.

Ask och *Embla*,
Skickelselösa.»

»Ande de ej åtte (egde),
Förstånd ej hade,
Ej blod och rörelse
Och vackert anlet.
Ande gaf Oden,
Förstånd Hæner,
Blod gaf Loder
Och vackert anlet»[10].

Menniskorna äro skapade af *träden*[1]; äro, såsom mannens namn visar, *askens* grenar. Men *asken Yggdrasil* är det största och bästa af alla träd; dess grenar utbreda sig öfver hela verlden och räcka upp till himmelen. En örn, som är mycket vetande, sitter i dess grenar, och emellan örnens ögon sitter en hök[2]. Fyra hjortar springa omkring i asken och bita af dess knoppar, och en ekorre löper der upp och ned, sökande stifta oenighet mellan örnen och ormen, som ligger i djupet. Af Yggdrasils *tremne* rötter sträcker sig en öfver *Nifelhem*, der i brunnen Hvergelmer, som är full af ormar, *Nidhögg* gnager roten nedan till. Trädet

»Drager större tunga
Än som menskor veta.
Hjorten biter ofvan,
På sidan det multnar,
Nidhögg fräter nedan»[3].

En annan rot når till *Rimthursarne*, och under denna är *Mimers* brunn, hvari visdom och förstånd äro dolda. Då Allfader en gång kom dit att begära en dryck, måste han sätta sitt ena öga till pant i brunnen; derför är Oden enögd. Men till Asar och menniskor[4] går verldsträdets tredje

---

[10] *Völuspá*, str. 17, 18. Stockh. uppl. *Scheving* (Skand. Litt. Selsk. Skrifter 1810, s. 202) läser här, i stället för Loder, *Loptr*, som är ett Lokes namn (jfr *Nyerup*, Wörterbuch der Skand. Myth., s. 54). Deri kunde åtminstone en betydelse ligga; hvarom framdeles.

[1] *Edda*, Dæmis. 9. Derför betecknades i den gamla skaldekonsten män och qvinnor med *träd*. *Skálda*, s. 157, 158.

[2] Om örnens och hökens betydelse i nordiska mytologien och flera andra, jfr *Hallenberg*, Dissertatio de nocte accipitris, Höknatt: Disquisitio de nominibus in Lingua Sviogothica Lucis et Visus, II: 542.

[3] *Grimnismál*, str. 35.

[4] *Ibid.* str. 31; jfr *Edda*, Dæmis. 15.

rot, och under denna är *Urds* brunn, som är mycket helig. Tvänne foglar födas i Urds brunn. De heta Svanor, och af dem härstammar detta fogelslägte. *Nornorna* ösa af brunnens vatten hvarje dag öfver trädet, att ej dess grenar må torka eller ruttna, såsom det heter i *Valas spådom:*

»Ask vet jag stånda —
Heter Yggdrasil —
Det höga träd, bestänkt
Med hvita vattnet;
Dädan kommer daggen,
Som i dalar faller;
Ståndar evigt grön öfver
Urdar-brunnen»[5].

Nornorna äro af flera slag, goda och onda. Men *tre* bo i en fager sal under asken vid brunnen. Deras namn utmärka *förtid*, *nutid* och *framtid*. De rista ödets runor.

»Dädan komma mör,
Mycket vetande,
Tre från den sal,
Som vid trädet ligger.
Urd het den ena,
Verdande den andra,
Skuld den tredje.
De skuro på taflor,
Lag de satte,
Lif de korade,
För tidens barn
Att tälja ödets domar»[6].

Öfver Nornorna förmå gudarne intet; de äro ock, såsom det synes, uppfödda hos jättarne, gudarnes fiender[7].

Vid Urdar-brunnen är gudarnes *domställe*. De rida dit hvarje dag öfver *Bäf-röst*, *Asa-bron* eller *regnbågen*, hvilken de befästat mellan himmel och jord, och den jättarne ej kunna bestiga; ty det röda i regnbågen är brinnande eld, och himmelska vatten brusa omkring den. Den är stark, men skall dock brista för Muspells söner[8]. Först bodde likväl gudarne äfven på *jorden*. I midten af densamma bygde

---

5 *Völuspá*, str. 19.
6 *Ibid.* str. 20, 21.
7 *Vafthrudnismál*, str. 49.
8 *Edda*, Dæmis. 13, 15. *Grimnismál*, str. 29.

de *Asgård det forna*, och Allfader insatte der styresmän att jämte sig bestämma menniskornas öden och vårda stadens angelägenheter[9]. Gudarne uppförde der ett tempel med tolf säten och ett högsäte för Allfader. Det var den största och präktigaste boning på jorden; menniskorna kallade den *Gladshem*, och der grundades det vida, gullstrålande *Valhall*. En annan skön sal upprestes åt gudinnorna; menniskorna nämna den *Vingolf* (vännernas rum). Derpå anlade Asarne härdar, gjorde konstiga redskap, smidde rikedom, pröfvade på allt sin gudaförmåga, hade öfverflöd på gull och voro glade[10]. »De lekte i borgen med gyllene taflor»[1].

»De voro glade;
Icke var dem
Brist på gull —
Tills trenne kommo,
Mäktiga mycket,
Jättemöar
Ur Jotunhem».

Hvilka för öfrigt dessa olycksbådande gäster voro, det lemna de oss bibehållna urkunder i dunkelhet. Frid och förbindelser tyckas ha blifvit ingångna med jättarne. Gudar förmäla sig med sköna jättedöttrar och ätterna blandas. Den till utseendet sköne, men onde och listige *Loke*, »gudarnes besvikare och förtalare», synes ibland Asarne upptagen, och kan så mycket svårare från dem skiljas, som mytiska sånger berätta, att Loke och Oden redan i tidens början, blandande blod tillsammans, knutit fosterbrödraskap[2]. Nu stördes lycksaligheten genom onda spådomar[3], hvilka redan åsyftade gudaväldets en gång förestående undergång. En spående *Vala* eller *Norna* blef derför af Asarne förgäfves dödad. Hon och de onda förutsägelserna upplefde beständigt å nyo. Deraf kom krig,

---

9 *Edda*, Dæmis. 9, 14. *Vōluspá*, str. 7.

10 *Vōluspá*, ibid. *Edda*, Dæmis. 14, kallar denna ålder *gullåldern*.

1 »Tefldo i túni», *Vōluspá*, str. 8. Uttrycket påminner om kämpevisornas: »*leka gulltafvel*». Men af str. 61 ses, att här menas de »förunderliga gyllne taflor», hvilka »gudarnes förste och Fjolners (Odens) ätt hade egt i tidens begynnelse», och hvilka efter Ragnarök skulle återfinnas på den *nya* jorden, der man åter skulle påminna sig Fimbultyrs (den höge gudens) *gamla runor*. De gyllne taflorna hade således under gullålderns lek gått förlorade.

2 *Ægisdrecka*, str. 9.

3 Sådana berättas ha skett gudarne. *Edda*, Dæmis. 34.

»Då de Guldveig
Lade på spjut
Och i Hars[4] sal
Henne brände;
Tre gånger brände
Den tre gånger födda;
Ofta å nyo
Likväl hon lefver. —
Oden utkastade
Bland folket ett spjut.
Det var det första
Krig på jorden»[5].

I detta krig, äfven förebådadt genom *Valkyriornas* annalkande,

»Fjärran komna,
Beredda att rida
Till gudarnes folk»[6],

framträda *Vanerna*[7], mytiska, från menniskorna skiljaktiga väsenden[8], herskande öfver *Alferna*[9], men liksom jättarne berömda för gammal visdom, hvarför de ock kallas de »vise Vaner». En förlikning slutar striden, i följd hvaraf Vanen *Niord* samt hans barn *Frej* och *Freja* upptagas bland Asagudarne. Deremot se vi flera andra, som vid verldens och menniskans skapelse varit Allfader behjelpliga, försvinna, sättas ur verksamhet och föga mera omtalas[10]. Emellertid växte jättarnes krafter och öfvermod. Loke hade funnit den förr omtalta olycksspående jätteqvinnans »halfbrända hjerta»[1]; »illslug blef han gjord af elaka qvinnan: dädan är i verlden allt vidunder kommet». Af den ohyggliga kärleken föddes *Hel*, som Oden nedstörtade till Nifelhem, *Midgårds-ormen*,

---

[4] Odens.
[5] *Völuspá*, str. 26, 28.
[6] *Ibid.* str. 24.
[7] *Völuspá*, str. 28; jfr *Ynglinga Saga*, kap. 4, som tar sagan historiskt. Kriget nämnes i *Edda*, Bragarædur 57, som dermed förbinder myten om *Qvaser*.
[8] Så framställas de beständigt i de mytiska qvädena; jfr *Brynhildarqvida I*, str. 19.
[9] Frej, till härkomst en *Vaner*, eger *Alfhem* eller Alfernas verld. *Grimnismál*, str. 5.
[10] Såsom *Vile*, *Ve*, *Loder*.
[1] *Hyndlu-ljód*, str. 37, 38. Hon kallas här *Angurboda*, den »ångerbådande». — Äfven »den gamla öster ut i jernskogen». *Völuspá*, str. 32; *Edda*, Dæmis. 12.

som han kastade i hafvet, i hvars djup den ligger kring alla land och biter sig i stjerten, samt *Fenris-ulfven*, hvilken gudarne lyckades att binda[2]. Af samma slägt äro de tvänne ulfvar, som oupphörligt förfölja sol och måne; ty jättarne söka vinna både dessa och den sköna *Freja* af gudarne[3]. De borttröfva *Iduna*, genom hvars äpplen gudarne föryngras, så att dessa begynna bli gråhåriga och gamla, tills Lokes list, som vållat gudinnans bortröfvande, äfven måste utverka hennes återlemnande[4]. Jättarne hota att försänka *Asgård*, att flytta *Valhall* till Jotunhem och dräpa alla gudarne[5]; de blanda hela luften med gift och blod[6]. Thor rensar den med sin ljungeld, bryter allt aftal och förening[7], och begynner denna segrande kamp mot denna onda ätt, hvars särskilda uppträden de gamla skalder besjungit, och som fortsättes af de från gudarne härstammande hjelteslägterna på jorden.

Men ännu är gudaväldet säkert, så länge *Balder* den gode, så länge Valhalls väktare[8] lefver. Denne Odens och Friggas son är så fager och glänsande, att allt lyser af honom[9], den visaste, vältaligaste och mildaste af Asarne; i hans granskap tåles intet orent, och hans domar äro orygg-liga. För sitt olycksöde kallas han ock af skalderna den »blodige guden»[10] och »tårarnes gud»[1]. Svåra drömmar bebådade honom sjelf detta. Spådomar förutsade hans död, och de bekräftas, då Oden sjelf rider till Hels boning och med runor och trollsång väcker ur grafhögen den gamla spåqvinnan[2].

»Jag såg Balders,
Den blodige guds,
Odens sons
Dolda öde»,

---

[2] *Edda*, Dæmis. 34.
[3] *Dæmis*. 12, 42.
[4] *Edda*, Bragaræður. 56.
[5] *Skálda*, s. 107.
[6] *Völuspá*, str. 29, enligt Finn Magnusens öfvers.
[7] *Ibid.* str. 30.
[8] *Völuspá*, str. 38. Så kallas eljest i egentligare mening *Heimdall*, som sitter vid himmelens ända för att vakta bron *Bäf-röst* för bergresarne. *Edda*, Dæmis. 27.
[9] *Edda*, Dæmis. 22.
[10] *Völuspá*, str. 36.
[1] »Gráta-gud». *Skálda*, s. 103.
[2] *Vegtams-qvida*.

säger Vala[3]. Frigga tog då ed af alla väsenden, af eld, vatten, jern och alla malmer, jord, stenar, träd, sjukdomar, djur, foglar, gift och ormar, att de skulle skona Balder. När detta var skedt, föllo Balder och Asarne på det skämt, att han skulle ställa sig midt i deras församling och de andra skjuta, hugga eller kasta på honom. Ingenting skadade honom, och alla tyckte detta vara honom en stor ära; men Loke förtröt det. I en qvinnas skapnad gick han till Frigga i hennes sal, omtalte uppträdet, får veta orsaken och frågar, om alla ting svurit att ej skada Balder. Frigga svarade: »vestan för Valhall växer en telning, som heter *Mistelten*[4]; den syntes mig för ung att kräfva ed utaf». Loke bortgick, uppryckte Mistelten, gaf den åt den blinde guden *Höder* och bad honom äfven bidraga till Balders ära. Höder kastade, och Balder, genomborrad, sjönk död till jorden. Det är den största olycka, som träffat gudar och menniskor. Då Balder föll, blefvo Asarne såsom mållösa och fälde händerna. De sågo på hvarandra, och alla ville hämnas på upphofsmannen; men ingen vågade det, ty församlingsstället var heligt och fredlyst. Då de försökte tala, brusto de i gråt, och Oden kände olyckan så mycket tyngre, som han bäst kunde döma, hvilken stor förlust Asarne lidit. Frigga sporde, hvilken af dem ville rida till Hels boning och er-

---

[3] *Völuspá*, l. c.

[4] *Mistel* — i Vestergötland ännu *mistelten*, på tyska *Mistel*, på engelska *mistletoe* — *viscum album* Linn., en märkvärdig parasitväxt på ek, men äfven på lind, hassel, äppleträd och barrträd, förekommer i södra och mellersta Sverige, vanligast till en eller två fots höjd, men har på öar i Mälaren blifvit funnen två till tre alnar lång (Wahlenberg). Den är ständigt grönskande. Af de hvita bären göres fogellim. Mistelten var i den druidiska religionen helig. En viss dag på våren steg den förnämste Druiden opp i eken och afskar växten med en helig knif. — Såsom Balders död genom den blinde Höder (jämte likartade gamla myter hos andra folk) närmast är en symbol af det genom solens sänkning och ljusets aftagelse *bortdöende året*, så synes misteltén, utmärkt genom sin *ständiga grönska* på träd, hvilka vintern eljest beröfvat deras prydnad, symboliserat det *nya året*, hvilket, inträdande med vintern, på en gång tyckes döda det gamla och tillika lofva ett nytt. Derför brukas i *Wales* att om julafton hänga *mistel* i taket. Männerna föra qvinfolken derunder och önska dem glad jul och ett godt *nytt år*. I Frankrike gå bonddrängarne för dörrarne och utropa sin nyårsönskan med: »Au gui l'an neuf!» *Gui* är mistelns keltiska namn (ännu på språket i Bretagne), hvarifrån det kommit in i franskan. *Wiener Jahrbücher der Lit.*, V. Bd, efter *Roberts*, Cambrian popular Antiquities, London 1815; som dock ha en annan förklaring än den här lemnade.

bjuda lösepenningar för hennes son. *Hermod,* den hurtige, åtog sig denna beskickning, besteg Odens häst och red skyndsamt åstad. Emellertid togo Asarne Balders lik och förde det till sjön. De ville skjuta ut hans skepp för att deri bränna honom; men skeppet gick ej af stället, så att jätteqvinnan *Hyrrockin* (eldhvirfveln) måste eftersändas från Jötunhem. Hon kom, ridande på en varg och hade huggormar till tyglar, gick fram till skeppet och sköt ut det med ens, så att eld stod deraf och jorden skalf. Balders lik blef nu utburet på skeppet, der ett bål blifvit tillredt. Då hans maka *Nanna* såg det, brast hon af sorg och blef lagd till sin man på bålet. Dit fördes ock hans häst och ridtyg; Oden ditlade sin *ring.* Thor vigde bålet med sin hammare[5], innan det antändes. Många folk bevistade Balders likbrand, äfven resar och Rimthursar. — Odens son Hermod, som blifvit sänd till Hels gårdar att erbjuda lösepenning för Balder, fick der se sin broder sitta i högsätet hos de döda. Hel svarade, att nu skulle pröfvas om Balder vore så vänsäll som sagdt blifvit; begräto honom alla ting utan undantag i verlden, så skulle han få återkomma. Då sände Asarne bud öfver hela verlden, att alla måtte gråta Balder ur Hels våld. Alla gjorde det: menniskorna, djuren, jorden, träd, stenar och malmer, såsom man ännu ser dessa ting gråta, då de komma ur frost uti värmen. Men då sändebuden återvände hem, funno de vid en berghäll en jätteqvinna. Hon het *Thöck,* och de bådo henne gråta Balder ur Hel. Hon svarade:

»Thöck månd gråta
Med torra tårar
Balders likfärd.
Döds eller lefvandes
Son jag ej nödgar;
Hel behålle sitt rof!»[6].

Man trodde det vara Loke. Denne hade den dristigheten att ännu en gång infinna sig i gudarnes gästabud hos *Æger* och, i förtröstan på den heliga *fred,* som vid sådana till-

---

[5] Att Thors hammarsmärke var heligt, synes äfven deraf, att det brukades vid den hedniska vigseln, då äktenskap knöts. *Thryms-qvida,* str. 32.

[6] Jfr *Edda,* Dæmis. 49, som röjer, att här en egen saga om Balder blifvit följd. *Skálda* (s. 103) anmärker, att samma saga af hedniska skalder blifvit behandlad.

fällen gälde och af gudarne sjelfva obrottsligen hölls, öfverhopa dem med smädeord och äfven berömma sig att ha varit orsaken till Balders död[7]. Men derefter flydde Loke för Asarnes hämd, bygde sig ett hus med fyra dörrar för att ha utsigt åt alla håll, men gömde sig ock ofta, förbytt till en lax, uti *Franångers* fors. Der grepo honom Asarne och förde honom i en bergshåla. De bundo honom med hans egen sons inelfvor öfver trenne klippor, och banden blefvo till jern. Öfver Lokes hufvud upphängdes en etterorm, så att giftet skulle drypa på hans ansigte. Men hans maka *Sigyn* sitter hos honom och håller en skål emot etterdropparne. Då den blir full och uttömmes, dryper ettret emellertid i Lokes ansigte; då ristar han sig att jorden skakas, och det kallas *jordskalf*. Der ligger han bunden till Ragnarök[8].

Nu ilar ock Valas blick till denna tidernas skymning, då gudarne störtas och verlden förstöres, och vi önskade kunna fullständigt meddela hela Eddornas praktfulla beskrifning derom, hvilket rummet ej tillåter.

»Mycket vet den visa.
Fram ser jag längre
Till makternas afton
Och gudarnes strid»[9].

Först kommer *Fimbulvetr*, den stora vintern, som består af tre vintrar utan någon sommar emellan; men förut blifver hela verlden hemsökt med krig och blodsutgjutelse. Föräldrar skona ej barnen, ej bröder hvarandra.

»Bilålder, svärdsålder,
Stormålder, vargålder,
Innan verlden faller».

Hos trollen gal den eldröda hane, hos Asarne den gullgula, i Hels salar under jorden den sotfärgade[10]. Den bundna Ulfven tjuter, alla band brista, jättarne leka, Loke blifver lös. Jorden skakas, dvergarne sucka vid klippans dörr och Yggdrasil dånar och skälfver. Hafvet jäser öfver sina bräd-

---

[7] Det är ämnet för den gamla sången, som kallas *Ægisdrecka* (Ægers gästabud) eller *Loka-glepsa* (Lokes smädelse) i den äldre Edda.

[8] *Dæmis*. 50.

[9] *Völuspá*, str. 40.

[10] Förebåd af verldsbranden. Hos *Cuthæerna*, en af Assyrierna från *Persien* till Samaria förflyttad koloni, var *tuppen* en symbol af *elden*, och de dyrkade honom under namnet *Nergal*. *II Konungab.* kap. XVII. v. 30. *Creuzer*, l. c., II: 90.

dar, ty Midgårdsormen kommer i jätteraseri och söker sig uppå landet. Då reser sig Heimdall och blåser i Gjallarhornet, så att det höres i alla verldar, och kallar gudarne till strids. Oden talar förgäfves med Mimers hufvud. Örnen skriar och sliter lik, vågen brusar och *Nagelfar*, det skepp, som är gjordt af de döda menniskors naglar, lossnar och framskrider, styrdt af jätten *Hrymer*[1]. Men himlen remnar och Muspells söner komma ridande derur, anförda af den dunkle *Surtur*, allbrännaren[2], som omgifves af eldslågor, och hvars svärd skiner klarare än solen. Under dem brister *Bäfröst* eller den *bäfvande* himmelsbron i stycken. Loke möter med Hels söner, Hrymer med alla jättar, för att deltaga i en gemensam strid. Alla Asar härkläda sig. Alla Einheriar eller hjeltar i Valhall draga ut med dem. Främst rider Oden, gudars och menniskors fader, och på *Vigrids* ofantliga slätt begynnes den sista striden. Ulfven slukar Oden; men *Vidar*, hans son, den tyste och starke Asen, hämnar fadern. Heimdall och Loke döda hvarandra. Frej faller för Surtur. Thor dräper Midgårdsormen, men stupar qväfd af dess gift. Sist kastar Surtur eld öfver verlden:

»Solen svartnar.
Jord sjunker i haf.
Af himlen försvinna
De glänsande stjernor.
Kring verldsträdet rasar
Ångornas hetta.
Höga lågan leker
Med sjelfva himlen»[3].

Men fast himmel och jord och hela verlden uppbrännas, och alla gudar dö och alla Einheriar och allt menniskoslägte, skall likväl hvarje menniska lefva i någon verld evinnerligen. Ty ännu finnas många goda och många elaka

[1] Så den yngre Edda (*Dæmis.* 51), men enligt *Völuspá* (str. 51) styr Loke, och på skeppet komma Muspells söner. Likväl omtalar äfven *Völuspá* (str. 52) himlens remnande.

[2] Att Surtur (den svarte), verldsförbrännaren, långt ifrån att vara en högre uppenbarelse af sjelfva gudomligheten (såsom några förmenat), i den nordiska mytologien är en *ond* varelse, synes ej blott deraf, att Loke, Hel och jättarne äro hans bundsförvandter i den sista striden, utan äfven af den omständighet, att Surturs namn i *Skálda* (s. 209) förekommer bland *Jotnaheiti* (jättebenämningar), hvilka i allmänhet utmärkte förhatliga föremål.

[3] *Völuspá*, str. 46—58. Jfr *Edda*, Dæmis. 51.

hemvist. Bäst är att vara i *Gimle* i himmelen; lätt är för dem, som älska en god dryck, att få den i den sal som heter *Brimer;* en annan god sal, som kallas *Sindre,* står på Nidafjällen och är af röda gullet. I dessa salar skola goda och dygdiga män bo; men menedare, mördare, förförare skola i ormasalen på likstranden vada i etterströmmar[4].

Lefva då ännu några gudar? Gifves då ännu någon himmel och jord?[5]

»Upp ser hon komma
Ännu en gång
Jord utur hafvet,
Herrligt grön.
Forsar falla,
Örn flyger deröfver» — —

heter det i *Valas spådom*[6]. Solen har, innan hon af Ulfven uppslukades, födt en dotter, lika skön, hvilken, när gudarne dö, vandrar sin moders bana[7]. Tvänne menniskor ha dolt sig i Hoddmimers skog undan Surturs låga[8]. De nära sig af morgondagg, och nya slägter skola från dem härstamma. Utaf Asarne äro ännu Odens söner *Vidar* och *Vale,* den ene sin faders, den andre Balders hämnare, vid lif. Dem har ej elden och vattnet kunnat skada. De bo på Idasläten, der som Asgård förr var. Till dem komma *Mode* och *Magne,* söner af Thor, och medhafva hans hammare[9]. Balder och hans baneman Höder återvända från Hel. De sätta sig tillsammans och ihågkomma de stora efterdömen från forna tider och de gamla gudomliga *runor.* I gräset återfinnas de undransvärda gyllne taflor, hvilka

»I tidens början
Egt hade
Gudarnes förste
Och Odens slägt.
Osådda månde då

4 *Dæmis.* 52. Jfr *Völuspá.*
5 *Dæmis.* 53.
6 *Völuspá,* str. 59.
7 *Vafthrudnismál,* str. 47.
8 *Ibid.,* str. 45. De kallas *Lif* och *Lifthraser.*
9 *Ibid.,* str. 51. *Völuspá* nämner, jämte Balder och Höder, endast Häner. Äfven Niord, som kallas den *menlöse* (»meinsvanr»; *Grimnismál,* str. 16), skulle efter Ragnarök återkomma till de *visa Vaner.* *Vafthrudnismál,* str. 39.

Åkrar växa,
Allt ondt försvinna.
Balder kommer åter,
Bebor med Höder
Odens segersal
Och gudarnes helgedom.
Förstån I än eller hvad?»[10].

Ännu en gång framträder Dödens bild, flyr och försvinner: den mörka draken Nidhögg flyger öfver slätten, släpande på vingarne lik. — Sist sjunker Vala, den gamla spåqvinnan sjelf, hvilken Odens trollsång uppväckt från Hels portar för att förkunna verldens och gudarnes öde, tillbaka i djupet[1].

Så ljuder den nordiska sierskans stämma, bruten, otydlig, halft förnummen, till oss genom åldrarnes mörker. Den talar om andra tider, andra menniskor och tankar, fängslade i vidskepelsens band, men längtande, äfven de, till det eviga ljuset och uttryckande denna längtan, fast i ett stammande språk. Ty väl kan man äfven i denna lära igenkänna några af dessa »stora ljud», om hvilka den grekiske skalden, vändande tanken på sköna gerningars minne, sjunger, »att de vandra odödligt öfver jorden och hafvet»[2]. Sådana äro de stämmor, med hvilka himmel och jord förkunna ett evigt väsende och sin egen förgänglighet. Den sista har ingen hedendom starkare uttalat, än den gamla nordiska. Den hänvisar ock derigenom, ehuru dunkelt, på den »starke ofvanefter»[3], som är öfver de gudar, hvilka »styrktes af jordens krafter, af den svalkande sjö, af skaldernas mjöd»[4], — på den »mäktigare än den mäktige, hvilken den ej vågar nämna»[5], — på den *okände Guden*, om hvilken ock hedningarne vetat säga[6].

För öfrigt innehåller Nordboarnes mytologi, såsom andra folkslags, gamla föreställningar om *naturens*, om *menniskans* och *religionernas*, slutligen om *folkets egen historia;* och att den framställer allt detta i hvart annat och på en gång, är just hvad som utmärker historiens *mytiska* tidsålder.

[10] *Völuspá,* str. 61, 62.
[1] *Ibid.*, sista strofen.
[2] *Pindarus,* Isthm., IV: 68. Fr. Schlegel brukar bilden om den grekiska poesien. *Gesch. der Poesie der Griech. und Röm.,* I: 19.
[3] *Völuspá,* str. 65.
[4] *Hyndlu-ljód,* str. 36.
[5] *Ibid.*, str. 41.
[6] *Apostla Gerningar,* kap. 17. v. 22 ff.

1. Med verldens uppkomst begynner den. Ur en motsats — såsom i alla mytologier — emellan mörker och ljus, vatten och eld, köld och värme uppstår det första lif, genom en *högre makt*[7], ur den af värmen lifvade droppen[8], *materien*, som till en början föder med sig sjelf vidunderliga gestalter — jätten Ymer och hans afföda; under det i kon *Audhumbla* och verldsträdet *Yggdrasil* den *organiska kraften* framträder uti symboler, hvilka man återfinner i asiatiska gudaläror och äfven i den grekiska[9]. Det högsta af denna

---

[7] Með krapti *þess* er til sendi hitann. »Genom *dens* kraft, som tillsände hettan». *Edda*, Dæmis. 5.

[8] Eller i andra kosmogonier *ägget*.

[9] Utur svallet eller dunsten af de genom blixten slagna *Titanernas* kroppar blef *materien*. *Creuzer* om de Bacchiska mysterierna. *Symbolik und Mythol.*, III: 387. Enligt en indisk kosmogoni, »blef utur en droppe Haranguerbehah, och allt synligt är dennes kropp.» *Görres*, Asiat. Mythengeschichte, 1: 80. En myt från Cochinkina säger, att verlden blef skapad af jätten Banio's kropp. Af hans hufvudskål blef himlen, af hans kött jorden, af hans ben bergen, af hans hår träden, af hans mage hafvet, af hans ögon sol och måne: — nästan ordagrant såsom i nordiska mytologien, hvarmed äfven öfverensstämmer, att af denna jättes *fötter* söner föddes. *Görres*, l. c., II: 580. — Den egyptiske Serapis, tillfrågad hvilken gud han vore, svarade genom ett orakel: »den himmelska verlden är mitt hufvud, min mage hafvet, jorden mina fötter, mitt vidtseende öga är solens lysande ljus.» *Macrobius*, Saturn., lib. I. c. 19. Densamme anmärker, att denna bild i allmänhet tillhörde den gamla naturfilosofien. »Physici mundum *magnum hominem*, et hominem brevem mundum esse dixerunt». *Macrobius*, in Somnium Scipionis, lib. II. c. 12. — Hos Indierna är *kon*, hos Perserna var *tjuren* en personifikation af hela naturen. Likaså hos Egyptierna. Kon *Audhumbla* höres sedermera ej af i den nordiska mytologien, men att hon ur det kosmogoniska systemet öfvergått i folktron, och att det *förra* således ej för den *senare* var främmande, ses af berättelserna om *heliga kor* och om sådanas *dyrkan* i Sverige och Norge under hedendomen. *Ragnar Lodbroks Saga*, kap. 7, 9; *Olof Tryggvasons Saga* i *Heimskringla*, kap. 70. — *Verldsträdet* återfinnes i den gamla grekiska kosmogonien hos *Pherecydes* (jfr *Beausobre*, Histoire du Manicheisme, I: 329 ff.), hos Inder och Tibetaner (*Görres*, l. c., I: 87; *Georgii* Alphabet. Tibetan., p. 186), hos Perserna (*Görres*, I: 231), och sannolikt i de gamla Tyskarnes *Irminsul*, hvilket öfversättes med *universalis columna* af Adam. Bremensis. Också Oden heter *Atripr* (*Grimnismál*, str. 48), som betyder: sustentans, cardo rerum, columna, enligt *Glossar*. till den äldre Edda. Härmed sammanhänga omtalta *heliga träd* i gamla Norden. Ett sådant, grönskande både sommar och vinter, stod vid forna Upsala tempel, enligt den gamla Scholiasten till Adam från Bremen (ed. Lindenbrog, p. 61), som tillägger, att ingen visste af hvad art det var. Bredvid var den heliga källan, hvari offren sänktes.

kraft är *gudarne:* derför ej utom naturen, utan inom henne; de äro den kaos motverkande, lifvande ordningen: derför ej skapare utan ordnare; sjelfva ursprungna utaf elementen: derför gudarnes stamfader född ur jorden, ur stenarne[10]. Jorden är åter född af natten, är den dunkla, i djupet mördade jättens kropp; men under ljusets inflytelse blir hon en annan, blir bättre och fruktbärande. Nu är hon på en gång dotter och maka åt gudarnes fader, och ur himmels och jords omarmning framgår i sonen Asa-Thor den gudakraft, som besegrar mörkrets och oredans demoner. Efter en *öfversvämning,* i hvilken Ymers blod framrusar, rensar ljungelden himmelen, och på regnbågen stiga gudarne upp och ned och pläga samqväm med de af verldsträdets grenar skapade menniskorna[1]. Troligen är denna öfversvämning den stora flod, om hvilken nästan allt slägte på jorden vitnar[2]. Man ser således, att i den nordiska mytologien jordens skapelse sammanflutit med dess *förnyelse,* och först efter floden framträder med den ordnade verlden Asa-gudarnes egentliga välde. Men en tidigare jord, en äldre tid, ett fornare gigantiskt slägte, äfven en för-odinisk gudaätt hade funnits; och gudaslägtet sjelft kunde liksom jorden (emedan det högre hos alla dessa gudar är höljdt i formen af jordiska krafter) blott *föryngradt* efter förstörelsen framgå. Förut var den tid, »då *Allfader* var med Rimthursarne», sedermera hans fiender, »*före* verldens skapelse», säger Edda[3], men rättare — ty det

---

[10] Hos Perserna var Mithras, ordnaren af den synliga verlden, född ur sten eller jord. *Görres,* l. c., I: 246.

[1] Af askens grenar blefvo menniskorna. Äfven hos Grekerna var menniskoslägtet *askens frukt:* *μελίας καρπός.* *Hesychius,* II: 365, och *Hesiodus,* Opera et Dies, v. 114, 115. Perserna trodde likaledes, att de första menniskor kommit af ett *träd.* *Görres,* l. c., I: 233. Äfven en gudabrygga *Tschinavad,* liknande den nordiska *Bäfröst,* finnes i den persiska mytologien. *Görres,* I: 257; II: 584. I den grekiskt-romerska är *vintergatan* denna gudabro.

»Est via sublimis, cœlo manifesta sereno,
Lactea nomen habet; candore notabilis ipso.
Hac iter est Superis ad magni tecta Tonantis».
Ovidius, Metamorph. I. v. 168—170.

[2] *Klaproth,* Asia Polyglotta, Paris 1823, s. 19 ff., har en intressant undersökning om öfverensstämmelsen i denna tradition, till och med i anseende till *tiden* (omkring 3000 före Kristus), hos Kineser, Inder, och i bibeln enligt samaritanska texten.

[3] *Edda,* Dæmis. 3. I en uppsats öfver nordiska mytologien i första häftet af *Iduna,* 1811, s. 78, har jag utan förstånd förlöjligat detta, — liksom många andra annat.

är den enda mening man kan draga af uttrycket — *före* den förstörande naturhvälfningen, det sista upproret af djupets krafter och det senare gudaslägtets derefter stadgade välde. »Den gamla tiden» var ännu den, då allfader Oden också med Loke var *edsvuren* broder[4], och denne senare, deltagande i *menniskans* skapelse, i hennes *blod* inlade sin eld[5]; ty *eld* är Loke till namn och betydelse[6], ehuru i början, emedan han var skön till utseendet, ej erkänd såsom den onda, underjordiska, förderfliga elden. Det är ännu i följd af denna gamla förbindelse, som han äfven sedermera finnes i gudarnes sällskap, och, ehuru han är deras vedersakare och anstiftare af deras förderf, eger likväl den en gång gifna *eden*, det besvurna förbundet, i våra förfäders tro den helgd, att han slutligen drar sina fiender med sig i sin egen undergång. Tiden af en gudadynasti är således i denna mytologi, såsom i flera andra, tillika en verldstid, början tänkt såsom en skapelse, slutet såsom verldsförstöring[7]. Gudarne

---

4 *Ægisdrecka*, str. 9. Det är detta gamla fosterbrödraskap (man känner helgden af detta band hos förfädren), hvilket gudarne sedermera ej gerna ville höra omtalas; hvarför Frigga i samma qväde, str. 25, säger om Oden och Loke:

»Edra händelser
Skolen I aldrig
För menniskor tälja,
Eller hvad i *forna dagar*
I tvänne Asar öfvat.
Gammalt allt man glömme!»

Oaktadt den senare läran sökte utplåna spåren deraf, finnas dock i myterna flera häntydningar på detta Odens och Lokes forna förhållande. Så säges i den yngre Edda, att Loke hade en bror, som het *Helblinde*. *Dæmis*. 33. Men detta är i *Grimnismál* (str. 46) ett af Odens namn.

5 Jfr ofvanför, sid. 181, not. 10.

6 Att *Loki*, som runiskt skrifves lika med *Logi* (låga), äfven var en symbol af *elden*, är tydligt ur flera skäl. Ett isländskt ordspråk säger: *Loki fer yfir akra* (Loke far öfver åkrarne) om eld, som kommer i gräs eller säd; *Loka daun* (Lokes dunst) kallas svafvelaktiga, vulkaniska dunster; hvarmed ock öfverensstämmer, att, enligt Edda, Loke är orsaken till jordbäfning. Hundstjernan, *Sirius*, heter på isländska *Loka-brenna*. I Danmark säger folket på sina ställen: »Loke dricker vatten» om det fenomen, som eljest kallas: »solen drar regn». *Finn Magnusen*, Edda, II: 276, 307.

7 Äfven i den grekiska mytologien hade tvänne gudagenerationer, *Uranos* och *Kronos*, (såsom i den nordiska Bure och Börr), föregått *Zevs* och hans dynasti; och, ehuru den senares välde infaller i en redan existerande verld, göres det dock samtidigt med den först *ordnade*

äro tidsgudar, Oden är *tidernas fader*[8]. Att han betydt *himlen,* genom hvars ljus de bestämmas, kan slutas deraf, att *jorden* kallas hans maka, liksom åtskilliga andra hans benämningar och egenskaper tyckas utvisa, att äfven *solen* varit en af hans betydelser[9]. Men såsom skuggornas drott och de dödas gud[10] är han ock den sol, som ej mera lyser för dagens barn, den nedgångna, underjordiska, *nattliga solen;* och denna är det öga, som han måst pantsätta i djupet. — Ej osannolik är senare författares förmodan[1], att de i

---

skapelsen och den genom himlaljusens regelmässiga omlopp *bestämda* tiden. *Cicero* (De natura Deorum, II: 24, 25) säger i Stoikernas mening angående fabeln, att Jupiter *band* sin far Kronos eller Saturnus: »Physica ratio non inelegans inclusa est in impias fabulas. *Κρόνος* enim — qui est idem *Χρόνος*, id est, *spatium temporis,* — vinctus est a Jove, ne immoderatos cursus haberet, atque ut eum siderum vinclis alligaret». Med den herskande gudadynastiens fall skulle åter verldens förstörelse bli samtidig.

»Coeli regia concidens
Ortus atque obitus trahet,
Atque omnes pariter Deos
Perdet mors aliqua et chaos».

Seneca (Tragoed.), Hercules Oetæus, v. 1112—1115.

[8] »Alldafauþr»: *Vafthrudnismál,* str. 4, 53. »Alldagautr»: *Vegtamsqvida,* str. 6.

[9] Sådana äro *Báleygur,* den elds-ögade, *Sviþur, Sviþrer,* den svedande, brännande (*Grimnismál,* str. 47, 50). *Fjölsviþur,* den mycket brännande (*Resenii* Edda in nom. Odini), *Jólfauþr,* julfader (*ibid.*), *Jólnir* (*Olafsen,* Nord. Digtk., s. 80), hvilka sista namn äro märkvärdiga derför, att den hedniska julen var en fest, som firades till den mot norden återvändande solens ära.

[10] »Drauga-drottinn».

[1] *Ling,* Eddornas Sinnebildslära, s. 197. *Mone,* Geschichte des Heidenthums im nördl. Europa, I: 387, och i synnerhet *Finn Magnusen,* som på den fysiska förklaringen vill grunda ett eget system om Asaläran, hvilket ännu blott är mig bekant genom anmärkningarna till hans öfversättning af den äldre Edda. Den fysiska betydelsen finnes här visserligen, såsom i alla mytologier. Blott måste man betänka, att den ej är den *enda,* och att ibland annat äfven *derför* all förklaring i detalj ur denna eller någon annan enskild synpunkt ej kan lyckas; hvarpå ock Finn Magnusens egna förklaringar (se hans förklaring af den tyste Asen Vidar, *öfvers. af den äldre Edda,* I: 128, ett fullkomligt motstycke till: lucus, a *non* lucendo) ge tillräckliga prof. — I allmänhet uttömmes ingen mytologi genom det blott *allegoriska* förklaringssättet, emedan ingen sådan genom blott allegori uppstått. Den åt förståndet mest hemfallande handling, som till ett gifvet begrepp söker en bild, är en helt annan, vida abstraktare och ofruktbarare själsverksamhet än den, ur hvars lefvande sköte dessa gamla bilder framvält. Här har ej bilden kommit till begrep-

en Eddisk sång omtalta *tolf* himmelska husen[2] utmärka solens årliga gång genom lika många djurkretsens tecken, hvarpå äfven Odens *tolf namn*[3] i det gamla Asgård synas ha afseende; och tvifvelsmålet, om så mycken astronomisk kunskap kunde förutsättas i Asa-läran, förfaller genom de bevis vi anfört, att denna äfven tillhörde en stam, som kallas »den visaste bland barbarerna»[4], om hvilken historiska intyg vitna, att dess prester och vise kände »de tolf himmelstecknen» samt räknade sådana kunskaper till sin »gudalära»: jag menar den fordom så mäktiga *götiska* stammen, hvars namn nu endast i Sverige är bibehållet, och hvilkens nära förvandtskap och förbindelse med våra förfäder är oneklig[5]. Å andra

---

pet. *Detta* har tvärt om ifrån början framstått *såsom* bild. Den allegoriska förståndsförklararens förtviflan må denna begreppets och bildens oupplösliga sammansmältning i mytologierna göra; men det är endast derigenom, som dessa bilder fått sin sjelfständighet, lefvat, rört sig, födt af sig andra bilder i mångfaldiga kombinationer, ej efter det beräknande förståndets lagar, utan efter den omedvetet skapande inbillningskraftens behof eller behag. Deraf följer icke, att ej dessa bilder kunna, ur mer än en synpunkt, ha en betydelse i *det hela;* men denna står ganska väl tillsammans med bildernas egen sjelfständighet, ja uttalar sig poetiskt så mycket kraftigare, ju mer betydelsen synes osökt.

2 De uppräknas i *Grimnismál.*

3 *Edda,* Dæmis. 3.

4 »Pene omnibus barbaris *Gothi* sapientiores semper exstiterunt, Græcisque pene consimiles». *Jordanes,* De reb. Geticis, c. 5.

5 Jordanes talar på flera ställen om en *presterlig lärdom* ibland Göterna. De som innehade den, säger han, voro de *förnämsta* (»genere exstabant», c. 5); af dem togos både *konungar* och *prester* (ibid.). De utmärktes genom ett slags hög hufvudbonad och hade äfven deraf ett *namn,* hvilket Jordanes öfversätter med *Pileati* (af *pileus,* hatt), hvarvid man ihågkommer, att Oden i Norden kallades *Sidhöttur* (den med långa eller sida hatten). *Grimnismál,* str. 48. De kallades äfven *Pii* (c. 10), i hvilket ord, genom förvexling af þ (th) med P, enligt Ihres konjektur, det nordiska *Diar* (*þiar?*) ligger. Troligen äro dessa konungsliga och presterliga slägter desamma som Jordanes sedermera kallar *Anses* (Asar). En lärare ibland dessa (samtida med Sullas diktatur i Rom, 80 år f. Kr.) var *Diceneus,* som blef Göternas lagstiftare, och hvars lagar, kallade *Bellagines,* ännu funnos i Jordanes' tid. Ibland andra kunskaper, som räknades till *»teologien»* (*Jordanes,* c. 11), och hvaruti innan de ädlaste bland Göterna af Diceneus undervisades, nämner Jordanes uttryckligen *»läran om de 12 himmelstecknen och planeternas lopp»* (theoreticen — signorum duodecim et per ea planetarum cursus). I allmänhet kände och namngåfvo Göterna 346 stjernor. Diceneus hade ibland dem så mycken makt, att han äfven rådde på konungarne (»ut etiam regibus impe-

sidan skiljes uttryckligen emellan *solen* och Oden, hvilken ock företrädesvis bland gudarne är den »mångtydige» eller »mångfaldige»[6]. Denna skilnad förekommer äfven i *veckodagarnes* ostridigt från hedendomen sig härledande benämning och ordning i Norden[7]. Ty den *första* dagen har af *solen* sitt namn, den *tredje* åter af *Oden*, motsvarande Ro-

raret»), och hans efterträdare var, liksom han, både *prest* och *konung* (»et rex et pontifex»). *Jordanes*, ibid. Äfven på Island fans en eljest olärd man, likväl genom förfäders tradition och egna iakttagelser så stjernkunnig, att man der använde hans uppgifter till inrättningen af det kristliga året. Han het *Odd*, kallades *Stjerne-Odd* (Stjörnu-Oddi) och anses ha lefvat omkring år 1000. *Rymbegla*, Præfat. och P. I cap. 16.

6 *Fjölner*, af *fjöld*, *fjöll*, det tyska *viel*.

7 Veckodagarnes namn af *sol*, *sunna* (söndag), *måne* (måndag), *Tyr*, i genitiven *Tys* (tysdag, tisdag), *Oden* (odensdag, onsdag), *Thor* (torsdag), *Frej* eller *Freja* (fredag), *laugr*, *lögr*, vatten (lördag, hvilken hos Isländarne äfven het tvättedag, »þvottdagr»: *Rymbegla*, p. 42), och hvilka, med undantag af den sjunde dagen, som likväl hos Engelsmän och Nederländare heter *Saturday*, *Saturdag* (den romerska *dies Saturni*), motsvara de latinska dies *Solis*, *Lunæ*, *Mercurii*, *Jovis*, *Veneris*, — en ordning, som man återfinner hos flera gamla nationer, — äro utan tvifvel *hedniska* i Norden. Mina skäl äro: 1) osannolikheten deraf, att kristna lärare skulle, med efterhärmning af de romerska hedniska namnen, gifvit sådana, tagna af nordiskt-hedniska gudar, åt veckodagarne; 2) ett förbud af *Jonas Ögmundsson*, som blef förste biskop i Holum på Island år 1105, att nytja dessa hedniska dagnamn: »þvíat ádr varo eptir i kristninni miklar oc illar afleifar heidins sidar, er eigi var upprætt ur gudligum akri, medan kristnin var úng, fyrirbaud hann sterkliga allar hindrvítur, er fornmenn höfdo tekit af túnglkomum eda dægrum, eda eigna daga vitrum mönnum heidnum, sva sem at kalla Tys dag, Odins dag eda þórs dag, enn baud hafa þat dagatal sem helgir fedur hafa sett í ritningum, at kalla annan dag viku, þridia, oc sva út»; d. ä. »ity att till förene voro efter i kristendomen många och elaka aflefvor af *hedna seder*, hvilket ej blifvit upprotadt ur den gudomliga åkern, medan kristendomen var ung, förböd han starkeligen alla vidskepelser, som forna män hade tagit af nytändningar och dagar, eller att *egna dagar åt visa hedniska män*, såsom att kalla Tys dag, Odins dag, Thors dag, och böd att hafva det dagatal, som de heliga fäder hade satt i sina skrifter, och kalla *andra* dagen i veckan, *tredje*, och så vidare» (*Olavius*, Syntagma de Baptismo, p. 190; jfr *Finni Johannæi*, Hist. Eccl. Isl., I: 324); 3) uttryckliga intyg af gamla engelska författare, såsom *Willielmus Malmesburiensis* (från förra hälften af 12:te årh.), De gestis regum Angl., lib. I. c. 1, jfr *Matthæus Westmonasteriensis*, Flores Historiar. ad an. 449, att Anglerna vid ankomsten till Britannien dyrkade Woden och Frea och redan *då* efter den förres namn kallade den *fjerde*, efter den senares *sjette* dagen i veckan.

marnes Mercurius, om hvilken planet en gammal författare likväl yttrar sig, att den hos många folkslag kallades Apollos eller solens egen stjerna[8]. Då för öfrigt äfven i mytologien skilnad göres emellan Oden och solen, är troligt att denna bemärkelse, liksom hos de gamles gudar, varit den hemliga presterliga lärans[9], till hvilken, efter hvad vi sett, den *fysiska* betydelsen af myterna förmentes höra[10]. Dock frambryter den öfver allt äfven i den gamla nordiska folktron. Dess gudar äro *naturgudar*, på en gång både *verkande* och *lidande* i naturen, ordnande dess skiften, men slutligen sjelfve dessa underkastade. Tidens naturliga, genom himlaljusen bestämda vexlingar, naturens uppvaknande, dvala och återväckelse äro ock derför naturliga symboler af dem och deras öde; *dagen* och dess stunder, *året* och dess tider äfven verldsperioder och bilder af tiden i allmänhet[1]. Deraf läran om åldrarne

---

[8] »*Apollinis* nomen multiplici interpretatione ad *solem* refertur. — Ne *Martis* quidem aut *Mercurii* aliud esse numen quam *solem*. — Apu multas gentes stella *Mercurii* ad *Apollinis* nomen refertur». *Macrobius*, Saturnal. lib. I. cap. 17, 19. Om Frygerna: »*Solem*, sub nomine *Attinis*, ornant fistula et virga»; c. 21.

[9] »Appellationes deorum - - ad solem certa et *arcana* ratione referuntur». *Macrobius*, l. c., cap. 17. På samma ställe kallas denna uttydning ett *secretum*.

[10] Jfr ofvanför.

[1] Så tala de gamle om ett *verlds-år*, hvilket de kalla *annus maximus* och *annus mundanus*, under hvilket alla stjernor skola återkomma till det rum de hade i begynnelsen. »Hoc autem, ut physici volunt, post annorum quindecim millia peracta contingit», säger *Macrobius*, in Somn. Scip., lib. II. c. 11. Detta stora år troddes ha begynt med en *verldsflod* och skola sluta med en *verldsbrand*: »nam his alternis temporibus mundus tum exignescere, tum exaquescere videtur.» *Censorinus*, De die natali, c. 18. Uti Indernas *Jugs* eller verldsåldrar är vanligen 432,000 grundtalet. Den första jug innehåller detta tal 4 gånger, den andra 3, den tredje 2, den fjerde 1 gång. Den fjerdes utgång beskrifves på ett sätt, som liknar den nordiska mytens. Då skall nämligen Vischnu komma på sin himmelska häst och nedrida de gudlösa konungarne; den sköldpadda, på hvars rygg jorden hvilar, skall sänka sig åt hafsbotten; ormen (*midgårdsormen*, som efter ordet är *verldsormen*), hvilken sammanhåller henne, skall lossa sin ring, och verlden genom svärd, eld och vatten förgås. Derefter skall en ny jord och en ny verldsålder begynna, när solen, månen och planeterna råka hvarandra i samma tecken af djurkretsen. *Palmblad*, Om Hinduernes Fornhäfder, *Svea*, II: 153. Talet 432,000 förekommer äfven i den nordiska mytologien. I *Grimnismál*, samma sång som innehåller läran om de 12 guda- eller solhusen, säges nämligen (str. 23), att till den sista striden, som föregår verldsbranden, skola 800 Einheriar utgå ur hvarje

— verldsdagens stunder, verldsårets tider — i nästan alla mytologier. Att den äfven i den nordiska är inhemsk, visar bäst den sköna myten om Balder — utan tvifvel närmast en bild af det genom vintern dödade årets lif, och derpå af naturens uppvaknande med våren, men också en symbol af hela tidens, af det stora verldsårets skiften; och *här* tilllika af en *högre* betydelse, då den visar oss den allmänna undergången såsom en följd af den första gudadöd i verlden, *godhetens* och *rättvisans*, men låter dem med straff och belöning och en ny himmel och en ny jord återvända. Härigenom och tillika genom den obrottsliga helgd, som den nordiska gudaläran fäster vid *eden*, höjer den sig öfver naturen och får en moralisk halt och ett menskligt värde.

II. Ty det är ej blott om naturen, utan ock om *menniskan*, som dessa gamla sagor tala. Gudarne föreställa äfven menskligheten. Derför är, åtminstone till en början, *Midgård*, menniskoverlden, tillika gudarnes boning; derför ega de mensklig gestalt och menskliga böjelser; derför äro de sjelfva äfven de första prester, de första lagstiftare och domare på jorden, uppbyggare af de första tempel och städer. Den *fysiska* betydelse, som ligger gudaläran till grund, framträder härmed tillika såsom en *moralisk*. Motsatsen emellan naturens ordnande, välgörande krafter och de kaotiska, förstörande blir också motsatsen emellan det *goda* och *onda*. Liksom ur stridande element verlden framgått, så begynner med *krig* den egentliga menniskohistorien; och det första kriget var ett *religionskrig*, ty det föres emellan gudarne och deras fiender. Denna betydelse ingår redan i sjelfva kosmogonien. Hvad som framställes såsom den ordnade verldens skapelse är tillika ljusets seger öfver en äldre lära, eller Asa-lärans egen utveckling ur den gamla jotniska religionen, som allt sedermera fortfar att visa sig i ett fiendtligt förhållande. Men en dylik motsats, likväl slutande i försoning,

---

af Valhalls 540 dörrar. Talen, multiplicerade med hvarandra, göra 432,000, hvilket har gifvit professor Cronstrand (*Vet. Akad. Handl.* 1822) anledning att i en intressant uppsats (*Försök att förklara Indernas verldsåldrar*) utveckla den astronomiska betydelsen af detta tal. Invändningen, att våra förfäder räknade 120 på hundradet, är ej afgörande, då sjelfva räknesättet efter *tio* tolfter på hundradet visar, att decimal-systemet var dem bekant. Derför är ock den senare förekommande skilnaden emellan det *stora* och *lilla* hundradet troligen gammal.

framträder äfven med en *annan* gudalära, hvilken, som det synes, äfven var mera utbildad än den jotniska. — Man skulle i allmänhet kunna dela de hedniska religionerna, i hänseende till deras verkan på menniskan och hennes förhållande till en högre verld, i de *aktiva* och de *passiva*; blott den sanna religionen sammanfattar och renar bägge riktningarna. De *förra* söka genom inspiration höja menniskan till det gudomliga, såsom lågan sträfvar mot himlen; de *senare* söka tillvägabringa denna förening genom en försänkning i det oändliga ända till fullkomlig upplösning af allt individuelt och personligt, såsom droppen försvinner i hafvet. De naturliga bilder vi användt på bägge äro desamma, som förekomma i de olika mytologierna och visa redan dessas olika karakter, allt efter som *vattnet* eller *elden*, i deras föreställningar om tingens uppkomst och natur, *herskar*[2], eller rättare, allt efter som naturdyrkans manliga eller qvinliga princip är den rådande: en skilnad, som äfven inom *samma* religion, betraktad ur olika synpunkter, kan ega rum. I flera afseenden är den nordiska gudaläran till karakteren en *eldslära*. Ur elden, lärer den, kom det första lif; en krigisk eld är också menniskans lif, som i kamp och strid söker luft och i döden på slagfältet förlossning; ur bålets eld stiger det åter till sitt ursprung; ju högre lågan uppflammar mot himmelen, desto fullständigare är befrielsen[3]; och verldsbranden är slutligen gudars och menniskors gemensamma dödsbål[4] och den sista befriaren. Men äfven de ibland de gamle, för hvilka elden företrädesvis var lifsprincip i fysisk och moralisk mening, — ty äfven själen, sade de, var *eld*[5] —

---

[2] Ty *bägge* — eller någon annan deremot svarande motsats — ingå i alla mytiska kosmogonier.

»Quippe ubi temperiem sumsere *humorque calorque*,
Concipiunt, et ab his oriuntur cuncta duobus».

Ovidius, Metamorph. lib. I. v. 430, 431.

[3] *Ynglinga Saga*, kap. 10.

[4] Att äfven gudarne i den sista striden *blott såsom gudar förgås*, och att de sålunda förgångne just derför af den nordiska mytologien ej vidare nämnas, är tydligt deraf, att gudarne sjelfva äro *mensklighetens* representanter; men *hvarje menniska* skulle, enligt samma läras uttryckliga vitsord, lefva i någon verld evinnerligen.

[5] »Intelligi debet, *calidum* illud atque *igneum* ita in omni fusum esse natura, ut in eo insit procreandi vis et causa gignendi. — Necesse est, illud etiam, in quo sit totius naturæ *principatus*, esse omnium optimum, omniumque rerum potestate dominatuque dignissimum. — Quapropter, quoniam ex mundi *ardore* motus omnis oritur, is autem

skilde emellan den *goda* och *onda*, den himmelska och jordiska elden. Den senare vore förtärande, förstörande, den förra lifgifvande, uppehållande och hade förenat sig med vattnet, som ger elden sin näring. Af denna sista art vore lifsvärmen i lefvande kroppar, vore stjernorna på himmelen och solen, hvars lifvande ljus näres af hafvets dunster[6]. Det må vara oss tillåtet att påminna om detta ålderdomens fysiska bildspråk; ty de ideer, som den derigenom vill uttrycka, äro så allmänna i mytologierna, att man ej i någon behöfver tänka på något lån. Eldens dubbla, både förstörande och uppehållande egenskap återfinnes äfven i den nordiska gudaläran: det är Odens och Lokes brödraskap och förbund från tidernas början; i högre mening är det gudaeldens slägtskap i menniskosjälen med förstörelsens och förderfvets låga. Också *eldens* förmälning med *vattnet* förekommer i dubbel bemärkelse. Den visar sig först i kosmogonisk mening, då bägges motsats[7] upplöses dermed, att värmen befruktar vattendroppen, och så lifvet uppstår. Men den förekommer äfven i en religions-historisk betydelse; och denna sista synes ligga i *Asars* och *Vaners* krig och den *förlikning*, hvarmed det ändas. Ehuru obestämdt än dessa senare betecknas, så mycket är tydligt, de äro med vattnet beslägtade väsenden; ty Niord, Vana-gudarnes stamfader, »råder öfver vindens gång, stillar haf och eld, och honom är godt åkalla på sjön och vid fiske»[8]. Krig uppstår mellan *Asar* och *Vaner;* det vill säga: eld- och vattengudar, eller tvänne åt hvarderas dyrkan i synnerhet egnade religioner, strida med hvarandra. En förlikning slutar striden, genom hvilken Niord upptages ibland Asarne, hvarefter hans barn der befästa hans makt[9], under

---

ardor non alieno impulsu, sed sua sponte movetur: *animus* sit necesse est». Stoikern Balbus hos *Cicero*, De natura Deorum, Lib. II. jfr cap. 10, 11, 12.

6 *Ibid.* cap. 15, 16.

7 »Discors concordia fœtibus apta». *Ovidius*, Metamorph. lib. I. v. 433.

8 *Edda*, Dæmis. 23. Niord är en *fiskgud*, såsom flera asiatiska. Jfr *Skälda*, s. 103.

9 »Det är min tröst,
Då jag långt ifrån
Som gislan gafs till gudarne,
Att jag aflade en son,
Hvilken ingen tadlar,
Och som främst är bland Asar» —
säger Niord om sin son Frej i *Ægisdrecka*, str. 35.

det å andra sidan Asa-gudar öfverflyttas till Vanerna; det vill säga: religionerna blandas; och nu framgå ur eldens och vattnets förening *fruktbarhetens* gudomligheter — Frej, Freja, Niords afkomlingar bland Asarne. Ej såsom skulle Asa-läran förut alldeles saknat sinnebilder af naturens fruktsamhet; ur himmels och jords omarmning hade den starke Thor blifvit född, hvars ljungeldar rensa luften och mogna skördarne. Men *han* var af en annan, mera krigisk art, närmare öfverensstämmande med eldsläran lynne än med den ur vattnet födda kärlekens dyrkan. I allmänhet råder i de på den förra i synnerhet grundade religioner lika afgjordt *krigets*, som i den senare *vällustens* anda. Derför höra de Vaniska gudarne till en annan ordning ibland Asarne; och då Thor och Frej bägge bland Asarne kallas de *förnämste*, säges detta i helt olika mening om den förres ständigt krigiska kraft, än om den senare, hvilken, ehuru han kallas »verldens gud»[10] och fruktbarhetens och fridens gifvare[1], likväl för kärlek bortgifvit sitt svärd och derför kommer vapenlös i gudarnes sista strid[2]. Att Vanerna i synnerhet prisas för *vishet*, påminner om en annan skilnad emellan de nämda bägge gamla religioner. Den ena nämligen, liksom stilla blickande i vattnets spegel, är lika afgjordt *kontemplativ*, som den andra är *aktiv* och delar eldens eviga oro. Derför kallas Frej »den vise»[3], då deremot Thor, den starkaste bland gudar och menniskor, skildras såsom rå, enfaldig och godtrogen. Ännu en anmärkning om vattnets, beskådningens och vällustens religion må här vara på sitt ställe. Den är öfver allt *grymmare* i sina offer än eldsläran, under det denna i kriget utgjuter mera

[10] »Veralldar god». *Ynglinga Saga*, kap. 13.

[1] *Ibid.*

[2] Frej hade en dag satt sig i Hlidskialf, Odens högsäte, och skådade ut öfver all land. Då fick han se en jättedotter, *Gerda*, så skön, att, då hon upplyfte sina armar, lyste deraf luft och haf och hela verlden. Frej, slagen af kärlek, måste för att bekomma henne bortge sitt svärd. Jfr *Skirnisför* och *Edda*, Dæmis. 37. — På samma sätt voro utan tvifvel *Frigg* och *Freja*, ehuru till bemärkelsen beslägtade, i olika mening de förnämsta bland Asyniorna. Den förra är född af *Fjörgvin* (lifvets vän), en poetisk benämning på *jorden* (*Glossar. till den äldre Edda*, I: 489; *Edda*, Dæmis. 9); den senare är Niords dotter. De gamle tala om fyra Veneres. Den *andra* i ordningen var den, som föddes af hafvets skum. *Cicero*, De nat. Deor., lib. III. c. 23.

[3] »Hinn fróþi». *Skirnisför*, str. 1, 2.

blod. Alla gamla mytologier sätta vällusten, njutningen i närmaste förening med död och förstörelse, så att de förras symboler blott liksom äro den frånvända sidan af de senares. Det är derför ej utan skäl, som en sägen tillskref menniskooffers införande, ej åt Oden eller Thor, utan åt Frej[4]; det är derför som den nordiska Venus tillika är *dödsgudinna*[5] och delar hälften med Oden af de slagna i striden; det är derför som denna kärlekens gudinna tillika öfvar en så afskyvärd och förstörande trolldom, att deltagande deruti ej ansågs för männer tillständigt[6]; det är slutligen derför som hon i Nordens gudalära, hvilken öfver allt mer ser på betydelsen än formen, framställes med attribut, hvilka mer påminna om kärlekens raseri än behag[7]; och det är icke heller utan betydelse för den upptagna religionens förhållande till den gamla, att äktenskapet i Norden signades med den renande eldens symbol, med Thors hammarsmärke[8], och att ej Freja, utan Asynian *Var*, hörde den äkta eden och vakade öfver dess helgd[9]. För öfrigt saknar icke den stora natur-

[4] *Saxo*, lib. III. p. 42. Dermed öfvereusstämmer, att man i Sverige, enligt *Ynglingasagan*, stundom offrade menniskor för *årsväxt*, d. v. s. åt Frej.

[5] De gamles *Venus Libitina*, på en gång vällustens och dödens gudinna. *Creuzer*, l. c., IV: 98. »Physici terræ *superius*, hemisphærium, cujus partem incolimus, *Veneris* appellatione coluerunt; *inferius* vero hemisphærium terræ *Proserpinam* vocaverunt.» *Macrobius*, Saturnal. lib. I. c. 21. Det var denna *Venus-Proserpina* (*Creuzer*, IV: 163), åt hvilken Athenarne i de äldsta tider gåfvo menniskooffer (l. c., IV: 346), liksom ännu Themistocles åt Dionysos eller Bacchus (l. c., III: 334), i grundegenskaper samma gud som Frej. Gudinnan är den stora naturgudinnan, naturens qvinliga princip under mångfaldiga namn, äfven stundom *Artemis* eller *Diana;* ty den äldsta Diana var *kärlekens moder*. *Cicero*, De natura Deor., lib. III. c. 23. Men åt den Tauriska Artemis flöt ock menniskoblod (»Schyticæ non mitior ara Dianæ.» *Lucanus*, lib. I.), och Romarne hade äfven åt denna offrat menniskor. *Gerh. Vossius*, De origine et progressu Idololatriæ, lib. I. p. 162. Äfven den indiska *Bhavani* är än lycksalighetens och vattnets gudom, än dödsgudinnan, och dyrkades fordom med menniskooffer. *Palmblad*, Om Hinduernes Fornhäfder, i *Svea*, II: 117.

[6] Denna trollkonst kallades *seid* (ordet beslägtadt med *sjuda*) och var införd af Freja. *Ynglinga Saga*, kap. 4, 7.

[7] De gamles Venus far med dufvor, den nordiska med *kattor* — djur, hvilkas brånad yttrar sig på ett fiendtligt sätt.

[8] Följer af *Thryms-qvida*, str. 32.

[9] *Edda*, Dæmis. 35. *Vör*, *Var* betyder *var*, grannsynt, aktgifvande.

gudinnan[10] äfven i Norden flera af dessa både sköna och betydningsfulla drag, hvarmed ålderdomen smyckade kärlekens moder. Hon kallas den »gråtfagra»[1], af följande anledning. Hennes man som heter *Odr*, far långväga bort; Freja gråter öfver hans frånvaro, och hennes tårar äro guld. Det är utan allt tvifvel, att myten om Balder här möter oss i en *annan* och qvinlig gestalt; och redan deraf blir sannolikt, att denna sista, liksom Freja sjelf, tillhör en *annan* i Asa-läran upptagen religion. Vi se åter en sinnebild af årets vexling, solens bortgång under vintermånaderna och naturens sorg, hvarom så många af de gamles myter tala[2]. Ett ovedersägligt bevis, att Asaläran ej af dessa är lånad, men väl i många afseenden uppväxt ur samma grund, är att de mest träffande likheterna bestå i enskilda, blott halft utförda drag[3], oftast häntydande på det äldsta och mysteriösa i de gamles lära. *Odr*, Frejas gemål, är blott ett annat namn på *Oden*, solen[4]. I Frygien firades *Cybeles* och *Attins* fest, som grundade sig på en liknande fabel, med fanatiskt och blodigt raseri af beväpnade prester. Äfven Oden i sin kärlek till Freja och sin flykt är *Odr*, d. ä. den *rasande*[5], såsom hans eget namn, äfven från ett annat håll, förklaras[6]; och man påmin-

---

10 »En adsum — rerum natura parens, elementorum omnium domina, seculorum progenies initialis, summa numinum, regina manium, prima cœlitum, Deorum Dearumque facies uniformis — — quæ cœli luminosa culmina, maris salubria flamina, inferorum deplorata silentia nutibus meis dispenso. Cujus numen unicum multiformi specie, ritu vario, nomine multijugo totus veneratur orbis.» Cybele om sig sjelf hos *Appulejus*, lib. XI.

1 *Skálda*, s. 119.

2 Myterna om Venus och Adonis, Cybele och Attis (i genitiv. Attiuis), Isis och Osiris (jfr *Macrobius*, l. c., cap. 21), äfvensom om Ceres och Proserpina äro af samma innehåll.

3 Allt hvad som finnes af denna myt i hvad vi veta om nordiska gudaläran innehålles i nyss anförda ord ur *Edda*, Dæmis. 35. En allusion derpå förekommer i *Ynglinga-sagan*, kap. 13.

4 Två hufvud-codices af den yngre Edda, den upsaliska och den köpenhamnska kungliga, ha *Oden* i stället för *Odr*, då i *Skálda* talas om Frejas gemål. Rasks ed., s. 119.

5 *Odr* betyder häftig, rasande. *Björn Haldorsen*, Isl. Lexicon.

6 »*Wodan*, id est, *furor*». *Adam. Bremensis*, c. 233 eller 92 (en annan läsart: *fortior* ger föga någon mening). *Od* är det tyska *Wuth*. Att eljest Oden, Woden, Guoden, Godan (namnet förekommer på alla dessa och än flera sätt) är i grunden detsamma som det så vidt utspridda ordet *Gud*, har Hallenberg visat. *Disquisitio de origine nominis Gud, ex occasione Nummi Cufici*, Stockh. 1796, p. 57, 71.

ner sig, att *berserksraseriet* utmärkte hans män[7]. Att Freja gråter och hennes tårar äro *guld*, gör den ädlaste metallen — sjelf en sinnebild och påminnelse af ljuset — till ett foster af naturens längtan och sorg öfver den aflägsnade solen: en af de skönaste bilder, som någon mytologi någonsin skapat; men dessutom märkvärdig, emedan deri ligger en intressant *historisk* vink. Att ibland guldets stående benämningar i det nordiska skaldespråket *Frejas gråt, vattnets eld, flodernas låga*[8] så ofta förekomma, är tydligen ett minne af *guldförande floder*, ibland hvilka hos de gamle flera *kaukasiska* räknades[9]. Vi skulle således i Freja återfinna den gamla asiatiska naturgudinnan just i de trakter, dit så många andra af våra forntidssagor hänvisa; och om hon hos våra förfäder het *Vanadís*[10] af ett *Don*-flodens nordiska namn, så förekommer äfven hos de gamle en Aphrodite, hvars namn påminner om samma flod[1].

III. Men ej blott om naturen, ej blott om menniskans och religionernas historia talar mytologien; den har äfven en *nationalhistorisk* betydelse, och i framställningen af gudar och andra väsenden, deras särskilda hemvist, deras strider och

---

[7] *Ynglinga Saga*, kap. 6.

[8] *Skálda*, sid. 128, 129. Guldet kallas *vattnets eld*, liksom solen *himmelens och luftens eld*, »eldr himins oc loptz». *Ibid.*, s. 126.

[9] *Strabo*, lib. XI. p. 499, ed. Casaub.

[10] *Skálda*, s. 119.

[1] Sn. Sturleson säger, att *Vanahem* låg vid *Tanais*, som kallades Tanaqvísl eller *Vanaqvísl* (den *vaniska* floden), liksom Freja kallades *Vanadís* (den *vaniska* gudinnan). Men nu förekommer hos de gamle en *tanaidisk* Venus, Aphrodite Tanais, i genitiven Tanaidos (*Clemens Alexandrinus*, Admonitio ad Gentes, p. 43, ed. Sylburg), och en *Tanaitis* dyrkad såsom kärlekens gudinna af Armenierna (*Eustathius*, ad Dionysii Periegesin, v. 846, Oxoniæ 1697, p. 257). Häremot har väl blifvit invändt, att detta är den armeniska och persiska *Anaitis*, och att de andra nyss anförda namnen skulle vara falska läsarter (jfr *Creuzer*, II. s. 25). De skulle ej då förekomma lika hos tvänne olika författare; och då dyrkan af den tauriska Diana (i grunden samma gudomlighet) hade spridt sig från nuvarande Krim till Rom (*Vossius*, l. c., I: 162): hvarför skulle ej den tanaidiska Veneris dyrkan kunnat tränga till nästgränsande nationer, i synnerhet om dessa tillika kände samma gudinna under andra namn? Hos Clemens Alexandrinus är fråga om en för *Perser*, *Meder* och *Sarmater* gemensam religion; men Diodorus Siculus (II: 90) talar om *mediska Sarmater*. De bodde norr om Kaukasus vid *Tanais* och på östra sidan om denna flod, och vi skola snart i dem igenkänna ett med Göterna förbundet folk, *Alaner*.

andra förhållanden ligger ock folkets egen äldsta historia i mytens drägt. Vi ha redan sett, att gudarne äro mensklighetens representanter; men de äro tillika det särskilda folkets; ty folket är och heter *Godthiod, gudarnes folk.* Sådan är nämligen den *enda nationela* benämning, som i den äldre Eddas egentligen *mytologiska* qväden förekommer: — *Godthiod*[2], — *Gotar*[3], *Gotnar*[4] (namnet skrifves olika), den yngre Eddas *Gautar,* Göter[5]. — Urkunderna bestämma således sjelfva, hvilken folkstam den gudalära, som sysselsätter oss, förnämligast tillhört. Det är den *götiska;* och den säkerhet man har, att denna religion verkligen var de *nordiska* Göters; de bevis vi anfört, att den äfven fans hos de *utländska* Göter; otvifvelaktigheten af bägges stamförvandtskap, styrkt genom *ömsesidiga* traditioner derom: allt sammanstämmer att befästa denna tanke. Härtill kommer, att redan åtskilliga spår ledt oss till ett sydligt och östligt ursprung för Nordens gamla tro. Men bland alla de folk, af hvilka denna eller en liknande lära bekändes, är intet, hvars tillvarelse *både* i norden och södern eller östern af vår verldsdel är så viss, som Göternas. Att stammen en gång var tillsammans, innan den spriddes, behöfver ej bevis. Frågan blir, *hvar* detta stamland — nämligen det äldsta, hvartill *historisk* visshet eller sannolikhet kan leda oss, — skall sökas? Vi påminna oss då, att ifrån 4:e århundradet före Kristus, det vill säga, så långt några underrättelser gå tillbaka, Göter nämnas på andra sidan Östersjön; och det förhållande, hvari dessa sedermera mot södern utvandrade folk, enligt deras egna traditioner, stodo till Skandinavien, visar, att Göterna *här* åtminstone ej voro yngre; ehuru *deras* namn hos gamla författare först förekommer i 2:dra århundradet efter Kristus[6]. De utländske

[2] *Völuspá,* str. 24. *Helreid Brynhildar,* str. 8, der det icke dess mindre äfven har en nationel bemärkelse, liksom Ynglinga-sagans *Godheimar* i Svithiod hin mikla. Frej kallas »fólcvaldr goþa», gudafolkets (eller ock Göternas) styrare: *Skirnisför,* str. 3. *Gotar* (Göter) heter på anglosaxiska *Goda.*

[3] I *Vafthrudnismál.* str. 12, säges om *Skinfaxe,* dagens häst, att han är »hesta beztr meþ Reiþgotum», enligt orden, den bästa hästen hos *Reidgoterna:* så kallades de på fasta landet boende Göter.

[4] *Gotnaland. Grimnismál,* str. 2.

[5] *Gautr* och *Goti, Gautland* och *Gotland* är detsamma, enligt *Skálda,* sid. 195. *Gautr* är ett Odens namn, och i *Grimnismál,* str. 54, säger han sig föra detta »meþ goþom».

[6] Jfr ofvanför s. 50.

Göter, först uppträdande på sydliga Östersjökusten, se vi allt ifrån första århundradet i rörelse inåt fasta landet. Strabo finner redan sina *Gutoner* in i det östliga Tyskland[7]. Hos Tacitus når blott en af deras stammar, *Rugierna*[8], till hafvet; Gotonerna bo söder om dem i det inre. Hos Ptolemæus finna vi dem öster om Weichseln[9]. I det stora markomanniska kriget mot Romarne (år 162—180) framträda derpå götiska folk[10], hvarefter flera af dem mot krigstjenst få boningsplatser i Pannonien, Dacien, ja äfven söder om Donau i Mœsien och Thracien[1], och här begynna de, efter flera föregående oroligheter, det första stora egentliga kriget emot Romarne under kejsar Decius i medlet af tredje århundradet. Till Donau-länderna har således otvifvelaktigt *en* riktning af den götiska utvandringen gått; men den synes äfven haft en *annan*, mera *östlig*. Ptolemæus i andra århundradet finner götiska folk äfven vid öfra *Tanais*[2]. De näm-

---

7 Lib. VII. p. 290. Han nämner dem jämte *Burgunderna*, hvilka också voro ett götiskt folk (»Burgundiones gens *Gothica*». *Excerpta ex Agathia*, ed. Grotius, p. 532) och äfven fordom tillhört Norden; ty ön *Bornholm* (hos Isländarne *Borgundrholmr*, i Ottars och Ulfstens Reseberättelser *Borgendaland*) har af dem sitt namn. Att ej alla Göter på en gång utvandrade, följer redan af hvad vi förr sagt i detta ämne. Tvärt om, lemningar af götiska folkstammar funnos ännu länge i Östersjöns södra kustländer och synas der äfven ha blifvit förstärkta af skandinaviska utflyttningar, tills Letter och Vender i dessa trakter fingo öfverhand; jfr ofvanför ss. 65, 74.

8 »Trans Lygios *Gotones* — (Tacitus går här från söder åt norr) Protinus deinde ab oceano *Rugii*». *Tacitus*, Germ., c. 43. — »*Rugii* autem natio et ipsa Gothica est, sed propriis jam olim vivens legibus.» *Procopius*, i Grotii öfvers., lib. III. p. 309.

9 *Gythones* i Ptolemæi Sarmatia, hvars vestra gräns är Weichseln.

10 *Julius Capitolinus*, in vita Marci Antonini, cap. 14, 22; jfr ofvanför s. 66.

1 *Dio Cassius*, lib. LXXI: 11, 12; *Jordanes*, De reb. Get., c. 15.

2 *Scyrri*, *Scirri*. Jfr Ptolemæi Sarmatia ad verum redacta a Gatterer. *Commentationes Soc. Scient. Gotting.* Vol. XII. De omtalas redan af Plinius öster om Weichseln (lib. IV. c. 13); Procopius räknar dem bland *götiska* nationer (*De bello Goth.*, lib. I. p. 139, ed. Grotii), hvilket bestyrkes af anförarenamn ibland dem, t. e. *Vulfo* (Ulf): *Jordanes*, cap. 54. Hos denne författare förekomma de såsom ett med Göterna förbundet folk norr om Donau; men blefvo, efter uppkommen oenighet, af Östgöterna slagna; cap. 53. *Scirer* nämnas med andra götiska folk såsom Italiens besegrare under Odoaker. »Odoacer, genere Rugus, Thorcilingorum, Scirorum, Herulorumque turbis munitus Italiam invasit». *Jordanes*, De regnorum Successione, c. 103. Jfr De reb. Get., c. 46. Att Jordanes (De reb. G., c. 50), synes

nas redan i Augusti tid ibland folken vid Mæotiska sjön[3], hvarest byzantinska författare i allmänhet sätta Göternas gamla hemland[4], och der lemningar af dem ännu funnos i femtonde och sextonde seklen[5]. De östliga Göterna kallades sedan *Östgöter*, liksom de vestliga *Vestgöter*[6], och öfver bägge samt dessutom öfver många underkufvade nationer ifrån *Don* till *Theisse* i Ungern, ifrån Svarta till Baltiska Hafvet, herskade i medlet af fjerde århundradet[7] den mäktige *Hermanrik*[8], tills Hunnernas inbrott i Europa på en gång

---

räkna dem ibland *alaniska* folk, är, såsom vi få se, intet bevis mot deras götiska slägtskap. Gatterer anser äfven Ptolemæi *Caryones*, i granskapet af Scirerna vid öfra Tanais, för *Taruones*, *Teruingi*, ett götiskt folk. *De Sarmatica Lettic. popul. orig.*, l. c., §§ 72, 73.

3 *Dionysius* (Periegesis, v. 302—5) nämner ibland folken emellan Ister och Mæotis äfven Germaner (*Γερμανοί*) och kan dermed blott mena *Göter*, då han särskildt anför *Bastarnerna*, hvilka eljest äfven voro en germanisk stam och af ålder funnos i dessa trakter. Den nämde geografen lefde under Augustus, såsom synes af *Plinius* (Hist. Nat., lib. VI. c. 27), som omtalar honom.

4 *Procopius*, D. B. G., lib. IV. p. 419. »Antiquas Gothorum sedes in regionibus Mæoticæ paludi vicinis et inde magis ad Septemtriones sitis quærendas esse, ex pluribus Scriptorum Byzantinorum locis colligitur». *Stritter*, Memoriæ populorum olim ad Danubium, Pontum Euxinum etc. *e Script. Hist. Byzantinæ*, T. I. p. 1.

5 Nämligen af de så kallade *Gothi Tetraxitæ*, som qvarblefvo vid Mæotis. Byzantinska författare nämna ännu år 1421 Göter på *Krim*, hvilket till en del kallades *Gothia*. Detta omtalas äfven af venetianske adelsmannen *Josaphat Barbaro* vid år 1436, och hans tyska betjent kunde för invånarne göra sig begriplig. *Viaggi fatti da Venetia alla Tana, in Persia* etc.; Vinegia 1545, in 8:vo, ed. Aldina. fol. 18. *Busbeqvius*, kejserlig legat till Konstantinopel, i medlet af 16:e seklet, talte vid tvänne personer derifrån. Deras språk hade ännu många rent götiska ord (jfr Ihres granskning af dessa i företalet till hans *Glossarium* och i *Reliquiæ linguæ Geticæ*, Ups. 1751), *Augerii Gislenii Busbeqvii* Legationis Turcicæ Epistolæ quatuor, Paris 1595, p. 136. *Henrik Brenner* (Epistola ad Eric. Benzelium ad fin. Comment. Moysis Armeni, Stockh. 1723, p. 104) betviflar hela uppgiften, emedan vid hans vistande i dessa trakter, i början af 1700:talet, intet tecken mer fans af detta språk, som, redan förut mycket uppblandadt, då blifvit alldeles uttrångdt af tartariskan. *Thunmann* (Östl. Völk., s. 333) vill veta, att spår af en götisk dialekt äfven finnes i det gamla Thracien vid det nu varande Silistria.

6 *Jordanes*, cap. 14.

7 *Ibid.*, c. 23. Början af Hermanriks stora götiska rike infaller vid pass år 335.

8 »*Hermanaricus*, nobilissimus Amalorum». *Jordanes*, cap. 23. — Eddornas *Jormunrek*.

störtade hans välde och tillika Göterna öfver romerska riket. — Men var ej denna Göternas vandring åt östern och södern i sjelfva verket ett återvändande till gamla hemvist? Hade de ej ur dessa utgått mot norden i tider, som dölja sig för historiens blick? — Det är högst sannolikt. Redan Göternas stora talrikhet och makt, då de öfverföllo romerska riket, synes ej ensamt kunna förklaras genom vandringarna från norden; och om äfven de götiska folk, hvilka redan i första och andra seklen nämnas vid Tanais och Pontus, ej der varit gamla, hvilket de ganska möjligen voro, så finna vi likväl med Göterna beslägtade folkstammar, hvilka aldrig tillhört den *baltiska*, men väl den *pontiska* norden, af ålder i samma trakter. En sådan stam var utan tvifvel *Bastarnerna*[9], sådana voro derjämte — om man ej vill förkasta en mängd af de gamles intyg — *Alaner*[10] och äfven *Geter*[1]. Historiskt säkert

---

[9] *Bastarnerna*, säger *Strabo*, lib. VII, p. 306, voro *nästan Germaner*. *Plinius*, Hist. Nat., lib. IV, c. 14, räknar dem till den 5:te afdelningen af de germaniska folken. *Tacitus* säger, att de genom ömsesidiga giftermål antagit något af Sarmaternas seder. »Sermone, cultu, sede ac domiciliis ut Germani agunt. — Procerum (al. ceterum) connubiis mixtis non nihil in Sarmatarum habitum fœdantur». *German.*, c. 46. De nämnas först i historien såsom intagande det inre landet vid Dnieper och derifrån till karpatiska bergen; en del förekommer vid Donaus utlopp. Flera bastarniska folk anföras såsom med Göterna förbundna, hvarom jfr *Cluver*, German. Ant., Lugd. Bat. 1616, lib. III. s. 187.

[10] *Alanerna* kallas af Procopius, som kände Alaner och Göter af eget umgänge, ett *götiskt* folk. »Vandali ad Mæotidem veteres habuerunt sedes: inde fame pressi ad Germanos, qui nunc Franci dicuntur, Rhenique partes se tulere, adscitis *Alanis, Gothica* et ipsa *natione*». *Vandal.*, p. 9, i Grotii öfversättning. Jfr *De bello Goth.*, p. 139. Ibland Göterna finna vi dem också under nästan alla de krig, som slutligen medförde vest-romerska rikets undergång. De deltogo i det markomanniska (*Julius Capitol.*, in vita Marci Antonini, c. 22), i det götiska mot kejsar Valens (*Ammian. Marcell.*, lib. XXXI. c. 35). Vi finna Alaner bland Vestgöterna i Gallien (*Jordanes*, De reb. Get., c. 43). Alaner följde Vandalerna ifrån Pannonien till Spanien och vidare till Afrika (*Jordanes*, cap. 31; *Procopius*, Vandal., lib. I. p. 18) och sammansmälte der med dem, likväl så, att Alanernas namn äfven bibehölls i vandaliska konungatiteln (*Stritter*, Alanica ex Script. Byz., l. c., IV: 219). — Jordanes, egentligen född *Alan* (c. 50), säger sig likväl vara af *götisk* härkomst (c. 60). Hos honom ses äfven, att alaniska furstedöttrar voro den *amaliska* eller götiskt-kungliga ätten genom giftermål förbundna (c. 50). Sådana förbindelser nämnas mer än en gång mellan bägge folken. *Maximinus*, som år 235 blef romersk kejsare, hade en *götisk* far och en *alanisk* mor. *Jul. Capitol.*

är åtminstone, att Göterna i synnerhet med bägge dessa sistnämda folk lefvat i en långvarig och nära gemenskap; och

---

in vita Max., c. 1. — Denna Alanernas götiska benämning kan ej sägas vara af lika beskaffenhet med den obestämda *skythiska*, hvilken eljest tillegnas både Göter och Alaner. Redan i Plinii den äldres tid hade Skythernas namn upphört att utmärka ett eget folk, och »prisca illa appellatio» tillades blott de aflägsnaste, nästan okända nordiska nationer (*Hist. Nat.*, lib. IV. c. 12). Den förr nämde Josaphat Barbaro (*Viaggio alla Tana*, fol. 18) fann ännu vid Mæotis ett *Gothia* och ett *Alania*, och bägge folken så blandade, att deraf äfven ett blandadt namn *Gotitalani* (Goti-t-alani) uppstått. Alanerna, säger han, hade varit äldst i dessa trakter; Göterna hade kommit såsom eröfrare. Trakten var uppfyld af *ättehögar* (»monticelli fatti a mano, liquali sono in segno di sepolture»; l. c., fol. 4).

[1] Den förste romerske författare, som nämner Göterna under namnet *Gothi*, säger att de ock kallades *Getæ*, (*Spartianus*, in vita Caracallæ, c. 10). Procopius berättar, att Göterna sades vara ett getiskt folk. »*Geticam* gentem Gothos esse ajunt» (*D. B. G.*, lib. I. p. 207). En mängd ställen af dylikt innehåll hos senare romerska och hos byzantinska författare finnas samlade hos *Sheringham*, De origine Anglorum, Cantabrig. 1670, cap. 9. Till bevis för satsen, att Göter och Geter äro samma folk, åberopar Jordanes (c. 9) *Orosius*, som också (Hist., lib. I. c. 16) säger: »Getæ illi, qui et nunc Gothi». — För öfrigt, ehuru mycket än Jordanes far vilse, då han i Geterna ser sina från Norden utvandrade Göter, så bevisa dock flera ställen hos honom, att under den tid af mer än tre och ett halft århundrade, allt ifrån markomanniska kriget, som götiska folk i Dacien, Mœcien och Thracien bott ibland Geter såsom grannar och herskare (för att ej nämna sannolikheten af deras *äldre* gemenskap vid Pontus), bägges traditioner och äfven lagar sammansmält. Så säger han (c. 13), att Göterna efter en seger öfver romerske generalen Fuscus, i kejsar Domitiani tid, förliknat sina konungar med halfgudar eller Asar (Anses), och uppräknar derpå ur götiska sånger deras genealogi. Men detta romerska krig under Domitianus fördes emot *Dacerna* (*Suetonius*, in Domitian., c. 6), såsom Geterna af Romarne kallades (»Getæ *Daci* Romanis dicti». *Plinius*, lib. IV. c. 12). Ännu i Jordanis tid funnos hos *Göterna* lagar, kallade *Bellagines* (c. 11), hvilka ansågos ha blifvit stiftade af *Diceneus*, under götiske konungen *Borbista*. Strabo känner bägge dessa män, och omtalar den förstnämde (*Δεκαίνεος*, lib. VII. p. 298; lib. XVI. p. 762) såsom en prest och spåman, hvilken hos Geterna, enligt deras sed, liksom fordom Zamolxis, äfven förde *gudens namn*, hvars *prest* han var; — den senare (*Βυρεβίςας*, *ibid.*) såsom *Geternas* konung. Åt *Geterna* hade således äfven Diceneus gifvit det af Jordanes omtalta namnet (»capillati» — de hårrike), hvilket Göterna ännu i Jordanis tid firade i sina sånger (»quod nomen Gothi pro magno suscipientes adhuc hodie suis cantionibus reminiscuntur». *Jordanes*, cap. 11). Att denna blandning af getiska och götiska minnen ej endast var ett misstag af Jordanes, ses således af hans egna åberopanden af hvad som hos hans eget folk, i hans egen tid, var antaget och gälde.

då *Geternas* första historiska stamland är detta samma *Thracien*[2], hvarest så många spår leda oss att söka en af hufvudkällorna för Grekers och Romares både språk[3] och gudalära[4], hvilka åter med de götiskt-germaniska ostridigt äro beslägtade; då *Alanerna* deremot, hvilka äfven uppträda under ett annat i Nordens gamla minnen så ofta återljudande namn, från början voro ett asiatiskt folk, af mediskt-persisk stam, hvars förvandtskap med den götiska äfven är erkänd[5]: så

[2] Geterna finna vi först i Thracien (hvilket beboddes af *ett* folk under *flera* namn. *Pomp. Mela*, lib. II. c. 2). Herodotus omtalar dem söder om Donau (lib. IV. c. 93), såsom de tappraste och rättfärdigaste af Thrakerna. De utbredde sig sedermera på norra sidan om denna flod, sedan de derifrån fördrifvit Skytherna, och sträckte sig i århundradet före Kristus ända till Dniepern, der de då, såsom Strabo berättar, intagit Olbia och flera andra städer vid Svarta Hafvet.

[3] Jfr så väl härom, som om götiskans syskonskap med grekiskan och latinet, *Rask*, Undersögelse om det gamle Nordiske eller Islandske Sprogs Oprindelse, Kjöbenh. 1818, s. 159 ff.

[4] *Creuzer*, l. c., II: 285, 294, 295.

[5] Alanerna, hvilkas gamla hemvist sättas vid Kaukasus och Kaspiska Hafvet, finna vi redan i första århundradet efter Kr. äfven öfvergångna till Europa (*Dionysii* Periegesis, v. 305), hvarefter de sedermera omtalas på båda sidor om Tanais (»partiti per utramque mundi plagam Alani». *Ammian. Marcellin.*, lib. XXXI. cap. 5, 6). Med Göter och Vandaler draga de sedermera åt södra och vestra Europa, ja till Afrika; dock har en del qvarblifvit vid Kaukasus, i hvars östliga trakter de i 6:te årh. omtalas såsom ett fritt, med Perserna förbundet folk (*Procopius*, D. B. G., lib. IV. p. 415, ed. Grotii), men deremot i det 10:de såsom boende på norra sidan om denna bergskedja (*Constantin. Porphyrogenneta* hos *Stritter*, l. c., T. IV. p. 396). Der nämna dem arabiska geografer i samma århundrade under namn af *Alaner* eller *Asar* (Histoire des Mongols depuis Tchinguiz-Khan jusqu'à Timour-Lanc, Paris 1824, T. I. pp. 693, 696). Juden *Benjamin af Tudela* sätter i 12:te årh. landet och folket *Alan* vid Kaukasus (Itinerarium Benjaminis Tudelensis ex hebraico latinum factum, Antverp. 1575, p. 68). Alaner eller *Asar* (»Alains ou Asses») kallas de ock i reseberättelsen af Franciskanermunken *Jean Du Plan Carpin*, som år 1246 sändes från påfven Innocens IV till Mongolernas Khan (Voyages en Asie; Collect. de Bergeron, Haye 1735, T. I. p. 58). Venetianaren *Josaphat Barbaro*, som ifrån 1436 i 16 år uppehöll sig i deras granskap, säger, att Alanerna sjelfva nämde sig så. (»La *Alania* e derivata da i populi detti *Alani*, liquali nella lor lingua si chiamano *As*». Viaggio alla Tana, fol. 4). Dessa Alaners identitet med de nuvarande *Osseterna* på Kaukasus har *Klaproth* (Reise in den Kaukasus, I: 66, och Asia Polyglotta, s. 83) bevisat. Enligt deras egna traditioner ha de fordom sträckt sig ända till Tanais. För Mongolerna, som i 13:de seklet bekrigade och underkufvade dem, synas de sedermera ha dragit sig tillbaka i bergen. Likväl fann Josaphat Barbaro i 15:de årh. dem ännu vid Mæotis. Sjelfva kalla de

bidrager allt detta att förklara den *dubbla* — orientaliska och grekiska — åder, som genomgår våra förfäders äldsta erinringar och gudalära och med skäl väcker uppmärksamhet. Efterkommande af *Alanerna* — ett namn, hvarunder en svensk resande ännu år 1699 hörde dem omtalas — bo än i dag på Kaukasus[6] i patriarkalisk författning under sina *Eldar* (äldste), fruktansvärda för grannar och resande genom röfverier[7]. Fordom herskade »Alanernas tron»[8], hvars konungaslägt berömde sig att härstamma från *gudarne*[9], ända till Tanais[10], der staden *Asow* efter dem blifvit benämd. Ty dessa Alaner äro Orientalernas och den europeiska medel-

---

sig *Iron*, hvilket både påminner derom, att *Iran* är Persiens och Mediens gamla, ännu i Orienten gällande namn, och om *Diodori Siculi* (lib. II. p. 90) och *Plinii* (lib. VI c. 7) berättelser, att Sarmater funnos vid Tanais, som voro af *mediskt* ursprung. Deras språk, ehuru uppblandadt genom den stora mängd af tungomål, som af ålder fans vid Kaukasus, går likväl de mediskt-persiska närmast (*Asia Polyglotta*, Paris 1823, s. 88 ff.), hvilkas förvandtskap med de götiskt-germaniska åter är erkänd. Ibland 317 af Klaproth (l. c.) anförda ossetiska ord äro, vid närmare granskning, 61 götiska, således ⅕. Tilläggas kan, att ord, hvilkas föremål *saknas* i Norden, äro särskildt bevisande för gemenskap med sydliga folk, i hvilkas tungomål samma ord återfinnas. *Elefant* heter i det gamla nordiska språket *fil* (*Björn Haldorsens* Isl. Lex.). Ordet är detsamma med det ossetiska och persiska *pil* (med den så ofta förekommande förvexlingen af *p* och *f*), och har samma betydelse så i dessa språk (*Klaproth*, Reise in den Kaukasus; II: 208), som i det indiska sanskrit, der det skrifves *pilu;* men i arabiskan åter *fil*. *A. W. Schlegel*, Ind. Biblioth., I B. 2 H. ss. 209, 211.

6 *Henrik Brenner* följde år 1697 Fabricius, hvilken af konung Karl XI sändes som legat till persiska hofvet, och lemnades der, för att följa det persiska sändebudet Sarug Chanbeg till Sverige. De togo vägen öfver Kaukasus 1699, men blefvo vid inträdet inom ryska gränsen fångna, och Brenner qvarhållen tills efter nystadska freden, då han vid sin återkomst blef bibliotekarie vid kongl. biblioteket i Stockholm och dog 1732. Han hade hört, att *Alaner* ännu funnos på Kaukasus. »Cum ego in monte Caucaso inter Tattaros, Komockos vel Dagestanos versarer, atque in castris eorum essem, satis certus fieri potui, in montibus illis adhuc habitare *Alanos*». Notæ ad Epitom. Comment. Moysis Armeni, Stockh. 1723, p. 87.

7 *Klaproth*, Reise in den Kaukasus, II: 608, och Asia Polyglotta, s. 83.

8 »Solium Alanorum» — *Abulfeda*, i Reiskes öfvers. hos *Büsching*, Magaz., V: 315.

9 *Moses af Khorene*, Histor. Armen., lib. II. c. 47, p. 162.

10 *Ritter*, Erdkunde, II: 845. — Äfven enligt Osseternas egna traditioner. *Klaproth*, Reise in den Kaukasus, I: 67, 69.

tidens *Asar*[1] och berättas förr sjelfva ha kallat sig med detta namn, hvilket ännu tilläggtes dem af deras grannar Tatarerna[2] och Georgierna. Benämningen *Osseter* är den, hvarmed de vanligen utmärkas[3]. — Så tycker man sig i mytologiens bilder äfven igenkänna historiska gestalter; liksom vid synkretsens rand i det blå fjärran himmel och jord sammanflyta. — Men det är först i följande afdelning, som vi utförligare kunna häröfver yttra oss.

VIII.

Ynglinga-sagan.

Vi ha sett, att i den nordiska mytologien ej en eller några få enskilda författare, utan i sjelfva verket en hel tidsålder talar till oss. Detsamma gäller äfven om de mer historiska urkunderna för Nordens forntid. Men i det ena som andra afseendet har *ett* namn företrädesvis öfvergått till efterverlden. Detta namn är *Snorre Sturleson*[4]. — Emedan hans

---

[1] I de ryska krönikorna förekomma de under namn af *Jasser*. *Karamsin*, Ryska Rikets Historia, tyska öfvers., Riga 1820, I: 224.

[2] *Oss*, enl. *Klaproth*, l. c., p. 68. Till uttalet alldeles samma ord som det nordiska *Åss* (läs: *Åss*), nomin. sing. af *Æsir* (Asar).

[3] Af Georgierna kallas de *Osi*, men deras boningsplatser *Osethi*, hvaraf namnet *Osseter* uppstått.

[4] Född 1178 af en slägt, som räknade sina anor både till Ynglingaätten och den Lodbrokska, uppfödd hos Jon Loptson, som var sonson af Sämund Frode och dotterson af konung Magnus Barfot i Norge. Snorre Sturleson blef den vittraste, rikaste, mäktigaste Isländare på sin tid, tog en högst liflig, ofta honom sjelf ej hedrande del i de faktioner, som denna tiden delte öns mäktige, och kom ej sällan i spetsen för nära 1000 väpnade män till alltinget. År 1218 besökte han första gången Norge och följande året Sverige, der han blef väl emottagen af Göta-lagmannen Eskil och hans hustru Kristina, förut förmäld med norske jarlen Håkan Galin, till hvars ära Snorre Sturleson diktat ett skaldeqväde. Nu diktade han ett sådant äfven öfver Kristina och fick, ibland andra gåfvor, af henne äfven den fana, som konung Erik Knutsson brukat i kriget mot Sverker II. Han författade äfven sedermera en äredikt öfver konung Erik Läspe. I Norge blef han konung Håkans drots och länsman. Vid sitt andra besök derstädes år 1237 upphöjdes han af hertig Skule till jarl, men föll i konung Håkans onåd, hvilket efter återkomsten till Island gaf anledning till utbrottet af hans fienders stämplingar. Gissor Thorvaldson, som hade varit hans måg, nu utnämd till jarl af konung Håkan, lät öfverfalla och mörda honom på hans gård Reikholt om natten den 22 Sept. 1241. Så slutade Snorre Sturleson i sitt 63 år. Han hade två, andra säga flera gånger varit Isländarnes lagman. *Vita Snorron.*

samling af de *Nordiska Konungasagorna* eller *Heimskringla* (så kallad efter de första orden i företalet) länge var bekant, under det de källor, hvarur den blifvit hemtad, ännu föga blifvit granskade, och de otryckta samlingar, som med densamma kunde jämföras, föga kändes, stadgade sig äfven i allmänhet den öfvertygelse, att den förra vore ett sjelfständigt verk, af författaren efter gamla skaldesånger och trovärdiga mäns berättelser sjelf sammansatt, blott med ledning, särdeles i hänseende till tideräkningen, af äldre arbeten, såsom *Are Frodes*, hvilka i företalet åberopas. Förhållandet är ej alldeles sådant. Hvad Snorre Sturleson i detta sitt företal anför om nordiska Konungasagornas ursprung ur berättelser och sånger, angår mera dessa redan *före* honom skrifna sagors uppkomst i allmänhet, än hans egen åtgärd, hvilken såsom nyare undersökningar[5] utvisa, mest inskränkt sig till *ordnande* och *samling*. Derför säger han ock sjelf om sitt eget arbete, att han deri »*låtit skrifva* fornsagor om de höfdingar, som haft rike i Nordlanden»[6]. Jämförelsen med hans ännu till en del bibehållna källor röjer, att han i dessa blott förbigått det allt för vidlyftiga, det mindre vigtiga, det otroliga, men för öfrigt utan betänkande ordagrant låtit afskrifva hvad han ej funnit anledning att rätta, och att således stil och berättelse ingalunda äro hans, utan de merendels okända sagoskrifvarnes, som derutinnan under den äldre perioden så liknade hvarandra, att framställningen tillhör tidsåldern i allmänhet[7]. Så som de historiska sagorna i allmänhet uppstodo hos Isländarne, så ha äfven de nordiska Konunga-

---

Sturlæi framför den köpenh. uppl. af *Heimskringla*, 1 del. I *Sturlunga-sagan* (V. del. 11 kap.) berättas, att Snorre sammansatt sagoböcker. Isländska annaler, cit. af *Müller*, Sagabibl., III: 406, tillskrifva honom Edda »ok margar adrar frædibækur ok islendskar saugur», och säga att han var »madr vitr og marg frodr, höfdingi mikill ok slægvitr» (en vis och mångkunnig man, en stor höfdinge och slug).

[5] Se dessa i *P. E. Müllers* Critisk Undersögelse af Danmarks og Norges Sagn-Historie, eller om Troværdigheden af Saxos og Snorros Kilder, Kjöb. 1823, och samma författares upplysningar om de öfriga ännu otryckta redaktionerna af Konungasagorna (till en del äldre än Heimskringla) i *Sagabibliothek*, III del. ss. 434—461. En af dessa, Erik Oddssons så kallade *Hryggiarstycke*, citeras i *Heimskringla*, Sagan om Sigurd, Inge och Östen, kap. 11, T. II. s. 333, ed. Peringsk.

[6] *Heimskringla*, Företalet. Jfr. ibid. *Olof Tryggvasons Saga*, kap. 86, mot slutet.

[7] *Müller*, Crit. Undersögelse om Snorros Kilder, s. 181.

sagorna bildat sig, utan egentlig författare, ur skaldernas qväden och den muntliga berättelsen, tills de slutligen blefvo i skrift författade. Enskilde lärde män, såsom presterna *Sämund* och *Are*, hade redan tidigt i dessa berättelser sökt införa kronologisk ordning och bestämma tidräkningen; och efter hand uppkommo flera samlingar af de nordiska Konungasagorna, bland hvilka *Heimskringla* är den *yppersta*. Men detta dess inre värde och det företrädet att vara föranstaltad af en bland Islands störste och snillrikaste män är ej det enda, som utmärker denna samling. Den sträcker sig också i tiden längre tillbaka än någon af de öfriga ännu bibehållna. Ingen af dessa handskriftliga samlingar går längre än till Harald Hårfagers fader[8]. Sämunds annaler, Ares norska krönika, bägge förlorade, synas ej heller sträckt sig längre[9], ehuru den senare förer sitt eget slägtregister genom Ynglinga-ätten till Asarne. Norske munken *Theodorik* säger sig af Isländarne ha lärt sin första kronologiska uppgift, nämligen den ungefärliga tiden för begynnelsen af Harald Hårfagers regering[10]. De hade således ej kunnat lära

[8] *Müller*, l. c., s. 184.

[9] En anonym Isländare, som författat en äredikt öfver *Jon Loptson* (Snorre Sturlesons fosterfar och Sämunds sonson), hvilken dog 1197, uppräknar i detta ännu bibehållna qväde hans förfäder ifrån *Harald Hårfager*, och säger sig angående norska konungarnes tidsföljd och regeringsår hafva följt Sämunds beräkning. *Torfæus*, Series Reg. Dan., p. 41. Af Are, född 1058, död 1148, finnes ännu hans bok om Island (*Schedæ, seu Libellus de Islandia, Islendinga-bok dictus*, Havn. 1733), hvartill är bifogadt hans *Langfedgatal* öfver Ynglingar och Breidfirdingar, hans egna förfäder. Sjelf säger han sig dessutom ha författat *Ättartal* och *Konungars lefverne* (Ættartala oc Kununga æfi). Snorre Sturleson (*Företal till Heimskr.*) vitnar, att Are i Islandsboken bifogat många underrättelser om så väl danska som norska och engelska konungar, och det är utan tvifvel dessa, hvilka Are sjelf säger sig ha utelemnat i den senare, efter Sämunds råd granskade, kortare redaktionen af boken, hvilken vi nu endast ega qvar (jfr *Prologen* till Ares *Schedæ*). Men *Norska konungarnes lefverne* (Æfi Noregs Konunga) hade han särskildt skrifvit efter sägen af gamla och trovärdiga män, hvilka Snorre Sturleson uppräknar. Att denna Ares norska krönika ej gått utöfver Harald Hårfagers tid, följer både af Snorre Sturlesons intyg, att Are *räknat tiden ifrån Islands bebyggelse*, och af norske munken Theodorik, som åberopar Isländarne och troligen känt Ares skrift, åtminstone genom berättelse, men *begynner* först med Harald Hårfager.

[10] *Theodoricus Monachus*, De reg. vet. Norv., ap. *Langebek*, T. V. p. 312. »Hunc numerum annorum, investigatum, prout deligentissime potuimus, ab illis, quos nos vulgato nomine *Islendingos* vocamus, in

honom någon äldre tidsbestämning. Snorre Sturleson, som tyckes ha skilt sig ifrån sina föregångare genom ett större afseende på skaldernas vitnesbörd[1], bestämmer sjelf Harald Hårfagers epok såsom den, från hvilken man hade *samtida* intyg af välbekanta skalder att åberopa[2]. Men om nu det egentligen *historiska* minnet börjar med samtida eller åtminstone från händelserna ej allt för långt aflägsna vitnens intyganden, så är den *historiska tidens början* hos Isländarne äfven härigenom bestämd. Den infaller i 9:de århundradet och sammanfaller med Islands eget bebyggande, hvilket naturligen var den vigtigaste tidpunkten för folket, och genom Are Frode hade den blifvit kronologiskt bestämd. Hvad sedermera skedde på deras egen ö eller sig tilldrog i den öfriga Norden, med hvilken de stodo i oupphörlig förbindelse, derom lefde hos dem en erinring, hvars friskhet ej hann blekna, innan den öfvergick i skrift. Om den tid, som föregick deras eget samhälles stiftelse, skulle deras minnen nödvändigt vara sparsammare, dunklare. De inskränkte sig i synnerhet till de underrättelser, som hos dem bibehållit sig angående deras skandinaviska anor. De förnämsta isländska slägters historiska sagor äro ej heller derom särdeles mångordiga och anföra af förfädrens slägtlinie före Islands bebyg-

---

hoc loco posuimus, quos constat sine ulla dubitatione præ omnibus aquilonaribus populis in hujusmodi semper et peritiores et curiosiores exstitisse. Sed quia valde difficile est in hisce ad liquidum veritatem comprehendere, maxime ubi nulla opitulatur scriptorum auctoritas, istum numerum nullo modo volumus præjudicare certiori, si reperiri valet, considerantes illud Apostoli ad Thimotheum: »Genealogias et infinitas quæstiones devita». c. 1. Genom ett skriffel har författaren dock satt början af Harald Hårfagers regering år 1052 i stället för 852. Jfr *Langebeks* anmärkn.

[1] Sedan Snorre Sturleson intygat Are Frodes sannfärdighet och kunskaper, inhemtade af gamla och vittra mäns berättelser, tillägger han: »men *qvädena* synas *mig* minst förändrade, om de rätt qvädas och med förstånd nytjas.» *Heimskr.*, Föret.

[2] »Med Harald voro skalder, och kunna män ännu deras qväden, och qväden om alla de konungar, som sedan hafva varit i Norge, och taga vi mest efterdöme af det, som är sagdt i de qväden, hvilka äro *qvädna för höfdingarne sjelfva* eller deras *söner;* det tage vi för att vara sant, hvad i de qväden finnes om deras färder eller krig. Det är väl skaldernas sed att prisa den mest, inför hvilken de äro; men ingen månde våga att säga inför någon sådana hans verk, hvilka alla det hörde så väl som han sjelf visste vara fåfänglighet och skrock: det vore hädelse, men icke lof». *Snorre Sturleson*, l. c.

gelse sällan mer än tre eller fyra leder. — Hvad skola vi då döma om Ynglinga-sagans tretio ätteleder före Harald Hårfager? Hvad om den historia om nio århundraden, hvilken man härpå velat bygga? — Frågan fordrar en pröfning af denna saga både till form och innehåll.

Ynglinga-sagan, säger Snorre Sturleson, var skrifven efter ett qväde af *Thiodolf den vise* från Hvine[3], hofskald hos konung Harald Hårfager i Norge, och den hade sedan blifvit förökt efter »lärde mäns» berättelser. Redan dessa uttryck synas häntyda derpå, att denna saga, liksom de öfriga konungasagor, hvilka Sturleson upptagit i sin samling, *före* honom funnits skrifven; hvilket nyare forskare äfven antagit. Från sjelfva Ynglinga-sagan ha de åter velat urskilja de första tretton kapitlen, som angå Odens och Asarnes invandring[4]. Ett ibland skälen är, att Thiodolfs qväde först åberopas vid *Fjolner*, den förste Ynglingen och son af den *Yngve Frej*, som skall gifvit hela ätten sitt namn; då deremot om de förutgående personer och händelser — då man undantar en strof om Gefion af Brage den gamle[5] — inga skalders vitnesbörd anföras, ej heller gerna kunnat åberopas, emedan i skaldernas behandling af myterna Asarne framställas såsom gudar, då de deremot i Ynglinga-sagan uppträda såsom historiska personer. Häraf har man velat sluta, att de första tretton kapitlen af Ynglinga-sagan äro ett senare tillägg och af Snorre Sturlesons egen hand[6]. — Vi kunna ej dela denna sista tanke. Att företalet till Heimskringla, hvilket i synnerhet redogör för Ynglinga-sagans uppkomst, är af Snorre Sturleson sjelf författadt, derom kan intet tvifvel uppstå. Men nu förekomma *olikheter* emellan detta företals uppgifter och Ynglinga-sagans egna[7], hvilka visa, att företalets författare ett-

---

[3] *Sn. Sturleson*, l. c. Hvine är ett ställe uti Agder i Norge.

[4] *Müller*, Critisk Undersögelse, s. 184.

[5] *Ynglinga Saga*, kap. 5.

[6] *Müller*, l. c., s. 185.

[7] I företalet till Heimskringla säges, att i Eivind Skaldaspillers *Håleygia-tal*, eller qväde om norske jarlen Håkan den rikes förfäder, *Säming* kallas *Yngve Frejs* son. I sjelfva sagan, kap. 9, heter det åter, att denne Säming, till hvilken Håkan Jarl räknade sin ätt, var *Odens* son med *Skade*, och verser af just samme Eivind anföras till stöd derför. I företalet säges, att Thiodolf i Ynglinga-talet omtalat *tretio* Harald Hårfagers (eller hans syskonbarn Ragnvalds) förfäder med deras död och lägerställen. Räknar man lederna i sjelfva sagan,

dera följt *andra* traditioner, eller — hvilket dock synes mindre troligt — i några omständigheter sjelf misstagit sig om sagans innehåll. Hardt nära omöjligt är i alla fall, att dessa hvarandra motsägande uppgifter inom få blad kunnat flyta ur samma penna. A andra sidan kan man anse för afgjordt, att de första tretton kapitlen ej kunnat tillhöra den ursprungligen på Thiodolfs qväde grundade Ynglinga-sagan. Sannolikt har denne skald nöjt sig med att, enligt gammal nordisk tro, föra sin konungaätts anor till gudarne. Hvad om dessa för öfrigt här förmäles är tydligen en *historisk* förklaring af myterna, som ej låg i skaldernas föreställningssätt. Hela framställningen i denna del af sagan påminner dessutom allt för mycket om *medeltidens lärdom*, att vi ej just här skulle igenkänna *den* beståndsdel, hvilken Snorre Sturleson sjelf angifver, då han säger, att Ynglinga-sagan blifvit »förökt efter *lärde mäns* berättelser»[8]. Detta visar sig redan i sjelfva början, vid beskrifningen om ländernas läge och verldsdelarne[9], i hvilken man vida mindre igenkänner nordbons egen, på vidsträckta resor grundade erfarenhet, än en ur böcker hemtad lärdom. *Tanais* såsom gräns emellan Europa och Asien[10], denna flods ursprung »från de fjäll mot norden, som äro utanför alla bebygda orter» (det vill säga ur de *Riphæiska* bergen), äro föreställningar ärfda ur den gamla geografien. *Serkland*, ett namn, hvarmed Afrika, men äfven flera mot söder belägna länder betecknades[1], är utan tvifvel de gamles *Serica, Blåland*, hvars södra del för hetta ej är beboelig, *Ethiopien;* det *stora Svithiod* är både till namn och betydelse detsamma som det gamla *Schytia magna*[2], hvilket af andra Isländare

---

till och med Niord, som är den förste, så äro de blott *tjugoåtta;* och Thiodolfs qväde åberopas der först vid Fjolner, den tredje från Niord.

8 »Vidaukit eptir sögn *fródra manna*».

9 *Ynglinga Saga*, kap. 1. Här säges, att verldsdelen *Europa* af somliga kallas *Enea*. Den som kan angifva den äldre bok, i hvilken detta sista obrukliga namn i stället för Europa förekommer, har ock funnit den egentliga källan för Ynglinga-sagans geografi. Jag har förgäfves sökt den; men den har äfven varit författarens till den yngre Eddas företal, som också har *Europa* eller *Enea.*

10 »Tanais heiter á, er skilur Europam frá Asia», säges det äfven i *Rymbegla*, P. III. cap. 11.

1 *Fragmentum vetus Islandicum*, ap. *Langebek*, T. II. p. 36, förenar »Serkland ok Kalldea».

2 »Æthiopia magistro Snorronis fuit *Blaland:* ex Scytia, propter tenuem convenientiam vocis, factum est *Suitiod*, et ex *Scytia magna*, ut fan-

äfven uttryckligen anmärkes[3]. Betänker man nu, att sjelfva namnen *Asar* och *Asgård* redan äro nog att leda tanken på *Asien*[4], äfven utan något verkligt sammanhang dem emellan; så fattas föga, att ej hela berättelsen om den asiatiska invandringen i Norden skulle kunna från början förklaras såsom en lärd gissning, till halten jämgod med flera andra dylika, hvilka, i fråga om folkslagens härkomst, medeltidens krönikeskrifvare ur en inskränkt och missförstådd läsning hemtat.

Vi ha genast på ett ställe anfört allt hvad som talar för denna tanke, och måste så vida bekänna oss sjelfva till densamma, som äfven vi ej kunna låta Ynglinga-sagans berättelse *i och för sig sjelf* gälla såsom ett historiskt intyg, hvarför den gemenligen blifvit ansedd. Dess nyktra, förståndiga utseende af ren historisk framställning har utan tvifvel bidragit dertill; men just detta gör den inför en skarpare granskning misstänkt. Ty ej utan skäl har blifvit anmärkt[5]: minst i denna form af enkel historisk berättelse hade minnet af så gamla händelser genom tolf eller tretton århundraden (såsom vanligen antages) kunnat bibehålla sig, tills en Is-

---

tores Ephorianæ sententiæ loquebantur, *Suidiod miklu. Serkland* Ephoriana est India.» *Bayer*, Conversiones rer. Schytic., Opuscula, Halæ 1770, p. 249. Geografen från Ravenna förenar bägge namnen, då han talar om *India Serica*, och Bayer härleder namnet *Serica*, *Serkland* från det arabiska *Scherk*, *Schark*, som betyder *Orienten* (af dess pluralis *Scharkin* har ordet *Saracener*, Österlänningar, uppstått). I *Rymbegla*, P. III. cap. 9, säges, att *tre* India-land funnos: ett låg vid *Blåland* (som här förklaras för Mauritanien), ett annat vid *Serkland*, det tredje vid verldens ända. Dersammastädes säges, cap. 11, att floden *Tigris* faller genom *Serkland*.

[3] »I Europa er austaz Cithia, þat kollum ver *Suiþiod hinu myclu*». *Fragmentum vetus Islandicum*, ap. *Langebek*, l. c., s. 35. *Annalista Saxo* (från 12:e årh.) ap. *Eccard.*, Corpus Historicorum Medii Ævi, I: 195, säger att Norrmännen, som i 9:de århundradet härjade Frankrike, kommo från *Sithia inferior*: »siquidem a *Sithia inferiori* egressi *Normanni* lingua barbara, quasi *homines septentrionales*, dicti sunt». Den gamla *Prosaiska svenska Krönikan* säger: »*sithia*, som ær *swidia*». Jfr ofvanför s. 60.

[4] »Quoniam ex veterum geographorum sententia Tanais Asiam ab Europa disterminabat, isthuc autem vocabulum *Asia* cum *Asarum* nomine congruebat, inde tenui ratiocinio *Asæ* visi sunt ex *Asia* profecti». *Bayer*, l. c., p. 251. *Müller* Crit. Unders., s. 189, är af samma tanke och anser den orientaliska härstamningen böra styrkas genom helt andra bevis, hemtade af religion och språk.

[5] *Müller*, l. c., s. 188.

ländare efter år 1100 fattade det i pennan. Erinringen deraf, om den fans, hade utan tvifvel, liksom all annan, hemfallit åt skalderna och så mycket snarare blifvit smyckad i mytens drägt, som här är fråga om samma varelser, hvilka i mytologien framstå såsom Nordens gudar. Vi ega således i hvad Ynglinga-sagan om dessa väsenden förmäler näppeligen någon ursprunglig tradition, åtminstone ej i dess *äkta* gestalt, utan en senare lärd förklaring, som tillika möjligen har större slägtskap med den illa beryktade i företalet till den yngre Edda, än man vid första påseendet skulle förmoda[6]. Betraktar man dessa uppgifter i och för sig sjelfva, så måste medgifvas, att de blott äro fullgiltiga intyg om deras *författares* föreställningssätt och alldeles ej kunna vitna för sjelfva *saken;* — så vida ej denna kan på *annat* sätt bevisas. Skulle likväl ett sådant bevis kunna gifvas, så vore det i sanning vida besynnerligare, om ett blott lyckskott hade tillvägabragt denna öfverensstämmelse emellan rätta förhållandet och de isländska berättelserna, än att antaga, det i dessa en verklig (låt vara dunkel och för missförstånd utsatt) erinring om händelsen bibehållit sig.

Ett sådant bevis, om det kan föras, måste hemtas: ur andra intyg om ett asiatiskt ursprung för Nordens gudar eller folk; ur sammanstämmande historiska omständigheter, hvilka ega så mycken mer vigt, om de för Isländarne sjelfva varit okända; slutligen ur den gamla nordiska gudaläran sjelf, i fall denna inom sig bär något vitne om sina anor. — Hvad det *första* beträffar, så saknas ej helt och hållet andra vitnesbörd, som röja, att denna mening hvarken var sluten inom sjelfva Island, ej heller der inskränkt till en eller annan af den tidens lärde. Flera isländska sagor och skrifter nämna

---

[6] Författaren till de första kapitlen af Ynglinga-sagan säger, kap. 5, att en fjällsträckning från norr till söder skiljer Svithiod hin mikla från andra riken, och att sunnan för denna bergsryggen är icke långt till *Tyrkland*, der Oden hade stora egendomar. Ehuru, om man i denna bergsrygg ser *Ural*, det uppgifna läget ej illa svarar mot *Turkestan*, Turkarnes stamland, så är dock helt ovisst, om ej i detta Ynglinga-sagans Tyrkland det fabelaktiga *Troja* och hela den *trojanska härstamningen* ligga fördolda. Företalet till den yngre Edda säger, att *Troja* (som ock kallas *Asgård*, enligt en glossa till *Dæmis*. 9), ligger »þar sem ver köllum *Tyrkland*». På samma sätt härleder det gamla *Langfedgatalet* (*Langebek*, T. I. p. 2) Oden ifrån *Trojas* konungar, men säger, att han var *Tyrkia Konungr*. Af *Teucrer*, Trojaner, har man således gjort *Turkar*.

den tydligen såsom välbekant[7]. Ibland dessa förtjenar den korta berättelse, som förekommer i Olof Tryggvasons saga och är äldre än Sturleson, en särskild uppmärksamhet; ehuru äfventyrligt berättelsen är föranledd, då den lägges i Thors mun, som skall uppenbarat sig för konungen[8]. Dess mening inskränker sig till den sägen, att en stor förändring fordom skett i Norden genom en invandring »ur verldens östra del»; den nämner detta under omständigheter, som påminna om de mytiska sångerna[9], och är fri från allt slags lärd förklaring. Vi kunna således ej medge det påståendet[10], att allt minne om en sådan händelse i Norden nödvändigt skulle försvunnit, i synnerhet som så mycket af Nordens gamla skalder gått förloradt, och äfven gamla utländska författare, utan allt sammanhang med Isländarne, hänvisa på den Odinska religionens ursprung från Östern och Asiens granskap. Longobarden *Paulus Warnefridi*, i åttonde århundradet, vet att Wodan, hvilken af alla tyska folk skall blifvit dyrkad såsom gud, säges fordom varit i *Grekland*[1], hvilket hos medeltidens annalister innefattar flera af Europas östliga länder; vi ha redan sett, att Saxo med sitt *Byzantinska* Asgård uttrycker en dylik tanke, och utan tvifvel träffa vi blott en lärd förklädning af samma tradition hos en annan krönikeskrifvare, norrmanniske annalisten *Dudo*, i tionde århundradet, som berättar, att Danskarne *sjelfva* utgåfvo sig för afkomlingar af *Trojaner*[2]. — Hvad det *andra* angår, så äro åtskilliga historiskt bestyrkande omständigheter redan i det föregående anförda och flera kunna tilläggas. Vi ha vid

---

[7] Utom i *Företalet till Edda* och i det gamla *Langfedgatalet*, som sammanbinda den med den trojanska fabeln, förekommer denna sägen i *Hervarar Saga*, kap. 1; i *Rymbegla*, P. III. c. 1; i *Fragmentum vetus Islandicum* (ap. *Langebek*, T. II. p. 34), som likväl afskrifvit *Rymbegla*; i den fabelaktiga *Sturlaug Starfsames Saga*, som säger, att Turkar och Asia-män först bebygde de nordiska länder; i bägge de äldre redaktionerna af *Olof Tryggvasons Saga* genom munkarne Gunlaug och Oddur; slutligen i *Hiedins och Hognes* samt i *Herrauds och Boses Saga*.

[8] P. II. cap. 47 i den isländska edition i Skalholt, som bär Gunlaugs namn; s. 189 i den stockholmska af Reenhjelm, som är Oddurs.

[9] Om jätteqvinnorna, som gjorde så mycken skada, jfr *Völuspá*, str. 8, och ofvanför s. 157, n. 6.

[10] Hos *Müller*, l. c., s. 188.

[1] *De gest. Longobard.*, lib. I. c. 9.

[2] »Gloriantur se ex *Antenore* progenitos». *Du Chesne*, Hist. Normannorum Scriptores, p. 63.

Tanais och Kaukasus i sjelfva verket igenfunnit ett gammalt, med Göterna nära förbundet och dem på deras vandringar beledsagande folk, som kallas *Asar*, hvars förstar tillskrefvo sig gudomlig härkomst, hvilket sjelfva namnet äfven synes innebära[3]; och det är ej blott från medeltidens författare i Orienten och Europa som detta namn återljuder. Redan *Strabo* sätter ett *Asia* uti *inskränktare* bemärkelse vid östra sidan af Mæotis[4] samt Kimmeriska Bosporen, och dersammastädes folket *Aspurgianer*[5], efter orden invånare i *Asburg*[6] eller *Asgård;* och blicken härifrån skulle kunna leda oss både till Grekland och tillika så långt i Orienten tillbaka som behagas; ty *här* funnos flera *grekiska* handelsplatser[7], till dessa trakter gingo af ålder *indiska* handelsvägar[8], och en

---

[3] I Abassernas språk på Kaukasus betyder *Anscha* gud (*Klaproth,* Asia Polygl., Tab. II). Det påminner om det götiska *Anz* (jfr ofvanför s. 163), hvilket åter är det nordiska *Áss.* Liknande ord i samma bemärkelse förekomma hos flera nationer. Hos de gamla Kelterna var en gud *Hesus* eller *Esus.* Hos Tyrrhenerna hette gudarne *Aesi* (*Αἰσοί*), hos Etruskerna Gud *Æsar*, i Ostiakernas och flera sibiriska folks språk heter Gud *Ejs, Ess, Esch, Öss* eller *Ösch;* hos Inderna är *Isan* ett Guds namn, hos Perserna *Jezad.* Jfr *Hallenberg,* De nominis Dei Gud in Suiogothica cognatisque linguis origine, pp. 60, 61. Enligt *Görres* (Deutsch. Museum, 1813, s. 503), betyder *As* på persiska herre, *Asr* gud, genius, *Ised* demon.

[4] Lib. VII. p. 311; lib. XI. p. 492. Ed. Casauboni.

[5] Lib. XII. p. 556; lib. XI. p. 495. På ett annat ställe, lib. XI. p. 511, talar han om ett nomadiskt folk, *Asii,* på östra sidan om Kaspiska Hafvet, hvilket hade undanryckt Grekerna väldet öfver Baktrien. Troligen desamma *Alaner* (Asar), om hvilka *Ammianus Marcellinus,* lib. XXXI. c. 5, säger, att de äfven sträckte sig djupt in i Asien, ja inemot *Indien:* »Orienti acclines, diffusi per populos ac gentes amplas, Asiaticos vergentes in tractus, quos dilatari adusque Gangem accepi fluvium».

[6] *Πύργος*, borg.

[7] Ibland dessa *Phanagoria,* en betydlig stad i detta *Asia propria,* vid den Kimmeriska Bosporens östra strand. Der fans ett berömdt tempel kalladt *Apaturum,* helgadt åt Venus, i anledning af denna gudinnas *bedrägeri* mot jättarne. *Strabo* (lib. XI. p. 495) berättar, att jättar här anfallit Venus; hon hade kallat Herkules till hjelp, döljt honom i en grotta och der inlockat den ene af jättarne efter den andre, då Herkules dödat dem. Äfven i den nordiska mytologien fordra jättarne Freja, och ett sådant försök blir straffadt af Thor, som först, prydd med Frejas kläder och smycken, *bedrager* jätten Thrym, och sedan, då han återfunnit sin hammare, slår ihjäl jätten och hela hans ätt. Jfr *Thryms-qvida* i den äldre Edda.

[8] Äfven om man icke med *Ritter* (Vorhalle Europäischer Völkergeschichten vor Herodotus, Berlin 1820) i Kolkierna vill se *indisk* koloni,

äfven till namnet *indisk* landsträcka och ett *indiskt* folk gränsade till dessa gamla Aspurgianer[9]. — Men det afgörande beviset för sitt ursprung *utom* Norden bär den nordiska gudaläran inom sig sjelf. Ej blott enskilda af oss redan anmärkta drag — såsom erinringen om *guldförande* floder — bestyrka detta; hela dess verldsåskådning har utan tvifvel först bildat sig under en sydligare himmel, först blifvit lyst af en varmare sol. Vi ha redan anmärkt den *dubbla* föreställning af på en gång ljusets och mörkrets region, vidundrens hem och de lycksaligas boning, hvarunder Norden i Grekers, Romares och andra mytologier förekommer. Man måste medge, att svårligen denna föreställning i någondera bemärkelsen kunnat först utbilda sig i den *verkliga* Norden, utan snarare är grundad på sydligare folks obekantskap dermed, som gaf inbillningskraften fritt spelrum och tillät den att på vissa allmänna naturförhållanden (såsom Nordens längre både dag och natt) uppföra sin bygnad. Nu saknas väl ej heller hos våra förfäder denna *dubbla* föreställning, hvilken de lämpade på *ännu nordligare* länder än dem de sjelfva bebodde[10]; men de räknade sig dock sjelfva för Nordboar, sitt land till »nordhälften af jorden»: och då är det föga begripligt, huru just i deras egen gudalära den *elaka* bemärkelsen af Norden i allmänhet kunde vara den *rådande*,

hvilket *emot* Herodotus, som kände dem och säger att de voro Egyptier, synes allt för mycket vågadt; så har dock denne författare (jfr *Erdkunde*, II Th. s. 617 ff.) bevisat en gammal indisk handelsväg öfver Baktrien till Pontus och Mæotis.

9 Hvad hos senare författare, såsom hos *Strabo*, kallas *Sindica*, en landsträcka strax nedom Kimmeriska Bosporen på asiatiska sidan, heter hos *Herodotus*, lib. IV: 28, 86, i alla codices (*Ritter*, Vorhalle, s. 157) *Indica*, och folket *Inder;* ehuru flere utgifvare på eget bevåg satt *Sindica*, *Sinder*. Men *Hesychius* säger äfven om dessa *Sindi*, »att de voro ett indiskt folk» (*Σινδοί ἔθνος Ἰνδικόν*). Af *Ammianus Marcellinus*, lib. XXII. cap. 18, som kallar dem *Sindi ignobiles* och säger, att de bemäktigat sig sina husbönders hustrur och egendom, tyckes det som om de hört till en lägre indisk kast.

10 *Jotunhem* flyttades i Norden med Jotnarnes eget undanvikande, eller försvinnandet af deras mytiska betydelse, allt längre åt nordost; men i *Hervarar Saga* lägges ock *Ódáins-akur* (efter orden: odödlighetslandet) i Jotunhem; och då Saxo äfven känner detta namn, likväl utan att kunna förklara det (»locum, cui *Undensakre* nomen est, nostris ignotum populis», lib. IV. p. 59), så är *Hervarar Sagas* berättelse derom troligen en nordisk tradition, och ej blott en härmning af de gamles hyperboreiska fabel.

om sjelfva läran först uppstått i omgifningen af en nordisk natur. — Norden sjelf är i denna nordiska gudalära det *ondas* princip. I Norden är det kalla, töckniga *Nifelhem* med brunnen *Hvergelmer*, ur hvilken giftströmmar flyta, och i hvars djup den stora ormen *Nidhögg*, bland oräkneliga andra, ligger och gnager verldsträdets rot[1]. I Norden är *Hels* underjordiska boning, *dvergarnes* och *svartalfernas* hem. I Norden bo *Rimthursarne* eller frost-jättarne, det ondas demoner, gudars och menniskors fiender. En *mur*, hvilken de ständigt hota att genombryta[2], skiljer dem från den mellersta delen af jorden, der Asgård ligger *midt i verlden*[3] och gudafolket bor. Hela denna verldsställning är det gamla *Iran* och det *mellersta Hög-Asien* egen[4]. Den förekommer åtminstone ej så bestämdt hos Inder, eller Greker och Romare, i hvilkas myter Nordens *heliga* bemärkelse snarare öfverväger[5]; den tillhör i synnerhet den gamla mediskt-persi-

---

[1] Den onde *Ahriman* är i den gamla persiska religionen också en *orm*. »I det första mörkret bodde ensam ormdraken, hans väsen i fröet af det tjockaste mörkret, hans kropp vidt utsträckt, så vidt mörkret räcker». (*Görres*, efter Zendavesta, *Asiat. Mythengeschichte*, I: 222). Emot *Izeds*, de af Ormuzd skapade goda makterna, skapade Ahriman de onda *Dews* eller Diws (*Djus*, hos Inderna *Dejotas*, *Djutas* eller *Juts*, — jfr *Ritter*, Erdkunde, II: 802, 803, 804 — hos våra förfäder Jotnar), hvilka, enligt persiska myten, i talrika hopar alltid äro färdiga att storma fram ifrån *norden* (*Görres*, l. c., I: 228).

[2] *Edda*, Dæmis. 42.

[3] »í miþium heimi». *Edda*, Dæmis. 9.

[4] Motsatsen emellan *Iran* och *Turan*, *södern* och *norden*, de *goda* och *onda* hos Perserna. Det äldsta Turan synes ha varit det kaukasiska landet och de *norr* om Kaukasus ströfvande nomader (*Ritter*, Erdkunde, II: 53), hvarvid vi påminna oss, att *Alanerna*, Orientens *Asar*, voro en mediskt-persisk stam, och deras äldsta hemvist *Albania* (sedermera äfven *Alania*) på *sydöstra* sidan af Kaukasus, gränsande till det äldsta *Iran*, som innefattade floderna *Kurs* och *Araxes*' nedra flodgebit (*Ritter*, II: 817, 825). Ibland de flera kaukasiska, till en del af ålder med konst förvarade bergpassen eller *portarne* voro de *alaniska* (de gamles *Pylæ* eller *fauces Albaniæ*) berömda, och länge voro de *kaukasiska portarne* och den *kaukasiska muren*, hvilken Orientens fabeltradition tillskrifver Alexander Magnus, de bålverk, som i Persers och Arabers tanke hindrade Gog och Magog att frambryta och förstöra den civiliserade verlden. Jfr *Bayer*, de Muro Caucaseo, Opuscula, p. 104 seq. — »Dahinwärts, sagt Malcolm (*Hist. of Persia*), der im letzten Jahrzehend lange am Hofe zu Teheran als Gesandter lebte, ist auch heut zu Tage immerfort der Blick der Perser auf die Himmelsgegend über *Turan* gerichtet». *Ritter*, Erdkunde, II: 54.

[5] »Darin liegt der Gegensatz des bösen Norden und guten Süden,

ska religionen, med hvars karakter den nordiska i många afseenden öfverensstämmer, och hvars bildlösa dyrkan[6] äfven synes ha varit dennas äldre form, sådan Tacitus ännu fann den hos Germanerna[7], sådan den visar sig uti den naturtjenst, som låg våra förfäders gudalära till grund, sådan den framlyser i den dyrkan de fortforo att visa himlaljusen, elden, floder, källor, berg, stenar och lundar[8]; ehuru denna gudstjenst tidigt synes ha blifvit blandad med bilddyrkan. Gudaläran, språkens bibehållna slägtskap, lika folknamn[9] leda oss

welcher für Asien so charakteristisch ist, und einen so wichtigen Einfluss auf die Geschichte und Denkungsart der Völker des Orients erlangt hat, der nach allen Rücksichten weiter verfolgt werden kann. Aus der Configuration des *Hochlandes* geht er hervor, und wiederholt sich auf diese Weise in Afrika und Europa nicht. Doch auch nur für *Iran* und *Tchin* (China) gilt er; der Hindu kennt ihn nicht, weil sein Land in Norden von einer unzugänglichen Bergmauer geschützt ist, hinter der er ausserhalb des Einflusses des bösen Nordens steht. Die heiligsten Wallfahrtsörter liegen ihm in seinem friedlichen Norden, dem schneeigen Himalaya; wie auch dem Bewohner Mittel-Europas der Norden kein Grauen erweckt, sondern das Götterland Odins ist». *Ritter*, l. c.

6 »Det är hos dem (Perserna) ej bruk att upprätta bilder, tempel och altaren; de beskylla tvärt om dem för dårskap, hvilka så göra, så att jag tror att *de* ej såsom Grekerna hysa den mening, att gudarne ha sitt ursprung af menniskor. De ha för sed att stiga på de högsta berg för att offra, och kalla hela himmelens omkrets för Zevs. De offra åt solen, månen, jorden, elden, vattnet, vindarne. Åt dessa allena offra de af ålder: sedermera hafva de utaf Assyrier och Araber lärt att offra åt Urania». *Herodotus*, lib. I. c. 131.

7 »Ceterum nec cohibere parietibus Deos, neque in ullam humani oris speciem adsimulare, ex magnitudine coelestium arbitrantur. Lucos ac Nemora consecrant, Deorumque nominibus appellant *secretum* illud, quod solâ reverentiâ vident». *Tacitus*, German., c. 9. Likväl talar han på samma ställe om bilddyrkan hos dem, såsom en »advecta religio».

8 Jfr ofvanför s. 173, 174, och om *eldens* helgd s. 112, hvartill kan läggas, att i *Bua Saga*, kap. 2, ett isländskt gudahus omtalas, der framför Thors bild stod ett med jern beslaget altare, hvarpå underhölls en ständig eld, som kallades *den heliga elden*. *Finn. Johann.*, Hist. Eccl. Isl., I: 16. *Heliga berg* förekomma i *Eyrbyggia Saga*, kap. 4; *heliga vatten* i *Völsinga-qvida*, str. 18, och *källor* (Scholiasten till *Adam Brem.*, p. 61). *Gulathings-lagen*, cit. af *Verelius* till *Herv.-sagan*, p. 99, förbjuder att tro på *Vættir*, som bo i *högar* eller *forsar*, Gotlands-lagen all afgudadyrkan i *skogshult*, på *högar* eller i *stafgårdar:* Uplands- och Helsinge-lagarne (Kirk.B. I) att blota åt afgudar och *lundar* eller *stenar*.

9 Ännu har persiskan en afgjord likhet med de götiskt-germaniska språken; och kunde någonting här byggas på likheten af namn, då Taci-

att i dessa trakter förmoda det hemland, der våra förfäder en gång skilt sig från äldre stamförvandter och, af okända orsaker tvungna, dragit sig åt Norden.

Läran förer således med sig sjelf ej otydliga bevis om sitt ursprung; och att den i Norden blifvit *införd*, derom vitna dess erinringar af forna *religionskrig*. Ett af dessa, nämligen det genom en förlikning slutade kriget med *Vanerna*, kan väl nu mera blott till sin religiösa, svårligen till sin historiska halt bestämmas och faller troligen utom Norden[10]. Ett annat deremot, nämligen striden med de så kallade *Jotnarne*, hvilken genomgår alla de gamla myterna, har tydligen en både mytologisk och historisk bemärkelse. I det förra afseendet äro Jotnarne dels symboler af *fiendtliga natur-*

tus säger: »*Germaniæ* vocabulum recens et nuper additum», så förtjenar det uppmärksamhet, att, enligt Herodotus, en af Persernas stammar verkligen het *Germanier* (*Γερμάνιοι*), lib. I. c. 125. Taciti uppgift om namnets nyhet synes likväl vara ett missförstånd; emedan, enligt hans eget medgifvande (*Germ.*, c. 2), de gamla Tyskarne *sjelfva* kallade sig *Germaner*. Om *Asa*-namnet både i Norden och Orienten är redan taladt.

[10] Att dessa *Vaner* voro *Vender* eller *Slaver*, är likväl sannolikt. Finnarne kalla ännu Ryssen för en Väner, *Vänalainen*, — och åter Svensken för Ryss, *Routzalainen*, hvilket sista namn erinrar om ryska rikets första stiftelse genom Skandinaver (Varäger). Slaverna voro först Göternas grannar i Dacien och vid Pontus och underkufvades af Göterna i Hermanriks tid. (»Ab una stirpe exorti — — *Venedi*, Antes, *Sclavi*, — tunc omnes Ermanrici imperiis serviunt». *Jordanes*, D. R. G., c. 23). Äfven *Nestor*, den äldsta ryska annalisten, säger, att Slaverna fordom bebodde Donau-länderna och, derifrån undanträngda, drogo till Polen, Ryssland och andra länder. Vid Östersjö-kusterna uppträda de åter under namnet *Vender*. Att *dessa* också dyrkade skandinaviska gudar, är bekant (jfr ofvanför s. 165). Men gemenskapen i detta afseende synes vara äldre, då den äfven eger rum hos aflägsnare och sydligare slaviska folkstammar. I böhmiskan heter en älskare *fregjr* och kärleksgudinnan *Freg* (*Hallenberg*, Anmärkningar till Lagerbrings Historia, II: 233). De dalmatiska Slaverna tillbådo den »goda *Frichia*», och Morlacherna i Dalmatien besjunga henne ännu vid bröllop (*Karamsin*, Ryska Rikets Historia, tyska öfvers. Riga 1820, I: 69, 71). Utan tvifvel samma gudomlighet som den nordiska *Freja*; i hvilket fall dennas tillnamn *Vanadis* skulle betyda den vendiska gudinnan. Den äldsta underrättelse om Slavernas religion säger, att de tillbådo »*blixtens skapare*» (unum Deum, *fulguris effectorem*, dominum hujus universitatis solum agnoscunt». *Procopius* hos *Stritter*, l. c., II: 28). För öfrigt finner man äfven hos dem *vattnets* dyrkan. De förgudade floder, sjöar, källor och offrade åt dem (*Karamsin*, l. c., I: 75, 286).

krafter, dels *onda* varelser och *fiender* i allmänhet[1]. Såsom gudafolkets och menniskornas fiender äro de ock dessa till gestalt och egenskap motsatta. Inbillningskraften har uttryckt det med att gifva dem än jättens, än dvergens vidunderliga skepnad. Att beteckna någon med en *jotnisk* benämning, var i det gamla skaldespråket »hädelse eller lastmäle»; och redan detta visar det förhatliga i sjelfva begreppet[2]. Hvilka fiendtliga nationer först utom Norden och i det gamla hemlandet blifvit innefattade under denna allmänna mytologiska föreställning, måste lemnas derhän; men *Jotnar* ha äfven en bestämd historisk betydelse och äro utan tvifvel äldre, råare folk i Norden, hvilkas besegrande eller fördrifvande myterna och de gamla skalderna fira. Lemningar af dessa vilda in-

[1] Den hedniske skalden Einar Skålaglam kallar norske jarlen Håkans seger öfver drottning Gunhild och hennes söner, Harald Hårfagers sonsöner (hvarefter jarlen åter lät upprätta afgudahusen och offren öfver hela Norge), för: *»veg Jótna»*, Jotnarnes nederlag. *Heimskr.* Olof Tryggvasons Saga, kap. 16. Här förekommer namnet i den allmänna bemärkelsen af *fiende*. I samma mening säger *Olaus Petri* om våra förfäder: »Men the som Tyranniske voro, och giorde allom öfvervåld och orätt och passade på ingen, kallade the Jettar, Resar, Troll, och annat sådant, och effter sådane Tyranner plägade boo på faste Slott och fäste; så kallade the theras Slott, Berg och Borgar, och them som ther på bodde, kallade the Bergatroll, och theras hustrur, som ock arge och onde voro, kallade the *Gijgrar*, eller annat sådant, som gamble vijsor och Tiderichz van Berne Historia eller Fabel klarliga betygar. Och när the ville beskrifva onde och arge Tyranner, sade the them vara fule, långe och grymma, plumpacktige och ofandelige, ändå att the ej voro större och vanskapeligare än annat folck — — Så plägade ock våra förfäder kalla them dvergar, som med theras list och illfundighet mycket ondt bedrefvo — — Thesse dvergar beskrifvas i Rijm och Vijsor, att hafva varit små, ty the hafva hafft liten mackt, dock stora listighet. The sejas ock hafva bodt i berg, thet är, the hafva väl bevarat sig, så att ingen skulle kunna giöra them något ondt». *Olai Petri* Svenska Chrönika. *Scriptores R. Suec.*, T. I. Sect. 2. p. 219.

[2] »Jótnaheiti — er þat flest háð eþa lastmæli». *Skálda*, s. 127, 128. *Jotnar* och *troll* betydde ofta i Norden detsamma (jfr *Neikter*, Dissert. Acad. de gente antiqua *Troll*, Ups. 1799, P. VI. p. 69), och man skulle tro, att detta senare, i egenskap af ett föraktligt namn, äfven ej var obekant för våra utländska stamförvandter, då *Olympiodorus*, Eclog. Hist., p. 10, 11 (ap. *Stritter*, Memoriæ Populor., I: 74, 280) berättar, att Vandalerna gåfvo åt Göterna spenamnet *Truli;* ehuru författaren sjelf härleder ordet af *trula*, ett slags mått, »propterea quod Gothi aliquando enecti fame tritici *trulam* a Vandalis aureo uno redimerent». *Stritter*, l. c.

vånare, berättelser om deras fiendtligheter förekomma ännu i den historiska tiden. Adam från Bremen i elfte århundradet, som kände Sverige genom missionsberättelser och dessutom genom personligt umgänge med danske konungen Sven Ulfsson, hvilken här i landet hade gjort krigstjent i tolf år[3], har hört dem omtalas. Han säger, enligt denne konungs berättelse, att stundom ett folk plägade hastigt nedstiga till slättlandet från bergen, härja allt, om ej det kraftigaste motstånd skedde, och derpå återgå till sina okända gömslen[4]. Han hade hört mycket derom berättas af åsyna vitnen, tilllägger han, hvilket han förbigår för korthetens skull. Upp vid nordliga hafvet och i Norges skarpaste fjälltrakter, förmäler han på ett annat ställe, har jag hört att vilda qvinnor finnas och män, som endast bebo skogarne och sällan visa sig; de nytja vilddjurs hudar till kläder, och deras språk liknar mera ett djuriskt läte än menskligt tal[5]. Af Isländarne kallas detta folk *bergsboar*, *Jotnar*, *Thursar*, *resar*, *troll;* det säges ha hålor och klyftor till boningar, rå djurhudar till kläder, vara fruktansvärdt för trollkonst och nattliga ströfverier, bortröfva boskap och menniskor, och ega ingen god egenskap utom ordhållighet[6]. Att *dessa* benämningar, med flera andra[7], ej endast betecknade inbillningskraf-

---

[3] Under konung Anund Jakob. »Nuper sub Jacobo rege XII annis in illis regionibus militavi», säger han sjelf hos *Adam. Brem.*, cap. 82 eller 229. Jfr cap. 107 eller 54.

[4] »Narravit igitur mihi Rex Danorum sæpe recolendus, gentem quandam ex montanis in plana descendere solitam, et incertum esse, unde veniat, semel aliquando per annum vel post triennium, inquit, subiti accedunt. Quibus, nisi totis resistatur viribus, omnem depopulantur regionem, et denuo recedunt. Aliaque multa recitari solent, quæ brevitati studens omisi, ab his dicenda, qui hæc se vidisse testantur». *Adam. Bremensis*, cap. 232 eller 90.

[5] »In asperrimis etiam, quæ ibi sunt, alpibus, audivi mulieres esse barbaras, viros autem silvicolas, raro se præbere videndos. Qui ferarum pellibus utuntur pro vestibus, et loquentes ad invicem frendere magis, quam verba proferre dicuntur, ita ut vix a proximis intelligi queant populis». L. c., cap. 239 eller 97. — »Hvilken vilfarelse — säger *Högström* (Beskrifning öfver de til Sveriges Krona lydande Lapmarker, s. 54) — hos de gamla utlänningar ej är underlig, när man i vår tid hört svenskt folk vara af den tanken, man kunde ej tala lapska, innan man tillförene lärt sig *skälla*».

[6] Jfr *Neikter*, Dissertatio Academica de gente antiqua *Troll*, Ups. 1793, P. I. p. 13; P. VI. p. 69. *Torfæus*, Historia Norveg., P. I. p. 114.

[7] *Ynglinga-sagan*, kap. 1, räknar ibland många underliga folk i det *stora Svithiod* både *resar* och *dvergar* samt *blåmän:* de sista förmod-

tens foster, ehuru denna ofta lånat föremålen sina drag, — att de ej endast hade den bemärkelse vidskepelsen sedermera dervid fästat, utan en verklig, synes deraf, att personer af sådan härkomst omtalas äfven i skrifter af historisk halt[8]. Gå vi ifrån dessa underrättelser tillbaka till myterna, så får deras framställning af kriget med Jotnar, troll och Thursar ostridigt äfven en historisk betydelse; ja denna visar sig redan omisskänneligt hos de gamla skalderna sjelfva, till exempel

ligen, emedan de förstnämda i mytologien framställas såsom en *mörk ätt*, i motsats mot Asarne. Dvergarne troddes bo i jorden, och både de och jättarne vara skygga för dagen. Exempel på folktron, att jättar och dvergar af första solstrålen förvandlas i sten, förekomma redan i de mytiska sångerna. *Alvismál*, str. 36; *Helgaqvida Hatingaskada*, str. 29, 30. Fulhet utmärkte i allmänhet de äldre folken i Norden, om man skall tro sagorna, ehuru undantag äfven förekomma, i synnerhet på qvinnosidan. Ett folk, betecknadt med det mytologiska namnet *Alfer* (i *Alfhem*, hvilket förlägges emellan Göta elf och Raumelfven), berättas ock ha varit fulare än andra menniskor. *Hervarar Saga*, kap. 1. Då *Torfæus*, l. c., P. I: 115, förmäler, att desamma i en handskrift af *Thorsten Vikingssons Saga* tvärt om sägas ha varit skönare än andra, så bevisar detta blott att sagoskrifvarne på folket användt den olikhet, som förekommer äfven hos de mytologiska Alferna, af hvilka somliga voro *ljusalfer*, andra *svartalfer*.

8 Med förbigående af de exempel, som kunde hemtas ur de fabelaktiga sagorna, vilja vi blott anmärka, att flera personer af dylik börd omtalas i *Landnámaboken* bland Islands första bebyggare. *Liotolfr* (efter orden: »den stygge Ulf»), en af dessa, var af »reseätt på möderne» (hann var risa ættar ad *móderni*. *Landnáma*, P. II. cap. 19). I *Egils Saga* (kap. 1) nämnes ibland dennes förfäder en *Hallbjörn*, som var »halftroll» till börden. I allmänhet kallades så de som voro af slik blandad härkomst, — äfven »*half-risar*» eller »*Thussablendingar*». Egils fader, *Grim* eller *Skallagrim*, som öfverflyttade från Norge till Island, var »likare *Thursar* till växt och utseende än menskliga män» (likari þursum at vexti ok at sýn enn menzkum mönnum), och ibland hans vänner nämnes en *Thorer Thurs*. *Egils Saga*, kap. 25. Att namnet länge bibehöll sig äfven hos andra nordiska nationer, kan slutas deraf, att då *Alexander*, Skottarnes konung, år 1249 återfordrade Shetländska och Orkadiska öarna af konung Håkan i Norge, skröt han inför de sina, att han skulle föra sin flotta emot sjelfva Norges kuster, hvilka han kallade *Thursa-skären* (Thursasker). *Torfæus*, Hist. Norv., P. IV. p. 260. *Thusse* eller *thurs* (på anglosaxiska *thyrs*) betyder ock i isländskan detsamma som det svenska *tosse* eller *dåse*, en dum, enfaldig menniska. *Neikter*, Dissertat. de gente antiqua *Troll*, P. I. p. 15, åberopar norske konungen Magni hoflag eller *Hirdskraa* till bevis, att ännu i 11:e seklet (?) de som voro af trollätt ej måtte få hederstjenster vid hofvet. Jag har i *konung Magni Håkanssons Hirdskraa* (från 1270:talet), Kjöb. 1666, ed. Dolmer, ej kunnat finna något sådant ställe.

nordiska språket, liksom äfven i det anglosaxiska, engelska[4], nedersaxiska, holländska och frisiska[5]. Men tvänne sins emellan mycket olika folk förekomma under detta namn: *Lapparne*, som ännu af Norrmännen kallas Finnar, samt de egentliga *Finnarne*, i det nordliga Norge kallade *Qvener*. Hvilket af dessa folk omtala de gamla underrättelserna? Eller månne bägge? — Ehuru lappska och finska äro tvänne särskilda språk, visar likväl deras förvandtskap, erkänd äfven af dem, hvilka för öfrigt gjort alla skäl *emot* bägge folkens slägtskap gällande, att dessa höra till samma *hufvudstam*[6].

---

[4] *Fen*, Belgice *Fenne*, *Fen*, palus, pascuum palustre. *Skinner*, Etymologicon Linguæ Anglicanæ, Lond. 1671.

[5] Jfr *Lehrberg*, Ueber die Wohnsitze der Jemen. Ein Beitrag zur Geschichte Neu-Finnlands, uti hans *Untersuch. zur Erläuterung der ält. Geschichte Russlands*, St. Petersburg 1816, s. 201. — Verbum *fennen* betyder ännu i nedersaxiskan att drifva boskapen på ängen (eine Wiese mit Vieh betreiben). *Bremisch.-Niedersächs. Wörterbuch*, Bremen 1767, s. 374, citerad af *Lehrberg*. Sjelfva kalla sig Finnarne *Suomalaiset* (i singul. *Suomalainen*). Esterna, *Somelased*. Det första skulle kunna förklaras ur *suo* kärr och *maa* land, och den inhemska benämningen sålunda uttrycka detsamma som den främmande; men deremot strider, att Finnarne ej kalla sitt land *Suomaa* utan *Suomi* eller *Suomen-maa*, hvarför *Porthan* (Undersökning om de Nationer, hörande till Finska Folkstammen, hvilka i den äldre Nordiska Historien omtalas. *Vitt. Hist. Ant. Akad. Handl.* T. IV. s. 44) förkastar denna härledning. Ett exempel på folknamns olika användning är, att Lappen benämner äfven stundom *svenska* nybyggare för *Finnas* (Finnar), eller ock *Kainulads*, hvari väl det ursprungligen på en finsk folkstam använda namnet *Qvener* ligger. Ibland Ryssarnes namn på Lapparne är äfven *Kajenni* (Qvener). (*Leem*, Om Finmarkens Lapper, Kjöb. 1767, s. 10). De egentliga Finnarne heta hos Lapparne *Some* eller *Suome*: sjelfva kalla sig Lapparne *Sabmelatz* och sitt land *Sabme* eller *Same*.

[6] Äfven *Porthan* erkänner det. »Att bägge nationerna höra till samma *hufvudstam*, och att emellan deras språk är någon förvandtskap, bör af en opartisk granskare icke nekas». L. c., s. 40. *Rask*, som jämför bägge (Undersög. om det gamle nord. Sprog, s. 96), kallar språkens förvandtskap »ögonskenlig»; och denna kan allt för väl ega rum, ehuru en ren Lapp och en Finne ej utan tolk förstå hvarandra. *Leem*, l. c., s. 11, säger, att lappskan och finskan ha »en temmelig Lighed; dog ikke saa stor, som Tydsk med Dansk», men finner för öfrigt denna likhet vitna derom, »at Findlænderne og Finnerne (Lapparne) ere, i Henseende til deres nærmeste Oprindelse, eet Folkeslag». Sid. 9, n. 6. Redan i nionde århundradet intygas lappskans slägtskap med en *finsk* stams tungomål. Norrmannen *Ottar* säger i sin *Reseberättelse till konung Alfred* (l. c., s. 31), att norska Finmarkens Finnar (d. ä. Lappar) syntes honom »tala nästan samma språk»

nas de i södra Norge[5] och ha äfven fordom funnits i sydliga Sverige; hvarför en del af Småland kallades ännu i medeltiden *Finveden*[6], d. ä. Finnskogen, *Finheden*[7], *Finnia*[8] och *Finland*[9]. Dylika benämningar, äfven i det mellersta Sverige, på orter[10], der eljest hvarken af ålder Finnar omtalas eller genom senare kolonier blifvit hemstadda, visa deras fordom sydligare vistelse. De tyckas en gång, såsom af gamla berättelser[1] kan slutas, ha sträckt sig ända till danska öarna; liksom å en annan sida gamla författare nämna dem söder om Östersjön och öster om Weichseln[2]. Men fast de inom sjelfva skandinaviska halfön, i historiens första dagning, mest synas tillbakaträngda till bergen, visar likväl sjelfva namnet *Finnar* eller, såsom det heter hos Tacitus, *Fenni*, att de vid första bekantskapen med våra förfäder bebott ett *lågt, träskaktigt land.* Ty *fenn* eller *fenne*, hvilket ej ur deras eget språk kan förklaras, har just denna betydelse[3] i det gamla

[5] I de norska Upplanden. *Heimskr.* Harald Hårfagers Saga, kap. 25.

[6] »The som boo i *Findwede* oc *Vessbo* skwle oc plictoge äre hwert aar at vthgiöre ena skeppe Korn gott maal aff then fattige mantz dhelan till Nydala Closther». Konung Eriks och Birger Jarls bref af år 1248 circa natalem Domini, med konung Magni Erikssons bekräftelse, Jönköping 1353, feria secunda post Bartholomæi (d. 26 Aug.). *Bergius*, Nytt Förråd af äldre och nyare Handl., Stockh. 1753, s. 33.

[7] *Finhidi* på en runsten ett stycke från Forssheda kyrka i Vässbo på Förestada hed, vid landsvägen öfver Gästebäcks bro; *Bautil* 1029. *Fineydi* i *Knytlinga-sagan.* »Sidan for Sveirn Kongur til Sviþiodar, og vann þad Rike af Svya Kongs velldi er heitir *Verandi* — — Anad Riki vann hann þad er *Fineydi* heiter. þad eru sex hieröd er svo heita, *Austbu*, *Sudurbu*, *Westbu.* þesse hierod liggia nest Dana Kongs Rike». Kap. 89, cit. af *Bergius*, l. c.

[8] *Saxo*, om densamme danske konungen Sven Erikssons infall i Småland (år 1153): »*Finniam* prædabundus aggreditur. — Post hæc *Verendiam* intrat». — Invånarne kallas *Finnenses*, lib. XIV. pp. 264, 265.

[9] *Terra Finlandiæ* nämnes jämte *Terra Verendiæ* i konung Birgers häfdabyte med sina bröder år 1310, hos *Ericus Olai*, efter Messenii edition. Handskrifter ha i stället *Terra Finwidhie.*

[10] Äfven i Upland, Frösåkers härad, Valö socken finnes en skog, som kallas *Finnskogen* och en sjö *Finnsjön.*

[1] T. ex. om Jotunen *Äger* eller *Hler* på Lessöe (Hlessey, d. ä. Hlers ö), hvilken mytologien gör samtidig med Oden.

[2] I Ptolemæi Sarmatia Europæa öster om Weichseln. Jfr *Tacitus*, German., c. 46.

[3] *Fen*, Island. palus, terra paludosa. Anglosax. idem. *Ihre*, Glossar.

nordiska språket, liksom äfven i det anglosaxiska, engelska[4], nedersaxiska, holländska och frisiska[5]. Men tvänne sins emellan mycket olika folk förekomma under detta namn: *Lapparne*, som ännu af Norrmännen kallas Finnar, samt de egentliga *Finnarne*, i det nordliga Norge kallade *Qvener*. Hvilket af dessa folk omtala de gamla underrättelserna? Eller månne bägge? — Ehuru lappska och finska äro tvänne särskilda språk, visar likväl deras förvandtskap, erkänd äfven af dem, hvilka för öfrigt gjort alla skäl *emot* bägge folkens slägtskap gällande, att dessa höra till samma *hufvudstam*[6].

---

[4] *Fen*, Belgice *Fenne*, *Fen*, palus, pascuum palustre. *Skinner*, Etymologicon Linguæ Anglicanæ, Lond. 1671.

[5] Jfr *Lehrberg*, Ueber die Wohnsitze der Jemen. Ein Beitrag zur Geschichte Neu-Finnlands, uti hans *Untersuch. zur Erläuterung der ält. Geschichte Russlands*, St. Petersburg 1816, s. 201. — Verbum *fennen* betyder ännu i nedersaxiskan att drifva boskapen på ängen (eine Wiese mit Vieh betreiben). *Bremisch.-Niedersächs. Wörterbuch*, Bremen 1767, s. 374, citerad af *Lehrberg*. Sjelfva kalla sig Finnarne *Suomalaiset* (i singul. *Suomalainen*). Esterna, *Somelased*. Det första skulle kunna förklaras ur *suo* kärr och *maa* land, och den inhemska benämningen sålunda uttrycka detsamma som den främmande; men deremot strider, att Finnarne ej kalla sitt land *Suomaa* utan *Suomi* eller *Suomen-maa*, hvarför *Porthan* (Undersökning om de Nationer, hörande till Finska Folkstammen, hvilka i den äldre Nordiska Historien omtalas. *Vitt. Hist. Ant. Akad. Handl.* T. IV. s. 44) förkastar denna härledning. Ett exempel på folknamns olika användning är, att Lappen benämner äfven stundom *svenska* nybyggare för *Finnas* (Finnar), eller ock *Kainulads*, hvari väl det ursprungligen på en finsk folkstam använda namnet *Qvener* ligger. Ibland Ryssarnes namn på Lapparne är äfven *Kajenni* (Qvener). (*Leem*, Om Finmarkens Lapper, Kjöb. 1767, s. 10). De egentliga Finnarne heta hos Lapparne *Some* eller *Suome;* sjelfva kalla sig Lapparne *Sabmelatz* och sitt land *Sabme* eller *Same*.

[6] Äfven *Porthan* erkänner det. »Att bägge nationerna höra till samma *hufvudstam*, och att emellan deras språk är någon förvandtskap, bör af en opartisk granskare icke nekas». L. c., s. 40. *Rask*, som jämför bägge (Undersög. om det gamle nord. Sprog, s. 96), kallar språkens förvandtskap »ögonskenlig»; och denna kan allt för väl ega rum, ehuru en ren Lapp och en Finne ej utan tolk förstå hvarandra. *Leem*, l. c., s. 11, säger, att lappskan och finskan ha »en temmelig Lighed; dog ikke saa stor, som Tydsk med Dansk», men finner för öfrigt denna likhet vitna derom, »at Findlænderne og Finnerne (Lapparne) ere, i Henseende til deres nærmeste Oprindelse, eet Folkeslag». Sid. 9, n. 6. Redan i nionde århundradet intygas lappskans slägtskap med en *finsk* stams tungomål. Norrmannen *Ottar* säger i sin *Reseberättelse till konung Alfred* (l. c., s. 31), att norska Finmarkens Finnar (d. ä. Lappar) syntes honom »tala nästan samma språk»

Hvar ock den stora finska folkstammens äldsta hemvist varit: dess märkvärdiga utspridning, dess söndersplittrade läge i Europa och Asien visar, att den blifvit förströdd och omkastad af våldsamma forntida hvälfningar. Derigenom ha stora olikheter inom densamma uppstått. Dessa framträda, så i fysiskt som i moraliskt afseende, äfven emellan de nämda folken, och ha blifvit allt mer utbildade genom den odling Finnarne emottagit. De första *historiska* spåren af Lappars och Finnars gemenskap med hvarandra röja sedan olikhet och söndring: ty Finnar ha på Baltiska hafvets östra sida, liksom Svenskar och Norrmän på den vestra, allt mer trängt Lapparne åt norden. Flera omständigheter styrka, att Lappar fordom innehaft länder, nu intagna af egentliga Finnar. Ställen, som erinra om lappska namnet och folket, finnas i Estland och ännu talrikare i Finland[7]. Ännu i femtonde århundradet drogo Lappar omkring i norra Tavastland, öfra Savolax och Österbotten. De ha blifvit småningom utträngda[8], och först i senare tider ha Lapparne för finska nybyggare äfven måst vika ur större delen af Kemi Lappmark[9].

som *Bjarmerna* (vid Dvinas utlopp i Hvita Hafvet). Utan tvifvel Ryssarnes *Permier* och icke Lappar; ty då de sägas »ganska väl ha bebygt sitt land», voro de utan tvifvel *åkerbrukare*.

7 Rigiska missionärer omtala år 1220 i Estland en «provincia extrema, versus Wironiam, quæ *Lappegunda* vocatur». *Gruber*, Origines Livoniæ, p. 148. *Lappegunda* är ett *Lappland;* ty det finska *gunda* eller *kunda*, det estniska *kund* eller *kond*, betyder en trakt, ett samfund, svarande emot *döme* i svenska orden *höfdingedöme* o. s. v. Jfr *Porthan*, Vitterh. Hist. och Ant. Akad. Handl., IV: 49. Förklaringen: »*provincia extrema*» i nyssanförda ställe ger Lehrberg anledning att härleda sjelfva ordet *Lapp* från det finska *loppu* eller *lappu*, extremitas, finis, terminus; i följd hvaraf Lappar skulle betyda *gränsfolk*, det *yttersta* folket. *Ihre*, Glossar, in v. *Lapp*, härleder namnet från det gamla svenska *lop*, *lap*, *lof* (hvaraf *löfjare*), trollkarl, hvilket *lappi* i finskan äfven betyder. Men att benämningen förekommer hos flera nationer, som med Lapparne haft en gammal gemenskap (ty äfven Ryssarne kalla dem *Lopari*), röjer, att den ej blott kan vara ett svenskt öknamn från 12:e århundradet, utan är troligen äldre och af finskt ursprung. Lapparnes forna sydligare vistelse i Finland bevises af en mängd öfver allt i Finland förekommande namn, så i de finska som svenska trakterna, samt af Lappars och Finnars härutinnan enhälliga traditioner. *Porthan*, l. c., ss. 49, 50. *Lindheim*, De diversa origine Finlandorum et Lapponum, *Nova Acta Soc. Scient. Ups.*, Vol. II. p. 22.

8 *Porthan*, Ad Pauli Juusten Chronicon, p. 113, 519

9 Först i nästlidna århundrade ha de blifvit undanträngda ur Sodankylä i Kemi Lappmark. *Wahlenberg*, Beskrifning om Kemi Lapp-

Tschude, ett gammalt ryskt namn på finska stammen, betyder derför hos Lapparne *fiende*[10]. I allmänhet äro väl de af Isländarne omtalta *Finnar* senare tiders *Lappar*[1]: ett namn, som detta folk likväl sjelft icke vill vidkännas. Att de varit den skandinaviska nordens ur-invånare (i den mening, att ingen historia kan följa dem dit), är sannolikt, så mycket mer som historiska spår visa deras undanträngande allt mer åt norden. Sjelfva påstå de sig äfven fordom innehaft Sverige[2]. Svensken och Lappen, säga de ock, voro från början bröder; vid ett uppkommet stormväder vardt den förre förskräckt och sökte skydd under ett bräde, hvaraf Gud lät blifva ett hus, men den senare förblef ute; allt sedan bor Svensken i hus, men Lappen under fria himmelen[3]. — Huru detta nu svaga, okrigiska folk i våra förfäders erinring kunnat efterlemna en fruktansvärd bild, är en svårighet, som väl till en del försvinner, om man känner inbillningskraftens verksamhet i alla gamla sägner, och dessutom betänker, att detta folk fordom var talrikare; att envishet utgör ett hufvuddrag i dess lynne; att ännu lappska stammar af resligare växt och stridbarare sinnelag finnas; samt att i allmänhet en fiendes farlighet beror af de omständigheter, under hvilka han uppträder, och af de försvarsmedel, med hvilka han kan mötas. Men också egentligen *finska* stammar ha redan tidigt funnits i det nuvarande svenska Norrland och blifvit inbegripna under be-

mark. Stockh. 1804, s. 71. I Utsjoki, i öfversta delen af denna Lappmark, finnas ock *Fiskare-Lappar*, oftast af *finsk* härkomst. *Ibid.*, s. 25.

10 »*Tjude* kalla Lapparne sina fiender, med hvilka de berätta sig haft strid i forna tider.» *Lindahl* et *Öhrling*, Lexicon Lapponicum, Stockh. 1780, s. 476.

1 Det sista namnet förekommer i Skandinavien först hos Saxo, hos Isländarne först i *Fundinn Noregr*. »Imedlertid veta de ei ens at de blifva af oss och andra Nationer så kallade» (*Högström*, Om Lappmarkerna, s. 56). De, som veta det, förkasta namnet såsom ett öknamn, och detta gäller så om de svenska som norska Lappar (*Scheffer*us Lapponia, p. 5, 6. *Leem*, Beskrivelse over Finmarkens Lapper, Kiöb. 1767, s. 9). *Fjällmän*, *fjällfolk*, äfven *Finne*, äro deremot namn, hvilka de höra gerna.

2 »En del Lappar vilja aldeles påstå, at deras förfäder fordomdags varit egare af hela Sverige: men at våra förfäder hafva drifvit dem undan sig och inskränkt dem efter handen mer och mer.» *Högström*, l. c., s. 39.

3 *Ibid.*, s. 58.

nämningen af *Jotnar*. *Qvenerna* voro utan tvifvel en sådan. I nionde århundradet drogo de omkring i skogarne norr om Svenskarne. Från dessa skildes de af en ödemark, från Norrmännen af fjällen, öfver hvilka likväl både Norrmän och Qvener plägade härja på hvarandra[4]. I Harald Hårfagers tid stötte *Qvenland* intill *Helsingland;* efter Qvenland följde *Finland*, derpå *Kirialand* (eller Karelen), och *ofvan* alla dessa länder låg *Finmarken* eller Lappmarkerna[5]. Qvenerna innehade således det nuvarande Medelpad, Ångermanland och Vesterbotten. Undanträngda af norska och svenska nybyggare, som småningom besatte svenska Norrland, förlora de sig slutligen i det nuvarande Österbotten, hvars finska invånares inhemska namn än i dag återkallar oss de gamla *Qvener*, såsom ock Norrmännen kalla dem, och har samma bemärkelse, hvilken vi funnit i ordet *Finnar*, nämligen *låglandets folk*[6]. Men ett påtagligt missförstånd hos flera gamla författare, hvilket denna gång innefattar en historisk underrättelse, lärer oss, att detta samma folk i våra förfäders granskap är långt äldre än de intyg vi hittills derom anfört. Adam från Bremen omtalar ett *Qvinnoland* (terra feminarum) *norr om Svenskarne*[7]. Det har utan allt tvifvel tillkommit genom en falsk uttydning af namnet *Qvenland*[8], och vi se

---

4 Konung Alfred i *Ottars och Ulfstens Reseberätt.*, s. 25, 41. »Der äro mycket stora sjöar emellan fjällarne (heter det s. 41), och Qvenerna bära sina fartyg öfver land in i sjöarne, och härja derifrån på Norrmännen; (ty) de ha mycket små och lätta fartyg».

5 *Egils Saga*, kap. 14. *Kareler* nämnas ännu omkring år 1350 vid Torneå. *Porthan*, Ad Pauli Juusten Chronic., p. 137. I Norges historia förekomma Qvenerna sist år 1271, då de bekrigade det norska Halogaland i förbindelse med Karelerna (*Torfæus*, Hist. Norv., IV: 352). Krig emellan Qvener och Kareler omtalas i 9:de årh. *Egils Saga*, l. c.

6 Finnarne i det östligare Österbotten och *Kajana* kalla sig *Kainulaiset* (sing. *Kainu*-lainen); men *kainu* betyder ett *nedrigt land*, enl. *Juslenius*, Finsk Ordabok, Stockh. 1745.

7 »*Sconia* prominet, regio Danorum, et supra eam tenso limite *Gothi* habitant usque ad Bircam, postea longis terrarum spatiis regnant *Sveones usque ad terram feminarum*», c. 222 eller 75. Denna *terra feminarum* säges på ett annat ställe ligga vid Östersjön. »Item circa hæc littora Baltici maris ferunt esse Amazonas, quod nunc *terra feminarum* dicitur», c. 228. En son af konung Stenkil, benämd Anund, skall blifvit sänd af fadern på ett krigståg att underkufva detta land, men omkom tillika med sin krigshär. C. 134.

8 *Ihre*, Dissert. de Quenlandia antiqua, Upsaliæ 1767, citerar en edition

här anledningen hvarför både han och ännu äldre författare förflytta de fabelaktiga *Amazonerna* till vår nord. Vi förstå, huru Paulus Warnefridi två hundra år förut kunde säga sig ha hört, att ännu på hans tid ett folk af dessa *qvinnor* fans vid Germaniens yttersta gränser[9]; huru den ännu äldre Geografen från Ravenna kunde förmäla detsamma och sätta dem vid nordliga oceanen[10]; slutligen, huru redan Tacitus kunde berätta, att näst Svionerna vidtoge ett folk, som vore under *qvinno-regering*[1]. Så gamla voro således Qvenerna bredvid Svenskarne; och detta instämmer i sjelfva verket med nordiska underrättelser, som, då de hänföra benämningarna *Qvenland* och *Jotland* till *Finland*, och omtala bägge i sammanhang med den gamle Fornjoter, äfven visa, att folket sjelft ansågs ganska gammalt i Norden[2].

Vi ha antagit, att Ynglinga-sagans berättelse om den Odinska invandringen i Norden rörer en verklig händelse. Men granskar man denna berättelse, jämför man den med andra intyg och med flera historiskt otvifvelaktiga omständigheter, så måste ock den tanken uppstå, att denna invandring ej var den *enda*, och att en *äldre* redan fört samma folkstam till Skandinavien. Oden tar länderna kring Mälaren i besittning. Hans bosättning der framställes såsom följd af ett förbund med äldre invånare, grundadt på den vördnad den nya religionsstiftaren ingaf[3]. I en redan hos dem antagen, ej olik religion har han således funnit stöd för sitt

af Adamus Bremensis, som till och med har: »*Quenland*, terra feminarum», c. 134 eller 17.

9 »Nam et ego referri a quibusdam audivi, usque hodie in ultimis Germaniæ finibus gentem *harum* (scil. Amazonum) exsistere *feminarum*». *De gestis Longobard.*, lib. I. c. 15.

10 Lib. IV. c. 14.

1 Om Taciti *Sitoner* ha vi redan talat och funnit troligt, att han med ett skandinaviskt folk här förblandat de sydligare *Sitonerna*. Jfr ofvanför s. 50, n. 4. Det folk, hvilket hos Tacitus verkligen måste förstås, låg i den för honom obekanta högre norden, hvilket ock redan innebäres i det yttrandet, att detta folk »gränsade till Svenskarne». Men att också det missförstådda *Qvenland* ligger härunder, ses af till-lägget, att detta till Svenskarne gränsande folk var under *qvinnovälde*. »*Suionibus* Sitonum gentes *continuantur*, — uno differunt, quod *femina* dominantur». German., c. 45, *Ihre*, l. c., har också fästat uppmärksamheten härpå.

2 Jfr citationen ur *Fundinn Noregr* ofvanför s. 155, n. 6.

3 *Ynglinga Saga*, kap. 5.

anseende: så mycket mer, som ingenstädes talas om *dessa* äldre inbyggares fördrifning; ingenstädes härledes Sveriges och Danmarks, ännu mindre Norges, *hela* befolkning från en sådan händelse. Påståendet, att Oden och Asarne införde ett nytt språk i Saxen och de nordiska rikena[4], bevisar i sin egentliga bemärkelse för mycket, att kunna tagas efter orden, då ingen lärer kunna påstå, att den stora språkstam, hvaraf anglosaxiskan och de skandinaviska språken blott äro grenar, har denna upprinnelse. Allt detta förbjuder oss att i Skandinaviens invånare före denna tid endast se *jotniska* stammar. Ty ehuru enskilda slägtförbindelser emellan dessa och våra förfäder nämnas[5]; ehuru också den jotniska religionen ej blifvit utan inflytelse på Asa-läran[6]: så har likväl hvarken

---

[4] *Föret.* till *Edda. Rymbegla,* P. III. c. 1.

[5] Jfr ofvanför s. 154. Naivast är både förbindelsen och motviljan uttryckt i myten om Niord och Skade, hans jotniska gemål. Niord ville bo vid sjön, Skade hos sin fader på fjällen. De öfverenskomma att ömsevis flytta bostad tillsammans. Men när Niord kom till fjällen, trifdes han der ej och sjöng:

»Led är jag vid fjällen,
Fast jag ej var der länge,
Endast nio nätter.
Ulfvarnes tjut
Tycktes mig ledt vara
Mot svanornas sång».

Skade qvad deremot:

»Sofva jag ej kunde
Vid sjöstranden
För foglarnes skri:
Ty mig väcker
Kommande från sjörymden
Hafsmåsen hvarje morgon».

Då skildes Skade vid sin man och blef på fjällen. Der far hon på skidor och skjuter djur med sin båge, hvarför hon kallas *Skidgudinnan. Edda,* Dæmis. 23.

[6] *Trollkonsten* framställes i sjelfva Asa-läran såsom varande till största delen af jotnisk härkomst. De äldre, så kallade finska *runor* äro oftast *besvärjningssånger,* tydligen af hedniskt ursprung; ehuru äfven de äldsta bibehållna röja en blandning af hednisk och katolsk vidskepelse. De sjungas ej, utan *uttalas* med en viss högtidlig ton öfver de föremål, på hvilka de skola verka (*Schröter,* Finnische Runen, Upsala 1819, *Vorrede,* s. XI). För öfrigt erkände Finnarne, äfven i senare tider, *Lapparne* för sina mästare i konsten (*Porthan,* Vitt.

det förra kunnat gå till en blandning af sjelfva nationerna, hvilken i det fallet skulle lemnat flera spår efter sig i språken, ej heller det senare till en sammansmältning af religionerna, då både den jotniska gudaläran och folket oupphörligen framträda i ett fiendtligt förhållande. Men i Skandinavien visste man ännu i tolfte århundradet berätta, att *trenne* slags folk efter hvarandra beherskat Norden, och Saxos af oss redan anförda underrättelse[7] derom kommer härigenom att visa sig i ett nytt ljus. Afklädd sin vidskepliga drägt, innehåller den att *Jotnarne* (jättarne), de äldsta invånarne, genom krig blifvit fördrifna och underkufvade af ett *senare*, i själsegenskaper och bildning dem öfverlägset folk, hvars *Mager* eller *prester*[8] förskaffat sig *gudomlig vördnad*, tills denna tillika med väldet slutligen öfvergått till ett *tredje* slägte. Kriget med Jotnarne var således äfven *äldre* än denna *sista* förändring, hvilken åter tydligen är densamma som Isländarne åsyfta, då de säga, att Oden och hans Asar utgåfvo sig vara de *gamle Asarne*[9]. I öfverensstämmelse med denna uppgift och med Saxo hänvisar äfven sjelfva

Hist. och Ant. Akad. Handl., 4 D. s. 46). Gemensamt med våra förfäder vördade också Lappar och Finnar himlaljusen, heliga berg, sjöar, floder, vattenfall, källor, träd och lundar (jfr *Lencqvist*, De superstitione vet. Fennorum, Aboæ 1782, P. I. p. 15, och *Jessen*, Afhandling om de Norske Finners og Lappers hedenske Religion, hos *Leem*, l. c., § 24). Detta tillhör all naturreligion; men *Fetischismen* — den naturdyrkan i lägsta bemärkelse, som mindre fäster de religiösa begreppen vid naturens stora verkningar och skiften, än vid enskilda föremål efter en helt och hållet tillfällig förbindelse emellan dessa och menniskors fruktan och hopp — skildras stundom hos våra förfäder på ett sätt, som fullkomligt öfverensstämmer med lappsk vantro. Lapparne dyrkade *stenar* — *Säite* — merendels af besynnerlig skapnad, och offrade åt dem (*Högström*, Om Lappmarkerna, s. 182). I de gamla svenska lagarne förbjudes att »tro på stenar». — Att smörja höga hällar, liknande bautastenar, var en vidskepelse, hvaraf ännu i senare tider i Sverige funnits spår. (Jfr ofvanför s. 95, n. 5). Kodran, en af de första Isländare som läto döpa sig (vid år 981), hade vid sin gård en *sten*, åt hvilken han och hans slägt hade offrat, och i hvilken de trodde att deras *årman* (ármadr), d. ä. den skyddsande, som gaf dem goda år, bodde. *Kristni Saga*, kap. 2.

7 *Saxo*, lib. I. p. 9. Jfr ofvanför ss. 143, 154.

8 »Hos inter gigantesque de rerum summa bellis certabatur assiduis, quoad Magi victores giganteum armis genus subigerent, sibique non solum regnandi jus, verum etiam divinitatis opinionem consciscerent». *Saxo*, l. c.

9 *Eftersprák* till *Gylfaginning* i Edda.

mytologien på *trenne* religionsperioder, och på en *äldre* Asalära, som besegrat den jotniska, men sjelf sedermera fått en ny riktning, hvilken likväl ej blifvit så allmän, att icke spår af en inre söndring i den nordiska gudaläran qvarblifvit[10]. Att denna nya riktning i synnerhet gjort sig gällande hos de herskande, hos de nordiska konungaslägterna, röjer, att den äfven genom en ny herskare, som nytjat religionen för politiska ändamål, blifvit införd; och denne är utan tvifvel den Oden, till hvilken de nordiska och anglosaxiska konungarne räknade sina anor, och som, stående på sagans och historiens gränser, likväl så mycket tillhör den sistnämda, att han äfven kan anses för en *historisk* person. Att man trott sig böra antaga *trenne* sådana under detta namn, har mest sin grund deruti, att man gjort särskilda *personer* af de särskilda *bemärkelser,* i hvilka namnet förekommer. Ty *först* är Guodan, Wodan eller Oden ett namn på *Gud,* och erinringar af denna högsta betydelse, i föreställningen af himlens och solens gud, finnas äfven i myterna. För det *andra* är Oden tillika gudars och menniskors *stamfader* och synes i denna egenskap ha blifvit dyrkad af många folk. Öfvergången till den *tredje* eller *historiska* betydelsen ligger i gudalärans gamla föreställning, att gudarne sjelfva tillika voro de första prester och konungar, och dessa således äfven de förras representanter, af hvilken föreställning en anförare och religionsstiftare har begagnat sig att i Norden vinna ett stort välde öfver sinnena och införa en betydlig förändring. Deraf — då alla dessa bemärkelser blandas och spela in i hvarandra — det olika, tvetydigt skiftande ljus, i hvilket Oden af Nordens myter och sagor framställes, än såsom den högste Guden eller (då denne af nästan alla hedningar anses vare allt för vidt skild från jordiska angelägenheter) såsom stamgud och krigsgud, än åter såsom prest, spåman, trollkarl och hjelte. Stundom har äfven den nordiske hedningen i honom blott sett ett föremål för likgiltighet eller motvilja: bevis, att ej alla erkände *mannen* Odens anspråk på *gudens* makt och ära[1]. Att äfven mer än *ett* försök

[10] Jfr ofvanför s. 156 ff.

[1] Hos Venderna vid Östersjön dyrkades en *dubbel* Oden (ty både *Wodan-* och *Oden*-bilder finnas bland de förr nämda vendiska afgudabilderna, jfr s. 164, n. 2). Man har velat sluta till detsamma hos Saxerna af den år 742 uppsatta saxiska afsvärjningsformeln: »End ec forsacho allom Diaboles vuercum end vuordum, Thunær ende Vuoden,

skett att under detta namn förvärfva anseende och välde, synes Saxos berättelse om en störtad *falsk Oden* eller *Med-Oden* bestyrka; i fall ej just denna berättelse rör den *verklige*, redan bevisar ett undertryckt hedniskt partis hat och under kristendomen blifvit vidare utsmyckad.

Hvilket var då detta äldre folk i Skandinavien, till gudalära och härkomst med de Odinska nybyggarne närbeslägtadt? I Sverige tillskrifver Ynglinga-sagan egentligen befolkningen af landet kring Mälaren åt *dessa*. Götiska invånare i *Götaland* (och, enligt hela berättelsens sammanhang, äfven i Danmark och Norge) voro således äldre. Derför heter det ock, att *allt Dana-* och *Sveavälde* fordom kallades *»Gotland»*[2], och att — när Asia-männen bygde — Nordlanden »kallades

en Saxnote» etc., hvilket man öfversatt: »Och jag försakar all djefvulens verk och ord, Thor och Vuoden och Saxernas Ote (Oden). Ihre anmärker (*Gloss.* in v. *Note*), att det sista bör läsas *Saxnote* och stället öfversättas: *»Oden och hans saxiska följe»*: och i sjelfva verket strider läsningen *Saxn-ote* också mot språket, då det första ordet, om det vore en genitivus pluralis, borde heta *Saxono*. Men då man deremot i de gamla anglosaxiska genealogierna ser en *Saxnat*, *Saxnad*, *Eaxneta* (namnet skrifves olika) anföras såsom *Odens son* (*Suhm*, Tabeller til Danmarks Critiske Hist., p. 295), så igenfinner man äfven den i afsvärjningsformeln nämde *Saxnote*.

2 »I þann tima var kallat allt meginland þat er hann (Oþinn) átti Reið*gotaland*, en eyjar allar Ey*gotaland*: þat er nú kallat *Danaveldi* oc *Sviaveldi*». *Skálda*, s. 195. Att äfven Götaland säges fått sin benämning af Odens namn *Gautr* eller *Götr* (ibid.), har afseende på den *götiske* Oden, med den senare förblandad. Den förre erkänna ock Anglosaxerna för *äldre*, då de ibland *förfäderna* till den Woden, af hvilken deras konungar härstammade, sätta en *Geat* eller *Geta*, »hvilken hedningarne dyrkat såsom gud»: — »quem jam dudum pagani pro Deo venerabantur». *Simeon Dunelmensis*, De gest. reg. Angliæ (från medlet af 12:te seklet, men med åberopande af *Sedulius*, en poet från femte århundradet), ap. *Twysden*, Hist. Angl. Script., p. 119. — Om *Sceaf*, en ännu äldre af Odens förfäder, berättar *Ethelwerdus* (från 10:de århundradet), att denne, såsom ett spädt barn, ensam i en båt, men omgifven af vapen (andra tillägga, med en *sädeskärfve* under hufvudet), blifvit drifven till ön *Scani* (Skåne), der blifvit upptagen, uppfostrad af invånarne och slutligen vald till konung. *Ethelwerd*, Chronic., lib. III. c. 3, apud *Savile*, Rer. Angl. Script., Francof. 1601. *Matthæus Westmonasteriensis*, Flores Historiar., p. 323, öfversätter sjelfva namnet *Sceaf* (det svenska *skäf*, festuca) med *garba, frumenti manipulus* (kärfve). — Jfr *Langebek*, T. I. p. 9. Traditionen är märkvärdig, emedan den troligen äfven har afseende på *åkerbrukets* införande samt visar, att detta *först* blifvit infördt i det sydligaste Skandinavien, och långt *före* den historiske Oden.

Gotland, och folket *Godthiod*»[3]. *Götarne* voro följaktligen denna i Skandinavien tidigare invandrade stam, som der börjat undantränga de äldsta *jotniska* invånarne. Men af *Svea* och *Göta* land — säger den gamla svenska lagen — är *Sveriges rike* från hednaverld *sammankommet*[4]; och Götarnes rike är *äldre*, säger den första utförligare svenska häfdatecknare[5]. Likväl hade *Svearne* blifvit den herskande stammen; ty *de* egde att gifva Sveriges rike konung[6]. Af alla Svear, å *ting allra Svia*, skulle han vid Mora-sten väljas, och derefter skulle *ting allra Göta* honom åter nämna[7]. Konungavalet, ofta tvistigt emellan stammarne såsom Sverkerska och Erikska slägternas strid om kronan visar, kallas i tolfte århundradet »Svearnes gamla företrädesrätt emot Götarne», härledande sig från de förras »forna värdighet» framför de senare[8]; hvarför ock denna företrädesrätt äfven af hedningar åberopas[9]. Den hvilade på den Odinska religionen, på den upsaliska konungaslägtens eller, såsom den ock kallas, *Upp-svea-ättens* härkomst från gudarne[10], på gudstjenstens hufvud-

[3] »Enn þá voru þesse lönd er Asiæmenn bigdu köllud *Godlönd*, enn folked *Godjod*» (gudarnes afkomma [af *jod*, soboles]; *Godthiod* är gudarnes folk). *Rymbegla*, P. III. c. 1. Att folk och land ej af Oden och Asarne sjelfva blifvit så kallade, synes deraf, att *de* tvärt om kallade de trakter, från hvilka de kommit, näml. det *stora Svithiod*, för *Godheim*. *Yngl. Saga*, kap. 9.

[4] *Landslagen*, K:ga-B., kap. 1.

[5] *Ericus Olai*, Hist. Suecorum Gothorumque, lib. I.

[6] »Swear agho konongh at taka ok swa at wrækæ», — efter Ihres öfversättning (*Dissertatio de Initiatione Reg. Svio-Goth.*, Upsala 1752): »Svearne ega konung välja och äfven förklara». K:ga-B. vid *Vestgöta-lagen*.

[7] Ibid.

[8] Då Saxo talar om danske prinsen Magnus Nilssons val till konung af Vestgötarne, säger han: — »*Gothi* summam, cujus omne penes *Sveones* arbitrium erat, Magno deferre ausi, alieni privilegii detrimento, dignitatis sibi incrementa quærebant. Quorum Sveones autoritate contempta, *veterem gentis suæ prærogativam* in aliquanto obscurioris populi invidia deponere passi non sunt. Igitur *antiquæ dignitatis* speciem intuentes, titulum injusta collatione præreptum novi Regis electu cassarunt». Lib. XIII. p. 235, ed. Stephan.

[9] »Hefir her sva iafnan verit, at þat er *Upp-Svia* höfdingiar hafa stadfest sin í millom, þá hafa þeim rádom lytt adrir landsmenn: eigi þúrfto vorir fedor at þiggia rád af Vestr-Gautom um Svía landstiórn» — säger svenske hedningen Frejvidr, Olof Skötkonungs rådsherre. *Heimskr.* Olof den Heliges Saga, kap. 96.

[10] »*Upp-Svia ætt*, er tignast er á Nordrlöndom: þvíat sú ætt er komin frá *godonom sidlfom*». ibid.

säte i Upsala, der vid den stora högtiden och tinget i Göje månad män skulle sammankomma från allt Svea välde och offra till frid och seger för sin konung[1]. Detta *Svea-välde* — från hvilket dock sjelfva *Svithiod* eller *Svearike* i inskränktare bemärkelse då, såsom sedermera, urskildes[2] — innefattade väl äfven *Götarike*[3], och religionens hufvudsäte hos Svearne hade redan i Taciti tid gjort *deras* namn till det förnämsta i Skandinavien. Men lika säkert är, att deras politiska välde blott småningom på religionen kunnat fullkomligen stadgas, och varit underkastadt förändringar. Ty *det* Svithiod, öfver hvilket *Ynglinga-ätten* regerade, synes ej egentligen ha omfattat *Götaland*[4], utan landet *nordanskogs*, ja i sin allra äldsta bemärkelse blott de så kallade *Folkländerna*[5], vid

[1] *Heimskr.* Olof den Heliges Saga, kap. 76.

[2] Detta kallas hos Sturleson »sjelfva Svithiod», *Svithiód siálfr.* Jfr kapitlet om landets delning i Sverige, l. c.

[3] *Heimskr.*, l. c.

[4] Konung Aune den gamle flydde tvänne gånger »*ur sitt rike*» och till *Vestergötland* för danske konungen Halfdan och för Ale hinn Fräkne, hvilka emellertid regerade i Upsala. *Ynglinga Saga,* kap. 29. På samma sätt säges konung Algöt i Götaland, Ingiald Illrådas svärfader, ha sändt sin dotter till *Svithiod* att förmälas, kap. 38. Denne Algöt har varit en Vestgöta-konung; ty konungar i Östergötland nämnas äfven, såsom Högne och hans son Hilder, hvilka i Ingialds tid krigade på *Svithiod.* Ingiald utvidgade likväl sitt välde äfven öfver Vestergötland (kap. 42), men Högne bibehöll sig i Östergötland till sin död (kap 43).

[5] De företrädesrättigheter i afseende på konungavalet, som i *Heimskringla,* Olof den Hel. Saga, kap. 96, och i fragmentet af den äldsta Konungabalken vid Vestgöta-lagen tillskrifvas *Uppsvearne* eller *Svearne* i allmänhet, äro desamma, hvilka i Uplands-lagens Konungabalk tillegnas *Folkländernas* invånare. *Svithiod* och *Folklanden* ha således troligen en gång betydt detsamma. *De »þry folkland»* äro »*tyundæ land* ok *attundæ land* ok *fiæþrundæ land*» (Upl.-L. K:ga B. 1 Fl.) — inbegripna under namnet *Upland,* ty Uplands lagman afger deras röst vid konungavalet (*ibid.*). Benämningen var fordom vidsträcktare än nu. Konung Birgers företal till den år 1295 förbättrade Uplands-lagen begynner med en helsning till alla dem som bo mellan *hafvet, Säfva ström* (nu *Sagån,* som skiljer Upland från Vestmanland) samt skogen *Ödmorden* (nu Tynnebroskogen emellan Helsingland och Gestrikland). Upland innefattade således då äfven *Gestrikland.* Men i ännu äldre tider har det äfven omfattat *Vestmanland;* ty hos Sturleson heter det (*Heimskr.* Olof den Hel. Saga, kap. 76) Vestmanland *eller* Fjerdhundraland (»Vestmannaland edr Fiaþryndaland»). Men Fjerdhundra var ett af Folkländerna. Det

hvilka sedermera i synnerhet Svearnes politiska företrädesrättigheter voro fästade. Dessa trakter kallades *folkets*, det *herskande folkets* land, eller ock företrädesvis *männernas* land, och svara mot *Manhem*, det namn som de Odinska nybyggarne tillade det äldsta, ännu så inskränkta Svithiod vid Mälarens stränder[6]. Först med fortsatt nybyggande utgick det sven-

äldsta Svithiod var således allt det norr om Mälaren bebygda landet. Med fortsatt kolonisation och med befästad politisk öfverlägsenhet hos Svearne har namnet utgått vidare. Så kallas (*Heimskr.*, l. c.), i beskrifningen af Svea välde under Olof Skötkonungs tid, *Södermanland* en del af det *egentliga Svithiod*, och att det såsom sådant är vida äldre, ses af Ingiald Illrådas förrädiska bjudning, som (om man undantager hans svärfader konung Algöt i Vestergötland) synes ha inskränkt sig till fylkiskonungarne i det *egentliga Svithiod*, ibland hvilka Södermanlands konung äfven omtalas, ehuru han ej kom till städes. Derför säges ock Östgöta-konungen Högne, då han i Ingialds tid härjade på *Södermanland*, ha *ridit opp till Svithiod* (*Ynglinga Saga*, kap. 43). Man ser äfven, att det i nyssnämda beskrifning af Svea välde förbigångna *Nerike* redan under Ynglingarne räknades till *Svithiod*; ty en Nerikes konung är bland de af Ingiald bjudna. För öfrigt synes Nerikes befolkning ha varit *götisk;* ty det hörde i gamla tider under *Vestgötalag* (*V. G. L.* þiuuæB. Fl. 12). Om den fortsatta uppodlingen af det egentliga Svithiod vitnar på flera ställen Ynglinga-sagan (jfr kap. 37, 40). I Braut-Anunds tid var detta Svithiod ett land med »stora skogar» och »ödemarker flera dagsresor långa» (»Svíthiód er markland mikit, oc liggia þar sva eydimerkur, at margar dagleidir eru yfir». kap. 37), och förblef ännu länge sådant; ty detta omtalas i Ynglinga-sagan såsom ännu gällande, då den författades. Kolonisationen, i synnerhet åt vester och norr från Upland, kan man någorlunda följa. Med ökad folkmängd blef Vestmanland en egen lagsaga, fick en egen, efter Uplands-lagen inrättad lag och egen lagman, men har med detsamma blifvit skild från *Folkländerna*, tagna i inskränktare mening. Norra Vestmanland och en del af Dalarne kallas af Sturleson i konung Anund Jakobs tid *Markbygden* (skogsbygden) och *Jernbäraland. Heimskr.*, Olof den Hel. Saga, kap. 209. Norske konungen Sverre drog derigenom vid år 1177, då han säges ifrån Vermland tågat öfver en stor skog till Molúngr (Malung), derifrån till *Jernbäraland*, och så öfver en 18 raster lång skog till *Herdala* (Herjedalen). I Jernbäraland var folket *då ännu* hedniskt, och hade aldrig sett någon konung (Sverres Saga, *Heimskr.*, T. IV. p. 21, Kiöbenh. 1813). Så litet var då ännu odlingen framskriden i dessa trakter. Adam från Bremen, 100 år förut, låter Skridfinnarne upptaga landet *norr* om *Vermlänningarne* till och med *Helsingland* och vidare uppåt. Allt detta var således i hans tid, eller enligt de underrättelser han fått, ännu *Finnskogar*. I Norrland undanträngdes småningom Lappar och Qvener af Svenskarne utåt sjökusten, af Norrmän närmare Kölen.

6 »þessa Svíthiód kölludu þeir Mannheima, enn hina Miklu Svíthiód kölludu þeir Godheima». *Ynglinga Saga*, kap. 9.

ska namnet vidare. Man kan till och med följa det i dess fortgång från *Upland* till de öfriga det egentliga Svearikes landskap, hvilka ock derför fått sitt namn efter deras läge till denna det äldsta svenska rikets medelpunkt[7]. Betänker man allt detta, och att de gamla berättelserna just *här* anvisa den Odinska kolonien dess plats i Sverige, så följer ock, att *Svearne* voro det folk, som med Oden i Sverige inkom, att religionen med dem förbundit de i halföns södra del redan boende Götarne, och att gudstjenstens hufvudsäte hos Svearne gifvit dessa äfven en politisk öfverlägsenhet[8].

Eger detta sin riktighet, så är dermed äfven för tidräkningen en bestämmelse vunnen. *Svionernas* samhällen nämner Tacitus i första århundradet efter Kristus. Då var således den Odinska invandringen i Skandinavien skedd, och så lång tid tillbaka, att derigenom en redan befästad makt kunnat stiftas; hvarför man åtminstone kan antaga, att den var ett århundrade äldre. Att sjelfva händelsen för Romaren var okänd, kan ej anföras såsom ett bevis mot dess verklighet, då här var fråga om en redan förfluten tid och ännu föga bekanta folkslag. För öfrigt synes mig äfven hos Tacitus en ej otydlig hänsyftning på den *historiske* Oden förekomma. Enligt några berättelse, säger han, hade *Ulysses* (den grekiske *Odyssevs*) äfven kommit till Germanien; ett *Asciburg* vid Rhens strand skall af honom blifvit grundlagdt och efter *hans namn* uppkalladt, och man hade der funnit ett fordom åt honom upprest altare; liksom äfven på gränserna af Germanien *högar* och *monument* med *grekiska bokstäfver* ännu i Taciti tid sades vara qvar[9]. Huru ett *Asciburg*

---

7 *Norr*land, *Söder*manland, *Vest*manland, *Neder*rike (Nerike), det sista i motsats mot det gamla vidsträcktare *Upp*land.

8 Jfr min *Afhandling om den gamla svenska förbundsförfattningen. Iduna*, IX häftet.

9 »Certerum et Ulixem, quidam opinantur, longo illo et fabuloso errore in hunc Oceanum delatum, adiisse *Germaniæ* terras, *Asciburgiumque*, quod in ripa Rheni situm hodieque incolitur, ab illo constitutum, *nominatumque*. Aram, quin etiam Ulixi consecratam, adjecto Laërtæ patris nomine, eodem loco olim repertam, monumentaque et tumulos quosdam, Græcis litteris inscriptos, in confinio Germaniæ Rhætiæque adhuc exstare. Quæ neque confirmare argumentis, neque refellere animo est: ex ingenio suo quisque demat vel addat fidem.» *Tacitus*, German., c. 3. — Högarne ha troligen varit ättehögar, och omöjligt är åtminstone ej, att de så kallade grekiska inskrifterna

(Asburg, Asgård) kunnat *uppkallas* efter Odyssevs, är lika svårt att inse, som härledningen är lätt från *Asa-Oden*. Denne sades, liksom den förre, ha besökt många folk och länder; och den redan af andra yttrade förmodan om bägges förblandning[10] torde ej synas för djerf, då man påminner sig Grekers och Romares ständiga, af Tacitus äfven iakttagna bruk, att i inhemska fabler förkläda främmande folkslags sagor[1]. Detta Taciti och äfven Ptolemæi[2] *Asciburg* (än i dag *Asburg*, en by vid Rhen i cleveska landet) låg i *Frankernas* gamla land, och ej långt från *Saxernas* gränser[3]:

varit runor, då runorna i sjelfva verket närmast likna det äldsta grekiska alfabetet.

[10] *Jonas Ramus*, Ulysses et Otinus unus et idem, Havn. 1702, p. 88.

[1] Så äro hos Tacitus Germanernas Mercurius (eller Mars), Hercules, Isis, visserligen ej de *romerska* gudomligheterna, utan *germaniska* — Wodan, Thor, Freja (Frigga eller Hertha), hos hvilka han fann likheter med de förra (*»interpretatione Romana»*, såsom han sjelf säger, c. 43). På samma sätt kan äfven Odyssevs vara den historiske Oden; att ett *Asburg* blifvit kalladt efter *hans* namn, bringar detta nära till visshet; och att man äfven visste hans *faders* namn (hos Anglosaxerna och i Skandinavien voro flera Odens förfäder kända), är ingen orimlighet. Sagan om denne Odin-Odyssevs har i sjelfva Germanien varit förenad med berättelsen om en *invandring*. Tacitus har indirekt derpå afseende, då han tillägger: »Ipse *eorum* opinionibus accedo, qui Germaniæ populos nullis aliis aliarum nationum connubiis infectos, propriam et sinceram et tantum sui similem gentem exstitisse, arbitrantur». Cap. 4

[2] Jfr ofvanför s. 63, n. 2.

[3] *Sicambrerna* (de nämnas ej af Tacitus i hans *Germania*, men väl i hans *Annaler*, omtalas först af Cæsar, sedan af Strabo, Ptolemæus och andra) innehade äfven det nuvarande cleveska landet och underkufvades till en del af Romarne, då en hop flyttades till Gallien. De qvarblifna förekomma sedan i *Frankernas* stora förbund. *Mannert*, Geogr. der Griechen und Römer, III: 210 ff. Att folknamnen *Frank* och *Sicamber* ännu långt efteråt betydde detsamma (ehuru *Cluverius*, Germ. Ant., I: 38, nekar allt sammanhang dem emellan) ses deraf, att *Gregorius Turonensis* från 6:te århundradet, då han (*Histor.* lib. II. c. 31) omtalar frankiske konungen Chlodvigs döpelse af den helige Remigius, låter denne till konungen nytja följande ord: »Mitis depone colla *Sicamber*, adora quod incendisti, incende quod adorasti». Enligt *Strabo*, lib. VII. p. 294, sträckte sig *Sicambrer* och *Cimbrer* till hafvet emellan Rhen och Elbe och omfattade således äfven *Friserna* (ett *saxiskt* folk), hvilka hos Tacitus »usque ad Oceanum Rheno prætexuntur». *German.*, c. 34. De af Tacitus omtalta *Angrivarii* och *Chamavi* voro ock ibland dem, som sedermera kallades Franker. Den romerska *Tabula Itineraria* (vanligen kallad *Tabula Peutingeriana*), hvars första original *Mannert*, l. c., s. 260, anser vara från början af 3:dje årh., har: »*Chamavi* qui et *Franci*», och

folkslag, hvilka i Taciti tid likväl ännu icke voro kända under dessa, ehuru till en del under *andra* namn, och i de äldsta underrättelserna äro grannar och äfven med hvarandra blandade. Men till *Saxer* och *Franker* låta äfven de nordiska berättelserna Oden och hans Asar från Svarta Hafvet genom Gardarike komma, innan de begåfvo sig till Skandinavien, och att bägge dessa folks fornsagor med de skandinaviska stått i nära gemenskap, kan ännu genom ömsesidiga bevis styrkas. Frankernas konungaslägt ledde man i Norden ifrån Oden[4], och de af honom härstammande *Volsungarnes* öden äro ett af den gamla nordiska hjeltesagans mest älskade och besjungna ämnen.

Men konungarnes härkomst är nästan öfver allt i fornsagan tillika folkens, och Frankerna ansågos, enligt inhemska intyg, vara komna af Danskarnes och de nordiska folkens ätt[5].

sätter *Francia* emellan floderna Lahn och Lippe vid Rhen. Retorn Eumenes i början af följande seklet (cit. af *Mannert*, l. c., s. 265) nämner *Chamaver* och *Friser* tillsammans. Namnet *Franker* hör man först hos Romarne i 3:dje, *Saxerna* uppträda i historien under detta namn först i det 4:de århundradet; ehuru både *Angler* och *Friser* — saxiska stammar — redan af Tacitus omtalas, och Ptolemæus sätter *Saxones* norr om Elbe. Franker och Saxer kallas *grannar* och härjade *gemensamt* Gallien. »Gallicanos vero tractus *Franci*, et *Saxones* iisdem *confines*, quo quisque erumpere potuit terra vel mari, prædis acerbis incendiisque et captivorum funeribus hominum violabant». *Ammianus Marcellinus*, lib. XXVII. c. 18.

4 Enligt *Företalet* till Edda, het en af Odens söner *Sigge*, hvilkens ätt regerade i den trakt, som nu kallas Franken (det gamla *Francia*; se föregående not). Derifrån är *Volsunga-slägten* kommen. Jfr *Volsunga-sagan* och *Sinfjötla-lok* i den äldre Edda.

5 Jfr ofvanför s. 81. — Namnet *Sicambrer* eller *Sigambrer* kan väl härledas af deras gamla hemvist emellan floderna Sieg (*Siga*) och Emmer (*Ambra*). Men *Sige, Sigge* eller *Sigar* kallades ock den Odens son, från hvilken man i Norden ledde den frankiska konungaätten eller Volsunga-slägten (*Företalet* till Edda). *Sigling* (en afkomling af Sige) är i det nordiska skaldespråket ett allmänt *konunganamn;* och så kallas äfven *svenska* konungar, t. ex. Fiolner i Thiodolfs vers om denne konung, *Ynglinga S.*, kap. 14. Att man äfven härledde benämningen från Oden sjelf, ses deraf, att han säges ha gifvit *Sigtuna* namn af sig (variant i *Företalet* till den yngre Edda, p. 15; jfr *Ynglinga Saga*, kap. 5). Den gamle *Hunibalds* frankiska krönika (såsom det säges, från Chlodvigs tid), af hvilken blott abboten Trithemii utdrag finnes qvar (Compendium sive Breviarium primi voluminis Annalium sive Historiarum de origine Regum et Gentis Francorum; Mogunt. 1515), må i sin konungalängd vara så fabelaktig som helst (arbetet innehåller i vår tanke en lärd utsmyckning och korruption

Hos Saxerna finnes samma sägen[6]. Ynglinga-sagan och Edda berätta, att äfven *deras* konungar härstammade från Oden; och saxiska underrättelserna om hedendomen, bättre bibehållna än de tidigt kristnade Frankernas, vitna här ännu tydligare om öfverensstämmelsen. Ty till Oden räknade de anglosaxiska konungarne sjelfva sina anor[7], och denne saxiske Oden är utan tvifvel densamme som den nordiske. Bägges förfäder äro, med få afvikelser, desamma i de anglosaxiska och isländska Langfedgatalen[8], hvilka äfven gemensamt härleda saxiska konungar från samma söner af Oden[9]; om bägge säges, att de fått gudomlig dyrkan[10], och

af verkliga traditioner), så meddelar den dock äfven underrättelser, som bära historisk stämpel; och ehuru Odens namn ej hos de tidigt kristnade Frankerna förekommer, kan man dock svårligen misskänna, att *han* menas i följande ställe om Frankernas hedendom: »Colebant *Martem* ut deum belli ferocem, de cujus numine *victoriam* omni tempore postulabant. — Singulis quoque diis non solum aras singulas et templa, sed urbes quoque singulas dedicarunt et vicos». Jfr härmed *Yngl. S.*, kap. 5, om de åt gudarne helgade särskilda bostäder i Svithiod. Äfven prester hos Frankerna, tillika konungar och vördade såsom gudar, nämnas. *Runesånger*, förestafvade af spåqvinnor, omtalas såsom *inhemska: »Incantationes patriæ*, præciuendo murmure, quam vaticinantem a sagacitate nominaverunt *Alirunam»*. Att en *gudaslägt* erkändes hos de gamla Frankerna, finner man af *Gregorius Turonensis*, lib. II. c. 29, som, då han omtalar Frankernas *gudar* (ehuru under *romerska* namn), säger, att de varit *menniskor* och *trollkarlar*. Chlodvig, då hans gemål uppmanar honom att erkänna de kristnas Gud, svarar: »eder gud kan ej bevisas vara af *gudarnes slägte»* (nec de Deorum genere esse probatur). *ibid.*

6 *Witichindus*, De reb. gestis Saxonum, lib. I. (omkring år 950).

7 »A Wodeno originem ducebat omne nostrum genus regale». *Chronicon Saxonicum*, ed. Gibson, Oxon. 1692, p. 13. *Florentius Wigorniensis* (omkring år 1110), som nytjat den vid författandet af sin krönika, kallar den *Chronica Anglica.*

8 Jfr det isländska *Langfedgatalet* och *Genealogia Regum Anglo-Saxonum ab Odino ejusque majoribus deducta* hos *Langebek*, T. I. Den senare utelemnar dock den af isländarne upptagna *trojanska* härstamningen.

9 Nämligen från *Bældeg*, »er vér kavllum *Balldr* (heter det i *Företalet* till Edda). Denne Bældeg kallas ock verkligen Balder af *Ethelwerdus*, Chronic., lib. III. c. 3, ap. *Savile*, Rer. Angl. Scriptores. *Veggdeg* eller *Vecta* är en annan Odens son, stamfader för konungarne i östra Saxen, hvilken förekommer både i saxiska Langfedgatalen och i företalet till Edda; dock nämna de förstnämda ännu flera Odens söner, hvilka skola stiftat saxiska konungaätter.

10 »Vuod[illegible] R[illegible] [illegible]barorum — quem post infanda dignitate ut *Deum* hor[illegible] Pagani victoriæ caussa sive virtutis». Fr[illegible] [illegible] den saxiske Oden. — »Wothen, qui et

äfven *Asa*-namnet igenfinnes hos en anglosaxisk konungaslägt, som kallades *Æsingar*[1]. Engelska krönikor, skrifna medan hedendomen ännu beherskade Skandinavien, vitna, att den Woden de omtala är ingen annan än den Danskar, Norrmän och Svenskar då ännu tillbådo såsom gud[2], och att *saxiske* Oden var den *nordiske*, anmärktes äfven uttryckligen i Norden[3]. Ännu mer: hos både Saxer och Franker finna vi sagan om en »invandring». I de förras berättelser nämnes härvid den gemensamma härstamningen med Nordens folk, och vi höra åter det under medeltiden så obestämda och flera östliga länder betecknande namnet *Grekland*[4]; ehuru med flera fabelaktiga omständigheter, hvilka dock mest synas ha sitt ursprung från krönikeskrifvarnes oskickliga bemödanden att fästa sägnen vid den gamla historien och sålunda förklara den[5]. I Frankernas krönikor möter oss det fabelaktiga *Troja* såsom utgångspunkt[6]; men att ett *Asgård* der-

rex multarum gentium, quem pagani nunc ut Deum colunt aliqui» (*ibid.*, lib. II. c. 2), nämligen *Danskar*, *Norrmän* och *Svenskar*, såsom Ethelwerd anmärker på ett annat af oss redan anfördt ställe.

1 »Reges Cantuarii *Esingas* (Æsingas) sunt nomen sortiti». *Ethelwerd.*, lib. II. c. 2. — Han härleder väl detta tillnamn från en *Ese*, far till *Hengist;* men då Hengists fader i de andra genealogierna, och nyss förut äfven hos Ethelwerd sjelf, ej heter så, utan *Vuyrthels* eller *Vithgels;* så är tydligt, att benämningen äfven hos honom var ett *tillnamn*, som utmärkte, att han härstammade af *Asarne*, (enl. den gamla pluralis *Æsir*).

2 *Ethelwerd.* apud *Savile*, l. c., fol. 833.

3 Sedan det isländska Langfedgatalet ungefär lika med de Anglosaxiska uppräknat Odens förfäder, tillägger det: »*Voden* þan kollum ver *Oden.* Fra honom ero komnar flestar Konunga ættir i nord alfuna heimsins».

4 »Et primum quidem de origine statuque gentis pauca expediam, solam pene famam sequens in hac parte, nimia vetustate omnem fere certitudinem obscurante. Nam super hac re varia opinio est, aliis arbitrantibus de *Danis* et *Nortmannis* originem duxisse Saxones: aliis autem æstimantibus, ut ipse adolescentulus audivi quendam prædicantem, de *Græcis*». *Witichindus*, De reb. gest. Saxon., lib. I.

5 Hit kan man räkna: »Saxones reliquias fuisse Macedonici exercitus, qui secutus Magnum Alexandrum immatura ipsius morte per totum orbem sit dispersus»; samt: »Saxones his regionibus navibus advectos fuisse». *Witichindus*, l. c. Författaren till *Chronicon Holsaticum* (edit. *Leibnitz*, in Accessionibus Historicis) låter dessa öfverlefvor af Alexanders krigshär *till sjös* komma till Östersjöns kuster. Jfr *Bayer*, Opuscula, p. 207.

6 Ej blott i Trithemii redan citerade utdrag af Hunibalds krönika förekommer detta fabelaktiga Troja. Det finnes ock i *Gesta Francorum Epitomata*, hvilka föra Gregorii Turonensis namn; hos *Fredegarius*

under är förborgadt, synes äfven deraf, att, i granskapet af Taciti och Ptolemæi *Asburg* vid Rhen, i medeltiden omtalas ett *Troja Francorum*[7]. För öfrigt har den frankiska vandringen ungefär samma riktning som den Odinska, nämligen från *Tanais* till Donau-länderna och derpå till norra Tyskland[8].

Scholasticus (från 8:de seklet) i dess utdrag af samma Gregorii krönika; hos *Aimoinus* (från 9:de årh.), De gestis Francorum. Se dessa i *Corpus Francicæ Historiæ veteris et sinceræ*, ed. M. F. (Marquard. Freherus), Hanov. 1613. — *Albericus*, Monachus Trium Fontium, har det efter de förenämde; *Chronicon* (ed. Leibnitz), Hanov. 1698, p. 30. Hunibald utsträcker den trojanska härstamningen äfven till Saxerna (»qui et ipsi a Trojanis procreati memorantur»), säger att de voro »Frankernas bröder», hade förr kommit till Tyskland och lemnade de från Skythien anländande Frankerna land bredvid sig.

7 »Nec procul a Rheno civitatem ad instar *Trojæ* nominis ædificare conati sunt; cœptum quidem, sed imperfectum opus remansit». *Fredegarius*, Excerpta Chronica Gregorii Turon., c. 2. Staden *Xanten* på venstra Rhen-stranden, helt nära det gamla *Asburg*, kallas *Troja Francorum* i den helige Victors legend, cit. af *Görres*, Ueber Hunibalds Chronik; Deutsch. Museum, 1813, s. 344.

8 Jfr *Gesta Francorum Epitomata*, cap. 1, 2; *Fredegarius*, l. c.; *Aimoinus*, De gestis Franc., lib. I. cap. 1, 2. — Alla dessa låta dem först komma från *Troja* till *Tanais* och *Mæotis*. — Man vore frestad att i denna trojanska härstamning ej blott se en lärd fabel, då äfven Grekerna omtala trojanska kolonier i Skythernas land och visste berätta, att Skamandrios, Hektors och Andromaches son, kommit till Skythien och nedsatt sig vid Tanais. Skoliasten till *Euripidis* Andromache, v. 221, anför detta ur andra boken af *Anaxicratis* förlorade Argiviska historia (citerad af *Münter*, Kirchengesch. von Dänemark und Norwegen, Leipz. 1823, I: 120). Ej förgäfves skulle således namnet *Ida* återljuda i nordiska mytologien såsom gudarnes säte. Det trojanska *Ida* var nämligen säte för de idæiska Dactylerna (i grunden samma väsenden med de samotrakiska Kabirerna och med Telchiner, Kureter, Korybanter), uppfinnare af metallernas smältning, af vapendansen, af versmåtten, trollkarlar, prester och demoner, och i många drag liknande Asarne. — Frankernas tåg skall från Mæotis först gått till Pannonien. Att de *derifrån* kommit till Rhen, säger äfven Gregorius Turonensis vara mångas berättelse (»tradunt multi eosdem de Pannonia fuisse digressos, et primum quidem litora Rheni amnis incoluisse»). *Histor.* lib. II. c. 9. Traditionen fans således redan i *sjette* århundradet, och är säkerligen ännu äldre. *Aimoinus*, De gestis Franc., lib. I. c. 16, lägger en bekräftelse på densamma i Chlodvigs egen mun. Att dessa sägner blifvit förkastade såsom fabler af den store Leibnitz (och flera efter honom), är oss ej obekant. Men äfven det hufvudställe han åberopar hos Geografen från Ravenna, att Frankernas äldsta boningsplatser voro nära *Danskarne* och vid *Elben* (»quarta ut hora noctis Norrmannorum est patria, quæ est Dania ab antiquis, cujus ad frontem Albis vel patria Albis *Mau-*

Man kan ej undgå att till dessa från så olika håll sammanstämmande sagor förmoda en historisk anledning; och denna tyckes stå i sammanhang med en stor förändring i de götisktgermaniska nationernas inbördes läge och förhållanden. Redan år 113 före Kristus hota *Kimbrer* och *Teutoner* från norden romerska riket. I århundradet efter Kristus är, såsom vi sett, de götiska folkens krigiska vandring från Östersjö-kusterna åt söder och öster redan börjad. Deremot höra vi snart i norra och nordvestliga Tyskland mäktiga folkstammar under namnen *Franker* och *Saxer* omtalas. Äro de ock till en del under andra benämningar äldre i samma trakter, så visa dock både deras nya namn, nu betecknande stora folkförbund, och deras nya makt, att förändringar med dem föregått, som ökat deras styrka. Hvad är redan i sig sjelft sannolikare, än att de blifvit förstärkta genom en invandring af sydligare stamförvandter, hvilka trängt opp i nordvestliga Tyskland (liksom å en annan sida Vender eller Slaver i det nordostliga), i stället för de redan mot södern utvandrade götiska folken, eller ock undandrifvande dessa? Detta kan till och med slutas af Romarnes underrättelser om tillståndet i norra Tyskland i första århundradet efter Kristus[9]. Men nu åberopa Frankers, Saxers och Skandinavers gamla sagor gemensamt en sådan förändring och omtala en invandring, som upplifvat minnet af den asiatiska härstamningen. Hvar och en af dessa sägner vitnar uttryckligt om gemenskapen med de öfriga, så att det ömsesidiga sammanhanget, ifrån hvad sida man ock utgår, kan ådagaläggas. Utan tvifvel har detta sammanhang äfven i *verkligheten* funnits; och lik-

---

rungania certissime antiquis dicebatur, in qua patria Albis per multos annos Francorum linea remorata est». Lib. I. c. 9), säger blott, att de der länge *dröjt* eller uppehållit sig; och detta vitnesbörd från 7:de eller 8:de seklet motsäger således ej de anförda, som till en del äro äldre. — Jfr *Leibnitz*, De origine Francorum, ad calc. *Leg. Franc.*, ed. Eccard., Francof. et Lipsiæ 1720. — *Lagerbring* (Dissert. de orig. Francor., Londin. 1758) finner för godt att härleda Frankerna från *Fräkne* härad i Bohuslän.

9 Så berättar *Tacitus* (Germ., c. 33) att Bructererna (i Vestfalen) blifvit i grund slagna och utrotade af *invandrade* Chamaver och Angrivarier: stammar, hvilka sedan innefattades under det *frankiska* namnet. Att Longobarderna af frankiska folk blifvit nödgade till att lemna Elbtrakterna och draga sig åt Donau, finner *Mannert*, l. c., III: 285, 262, sannolikt. Att Longobarderna trängdes af omgifvande krigiska nationer, omtalar redan *Tacitus*, Germ., c. 40.

som den stora rörelsen af de götiska folken *från norden till södern och östern* var gemensam för största delen af dessa nationer, ehuru den ej skedde på en gång, utan småningom; så har äfven den motsvarande rörelsen *från södern och östern till norden,* hvilken Skandinaver, Saxer och Franker veta omtala, äfven för dem varit gemensam, ehuru somliga af dessa folk förr fullbordat sin vandring, andra senare. Så finnes äfven en sannolik orsak till den utflyttning af Göter från Skandinavien, som Jordanes omtalar. Under det en del af den gamla stammen der qvarblef, har en annan del sökt andra hemvist bortom hafvet, och ankomsten af nya gäster i Skandinavien har troligen dertill bidragit. Vi ha sett, att denna götiska utflyttning kan föras opp till Kristi tid, och att Tacitus redan i första århundradet känner *Svearnes* makt i Sverige. Den Odinska invandringen hade då således här redan hunnit grunda ett välde; ehuru följderna af densamma i norra Tyskland först senare fullkomligt utvecklade sig[10]. Kasta vi åter ögat åt östern, så möta oss de erkändt stora hvälfningarna bland folken vid Svarta Hafvet, som förorsakades af de *Mithridatiska* krigen med dessa folk och med Romarne[1], på hvilka äfven Isländarne hänvisa såsom en anledning till Odens tåg[2]. Detta infaller således i århundradet före Kristus; och vi ha styrkt en redan antagen mening med nya skäl, vi hoppas bättre än de vanliga, som grundas på

[10] De förr nämda frankiska krönikorna låta Frankerna invandra i Tyskland först i kejsar Valentiniani tid i 4:de seklet. Men då Romarne omtala deras härjningar i Gallien redan i medlet af det 3:dje (*Vopiscus,* Vita Aureliani, c. 7), och de således äro ännu äldre vid Rhen, kan denna uppgift ej vara antaglig. Att för öfrigt invandringar i sjelfva Skandinavien skett ännu senare, visar Herulernas historiskt bestyrkta tåg dit från Donau i slutet af 5:te århundradet. (Jfr ofvanför s. 52). Det skedde tydligen till ett *kändt* mål, och visar, jämte så mycket annat, den *bibehållna gemenskapen* emellan de sydligare Göter och de skandinaviska, hvilken också på Nordens fornsagor haft ett stort inflytande.

[1] Jfr *Bayer,* Conversiones Rerum Schyticarum temporibus Mithridatis Magni. Opuscula, pp. 220—226.

[2] Att det blott skedde af fruktan för »Romarne» (»Han flydi firir Romveriom nordr hegat»: *Langfedgatalet* om Oden), för *romerska höfdingar* (*Ynglinga Saga,* kap. 5), eller — såsom *Företalet* till Edda bestämdare säger — för *Pompejus,* »då han härjade i Österlanden», synes dock blott vara en isländsk gissning. Pompejus kom aldrig längre än till floden Phasis. Men *Mithridatis* krig och *Geternas* framträngande ända till Dniepern och derutöfver ungefär vid samma tid förorsakade stora förändringar bland folken vid Pontus och Mæotis.

de gamla genealogierna. Ty *dessa* äro öfver allt sins emellan så skiljaktiga, att vi lika litet skulle anse oss berättigade att enligt de anglosaxiska Langfedgatalen bestämma Odens tid till andra eller tredje århundradet *efter*, som att enligt de nordiska uppflytta honom till århundradet *före* Kristus[3].

IX.

Fortsättning. — Konungalängden under Ynglinga-ätten*.

Vi ha redan nämt det inkast mot trovärdigheten af Ynglinga-sagans konungalängd, som deraf kunde hemtas, att Isländarne vanligtvis ej gå så långt tillbaka med sina ättledningar. Man kan svara, att ej endast den svenska Ynglingaslägten, utan i allmänhet de nordiska konungahusen härifrån göra undantag. Den stora vigt alla folkslag, bland hvilka stam- och slägtförfattningen ännu herskar, lägga på slägtregistrens bibehållande, visar sig naturligen mest i fråga om deras konungaätter, särdeles om dessa tillika äro föremål för en gudaktig vördnad; och Ynglinga-sagans vitnesbörd är ej det enda som styrker, att man i Norden förde konungarnes anor upp till gudarne. Men att konungahusen framför andra värdade minnet om sin härkomst, följer ej blott af sakens natur, utan äfven af uttryckliga intyg. Snorre Sturleson i förespråket till Heimskringla säger sig ha följt *dels* det slägtregister, »hvaruti konungar och andra storättade män uppräknat sin ätt», *dels* skaldernas qväden. Med det första åsyftas tydligen ett *skriftligt* minnesmärke, — troligen det gamla isländska Langfedgatalet öfver de nordiska konungahusen — och om derutaf, att detta fans *skrifvet* i Sturlesons tid, också ej följer, att sådana anteckningar funnits skrifna

[3] Om de gamla nordiska slägtregistren komma vi framdeles att yttra oss. Huru de anglosaxiska (jfr dem i *Suhms* Tabeller till Danmarks Crit. Hist.) sins emellan öfverensstämma, kan man se af följande exempel: *Hengist* och *Horsa*, Anglosaxernas anförare, som vid år 449 öfvergingo till Britannien, härstammade, enligt dessa genealogier, i *fjerde* led från Oden, *Cerdic*, som kom dit vid år 495, i det *tionde*, *Ella*, förste konung i Sussex vid år 478, i det *tolfte*, *Eoppa*, konung i Northumberland vid år 500, i det *trettonde*, — alla från samme Oden; hvilken *Willielmus Malmesburiensis*, l. c., c. 1, kallar »*den uråldrige* (antiquissimus), dermed tillkännagifvande, att denne Oden (från hvilken han likväl låter Hengist och Horsa nedstamma i 4:de led), i sjelfva verket förlorade sig i forntidens dunkelhet.

* Se Tabellen II.

ifrån hedniska tiden; så tillhör dock den omsorg, som *konungarne sjelfva* sägas ha haft om sina slägtregister, äfven hedendomen; medlet för dessas bibehållande må då ha varit *minne* eller *skrift*. I förra fallet sammanflyter den dubbla källa, som Sturleson nämner, slutligen till *en*, nämligen de gamla skaldernas qväden, för hvilkas trovärdighet han såsom borgen anför, att de »inför konungarne» blifvit sjungna och af desse ansågos innehålla deras egen historia. Att genom sången förvara denna var *hofskaldernas* egentliga yrke, och en hofskald hos Harald Hårfager, *Thiodolf* från Hvine, ha vi också att tacka för det qväde om denne konungs förfäder, hvilket Sturleson åberopar under namn af *Ynglinga-talet*. Detta qväde och den derpå grundade sagan äro således till sin uppkomst främmande för Sverige. De som vilja göra denna omständighet gällande, för att nedsätta deras värde, ha likväl förgätit ej blott det nödvändiga förhållande, hvari de svenska Ynglingarne stå till den norske konungen, utan äfven att Thiodolfs qväde uttryckligen åberopar *svenska sagor*[4] och äldre *sånger*[5]. Både qvädet och sagan anföra dessutom mer än en gång underrättelser, som endast kunna härleda sig från Sverige[6]. Ur *inhemska* källor äro de således från början hemtade; och hurudana dessa källor varit, är ej svårt att inse, äfven om de ej hade blifvit antydda. Voro ännu i heden-

---

[4] Då *Yngl. Saga*, kap. 31, omtalar huru konung *Egill* härjade på Danmark, och efter manligt motstånd af konung Frodes jarlar Vött och Faste blef slagen, heter det i Thiodolfs qväde (*ibid.*):

»Þau frá (frág) ek verk
Vötz oc Fasta
Sænskri þiód
at sögum verda»;

d. ä. Jag har hört, att detta Vötts och Fastes verk *blef till sagor hos svenska folket*.

[5] I strofen om samkonungarne och bröderna Alrek och Erik heter det:

»Oc hnack-mars med
höfut-fetlum
Dags frændur
of drepaz kvádu»;

d. ä. *Det qvädes*, att Dags fränder dråpos med hästens hufvudlag eller betsel. *Yngl. Saga*, kap. 23.

[6] Såsom i uppgifterna om Ynglinga-konungarnes begrafningsplatser. — Om sjökonungen Sölves slag vid Sigtuna heter det: vard þar orosta sva mikil, at þat er sagt at eigi sleit á XI dægrum: »der vardt en så stor strid, att *det är sagdt* den ej slöts på 11 dagar». *Ynglinga Saga*, k. 35.

domens sista och i kristendomens första dagar i Norden den muntliga öfverlemningen och skaldernas qväden de förnämsta källorna för kunskapen om det förflutna, så gäller detta så mycket mer om aflägsnare tider. Ur äldre *sång* och *saga* har således Ynglinga-sagan, har Thiodolfs qväde uppstått; och de förra måste i sjelfva verket ha omfattat flera århundraden, om denne skald med något sken af sannolikhet skulle kunnat uppräkna tretio Harald Hårfagers förfäder.

Emellertid ha äfven dessa minnen nödvändigt varit underkastade all erinrings lott, att friskare skåda det närmast förflutna, medan de aflägsnare föremålen allt mer sjunka tillbaka i dunkelhet eller vid synkretsens rand förvexlas med obestämda dunstbilder; och man måste tillstå, att en tid af tretio generationer är mer än tillräcklig för glömskan att dela minnets välde. Om ock ett så långt slägtregister inom en af Nordlandens förnämsta ätter kunnat bibehålla sig, så måste likväl de dermed förknippade historiska omständigheter ha bortbleknat i samma mån som de tillhört aflägsnare namn. Inbillningskraften har så mycket lättare kunnat fylla bristen, som ej det genealogiska och historiska, utan det *poetiska* intresset mest öfverensstämmer med sångens och sagans naturliga lynne, hvarför ock deras ämne, liksom af sig sjelft, gemenligen ordnar sig efter vissa allmänna poetiska synpunkter. Men med detta inbillningskraftens välde i minnets dunklare rymder — med förvandlade händelser och omständigheter — skall äfven tidsföljden förvirras, skiljaktighet och ovisshet uppstå angående de äldre slägtlederna, och sålunda ofta helt olika genealogier förekomma. Vi skola se detta i det följande bestyrkt. Här vilja vi blott anmärka, att *Ynglinga-sagan* i sitt ämnes behandling alldeles ej förnekar sitt *poetiska* ursprung. Den innehåller nämligen en berättelse om en från gudarne sprungen hjelteslägts olycksöden och blodiga oenighet, i följd af en gammal *förbannelse*. Det är samma poetiska motiv, som så ofta återkommer i Nordens gamla hjeltesagor. I Volsunga Saga är denna förbannelse fästad vid en skatt, hvilken alltid bereder innehafvarens undergång, i Hervarer Saga vid ett svärd, och den saknar ej heller i Ynglinga-sagan ett synligt tecken. Förbannelsen är här lagd på den gullkedja, hvilken konung Visburs söner förgäfves på sin förskjutna moders vägnar af honom återfordra[7]. De säga då, att detta gullsmycke skulle bli den

[7] *Yngl. Saga*, kap. 17.

bästa mans död i hans ätt, de underkasta sig, för att lyckas i sin hämd, det af spåqvinnan Huld dem förelagda vilkoret, att *slägtmord* sedan alltid skulle föröda Ynglinga-ätten, och bränna sin fader inne. Derefter blir samma gullkedja verktyg för Agnes död[8]. Alrek och Erik, Agnes söner, falla för hvarandras hand[9]; Alf och Yngve, Alreks söner, ha samma öde[10]. Den gamle Aune offrar sjelf nio söner åt Oden för lång lifstid[1]; och betänker man att, enligt Ynglinga-sagan, riket med Agne först kom i brödraskifte och sedan deltes emellan slägterna allt som de grenade sig[2], hvaraf kan slutas, det också fylkis-konungarne i allmänhet voro af Ynglinga-ätt: så var *branden i Upsala*, hvars följder störtade Ingiald Illråda och ättens välde i Sverige, äfven ett *slägtmord*. — Vår mening är ej, att dessa brott och olyckor blifvit diktade för att förklara förbannelsen; de ha tvärt om sannolikt först fört tanken på denna såsom orsak; men förbindelsen emellan bägge (hvilken väl ej heller varit utan inflytande på händelsernas framställning) gör den svenska Ynglinga-sagan till ett poetiskt helt. *Detta* är utan tvifvel ett verk af gamla okända skalder, genom hvilkas mun sagan gått; ty den genealogiska formen för Thiodolfs qväde är så litet tjenlig för uttrycket af något slags poetisk enhet, att, om denna icke dess mindre genomlyser, det snarare måste vara derför, att den icke kunnat helt och hållet utplånas, emedan den fans i de sånger, ur hvilka skalden hemtade sitt ämne. Behandlingen hos honom liknar ock redan mera de senare hofskaldernas konstlade manér, än den gamla enklare hjeltesången, af hvilken spridda ljud hunnit till oss i den äldre Eddas heroiska qväden. Flera prosaiska, på sådana qväden grundade sagor visa ännu, åtminstone till en del, dessa gamla hjeltesångers omfattning. Mycket är utan tvifvel helt och hållet förloradt; och så har ej heller något kommit till oss af de sånger, ur hvilka den norske hofskalden i nionde århundradet hemtade sitt Ynglinga-tal, men hvilkas forna tillvarelse redan skulle kunna styrkas deraf, att sjelfva Ynglinga-sagan i så många afseenden är utförligare än de

[8] *Ibid.*, kap. 22.
[9] Kap. 23.
[10] Kap. 24.
[1] Kap. 29.
[2] Kap. 40.

der anförda Thiodolfs verser[3]. Att för öfrigt berättelserna om *Ynglinga-ätten* äfven stått i sammanhang med de öfriga den gamla nordiska hjelteålderns poetiska sagor, kan slutas deraf, att den nämnes i de ännu bibehållna sånger om Volsungarne i den äldre Edda[4].

Men innan vi granska konungalängden under Ynglingaätten, torde fordras, att vi ej alldeles lemna ur sigte en annan ännu äldre herskareslägt, hvarmed man riktat våra äldsta häfder: den så kallade *Fornjoterska* ätten. *Fornjoter* — heter det i en isländsk skrift[5], som haft ett stort inflytande på föreställningen om Skandinaviens forntid — var konung i *Jotland*, hvilket kallas *Finland* eller *Qvenland*, östan för Helsingebotten (Bottniska viken), och hade tre söner: *Hler*, äfven kallad *Ægir*, *Loge* och *Kare*. Den sistnämdes son *Frost* var fader till *Snö* den gamle, hvars son *Thorre* hade två söner *Nor* och *Gor*, och en dotter vid namn *Goa*. Thorre gjorde ett stort offer hvar midvinter, hvilket kallades *Thorrablot*, hvaraf sedan en månad fick namn. En gång hände det sig vid denna offerhögtid, att Goa försvann. Man sökte henne förgäfves; och då månaden var till ända anrättade Thorre ett nytt offer, som blef kalladt *Goe-blot*, hvaraf Göje månad fick sitt namn[6]; men erfor ej hvart dottern hade tagit vägen. Då göra hennes bröder ett löfte att uppleta henne. Nor skulle söka inne i landet och Gor utefter kusterna. Den förre far ifrån Qvenland innanför hafsbotten, och kom till det folk, som kallas *Lappar*, hvilkas land ligger bakom *Finnmarken*. Han drifver dem genom trolldom på flykten, far sedan vester öfver Kölen till Trondhjems-fjorden,

[3] Att ej alltid skaldernas vitnesbörd uttryckligen åberopades, ehuru deras qväden voro förnämsta källan för kunskapen om konungarnes bedrifter, visar bäst den nästföljande sagan i *Heimskringla*, om Halfdan Svarte, Harald Hårfagers fader, i hvilken ingen enda skald anföres.

[4] Sigurd Fafnisbane kallas ock *Yngva-konr* (*Sigurdar-qvida II*, str. 14), d. ä. en förste af *Ynglinga-ätt*, som här likväl tages för en konungslig ätt i allmänhet; ty *Yngve*, *Ynglingr* är ett poetiskt konunganamn, jfr *Skálda*, s. 194.

[5] *Fundinn Noregr* (d. ä. det funna Norge), utgifven af *Björner* i *Nordiska Kämpadater* efter tvänne något olika afskrifter. En med den första öfverensstämmande finnes ock i den skalholtska editionen af *Olof Tryggvesons Saga*, P. I. p. 214, och P. II: 331. En tredje, äfven något afvikande berättelse är efter *Flateyjarboken* utgifven af *Rask*, såsom tillägg till hans Edda.

[6] Se varianten hos *Björner*, s. 6.

och derpå öfver Dofre sunnanfjälls, underkufvar folket hvar han framfar och möter sin broder Gor, hvilken emellertid med sin flotta hade undersökt Svea- och Göta-skären samt danska öarna och slutligen kommit till Norge. Bröderna dela här välde, så att Nor skulle ega fasta landet, brodern åter alla de öar, mellan hvilka och landet han kunde styra sitt skepp. Nor kallar *Norge* efter *sitt* namn. Systern återfinnes hos en konung Rolf på Hedemarken, som hade bortröfvat och genom en förlikning nu äfven fick behålla henne; och från Nor, som gifter sig med Rolfs syster, härstammade sedan många konungar, efter hvilkas namn de norska smårikena sunnanfjälls skola blifvit uppkallade. Af dessas efterkommande blir i synnerhet *Halfdan* berömd, hvilken gjorde ett stort offer, på det han, liksom konung Snö den gamle, måtte lefva i tre århundraden. Han får till svar, att han blott skulle lefva en mansålder, men att i 300 år ingen oberömd man och ingen qvinna skulle födas i hans ätt. Af hans 18 söner stupa de första nio barnlösa i krig, men blifva så namnkunniga, att med deras namn konungar och förstar sedermera i skaldespråket betecknas; de senare nio blifva stamfäder för de ädlaste ätter i Norden. — Denna skrift, som förer titeln »det funna Norge» (Fundinn Noregr), — ehuru den sjelf omtalar, att Nor fann landet bebodt — röjer sig ha blifvit författad i isländska literaturens senare ålder. *Lapparne*, hvilka eljest hos Isländarne alltid heta Finnar, nämnas först så i 12:te århundradet. Att de sättas *bakom* eller *nedanför* Finmarken visar, att denna ej mer togs i samma utsträckning som ännu i 12:te seklet, då Finmarken säges ha omfattat Sjöfinnar, Fjällfinnar, *Lappar*, Kareler och Gandfinnar[7]. Orsaken måste ha varit *Helsingarnes*[8] allt längre åt norden fortsatta nybyggen i det svenska Norrland, då, med den skatt de här troligen utkräfde af Lapparne[9], de svenska Lappmarker begynte skiljas från den

[7] Enligt en uppsats på Norges landskap af Are Einarsson, norske konungen Östens hofman, citerad *Hist Norv.*, P. I. p. 33, af *Torfæus*, som likväl ej nämner, om denne Are lefvat med konung Östen Magnusson eller med konung Östen, Harald Gylles son, eller med konung Östen Mejla. Men alla tillhöra 12:te årh. *Gandfinnar* äro Trollfinnar.

[8] Hela det svenska Norrland kallades under medeltiden *Helsingland*, hvarom strax mera.

[9] Sannolikt har Lapparnes beskattning eller plundring lika väl skett af de gamla norrländska nybyggare i det inre, som af Norrmännen ut-

norska Finmarken, hvars utsträckning väl utefter hafskusten, men ej inne i landet förut var bestämd[10]. Dessa nybyggares framsteg vållade ock *Qvenernas* tillbakaträngande ur Vesterbotten; och att författaren till Fundinn Noregr redan inskränker Qvenland till *östra* sidan af Bottniska viken, styrker, att han lefvat mot slutet af 13:e århundradet, men ej

efter Finmarkens kuster. Det är samma förhållande som sedan i svenska Lappmarkerna under medeltiden visade sig emellan Lapparne och deras förtryckare *Birkarlarne*, nybyggare och handelsmän, hvilka tillvällade sig ett välde öfver Lapparne, som först konung Gustaf I afskaffade. Dessa *Birkarlar* skola väl, enligt *Porthan* (Dissertatio de Bircarlis, P. I. II, Aboæ 1786, 1789), från början varit *Finnar* från *Birkala* socken i Tavastland; men sjelfva namnet är så tydligen *svenskt* (Birkarl, borgkarl, borgare, handelsman), att Porthan sjelf finner sig föranlåten att äfven förmoda en svensk koloni i det tavastiska *Birkala* (P. II. p. 35), emedan socknens namn ej är finskt (»a Fennicæ linguæ ingenio alienum»). Ostridigt är äfven, att i Gustaf I:s och näst föregående tider Birkarlarnes hufvudsäte var i *Vesterbotten*, att köpenskap med Lapparne ifrån *dess* handelsplatser skedde, och man kan svårligen förstå, huru de der boende Svenskar *någonsin* kunnat lemna handeln med de dem så nära liggande svenska Lappmarker åt de aflägsna Finnarne i Tavastland eller Österbotten. Men om Porthan i detta afseende förvandlar svenskt till finskt, så har han i afseende på Qvenerna företagit en motsatt förvandling. Dessa skola nämligen ej vara *Finnar*, utan *Helsingar* (*Dissert. de antiqua gente Quenorum*, Aboæ 1788, p. 18); hvarvid likväl återstår att förklara, huru namnet Qvenland, som i 9:de årh. är så vidsträckt, att det innefattade nästan hela det svenska Norrland, småningom allt mer *inskränkes*, tills man blott återfinner det i norra Österbotten, hvars finska invånare af Norrmännen kallas *Qvener* eller *Öst-Qvener*, och landet *Qvenland* (*Hammonds* Nordiske Missions Historie, Kjöb. 1787, s. 908, cit. af *Porthan*, l. c.); under det man i samma mån ser *Helsinglands* namn i stället *utsträckas* och, sedan svenska kolonier genom Birger Jarl (jfr *Porthan*, ad Pauli Juusten Chronic., p. 121) äfven kommit till Österbotten, innefatta landet intill Uleåträsk. Qvenerna äro således så litet Helsingar, att de tvärt om af Helsingarne blifvit undanträngda. Att de qveniska höfdingars namn, som förekomma i *Egils Saga*, ej äro finska, kan lika litet bevisa, att Qvenerna ej voro finnar, som samma omständighet i allmänhet vid finländska höfdingars namn i våra fornhäfder bevisar, att dessa ej varit Finnar. Man har gifvit dem götiska namn eller efter skandinaviska språket ändrat de inhemska.

[10] *Schöning* (Forsög til de nordiske Landes, særdeles Norges gamle Geographie, Kjöb. 1751) bemödar sig förgäfves att af Finn-Lapparnes skatt i norska Finmarken och de anspråk, som detta namns obestämda utsträckning åt söder födde, sluta till ett fordom verkligt norskt välde öfver alla Sveriges Lappmarker.

heller långt senare, ty i det 14:de gjorde Helsingarne anspråk äfven på Österbotten intill Uleåträsk[1].

Att samtliga den nordiska fornsagans hjelteslägter ledas ifrån den nämde *Halfdan*, är väl nog att göra denne till en fabelhjelte. Men en särskild uppmärksamhet förtjenar den omständigheten, att ibland dessa slägter äfven sådana förekomma, hvilkas härkomst eljest föres till Oden[2], ty denna skiljaktighet tillhör ej ensamt denna skrift, utan anträffas i flera, och måste således haft någon grund i traditionerna. Så, ehuru Edda med Heimskringla öfverensstämmer i att låta *Ynglingarne* stamma från Oden, härleder den förra dem likväl äfven från en *Yngve*, Halfdan den gamles son[3], och detsamma förekommer i ett af den äldre Eddas qväden[4]. Så väl detta, som i allmänhet det egna genealogiska systemet i Fundinn Noregr, synes mig på följande sätt kunna förklaras. Norge är af alla nordiska länder det, som fornsagan sätter minst i förbindelse med Oden. Utom den från Sverige inkomna Ynglinga-ätten, visste den blott att till honom räkna en enda norsk ätts, Hlade-jarlarnes, anor. Detta borde i Norge och hos många derifrån härstammande Isländare naturligen föranleda behofvet att göra den inhemskt norska börden ej mindre lysande; så blef en norsk fylkiskonung *stamfader* för alla det gamla Nordens berömda ätter, och härleddes sjelf från en *Nor* — det personifierade norska namnet; ty på historisk verklighet kan väl denne Nor lika litet göra anspråk, som en Gote, Dan, Angul, Francus: fabelaktiga stamfäder eller rättare söner till det gotiska, danska, engelska och frankiska namnet. Men ej nog härmed.

[1] »Hälsingia Raa byrjas i Ulo Thräski». I ett notarii publici intyg om Upsala ärkestifts gränser, af år 1374. *Peringskiöld*, Monum. Upland., T. I. p. 4. Det tillägges, att denna gräns »ledhir äptir *isina* femptan wikna langan», d. ä. 15 mil utefter isen (på Uleåelf intill hafvet), såsom Porthan i *Registrum Aboense* funnit stället skrifvet. Peringskiöld har orätt läst *Isma*, och Rudbeck, *Atlant.*, III: 445, deraf gjort bergsryggen *Imai*.

[2] I *Fundinn Noregr* förekommer t. ex. en från Halfdan härstammande *Sköldunga-ätt*, och vi få se att äfven *Ynglinga-ätten* från honom härleddes.

[3] Halfdan den gamles 4:de son var Yngve, »er Ynglingar eru fråkomnir». *Skålda*, s. 192. Strax efter säges åter, att Ynglingarne äro komna från en *Yngvar*, s. 193, men i Företalet, att de härstamma från *Yngve*, Odens son. Sådana exempel bevisa bäst, att den prosaiska Edda är en *samling* af traditioner, upptagna sådana de förefunnits, utan allt bemödande att ändra eller förena dem.

[4] *Hyndlu-ljód*, str. 16.

Ättledningen måste äfven uppstiga i gudasagans rymder, och då här ej kunde bli fråga om en Odinsk, återstodo de ännu äldre Fornjotiska gudar. Nu blef den gamle Fornjoter förste stamfader och konung; dernäst uppträda hans söner Hler (hafvet), Loge (elden), Kare (vinden); denne födde Frost (kölden), fader till Snö den gamle, hvars son åter var Thorre, o. s. v.[5]. Sådana äro den fabelaktige Nors förfäder. Andra ha redan före oss i denna stamtafla igenkänt en etymologisk och allegorisk dikt[6], utspunnen till ett helt i nyare tider, ehuru den äfven upptagit äldre beståndsdelar. Thorres och Goas namn äro fästade vid tvänne månader i det gamla nordiska året, svarande ungefär mot Januarius och Februarius. Men då alla de andra månadernas namn äro tagna dels af naturliga kännetecken, dels af vissa sysslor, dels åter af månadernas ordning i hvarje årstid[7]; så är föga troligt, att

[5] Efter en annan handskrift hos Björner, som öfverensstämmer med *Flateyar-boken*, var *Kare* fader till *Jokul* (isberget), dennes son var *Snö*, som, utom sonen Thorre, hade tre döttrar, *Fönn* (hård snö), *Drifa* (mjuk snö) och *Miöll* (snödoft). Till denna ifrån Kare härstammande *snö-* och *is*-slägt sluter sig en annan, som äfven deltar i *sin* stamfaders egenskaper. Kares broder *Loge* (låga) säges, i *Thorsten Vikingssons Saga*, gift med drottning *Glöd* och ha tvänne döttrar, *Eysa* (kol) och *Eymyria* (aska).

[6] *Ihre*, Bref till Sv. Lagerbring, Upsala 1772. *Müller*, Sagabibl., II: 430 ff.

[7] Det gamla nordiska året synes ha begynt med vintern; emedan åren räknades efter vintrar. Dess 12 månader voro hos Isländarne: 1. *Gormánadur* (slagtmånad) fyrst i vetri (den första i vintern, ifrån medlet af Oktober till medlet af November); 2. *Frermánadur* (frostmånad), äfven kallad *Ylir* (den tjutande — af stormarne); 3. *Mörsúgr* (talgsugaren), äfven *Hrútmánadur* (vädursmånaden), *Skemdægirmánadur* (kortdaga-månaden) eller *Jólmánadur* (julmånad); 4. *Thorre* (Thorres månad, orätt kallad Thors månad); 5. *Goe* (Göjemånad); 6. *Einmánadur oc sádtid* (den *enda* — af vintern återstående — *månad*, men äfven *såningstid*, emedan den också innefattade första hälften af April); 7. *Gaukmánadur* (gökmånad) eller *Eggtid oc Stecktid* (äggtid och växttid); 8. *Solmánadur* (solmånad); 9. *Midsumar*, äfven *Selmánadur* (af *sel*, fäbod eller säter); 10. *Heyannir* (höanden); 11. *Kornskurdar-mánadur* (skördeanden); 12. *Haustmánadur* (höstmånad). *Jon. Gam*, Schediasma de ratione Anni Solaris secundum rudem observationem Veterum Paganorum in Islandia, ad calc. *Arii Sched.*, Havn. 1733, p. 113 seq. Jfr *Skálda*, s. 188. Månadsnamnet *Thorre* betyder den *förnämsta delen* af något (här, af vintern): *Björn Haldorsens* Isl. Lexicon. *Göje*-månad kan deriveras af verbum *giæast*, se opp, titta fram — här användt på jorden, som fram i denna månad begynner tära ifrån sig snön och fläckvis bli bar. *Gam*, l. c., p. 114.

endast de bägge nämda skulle ursprungligen fått sitt namn af personer, i synnerhet som deras benämningar äfven medgifva en annan uttydning. Endera ha derför de fabelaktiga personernas namn blifvit skapade utaf månadernas, eller troligare de förras för likheten i ljudet blifvit med de senare förvexlade. Nor, Gor och Goa nämnas äfven i en isländsk ättledning uti Landnáma-sagan[8], men utan all synbar gemenskap med Fornjoter, hvars afkomma, om man undantager att de gamla skalderna kalla hafvet, vindarne, elden för Fornjoters söner[9], för öfrigt är fullkomligt okänd. Det är endast skriften om det funna Norge, som både känner dessa och äfven deras efterkommande utförligt. Emellertid har ett helt system i Nordens fornhäfder på denna skrift blifvit bygdt. Ty då sålunda ej blott Norges, utan hela Nordens förnämsta ätter skulle vara af *jotnisk* börd, och Norge rof för en *jotnisk* eröfrare, fans nödigt att också de gamla *Jotnar* måste vara *Goter* och af samma stam med det senare ankomna Odens folk[10]. Detta antogs med förbiseende af alla bevis för motsatsen; och hvad kunde i detta afseende icke vågas, då Fundinn Noregr gör sjelfve Asa-Thor till stamfader för jotniska slägter[1], ehuru (om än en liknande gud förekommer hos några finska folk) han likväl i nordiska mytologien, och just i egenskap af Asa-Thor, är hela den jotniska stammens afsvurnaste fiende — »omstörtare af de Fornjotiska gudars altaren» — »Finnarnes besegrare» — såsom de gamle skalder honom kalla? Thor var i sjelfva verket den i Norge företrädesvis dyrkade guden, troligen der äldre än den Odinska invandringen. Denna gick, enligt Ynglingasagan, *icke* åt Norge[2], och om företalet till Edda låter den

[8] P. IV, c. 7, p. 297.

[9] Jfr ofvanför s. 155.

[10] *Schöning*, Norges Riiges Historie, I. del., kap. 1, §§ 9, 10, 21, och efter honom *Suhm*, Historie af Danmark, 1 del., s. 21. Till att skilja sig från de äldre *Joter*, skola Odens kallat sig *Godjod, Gothiod, Gother*, hvilket således skulle vara en sammandragning af Godjoder, d. ä. de gudomliga Joter. Men Jotnarne kallas på isländska ej *Jotar* (hvilket betyder Jutar, Jutländare), utan *Jötnar* eller *Jotnar*. Andra ha redan anmärkt, att hela denna härledning är emot språkets art.

[1] I *Fundinn Noregr* hos *Björner*, l. c., s. 4, är Asa-Thor far till Jotunen Svase på Dofre fjäll, hvilkens son var gift med den bortröfvade Goa.

[2] Den säger blott, kap. 9, att Håkan Jarl i Norge räknade sina förfäder till *Semingr*, Odens eller, enligt företalet till *Heimskringla*, Yngve Frejs son.

gå deråt[3], så härleder det likväl icke derifrån Norges befolkning. Hvarifrån hade således detta land fått sina invånare, då dessa likväl tydligen äro af samma ursprung med det öfriga Skandinaviens? En med Odens folk beslägtad stam måste således i Skandinavien äfven funnits tidigare än den historiske Oden; och vi ha redan utmärkt denna äldre stam. Men deraf följer icke, att den får förblandas med de ännu äldre Jotnarne. Ty om detta Nordens äldsta invånares namn poetiskt äfven brukas i bemärkelsen af *fiender* i allmänhet, så har likväl forntiden sjelf på detsamma äfven gifvit oss en *historisk* förklaring, som visar att en verklig stamskilnad ingick i det fiendtliga förhållandet. Redan det förhatliga och smädliga i användandet af *jotniska* namn hos de gamla skalderna[4] förbjuder all tanke, att samma skalder skulle härledt Nordens ädlaste ätter och de hederstitlar, hvartill dessa namn förvandlades, från ett sådant ursprung; och på denna räkning utplåna vi äfven ur den Fornjoterska ätten *Gylfe*, Odens samtida i Sverige[5]. Han må nu vara en verklig eller allegorisk person, visst är, att han i ingendera bemärkelsen är en *jotnisk;* ty namnet Gylfe är ett poetiskt hedersnamn, hvilket hos de gamla skalder brukas för *konung* i allmänhet[6].

Det är ett fåfängt bemödande att vilja föra någon nordisk historia utöfver Oden. Med honom stiga minnena upp åt himmelen eller ned åt djupet. Väl kan man i det gamla lager af myt och saga, hvarvid Nordens och så många andra folkslags fornhäfder stanna, utspana, liksom naturforskaren i bergens daningar, en viss följd, vissa stora epoker. Men

---

[3] *Rasks Edda*, p. 15.

[4] Jfr *Skálda*, s. 127, 128.

[5] Gors söner voro, enligt Fundinn Noregr, *Beitir* och *Heitir*, som voro sjökonungar och våldsverkare. Beitir (kryssaren, af *beita* kryssa), hade två söner, *Glamr* (*glammi*, stortalaren, bullraren) och *Gylve* (*gylvi*, den gyllene). Det synes derför vara med allusion på sjelfva namnets betydelse som skalden Brage den gamle (*Yngl. S.*, kap. 5) kallar Gylfe för den *guldrike*). Jfr *Müller*, Sagabibl., II: 439. I den siste har man velat se den Gylfe, hvilken den prosaiska Edda gör till konung i Sverige vid Odens tid, och som omtalas i Ynglinga-sagan. Men, äfven om man tar Fundinn Noregr historiskt, har *Hallenberg* (Anmärkningar till Lagerbrings Historia, I: 4 ff.) bevisat, att Nors och Gors delning af länderna, enligt denna skrift, ej innefattar Sverige, utan Norge, och att hela den så kallade Fornjoterska ätten således ej angår det förra, utan det senare.

[6] *Skálda*, s. 191.

intet historiskt namn har öfverblifvit, och Oden sjelf är den ende, som från denna tid, åtminstone till en del, kan göra anspråk på ett sådant. Hans prester visste derför att äfven ge honom sjelf anor, hvilka äldre och nyare fabler täflat att smycka; under det å andra sidan många konungaätter räknade sig till heder att i honom vörda en stamfader. Men alla försök att leda nordiska ättartal utöfver honom — äfven om de syfta åt en verkligen och ej blott inbillad äldre tid — komma till korta och falla tillbaka nedan om hans egen[7]. Och huru var det annorlunda möjligt, då slägtregistren *ifrån* honom visa så många luckor? Äfven Ynglinga-talet har sådana. Redan dess olika begynnelse, efter olika källor, måste väcka uppmärksamhet. Ynglinga-sagan börjar sjelfva ättledningen efter Oden med Niord, hvars son Yngve Frej skall gifvit slägten namn. Det gamla isländska Langfedgatalet har samma ordning[8], men Niord synes här föreställa Odens son, och Yngve Frej hans sonson, emedan detta ättartal går i rätt nedstigande linie. Are Frode, som äfven går från far till son[9], börjar med Ingvi, som han kallar *Tyrkiakonungr*, hvarefter följa Niordr *Svia-konungr* och Frayr[10]. Härmed öfverensstämmer den äldsta inhemska konungalängden för hedniska tiden uti Registrum Upsaliense, som säger, att, »enligt de flestas mening, Inge varit förste konung i Sverige, som födde Neroch (Niord), som födde Froy (Frej), hvilka bägge af deras efterkommande dyrkades såsom gudar»[1]. Men

---

[7] Det gäller äfven om den Fornjoterska ätten, om man blott rättar sig efter slägtlederna, då Fornjoter sjelf blir samtida eller yngre än Oden. Jfr *Hallenberg*, Anmärkningar till Lagerbrings Hist., I. s. 21, 24.

[8] *Langebek*, l. c., I: 4.

[9] Man har velat neka detta, emedan den 28:de i ordningen i hans ättartal är *Helge*, och den 29:de »*Ingialldr* dottersonar Sigurþar Ragnarsonar Lodbrocar»; men deraf följer ej, att icke denne Ingiald var Helges son. Tvärt om, detta intygas i *Landnáma-boken*, p. 106, der det heter om Oleifr, den 30:de i ordningen i Ares ättartal: »Óleifr hinn hvíte het Herkóngr, hann var sun Ingiallds Kóngs Helgasunar»; och i *Eyrbyggia Saga*, kap. 1, om densamme Oleifr eller Olof hviti: »Hann var son Ingialldz Helgasonar, enn moder Ingialldz var þóra dotter Sigurdar Ormsíauga Ragnarssonar Lodbrókar.»

[10] *Schedæ*, Havn. 1733, p. 76.

[1] »Rex *Inge*, quem primum Sueciæ monarchiam rexisse plurimi astruunt, genuit *Neroch*. Qui genuit *Froy*. Hos ambos tota illorum posteritas ut deos venerati sunt.» *Catal. VI.* Script. Rer. Suec. Med. Ævi, I. 1: 14. »Inge swerikis konungr som ensambr rædh först allo swerike swa sum mæn sæghia af han fik en son som hæt *neork* sidhan fik

i företalet till Edda, i Rymbegla och i Fundinn Noregr är åter Yngve[2], Ingfreir[3] eller Frejr[4] — en son af Oden. Ifrån Fiolner, Frejs son, öfverensstämma de flesta ättartalen; men den afskrift af Langfedgatalet, hvilken Verelius anför, och som utmärker sig genom några afvikelser, har äfven den anmärkning, att emellan Frej och Fiolner en *lucka* finnes i slägtregistret[5]. Detta visar oss också ättartalens ovisshet just i den punkt, der äfven den ifrigaste försvarare af deras tillförlitlighet måste erkänna sannolikheten af en sådan ovisshet, nämligen i *öfvergången* från Nordens gudar till de från dem härstammande konungarne: en öfvergång, vid hvilken äfven fornsagan synes besinna sig. Ty låt vara, att under dessa gudar presterliga herskare, som fört deras namn, kunna förstås, så var likväl det historiska och mytiska här så förenadt, att ingendera beståndsdelen kan bestämdt afsöndras; och denna förblandning af gudasagans och konungasagornas ättartal vore redan tillräcklig att förklara olikheten i de äldsta lederna, om ej denna ur många andra skäl vore lätt förklarlig.

Med en *Yngve* — hvilket i det gamla skaldespråket blef ett poetiskt namn på konung i allmänhet — begynner Ynglinga-ätten. Han göres än till densamme med guden Frej, än skiljes åter ifrån denne. I den förra egenskapen måste han enligt gudasagan vara Niords son; i den senare är han en höfding, på hvilken Odens egen gudomliga och presterliga herskaremakt öfvergått, — således en son af samme Oden, hvars blod kallas den »allmännaste» källan för konungahärkomst[6]. I tillägget *Tyrkia-konungr* till Yngves namn hos Are Frode ligger hans ursprung från Asgård doldt under den trojanska fabeln[7].

Fiolner är den förste Ynglingen, en son af Yngve, men äfven en son åt guden Frej. I senare afseende kan han när

---

han en son som hæt *frodhe* ok the badhe hedhradhes swa som gudhar aff allom them som aff thöm badhum födos.» *Ibid. Cat. III*, p. 5.

2 *Edda*, Formáli, s. 15. Jfr *Skálda*, s. 211.

3 *Rymbegla*, P. III, c. 1.

4 *Fundinn Noregr* hos *Björner*, l. c.

5 *Verelius*, not. ad *Hervarar Saga*, p. 39, ex. cod. Ættarboga. Emellan Yngve Frejr och Fiolner anmärkes: *hier vantar*, d. ä. här fattas.

6 »Genus usque ad *generalissimum* ascendit, id est ad Vuothen», säger *Ethelwerd* ap. *Savile*, l. c., fol. 834, om de northumbriska konungarne.

7 »Var Trója þar sem vér köllum *Tyrkland*.» *Edda*, Formáli, s. 7.

som helst börja ett nytt slägtregister; ty guden Frejs söner tillhöra ej ett århundrade mer än ett annat; och deraf åter, å andra sidan, ovissheten och den anmärkta luckan i samme Fiolners slägtledning från Yngve. — I gudarnes egen tid framlyser, oaktadt Ynglinga-sagans historiska framställningssätt, öfver allt den mytiska grunden, t. ex. i kriget och förlikningen mellan Vaner och Asar[8], i Gefions beskickning till Gylfe och Selands uppkomst[9], i Niords giftermål, i häntydningen på Frejas förhållande till Odr[10] m. m. Fiolner är den förste rent mensklige herskaren. Men han är ock en gudason, son åt den vänsälle och årsälle Frej, och hans egen tid måste derför ännu deltaga i gudalifvets och hans faders lycksalighet. Derför kallas han sjelf »rik, årsäll och fridsäll»[1]; derför, heter det, varade ännu i hans dagar[2] *Frejs frid* eller, hvilket är detsamma, *Frode-friden*[3], då god tid var i all land, säger Ynglinga-sagan, — då ingen menniska skadade den andra, om hon äfven såg sin faders eller broders baneman för sig, då ingen tjuf eller rånsman fans, så att en gullring låg länge orörd på Jalångers hed, säger Edda[4]. Denna gyllene frid under och näst efter gudatiden — efter allt utseende verkligen en hednisk myt — har i kronologiskt afseende haft ett vigtigt inflytande på framställningen af Nordens fornhäfder; ty då den äfven antogs ha fått sitt namn af en konung *Fridfrode* i Danmark, och af senare författare ansågs för samma frid, som hade inträffat vid Kristi födelse[5]: så berodde nu äfven nordiska historiens större eller mindre ålder på det rum man gaf åt denne fabelaktige Frode i konungalängden[6]. Han är hos Saxo den 24:de i

---

[8] Kap. 4.

[9] Kap 5. Jfr *Edda*, Dæmis. 1.

[10] Kap. 9, 13.

[1] Kap. 14.

[2] Jfr *Skålda*, s. 146.

[3] »Á hans dögum hófz Fróda fridr; þá var ár um öll lönd: kendu Svíar þat Frey.» *Yngl. S.*, kap. 12. Här säges således, att Svenskarne tillskrefvo Frej denna goda tid, men han kallades äfven *Frodhe* (jfr ofvanför s. 263, not. 1), *Froe* (Chron. Pros. Script. R. Suec., I. 1: 242) eller *Frö* (*Saxo*, lib. I. p. 16). — Af *Frö* komma sådana namn som *Frötuna* m. fl.

[4] *Skålda*, l. c. Jalånger låg på Jutland. Jfr *Saxo*, lib. V. p. 95.

[5] *Skålda*, l. c. *Rymbegla*, P. III. c. 1. Den senare säger, att i Fridfrodes tid, då Kristus föddes, åkrarne buro sjelfsådda, utan att behöfva plöjas till vintern, och att allt slags malm fans i jorden.

[6] Jfr *Müller*, Om Saxos og Snorros Kilder, s. 62.

ordningen af de danska konungarne[7], men hos Isländarne den 4:de från Oden[8]. Enligt Johannes Magnus infaller Frode-friden i Eriks, den 40:de svenske konungs tid[9]; enligt Isländarne under Frej och Fiolner, den tredje och fjerde från Oden. Edda förenar med denna frid följande saga: konung Frode kom till konung Fiolner i Sverige på gästabud och köpte af honom tvänne trälinnor, Fenja och Menja, jättedöttrar, hvilka han satte att mala på en qvarn, som hade den egenskap, att allt det maldes på qvarnen, som den malande sjöng om. De sjöngo i början om guld, frid och lycka[10]; men då konungen för hårdt dref på deras arbete, sjöngo de om krig, och vredo kring stenarne så fort att dessa brusto. Kriget kom, konungen föll; och så slutades Frode-friden. Men konung Fiolner hade innan den lyckliga tidens slut i sjelfva öfverflödets sköte ändat sina dagar. På ett gästabud hos konung Frode stupade han drucken i ett mjödkar och fann döden — »i vindlös sjö» — såsom den gamle skalden sjunger[1].

Hvad som berättas om hans son och efterträdare *Svegder*[2] bär ej mindre mytens stämpel. Han gör ett löfte att uppsöka *Gudhem* och *Oden den gamle,* och far med tolf män vida kring verlden. Han kommer till *Turkland* och *det stora Svithiod,* finner der fränder och får en gemål *Vana* ur *Vanahem.* Hemkommen, drager han ut för andra gången att söka gudarnes land. En qväll, då han var drucken, ser han under en sten en dverg sitta, som ropar till honom, att han der borde ingå, om han ville finna Oden. Svegder löper in i stenen, — den tillslutes; och Svegder kom aldrig åter. Berättelsen synes föranledd af hvad förut förmäles om Oden, som på dödsbädden, sedan han låtit rista sig med svärds-udd, sade sig skola resa till *gudarnes land* och der

---

[7] Frotho III hos *Saxo,* lib. V. p. 95.

[8] *Skálda* och *Rymbegla,* ll. cc. *Langfedgatal* ap. *Langebek,* l. c.

[9] »Cum autor fuisset Frothoni (Ericus), ut tot æquissimas leges pro pacifico subjectorum populorum convictu conderet, nequaquam credendus est in propriis regnis et terris a tam utili et honesto ac summe necessario studio animum retraxisse.» *Historia Gothor. Sveorumque,* lib. IV. c. 31.

[10] Derför kallades *guldet* i skaldespråket *Frodes mjöl.* Sången under namn af *Gróttasaungr* (qvarnsången), finnes ännu i *Skálda,* s. 147.

[1] I Thiodolfs qväde, *Yngl. S.,* kap. 14.

[2] *Yngl. S.,* kap. 15. Svegder förbigås i det af *Verelius,* l. c., anförda *Langfedgatalet.*

fägna sina vänner, hvarför de svenske trodde honom vara kommen till det *gamla Asgård* och der lefva evinnerligen. Sagan om Svegder beror på tvetydigheten af dessa namn, hvars motsvarande föremål man tänkte sig både i *denna* och en *annan* verld. Att den sistnämda tydningen borde anses för den riktigaste, visar utgången; ty Svegder slutar med att försvinna ur de dödligas gemenskap. Att dvergarne bodde i stenar och klyftor och utmärktes genom sin list, var gammal nordisk tro; och Ynglinga-sagans förklaring, att stenen var en *by*, som hette *Sten*, är tydligen ett af dessa tillägg, genom hvilka en senare tid sökte omskapa de gamla mytiska berättelserna efter en förment historisk sannolikhets lagar.

Vanland[3], hvars namn påminner om hans mors härkomst från Vanernas land, Svegders son och efterträdare, är den förste, om hvilken det säges, att man kände hans begrafningsplats och de öfver honom uppsatta bautastenar. För öfrigt är han gift med prinsessan *Drifva*, från Finland, dotter af konung *Snö*, liksom framdeles Agne, en af hans efterträdare, är förmäld med prinsessan *Skälfva* (Skiálf) från Finland, dotter af konung *Frost*[4]; och att vi här åter träffa på den Fornjoterska ättens namn-allegorier, är ett bevis, huru nära äfven det historiska här öfver allt gränsar till fabeln.

Med *Visbur*, Vanlands son, knyter sig Ynglinga-sagans poetiska fabel genom den förbannelse öfver ätten, hvilken hans söner underkasta sig för att få hämd öfver sin far. Förbannelsen uttalas genom spåqvinnan *Huld*[5], som genom trolldom äfven vållat Vanlands död. Om denna Huld, trollens drottning i Nordlanden, såsom det heter, och moder till trollsystrarne Thorgerd och Yrpa, hvilka den norske jarlen Håkan i tionde århundradet dyrkade, fins en egen isländsk saga, i hvilken man väl igenkänner tonen af senare tiders äfventyr; men ämnet är gammalt. Sagan om Huld omtalas i början af trettonde århundradet såsom väl bekant i Norge[6],

---

[3] Kap. 16.

[4] *Skiálf*, tremor, skälfva. *Frost* eller *frosti*, frigus, köld.

[5] *Huldr*. Hon kallas *seidkona* och *völva*, troll- och spåqvinna.

[6] Sturle Thordson berättade *Huldarsaga* i Bergen i Norge »bättre och kunnigare än någon förut hade hört af dem, som der voro» (betr ok fróðligar en nokkur þeirra hafdi fyrr heyrt er þar vóru). Konung Magni Lagaböters drottning tyckte så mycket derom, att hon anbe-

hvars allmoge ännu ej glömt *Hulla* eller *Huldren* såsom en drottning öfver troll, rå och de underjordiska[7].

Domald tog arf efter sin fader och rådde för länderna. I hans dagar blef i Svithiod en stor hunger, så att folket måste gripa till nödspis[8]. Då tillagade Svearne ett stort offer i *Uppsalarne*[9]. Första hösten offrade de oxar; men året blef ej bättre deraf. Andra hösten gjorde de menniskooffer; men året blef snarare värre. Tredje hösten kommo Svearne mangrant till Upsala, då offret skulle blifva. Höf-

---

falde honom till det bästa hos konungen, om hvilken Sturle gjorde ett lofqväde. Konungen sade då, att han vore den bästa skald, och uppdrog honom att sammansätta sin faders, konung Håkan Håkanssons saga. *Sturlunga Saga*, X: 304—306. Det var år 1265. Ännu då ansågos således skalderna för konungarnes häfdatecknare.

7 Dessa kallades derför efter henne i det gamla språket för *Huldufólk*, och trollkonster för *Huldukonstir*. *Huldr* betyder dold, gömd. *Björn Haldorsens* Isl. Lex. Mest är hon hos allmogen i Norge bekant af den så kallade »Huldres-låt» — en förment underjordisk musik, sorgliga, ihåliga toner, hvilka man ofta hör på bergen. *Müller*, Sagabibliothek, I: 368. Sådant tillegnas äfven i Tyskland åt »die Frau Holla», enl. *Grimm*, Deutsche Sagen, I. Th. s. 6—11. — Müller tviflar, om hon är densamma med Ynglinga-sagans, emedan den der omtalta blott är en hexa och ingen öfvernaturlig varelse. Men i *Sturlunga Saga* heter det ock blott, att Huld var »trollkona mikil».

8 »Á hans dögum giördiz i Svíthióð sultr mikill oc seyra». *Seyra* eller *syrja*, Svetice *sörja* (af *sur*), egentligen surnad och bortskämd dryck, i allmänhet en blandning af till spis otjenliga ämnen.

9 *Uppsalir* (sing. uppsalr) af *salr* sal och *upp* uppåt. Namnet har, såsom i allmänhet ställens namn, af ett *appellativum* blifvit ett *proprium*. I *Ynglinga-sagan* finnes ännu den appellativa bemärkelsen qvar, såsom i kap. 40, der det heter om Ingiald Illråda, då han bjöd Fylkiskonungarne till Upsala: hann let búa sal einn, engum mun minna edr úvegligra, enn *Uppsalr* var; »han lät bygga en sal, ingen mån mindre eller oansenligare än *Uppsalen* var.» Här betyder Uppsalen tydligen detsamma som *konungasalen*. Kap. 38 säges om Tiundaland: þar eru *Uppsalir* — »der äro Uppsalarne». Så kallades nämligen konungasalarne och förmodligen äfven offersalarne (ty Upsalas namn nämnes först då Yngve Frej berättas der ha uppfört afgudahuset), emedan de lågo *uppåt* landet för de nedanför boende, af hvilken omständighet äfven *Upp*land fått sitt namn. Hos Isländarne skrifves namnet alltid i pluralis, och äfven i de gamla svenska lagarne, t. ex. »wiþ *uppsalir*», »aff *uppsalum*». *Upl L.* KgB. Fl. 1, 2. Det nu brukliga *Upsala* är den gamla genitivus pluralis, sådan den ännu förekommer i uttrycken *Upsala-stad*, *Upsala-öde*. Man har i förstnämda benämning bortkastat ordet *stad*, och sedan af genitivus gjort en nominativus.

dingarne rådgjorde med hvarandra och sammanstämde derutinnan, att oåren mânde komma från Domald, deras konung, och att de skulle offra honom sjelf sig till god årsväxt, öfverfalla och dräpa honom samt bestryka gudarnes säten med hans blod; och så gjorde de. — Berättelsen bär allt utseende af historisk trovärdighet, och längre fram omtalas, huru Olof Trätälja hade samma öde, med tillägg, att Svearne voro vana att tillskrifva sin konung både god och ond årsväxt[10].

Om *Domar*[1], Domalds son, förtäljes blott, att han styrde länge riket; att god tid och frid var i hans dagar; att han sotdog i Upsala och blef förd på Fyrisvall och bränd på åbacken, hvarest hans bautastenar stå. Skalden Thiodolf säger sig »ofta ha mycket sport visa män efter Ynglingens stenrör[2] och det rum, der Domar blef ett rof för Halfs dånande baneman (elden)»[3]. — »Nu vet jag» — tillägger han — »att denne Fiolners ättling, förtärd af sjukdom, brändes vid *Fyri*»[4]. Domars minne var således fästadt vid ett ännu i skaldens tid bestående minnesmärke. Om *Dyggve*, hans son, berättas ock att han dog af sjukdom. Skalden säger:

---

[10] »Sva sem Svíar eru vanir at kenna konúngi bædi ár oc hallæri». *Yngl. S.*, kap. 47.

[1] Kap. 19.

[2]
»Oc ec þess opt
of Yngva hrær
fróda menn
of fregit hafda».

Hrær — Svetice *rör*, stenrör — rudus, tumulus, sepulchrum (jfr ordboken vid *John Olafsens* Nordens gamle Digtkonst. — Det fins i denna bemärkelse ej upptaget i *Björn Haldorsens* Isl. Lex.). Detta ord utmärker således en *stenhög*, ej en *jordhög*, i fall ej skalden brukat det ena uttrycket för det andra; men han nytjar samma ord strax derpå äfven om konung Dyggves grafhög. Att stensättning ej sällan brukades vid ättehögarne, kan förena båda bemärkelserna.

[3] *Half* var en berömd norsk konung och hjelte, om hvilken en egen saga finnes hos Björner, *Nord. Kämpadater*. Han blef innebränd, och stupade sedan han brutit sig ut ur det brinnande huset. Derför kallades *elden* hos skalderna *Halfs baneman*. Denna hjeltes ändalykt besjunges än i visor på Färöarna. *Müller*, Saga-bibl., II: 453.

[4] *Fyri*, på gammal svenska *före*, sjö. *Ihre*, Glossar. in v. Den vattensamling, som Upsala-ån bildar ned på Kungsängen, och som väl fordom var och ännu hvarje vår är nog stor att förtjena namn af *sjö*, kallas derför än i dag *Föret*. *Fyrisvall* betyder egentligen fältet eller ängen kring denna sjö.

»Ej okändt är, att Hel[5] gläder sig öfver Dyggves hög[6], att hon hade utkorat åt sig den konungslige mannen, och att Lokes dotter allt för hårdt har lekt med herskaren öfver Yngves folk»[7]. Dyggves moder *Drott* säges ha varit syster till *Dan* den stormodige, af hvilken Danmark skall fått sitt namn. Det inträffar temligen med tidsföljden; ty enligt det isländska Langfedgatalet är Dan den åttonde från Odens son Sköld, och Domar, Drotts gemål, den *sjunde* från Odens samtida och efterträdare i Sverige, Niord. Men den historiska genealogien genombrytes äfven här af en mytologisk. Drott, Dyggves moder, är nämligen — enligt Ynglinga-sagan — en sondotter åt *Rig*, hvilken först på nordiska tungomålet blef kallad *konung*, och denne är åter — enligt det gamla qvädet om Rig[8] — en sonson af Heimdall, en af Asarne i Odens följe, från hvars tid således Dyggves mor blott i *fjerde* led är aflägsnad. Detta gamla qväde förer oss åter helt och hållet in i fabelns rymder, och innehåller en allegorisk målning af ståndens uppkomst i Norden. Så — heter det — säges i gamla sagor, att Heimdall, en af Asarne, den starke och vise guden, gick efter gröna stigar och kom på sjöstranden till ett hus, der han ingick. Dörren stod på gafvel, eld brann å golfvet, hjon sutto der inne, af arbete grånade, *Ae* och *Edda*[9], i gammaldags kläder. Edda tog ur askan den tunga, tjocka, sådbemängda kakan och bar fram soppa[10] i skålen, men största läckerheten var den sudna kalfven. Heimdall, som kallade sig *Rig*, sof med husets hjon i tre nätter, och nio månader efter hans bortgång födde Edda

[5] »Glitnis gná» egentligen häst-möa (jfr *John Olafsen*, l. c., p. 35, och den bifogade ordboken). Uttrycket är i Peringskiölds ed. af Heimskringla rätt öfversatt med *Hel*, som så kallades, emedan hennes fader Loke en gång förvandlat sig i ett sto. *Edda*, Dæmis. 42. Öfversättningen »Himmelens Frue» i den köpenhamnska, och »Himlens Drottning» (solen) i den sista stockholmska upplagan af *Heimskringla* är deremot felaktig.

[6] Här nytjas äfven det i noten 2 nyss anmärkta ordet.

[7] »Allvaldr Yngva þiódar».

[8] *Rigsmál*, äfven *Rigsþáttr* eller *Rigsþula*, infördt i Rasks och Afzelii ed. af den äldre Edda, men finnes, enligt den förres anmärkning (sid. 100), ej i någon af de vanliga codices af *Sæmundar-Edda*, utan i ett fragment, som tyckes tillhört densamma.

[9] *Ai* (eller *Ae*) betyder farfarsfader. *Edda* mormorsmoder.

[10] Sod. »Soþ var i bolla», str. 4.

en son, hvilken vattenöstes[1] och kallades *Träl*. Han växte och trifdes, var mörk till färgen, fick skrynklig hud på händerna, krumpna knogar, tjocka fingrar, fult anlete, lutad rygg och långa hälar. En tiggarflicka kom till huset, fötterna voro sårade, armen solbränd, näsan nedtryckt; hon nämdes *Thy* (trälinna), framlefde med Träl »de tunga dagar» och födde honom söner och döttrar, hvilkas allegoriska namn utmärka trälarnes kropps- och sinnesegenskaper[2]. Deras sysslor blefvo att binda bast, släpa bördor, bära ris, gärda och göda åkern, sköta svin, valla getter, gräfva torf. Af dem äro *trälarnes ätter* komna. — Rig hade gått vidare och fann i ett annat hus ett annat par. Dörren stod på glänt, eld brann på golfvet. Mannen slöjdade träd till en väfbom, hans skägg var putsadt, håret klippt i pannan, han hade en trång skjorta, som sammanhölls med ett spänne vid halsen[3]. Hustrun svängde spinnrocken, mätte tråd och lagade till

---

[1] Att ösa vatten på nyfödt barn och namngifva det, var äfven hednisk sed. Då Harald Hårfager föddes, heter det: var sá vatni ausinn oc nefndr Haralldr: — »han blef vattenöst och kallad Harald.» *Heimskringla*, Halfdan Svartes Saga, kap. 7. — Guthormr hertogi hafdi vatni ausit hinn ellzta son Harallds konungs oc gaf nafn sitt: »hertig Guttorm hade vattenöst konung Haralds (Hårfagers) äldsta son och gifvit (honom) sitt namn». L. c., *Harald Hårfagers Saga*, kap. 21. Om en annan samme konungs son säges: Sigurdr Jarl iós sveininn vatni oc kalladi Hákon: — »Sigurd Jarl öste vatten på pilten och kallade (honom) Håkan». — Sá var þá sidr um göfigra manna börn, at vanda menn miök til at ausa vatni oc gefa nafn: — »det var då seden med förnäma mäns barn, att noga utsöka de män, som skulle vattenösa dem och gifva namn». *Ibid.* kap. 40. Andra exempel på denna sed hos hedningar förekomma i *Heimskringla*, Harald Gråfälls och Håkan Jarls Saga, kap. 8, samt i *Jomsvikinga Saga*, kap. 1; *Olof Tryggvasons Saga*, ed. Skalholt., P. I. c. 70; *Eyrbyggia Saga*, kap. 11; *Nials Saga*, kap. 14; på sistnämda ställe om ett flickebarn.

[2] Sönerna heta: *Hreimr* (den sotige, af *hrim*, sot), *Fjósner* (en som gör de smutsigaste sysslor, jfr *Björn Haldorsens* Isl. Lex.), *Klúr* (ohyflad), *Kleggr* (hård, af *kleggi*, massa compacta alicujus rei), *Kefser* (stursk), *Fúlner* (vresig, af verbum *fúla*, indignationem prodere vultu torvo), *Drumbr* (drummel), *Digraldi* (tjocker), *Dröttr* (latlymmel), *Hösner* (jag kan ej öfversätta detta namn), *Lútr* (lutande), *Leggialdr* (liggande). — Döttrarna kallas: *Drumba* (klunsig), *Kumba* (lunsig), *Öckvinkálfva* (surbent, af *öckr*, verruca vel tumor in carne), *Arin-nefia* (plattnäsa, af *arinn*, subactus vel aratus), *Ysja* (fräck), *Ambátt* (trälinna), *Eikintjasna* (trätgirig), *Tötrug-hypja* (i paltor klädd), *Trönu-benja* (trynesårad).

[3] »Smockr á hálsi» — brukas ännu af bönderna i Vermland.

kläder. Hon hade bindel på hufvudet[4], smycke på bröstet, duk om halsen, band på skuldrorna. Paret het *Afe* och *Amma*[5]. Rig undfägnades[6], och sof med husets hjon i tre nätter. Nio månader derefter födde *Amma* en son, röd och blomstrande, med tindrande ögon; han vattenöstes, sveptes i linne och kallades *Karl*. Han växte och trifdes, lärde oxar tämja, slöjda åkerredskap[7], timra hus, smida söm[8], göra kardor, köra plog. Till honom hemfördes såsom brud *Snör* (den snälla), behängd med nycklar, i kjortel af gethår. Hon sattes under linne[9]; de delte ringar[10], bredde lakan, bygde bo. De födde söner och döttrar, hvilkas namn utmärka det friborna ståndets egenskaper[1], och af dem äro komna alla

[4] *Sveigr*, egentl. vidjeqvist, sedan halsband, äfven båge. *Björn Haldorsen*, l. c. I vissa trakter af Vermland bruka ännu qvinnfolken att veckla band om det långa håret och så sammanvefva detta upp i hufvudet.

[5] *Afe* farfar, *Amma* mormor.

[6] Den strof, der matanrättningen beskrifves, har förmodligen här gått förlorad.

[7] »Arþr», årder.

[8] »Hlöþur smida» heter eljest ensamt »at *lada*». Afzelius öfversätter: »bygga lador»; men detta ligger ju redan i det föregående.

[9] »Settiz undir ripti» (str. 20) är väl detsamma som i str. 37 vid ett lika tillfälle heter: »gékk hon und líni», d. ä. hon gick eller sattes under linnet. Att en duk eller pell hålles öfver bruden vid giftermålet, är ännu ett svenska allmogens bruk. Att hölja bruden i linneslöja var gamla seden. Jfr *Hamarsheimt*, str. 21.

[10] »Bauga deildu.» — Detta skulle man tro hade afseende på den kristliga vigselns bruk; men denna vigsel hade då utan tvifvel uttryckligen blifvit nämd, och andra häntydningar på kristendomen förekommit. Att gifva ringar var i det hedniska Norden ett så allmänt tecken till den högsta frikostighet, att »baug-giafi», ringgifvare, hos skalderna blef ett loford för konungar (*John Olafsen*, l. c., s. 212). Det kan således i allmänhet betyga, att makarne med hvarandra delade hvad de hade dyrbarast.

[1] Sönerna kallas: *Halr* (friman), *Drengr* (dräng, — fordom ock: en tapper man), *Hauldr* (odalman), *þegn* (frälseman), *Smidr* (smed, äfven konstnär i allmänhet), *Breidr-bóndi* (storbonde), *Bundin-skeggi* (med bundet skägg — tyckes ha afseende på den omvårdnad om skägget, som tillägges bonden i qvädet, då om honom säges, att hans skägg »var skapat», d. ä. väl skickadt och ansadt), *Búi* och *Boddi* (boende, bosatt), *Bratt-skeggr* (med rakt nedhängande skägg), *Seggr* (djerf, taldjerf). — Döttrarna äro: *Snót* (anständig, vettig), *Bruþr* (brud), *Svanni* (hurtig och klok), *Svarri* (myndig), *Sprakki* (oförskräckt), *Fljód* (vacker flicka), *Sprund* (qvinna), *Vif* (fruntimmer), *Feima* (blygsam), *Ristill* (ädelmodig).

karla-ätter. — Rig fortsatte sin vandring. Han kom till en sal. Dörren var tillyckt och prydd med en ring. Han ingick. Golfvet var strödt[2]. Der sutto hjon, sågo hvarandra i ögat, *Fader* och *Moder*. Deras handarbete var lek. Husbonden böjde båge, snodde sträng, glättade pilar; hustrun strök och stärkte ärmar och uppsatte hufvudbonad. Hon hade smycke på bröstet, sid kjortel, blånadt linne, anlete skärare, bröst ljusare, hals hvitare än den renaste snö. Moder lade den märkta, hvita duken på bordet, framsatte de tunna, hvita hvetekakor och silfverbeslagna fat, fulla af allahanda mat, fläsk och stekta foglar; vin fans i kannor och beslagna bägare; de drucko och språkade tills dagen framled. Rig blef äfven der i tre nätter, och efter nio månader födde Moder en son, som sveptes i silke, vattenöstes och kallades *Jarl*. Ljust var hans hår, bjärta hans kinder, ögonen hvassa som på unga ormar. Han växte upp, svängde sköld, snodde bågsträng, böjde båge, kastade spjut, skäftade pilar, skakade lansar, red hästar, hetsade hundar, drog svärd och öfvade sig i simmande. Då kom åter Rig till gården, lärde honom *runor*, gaf honom *sitt* namn och erkände honom för *sin son*. Den unge Rig drog derpå öfver fjällen i örlig, vann seger och länder, utdelade gods och gårdar och gifte sig med *Herses* dotter, den smärta, hvita, ädla *Erna* (den raska). Af deras söner, som äfven ha allegoriska namn[3], var *Konr* den yngste. Han täflade med sin fader Rig i runkunskap och segrade; då vardt sonens lott att sjelf heta Rig och känna runor framför alla andra. — Vi ha meddelat innehållet af detta qväde[4], emedan det är upplysande för gamla tänkesätt och seder. Vi se att, enligt forntidens föreställningar, *trälar*, *bönder* och *jarlar* väl alla genom gudarne kommit i verlden, men dock äro olika slägter; och dessa påminna åter om de *trenne* olika folk, som fornsagan känner i Norden, bland hvilka det första blef undanträngdt eller kufvadt, det andra var fritt, och det tredje blef herskande. Ynglingasagan säger, att Rig först i Nordlanden kallades *konung*. Detta utmärker, att här menas den i qvädet sist nämde och

---

[2] Med halm. Jfr *Heimskringla*, Olof den heliges Saga, kap. 30.

[3] Dessa utmärka *börd* i allmänhet, såsom *Burr*, *Mögr* (poëtice, son), *Barn* (barn), *Jód* (idem), *Adal* (äkta, ädel), *Arfi* (arfvinge), *Nidr*, *Nidjúngr* (ättling), *Sonr* (son), *Sveinn* (sven), *Kundr* (slägting) samt *Konr*, om hvilken talas i texten. — Döttrarna nämnas här ej.

[4] Det är afbrutet och ofullständigt mot slutet.

yngste Rig, hvars namn eljest var Konr, d. ä. enligt ordalydelsen *en man af börd*. *Konungr* betyder detsamma, nämligen son af sådan, eller ädelboren i allmänhet. Alla Rigs efterkommande behöllo sedan konunganamnet, såsom det yppersta *tignarnamn*, heter det, hvarför det äfven upptogs af Dyggve, hans ättling på möderne, hvilken skall först bland *Ynglingarne* fört titel af konung.

Förut kallades de regerande *drottnar*[5], och om detta namn utmärker en presterlig makt, emedan det först tillägges offrens föreståndare, så skulle i detta titelombyte kunna ligga en häntydning derpå, att ej den andliga, utan den verldsliga värdigheten hos de styrande blef den öfvervägande, eller att krigaren hos dem begynte uttränga presten.

Berättelsen om Dyggves son, konung *Dag* den vise[6], och hans sparf är tydligen en fabel, i hvilken spådomskonstens höga värde hos våra förfäder, och deras bruk att äfven spå af foglars läten, är det enda anmärkningsvärda. Denne konung måste likväl ha haft ett hos skalderna berömdt namn, ty Thiodolf utmärker efterföljande konungar med benämningen af *Dags fränder*[7].

Hans son var *Agne*, en stor krigsman, rik, berömlig, förträfflig i allt. Han härjade på Finland, och säges ha underlagt sig det. Finnarnes höfding föll i striden; hans dotter och son hemfördes såsom fångar af Agne, som väljer dottern till brud. Denna ber honom fira hennes faders graföl: en högtidlighet, som tillika var ett tecken att de efterlefvande närmaste anhöriga inträdde i arfsrätten efter den döde. Men blodshämden var, enligt nordiska begrepp, det heligaste arf[8]; och Agne mördas efter gästabudet af sin gemål, som flyr och räddar sig med de sina. Det är en af de händelser, som äro egnade att outplånligt intrycka sig i menniskors minne, — utan tvifvel verklig; ty en enfaldig tid skyr att diktande leka med naturens djupaste känslor. Men väl ha de brott,

[5] Enn ádr voru þeir drottnar kalladir, enn konur þeirra drottningar, enn drótt hyrd-sveitin: »men förut voro de kallade drottnar, och deras hustrur drottningar, och hela hoffolket (tillsammans) drott.» *Yngl.-S.*, kap. 20. Af *Rigsmál*, jämfördt med *Yngl.-sagan*, kan slutas, att titlarne *jarl* och *herse* äfven varit äldre än *konung*.

[6] Kap. 21.

[7] Så Alrek och Erik, kap. 23.

[8] Var fadern dräpen, kunde hvarken graföl hållas eller arf tillträdas, innan han blifvit hämnad. Jfr *Vatnsdæla Saga*, kap. 23.

som födas af striden mellan de enklaste naturliga förbindelser, och i hvilka dessa förstöra sig sjelfva, af ålder för poesien haft en oemotståndlig dragningskraft, emedan de (före all dikt) äro de renaste uppenbarelser af det tragiska i menskligheten. Derför äro sådana förhållanden den poetiska fornsagans käraste ämnen, och i jättelikare mått har ingen någonsin framstält den förstörelse de innebära, än den nordiska. — Att äfven Agnes öde från skaldernas läppar gått till efterverlden, visa flera omständigheter. Den finske höfdingen, hans son och dotter ha fått sina namn ur den fabelaktiga Fornjoterska ätten. Den öfver Visburs söner uttalade förbannelsen måste gå i fullbordan; och den gullkedja, som dref dem till ett fadermord, blir nu det medel, hvarmed en maka mördar sin man. För öfrigt var händelsens minne fästad vid stället. Det rum, der den skedde, bar Agnes namn; och *Agna fit*[9], *Agnes hed* vid *Stocksund* — då ett fiskeläge omgifvet af skog, nu Sveriges hufvudstad — omtalas äfven i den svenska medeltidens skrifter[10].

I *Alreks* och *Eriks*, *Alfs* och *Yngves* dubbla brodermord[1] utvecklar sig allt mer Ynglinga-ättens olycksöde.

I berättelsen om *Hugleik*, Alfs son, råder en märklig skiljaktighet. Allt hvad Ynglinga-sagan förtäljer om denne Hugleik berättar äfven Saxo, men om en irländsk konung *Hugletus*[2]. Denne är, såsom den svenske, mycket rik och mycket snål, omgifver sig, liksom den förre, med gycklare, blir på samma sätt anfallen af konung Hake, har samma hjelpare i bröderna Svipdag och Geigad och samma fiende i den gamle Starkother[3], samt faller i striden. Likheten både

---

9 *Fit* betyder rand, strand, strandslätt.

10 Den mindre *Rimkrönikan* säger om Agne, hvilken hon kallar *Ingemar*:

»Medh een gylth boya hon mik hängde
A *Agnefit* ther Stockholm staar,
Som ett fiskeläge ta war». —

En kodex har i stället för Agnefit *Agnes heed*.

1 Kap. 23, 24. *Catal. Reg.* II et VI (*Script. R. Sv.*, T. I) sätta Alrek och Erik före Agne eller Ingemar; Are Frode likaledes.

2 Lib. VI. p. 104.

3 Saxo säger, att Starkother kom till Hake ifrån Upsala, der han uppehållit sig i sju år hos *Frö's* (Frejs) söner, hvarmed den svenska Ynglinga-ätten tydligen utmärkes.

i namn och omständigheter visar, att här är fråga om samma personer. Saxo beropar sig på ett ännu i hans tid erinradt qväde af Starkother om händelsen; Saxo är det äldre vitnet och skrifver efter inhemska öfverlemningar. Allt detta förbjuder oss att i hans framställning endast se en sjelfvillig förändring af verkliga förhållandet, och då vi lika litet derför behöfva anklaga Ynglinga-sagans författare, återstår blott att antaga, det olika öfverlemningar verkligen legat till grund för bådas berättelser. Uppmärksamhet måste det väcka, att denne Hugleik icke nämnes såsom konung i Langfedgatalet, och att han tillika är den ende Upsala-konung af Ynglingaätten, om hvilken ingen strof ur Thiodolfs qväde anföres. Hugleik, såsom Alfs son och konung i Sverige, synes således äfven varit okänd för skalden, som deremot anför den andra brodern Yngves söner såsom konungar. Möjligen har hela berättelsen om Hugleik ursprungligt ej tillhört Ynglinga-sagan, utan sagorna om de i forntiden så namnkunniga sjökonungarne Hake och Hagbard[4]. Den senares olyckliga kärlek lefver ännu, efter så många århundraden, i visorna om Habor och Signild, hvilkas öden alla Nordens riken tillegnat sig[5]. Den förre var fordom ej mindre namnkunnig, såsom ses af alla de sägner, hvilka Saxo om honom upptagit[6]; och det synes ha gått med hans bedrifter såsom med broderns kärlek. Man har mångdubblat skådeplatsen derför; så mycket lättare, som en sjökonungs rike var hafvet, och målet för hans bragder hvarje kust. Ynglinga-sagans författare vet, att han bemäktigat sig den svenska, Saxo den danska tronen. Den förre låter honom fälla en konung Hugleik på Fyrisvall, den senare i Irland. Hos Saxo hämnas han sin broder Hagbards död, men blir slutligen af Danskarne slagen och dör i Skotland. I Ynglinga-sagan angripes han vid Upsala af Yngves söner och slår dem, men blir sjelf sårad till döden. Då, säges det, lät konung Hake lasta ett skepp med döda mäns kroppar och vapen och derofvanpå göra ett bål. Seglen hissades, styret sattes i lag, vädret blåste från landet. Konung Hake, nära död, lades på bålet. Skeppet gick lågande utom öarna i sjön, och gerningen ihågkoms länge med berömmelse[7].

---

[4] Om deras namnkunnighet jfr *Ynglinga-sagan*, kap. 35.
[5] Jfr ofvanför s. 152.
[6] L. c., pp. 104, 128, 132, 133.
[7] *Yngl.-S.*, kap. 27.

Af Yngves söner hade *Erik* fallit i striden mot Hake; brodern *Jorund* blef konung i Upsala. Han hade förut, under sina vikingafärder, i Danmark öfvervunnit och upphängt en konung från Halogaland. Dennes son träffade honom på en ny vikingafärd, vid Oddasund på Jutland, segrade och öfvade mot Jorund vedergällningsrätten.

Om *Ane* eller *Aun*, Jorunds son[8] och efterträdare, säger skalden Thiodolf blott, att han af ålder blef barn på nytt och slutligen didde af horn. Sagan anmärker, att det hos skalden förekommande uttrycket *Anasot* allt sedan nytjades om dem, som dogo utan värk, af ålderdomssvaghet. Denne konung har således nått en ovanligt hög ålder. Men den lifstid Ynglinga-sagan tillägger honom af tillsammanräknade två hundra tio år[9], är lika osannolik, som rysligheten af det medel, hvarigenom den skall blifvit uppnådd, nämligen offrandet af nio söner efter hvarandra till Oden, öfverstiger all trolighet. Så afskyvärda offer förekomma visserligen i den hedniska Norden[10], och sagan torde äfven här ej vara utan all grund. Men de offrade sönernas antal har tydligen sitt ursprung i den fabel, att vissa härad i konung Auns rike efter dem fått sin ordningsnummer[1]. Då man nu räknade dessa till *tio* och slöt med *Tiundaland*[2], måste äfven konung Auns söner vara tio; men den siste räddas af folket ifrån den äfven honom af fadern ämnade offerdöden, på det en

---

[8] Inhemska konungalängder kalla honom *Hakon*.

[9] Auns tillhopaäknade lefnadsår, enligt *Yngl.-S.*, kap. 29, gå till detta tal, och hans regering till ett hundra nitio.

[10] Jfr *Jomsvikinga-sagan*, kap. 35, om norske jarlen Håkan, som offrade sin son Erling till Thorgerd Hölgabrud för seger.

[1] Oden hade svarat honom: »at han skylldi æ lifa, medan hann gæfi Odni son sinn et tíunda hvert ár; oc þat med, at hann skylldi heiti gefa nockuru heradi í landi sínu eptir tölu sona sinna, þeirra er hann blótadi til Odins»: »att han skulle alltid lefva, så länge han gaf åt Oden en sin son hvart tionde år, och tillika att han skulle gifva namn åt några härad i sitt land efter talet på sina söner, hvilka han offrade till Oden». *Yngl.-S.*, l. c.

[2] Aun skall låtit gifva det detta namn, då han ville offra sin *tionde* son till Oden (*ibid.*). Sagan synes ha afseende på en gammal indelning af Folkländerna i *tio hundari* eller härad. De gamla namnen *Fjerdhundra*, *Attunda*, *Tiunda* hänvisa på en sådan indelning. *Sjuhundra* kallas ännu ett härad i Upland. Samma ändelse finnes der äfven qvar i häradena *Erlinghundra*, *Semminghundra*, *Långhundra*, *Lyhundra*, *Närlinghundra*, *Åsunda* (fordom *Ashundari*, jfr *Salvius*,

efterträdare till riket skulle finnas. I berättelsen om denne konung gör Ynglinga-sagan åter med danska konungalängden en jämförelse, som dock illa slår in med tidsföljden. Till förene har sagan anmärkt, att Dyggve var förmäld med Dan den stormodiges syster, och således med denne konung samtidig. Nu heter det, att Halfdan och Fridleif i Danmark, af hvilka den förste skall fördrifvit konung Aun och i tjugufem år till sin död regerat i Upsala, lefde i konung Auns första tider. Dessa konungar härstamma i *andra* led från Dan den stormodige[3]; Aun är deremot den *sjette* i rätt nedstigande linie från Dyggve[4]. Sex slägtleder äro således i den ena konungalängden lika med två i den andra; och hvad skall man säga om Auns mer än tvåhundraåriga ålder, då sagan strax derpå gör hans son *Egill* samtidig med *Frode*, kallad den *Fräkne*, i Danmark, och denne Frode åter är *son* af samme *Fridleif*, hvilken nyss omtaltes ha lefvat i början af konung Auns regering?[5]

Om Uppland, s. 269), *Lagunda, Hagunda, Norunda.* Man ser, att de *gamla* häradena varit färre, men haft en vida större omfattning, då t. ex. hela den trakt, som ännu heter *Fjerdhundra*, fordom räknades för *ett* sådant. Med stigande odling och folkmängd har äfven häradsindelningen blifvit mångfaldigad. *Härad* och *hundari* komma bägge af 100; ty *här* kallades ett antal af 100: »herr er hundrat». *Skálda*, s. 198.

[3] Slägtföljden är enligt *Ynglinga-sagan* följande: *Danr hinn Mikilláti,* som skall blifvit mycket gammal (»han var allgamall»), hans son *Fródi hinn Mikilláti* eller *hinn Fridsami*, dennes söner *Halfdan* och *Fridleif*. *Langfedgatalet* nämner blott Fridleif såsom Frode den fridsammes efterträdare, men icke Halfdan, hvilken, efter *Ynglinga-sagans* berättelse, skall intagit Upsala tron.

[4] Jfr *Langfedgatalet.*

[5] *Frode Frækni* (den tappre) enligt *Langfedgatalet* Fridleifs son och Frode den fridsammes sonson. *Langebek,* I: 5. Lika både namn och tillnamn tyckas visa, att i *Langfedgatalet* och i *Ynglinga-sagan* Frode hinn Frækni är samma person. *Torfæus,* Series Dynast. et Reg. Daniæ, p. 215 (som för öfrigt tar Aunes tvåhundratioåriga ålder efter bokstafven), har, för att hjelpa svårigheten, upptagit ännu en Frode (efter hans räkning den *femte*) ur den fabelaktiga *Rolf Krakes Saga,* och gör denne Frode V till *Ynglinga-sagans* Frode Fräkne, men till *son* af *Langfedgatalets* Frode Fräkne. Sålunda skulle både fader och son hetat Frode den Fräkne. Men *Langfedgatalet* känner blott *en* konung med detta tillnamn, och det tillägges icke den i *Rolf Krakes Saga* omtalte Frode. I danska konungalängder från 13:e seklet (*Langebek,* I: 15, 19, 153) förekomma verkligen 2:e konungar med denna benämning: *Frothi hin Frægne* och *Frothi hin*

Egill fick namnet *Tunnadolgi* af sin långvariga strid och slutliga seger öfver trälen Tunne, som hade varit hans faders rådgifvare och skattvårdare. En helig, till offren ämnad tjur, som kommit lös och blifvit vild, vardt konungens bane.

Den med Egill samtidige Frode i Danmark krigar äfven med hans son *Ottar* och fordrar skatt af Sverige för den hjelp han gifvit fadern[6]. Ottar svarar, att de svenske aldrig hade gifvit Danskarne skatt och skulle det ej heller göra. Ömsesidiga härjningar följa, och Ottar stupar i ett sjöslag i Limfjorden på Jutland emot konung Frodes jarlar. Danskarne utkastade hans kropp för korparne, sände en träkråka till Svithiod med helsning, att dess konung ej mer vore värd, samt kallar honom Ottar *Vendelkråka*. Thiodolf, som ej nämner något sådant, säger blott, »att den tappre Ottar föll för danska vapen under örnaklor, och att korpen i Vendel med blodig fot trampade den vise (förstén)»[7].

Adils, hans son, kallas en rik, dådsäll, äregirig och mäktig konung. Han skall *länge* hafva regerat, och då hans regering nära svarar mot *fyra* konungars i den danska konungalängden[8], måste den i sjelfva verket ha varit ovanligt lång, eller desses tid ovanligt kort. Detta synes likväl icke ha varit fallet med alla; emedan Helge, en af dessa danska konungar, med hvilken Adils förde krig, lefde nog länge att

---

Frekne; men flera konungar äro emellan dem, och *bägge äldre* än Dan, liksom i *Chron. Erici Reg. bägge yngre* än Dan. Det är lika omöjligt att förena berättelserna om de danske Frodar, som fått tillnamn af *tapperheten*, som de Frodar, som fått namn af *friden*; ty flera sådana omtalas äfven på olika tider. Då den förr nämda mytiska *Frodefriden* kan tilläggas hvar och en af desse, och jämföras med friden vid Kristi födelse, så ser man lätt följderna för tideräkningen. — Så synes äfven den så kallade *Grottesången* tillegna Frodefriden åt en senare Frode än den i *Ynglinga-sagan* och *Skälda* omtalte.

6 Egill skall lofvat Frode skatt för denna hjelp, men ej hållit löftet. *Yngl.-S.*, kap. 30.

7 *Yngl.-S.*, kap. 31.

8 Den af *Ynglinga-sagan* omtalte Frode Frækni lefde ännu, då Adils fader Ottar blef slagen, kap. 31. I *Langfedgatalet* följer efter denne Frode *Ingiald Starkadar fostri*, hans son, *Halfdan*, dennes broder, *Helge* och *Hroar*, Halfdans söner, derpå *Rolf Krake*, Helges son, som också var samtidig med Adils, men stupade i hans efterträdares tid.

i ryslig okunnighet förmäla sig med sin egen dotter. Det var den sköna Yrsa, frukten af en oloflig kärlek[9], förut konung Adils gemål, som, af Helge fången, återvände till Sverige sedan hennes börd blifvit upptäckt[10]. Åt Helge hade hon födt en son, den namnkunnige Rolf Krake[1], som, blott åtta år gammal, på danska tronen efterträdde sin far, men hvars mognare ålder äfven konung Adils upplefde. Rolf sände honom hjelp i ett slag mot en norsk konung Ale, hvilket stod på Venerns is, och han hemsökte sedermera med sina 12 kämpar sjelf konung Adils i Upsala, då den för biståndet lofvade belöningen uteblef. Här, segrande öfver alla försåt, emottog han slutligen af sin moder Yrsa ett djurshorn, fullt af guld samt konung Adils kostligaste ring, och flydde. Då Adils med sina män eftersatte honom, sådde han guldet på Fyrisvall. De förföljande låta uppehålla sig genom dess upphemtande, och Rolf undkommer. Deraf kallades guldet i skaldernas språk *Fyrisvalls säd*[2]. — Då konung Adils vid ett *Disarblot* (offer åt Disorna eller gudinnorna) red omkring Disarsalen, stupade hans häst och konungens hufvud krossades mot en sten[3]. — Skalden Thiodolf säger, att en hexa[4] var skulden till denna olycka. Sagan nämner intet derom.

I hans son konung *Östens* tid föll Rolf Krake i Lejre. På den tiden härjade många konungar i Sverige, både dan-

---

9 Yrsa var Helges dotter med saxiska drottningen Alöf, hvilken han tvungit att bli sin frilla; jfr *Rolf Krakes Saga*.

10 Jfr med Ynglinga-sagan *Rolf Krakes Saga* hos *Björner*, l. c., och *Skálda*, s. 150.

1 Hann er ágætaztr forn-konúnga, fyrst af mildi oc frækleik oc litillæti: »han är den berömdaste af fornkonungar, först i mildhet, tapperhet och nedlåtenhet». *Skálda*, l. c.

2 Eller »Kraka-sád». »Af þessi sauk er gull kallat sád Kraka eþa Fyrisvalla». *Skálda*, s. 153.

3 Den *Mindre Rimkrönikan* och den gamla *Prosaiska Krönikan* göra af denne Adils tvänne konungar, *Attila* och *Adel*. Den senare är, såsom hos Isländarne, Ottars son och efterträdare. Den förre sätter *Rimkrönikan* emellan Domar och Dyggve eller (som han här kallas) Digvar, den *Pros. Krönikan* emellan Domaldr och Dyggve. Bägge berätta, att Attila satt sin hund till konung öfver Danskarne. Detta, jämfördt med hvad *Pros. Krönikan* säger om hans namnkunnighet i många krönikor, visar att han blifvit förblandad med *Hunnernas* konung eller, rättare, *Vilkina-sagans* Attila.

4 »Vita vettr». — *Vit*, pl. (genit. *vita*) veneficia; *vettr*, genius, venefica. *John Olafsen*, l. c.

ska och norska. Många voro sjökonungar, som rådde öfver en stor krigsmakt, men egde inga länder. Den allena kallades med rätta sjökonung, som aldrig sof under sotad ås eller drack af horn vid spiseld. En sjökonung Sölve från Jutland öfverföll konung Östen på Lofön[5], brände honom inne med allt hans hoffolk och drog derpå till Sigtuna, fordrande att erkännas för konung. Folket samlade en här emot honom, men han blef efter en elfva dagars strid segrare. Sedan var Sölve konung en lång tid, tills Svearne sveko och dräpte honom. — Att Sölve blef konung i Sverige, nämner icke Thiodolf.

Östens son *Yngvar* blef nu konung öfver Svea välde. Han var en stor krigsman och låg ofta ute på sina härskepp, emedan under den näst förflutna tiden Svearike så ofta blifvit anfallet af Danskar och andra Östersjö-farare. Yngvar gjorde fred med Danskarne och drog sedan ut att härja kring Östersjön. Vid ett anfall på Estland blef han i Adalsyssel[6] slagen. Svearne gjorde hans hög vid sjelfva stranden, der »Östersjön — säger skalden — sjunger hafssången, svensk konung till förnöjelse»[7].

Med hans son *Braut-Anund* och dennes son *Ingiald Illråda* ingriper först folkets och landets historia i konungaättens. Sedan den förre företagit ett krigståg till Estland och hämnat sin fader, hade han fred i sina dagar och samlade många egodelar. Goda år utmärkte hans regering, och konung Anund var den vänsällaste af konungar. I hans tid var ännu Svithiod ett stort skogsland med ödemarker, hvilka fordrade många dagar att öfverfaras. Men konung Anund använde mycken flit och kostnad att rödja skogen och sedan bebygga den uppröjda jorden. Han lät lägga vägar öfver ödemarkerna. Då fans i skogarne äfven slättland. Der uppstodo stora härad; och så blef landet vidt omkring bebygdt, ty folk fans i öfverflöd. I hvarje storhärad i Svithiod lät konung Anund bygga gårdar. Han for kring landet på gäst-

---

[5] »I heradi, þar er Lofönd heitir». *Yngl.-S.*, kap. 35.

[6] Så kallades fordom det midt emot öarna Dagö och Ösel liggande landet. Se *Schönings* karta till den köpenhamnska ed. af *Heimskringla*, T. I.

[7] Denne Yngvar kallas i Fundinn Noregr *hinn hari* eller *harri* (den höge). *Hari* betyder eljest, äfven i sig sjelft, konung, hjelte. *Björn Haldorsen*, Isl. Lex.

ning, och kallades *Braut-Anund,* emedan han låtit bryta vägar öfver allt Svithiod, öfver skogar, myrar och fjäll. Då han en höst färdades mellan sina gårdar med sitt hof, nedstörtade i en fjälldal ett bergras och begrafde honom och hans följe[8]. Hans son *Ingialds* historia begynner med en märkvärdig återblick på föregående tider, och då Snorre Sturleson säger, att Ynglinga-sagan blifvit tillökt efter kunniga mäns berättelser[9], torde man i denna öfversigt ej misskänna hans egen åtgärd. — »Upsala konungar, säger han, voro de högsta konungar i Svithiod på den tid der voro många häradskonungar, allt ifrån det Oden var Svithiods höfding. Envåldshöfdingar voro de, som i Upsala sutto öfver allt Svea välde till dess Agne dog[10]. Då kom riket först i brödraskifte, såsom förr är skrifvet, och sedan spriddes riket och konungadömet i ätterna såsom dessa grenade sig, och somliga konungar röjde stora skogstrakter och ökte så sitt välde». — Ordet *envåldshöfding* eller *envåldskonung* utmärker ej ett *oinskränkt* välde, hvilket för nordiska begrepp var främmande. Envåldskonung — i motsats mot fylkis- eller häradskonung[1] — kallas den, som är *konung öfver ett helt*

[8] Thiodolf säger, att det skedde »und himinfiöllum» — under himlafjällen — hvilket här väl står för höga berg i allmänhet. Man har svårt att igenkänna några sådana i Balunds ås i Vestmanland, uti hvars granskap en hög, som liknar i storlek kungshögarne vid Upsala, af folket kallas *Anunds*-högen, fordom varit tingställe och af flere blifvit ansedd för Braut-Anunds begrafningsplats. I *Mindre Rimkrönikan* heter denne konung *Brettamunder.* Det säges, att han i Nerike vid ett ställe, som kallas Högaheed, blifvit dräpen af sin broder *Sigweder.* Den äldsta inhemska konungalängden för hedniska tiden har samma uppgift, men kallar stället *cœlicampus* (Himlahed), *Cat. Reg. II.* Script. Rer. Svec., T. I. — *Ynglinga-sagan* känner ingen Sigwedr såsom konung Anunds bror eller mördare, men omtalar en konung *Sigvatr* af Attundaland, hvilken tillika med de öfriga fylkiskonungarne innebrändes af Ingiald Illråda.

[9] Till dessa får man väl ock räkna synkronismerna emellan svenska och danska konungalängderna.

[10] En variant i köpenhamuska editionen har denna mening sålunda: »þvi at til Uppsala sóttu allir, til þess er Agni inn Riki dó» — ty att till Upsala sökte alla, till dess Agne den mäktige dog.

[1] *Fylking* är en trupp krigsfolk. *Fylke,* ett distrikt, som uppställer en sådan; enligt *Skálda* (s. 198) *femtio* man, hvaremot den räknar *här* (hvaraf *härad*) för *hundrade. Fylkiskonung, häradskonung* äro anförare för sådana antal; *at fylkia* är att ställa en här i slagtordning, och *fylkir* kallas hos skalderna en konung i allmänhet, »firir þvi at hann skipar i fylkingar herliþi sinu» — emedan han skipar sitt krigsfolk i fylkingar. *Skálda,* s. 189.

folk[2], med rättighet att af detsamma erhålla *skatt*[3]; och i denna bemärkelse sägas *Upsala konungar*[4] egt Svea välde ifrån Oden till och med Agne. Skatten erlades på det de skulle »värja landet för ofred och offra till god årsväxt»; och i offrens underhåll innefattas på visst sätt bäggedera. Man ville nämligen genom dessa äfven försäkra sig om seger mot fiender. Ibland de af Oden stiftade trenne stora årliga offerfesterna om *hösten*, *midvintern* och *våren* höllos tvänne för god årsväxt; men det tredje mot sommaren, då öppnade vatten inbjödo till vikingafärder, kallades *segeroffret*. I sammanhang med dessa offerfester omtalas den första skatt i Sverige[5]. Såsom föreståndare för offren hade således Upsala konungar från början uppburit den. På samma sätt erlade

---

[2] »þiódkonúngr». »Stólkonúngr» betyder detsamma.

[3] Om denna förklaring af ordet envåldskonung se *Heimskringla*, Harald Hårfagers Saga, kap. 3, 4. Följande ställe i *Skälda*, s. 170, tjenar att nogare bestämma den. »Keisari er æztr konúnga, en þar næst er konúngr sá er ræðr firir þióðlandi, jafn í kenníngum öllum hver við annan í skáldskáp. þar næst eru þeir menn er jarlar heita eða skattkonúngar, oc eru þeir jafnir í kenníngum við konúng, nema ei má þá kalla þjóðkonúnga, er skattkonúngar eru»: kejsare är högste konung, men dernäst är den *konung, som råder öfver ett folks land*, och alla dessa utmärkas med lika poetiska benämningar. Dernäst äro de män, som heta *jarlar* eller *skattkonungar*, och ha lika poetiska benämningar med konungar, undantagande att man ej må kalla dem *folk-konungar*, som äro *skattkonungar*.

[4] Så kallas de här i allmänhet, oaktadt *Ynglinga-sagan*, kap. 12, säger, att först Yngve Frej flyttade sin hofhållning till Upsala och der uppreste afgudatemplet. Sigtuna, der Oden skall bott och stiftat offren, tyckes likväl äfven senare någon gång ha varit konungarnes residens; ty i kap. 35 säges, att sjökonungen Sölve, sedan han på Lofön innebränt konung Östen, for till Sigtuna och fordrade att erkännas för Svearnes konung.

[5] Det säges, kap. 8, att i allt Svithiod män gåfvo Oden skattpenning för hvar näsa (»skattpening fyrir nef hvert»), och han skulle värja deras land för ofred och offra dem till god årsväxt. Ordet *peningr* betyder här ej mynt, hvilket blott är *en* och troligen den senare af ordets bemärkelser, utan (på samma sätt som *fé*) i allmänhet egodelar, i synnerhet fä, kreatur. *Fridr peningr* kallades i de gamles penningberäkning företrädesvis lefvande kreatur, såsom det vigtigaste och kostbaraste af deras egendom. *Werlauff's* anmärkning till *Finnboge den starkes Saga*, s. 227. *Fridr* betyder skön, dugtig, säker, äfven tam, och enl. *Björn Haldorsens* Isl. Lex. kallas ännu i isländskan alla tama kreatur för *fridr peningr*. I våra gamla landskapslagar betyder ock *penning* allt det som kan ställas i pant och har ett köpvärde, således detsamma som *värdöre*. Jfr *Ihre*, Glossar. in v. *penning*.

de isländska nybyggarne sina första utlagor till templen, hvaremot dessas föreståndare skulle upprätthålla offren[6]; och i detta ändamål stiftades af Yngve Frej Upsala öde[7]. Den vidsträckta vördnad Oden åtnjöt får man väl också tillskrifva, att Svearne, det folk som med honom stod i den närmaste förbindelsen, redan i Taciti tid voro i Skandinavien de förnämsta. Men om dermed också följt en politisk afhängighet hos folket i Götaland, har denna åtminstone snart upphört, och först under de senare århundraden af hedniska tiden blifvit återstäld och befästad. Ty det *Svithiod*, det *Sveavälde*, som i Ynglinga-sagan omtalas, innefattar oftast blott det egentliga Svearike ofvan Kolmorden och Tiveden[8]. Af

[6] »Til hofsins skylldu aller menn tolla giallda, oc vera skyllder höfþingia til allra feiþa, sem nú eru þíngmenn höfþingium. Enn godi skylldi hofi upphallda af siálfs síns kostnadi, sva at eigi reuadi, oc hafa inni blótveizlor» — Till hofvet (afgudahofvet eller templet) skulle alla män gälda skatt och vara skyldiga höfdingarne till alla fäder, såsom nu tingsmän (de som höra till samma tingslag) äro skyldiga höfdingarne. Men presten skulle (deremot) uppehålla afgudahofvet på egen kostnad, så att intet fattades, och hälla derinne offermåltiderna». *Eyrbyggia Saga*, kap. 4. Vid dessa måltider förtärdes offerdjuren. Jfr *Verelius*, not. till *Götriks och Rolfs Saga*, p. 59.

[7] »Freyr reisti at Uppsölum hof mikit oc setti þar höfutstad sinn; lagdi þar til allar skyldir sínar, lönd oc lausan eyri: þá hófz *Uppsala audr*, oc hefir halldiz æ sídan» — Frej reste i Upsala ett stort gudahof och satte der sin hufvudstad, dertill lade han all (den af honom uppburna) skatten, land och lösören. Då begyntes *Upsala öde* och har uppehållits allt sedan. *Yngl. S.*, kap. 12. *Audr* betyder förmögenhet, rikedom. Sedermera kallades *Upsala öde* också »Svea konungars egendom»: sva kalla Svíar eign Svía konúngs. *Heimskr.*, Olof den Hel. Saga, kap. 76.

[8] Jfr ofvanför. — Då i Heimskringla (*Olof den Hel. Saga*, kap. 76) landskapen i Sverige uppräknas i Olof Skötkonungs tid, innefattar *Svithiod* eller *Sviavelldi* äfven Götaland, och det förekommer i denna vidsträcktare bemärkelse redan förut, såsom i konung Erik Emundssons tid, till hvars rike Vestergötland uttryckligen räknas (*Heimskringla*, Harald Hårfagers Saga, kap. 14). Under Ynglinga-ätten tagas både *Svithiod* och *Sviavelldi* i den inskränktare bemärkelsen; t. ex. Östgötakonungar sägas rida opp till *Sviavelldi* och der föröfva fiendtligheter, *Yngl. S.*, kap. 43. — Den vidsträcktare betydelsen är blott på ett enda ställe under Ynglinga-ättens regering tydlig, nämligen då Ingiald Illråda (kap. 43) säges vara konung *öfver största delen af Svithiod* (»yfir mestum lut Svíþiódar»), sedan han undanröjt tolf fylkiskonungar, bland hvilka äfven götiska konungar förut nämnas. *Allt Sviavelldi* (motsatt *Danavelldi*), hvilket Ivar Vidfamne berättas ha underlagt sig (kap. 45), har också utan tvifvel denna betydelse, och då Upsala konungar till och med Agnes tid sägas ha varit envålds-

ordalagen i den anförda berättelsen kan slutas, att äfven *före* Agnes tid småkonungar funnits[9]. Upsala konungs öfvervälde har då bestått deruti, att äfven dessa gifvit honom skatt. När efter Agne riket kom först i brödraskifte, och sedan deltes efter som ätterna grenade sig, ha småkonungarne, nu prinsar af kungliga huset, undandragit sig denna skyldighet[10]. Med skattens upphörande upphörde Upsala konung att vara envåldskonung. Fylkeskonungarnes fortfarande deltagande i offren vid Upsala var nu blott ett tecken, att de med honom voro i *fred*[1]. Hans makt synes slutligen ha nedsjunkit till en tom titel. Ty äfven Braut-Anund, som genom odling eröfrade ödemarker åt sitt rike, hade i de gamla länderna så föga välde, att han ej ens omedelbart herskade öfver Tiundaland med Upsala; det hade en egen konung[2], hvilken var Ingialds fosterfader, och hvars söner sedermera hjelpte denne att förstöra fylkiskonungarne, som hade infunnit sig på gästabudet vid konung Anunds begrafning. — »Den tiden var sedvänja — heter det — när arf-öl skulle hållas efter konungar och jarlar, att den, som gjorde arf-ölet och till arfs skulle komma, borde sitta på pallen framför högsätet, tills den skål dracks, som kallades *Brageskålen*[3]. Då skulle han stå opp emot Brageskålen, göra ett löfte och dricka skålen ut. Sedan skulle han ledas till det

---

konungar *um allt Sviavelldi*, så torde rikets inskränkning, efter den presterliga myndighetens aftagande, derifrån kunna dateras; ty af det presterliga anseendet mer än af den konungsliga makten berodde de första Upsala-drottars till namnet vidsträcktare rike. Likväl motsättas, i det af J. F. Peringskiöld, Stockh. 1719, utgifna *Sögubrot*, s. 20, äfven *allt Sviavelldi* och *Gautland*.

9 Detta strider ej heller mot begreppet af *envåldskonung* eller *folkkonung*, »firir því at þjóðkonúngr hverr, sá er ræðr mörgum laundum, þá setr hann til landstjórnar með sér skattkonúnga oc jarla, at dæma landzlaug oc verja land firir úfriþi í þeim laundum er konúngi liggja fjarri» — Förty att hvar *folk-konung*, som råder för många land, han sätter då till landets styrare med sig skattkonungar och jarlar, att döma landslag och värja landet för ofred i de länder, som ligga fjärran från konungen. *Skálda*, s. 171.

10 Derför säges åter, att Ingiald *tog skatt* af alla de konungars riken, hvilka han underlade sig.

1 Så säges om konung Granmar i Södermanland, att han for till Upsala att offra efter vanan emot sommaren, *på det fred skulle hållas* (»at fridr væri»), kap. 42.

2 Svipdag den blinde, Ingiald Illrådas fosterfader. Kap. 38.

3 »Bragafull.»

högsäte, hvilket hans fader hade egt, och var då fullkomligen kommen till arfs efter sin fader. Så skedde ock här, att, då Brageskålen förekom, stod konung Ingiald upp, tog emot ett stort djurshorn och gjorde ett löfte att öka sitt rike till hälften åt alla fyra väderstrecken[4], eller derutöfver dö, hvarpå han drack af hornet». — Löftet uppfyldes, då om qvällen sex konungar innebrändes. Det var *branden i Upsala*[5]; i hvilken konung Algöt af Vestergötland, Ingialds svärfader, konung Yngvar af Fjerdhundraland med två söner, konung Sporsniall af Nerike och konung Sigvat af Attundaland omkommo. Men Ingiald lade deras riken under sig och *tog skatt* af dem. I det krig han sedermera började mot Granmar, konungen i Södermanland, hvilken ej infunnit sig vid Upsala, erfor han likväl, att de nyförvärfvade rikenas invånare voro honom föga trogne. Han måste sluta en fred, efter hvilken Granmar åter bevistade våroffret vid Upsala. Vid de då rådfrågade oraklen föllo *offerspånen*[6] så, att konung Granmars lifstid skulle bli kort. Hösten derefter innebrändes äfven han och hans måg konung Hjorvard på Selaön i Mälaren[7] af Ingiald, som satte *höfdingar* öfver deras rike. Tolf konungar inalles har Ingiald förrädiskt undanröjt. Derför kallades han Ingiald *Illråda,* och njutningen af en vargs hjerta skall redan i barndomen gjort honom grym[8]. Hans dotter Åsa delade faderns tillnamn och egenskaper[9]. Han hade gifvit henne åt konung Gudröd i Skåne till äkta. Gudröd dräpte på hennes anstiftan sin broder Halfdan, men blef sjelf afdagatagen genom Åsa, som derpå flydde till sin fader. *Ivar Vidfamne*, Halfdans son, samlade då en här och drog till Svithiod mot Ingiald. Denne kände sig ej nog stark att kunna göra motstånd och visste att flykten blott skulle mot honom uppväcka alla hans fiender. När Ivars här nalkades, togo derför Ingiald och hans dotter, hvilka då uppehöllo sig på *Ränninge*[10], det råd, som sedan

---

[4] »í hveria höfut átt.»

[5] »Brenna at Uppsölum», kap. 40.

[6] »Fell honum sva spánn», kap. 42.

[7] »I ey þeirri er *Sili* heitir», kap. 43.

[8] Kap. 38.

[9] Hon kallas ock *Åsa den Illråda.*

[10] Jfr *Hervarar Saga*, kap. 20, der detsamma berättas. Inhemska konungalängden säger ock om Ingiald: »hic se pro timore Yvari Regis horribiliter cum suis combussit.» *Script. R. Svec.*, I. *Cat. VI.*

blef mycket namnkunnigt. De gjorde allt sitt folk drucket och läto sedan tända eld på konungasalen. Salen brändes och allt folket som der inne var, tillika med konung Ingiald och Åsa.

X.

Fortsättning af konungalängden till nionde århundradet.*

Efter Ingiald Illråda — säger Ynglinga-sagan — kom Upsala välde ur Ynglingarnes ätt, så vidt deras slägtlinie i oafbruten följd kan räknas. Ty all *Svea allmoge*[1] uppreste sig endrägteligen att fördrifva konung Ingialds slägt och alla hans vänner. Men när *Olof*, konung Ingialds son, fick veta sin faders öde, drog han till Nerike med det folk, som honom följa ville; ty hans moder Gauthild var en dotterdotter af konung Olof Skygne i Nerike. Då Svearne sporde det, fick han ej längre der vara[2], utan drog vester öfver skogen till en å, som norr ifrån faller i sjön Venern och kallas *Elfven*[3]. Der nedsatte han sig med sina följeslagare, begynte rödja skogen, bränna och odla, och blefvo der innan kort stora härad, hvilka kallades *Vermeland*[4]; och landet var ganska godt. Då det berättades till Svithiod, att Olof röjde skogarne, blef han kallad *Trätälja*, och det råd han sig företagit tycktes föga hederligt. Men en stor mängd folk, som ur Svithiod blifvit landsflyktig för konung Ivar, då den hörde omtalas att Olof Trätälja i Vermland hade ett godt land, begaf sig dit, mycket mer än landet kunde föda, hvaraf

cfr *Cat. II.* En ovanligt stor dubbel ringmur eller krets af stora sammanhopade stenar, belägen på en skogshöjd på Fogdön vid Mälaren, kallas ännu *Ränningeborg*, bredvid byn *Ränninge*.

* Se Tab. III och IV.

1 »Allr múgr Svía», *Yngl. S.*, kap 46. *Múgr, múgi* betyder *mängd*.

2 *Ibid.* Svearne i inskränktare bemärkelse skiljas således här från Nerikesboar.

3 Tydligare utmärkes ej, hvilken af de från norr i Venern fallande vermländska elfvar här menas. Klara elf kallas ibland dessa ännu företrädesvis *Elfven* eller *Storelfven*. Meningen i orten, att det varit den längre vester ut belägna By- eller Seffle-elfven, är så vida trolig, som det stora vattendraget derifrån åt norden erbjuder den närmare led åt Norge, på hvilken Olofs efterkommande och en del af hans koloni sedan drogo sig öfver *Eda skog* (såsom det uttryckligt heter), inom norska gränsen. En hög vid Sefflebron föregifves vara Olof Trätäljas.

4 »Vermaland», *ibid.*

uppstod dyr tid och hungersnöd. Detta tillskrefs konungen, såsom Svearnes sed är att tillegna sin konung både goda och onda år. Konung Olof brydde sig ock litet om offren, hvilket illa behagade folket och troddes vara en orsak till den dyra tiden. Derför uppreste de sig emot konung Olof, omringade hans hus och brände honom inne, gifvande honom åt Oden såsom offer för god årsväxt. Det skedde vid Venern. Men de förståndigare bland Svearne begrepo, att folkets myckenhet, men icke konungen, hade vållat den dyra tiden. De togo derför det råd att med hela hären draga öfver Eda skog in i *Solöar* i Norge, hvarest Olof Trätäljas son Halfdan Hvitben uppfostrades hos sin morbroder konung Sölve. Sölve slogo de ihjäl, men togo Halfdan Hvitben och satte honom öfver sig till konung. I Vermland efterträdde Halfdans broder Ingiald sin fader och var konung till sin död, hvarefter Halfdan underlade sig Vermland, satte jarlar öfver och tog skatt deraf så länge han lefde. I Norge utvidgade han äfven sitt område[5].

Huru den sålunda till Norge fortplantade Ynglinga-ätten der småningom ökade sitt välde, tills den med *Harald Hårfager* förvärfvade hela Norges rike, hörer ej till vårt ämne att berätta. Deremot förestår oss en granskning af den svenska konungalängden intill samma tid.

Denna tidrymd från Ingiald Illråda till Erik Emundsson, Harald Hårfagers samtiding i Sverige, är ännu dunklare än den föregående. Vi ha förut i Ynglinga-talet åtminstone egt en ledtråd. Den stig, på hvilken den fört oss, är väl trång, erbjuder få jämförelsepunkter med kringliggande föremål och öppnar blott sällan en vidsträcktare utsigt, hvars snart försvinnande ljus likväl mer tillåter oss att ana, än klart skåda vidden och beskaffenheten af synfältet. Men denna ledtråd är likväl ingenstädes så osynlig eller intrasslad, att ej tidsföljden kan iakttagas, och, åtminstone inom de en gång gifna gränserna, det senare urskiljas från det äldre. Den tidrymd, i hvilken vi nu inträda, saknar en sådan ledtråd, eller den är här åtminstone svårare att reda och bibehålla. Väl säges i Ynglinga-sagan, att, sedan Upsala rike efter Ingiald Illråda kom ur Ynglingarnes ätt, Ivar Vidfamne blifvit stamfader för *envåldskonungarne* så väl i Sverige som Danmark, hvilka båda riken han jämte flera andra länder skall under-

[5] *Yngl. S.*, kap. 47—50.

lagt sig. Att en slägt af öfverkonungar äfven under denna tid innehaft Upsala tron, bestyrkes af ett Olof Skötkonungs yttrande längre fram, att nämligen hans fränder, man efter man, varit envåldskonungar öfver Sveavälde med många andra stora länder, att de alla varit öfverkonungar i Nordlanden, och att han sjelf var den *tionde* af denna slägt[6]. Arnvid, Olof Skötkonungs rådsherre och, enligt sagan, alldeles ej smickrare af sin konungs fåfänga, kallar denna ätt för *Upp-svea-ätten*, den förnämsta i Nordlanden, emedan den vore ifrån sjelfva gudarne kommen[7]. I ett Eddiskt qväde säges om Ivars ätt, att den var »gudarne helgad»[8], och Ivar, ehuru blott på mödernet stamfader för de näst följande konungarne (ty han hade ingen son), ledde också, enligt de gamla slägt-registren[9], sjelf sin härkomst från Odens son Sköld, om hvars efterkommande, *Sköldungarne* i Danmark, en egen, nu förlorad saga funnits, hvilken i Ynglinga-sagan åberopas[10]. Man skulle således åtminstone vänta sig en sammanhängande konungalängd ifrån honom. Isländarne meddela äfven uppsatser på de följande Upsala konungar. Men deras uppgifter äro sins emellan skiljaktiga, och den äldsta inhemska konungalängden[1] för hedniska tiden, som öfverensstämmer med Ynglinga-talet, hvilket sannolikt för dess författare, åtminstone medelbarligen, varit kändt[2], afviker efter Ingiald Ill-

---

[6] *Heimskringla*, Olof den Hel. Saga, kap. 71.
[7] *Ibid.* kap. 96.
[8] *Hyndlu-ljód*, str. 27: »Godom signadr.»
[9] Langfedgatal, *Langebek*, l. c., I: 5. Jfr *Fundinn Noregr.*
[10] Kap. 33.
[1] *Script. R. Suec.*, T. I, *Cat. Reg. II et VI.*
[2] I hvad den skiljer sig från Ynglinga-sagan öfverensstämmer den med Are Frode. Med honom sätter den Alrek (och Erik) före Agne, som kallas Ingemar, samt begynner, liksom han, med Inge. För öfrigt skulle man ofta i den tro sig läsa en öfversättning af Ynglinga-sagans ord; och detta inträffar äfven, sedan denna saga med sitt ämne öfvergått till Norge, såsom då det heter om Halfdan Hvitben: »hann vard gamall madr oc vard sóttdaudr á þotni»; och i *Konungalängden* åter: »Hic provectus ætate in provincia Thothne reddidit spiritum.» Dock visa flera skiljaktigheter både i namn och omständigheter (oaktadt öfverensstämmelsen i det hela), att den inhemska konungalängden för Ynglinga-ättens tid ej omedelbart ur Ynglinga-sagan kan vara hemtad; ehuru denna konungalängd är från Magnus Erikssons regering, och på denna tid, då Sverige och Norge tillika med Island voro underkastade hans spira, en lifligare gemenskap mellan Sverige och Island visserligen är sannolik.

råda helt och hållet från Isländarne. Ivar Vidfamne eller Vidfarne[3], om hvilken hvarken Saxo eller Danmarks öfriga inhemska häfdaminnen veta det minsta, nämnes väl i denna konungalängd, men blott såsom Ingialds fiende och en mäktig inkräktare[4]; men Sveriges konungar härledas ej från honom, utan från *Inge*, en son af Olof Trätälja, hvilken äfven Ynglinga-sagan under namn af *Ingiald* omtalar såsom Vermlands konung efter fadern. — Det isländska Langfedgatalet upptager ej heller Ivar Vidfamne såsom *Danmarks* eller *Sveriges konung*, utan begynner det nya regerande huset i Sverige med Ragnar Lodbrok och hans son Björn Jernsida[5]. I uppgifterna om de följande konungar intill Erik Emundsson äro Isländarne ej ense, under det den inhemska konungalängden ej en gång vet af Ragnar Lodbrok såsom svensk konung, utan låter den förr nämde Inge förmälas med Ragnars dotter och efterträdas af sin son Erik Väderhatt, hvilken troligen är densamme som Erik Emundsson, men åter, enligt Saxo, icke var en dotterson, utan en son af Ragnar Lodbrok[6].

Sådana äro de svårigheter, som yppa sig blott vid betraktandet af de *nordiska* minnesmärkena för denna tid, och dessa svårigheter snarare ökas än minskas vid jämförelsen med de nu någon gång tillgängliga *utländska* underrättelserna om Norden, hvilka, med det svaga och skiftande ljus de kasta på enskilda föremål, nästan blott för oss uppdaga nya motsägelser. Jag anser en fullt tillfredsställande upplösning af dessa för föga möjlig och kan ej heller godkänna det sätt, hvarpå man här sökt inbringa öfverensstämmelse och sammanhang, genom att företrädesvis gilla och följa *ett* af de för hand varande minnesmärken. Jag känner intet minnesmärke om denna tid, hvilket en sådan uteslutande giltighet med skäl kan tillskrifvas. Äfven det isländska Langfedgatalet om Nordens konungar från Ragnar Lodbrok är först från början af 14:de århundradet[7] — ej äldre än den inhemska konungalängden[8] — och åtminstone intill Erik

---

[3] Så kallas han i *Hervarar Saga*, kap. 20.

[4] Han kallas *Script. R. Suec.*, T. I, *Cat. II:* »Yvar cognomento vithfadhin, rex tunc temporis multis formidabilis.»

[5] *Script. R. Suec.*, T. I., *Cat. IV.* *Langebek*, l. c., I: 6.

[6] *Saxo*, lib. IX. p. 175.

[7] Det slutar vid denna tid i alla de tre nordiska rikena. Jfr *Langebek*, l. c.

[8] Den ena afskriften af denna i en samling af de gamla lagarne (*Script.*

Emundssons tid, då Snorre Sturlesons Konungasagor åter börja vidröra svenska sakerna, tydligen ej grundadt på någon sammanhängande berättelse eller kunskap om dessa. Det har dessutom dunkelheter, som endast kunna upplysas ur andra källor, hvilka likväl ännu oftare afvika från detsamma. I sådant fall är häfdaforskarens första pligt att troget framställa sjelfva svårigheterna. Kunna dessa ej lösas till ömsesidig öfverensstämmelse, så torde de åtminstone kunna i allmänhet förklaras, och genom denna förklaring kanhända någon insigt vinnas i sjelfva landets tillstånd under denna dunkla tid.

Ynglinga-sagans konungalängd hvilar på en sammanhängande berättelse om sjelfva regenterna, hvilkens källa går upp till nionde århundradet. Den förvarar väl mest enskilda drag ur deras personliga öden och öppnar oss sällan någon blick öfver landet och folket. Så mycket se vi likväl, att Upsala-konungarnes på religionen grundade herrskap i verkligheten var temligen inskränkt, slutligen i sjelfva Svithiod nästan blott ett namn, under det småkonungar delade makten, och i Götaland, hvilket gemenligen ej räknas till Ynglingarnes rike, ännu mindre åtföljdt af något stadgadt öfvervälde. En *götisk*, af Upsala-konungarne oafhängig dynasti, ur hvilken Ingiald Illråda fick sitt gifte, omtalas i Ynglinga-sagan[9]. Konungar ur denna ätt både i *Vester-* och *Östergötland* förekomma i andra sagor, hvilka, ehuru föga värde man för öfrigt må tillskrifva dem, åtminstone här tjena att bestyrka Ynglinga-sagans berättelse, då de till en del anföra samma namn och personer. Dessa konungar äro sjelfständiga, och Upsala konung omtalas väl såsom mäktigare, men ej såsom deras erkända öfverherre[10]. Deras dynasti är

---

R. Suec., Cat. II) slutar med år 1333; den andra (l. c., *Cat. VI*) är tagen ur en pergamentskodex, innehållande handlingar till Upsala domkyrka och utmärkt under namnet *Registrum Upsaliense*, skrifven år 1344. Denna har blifvit fortsatt till 1395 och är först utgifven af E. Benzelius i *Monumenta Eccles. Svio-Goth.*

9 Kap. 38; jfr kap. 29.

10 *Götriks och Rolfs Saga*, ed. Verelius, Ups. 1664, pp. 93, 94, 104. Enligt denna saga friade Vestgöta-konungen Götriks son Rolf till Thorborg, dotter af Erik, konung i Upsala, och vann den motsträfviga sköldmön. Denne Erik gör sagan, kap. 7, till Alreks broder, och låter honom [illegible]fva denne. *Rolf Krakes Saga*, kap. 29, berättar ett *götiskt kon[illegible]val*, vid hvilket Thore Hundfot blef konung,

äfven en *Odinsk;* ty de härstamma enligt Ynglinga-sagan från en *Gaut,* af hvilken Götaland skall blifvit uppkalladt, och denne har åter sitt namn af Oden[1], eller är, enligt andra berättelser, Odens son[2]. Samme Gaut är likväl i Ynglinga-sagan farfar till Ingiald Illrådas svärfader, och Ingialds gemål således blott i 4:de led aflägsnad från Oden. Det är ett nytt bevis, huru lätt de mytologiska genealogierna i dessa tider intaga de historiskas rum. Men det fabelaktiga i sjelfva härledningen (hvilket är redan tillräckligen uttryckt i den af götiska namnet skapade stamfadern) visar, huru litet Isländarne visste om dessa *götiska konungar.* Alla ha likväl icke utan spår och namn ur erinringen försvunnit; och vi höra *dem* troligen oftast omtalas i de många för Isländarne okända konungar i Sverige, hvilka Saxo nämner. Han följde sin tids sägner, ehuru utan reda på tidsföljden. Hans egen tillkonstlade ordning är för efterverlden ett ännu större hinder för sanningens utletande, än folksagans ursprungliga oordning, ur hvilken han hemtade sitt ämne. Men diktadt kan ej allt vara; och det närmare granskapet med Danmark borde redan der göra *Götalands konungar* mer bekanta.

Det verkliga mångvälde, som i Ynglingarnes tid döljer sig under namnet af *ett* rike och slutligen föranledde Ingiald Illrådas försök och öde, har under den oordning, som nödvändigt åtföljt Ynglinga-ättens fall, svårligen kunnat genast upphöra, oaktadt det nederlag Ingiald anstält bland småkonungarne. *Ivar Vidfamne,* hvars fädernesland ej var Götaland, utan Skåne[3], kom såsom inkräktare och understöddes af folkets uppror mot Ingialds ätt. Att han i Sverige blott kunnat lemna ett minne genom våldsamheter[4], öfverensstämmer både med det tyranniska sinnelag honom tillskrifves och med en lefnad, mest upptagen af härjningar på främmande länder. Äfven han skall ha fördrifvit många fylkiskonungar[5].

---

emedan han ensam kunde uppfylla konungastolen; ty värdigheten skall varit fästad vid ett sådant vilkor.

[1] *Skálda,* s. 195.

[2] *Herrauds och Boses Saga,* ed. Verelius, Ups. 1666, kap. 1.

[3] Skåne räknades ej till Götaland (jfr *Heimskr.*, Håkan Adalstenfostres Saga, kap. 8), och var ett eget rike (se *Sögubrot,* ed. J. F. Peringskiöld, Stockh. 1719, sid. 15; — anses af många för ett fragment af den förlorade Sköldunga-sagan).

[4] Jfr *Cat. Reg. II et VI, Script. Rer. Suec.,* T. I, och *Yngl. S.,* kap. 47.

[5] *Sögubrot,* l. c.

Likväl återfinna vi dem i början af hans dottersons och efterträdares *Harald Hildetands* regering. Ty denne måste åter strida mot flera, hvilka för Ingiald och Ivar blifvit landsflyktiga, och, såsom det synes, lemna åtskilliga i besittning af deras riken emot skatt. Ty sedan han underlagt sig alla de länder Ivar Vidfamne hade beherskat, tilllägges, »att ingen konung i Danmark eller Sverige fans, som ej var honom skattskyldig»[6], och i Östergötland omtalas en konung, hvilken Harald Hildetand sjelf tillsatt[7]. — Då småkonungarne på detta sätt likväl småningom bli mindre betydande och slutligen upphöra, vidtaga *delningarna* inom sjelfva det regerande huset. Flera sådana omförmälas. Harald Hildetand delar väldet med sin halfbroders son *Sigurd Ring*, och strider förekomma emellan ättlingarne af detta dubbla konungahus. *Ragnar Lodbroks* söner dela efter sin fader. *Brödraskifte* af riket nämnes äfven sedermera. *Samkonungar* omtalas flera gånger; och att Isländarne ändå icke känt eller nämt alla sådana, är tydligt, dels genom sjelfva beskaffenheten af deras svenska konungalängder för denna tid, der konungar stundom anföras, utan att deras *fäder* blifvit upptagna såsom regerande (ehuru man om *några* vet, att äfven *de* verkligen varit det, och detsamma är sannolikt om de öfriga), dels åter af de första kristna missionsberättelser om Sverige, hvilka äfven göra oss bekanta med svenska konungar, hvilka för Isländarne tyckas ha varit okända[8]. Krig och härnader synas ha sysselsatt de flesta. Vi nalkas de tider, då Norrmanna-tågen gjorde hela Europas förskräckelse. Krigiska bedrifter eldade skaldernas inbillningskraft, hvilkas sånger här gifvit fornsagan ämne. Utpressade skatter på främmande kuster gälla för eröfringar af länder och riken. Så bli de stora monarkier begripliga, som tillskrifvas Ivar Vidfamne, Harald Hildetand och Sigurd Ring, Ragnar och hans söner. Så kan konungalängden, om icke redas, åtminstone till sin oreda förklaras; och med allt detta behöfve vi

[6] *Sögubrot*, sid. 16.

[7] *Herraudr*, l. c.

[8] De i *Vita Anscharii*, c. 10 och c. 16, omtalta svenska konungar *Bern* (år 829) och vidare *Anoundus* svara mot isländska *Langfedgatalets* Björn på Håga och hans samkonung Emund. Men den *Oleph* eller *Olaph*, hvilken Ansgarius vid sitt andra besök i Sverige (år 853) fann såsom Svenskarnes konung (rex Sveonum) i Birka (*Vita Ansch* c. 23), omtalas icke af Isländarne.

likväl ej jäfva Olof Skötkonungs yttrande om en längre följd af envåldskonungar (eller åtminstone konungar med sådana anspråk) i Sverige inom hans förfäders ätt, ej heller förkasta intygen om denna ätts härstamning ifrån Ivar Vidfamne på mödernet. Det är blott konungaföljden *inom* ätten, som i flera afseenden förblifver dunkel; emedan vi ej om denna slägt, såsom om den föregående, ega en sammanhängande berättelse. Men om vi sakna en sådan, ha likväl sägner om enskilda uppträden äfven ur denna konungaslägts öden kommit till oss, — brutna ljud af den gamla hjeltesagan och sången, hvilka förtjena att lyssnas till. De röra i synnerhet det i Norden fordom så namnkunniga *Bråvalla slag*, samt Ragnar Lodbroks och hans söners bedrifter. Om det förra finnes ett fragment af en isländsk saga. Detta Sagobrott begynner med några underrättelser om Ivar Vidfamne, hvilka, ehuru till en del obestyrkta af andra intyg, likväl möjligen kunna vara grundade på äldre öfverlemningar. Vi finna här Ivar såsom Sveriges konung. Helge och Rörek, konungar på Seland, fria till hans dotter *Aud*, kallad *djup-audga* eller den *bottenrika*. Fadern nekar henne Helges hand, bortgifter henne emot hennes vilja med Rörek och stör sedan detta äktenskaps lycka med att väcka Röreks svartsjuka emot Helge, så att han mördar sin broder. Nu uppstår Ivar såsom hämnare öfver ett brott, som han sjelf tillstält, angriper och fäller Rörek, samt söker underlägga sig hans rike. Men Aud, sedan hon tillintetgjort sin faders försök och sjelf stält sig i spetsen för Danskarne, finner dock sedan rådligast att fly. Hon samlar sina skatter, tar med sig sin och Röreks unga son Harald, ställer sin kosa först till Ö-götaland[9], sedan öster till Gardarike, hvars konung Radbard hon slutligen äktar. Ivar samlar nu en här både ur Sverige och Danmark för att angripa denne. Konung Ivar var då mycket gammal. Då han kom öster i *Kareliska viken*[10], hvarest konung Radbards rike begynte och der landstigning skulle ske, hade Ivar en dröm, för hvars uttydning han lät tillkalla sin fosterfader *Hord*[1]. Denne kom, stälde sig på en bergsklippa, men nekade att stiga om bord, hvarför konungen

[9] Här *Gotland*, såsom äfven i *Fragmentum Island. de Regibus Dano-Norvegicis* hos *Langebek*, II: 272, der Eygotaland och Eyland (Gotland och Öland) nämnas tillsammans.
[10] Kyrialabotn. *Sögubrot*, s. 12.
[1] Hordr.

måste tala till honom ifrån skeppet. Hord sade, att hans höga ålder gjorde honom oskicklig att tyda drömmar; dock tycktes honom, att snart månde Danmarks och Sveriges riken skiftas och den på eröfringar omättlige Ivar dö, utan att kunna lemna sitt välde till någon af de sina. Konungen frågar nu om sina förfäder hos *Asarne* och får till svar, att både de och Asarne äro honom vidrige och förlikna honom vid Midgårdsormen. Ivar blir vred, ropar, att Hord sjelf vore det värsta troll[2], och manar honom att försöka Midgårdsormen. De bägge gubbarne störta sig i sjön emot hvarandra och försvinna. — Då detta krigståg genom konungens död blir till intet, får Harald, Auds son, af sin stjuffader folk och skepp, hvarmed han begifver sig till Seland och blir der till konung antagen. I Skåne, hvilket rike hans moders fränder till förene hade egt, finner han ock understöd, drager derifrån upp till Svithiod och underlägger sig allt Svea välde samt äfven Jutland, som hans morfader Ivar hade innehaft. — Då var Harald ännu blott femton år. Genom den trollkonst, som kallas *seid*, blef han hård emot alla vapen[3]. Han blef en stor krigsman och utförde märkligare bedrifter än någon i hans slägt före honom samt kallades derför *Harald Hildetand*[4].

Aud, Haralds moder, hade i sitt senare gifte en son *Randver*, som, förmäld med en norsk konungadotter, blef fader åt *Sigurd Ring*[5]. I sin ålder skall Harald Hildetand

---

2 *þrudnaþussin*, den store eller starke jätten; *þrúdr*, fortis. *Glossar.* till *den äldre Edda*, I: 710.

3 Saxo, som äfven omtalar detta, tillskrifver det Oden, p. 138.

4 »Oc þvi var hann kalladr Haralld Hillditonn.». Så heter det verkligen i *Sögubrot*, s. 16 (hvarför Lagerbring ej, såsom likväl mot honom blifvit anmärkt, sagt detta utan auktoritet). Men s. 5, l. c., förmäles om Harald, att hans framtänder voro stora och gullfärgade. Saxo säger, att han, enligt någras berättelse, fått sitt tillnamn »ob eminentem dentium ordinem.» *Hildetand* kan härledas af *hilldur* krig och *tönn* tand; och man har uttydt Haralds framstående tänder på hans krigiska egenskaper.

5 *Hervarar Saga*, kap. 20. Han kallas dels *Sigurd Hringr*, dels ensamt med detta senare namn (jfr *Sögubrot*, s. 19). Hos Saxo heter han *Ringo* och är son af en svensk konung Ingeldus med Harald Hildetands syster, lib. VII, p. 139. *Sivardus Ring*, Ragnar Lodbroks fader och konung i Skåne och Seland, är åter, enligt Saxo (lib. IX, p. 168), en helt annan person, som lefde långt senare. I *Herrauds och Boses Saga*, kap. 8, säges, att om Sigurd Ring, Ragnar Lodbroks fader, funnits en egen saga. Troligen menas dermed den,

satt denne sin stjufbroders son till konung i Upsala, gifvande honom *»allt Svithiod»* och *»Vestergötland»*, men förbehållande åt sig sjelf *»Danmark»* och *»Östergötland»*[6].

Angående kriget emellan dessa konungar öfverensstämma det isländska Sagobrottet om Bråvalla slag och Saxo i det hela med hvarandra. Saxo nämner sin källa, nämligen ett qväde om detta slag, som ännu i hans tid erinrades och tillskrefs den gamle kämpen och skalden Starkother, hvilken sjelf skall ha deltagit i striden[7], och allt vitnar äfven i sjelfva berättelsen om dess poetiska ursprung. Oden uppträder i *Brunes* gestalt — en rådsherre, som egde både Haralds och Sigurds förtroende — och retar fränderna till krig. Hos Harald vinna dessa uppmaningar så mycket snarare insteg, som hans höga ålder gjort hans lif både för honom sjelf och undersåtarne till en börda[8]. Hellre än att förtäras på sotsängen önskar han falla i slagtningen, dö såsom han hade

---

hvaraf vi ännu i *Sögubrot* ha ett fragment qvar, ty beskrifningen om Bråvalla slag åberopas.

6 Så *Sögubrot*, s. 18. *Hervarar Saga* (som äfven afviker derutinnan, att hon kallar Randvers fader för *Walldar* och låter denne regera i Danmark) berättar (kap. 20), att Sigurd Ring efter sin fader blef *Danmarks* konung, men att Harald Hildetand var konung öfver *Götaland* och *Svearike*. Saxo öfverensstämmer deruti med Sagobrottet, att Harald satte Ring till konung i Sverige.

7 Deruti öfverensstämma äfven Saxo och Sagobrottet, ehuru alla de bedrifter, som Isländarne och Saxo både förr och senare tillskrifva Starkother, upptaga många mansåldrar. *Götriks och Rolfs Saga*, kap. 3, omtalar *tvänne* af detta namn, hvaraf den *äldre* skall varit den *senares* farfar.

8 Detta senare skäl uppgifver Sagobrottet, utan att nämna Oden, och äfven Saxo har på denna berättelse haft afseende, då han (lib. VIII. p. 142, 143) säger: »Sunt qui Haraldum — — industrio quodam spontaneoque conatu clandestinas exitii causas quæsivisse testantur. Quum enim ob senectam severitatemque civibus etiam onustus existeret, ferrum morbi cruciatibus anteponens, spiritum in acie quam in lectulo deponere præoptavit, consentaneum præteritæ vitæ operibus exitum habiturus». Så äfven *Sagobrottet*, der Harald säger: »vill ec helldr kongligar deyia» — hellre vill jag konungsligt dö. — Att Saxo omtalar Harald Hildetands *stränghet* passar för öfrigt illa in med en hednisk skalds uttryck, som kallar honom *den milde. Skálda*, s. 174. Sagobrottet berättar, att Harald, då han tog detta beslut, var 150 år. Denna orimlighet finnes ej hos Saxo, som säger blott, att han var ganska gammal (»senectute confectus», p. 146), och att han förut regerat 50 år i fred (lib. VII. p. 139).

lefvat och komma med stort följe till Valhall[9]. Han sänder derför bud till sin frände konung Sigurd Ring: de skulle mötas och strida. Stora rustningar ske: Sigurd samlar en här ur hela Svithiod och Vestergötland; mycket manskap kommer ock till honom från Norge, så att då Svear och Norrmän foro med sjömakten igenom Stocksund, voro der 2500 skepp[10]. Sjelf drager konung Sigurd med Vestgötarne landvägen söder ut[1] genom skogen *Kolmörk*[2], som skiljer Svithiod och Östergötland; och när han var kommen ur skogen vester ut till Bråviken, möter han der sin flotta och slår läger emellan skogen och viken. Konung Haralds krigsmakt var ur Danmark och Östergötland; till honom stötte ock mycket folk ifrån Saxen, Österrike[3] och Känugård, och var hans här så stor, att fartygen betäckte sjön från Seland till Skåne såsom en brygga[4]. Härarne möttes vid Bråviken och uppstäldes i slagtordning[5]. De förnämsta kämpar på båda sidor uppräk-

---

9 »Quo inferos comitatior peteret». *Saxo*, lib. VII. p. 143.

10 Skeppens antal är lika i Sagobrottet och hos Saxo.

1 *Sagobrottet* säger, att Sigurd drog först *efra til Eyrasundz* — »ofvanför till Öresund» — och sedan genom skogen Kolmorden. *Eyrarsund* och *Eyrarsundsbro* kallades fordom den ort, der nu *Örebro* ligger.

2 »*Kolmirkr* er skilur Suiþiod oc eystra Gautland». *Mörk*, hvilket äfven skrifves *maurk*, *mork*, *mark*, är *skog* i gamla språket — beslägtadt med *myrkr*, som betyder både *mörker* och *villfarelse* (jfr *Glossar.* till *den äldre Edda*, II: 735, *Björn Haldorsens* Isl. Lex. och *Ihre*, Gloss. in v. *Mark*). Den här nämda skogen kallas äfven i äldre svenska skrifter *Kolmork* (*Ihre*, l. c.). Begreppet *mörk* synes genom första ordet *kol* blifvit förstärkt; hvarmed öfverensstämmer, att ordet *myrkvidr* (den mörka skogen) förekommer i *Sagobrottet* inom parentes strax efter *Kolmirkr*, liksom till en förklaring af namnet.

3 Så nämdes de östliga länderna vid Östersjön. Ryssland kallades ock *Ostragard*, men den södra delen, der *Kiew* var hufvudstaden, *Chunigard*, hvilket är sagans *Känugård*. »*Rutia* a Danis *Ostragard*, i. e. in Oriente posita, affluens omnibus bonis, vocatur. Dicitur etiam *Chunigard:* eo quod sedes Hunnorum primo ibi fuerit. Hujus metropolis *Chue*». — *Chron. Schlavica*, ap. *Lindenbrog*, Script. Septent., p. 189.

4 Lika hos Saxo och i Sagobrottet.

5 Enligt *Hervarar Saga* stod slaget »á Bravelli i Eystra-Gautlandi», kap. 20. Enligt *Sagobrottet* vid Bråviken i Östergötland. Saxo uttrycker tydligen samma belägenhet, då han slutar sin berättelse med

nas; ibland dem äfven sköldmör[6] och skalder[7]. *Namnen*, äfvensom sjelfva stridens uppträden, äro i båda berättelserna nästan desamma, och likheten visar sig äfven i flera mindre drag[8].

dessa orden: »Et hic quidem belli *Bravici* finis», p. 147. Bråviken är derför utan tvifvel äfven det *Wic*, som han förut, p. 145, nämner vid bestämmande af stridsplatsen. Huru föga lokalkännedom Saxo medförde till denna beskrifning synes för öfrigt derutaf, att han låter denna stridsplats ligga »inter *Wic* et *Werendiam*» (emellan Bråviken och Värend i Småland) och säger sig ha hört, att ena flygeln af konung Rings här sträckte sig till *Värend* (in Verendiam). Sagobrottet säger deremot, att den ena flygeln sträckte sig till en å, som het *Vara*, och den andra till *Bråviken*. Enligt *Broocman*, Beskrifning om Östergötland, s. 588, kallas den i Bråviken fallande Tuna å *Vara* vid gården *Varby;* och kanhända kommer Saxos *Verendia* endast af likheten i ljudet med *Vara*. I Värend lägga (troligen efter Saxo) den *Mindre Rimkrönikan*, den *Prosaiska Krönikan* och *Ericus Olai* slagfältet. Men de förvandla dessutom Sigurd Ring till en *Håkan Ring*, och emedan den gamle konung Ane i äldre inhemska konungalängder kallas *Haquin* eller *Aukun*, förblanda de ytterligare denne Håkan Ring med Ane Jorunds son af Ynglinga-ätten och tillegna honom lika hög ålder.

6 Saxo uppräknar *tre: Wisna, Hetha, Webiorga* (Wegthbiorg). Sagobrottet äfven tre: *Ursina* (*Suhm*, Danm. Crit. Hist., T. III. s. 359, läser efter en handskrift: *Visina*), *Heider*, *Vebiorg*. Den förstnämda bar, enligt *Sagobrottet*, Haralds baner. Man finner långt senare exempel af en sådan sed. I slaget emellan konung Johan och Ditmarskerna år 1500 uppbars dessas baner af en jungfru Telse Hansdotter, hvilken de med skänker förmått att göra ett evigt kyskhetslöfte till Jungfru Marias ära, på det hennes folk måtte frälsas. Då ärkebiskop Kristoffer af Bremen år 1516 anföll Friserna i landet Wursten, drogo så väl qvinnor som män emot honom. Af de förra föllo öfver 300 i striden. Äfven Frisernas baner, utmärkt med en dödskalle, fördes af en jungfru, som i striden med ett slagsvärd blef klufven midt igenom. *Molbech*, Historie om Ditmarskerkrigen, Kiöb. 1813, s. 114.

7 Omkring Harald Hildetands baner fäktade nio skalder. *Sagobr.*, s. 21.

8 Likheten af kämparnes namn, hvilka ännu hos Saxo (bevis, att han tagit dem i en gammal sång) finnas ordnade efter rimbokstäfver, ses bäst af den jämförelse *Suhm*, l. c., anstält. Saxos öfversättning, särdeles af några tillnamn, röjer stundom missförstånd af deras betydelse. Märkligt är, att Saxo säger, det de tappraste bland Svearne och konung Rings närmaste förtrogne »härledde sin ätt från guden Frej» — ad *Frö* Deum generis sui principium referebant: — hvilket innebär, att ännu afkomlingar af *Ynglinga-ätten*, ehuru ej mera regerande, funnits. Namnen på dessa kämpar läsas nästan lika i Sagobrottet, men utan anmärkning om deras slägt, om man undantager, att en af dem kallas *Godi*, prest; hvilket öfverensstämmer med hvad Saxo på samma ställe förmäler om guden Frejs slägtingar, nämligen

Den gamle blinde[9] Harald, som föres på en vagn i slaget, frågar, huru Sigurd inrättat sin slagtordning, och utropar, vid underrättelsen att han ordnat den i formen af en vigge: »Jag hade trott mig och Oden ensamme kunna det». Till Oden — »sin stamfader»[10] — ställer han nu derför sina böner och ger honom alla de i striden fallna. Slutligen, då segern synes för hans fiende afgjord, låter han egga hästarne till ett häftigt lopp, uppstiger på sina knän i vagnen, fattar i händerna tvänne svärd, rusar in bland fienderna, hugger omkring sig och nedlägger många, tills ett slag af en klubba störtar honom död ur vagnen. Oden sjelf, under Brunes gestalt, var Harald Hildetands baneman[1]. Den tomma vagnen visar Sigurd, att den gamle konungen är fallen; han befaller striden upphöra och söker liket, hvilket igenfinnes under en hög af slagna kroppar. Derpå låter han bygga ett bål och befaller Danskarne ditlägga konung Haralds gyllene skeppsstam. Han ger honom äfven en präktigt sadlad häst, beder till gudarne och önskar, att Harald Hildetand främst bland de fallna skaror måtte rida till Valhall och i Odens sal bereda vänner och fiender välkomst[2]. Men då bålet tändes och kroppen var ditlagd och de förnämste sörjande gå

att de voro *trogna utläggare af gudarnes vilja* — »fidissimi numinum arbitri». — I Sigurd Rings krigshär nämnes för öfrigt — ibland andra — en *Sten* från Venern, en *Glumr* från Vermland, en *Sigmund* från Sigtuna, som Saxo kallar *forensis athleta*, men Sagobrottet *kaupangs kappe* (köpstads-kämpe), en *Adils oflate* (den stormodige) *fra Uppsolum* — hos Saxo *Alf, elatus e vico Upsala*. Dessutom förekommer hos Saxo en *Bersi*, född i *Faluköping* (»apud *Falu* oppidum creatus»). *Torfæus*, Hist. Norv. I: 368, läser dock *Fjalir* (i Norge).

9 Blind är Harald endast hos Saxo.

10 »Cui mox supplicare obnixius cœpit, uti Danis, quibus antea clementer affuerit, supremam quoque victoriam tribuat complementumque beneficii origini exæquaret: eidem se prostratorum manus muneris loco dedicaturum pollicitus». *Saxo*, p. 146. Jfr *Sagobr.*, p. 23.

1 Enligt Saxo, som i detta poetiska drag utan tvifvel står den gamla sången närmare.

2 »Inde vota nuncupat adjicitque precem, uti Haraldus eo (equo) vectore usus fati consortes ad tartara antecederet, atque apud præstitem Orci Plutonem sociis hostibusque placidas expediret sedes». *Saxo*, p. 147. I *Sagobr.* heter det, att konung Sigurd »bad Harald rida till Valhall». Dess framställning af begrafningen afviker deruti från Saxos (hvilken vi följt), att konung Harald blir i sin vagn införd i en hög, och denna tillsluten sedan de förnämste närvarande ditkastat sina ringar, vapen och dyrbarheter.

deromkring, begynner konung Sigurd uppmana alla, att de skulle med guld, vapen och det dyrbaraste de egde föda den låga, som förtärde en så stor och vördad konung; och så gjorde de. Men Sigurd Ring vardt konung öfver Svithiod och Danmark efter Harald Hildetand, och i hans hof uppväxte sonen *Ragnar*, som blef den störste och skönaste bland män[3].

Här slutar Sagobrottet om det fordom i Norden så namnkunniga Bråvalla slag, hvars berättelse vi med Saxos jämfört. Den isländska framställningen bär flera märken af senare tider[4]; men de tillhöra mest den yttre klädnaden. Att grunden är gammal, visar den osökta öfverensstämmelsen med Saxo, hvars verk för sagoskrifvaren varit obekant. Lika litet kan man hos Saxo antaga någon bekantskap med den isländska, i sin närvarande gestalt utan tvifvel yngre sagan. Det förlorade, under Starkothers namn bekanta qvädet synes, mer och mindre omedelbart, ha varit källan för bägge; och att Saxo stått denna poetiska källa närmare, röjes genom berättelsens hos honom starkare uttalade mytiska karakter. För öfrigt kan likheten äfven i de smärre dragen uti båda målningarna lära oss, huru djupt och troget händelsens *poetiska* beståndsdelar intryckt sig i sinnena. Vi våga ej säga detsamma om de *historiska*. Den poetiska sagan, på sin gång genom åldrarne, införlifvar de följande med de föregående. Man kan vara säker, att den behandlar mycket såsom *samtidigt*, som i sjelfva verket tillhör olika tider, och detta synes äfven i Saxos dagar ha varit fallet med sångerna om Bråvalla slag[5].

Ragnar Lodbroks och hans söners saga[6] upptager åter den afbrutna berättelsen. Här finna vi hans fader Sigurd Ring blott såsom konung öfver Danmark, der Ragnar blir hans efterträdare[7]. I Upsala regerar öfver Sverige en konung

---

[3] *Sagobr.*, s. 32.

[4] Så rida (s. 9) danska konungar på denna tid i *tornering* — »i turniment»; s. 28 talas om *»riddarskap»*.

[5] Vi påminna blott om den så många åldrar genomvandrande *Starkothers* närvaro i Bråvalla-slaget, om de hos Saxo deri deltagande *Isländarne*. Kanhända *Ynglinga-ättens* fortfarande i Sverige äfven bör räknas hit.

[6] Utgifven af *Björner* i hans *Nordiska kämpadater*.

[7] *Ragnars Saga*, kap. 2. Äfven *Heimskringla*, Harald Hårf. Saga, kap. 14, bestyrker att Ragnar Lodbrok var Sigurds son, och man ser der, att Sigurd och Ragnar också innehaft en stor del af södra Norge.

Eisten eller *Östen*, enligt Hervarar Saga, Harald Hildetands son[8]. Han kallas mäktig, folkrik, ond, en stor offrare[9]; förnämsta föremålet för hans dyrkan är en ko, hvars blotta råmande säges ha förskräckt hans fiender, och konung Östen har deraf tillnamnet *Beli*[10]. Han framställes i början såsom varande i godt förstånd och förbund med Ragnar. I Ragnars saga omvexla kärlekshändelser och krigiska bedrifter, och de förra äro ofta de senares anledning. Genom seger öfver en gruflig orm vinner han *Thora Borgarhjort*, dotter af *Herraud*, hvilken här kallas *jarl* i Götaland, men af andra *konung* öfver Östergötland[1] och äfven Svenskarnes konung[2]. Af de *ludna* underkläder, i hvilka Ragnar utförde denna bedrift, kallades han sedermera *Lodbrok*[3]. Saxo, som äfven berättar detta äfventyr, låter honom förut genom vilddjurs besegrande i Norge förvärfva sköldmön *Lathgertha*, hvilken för den isländska sagan är obekant[4]. Deremot omtalar Danmarks latinske sagoskrifvare ej Ragnars äfventyr med *Kraka* eller, såsom hon sedermera heter, *Aslaug*. — Thora dog. Af sorg öfver denna förlust fattar Ragnar det beslut att aldrig

---

8 *Herv. S.*, kap. 20.

9 Fragmentum Islandicum de Regibus Dano-Norvegicis ab Ivaro Vidfadme ad Haraldum Blaatand ap. *Langebek*, T. II. p. 266, — som äfven innehåller en kort, men något afvikande framställning af Ragnars och hans söners saga, — berättar, att Ragnar hade satt Eisten Beli till konung i *öfra Sverige* (»yfer Uppsvia velldi») och bedt honom värja det mot Ragnars egna söner, som emot faderns vilja då redan underlagt sig Seland, Jutlan', Gotland, Öland och flera öar (»Selund oc Reidgotaland, Eygotaland oc Eyland, oc oll sma lond i hafinu») och äfven aufóllo Sverige.

10 Af *belia* böla. — Jfr *Wilde*, Anmärkningar till Puffendorff, 2:a delen, Stockh. 1743, s. 263.

1 *Sögubr.*, s. 16. *Herrauds och Boses S.*, kap. 1. — *Fragm. Isl.*, l. c., kallar honom jarl i *Vestergötland*. *Landnáma*, p. 384, säger ock, att Ragnar, Sigurd Rings son, var gift med Thora, Götajarlen Herrauds dotter.

2 Saxo, hvilken eljest under Ragnars tid nämner flera svenska konungar, hvilka ingen hört omtalas, kallar honom »*Herothus rex Sueonum*». Lib. IX. p. 169.

3 Han hade på sig *lodbrækur*, ludna byxor. *Ragnars S.*, kap. 2. »Villosa femoralia». *Saxo*, l. c.

4 L. c. Saxo ger honom, utom Thora och Lathgertha, äfven en annan gemål *Svanloga*, p. 172, 175, och möjligen är detta en misskrifning i stället för Asloga, Aslaug.

mer ega någon qvinna, tillsätter män, hvilka med hans söner skulle styra riket, och återgår till sitt förra yrke, vikingafärdens seger och faror. Då han en sommar med sina skepp lagt in i en hamn vid Spangarhed i Norge och skickat sina matsvenner i land att baka bröd, återkommo de med brödet brändt och undskylde sig dermed, att de sett en flicka så skön, att de ej kunnat akta på sin syssla. Hon kallades *Kraka*, var den dejeligaste bland qvinnor och hade ett hår som silke, så långt att det räckte till marken omkring henne. Ragnar utbeder sig hennes besök; men under samma besynnerliga vilkor, som förekomma i det svenska äfventyret om den fabelaktiga drottning *Disa*[5], — och hon blir hans maka. Sedan hon redan födt Ragnar fyra söner, besöker han en gång konung Östen i Upsala. Hans män intala honom att trolofva sig med den svenske konungens dotter. Då yppar Kraka vid hans återkomst sin börd: hon vore *Aslaug*, den namnkunnige Sigurd Fafnisbanes dotter med Brynhilda; hon berättar deras och sina egna föregående öden efter Volsungasagan[6], således huru hon efter sina föräldrars död späd blif-

---

[5] Hon skulle hvarken vara klädd eller oklädd, hvarken mätt eller omätt, hvarken ensam eller i någon menniskas följe; och hon uppfyller vilkoren på samma sätt som drottning Disa. Både drottning Disa sjelf och hennes äfventyr äro likväl i svenska historien först införda af *Messenius*. Jfr *Rheenhjelms* noter till *Thorsten Vikingssons Saga*, p. 126.

[6] Þa svarar hun: *saga* er til þess, oc nu seigir hun oc hefur þar upp soguna sem þau hittust á fiallinu Sigurdur oc Brynhilldur, m. m. — »Hon svarar: en *saga* är derom, och nu berättar hon och begynner der sagan, hvarest Sigurd och Brynhilda funno hvarandra på fjället», m. m. *Ragnars S.*, kap. 8; jfr *Volsunga-sagan*, hvilken här tydligen åsyftas. — *Spangareid*, der Ragnar skall funnit Aslaug, ligger strax östan för *Lindesnäs*, Norges sydligaste udde. Der sjöngs ännu i Torfæi tid, såsom han sjelf berättar (Series Dynast. et Reg. Dan., Hafn. 1702, p. 35), och i *Schönings* (Norges Hist., Soröe 1771, T. I. s. 409) en visa om en konungadotter, som (af sin styfmoder, säges det) blef störtad i sjön, men sedan i en gullharpa uppkastad på stranden; hon skall uppväxt der i trakten, men slutligen blifvit gift med en dansk konung. Man visade en hög, der hon skall suttit och vaktat boskapen. Den kallas »*Aatloug*-höjen». Viken, der harpan skall drifvits i land, kallas »*Guld-viigen*»; en bäck i granskapet »Krakabækken»: hvilket erinrar om Kraka, Aslaugs antagna namn. *Aatlög* eller *Aadlov* är ännu ett qvinfolksnamn i orten och berättas först blifvit fördt af en dansk drottning. Det är ett bevis, huru den gamla sagan funnit sin väg ända till allmogen och qvarlefver i dess minne. Qväden på Färöarna besjunga äfven, huruledes

vit upptagen af sin fosterfader Heimer och af honom bortbars, innesluten i en gyllene harpa, med hvars toner han stillade den lillas gråt; huru han med henne kommit till Nordlanden, till Spangarhed i Norge, och der blifvit mördad af hjonen i det hus, der Ragnar fann henne. Dessa hade bemäktigat sig hennes dyrbarheter och uppfödt henne i fattigdom såsom sin dotter. Till bevis af berättelsens sanning förutsäger hon, att den son, med hvilken hon nu går hafvande, skulle födas med märket af en orm kring ögat. Det skedde så[7], Ragnar trodde, och det svenska giftermålet blef ej af, utan i stället krig med konung Östen i Sverige. Det utföres af Ragnars söner[8] med Thora, Erik och Agnar, af hvilka den senare faller i kriget, den andre, fången, tar ej emot den honom erbjudna freden, utan blir efter sin egen begäran kastad på spjuts-uddar, på hvilka han qväder sin dödssång. Deras död hämnas af Ragnars söner med Aslaug, som sjelf deltager i detta nya krig, hvilket slutas med konung Östens fall[9]. Ragnars söner härja derpå i Söderländerna, bli namnkunniga öfver hela verlden och ämna sig ända till Rom; men efter intagandet af staden *Luna* låta de afskräcka sig genom en orimlig berättelse om Roms ofantliga aflägsenhet[10] och vända om. Ragnar uppeldas af ryktet om sina söners bedrifter att än en gång försöka sig i härnad, och för att med farorna öka äran företager han, emot Aslaugs råd, ett vikingatåg med endast tvänne skepp till England. Här stupar hans manskap i en strid mot konung *Ella*, han sjelf blir fången, vill ej säga sitt namn, besjunger i ett qväde sina bedrifter och Valhalls väntade fröjd samt dör under ormarnes bett, leende. Hans söner — i synnerhet Ivar — utkräfva hämden af konung Ella.

Sådant är innehållet af sagan om Ragnar Lodbrok och hans söner. Äfven den visar spår af en nyare hand, från den

---

Ragnar, konung Sivert Rings son, besegrade ormen, samt förtälja, ehuru med något skiljaktiga omständigheter, historien om Aaslaug, som här kallas *Osla*. *Müller*, Sagabibl., II: 481.

[7] Denne son Sigurd har derför tillnamnet *Ormr i auga*.

[8] *Fragment. Isl.* ap. *Langebek*, l. c., berättar anledningen till detta krig olika.

[9] *Saxo*, p. 177, säger att Agnar, för att hämnas sin broder Erik, som genom en viss Östens ondska i Sverige blifvit dödad (»Ericum apud Suetiam Osteni cujusdam malignitate sublatum ulcisci cupiens»), anföll denne, men förlorade sjelf lifvet.

[10] Jfr *Ragnars S.*, kap. 14.

ålder, då riddaretidens romantiska sagor på Island blifvit bekanta[1]. Den innehåller ej blott många uppenbart fabelaktiga omständigheter, utan flera af dessa äro näppeligen diktade i forntidens anda[2]. Grunddragen vitna likväl om denna anda, äro utan tvifvel gamla och ur forntida sånger hemtade; men huru olika de derpå grundade sägner blifvit utbildade synes bäst, då vi ännu kunna urskilja ej mindre än *fyra* särskilda bearbetningar af detta ämne, i vissa hufvuddrag öfverensstämmande, men för öfrigt äfven sins emellan skiljaktiga. Ibland dessa sätta vi den nu öfriga Ragnars Saga *senast;* ty ett isländskt fragment från 14:e århundradet[3], hvilket äfven handlar om Ragnar och hans söner och citerar Ragnars Saga, utesluter ej blott flera nu i sagan förekommande otroliga äfventyr (detta skulle äfven genom dess form af *sammandrag* kunna förklaras), utan innehåller äfven flera ej der nämda omständigheter och anför strofer ur gamla qväden, hvilka ej finnas bland de i sagan upptagna. Författaren af denna berättelse tyckes således haft för sig en Ragnars Saga, afvikande från den vi nu ega. Vidare: Saxo har egnat nästan en hel bok af sin historia åt Ragnar, och om man än får tillskrifva mycket af hvad der står åt Saxos lust att, likt och olikt, hopa bedrifter på sina konungar — en lust, som han på förut berömda namn i synnerhet släcker; så har dock ostridigt, här som annorstädes, den i hans tid lefvande folksagan legat för hans utsmyckade berättelse till grund. Äfven hos honom äro hufvuddragen desamma, men afvikelserna ganska stora. Detsamma gäller, slutligen, om den i Ragnars Saga upptagna dödssången, der han sjelf, eller en annan skald i hans namn, besjunger sina bedrifter. Också denna innehåller mycket, som icke förekommer i någon af de förut nämda källor, ehuru den erbjuder enskilda jämförelsepunkter med dem alla, och är dessutom, ehuru den troligen står den ursprungliga källan närmast och i det hela troget uttrycker den nordiska hedendomens anda, i språket likväl ej utan alla märken af kristna tider och senare förändringar[4]. Vi ha

---

[1] T. ex. kap. 11 talas om *riddaralid* — riddaremanskap. *Randalin* (ibid.), det namn, hvarunder Aslaug deltager i hämdekriget mot Sverige, låter ej heller fornnordiskt.

[2] Jfr *Müller,* Sagabibl., II: 468.

[3] Det ofta citerade *Fragmentet* hos *Langebek,* II: 266.

[4] Denna Ragnar Lodbroks dödssång har genom latinska, engelska, tyska, franska, italienska öfversättningar (för att ej tala om svenska och

redan haft tillfälle att fästa uppmärksamheten derpå, att fornsagan mest förvarar hvad man kunde kalla totalintrycket af händelserna. Detta ligger i de redan uti första framställningen uppfattade poetiska grunddragen, hvilka sedermera bli outplånliga och mer och mindre meddela samma stadga åt allt hvad med dem närmast sammanhänger. Uppmärksamhetens riktning förnämligast på det, som för det naturliga poetiska sinnet är mest fängslande, gör fornsagan partisk för sina hufvudpersoner. Hon sätter dem merendels i gemenskap, om de än lefvat på olika tider, hon hopar på dem bedrifter och gunst, hon kastar på dem allt sitt ljus. Det öfriga i målningen behandlas såsom tillfälligt, bortbleknar och fylles ovilkorligen med andra drag, som påkallas af ämnets karakter, under det denna sjelf ej undergår annan förändring än den, som följer af olika tiders föreställningssätt; ty sagan omkläder sig med tiderna. Om vi se detta inträffa med en enda namnkunnig händelse, som blifvit sagans ämne, der trängre gränser synas stänga inbillningskraftens flygt, huru mycket mer, om detta ämne är en berömd hjeltes hela bragdrika lefnad? huru mycket mer, om sjelfva dessa bragder äro öfvergående härnadståg, målet hvarje mötande kust, och enda frukten ett förskräckligt namn hos efterverlden? — Ämnets blodiga villervalla skall redan i sig sjelf här föda villervalla i erinringarna; och falla dessa bedrifter i en tid, rik på sådana uppträden, skall den berömdaste kämpen äfven efter döden besegra sina medtäflare, hans rykte beherska och undertrycka deras, och mångas bragder blott tjena att öka en endas ära eller skuld. Att allt detta i fullt mått gäller om Ragnar Lodbroks och hans i sönerna fortlefvande fruktade namn, man må höra det i den gamla Nordens krigiska sånger eller i det öfriga Europas klagan, skall det följande visa.

danska) blifvit den mest bekanta bland alla fornnordiska sånger, och med dessa har lika vidt den underrättelse spridt sig, att våra förfäder drucko ur slagna fienders *hufvudskallar*. I qvädet står, str. 25, *»ur biugvipum hausa»*, d. ä. *af hufvudets krokiga träd*, hvilket efter de nordiska skaldernas vanliga omskrifningssätt ej betyder annat än *dryckeshorn*. Finn Magnusen har anmärkt detta missförstånd. Jfr *Müller*, Sagabibl., II: 479. I Ragnars saga kallas qvädet *Bjarkamál*, men eljest hos Isländarne *Krakumál*, hvilket synes tillkännagifva, att det blifvit tillskrifvet Ragnars gemål (*Torfæus*, Hist. Norv., I: 499). Uttrycket *oddamessa* (uddmessa, pilarnes messa) för *strid* (str. 11) röjer en kristen, men kan lätt vara en senare förändring i stället för det i str. 17 förekommande *oddasenna*, hvilket har samma betydelse.

Ragnar Lodbrok och hans söner äro äfven i utländska tideböcker namnkunniga; och detta leder oss till en jämförelse emellan dessas berättelser och den nordiska sagans uppgifter om de *utländska* eröfringar, som tillskrifvas flera konungar under denna tidrymd. Redan Ivar Vidfamne berättas ha underlagt sig en stor del af Saxland och allt Österriket och femtedelen af England[5], eller, såsom andra säga, Saxland, Estland, alla de östra länderna intill Gardarike, och den del af England, som kallades Northumberland[6]. Harald Hildetand säges å nyo ha underkufvat alla dessa länder[7], samt äfven den del af England, hvilken Ivar Vidfamne, ja före Ivar hans far Halfdan egt. Likväl höra vi, under Harald Hildetands efterträdare, ännu en gång en eröfring af Northumberland omtalas. »När Sigurd Ring, — heter det i Olof Tryggvasons Saga — Ragnar Lodbroks fader, var konung öfver Svea- och Danavälden och hade fredat hvartdera riket och förordnat skattkonungar och jarlar deröfver, då mindes han det rike, hvilket hans frände Harald Hildetand hade haft i England och Ivar Vidfamne före Harald. Men det riket innehade nu en engelsk konung. *Ingiald* het den, som der regerade, och han säges ha varit *broder till konungen i Vestsaxen.* Konung Ring bjöd ut stor leding af sitt rike och for vester till England; och när han kom till Nordimbraland, bjöd folket vidtaga sig (såsom konung), och många gåfvo sig under honom. Men när konung Ingiald det sporde, samlade han en stor här och for emot konung Ring, och de hade några strider med hvarandra. Dock på sistone föll konung Ingiald med *Ubbe* sin son och en stor del af deras folk. Då tillegnade sig konung Ring Nordimbraland med allt det rike konung Ingiald egt; och förr än konung Ring förde sitt folk vestan ifrån England,

[5] *Yngl. S.*, kap. 45. Om betydelsen af *Österrike* jfr ofvanför. Med femtedelen af England menas Northumberland. »Norþimbra land er kallat fimtúngur Einglands». *Heimskr.*, Håkan Adalstenfostres Saga, kap. 3. I *Egils Saga*, kap. 51, förekommer samma uttryck.

[6] I *Verelii* ed. af *Hervarar Saga*, kap. 20, säges om honom, att han lade under sig »alt *Sviavelldi* oc *Gautland*, *Saxland* oc oll *austur Riki* alt til Gardarikis: han riedi oc *Vestra-Saxlandi* oc van hlut Eing-lands þad er kallad Nort-Humberland. Ifvar lagdi þá undir sik alt *Danavelldi*». — Köpenhamnska ed af Hervarar Saga tillägger *Kurland* och nämner ej *Gautland*, eller ock innefattar det under *Sviavelldi*.

[7] *Sögubrot*, s. 16.

satte han en skattkonung öfver Nordimbraland, som het *Olof*. Han var Kinriks son, hvilken berättas ha varit broder till Moalld den digra, Ivar Vidfamnes moder. Då for konung Ring åter till sitt rike. Konung Olof regerade länge i Nordimbraland, tills Ubbes son, som kallades *Eava*, kom till riket. Han och Olof hade många strider, och på sistone flydde konung Olof, och Eava lade riket under sig. Konung Olof for till Svithiod att finna konung Ring, som satte honom till höfding öfver Jutland. Der var han länge skattkonung, först åt konung Ring, sedan åt Ragnar Lodbrok»[8]. — Nu omtala engelska krönikor verkligen en broder till *Ina*, konungen i *Westsaxen* eller i *Westsex*, som het *Ingild*, hans son *Eoppa* (Ubbe) och sonson *Eafa* eller *Affa*[9], samt underrätta oss äfven att Ingild dog år 718 eller 720. Tiden för Sigurd Rings engelska tåg skulle derigenom vara bestämd, i synnerhet som denna första synkronism emellan den nordiska och utländska historien ytterligare bestyrkes derigenom, att

[8] Vi anföra stället såsom det ur en handskrift är meddeladt af *Torfæus*, Series Dyn. et Reg. Dan., p. 320. I *Peringskiölds* ed. af *Heimskringla* förekommer det äfven bland Tilläggningarna, s. 459, men med flera skiljaktigheter. Hos Torfæus, heter det, att den engelske Ingiald var »brodir *Vestr*-Saxa konungs». Hos Peringskiöld har deraf blifvit »brodir Petrus Saxa konungs». Hos Torfæus heter Ubbes son *Eava*, som fördref Sigurd Rings skattkonung i Northumberland; hos Peringskiöld: *Sanna* eller *Samma*. *Lagerbring*, S. R. H., 1 del. s. 145, som åberopar detta ställe, följer Torfæus, men icke Peringskiöld, ehuru han äfven citerar den senare. Hans fel är att ej med detsamma ha anmärkt dessa skiljaktigheter, men ej att ha följt Torfæus, som ur en annan handskrift verkligen anfört hvad Lagerbring äfven anför; och *så vida* förfaller här *Hallenbergs* kritik (Anmärkningar öfver första delen af Sven Lagerbrings Sv. R. Hist., s. 220), som endast håller sig till uppgifterna sådana de hos Peringskiöld blifvit meddelade. Denna berättelse om Sigurd Ring och hans eröfring i England finnes för öfrigt i ingen af de tryckta Olof Tryggvasons sagor, hvarken i den upsaliska eller skalholtska. Den senare nämner väl, P. I. p 69, den engelske Olof, Kymbriks eller Kynriks son, och brorson till Ivar Vidfamnes moder, men utan att omtala hans förbindelse med Sigurd Ring eller hans engelska rike.

[9] *Simeon Dunelmensis*, De gest. reg. Angl., p. 119, 137, *Ailredus Abbas Rievallis*, Geneal. reg. Angl., p. 350, ap. *Twysden*, Script. Hist. Angl.; *Matthæus Westmonasteriensis*, Flores Hist., London 1573, p. 323. Namnen skrifvas något olika, och Ingialds eget än Ingild, än Ingils, än Ingles. *Chron. Saxon.*, ed. Gibson, Oxford 1592, säger att Ingild, Inas bror, dog år 718. *Matthæus Westmonast.*, l. c., p. 265, har året 720.

den store Alfred i England genom lika många led härstammar från den nämde konung Ingild, som Alfreds samtiding Harald Hårfager i Norge från Sigurd Ring[10]. Men andra omständigheter göra åter denna välkomna tidsbestämmelse oviss. Engelska och irländska annaler instämma i att sätta den egentliga början till de nordiska folkens anfall på Britanniska öarna mot slutet af *åttonde* århundradet[1], således lång tid efteråt. De engelska krönikorna veta hvarken, att ett dylikt anfall skett i den nämde Ingilds tid, eller att han sjelf derför blifvit offer, eller att han regerat i Northumberland, der på samma tid andra konungar nämnas; och om man äfven skulle anse sannolikt, att enskilda äldre plundringar af nordiska sjöröfvare kunnat blifva obekanta, så kan dock detsamma icke antagas, då frågan är om större eröfringar och om konungar, i en del af England tillsatta utaf nordiska eröfrare: händelser, hvilka svårligen kunnat förbigås af samma krönikor, som eljest utförligt om-

[10] *Torfæus* Series Reg. Dan., p. 509. Alfred, som enligt *Chronicon Saxonicum* dog år 901, härstammade i *sjette* led från Ingild (jfr *Matthæus Westmonast.*, p. 323). Harald Hårfager, som (enl. *Torfæus*, Hist. Norv., II: 66) dog år 933, härstammade genom sin moder Ragnhild i femte led från Ragnar Lodbrok (jfr *Heimskr.*, Halfdan Svartes Saga, kap. 5), och således i *sjette* led från Ragnars fader Sigurd Ring.

[1] Den förr citerade anglosaxiska krönikan säger vid år 787, att i Birtrichs dagar (konung öfver Westsex) kommo först tre *Nordmännens* skepp ifrån *Heredaland* (Hordaland i Norge); att konungens befallningsman, som besökte dem och ville, emedan han ej visste hvarifrån dessa gäster voro, föra dem till konungen, blef ihjälslagen; och att dessa vore de *förste danske* mäns skepp, som besökte engelska folkets land (hvaraf man äfven ser den vidsträckta bemärkelsen af namnet *Danskar* hos Engelsmännen). *Matthæus Westmonast.*, l. c., p. 282, som berättar samma händelse, hänför den till år 791 och tillägger, att den nämde konungens fogde (villicus regis) var den förste engelske man ibland de tusen sinom tusen, hvilka sedan föllo för danskarnes händer. *Henricus Huntindoniensis*, Histor. lib. III, fol. 197, ap. *Savile*, Rer. Angl. Script. (Lond. 1596), som berättar händelsen med samma ord, säger att det skedde i sjette året af konung Birtrichs regering (år 787). *Annals of Ulster* — af hvilka ett utdrag finnes hos *Johnstone*, Antiquitates Celto-Norrmannicæ, Copenhagen 1786 — nämna dessa anfall först vid år 792, då hela Britanniens kust skall blifvit plundrad. Men enligt *Chronologia Augustinensis* hos *Twysden*, Hist. Angl. Script., p. 2235, hade ön *Thanet* redan förut varit ett föremål för Danskarnes raseri; ty den har vid år 753 denna anmärkning: »Prima Danorum rabies in Thaneto». År 795 skola Danskar och *Norrmän* eller *Östmän* först härjat på *Irland*. *Ware*, Antiquit. Hibern. ap. *Johnstone*, l. c., p. 72.

tala konungaföljden i de små anglosaxiska rikena och dessas krig eller förbindelser sins emellan. Att Isländarne låta så många nordiska konungar ifrån Ivar Vidfamne, eller till och med från dennes närmaste förfäder[2], intill Ragnar Lodbroks söner beständigt göra *samma* eröfringar i England, är redan misstänkligt; men man kan bestämdt visa, att de här öfverfört senare händelser till en äldre tid. I sista delen af 8:e århundradet begynna de nordiska vikingatågen till Englands och Irlands kuster, enligt dessa länders inhemska häfder. Dessa härnader fortforo sedermera länge och rasade i synnerhet i England ifrån år 837. »Den allsmäktige Guden — säger Matthæus af Westminster i sitt utdrag af äldre krönikor[3] — utsände liksom bisvärmar högst grymma hedniska folk, som skonade hvarken qvinnor eller barn, nämligen *Danskar*, *Norveger, Göter*, *Svenskar*, *Vandaler* (Vender) och *Friser*, hvilka från början af konung Æthelwulfs regering[4] till Norrmännens ankomst nära två hundra år i detta syndiga land mördade man och fä. Ty anfallande England oupphörligen från alla sidor, ville de ej så mycket underkufva som snarare härja och förderfva det. Öfvervunnos de någon gång, så uträttades dermed föga, då en annan ännu större flotta och krigshär oförväntadt och plötsligen visade sig på andra ställen. Drogo Englands konungar att försvara rikets östra del, skyndade, innan de upphunnit fiendens skaror, budbärare efter, sägande: hvart, o konung, tar du vägen? se hedningarne med en oräknelig flotta landande vid södra kusterna, härja redan städer och byar och förgöra på sin väg allt med eld och svärd. Och då sådana budskap icke mindre kommo från öster, vester eller norr, betogos de infödda allt hopp om räddning». *Irländska* annaler nämna dessa skandinaviska *vikingar* för *Östmän,* med tillägg, att detta i deras eget språk (hvilket kallas en förderfvad munart af det anglosaxiska) betyder *män ifrån öster*[5]. Skandinavien kallas

[2] Såsom ifrån Ivars fader *Halfdan Snälle* (enl. *Sögubrot*, s. 16) eller till och med ifrån Ivars farfarsfader *Hroar* (enl. *Rolf Krakes Saga*, kap. 5), hvilka redan skola beherskat delar af England.

[3] *Flores Historiar.*, p. 302.

[4] »Cujus temporibus omnipotens Deus crudelissimas gentes immisit, quæ nec ætati nec sexui parcebant, *Dacos* cum *Gothis*, *Norvagenses* cum *Suathedis*, *Wandalos* cum *Fresis*, qui ab exordio regni sui usque ad adventum Willielmi Ducis Norrmannorum Angliam vastarunt», säger *Bromton* ap. *Twysden*, l. c., p. 82, med samma ord.

[5] »Dicti sunt autem *Ostmanni*, lingua ipsorum, corrupta quadam Saxonica, quasi *orientales homines*. Respectu namque terræ istius,

på iriska *Lochlin*[6] och dess inbyggare *Lochlanach*[7]. Vanligast utmärkes dock en Skandinav under namnet *Gâl* (främling); och dessa främlingar skiljas åter i de *hvita* (Fion-Gâl), de *svarta* (Dubh-Gâl) och dem som äro från *öarna* (Innis-Gâl)[8]. De bägge förra namnen äro förmodligen tagna af klädedrägt eller utseende; men alla tre synas svara mot de tre skandinaviska folken, hvilka eljest i engelska krönikor gemensamt heta *Danskar*. Uti Irland omtalas de först år 792[9]. De sägas då ha härjat hela Britanniens kust, och dessa anfall nämnas såsom fortsatta under en mängd år. Bosättning och eröfring blefvo af dem följden. Före år 851 innehade Skandinaver redan *Dublin* och landet der omkring, hvilket sedan af de så kallade *hvita* bland dessa främlingar synes haft namnet *Fingallia*[10]; dessa berättas föregående året ha sjelfva blifvit slagna och plundrade af de *svarta*[1]. År 852 kom derefter *Olof*, en konung från Lochlin till Irland; honom underkastade sig alla de nordiska främlingarne i lan-

---

ab orientalibus huc partibus undecunque advecti sunt». *Giraldus Cambrensis*, Topographia Hibernica, lib. III. c. 43, cit. i *Ware's* Antiquit. Hibern. hos *Johnstone*, l. c., p. 76. Namnet förekommer ock hos Isländarne. *Landnáma*, p. 228, berättar om Eyvind, son till Björn, en förnäm man i *Götaland*, att han på sina vikingatåg kom till *Irland* och der blef gift med en irländsk konungs dotter, samt tillägger: Eyvindr var því kalladr Austmadr, at hann kvam austan af Svíaríke — »Eyvind kallades derför *Östman*, att han kom östan från Svearike». Helge Magre, hans son, öfvergick till Island och blef der stamfader för en mäktig slägt.

6 *Annals of Ulster*, l. c., p. 64. Liksom äfven hos Ossian.

7 »It is necessary to premise, that in the *Irish* language *Lochlanach* signifies the maritime sea-kings or freebooters of the north: *Gâl* a *Scandinavian* foreigner in general; *Fion-Gâl* the white foreigners; and *Dubh-Gâl* the black foreigners». *Johnstone*, l. c., p. 56.

8 »*Innis-Gâls* (i. e. the insular foreigners)». *Annals of Ulster*, l. c., p. 68.

9 Enskilda vikingatåg till Irlands och följaktligen äfven till Englands kuster måste likväl varit äldre. Den helige Findan, som år 700 blef munk i Allemannien, hade af Norrmän blifvit röfvad och bortförd från Irland. *Adelung*, Mithridates, II: 86.

10 »Ante annum 851 Danos *Dublinio* et regiuncula vicinia, quam *Fingalliam* vocamus, potitos esse, ex Historicis *Hibernicis* liquet.» *Ware*, Ant. Hibern., hos *Johnstone*, l. c., p. 75.

1 *Annals of Ulster*, l. c., p. 64. — Flera sådana inbördes strider omtalas sedermera.

det[2]. Enligt andra underrättelser blef han sjelf konung i Dublin, *Ivar* och *Sigtrygg*, tvänne andra nordiska höfdingar, i Waterford och Limerick[3]. Nordiska konungar regerade sedan länge efter dem i dessa trakter, tills Henrik II år 1176 begynte lägga Irland under engelsk lydnad och alldeles bröt dessa främlingars makt; men ännu i 13:e och 14:e seklen skilja irländska underrättelser *Östmännen* eller de af dem härstammande slägter från Irlands öfriga inbyggare[4]. — I *England* eröfrade andra skaror[5] ifrån år 867 till 878 Northumberland, Ost-angeln, Mercien, Westsex. År 876 delte en Danskarnes konung *Halfdan*[6] Northumberland emellan sina följeslagare och lät landet brukas af sin krigshär. Flere

---

[2] »*Olave* king of the *Lochlanach* came to Ireland; all the *Gâls* submitted to him, and he exacted contributions of the *Irish*». Ibid. ad. an. 852.

[3] *Ware*, l. c., p. 75, 76. Här kallas dessa höfdingar för *bröder*, *Annals of Ulster*, l. c., p. 64, 65, tala ock om »*Olave* and *Ivar* the two *Norman* kings», men utan att nämna det de äro bröder, och anföra Sigtrygg såsom Ivars son.

[4] »Denique satis erit hic indicare, captis, intra paucos annos (scil. post adventum Henrici II), urbibus Limerico et Corcagia, ab Ostmannis plerumque possessis, penitus fractas fuisse eorum vires, postquam (ut ex iis, quæ supra dicta sunt, liquet) in Hibernia per aliquot annorum centurias sedes fixerant. Veruntamen, remansisse ibi aliquas Ostmannorum familias diu postea, ex archivis in promtu colligere est. Speciatim ex *Rotulo Placitorum* anni *4 Edvardi Secundi*. Huc etiam facit (si ad antiquiora recurramus tempora) Recognitio facta (anno Dom. 1201) *per Sacramentum 12 Anglorum, et 12 Ostmannorum, et 12 Hibernorum, de terris, Ecclesiis et cæteris pertinentiis ad Limericensem Ecclesiam spectantibus.* Recognitio ea habetur in *Regesto Decani Limericensis*». *Ware* ap. *Johnstone*, l. c., p. 87.

[5] Skeppens antal i dessa vikingaflottor uppgifves stundom till flera hundra. Små måste likväl dessa fartyg varit. *Chronicon Saxonicum* ad. an. 893 berättar ankomsten af 250 skepp på kusten af Kent, och att Norrmännen drogo dem flera mil uppefter en flod. — I de frankiska annalisternas berättelser gå Norrmännen med sina skepp allestädes uppefter Frankrikes floder, och i Gesta Normannorum ante Rollonem Ducem ap. *Du Chesne*, Hist. Norm. Script., p. 12, förekommer till och med ett exempel, att fartygen dragas öfver land.

[6] *Haldenus* hos *Matthæus Westmonast.*, p. 328; *Healfdenus* i *Chron. Saxon.*, p. 83. En dylik delning berättas en »*Gytro rex Danorum*» år 879 ha företagit med Ost-angeln. *Matth. Westmonast.*, p. 331. Halfdan stupade år 911. *Chron. Saxon.*, p. 102. Denne Halfdan och hans tåg till England omtalas utaf *Adamus Bremensis*, Hist. Eccl., lib. I. c. 35.

danska konungar omtalas sedermera i Northumberland, och i första hälften af följande århundradet berättar en isländsk saga, att allt det folk, som blifvit öfrigt i detta landskap, var af dansk ätt antingen på fäderne eller möderne, men många voro helt och hållet af dansk börd[7]. De nordiska eröfringarna på Britanniska öarna hade således ej begynt så tidigt som Isländarne föregifva; och att de här förblandat *äldre* och *senare* tider, kan till och med bevisas ur samma Olof Tryggvasons Saga, som nyss blifvit anförd. Den gör Sigurd Ring samtidig med en engelsk konung, som dog år 718, men låter Ragnar Lodbroks söner eller Sigurd Rings sonsöner deltaga i det stora slag, i hvilket kejsar *Arnolf* år 891 satte en gräns för Norrmännernas härjningar[8]. Ännu mer: den förr omtalte *engelske* Olof, Sigurd Rings skattkonung först i Northumberland, sedan i Jutland, förekommer åter såsom dansk konung en ansenlig tid *efter* detta slag[9].

[7] *Egils Saga*, kap. 51.

[8] *Olof Tryggvasons Saga*, ed. Skalholt., P. I. p. 69. Samma ställe i *Tillägg till Heimskringla*, ed. Peringskiöld, T. II. s. 458, och hos *Torfæus*, Series Reg. Dan., p. 423. Slaget säges här ha stått vid år 900 »eller nära dertill» (eþa nær þvi); men kejsar Arnolfs seger öfver Norrmännen vid *Löwen* (»loco qui dicitur *Lovonnium*» *Annal. Fuldens.*) vans år 891. Jfr *Gesta Normannorum ante Rollonem Ducem*, p. 13; *Annales Fuldenses*, p. 18, ap. *Du Chesne*, Hist. Normann. Scriptores.

[9] *Olof Tryggvasons Saga* och *Tillägg till Heimskr.*, ll. cc. — Jfr *Torfæus*, Series Reg. Dan., p. 434, som förkastar allt detta, ehuru det på flera sammanstämmande intyg är grundadt. Enligt *Olof Tryggvasons Saga* kom efter Sigfrode och Haldan, konungar i Danmark, som voro med i slaget mot kejsar Arnolf, *Helge*, hvilken öfvervans af en *Olof* Svea-konung, som sedan regerade både Sverige och Danmark; efter Olof togo hans söner *Gyrd* och *Knut* Danmarks rike; efter dem Siggeir, hvarpå *Olof Kenriksson* eller den *engelske* Olof äfven nämnes såsom konung. Enligt *Chron. Erici Regis* ap. *Langebek*, I: 157, har Olof intagit danska tronen strax efter Norrmännens nederlag af Arnolf (hvilket oriktigt här säges skett år 902) och regerat blott i 5 år, och hans efterträdare *Gyurth* (Gyrd) lika länge; hvaraf följer, att den så kallade *engelske* Olofs tid ungefär skulle kunna infalla mot medlet af 900-talet. *Adamus Bremensis*, Hist. Eccl., lib. I. cap. 40, 44, har, ur danske konungen Sven Estridsons egen mun, samma konungaföljd i Danmark efter det norrmanniska nederlaget; nämligen först *Heiligo* (Helge), sedan *Olaph*, som kommande från Sverige intog Danmark, derpå hans söner *Ehnob* (korrumperadt namn i stället för Knut) samt *Gürd*, derefter *Sigerich* (Siggeir); och vi få se, att ej heller Olof, Kenriks eller Kenreds son, varit honom obekant.

Hans faders namn är äfven här detsamma[10]; äfven här säges han (ehuru illa det instämmer med tidsföljden) vara en brorson till Ivar Vidfamnes moder. Han är tydligen densamme, hvilken äfven omtalas såsom Northumberlands konung, och hör utan tvifvel till denna senare tid; ty danska konungar med namnet Olof i Northumberland nämnas af engelska krönikor först i tionde århundradet, och om en af desse, som öfvervans af konung Athelstan, berättar en af de trovärdiga-

[10] *Kymbrik*, *Kenrik*, *Kinrik*, eller (som det i *Tillägg till Heimskringla*, p. 459, äfven läses) *Hinrik*. — Kenrik och Kenred äro namn, som förekomma i de anglosaxiska konungalängderna. Äfven Adam från Bremen omtalar en dansk konung »Analaph (Olof) *Gundredi* filius» (lib. II. c. 15, jfr lib. I. c. 35) i England. Han citerar dervid *Gesta Anglorum*, säger att denne Analaph hade två bröder Sigtrich och Reginold, äfven konungar i England, och de tillhöra, enligt sammanhanget hos honom, det 10:e århundradet. I samma århundrade nämna de engelska krönikorna 2:ne nordiska konungar med namnet *Anlaf* eller *Onlaf* i Northumberland. Den *ene* är Sigtrichs son och har till samkonung *Regenald*, Gudreds eller Gudferths son. Dessa konungar blefvo utdrifna ur Northumberland af engelske konungen Edmund år 944, och Anlaf Sigtrichsson, som sedermera återkom, fördrefs ännu en gång år 952 af Northumbrerna sjelfva, hvilka då togo *Yric Haroldsson* till konung (*Chronicon Saxonicum*, pp. 114, 115; *Simeon Dunelmensis*, De gestis reg. Angl., ap. *Twysden*, pp. 155, 156). Denne Yric Haroldsson eller, såsom Simeon Dunelmensis kallar honom, »*Eyricus quidam Danica stirpe progenitus*», är tydligen Erik *Blodyxa*, Harald Hårfagers son, om hvilken Snorre Sturleson berättar, att han blef *konung i Northumberland*, sedan han förlorat Norges rike (*Heimskringla*, Håkan Adalstenfostres Saga, kap. 3). Den *andre* Olof eller Anlaf nämnes näst före den nyss omtalte Sigtrichs son. Han kallas hos Simeon Dunelmensis (l. c., p. 155) »*Anlaf, Irlands* och många andra öars hedniske konung», och säges med sin svärfar, Skottarnes konung Konstantin, ha angripit Northumberland, men blifvit år 937 slagen af engelske konungen Æthelstan vid *Brunanburh* (Brunburh i Chestershire, jfr *Gibson*, ad Chron. Saxon. Explicatio nominum locor., p. 17). Han återkom likväl 940; och Edmund, Æthelstans bror och efterträdare, måste då med honom dela England (*Matthæus Westmonast.*, p. 365), hvarefter han emottog dopet 942 och dog samma år (*Chronic. Saxon.*, p. 114). — En af dessa måste Isländarnes *engelske Olof* vara; ty ingen nordisk konung omtalas för öfrigt med detta namn i *England*. — Men i Irland nämnas flera: såsom den redan (jfr ofvanför s. 310) anförde Olof vid år 852; en *Olave Mac-Godfred* (Godfreds son), densamme som stridde med konung Æthelstan i England vid år 936; en *Olave Qvaran* vid år 944, hvilken äfven nämnes såsom konung i *Diflin* (Dublin) af Snorre Sturleson (*Heimskr.*, I: 237, ed. Peringskiöld); en *Olave Mac-Sigtrygg* (Sigtryggs son) vid år 976, som äfven föröfvat våldsamheter i Irland, och troligen är densamme Anlaf, Sigtrichs son, hvilken de engelska krönikorna omförmäla, m. fl. — Jfr *Annals of Ulster* hos *Johnstone*, l. c.

ste isländska sagor, att han på *mödernet* var kommen af Ragnar Lodbroks ätt[1].

Senare, än de isländska slägtregistren och konungalängderna medgifva, infaller ock Ragnar Lodbroks och hans söners tid, i fall man rådfrågar främmande vitnesbörd. Både *Englands* och *Frankrikes* tideböcker känna dem; men

[1] *Egils Saga*, kap. 51—55. Han kallas här *Olafr Raudi* (Olof Röde), konung i Skotland, säges ha underlagt sig Northumberland, men blifvit i ett stort slag (i hvilket Egil deltog) af engelske konungen *Adalsteinn* öfvervunnen. Det är tydligen det i de engelska krönikorna så namnkunniga slaget vid *Brunanburh* år 937, om hvilket ett eget anglosaxiskt qväde äfven finnes (upptaget af *Langebek*, T. II. p. 421, efter *Chronicon Saxonicum*, som anför det, ehuru utan versafdelning, vid år 938). Att Olof sjelf säges fallit i slagtningen, är ett misstag i den isländska sagan. Att han här kallas *Skotlands* och i de engelska krönikorna *Irlands* konung, innefattar ingen motsägelse; ty dels omtalas i det anglosaxiska qvädet, att *skotskt folk* (Sceotta leode) tillika med *Nordmän* (Guma Norderna) der blefvo slagna, och Olof var i förbund med en *skotsk* konung, dels förblandas ofta *Skottar* och *Irländare*, och de förra kallas med de senares namn. Henricus Huntindoniensis från 12:e århundradet har i sin krönika (Historiar. lib. V. fol. 354, ed. *Savile*, Fr. 1601) meddelat en latinsk öfversättning af det förr nämda anglosaxiska qvädet och öfversätter orden »*Sceotta leode*» med »*gens Hibernensium*». Att Olof kom från *Irland*, säga *Annals of Ulster* hos *Johnstone*, l. c., som omtala *samma* krig. Der anmärkes nämligen vid år 936: »A great and destructive war between the *Saxons* and *Normans*. Many thousands of the Normans perished, but king Olave with a few escaped. On the other side vast numbers of the *Saxons* were killed. King Athelstan got a rich booty. Olave Mac-Godfred died in Dublin». (*Mac*, *mag* är *son* — samma ord som det moeso-gotiska *maghus*, det gammaltyska *maghe*, det svenska *måg*, i gamla språket *magr*, som fordom betydde både *son* och *slägting*). — Här ser man således, att denne Olofs far hetat *Godfred*. Detta namn skrifves i engelska krönikorna äfven *Guthferth* och *Gudred*. Det är då ej otroligt, att vi här höra omtalas samme Olof som hos Adam från Bremen kallas Analaph *Gundredi filius*, — som i *Olof Tryggvasons Saga* heter Olof *Kenriks* (Kenreds) son och den *engelske* Olof, — slutligen samme Olof från Skotland, som enligt *Egils Saga* stridde mot konung Æthelstan i England. Han kunde, i *Olof Tryggvasons Saga*, så mycket lättare flyttas upp till Sigurd Rings tid, som denne sjelf kunnat förblandas med någon senare af det namnet; ty i danska konungalängder förekomma, utom den Ring, som efterträdde Harald Hildetand, ej mindre än *twänne* senare konungar Ring (jfr Chronicon Erici Regis, *Langebek*, I: 154, 156, 157), af hvilka den siste, samkonung med Sigfrid, äfven kallas Annulo, eller i *Olof Tryggvasons Saga* (enligt det af *Torfæus*, Series Reg. Dan., p. 404 citerade stället) Hringr Annulo. Isländare finnas, som göra sjelfve Sigurd Ring, Harald Hildetands brorson, till samtida med Karl den store.

deras underrättelser afvika i flera afseenden från de nordiska. Munken Matthæus af Westminster, i sitt utdrag ur äldre krönikor, anför i berättelsen om konungen i Ostangeln den helige Edmunds död följande saga[2], hvilken vi i korthet meddela. — Ej långt före den tiden lefde i Danskarnes rike en man af kunglig börd, vid namn *Lothbroc*, som, en dag utfaren ensam i en båt med sin hök att på öarna jaga foglar, blef stormdrifven till hafs och efter flera dagars sjönöd slutligen kastad på engelska kusten vid *Redham* i *Norfolk*, samt förd till konung Edmund. För sin utmärkta skönhet behagade han konungen väl, berättade, emedan Danskarnes språk är närlikt det engelska, den händelse som fört honom till England, förblef vid hofvet och vann genom sin skicklighet i jagt konungens stora ynnest, men väckte äfven derigenom en så stor afund hos konungens jägare Bern, att denne mördade honom i skogen. En trogen hund, som ej ville skiljas från sin herres lik, gaf anledning till mordets upptäckande, och mördaren dömdes att i samma båt, på hvilken Lothbroc kommit till England, öfverlemnas åt hafvet. Han drefs nu i sin ordning till Danmark, blef förd till *Hingvar* och *Hubba*, Lothbrocs söner, och anklagade inför dem konung Edmund för Lothbrocs mord. De svuro vid sina »allsmäktiga gudar» att ej lemna mordet ohämnadt, angrepo England samt öfvervunno och dödade konung Edmund år 870. — *Bromton*[3], som efter Matthæus af Westminster anför detsamma, meddelar äfven en annan sägen, enligt hvilken en förnäm Engelsman, hvars hustru af Northumberlands konung *Osbrith* blifvit våldtagen, hade retat Danskarne till krig mot England och i bröderna *Ingvar* och *Ubbe* funnit verktyg för sin hämd. Andra underrättelser sammanbinda åter detta med det stora anfall af *Danskar*, *Norrmän*, *Svenskar*, *Göter* och åtskilliga andra folk[4], som skedde mot England år 867. Hären, den största som förr eller senare hemsökt detta rike, anfördes af åtta konungar[5] och mer än tjugu jarlar, och föröfvade i flera år de grufligaste härjningar »ifrån

[2] *Flores Historiar.*, p. 314.

[3] *Chronic.* ap. *Twysden.* p. 802.

[4] »A paganis videlicet, Danis, Norreganis, Svanis, Goutis et quarundam aliarum nationum populis.» *Florentius Wigorniensis*, Chron., p. 693.

[5] Ibland dem *Hingvar* (hvars namn äfven skrifves Hungvar, Higwais, Igwares, Inwær, Ingvar, Ivar) och *Hubba* eller *Ubba*.

det östra till det vestra hafvet»[6]. Konungarne Osbrith och Ella i Northumberland blefvo slagna år 867, Ostangelns konung, den helige Edmund, mördad år 870, Burghred, konungen i Mervion, fördrefs öfver hafvet år 874, Constantin, konung i Skotland, öfvervans och dödades samma år, Vest-Saxernas konung, den store Alfred, blef bragt till det yttersta, och hans rike till största delen af dessa fiender öfversvämmadt[7]. Den helige Edmunds död år 870 i striden med hedningarne omtalas af ett samtida vitne[8]. *Alla* de engelska krönikorna stämma deruti öfverens[9]; de *flesta* nämna Ingvar och Ubbe och deras bröder[10] ibland de förnämsta anförarne; *flera* omtala dem tillika såsom Lothbrocs söner; och ehuru anledningen till anfallet förtäljes olika, ser man dock att en berättelse fans, enligt hvilken de kommo för att hämnas sin faders mord.

Norrmanniska annalister i Frankrike från 10:e och 11:e seklen[1], då de berätta de »från *Göterna* härstammande»[2] Norrmäns och Danskars förskräckliga härjningståg, säga, att

---

[6] »Ab orientali mare usque ad occidentale». *Simeon Dunelm.* ap. *Twysden*, p. 16.

[7] *Florent. Wigorn.*, l. c; jfr *Simeon Dunelm.* ap. *Twysden*, p. 14 seq.; *Chron. Saxonic.*, ed. Gibson, pp. 78—82. — *Joh. de Fordun*, Scotichron., lib. IV. c. 15, citerad af *Langebek*, Script. Rer. Dan. T. V. p. 56.

[8] *Asserus Shyreburnensis*, Ælfredi Regis res gestæ — dedicerad till konung Alfred — utgifven tillika med *Walsinghams* Krönika, London 1574, p. 9. *Matthæus Westmonast.*, Flores Hist. p. 326, berättar, att konung Alfred kallade till sig munken Asserus från S:t Davids kloster i Wales, för att af honom undervisas i vetenskaperna.

[9] Ett par uppgifva året 869.

[10] Ewlfo eller Evulfo (Ulf) samt Halsdene eller Healfdene (Halfdan) nämnas ock såsom Ingvars bröder. Jfr *Langebek*, l. c., T. V. pp. 7, 9. Den förre var äfven i Norden bekant såsom Ragnar Lodbroks son, ehuru Isländarne ej omtala honom. I *Anonymi Roskild. Chronicon* ap. *Langebek*, I: 374, heter det om Ivar Benlös, Lodbroks son (»Yvar, filius Lothpardi, quem ferunt ossibus caruisse»), att han och hans bröder, Ingvar, Ubi, Byorn och Ulf, anförde de nordiska folken. Om anledningen till Ivars namn *Benlös* jfr *Ragnars Saga*, kap. 6.

Dudo, De morib. et actis Normann.; *Willielmus Gemmeticensis* Hist. Normannorum, ap. *Du Chesne*, Hist. Norm. Script.

[2] *Willielmus Gemmet.*, lib. I. c. 4. De Norrmän, som under Björn Jernsida anföllo Frankrike, kallas ock *Vestgöter* (Visigothi) i *Fragm. Mirac. S. Bercharii* ap. *Mabillon*, Act. SS:t Ben., T. II. p. 846, cit. af *Langebek*, I: 525.

deras orsak var *folkrikheten* i den skandinaviska norden[3], hvarför, »enligt urgammal sed», det yngre folket efter lott tvangs att söka sin lycka i främmande länder[4] och tågade ut, sedan de offrat menniskoblod åt sin gud Thur (Thor). Att en fader vanligen dref ifrån sig alla sina fullväxta söner, utom en enda, som ärfde honom hemma, säges ock ha skett i följd af en gammal lag[5], hvilken redan gält i många konungars tid, då *Lothroc*[6], Danskarnes konung, efterträdde sin fader i riket och använde denna lag på sin egen son *Bier ferreæ costæ* (Björn Jernsida)[7], som, efter ett genom lottkastning taget orakel, måste tillika med sin fosterfader *Hasting*[8] och en oräknelig mängd af det unga folket — ty

[3] Angående detta, som så ofta förekommer hos gamla utländska annalister, må anmärkas, att folkrikhet är ett relativt begrepp till ett lands näringsmedel. Att en i förhållande dertill öfverflödig folkmängd fans i gamla Norden, ser man både af de förskräckliga verkningar missväxtår kunde frambringa och af de ständiga krigiska utvandringarna. Vikingatåg var sommararbetet i gamla Norden, och på denna sed har ett af de tre årliga stora hedniska offren afseende: våroffret hölls nämligen för *seger*. — Så lefde man i dessa tider till en stor del på främmandes, på den öfriga verldens bekostnad. En i förhållande till näringsmedlen stor folkmängd föranledde härnader; dessa ökade och underhöllo folkmängden; och det var detta i hela det gamla lefnadssättet grundade sjöröfverisystem, som gjorde Skandinavien i ett sådant tillstånd med Europas fred oförenligt och påminte om nödvändigheten af dess kristnande. Här hade ock derigenom kristendomen större hinder än annorstädes att öfvervinna, och de hittills utåt riktade krafterna kastade sig inåt till inbördes strid.

[4] »Terram, quam incolunt, habitare non sufficientes, collecta sorte multitudine pubescentium, veterrimo ritu in externa regna extruduntur». *Dudu* ap. *Du Chesne*, l. c., p. 62. Lottkastningen var samma genom *blotspån* tagna orakel, som vi förr omnämt.

[5] *Willielm. Gemmetic.*, lib. I. cap. 4, 5, ap. *Du Chesne*, p. 218.

[6] Så läses namnet hos nyss anförda författare. Men *Walsingham*, Ypodigma Neustriæ, p. 3, som afskrifver detta ställe hos Willielmus Gemmeticensis, har *Lothbrocus*.

[7] Den gamla norrmanniska poeten *Robert Vace* (omkring 1160), i sin *Roman de Rou*, kallar honom *Bier, cote de fer*, son af »*Lobroc*, un Danoiz Roi». *Müller*, Sagabibl., II: 470.

[8] Namnet — skrifvet hos olika författare olika: Astingus, Ástannus, Alstagnus, Anstignus, Hæstenus, Huasten — synes vara det nordiska Eysten eller Östen. Han nämnes för öfrigt med mer än ett namn. I *Chron. Turon.* ap. *Martene*, T. V. p. 969, säges: »Hastingus ille Danorum Dux a populo *Gurmundus* vocabatur». Jfr *Langebek*, I: 538. Denne i frankiska annalerna fruktansvärdt namnkunnige man är okänd för den nordiska sagan.

många af nästgränsande länder togo äfven del i tåget — draga ut till sjös. Denna vikingahär kom år 851 till belgiska och franska kusterna[9] och gjorde ej blott dessa till mål för sina härjningar; Norrmännen trängde under de följande åren uppefter alla de större floderna — *Rhen, Schelde, Seine, Loire* — i det inre af landet, genomströfvade det från sina befästade läger, till häst eller fot, förstärktes af nya Norrmanna-skaror från England[10], brände Paris och många andra städer, gingo genom Gibraltars sund[1] in i Medelhafvet, och uppefter Rhone-floden in i södra Frankrike, samt slutligen äfven till Italien, ämnande sig till *Rom.* De drefvos af storm i det stället till staden *Lunis* eller *Luna*[2] (i Etrurien), hvilken de med list intogo och förstörde, troende denna vara Rom, men återvände, då de förmärkte sitt misstag. I nära 30 år hade de förödt Frankrike med eld och svärd. Björn Jernsida, »anförare för hela denna förstörelse och härarnes konung»[3], led på återresan hem skeppsbrott på engelska kusten och begaf sig derifrån till Frisland, der han dog.

Jämför man nu dessa underrättelser med de nordiska, så visar sig äfven en märkvärdig öfverensstämmelse dem emellan i flera afseenden, ehuru mycket de i andra ifrån hvarandra afvika. Engelsmän och Isländare sammanstämma deri, att Lodbrok mördas i England och hämnas af sina söner. Sönernas namn äro i de utländska och i de nor-

[9] *Radulphus de Diceto* ap. *Twysden*, p. 450, har året 843.

[10] *Gesta Normann. ante Rollonem Ducem* ad an. 861, ap. *Du Chesne*, p. 3.

[1] År 827 hemsöktes redan *Galicien* af Norrmän. År 847 belägrade de *Sevilla*, härjade hela landet kring *Cadix*, och slogo Morernas konung Abderraman i tre slagtningar. År 859 plundrade de spanska kusterna, anföllo *Mauritanien*, härjade *Baleariska öarna*, gingo ända till *Grekland* och återvände först efter tre år hem. Samma år kommo Norrmän på 60 skepp till Spanien, härjade på *Afrika*, öfvervintrade på spanska kusten och återvände om våren hem. Se ställena ur spanska författare hos *Langebek*, T. I. pp. 513, 534, 552.

[2] Namnet skrifves *Luna, Lunis, Luni*, »Urbs Tusciæ Lunensis». *Paul. Warnefridi*, De gestis Longob., lib. IV. c. 47. Händelsen omtalas äfven i Italien. »An. 857 Lunæ civitas in Italia a Nortmannis dolo capta». *Muratori*, Antiq. Ital., T. I. p. 25. — »La città di *Luni* — — fu disfatta per gente oltramontane, — — hoggi è diserta e la contrada mal sana». *Villani*, Hist. Fiorent. (från början af 1300-talet) hos *Muratori*, Rer. Ital. Script., T. XIII. p. 49.

[3] »Totius excidii signifer exercituumque rex». *Willielm. Gemmet.*, lib. I. c. 11.

diska underrättelserna till en del desamma. De af Engelsmännen nämde Ingvar och Hubbe omtalas äfven i Norden såsom Ragnar Lodbroks oäkta söner[4], med tillägg, att just desse på deras broder Ivars befallning pinsamt dödade den helige Edmund. Ivar och Ingvar synas i de engelska krönikorna förblandade. Ingvar, säga de, *intog* London[5]. Den nordiska sagoskrifvaren i sin okunnighet låter Ivar *anlägga* det[6]. Björn Jernsida är hos de normanniska annalisterna äfven son åt Lothbroc, konung i Danmark, och uttågar, enligt en gällande lag, som i krig dref ut större delen af landets ungdom; dessa skaror förhärja Frankrike, öfvergå till Italien, intaga staden *Luna*, i den tanke, att det är *Rom*, och återvända, då de märka sin villfarelse. Björn Jernsida är härarnes konung och den ende af Lodbroks söner, som de norrmanniska krönikorna nämna; men att äfven hans bröder i Frankrike haft ett fruktansvärdt namn, ses af Adamus Bremensis, som ur frankiska annaler anför, att den grymmaste af de nordiska sjökonungarne var Ingvar, Lodbrogs son, som öfver allt mördade de kristna[7]. Gå vi tillbaka till Norden, möter oss Saxo med underrättelsen om en dylik lag, som den de norrmanniska annalisterna omtala, tillskrifver den Ragnar Lodbrok sjelf och ser deri orsaken till den danska ungdomens krigiska lynne[8]. Ragnars Saga förmäler, att hans söner förstörde nästan hvarje borg, hvarje kastell i *Söderrike*, och blefvo öfver hela verlden så namnkunniga, att ej så litet barn fans, som ej kände deras namn[9]. Andra tillägga, att de af alla i forntiden gjort de vidsträcktaste härnadståg, nämligen till England, Walland[10], Frankland,

---

[4] *Fragm. Island. de Regib. Dan. Norv.* ap. *Langebek*, II: 279. — Ubbe är äfven hos Saxo Ragnars oäkta son. Lib. IX. p. 172.

[5] *Wallingford* ap. *Gale*, p. 535, cit. af *Langebek*, V: 46. *Chron. Saxon.* ad. an. 872.

[6] *Ragnars Saga*, kap. 20. Här säges, att Ivar utbad sig så mycket land, som kunde betäckas af en oxhud, hvilken han sönderskar och begagnade sig af liksom Dido. Det isländska fragmentet hos *Langebek*, II: 278, förmäler att det var *York*, som så anlades. Sjelfva fabeln är sannolikt inkommen i den nordiska sagan från England, der Hengist berättades så ha tillegnat sig ett stycke land. Jfr *Müller*, Sagabibl., II: 472.

[7] *Hist. Eccl.*, lib. I. c. 33.

[8] *Saxo*, lib. IX. p. 171.

[9] Kap. 14.

[10] *Walland* synes här utmärka en del af Nederländerna. Jfr *Suhm*, Crit. Hist., III: 677.

Saxland och allt ut till Lombardiet, och äfven i de nordiska berättelserna blef yttersta målet för dessa härnader borgen *Luna*[1], som de intogo den tid de ämnade sig till *Rom*, men återvände i stället till Norden[2]. Äfven här synes från bägge hållen vara fråga om samma händelser och personer. Slutsatsen blir, att Ragnar Lodbroks söner och deras bedrifter skulle tillhöra *senare* hälften af *nionde* århundradet, och att Ragnar Lodbrok sjelf lefvat öfver medlet af samma århundrade[3]. De få, visserligen sena, *inhemska* underrättelser vi ega om denna tid, hvilka så betydligt förkorta afståndet emellan Ingiald Illråda och Erik Emundsson, öfverensstämma härmed. De förmäla en Olof Trätäljas son med Ragnar Lodbroks dotter och låta ur detta äktenskap Erik Väderhatt födas: en konung, hvilken såsom Erik Segersälls farfar[4], ej kan ha lefvat senare än i sista hälften af *nionde* århundradet, och således till namn och tid är den af Isländarne omtalte Erik Emundsson. Ynglinga-ättens störtande i Sverige skulle således äfven infalla senare än vanligen antages, och allt det föregående i samma mån nedflyttas i tiden[5], utan att detta likväl behöfde störa den äfven af oss antagna ungefärliga tidsbestämningen för hvad som kan vara historiskt i sagorna om den Odinska invandringen i Norden. Ty det gamla Ynglinga-talet tillstår sjelft luckor, och den ofta röjda förblandningen af de historiska och mytiska genealogierna visar tillräckligt, att vi i Ynglinga-sagan ej ega någon tillförlitlig, oafbruten konungaföljd för de äldsta tiderna.

---

[1] Dessförinnan, berättar *Ragnars Saga*, bemäktigade de sig med list *Wiflisburg* (Avenche i Schweitz).

[2] *Ragnars Saga*, kap. 14; *Norna Gests Saga*, kap. 8; *Olof Tryggvasons Saga* hos *Torfæus*, Series Reg. Dan., p. 375.

[3] Den helige Edmund, under hvars regering, enligt engelska berättelsen, Lodbrok skall kommit till England, blef konung år 855. *Flores Historiar.*, p. 308.

[4] De inhemska konungalängderna (Cat. II et VI, *Script. Rer. Suec.*, T. I.) säga väl, att Erik Segersäll följde strax efter Erik Emundsson och var far till Erik Årsäll, hvars son Olof Skötkonung skall varit. Då det nu är historiskt visst, att Erik Segersäll var Olof Skötkonungs far, är tydligt, att de i den så kallade Erik Årsäll, som tillhör långt senare tider, liksom fördubblat Erik Segersäll, och att i dennes ställe en konung måste sättas emellan Erik Väderhatt och Erik Segersäll.

[5] Det är ock hvad *Dalin* gjort; men endast derför, att han, för sin vattenminsknings-teori, ej förr med svenska historien kunde komma på det torra.

Hvad strider nu mot denna slutsats om Ragnar Lodbroks tid? *Isländarne* — den genealogiska karakteren af deras sagor, deras konungalängder för de nordiska rikena, mängden af deras slägtregister och en på dessas jämförelse bygd kronologi för Nordens äldsta häfder, hvars upphofsman är den senare, lärde Isländaren Thormod Torfæus, och som efter honom, med få undantag, blifvit i nordiska historien allmänneligen antagen. Väl kan man invända, att han sjelf visserligen icke alltid opartiskt bedömer sina landsmäns trovärdighet. Väl kan man med skäl anmärka, att de gamla Isländarne sjelfva ej sällan motsäga hvarandra och här kunna ha gjort sig skyldiga till det samma misstag, hvarpå vi redan hos dem anfört exempel, att nämligen på *äldre* tider öfverföra hvad som tillhör *senare*. Emellertid ha vi likväl hittills mest betraktat *ena* sidan af saken, och måste äfven lemna uppmärksamhet åt den *andra*. — »Efter Ragnar Lodbrok — säger Hervarar Saga — togo hans söner *Björn Jernsida* Sveavälde, *Sigurd* Danavälde, *Hvitserk* de östra rikena, *Ivar Benlös* England. Björn Jernsidas söner voro *Erik* och *Refill*, som var en här- och sjökonung[6]; men Erik regerade Sverige efter sin fader och lefde icke länge. Då fick Refills son, som het *Erik*, riket; han var en stor krigsman och en ganska mäktig konung. Björns söner voro dessa: *Upsala-Erik*[7] och konung *Björn*; då kom Svea rike åter i brödraskifte, och de togo riket efter Erik, Refills son. Konung Björn befästade den by, som het *Håga*[8]; han kallades Björn på Håga, och

[6] I *Olof Tryggvasons Saga* (*Torfæus*, Series Rer. Dan., p. 374) säges, att Björn Jernsida tog Upsala rike, allt Svithiod och bägge Götaland, och alla de land som dertill ligga, Sigurd Ormiöga Eygotaland (här Seland) och alla öar, Skåne och Halland, Hvitserk Reidgotaland och Venden, Ivar Benlös den del af England, som hans fränder före honom haft.

[7] *Eirikr Uppsali.* Det var en egenhet i nordiska språket, när ett appellativum blef användt till ett *ställes namn*, att då ej sätta det i nominativus, utan i ablativus med prepositionen *á* (på) eller *at* (vid). Således skulle det egentligen heta Eirikr *á* (eller *at*) *Uppsali.* Stundom bortföll prepositionen, och ställets namn sattes lika väl i ablativus. Jfr *Werlauffs* anmärkning till *Vatnsdæla Saga*, s. 63.

[8] Efldi þan bæ er at haugi hiet: »han befästade (eller ökade) den gård, som kallades *Högen*» (Haugi — at Haugi. Jfr föregående not). Deraf nämdes han *Björn at Haugi* — efter orden *Björn på högen.* — Vanligen heter hos våra historieskrifvare denne konung *Björn på Håga*, och vi ha följt allmänna bruket. Björn är ej den ende svenske

med honom var Brage skald. Konung Anunds son het *Erik*[9], som tog riket efter sin fader i Upsala. Han var en mäktig konung. I hans dagar begynte Harald Hårfagers rike i Norge, hvilken af sin slägt var den förste envåldskonung i Norge»[10]. — Således fem *konungar* (utan att räkna samkonungarne) i denna kungalängd från Ragnar Lodbrok till och med Erik Emundsson! Det isländska Langfedgatalet från Ragnar Lodbrok[1] har ett lika antal, nämligen *Björn Jernsida, Erik Björnsson, Erik Refilsson, Emund och Björn på Håga, Erik Emundsson*. Det förbigår således Refill såsom en samkonung med Erik Björnsson, säger ej, hvars söner Emund och Björn på Håga äro, och utesluter helt och hållet dennes bror, den så kallade Upsala-Erik, men anför i stället Emund eller Amund, hvilken Hervarar Saga väl nämner såsom konung, men ej upptager i konungalängden. Se vi oss om efter andra underrättelser, med hvilka de nyssnämda kunde jämföras, så ådraga sig de isländska konungalängderna i de öfriga Nordens riken för samma tid första uppmärksamheten. Erik Emundsson i Sverige, Gorm den gamle i Danmark voro envåldskonungar i början af Harald Hårfagers tid enligt Heimskringla[2], och det var deras exempel, som väckte denne konung att underlägga sig hela Norge. Alla tre räknade sin härkomst från Ragnar Lodbrok[3]. Erik Emundsson var från honom den *femte* regenten, Gorm den gamle i rätt nedstigande led den *fjerde;* Harald Hårfager härstammade, genom

---

konung, som har tillnamnet *at Haugi. Skaldatal* i *Heimskringla*, ed. Peringsk., T. II. p. 479, nämner en svensk konung *Sor at Haugi*, hos hvilken Erpur Lutandi var skald och frälste sitt lif genom en sång om denne konung. Denne Sor är troligen den svenske konung *Sörle*, som Saxo omtalar på *sin* Ragnar Lodbroks tid (lib. IX. p. 172), d. v. s. i 9:de seklet. Bevis, att vi ej känna alla konungar i Sverige från denna tidsålder.

[9] Den Köpenh. ed. af *Hervarar Saga* har tvärt om: »Aununder het son Eireks Kongs». Redan samtidigheten med Harald Hårfager visar, att detta är en felskrifning.

[10] *Hervarar Saga*, kap. 20.

[1] *Langebek*, T. I. p. 10. *Script. Rer. Suec.*, T. I. S. 1. p. 6.

[2] *Harald Hårf. S.*, kap. 3. Jfr kap. 14 och *Olof den Heliges Saga*, kap. 140.

[3] Att Erik Emundsson gjorde det, följer af Snorre Sturlesons intyg, *Heimskr.*, Harald Hårf. S., kap. 14, der det talas om, huruledes denne konung yrkade att besitta lika stort rike i södra Norge, som Sigurd Ring och Ragnar Lodbrok innehaft. Det var tydligen ett arfsanspråk.

sin moder Ragnhild, från Ragnar i *femte* led[4]. Allt detta får en ny styrka deraf, att Snorre Sturleson, ehuru han ej anför svenska konungalängden för denna tid likväl i allmänhet bekräftat den ibland Isländarne antagna. Denna bekräftelse ligger dels i Erik Emundssons af honom omtalade, allt ifrån Sigurd Ring ärfda anspråk på en del af Norge, dels i Olof Skötkonungs yttrande, att han var den *tionde* af en slägt, som man efter man innehaft Upsala tron[5]; hvilket, ifrån Sigurd Ring, Ragnar Lodbroks fader, räknadt, slår fullkomligen in. Ett särskildt afseende förtjenar Harald Hårfagers nyss anförda möderneätt. Ingen konung var för Isländarne vigtigare. Hans regering utmärkte epoken för deras eget samhälles stiftning. Harald Hårfager och Islands bebyggande voro de första fasta punkterna i deras tideräkning. Det är redan i sig sjelft osannolikt, att de ej med tillförlitlighet skulle känna hans närmaste förfäder. Det värde de satte på genealogisk kunskap gör en sådan okunnighet än mer otrolig, och den mera historiska karakter, som mot slutet tydligen utmärker Ynglinga-sagan i hvad som rörer Sverige, visar, att den historiska erinringen om den mellantid, som hade förflutit från Ynglinga-slägtens fall i Sverige, tills den, efter några generationer, med Harald Hårfager förvärfvade väldet öfver hela Norge, ej kunnat alldeles slockna. Flera isländska ansedda slägter räknade sin härkomst till Ragnar Lodbrok[6], till hans söner och till de närmast följande svenska konungar, hvilkas tillvarelse, i den följd konungaläng-

[4] Denna genealogi upprepas ofta af Isländarne. Jfr *Heimskr.*, Halfdan Svartes Saga, kap. 5; *Landnáma*, Mantissa 385; *Langfedgatalet* hos *Langebek*, I: 10; *Ragnars Saga*, kap. 22; *Olof Tryggvasons Saga*, ed. Skalholt., s. 1.

[5] *Heimskr.*, Olof den Hel. S., kap. 71.

[6] Från hans dotter *Alof*, som blef gift med en jarl i England. Jfr *Landnáma*, p. 384. *Döttrar* af Ragnar Lodbrok omtalas ock i engelska krönikor. Vid ett nederlag, som de nordiska hedningar ledo 878, fick konung Alfred ibland bytet äfven deras berömda fana, som kallades *Reafan*, emedan en *korp* (Rafn) var derpå afbildad (förmodligen sydd). *Tre Lodbroks döttrar* sägas på en förmiddag ha förfärdigat denna fana. De nordiska hedningar ansågo den med vidskeplig vördnad och spådde till seger eller nederlag, allt som korpen på fanan syntes dem flygande eller stillasittande. *Asserus Shyburn.*, Ælfredi Regis res gestæ, p. 16. Såsom upplysande för nordiska seder kan äfven anföras, att dessa hedningars dyraste ed aflades på en *helig ring* (»on tham halgon beage». *Cron. Saxon.*, p. 83). Jfr ofvanför s. 112.

derna angifva, derigenom bestyrkes, fast man af de flesta bland dessa konungar blott känner namnen. Sådana ättledningar förekomma ifrån Björn Jernsida[7], ifrån Upsala Erik[8], ifrån Björn på Håga, hvars son *Thord Knapp* var ibland Islands nybyggare[9]. För öfrigt sins emellan mer och mindre öfverensstämmande, äro de dock alla ense att sätta Ragnar Lodbrok och hans söner flera generationer före Islands bebyggande och Harald Hårfagers tid. Den genealogiska tideräkningen är så införlifvad med hela den isländska sagan i allmänhet, att vi med säkerhet kunna antaga de derpå grundade tidsbestämningar — nästan de enda Nordens saga känner — såsom grundade på verklig inhemsk öfverlemning, ehuru dikt och mytologi ofta här inblandat sig. Helt annorlunda är förhållandet med de Isländare, som befatta sig med *årtal*, de kronologiska annalisterna, för hvilka presten Are Frode står i spetsen. Dessa motsäga ock oftast alla de tidsbestämningar, som ur sagorna kunna härledas; ty de följa främmande, fast ej alltid väl förstådda källor. Are Frode säger: »Island bygdes först från Norge i Harald Hårfagers dagar — på samma tid som Ivar, Ragnar Lodbroks son, lät dräpa den engelske konungen den helige Edmund; och det var år 870 efter Kristi börd, såsom är skrifvet i hans saga» (troligen en legend om den helige Edmund)[10]; och denna uppgift saknar så litet bekräftelse hos Ares landsmän, att alla Isländarnes egentliga annaler gemensamt sätta Ragnar Lodbrok i 9:e seklet[1].

Huru skola nu dessa motsägelser häfvas? — Ragnar Lodbroks och hans söners tid var, sedan den kritiska häfdaforskningens begynnelse i Norden, en af dess svåraste uppgifter, och man har på åtskilligt sätt sökt lösa den. Torfæus[2] och flera efter honom antaga *tvänne* konungar af detta

[7] Isländske nybyggaren *Höfda-Thord*, som genom nitton barn blef stamfader för en ganska stor slägt, härstammade i 4:de led från Björn Jernsidas son *Asleik*. *Landnáma*, p. 219.

[8] Isländske nybyggaren *Slettu-Björn* ledde sin härkomst i 4:de led från »Thora dóttur *Eireks Kóngs af Uppsölum*». *Landnáma*, p. 215. Troligen densamme *Eyrekr at Uppsaulum*, som omtalas i *Norna Gests Saga*, kap. 9, och som i *Herrarar-sagans* konungalängd kallas *Eirikr Uppsali*.

[9] *Landnáma*, p. 222.

[10] Det fans en sådan under namn af *Passio S. Emundi*. Jfr *Langebek*, V: 21.

[1] Jfr *Suhm*, Danm. Crit. Hist., III: 682.

[2] *Series Reg. Dan.*, pp. 383—395.

namn, låta Isländarnes Ragnar Lodbrok, monark öfver en stor del af Norden, lefva i det *åttonde*, de utländska krönikornas Lodbrok, som nedsättes till en småkonung i Jutland, uti det *nionde* århundradet. Jakob Wilde[3] söker förena bägge och låter Ivar, Ragnar Lodbroks son, nå en så hög ålder, att han år 870 kunnat hämnas sin i sista åren af föregående århundrade mördade faders död. En nyare förklaring åter ser i de af utländska krönikor omtalta Lodbroks söner *sonsöner* af den nordiske Ragnar[4], hvilka blifvit förblandade med hans verkliga söner. Med förutsättning af de för hand varande källornas historiska halt, låter ingen af dessa meningar försvara sig. Den första, som vunnit de flesta efterföljare och beqvämast vid första påseende synes lösa alla svårigheter, sätter sjelf den största i stället, att nämligen tvänne konungar lefvat på olika tider, ej blott med lika namn, utan med samma, genom en ovanlig händelse förvärfvade tillnamn, med liknamniga söner, och dessa söner utmärkta af lika bedrifter. Isländarne, oaktadt de motsägelser i afseende på tidsbestämningen, hvilka lätt hos dem upptäckas, äro äfven enstämmiga i att blott erkänna *en* Ragnar Lodbrok[5]. Den *andra* meningen, om den också skulle, i hvad som rörer Ragnar sjelf, möjligen på något sätt låta förena sig med de engelska krönikorna, strider likväl mot de samma isländska underrättelser, som här blifvit lagda till grund, att nämligen äfven de öfriga Ragnars söner deltogo i hämdekriget efter hans död och först då delte de länder de förut gemensamt regerat[6]; hvaraf följer, att alla vid en ovanligt hög ålder skulle hämnats fadern. Björn Jernsida, Ragnars efterträdare i Sverige, borde följaktligen regerat i konung Erik Emundssons tid; och om detta ej kan antagas, blir ännu mindre något rum för de öfriga svenska konungar, som nämnas mellan bägge. Den *tredje* förklaringen, som eljest i flera afseenden kunde synas antaglig, har dock det emot sig, att Engelsmän och Isländare gemensamt uppgifva dem, som hämnade Lodbroks död, för hans *söner*, och äfven tillägga flera af desse *samma* namn: en omständighet, hvilken åtminstone fordrar förklaring. Man måste i allmänhet ej glömma, att här ej endast

[3] *Anmärkningar till Puffendorff*, s. 284 ff.

[4] *Müller*, Saxos og Snorros Kilder, s. 165.

[5] *Suhm*, l. c., s. 718, som likväl antager *två*, erkänner detta sjelf.

[6] *Ragnars S.*, kap. 21.

är fråga om att förena de nordiska och främmande berättelserna, utan tillika att förena de förra med sig sjelfva. Men detta försöker man fåfängt, om man endast fäster sig vid berättelsernas *innehåll*, utan att tillika betrakta det *medel*, hvari detta innehåll blifvit oss öfverlemnadt, och genom hvilket vi se det, liksom synvillor ej kunna förklaras utan kännedom af strålbrytningen. Med afseende på den nordiska sagan i allmänhet kunna vi genast såsom grundsats antaga: att ingen framställning, som sjelf innehåller en blandning och sammansmältning af både *historiska* och *poetiska* element, endast genom en *historisk* hypotes kan förklaras. Blott under *denna* förutsättning kunna de anförda förklaringarna åtminstone ge bidrag till en verklig förklaring. Att *dikt* äfven ingått i Ragnars saga, derpå skulle många bevis kunna anföras. Vi förbigå de mindre betydliga, eller de, som skulle hemtas af troligen nyare tillsatser, för att blott fästa oss vid ett drag, som jämförelsevis är gammalt, redan tidigt blifvit sagan påtryckt, men icke dess mindre utan tvifvel är diktadt, nämligen den förbindelse, hvari Ragnar Lodbrok sättes till den gamle fabelhjelten *Sigurd Fafnisbane* genom giftermålet med hans dotter Aslaug; under det Volsunga-sagan och Eddiska qväden jämväl förtälja händelser om en annan samme Sigurds dotter[7], hvilka Jordanes med nära lika omständigheter och namn berättar efter götiska sagor från fjerde århundradet. Det är ett bevis på fornsagans kända benägenhet att bringa sina förnämsta hjeltar i gemenskap med hvarandra, att till ett *poetiskt* helt förbinda hvad *historiskt* varit söndradt. Det är troligen endast denna böjelse, som af den sköna okända, hvilken Ragnar upphöjde ur kojan på tronen, skapat en Sigurd Fafnisbanes dotter, hvarmed äfven Ragnar Lodbrok och hans söner inträda i den gamla, i och utom Norden så mångfaldigt besjungna hjeltekretsen af *Sigurd Sven*[8], *Attila*, *Thidrik* och hans kämpar, hvilka vida äldre sagor med lika liten vördnad för den historiska tidsföljden hade sammanstält[9]. Dessa

[7] *Svanhild* (hos Jordanes Sonilda), hvars död hämnades på konung *Jormunrek* (Jordanis Hermanaric) af hennes bröder *Saurle* och *Hamdir* (Sarus och Ammius). Jfr ofvanför s. 68. Att Brage den gamle i en *drápa* öfver Ragnar Lodbrok, hvaraf en strof finnes i *Skálda*, sjunger om dessa bröder, visar att redan tidigt i 9:e årh. Ragnar Lodbrok blifvit satt i gemenskap med fabelkretsen om Sigurd.

[8] Så kallas äfven Sigurd Fafnisbane.

[9] Enligt *Suhm*, l. c., III: 710, utgöra äfven i MSS. Volsunga-sagan och Ragnars Saga blott *en;* ehuru *Björner* i sina *Nordiska Kämpadater* skilt dem åt.

sistnämda hjeltars samtidighet, ehuru också i Norden antagen, hindrade likväl ej senare sagor att låta densamme Sigurd Fafnisbane kriga mot Sigurd Ring[10] och ega en dotter, som blef Ragnar Lodbroks gemål[1]. Det skall efter detta mindre förundra oss att äfven se Ragnar sjelf tillhöra mer än ett tidehvarf, och fastän en tillfredsställande historisk söndring af allt det skiljaktiga, som här till *ett helt* blifvit förbundet, är omöjlig, så kan likväl, sedan synpunkten i allmänhet blifvit bestämd, mera ljus äfven falla på särskilda delar af ämnet.

Om ock gissningen om tvänne konungar med namnet Ragnar Lodbrok, sådan den vanligtvis blifvit framstäld, måste förkastas, ha likväl ostridigt *fleres* bedrifter blifvit på *den ende* Ragnar Lodbrok öfverförda, och äfven likheten af namn har bidragit dertill, att han (liksom fadern Sigurd Ring) omtalas på så olika tider, att de ej i en menniskoålder kunna förenas. Adam från Bremen nämner en konung *Reginfred*, hvilken i kejsar Ludvig den Frommes första tider regerat i Danmark gemensamt med en *Harald* (densamme som genom kejsaren emottog dopet i Mainz år 826); han berättar, att Reginfred af Harald blifvit förjagad och sedan idkat sjöröfveri[2]. Saxo, ehuru han ej synes känna den bremiske författaren, gör tydligen denne Reginfred till *Ragnar Lodbrok*[3]. Isländska annaler instämma med honom deri[4]; och hvilken tid isländska annalisterna tänkt sig såsom Ragnars, kan redan skönjas deraf, att, enligt en uppgift, hans fader Sigurd Ring skulle varit samtidig med kejsar Karl den store[5]. Frankiska anna-

[10] *Norna Gests Saga*, kap. 6.

[1] Bemödandet att närma Ragnar Lodbrok till äldre tider ses äfven deraf, att Fundinn Noregr blott räknar 15 led emellan honom och Fornjotr, och lika många emellan Fornjotr och Aslaug. Jfr *Torfæus*, Series R. Dan., p. 387.

[2] *Hist. Eccl.*, lib. I. c. 14.

[3] Jfr *Müller*, Saxos og Snorros Kilder, s. 159.

[4] Cit. af *Suhm*, l. c., III: 676. *Olof Tryggvasons Saga* (*Torfæus*, l. c., p. 405) kallar likväl denne Reginfred för *Reinfrid*, hvilket i *Tilläggen till Heimskr.*, ed. Peringsk., p. 220 blifvit öfversatt med Ragnar Lodbrok. I allmänhet synes för de här öfversatta tilläggen en annan text af *Olof Tryggvasons Saga* ha legat till grund, än den som blifvit styckevis införd mot slutet a Peringskiölds *Heimskr.* II. del.

[5] Fragmenta duo Island. de Reg. Dan., *Langebek* II: 424. Isländska annaler i *Flateyjarboken* sätta begynnelsen a Ragnars rike vid år 809 och anmärka åter vid 812, att »enligt somligas sägen» detta år Ragnars regering började. *Torfæus*, l. c., p. 377.

ler, ur hvilka Adam från Bremen tagit sin nyss anförda berättelse[6], omtala ej blott denne Reginfred eller Ragenfred[7], utan dessutom *tvänne* Norrmännernas anförare med namnet *Ragnar*, af hvilka den ene fört sin vikingaflotta uppefter Schelde-floden år 836, men kort efter plundringen af ett kloster genom Guds straff ömkeligen omkommit[8]; den andre år 845 efter Seine framträngt till Paris, härjat St. Germains kloster, men följande året dött den eländigaste död[9]. Senare isländska annalister synas ha tillegnat sig bägge, då de än förmäla, att Ragnar Lodbrok dog 838[10], än åter uppgifva 845 såsom hans dödsår[1]. Ingendera af de nyss nämda kallas likväl af utlänningarne för Lodbrok, och märkligt är, att, ehuru de verkligen omtala en nordisk konung eller prins med detta namn, de likväl känna ingenting om denna i Norden så berömde hjeltes krigiska bedrifter. Möjligen tillhöra derför hans bragder de äldre, mindre namnkunniga af dessa vikingatåg, hvilkas förstörande verkningar i 9:e århundradet nådde sin höjd; möjligen ha hans efterkommande först gjort hans namn med sitt eget berömdt, men ock derigenom föranledt hos de främmande annalisterna den tanken, att han sjelf lefvat på samma tider. Denna möjlighet blir sannolikhet. Enligt Torfæi beräkning efter de jämförda isländska Langfedgatalen skulle Ragnar Lodbroks dödsår infalla omkring 790[2]. Engelska krönikor underrätta oss, att år 793 hedningar från Norden, från Norge och Danmark, plundrade klostret på ön *Lindisfarne*[3], belägen vid kusten af Northumberland och nära *skotska* gränsen, men att nästa år deras konung, angripen af Engelsmännen, blef slagen och på ett grymt sätt dödad, samt vikingarnes skepp förstörda af storm[4].

---

[6] Han citerar l. c. *Historia Francorum.*
[7] Se ställena hos *Langebek*, I: 505, 506.
[8] *Langebek*, I: 519.
[9] *Langebek*, I: 528, 529.
[10] *Suhm*, l. c., III: 677 — likväl i England.
[1] *Torfæus*, l. c., p. 377.
[2] *Series Reg. Dan.*, p. 366.
[3] *Simeon Dunelm.* ap. *Twysden*, pp. 12, 111. »Gens pagana a Norvegia et Dacia veniens». *Roger de Houeden*, Annal., ap. *Savile*, London 1596, fol. 235.
[4] »Princeps eorum crudeli nece est occisus ab Anglis». *Roger de Houeden*, l. c., fol. 232. Jfr *Simeon Dunelm.*, l. c., p. 12. *Chron. Saxon.*, p. 66. Det skedde, enligt *Chron. Saxon.*, vid floden Weare's mynning; enligt *Simeon Dunelm.*, vid den närbelägna floden *Tynes* utlopp i Northumberland (»ad ostium Doni amnis»).

— Nu säger Ragnars dödssång — utan tvifvel den äldsta nordiska underrättelse vi ega om hans bedrifter — att, innan han föll i konung Ellas[5] våld, han härjat i »*Skotlands* fjärdar»[6], och nyss förut talar han om svärdsleken på *Lindiseyre*[7]. Dessa omständigheter synas sammanstämma. — Den först nära 80 år derefter utkräfda hämden, som medförde en ny hemsökning af just samma trakter[8] och egentligen tyckes gjort Lodbroks namn i England berömdt, kan då ej heller ha blifvit utöfvad af hans *söner*, utan snarare af hans *sonsöner*; och skulle man finna en så länge uppskjuten nordisk blodshämd osannolik, så kan detta hämdekrig blott vara en fortsättning af äldre nordiska anfall, hvilka allt ifrån 830-talet i engelska krönikorna åter nästan årligen omtalas, ehuru det fruktansvärdaste, ifrån år 867, egentligen nämnes såsom föranledt af Lodbroks mord. — Derför erkänna äfven de en-

[5] Om ock ingen engelsk konung Ella kan igenfinnas såsom regerande vid denna tid, så måste man ihågkomma, att ej blott *regerande* furstar, utan jämväl alla, som voro af kunglig börd, kallades *konungar* hos Anglosaxerna. Ella ansågs i norden för ett så vanligt engelskt konunganamn, att isländske skalden Sigvat kallar Engelsmännen sjelfva för *Ellas afkomma*, »Ello kind». *Heimskr.*, Olof den Hel. S., kap. 13; jfr *Hallenberg*, Anmärkningar till Lagerbring, I: 253, 254.

[6] Str. 24. *Ragnars Saga.*

[7] Str. 20 ibid. *Eyre* (ör) betyder en sandig strandslätt, planities sabulosa circa ripam (*Ihre*, Glossar.); strand- och flodbrädd, hvarpå ej gräs växer (*Björn Haldorsen*, Isl. Lex.). — Benämningen *Lindiseyre*, passar väl på ön *Lindisfarne* (så kallad af den lilla floden *Lindis* — *Simeon Dunelm.* ap. *Twysden*, p. 12), hvilken ö under ebben (åtminstone den tiden) sammanhängde med den sandiga kusten. »Bis quotidie hæc instar insulæ maris circumluitur undis, bis renudato littore contigua terræ redditur.» *Beda*, cit. af *Gibson*, ad Chron. Saxon. in explicat. nomin., p. 35. Klostret på ön var bygdt till den helige Cuthberti åminnelse, och den heter derför ännu *Holy Island* (Halingland — *Radulphus de Diceto* ap. *Twysden*, p. 561). De nordiska hedningar, som plundrade klostret, kallas äfven *Scaldingi* (*Simeon Dunelm.*, l. c., p. 70): tydligen samma namn som *Sköldungar*, såsom den danska, från Odens son Sköld härstammande konungaätten (hvarifrån äfven den *Ivarska* i Sverige ledde sin härkomst) benämdes. — I Ragnars dödssång kallas *striden* poetiskt: »*Skioldunga hialdr*», Sköldunga-dånet. Uttrycket nytjas i beskrifningen om en sjöstrid vid *Irland*; hvilket här, såsom flerestädes, också kan betyda *Skotland*. Äfven i »svärdsleken vid *Lindiseyre*» säges *Irers* blod ha gjutits i hafvet. *Wilde* (Anmärkningar till Puffendorff, s. 282) menar, att med dessa *Irer* förstås de kristne i Northumberland och landskapet Deira, hvarest staden *Ireby* af dem har namn.

[8] År 875. *Simeon Dunelm.*, l. c., p. 15.

gelska tideböckerna, att anledningen till detta senare anfall *berättades olika*. Svårigheten, att anförarne både i utländska och nordiska underrättelser kallas Lodbroks *söner*[9] och till en del ha *samma* namn, löser sig äfven vid närmare skärskådande. Den egentliga motsägelsen i hela detta ämne är emellan de gamla *isländska* på inhemskt-nordiska berättelser grundade *sagorna* och de *isländska annalisterna*. De *förra* känna ej annan tideräkning än den genealogiska efter slägtled, men lemna en åskådlig framställning af händelserna, oftast efter skaldernas sånger, och derför ej alltid lika sann som den är utförlig; *de senare* inskränka sig till korta anteckningar med bifogade årtal, hvilka de nästan alltid endera hemtat ur utländska källor, eller efter jämförelse med dessa lämpat på nordiska händelser: en kritisk konst, i hvilken de ingalunda äro starka. Sjelfve Are Frode bestämmer efter en engelsk legend Ragnar Lodbroks tid, utan att lemna minsta uppmärksamhet åt den uppenbara motsägelse, hvari denna bestämmelse stod med de nordiska konungalängderna, hvilka likväl ingen på hans tid bättre kände. Den *äldre* isländska sagan bryr sig om intet årtal, känner inga utländska skrifter, rättar sig efter inga annaler, hvilka äfven på Island i allmänhet äro yngre. Den *senare* isländska sagan ej så. Bibehåller den äfven den gamla formen, att endast räkna tiden efter slägtled eller vissa märkvärdiga händelser, så ha inhemska annaler och utländska krönikor likväl ej sällan på den öfvat inflytande. Ej blott Adams från Bremen nordiska kyrkohistoria[10], både engelska och frankiska krönikor blefvo på Island bekanta, såsom synes af den i Skalholt utgifna Olof Tryggvasons saga[1], — denna sammangyttring af den isländska medeltidens historiska lärdom — som äfven om den så kallade Lodbrokska tiden meddelar upplysningar och missvisningar. Det isländska fragmentet hos Langebek[2], som äfven innehåller ett sammandrag af Ragnars saga, har flera

[9] *Mágr* (måg) betyder i det gamla nordiska språket *son* (t. ex. »Valda megir Gjúka»: Gjukes söner (det) vålla. *Godrunar-qvida I*, str. 20, i den äldre Edda), men också *slägting* i allmänhet; jfr ofvanför.

[10] Snorre Sturleson kallar den *Bremerboken:* »Sva segir i Brimabok». *Heimskringla*, Magnus den godes Saga, kap. 29.

[1] Jfr om Englands konungar P. I. c. 79; om kejsarne efter Karl den store *ibid* c. 80; om Ansgarius och Rimbertus och flere bremiska biskopar c. 69.

[2] *Script. Rer. Dan.*, T. II. p. 266.

ställen med den nyssnämda. Olof Tryggvasons saga gemensamma[3], röjer äfven kännedom af främmande källor; och att underrättelser, hvilka ur dessa härflutit, äfven sträckt sig till den troligen ännu yngre Ragnar Lodbroks och hans söners saga i Björners Nordiska kämpadater, är högst sannolikt. Deraf likheten i flera namn på Ragnars så kallade *söner* hos de främmande och hos Isländarne[4], hvilka på de nordiska krigare, som de förra omtala under denna benämning, lämpat hvad deras egna sagor berättade om hämden efter Ragnar; deraf likheten i enskilda bedrifter, under det mångfaldiga afvikelser äfven visa, att man ömsevis lyssnat till utländska och inhemska berättelser. Förvirringen i en blodig tids minnen och bedrifternas skådeplats utom Norden skulle dessutom nödvändigt föda olikhet i berättelser; och vi ha redan anmärkt, att flera skiljaktiga behandlingar af Ragnars saga äfven i Norden funnos. Endast i de poetiska hufvuddragen öfverensstämma alla: en krigisk konungs och hjeltes död på främmande kust, och den efter honom utkräfda hämden. Denne Nordens *poetiske* Ragnar Lodbrok är utan tvifvel också den *verklige* och intar i tiden sannolikt den plats de gamla ättledningarna åt honom hänvisa mot slutet af 8:e århundradet. Men sagan och sången ha bemäktigat sig hans gestalt, bragt honom å ena sidan i sammanhang med forn-

---

[3] Jfr *Olof Tryggvasons Saga,* ed. Skalholt., P. I. c. 69, och *Fragmentet* hos *Langebek,* l. c., p. 281.

[4] Hvitserk, Ragnvald, Erik och Agnar, som omtalas i *Ragnars Saga* såsom hans söner, nämnas likväl ej i de utländska krönikorna (om man undantager att *Polydorus Vergilius,* Hist. Angl., lib. IV, cit. af *Torfæus,* Series Reg. Dan., p. 380, kallar *Ingvar* för *Agnar*); liksom *Ulf* och *Halfdan* äro i denna egenskap okända för Isländarne. — Flera af namnen på Ragnars söner — såsom *Ivar, Björn* — äro så allmänna, att lätteligen både den verklige Ragnars söner och de, som utomlands uppträda under detta namn, kunna burit dem. Att Björn var hård mot hugg och stick (genom sin moders *trolldom,* säger *Willielm. Gemmeticensis,* l. c., lib. I. c. 5) och derför fått namnet *Jernsida,* är blott upprepandet af en redan om Harald Hildetand i Norden berättad fabel. Flere konungar Björn nämnas i nästa tiden efter Ragnar Lodbrok i Sverige, näml. först Björn Jernsida, sedan den Björn, hvars söner åter Upsala-Erik samt Björn på Håga voro. Den mellerste omtalar *Hervarar Saga,* kap. 20, endast såsom de sistnämdes fader, utan att ge honom något regemente i Sverige. Vid konungatitelns ärftlighet i dessa tider, har han likväl otvifvelaktigt äfven varit *konung,* men en *här-* eller *sjökonung* (såsom nyss förut äfven Refill kallas), hvars bedrifter således troligen falla utom Norden.

tidens äldre hjeltar, utsträckt å andra sidan hans namn till jämförelsevis nyare tider genom ett hämdekrig efter hans död, hvilket lätteligen kunde ständigt å nyo berättas under nordiska vikingaskarors mer än hundraåriga härjningar på alla Europas kuster. På dessa tändes de bål, i hvilka den nordiska hedendomen med blodigt raseri offrade sina sista krafter, mätande, liksom fordom Oden, efter lågans höjd äran efter döden; och i starkare bilder kunde dess äfven i undergången förfärliga anda ej framställas, än i denne Ragnar, som sjunger sina bedrifter under det ormarne gnaga honom till hjertat, — än i dessa *söner*, af hvilka en väljer skarpa spjut till sin dödsbädd[5], en annan låter bränna sig på ett bål af slagna fienders hufvud[6], en tredje befaller, att hans hög skall resas på den kust af hans rike, som mest är utsatt för anfall[7].

Ragnar Lodbrok och hans söner, ehuru många främmande beståndsdelar ingått i sägnerna om dem, tillhöra derför i grunden ännu Nordens gamla hjeltesaga. De äro äfven de sista, om hvilka detta i full mening kan sägas. Derför slutar jag med dem denna inledning, hvars ämne mest varit *sagoåldern* i fäderneslandets häfder. Historiens ljus faller redan på slutet af den hedniska tiden. Skalderna ha ej förstummat; men deras intyg bli ej mera de enda. Samtida eller åtminstone ej allt för aflägsna vitnen kunna jämföras. Kristendomen förbinder Skandinavien med det öfriga Europa. — Sveriges tillstånd i denna brytning skall härnäst börja den egentliga berättelsen i denna häfdabok.

[5] *Erik.* *Ragnars Saga*, kap. 9.

[6] *Hvitserk.* L. c., kap. 22.

[7] *Ivar.* Vilhelm Eröfraren skall låtit uppbryta Ivars hög. *Ragnars Saga*, kap. 22. De utländska krönikorna berätta, mig veterligen, ingenting derom; men *Bromton*, Chronic., p. 809, ap. *Twysden*, omtalar, att, när *Hubbe* (Ivars bror) blef slagen af konung Alfred år 878, Danskarne begrofvo honom med stort rop i en hög, hvilken de kallade *Hubbelowe*, och som under detta namn ännu i Bromtons tid fans i Devonshire.

Tab. I (se sid. 72).

Mindre Rimkrönikan.	*Prosaiska Krönikan.*	*Ericus Olai.*
Erik.	Erik. »Förste konung i Göta land». Inhemsk sägen. Jordanis Beric.	Ericus Disertus. (*Saxo*, lib. V. p. 71, ed. Steph.) Haldanus (*Saxo*, lib. VI. p. 97), eller såsom andra säga (»ut asserunt alii»):
Göder k Eriksson. En kodex tillägger: som kallas Theodoricus.	Goderik, Jordanis Gadaric eller Gandaricus magnus. »Finz j androm kronekom både i rom och flerestadz kallas theodericus». Förblandad med Thidrik af Bern.	Godericus, som hos utlänningar (»apud exteros») kallas Theodoricus, hvilken utgick med en krigshär och underlade sig många land. Hans son
Philmer. En kodex tillägger: kallas ock Wilkinus i Thidriks Saga.	Philemer mykle. Jordanis Filimer.	Philmer store fortsätter eröfringarna utomlands; emellertid låter Ericus Olai i Sverige regera Sivardus, Carolus } *Saxo*, lib. VII. p. 120. Derpå:
Nordian Philmerson, Hernit, Osantrix Hernitzson, Hernit Hernitzson, Inge } Thidriks Saga.	Desse förbigås i Prosaiska Krönikan, men finnas tillagde i en kodex af densamma.	Nordian. Hernith. Hernith Hernithsson.

Inge.	Inge	Registrum Upsaliense. — Ynglingatalets Yngve, Niord, Frej.	Inge.
	Neorch		Nearchus.
Frode, med förbigående af Neorch eller Niord, hvilken Mindre Rimkrönikan synes ha förvexlat med Nordian i Thidriks Saga.	Froe		Frotho.
Urbar.	Urbar	Danska krönikor, der Urbar ock kallas Ypper och Humble. Inhemsk sägen om Humel eller Humble.	Urbar.
Östen.	Östen		Östen.
Siolm (Fiolm i Registrum Upsaliense).	Sælingh	(Siolm) »dränktes i ett mjödkar».	Syolm.

Efter denne siste, som är Ynglingatalets Fiolner, öfverensstämma Krönikorna och Ericus Olai med Registrum Upsaliense och Ynglingatalet intill Ingiald Illråda, blott med det undantag, att de förra emellan Domar och Dyggve insätta en Attila.

Tab. II (se sid. 252).

Ynglinga Saga.	***Langfedgatal.***	***Are Frode.***	***Registrum Upsaliense.***
		(*Schedæ*, Havn. 1733, p. 76).	Jfr Cat. II & VI. *Script. Rer. Suec. Medii Ævi, T. I.*
Odinn.	Öfverensstämmer med Ynglinga-sagan, utom att det ej upptager Hugleik och ej samkonungarne. Det af *Verelius* till Hervarar Saga anförda Langfegdatalet anmärker efter Yngve Frej: »hier vantar», d. ä. »här fattas», samt utelemnar Svegder, hvilken äfven saknas uti det i koppar stuckna aftrycket af Langfedgatalet hos *Langebek*, Script. Rer. Dan., T. I. p. 2.	Ingvi Tyrkiakonúngr.	Inge.
Niördr.		Niordr Sviakonúngr.	Neorch.
Frejr, Yngvi.		Frajr.	Froy.
Fiölnir.		Fiolner, sa er dó at Fridfróda.	Fiolm.
Svegdir.		Svegder.	Swærkir.
Vanlandi.		För öfrigt lika med Langfedgatalet, men sätter Alrecr framför Agne och efterföljes deri af Registrum Upsaliense, hvilket kallar den sistnämde Ingemar, såsom synes af den tillagda anmärkningen.	Valanda.
Visbur.			Wiisbyr.
Domalldi.			Domald.
Domar.			Domar.
Dyggvi.			Dyguir.
Dagr.			Daghir.
Agni.			Alarik.
Alrekr oc Eiríkr.			Ingemar (»istnm Uxor sua iuxta locum *Agnafit*, qui nunc Stockholm dicitur, propriis manibus interfecit suspendendo ad arborem cum cathena aurea»).
Yngvi oc Alfr.			

Hugleikr.			**Ingielder.**
Jörundr oc Eirikr.			**Jorunder.**
Öu edr Áni hinn Gamli.			**Haguinus vel Aukun, »qui multum senuit».**
Egill Tunnadólgi.			**Egill Wendilkraka.**
Ottar Vendilkráka.			**Okar vel Otharus.**
Adils.			**Adils.**
Eysteinn.			**Eysten vel Östen.**
Yngvar.			**Inguar (»qui et Knutir dictus»).**
Braut-Önundr.			**Breutomundir vel Bræto-mund.**
Ingialldr hinn Illrádi.			**Ingielder.**

Tab. III. (sid. 287).

Ivar hinn Vidfadmi

Audr hin diupaudga, g. m. 1 Hrærekr; 2. Radbard.

Haralldr Hilditönn. Randver.

Sigurdr Hringr.

Tab. II (se sid. 252).

Ynglinga Saga.	***Langfedgatal.***	***Are Frode.***	***Registrum Upsaliense.***
		(*Schedæ*, Havn. 1733, p. 76).	Jfr Cat. II & VI. *Script. Rer. Suec. Medii Ævi, T. I.*
Odinn. Niördr. Frejr, Yngvi. Fiölnir. Svegdir. Vanlandi. Visbur. Domalldi. Domar. Dyggvi. Dagr. Agni. Alrekr oc Eirîkr. Yngvi oc Alfr.	Öfverensstämmer med Ynglinga-sagan, utom att det ej upptager Hugleik och ej samkonungarne. Det af *Verelius* till Hervarar Saga anförda Langfegdatalet anmärker efter Yngve Frej: »hier vantar», d. ä. »här fattas», samt utelemnar Svegder, hvilken äfven saknas uti det i koppar stuckna aftrycket af Langfedgatalet hos *Langebek*, Script. Rer. Dan., T. I. p. 2.	Ingvi Tyrkiakonúngr. Niordr Sviakonúngr. Frajr. Fiolner, sa er dó at Fridfróda. Svegder. För öfrigt lika med Langfedgatalet, men sätter Alrecr framför Agne och efterföljes deri af Registrum Upsaliense, hvilket kallar den sistnämde Ingemar, såsom synes af den tillagda anmärkningen.	Inge. Neorch. Froy. Fiolm. Swærkir. Valanda. Wiisbyr. Domald. Domar. Dyguir. Daghir. Alarik. Ingemar (»istum Uxor sua iuxta locum *Agnafit*, qui nunc Stockholm dicitur, propriis manibus interfecit suspendendo ad arborem cum cathena aurea»).

Hugleikr.	Ingielder.
Jörundr oc Eirikr.	Jorunder.
Ön edr Áni hinn Gamli.	Haguinus vel Aukun, »qui multum senuit».
Egill Tunnadólgi.	Egill Wendilkraka.
Ottar Vendilkráka.	Okar vel Otharus.
Adils.	Adils.
Eysteinn.	Eysten vel Östen.
Yngvar.	Inguar (»qui et Knutir dictus»).
Braut-Önundr.	Breutomundir vel Brætomund.
Ingialldr hinn Illrádi.	Ingielder.

Tab. III. (sid. 287).

Ivar hinn Vidfadmi

Audr hin diupaudga, g. m. 1 Hrærekr; 2. Radbard.

Haralldr Hilditönn. Randver.

Sigurdr Hringr.

IV.

Runorna.

V.

Isländarne.

VI.

Den nordiska guda-sagan.

VII.

Fortsättning.

VIII.

Ynglinga-sagan.

IX.

Fortsättning. — Konungalängden under Ynglinga-ätten.

X.

Fortsättning af konungalängden till nionde århundradet.